Beskrivelse

over

Skotlands Almueskolevæsen

tilligemed

Forslag

til forskjellige Foranstaltninger til en videre Udvikling af det norske Almueskolevæsen.

(En Indberetning i Anledning af en efter offentlig Foranstaltning foretagen Reise.)

Af

Hartvig Nissen.

Christiania.

P. T. Mallings Forlags-Boghandel.

1854

Til

Departementet for Kirke- og Undervíisningsvæsenet.

Sidste Storthing bevilgede et Beløb af 1000 Spdlr. til Reisestipendium for en dertil skikket Mand, som i Storbritanien og de nordamerikanske Fristater har at indhente Oplysning om Almueskolevæsenet, og som vil have til Regjeringen at afgive Indberetning, hvilken derefter forelægges næste Storthing.

Ved naadigst Resolution af 7de April 1852 blev Departementet for Kirke- og Undervíisningsvæsenet bemyndiget til af hiin Sum at anvende det Fornødne til Dækkelse af Udgifterne for Departementets Konsulent i Skolevæsenets Anliggender paa en Reise til Skotland i det ovenfor nævnte Diemed.

Idet jeg nu oversender Departementet Indberetning angaaende denne af mig foretagne Reise, skal jeg tillade mig her at forudskikke nogle Bemærkninger om Reisens og mine Undersøgelsers Gang og Beskaffenhed, hvilke jeg ønsker betragtede som Forord til min Inberetning, naar den ved Departementets Foranstaltning bliver udgiven i Trykken.

Da Departementet havde bestemt, at jeg skulde reise over London, hvor man ad officiel Vei vilde forskaffe mig en Anbefaling, som kunde lette mig Adgangen til de skotske Skoler, tog jeg med Departementets Samtykke Veien over Kjøbenhavn. Jeg haabede der ved Hjælp af tidligere Bekjendtskaber at erholde deels gavnlige Oplysninger om skotske Forholde deels Anbefalinger til private Mænd derover, ligesom jeg fra en anseet Videnskabsmand i Hjemmet medbragte saadanne Anbefalingsbreve, der senere aabnede mig Adgang til meget interessante Kredse i Edinburgh.

Saasnart som jeg i Edinburgh, i Løbet af et Par Uger, havde gjort mig fortrolig med Sproget og orienteret mig en Smule i Skole-

væsenets ydre Forholde, begyndte jeg at besøge Skoler. Det mig paalagte Hverv gik ud paa at indhente Oplysning om Almueskolevæsenet. De høiere Skoler og Universiteterne saavelsom Specialskolerne laae saaledes udenfor Grændsen for mine Undersøgelser; men for at kunne sætte mig tilfulde ind i Almueskolernes baade indre og ydre Forholde ansaa jeg det for nødvendigt at gjøre mig noget bekjendt ogsaa med disse andre Grene af Undervisningsvæsenet. Jeg besøgte derfor enkelte høiere Skoler og stræbte ved Samtaler og ved Skrifter at forskaffe mig et Indblik i Universiteternes Indretning, hvis Ferier gaae fra April til Oktober og saaledes varede i al den Tid, jeg tilbragte i Skotland. Fornemelig henvendte jeg dog min Opmærksomhed paa Almueskolerne. Jeg besøgte saa mange af disse, som Tiden tillod, i forskjellige Dele af Landet, i By og i Bygd, ved offentlige Examener og under den daglige Undervisning, snart alene og snart i Forening med Regjeringens Inspektør Dr. Woodford. Jeg har derhos samtalet om Skolens Anliggender med mindst et Hundrede Lærere, med en stor Mængde Præster og andre Mænd, som ere Medlemmer af de lokale Skolebestyrelser. Jeg har overværet Inspektørens Examination deels af Skolerne overhovedet deels af Lærerlærlingene, og jeg har læst en Mængde af disses skriftlige Besvarelser, hvilke indsendes til "The Committee of Council on Education" i London. Jeg har ved i flere Uger at reise om med Dr. Woodford fra Sted til Sted været Vidne til, hvorledes Inspektørerne ikke blot under Visitatser i Skolerne, men ogsaa under den selskabelige Omgang virke til Udbredelsen af bedre Methoder. Jeg havde derhos mange, for mig høist belærende, Samtaler med Mænd, der besidde et saa udbredt Kjendskab til Skolevæsenet, som det er muligt at erhverve i dette Land, hvor Skolerne tilhøre forskjellige stærkt afsondrede Samfund. Blandt disse Mænd maa jeg især nævne den skotske Statskirkes Opdragelseskomitees Sekretær Hr. John Gordon og dens Formand Dr. John Cook i St. Andrews, hvis gjæstevenlige Modtagelse og redebonne Opofrelse af Tid for at meddele mig Oplysninger jeg stedse vil mindes med Taknemmelighed.

Hvad jeg selv har iagttaget og hørt, det har baade under min Reise og endnu mere bagefter tjent mig som en anskueliggjørende, oplysende og forklarende Kommentar til det ikke ringe Antal Skrifter og Programmer, jeg har maattet gjennemgaae for at vinde det statistiske Grundlag, hvorpaa jeg kunde bygge en alminbelig Skildring af det

skotske Almueskolevæsen, og for en stor Deel ogsaa Materialierne til selve Skildringen. Jeg haaber imidlertid, at min ved personlig Anskuelse samlede Kundskab og mit Bekjendtskab til Partierne og deres indbyrdes Stilling har sat mig istand til at fælde en rigtig Dom angaaende Kildernes Paalidelighed, inden jeg benyttede dem.

Idet jeg berører Spørgsmaalet om mine Kilders Paalidelighed, ligger det nær at tænke paa de med en Skildring af det skotske Almueskolevæsen forbundne eiendommelige Vanskeligheder, som det være mig tilladt her at paapege. Da Skolerne ikke staae under en fælles Overbestyrelse, men deels, selv om de ere oprettede af Staten, henhøre til og bestyres af de forskjellige Kirkesamfund og private Selskaber, deels ere Privatskoler, der staae enten under ingen eller under en lokal Bestyrelse, saa findes der ikke paa noget Sted en samlet Oversigt over Almueskolevæsenet. Statskirken har sine Organer, Frikirken sine o. s. v. Til disse forskjellige Kilder maa man tye hen for at finde Oplysninger, men for et stort Antal Skoler ere de intetsteds at finde. Hertil kommer, at de forskjellige Samfund søge deels at vedligeholde deels at udvide sin Indflydelse paa Skolevæsenet. Derfor kunde man vistnok ogsaa nære Frygt for, at deres Beretninger om Skolernes Antal og Tilstand og overhovedet om, hvad de hidtil have udrettet for Skolevæsenets Udvikling, vilde tabe i Paalidelighed og Troværdighed paa Grund af denne deres polemiske Retning. Naar jeg alligevel vover at antage, at dette ialfald hvad Fremstillingen af Fakta angaaer i Regelen ikke er Tilfælde, saa kan jeg ikke undlade med det samme at paapege denne Omstændighed som et interessant Exempel paa, hvorledes Sandheden trods dens mange Brydninger mod Partiernes Ensidighed og Egoisme dog med Lethed trænger frem for Dagens Lys i et Samfund, hvor alle Kræfter udvikle sig og virke med fuld Frihed. Jeg skal oplyse Forholdet med et Exempel. Statskirken har fra gammel Tid stor Myndighed i Skolens Anliggender. Det er naturligt, at den ønsker at bevare denne. Til den Ende søger den vistnok at stille den Udvikling, som Skolevæsenet har naaet under dens Ledning, i det fordeelagtigste Lys; thi jo kraftigere og omhyggeligere den har varetaget sit Hverv, desto større Ret har den til fremdeles at beholde det. Men paa den anden Side kappes Frikirken med den om Seierspalmen i denne Retning. Den maa derfor uafbrudt gjøre nye Anstrængelser; dens Medlemmer maae ofre Tid og Penge. Men for at kunne holde Kirkens ydende Medlemmer i Aande, saa at

deres Iver og Beredvillighed til at yde ikke aftager, men tvertimod tiltager, er det nødvendigt at gjøre det indlysende for dem, at der endnu staaer Meget tilbage at gjøre. Den samme Partiinteresse, som kunde forlede til at anvende Sminke, tvinger saaledes ogsaa til at fremstille Alt i dets mangelfulde naturlige Tilstand.

En Omstændighed, som har gjort mig Beskrivelsen af det skotske Almueskolevæsen til en vanskeligere Opgave end Beskrivelsen af de fleste andre Landes vilde have været, er den, at jeg ingen Forgjænger har haft; ialfald er ingen Skildring af det kommen mig for Øie. Rigtignok har den som Skolemand og Statsmand bekjendte Amerikaner Horace Mann i sit Skrift: Report of an Educational Tour in Germany, France, Holland and parts of Great Britain and Ireland, meddeelt Adskilligt om de skotske Skoler; men han har indskrænket sig til at gjøre endeel vistnok interessante og belærende Bemærkninger over hvad han saa og hørte under et temmelig kortvarigt Besøg i den skotske Skoleverden. Om Skolevæsenets Ordning i det Hele indeholder Skriftet ikke engang en Antydning.

Endnu troer jeg at burde udtale for Departementet min Mening om Anvendelsen af den tilbageværende Deel af det bevilgede Stipendium, hvoraf omtrent den halve Deel er i Behold. Ifølge Storthingets Beslutning skulde Undersøgelserne gjælde det britiske og det nordamerikanske Almueskolevæsen. Den bevilgede Sum vilde maaskee blive noget knap, naar Undersøgelsen skulde strække sig over et saa vidt Gebeet. Dog antager jeg efter hvad jeg har erfaret om de med Reiser i Amerika forbundne Udgifter, at det vilde lade sig gjøre at udstrække Undersøgelserne derhen, naar den indskrænkedes til at gjælde Skolevæsenets Ordning i det Hele og dets mere almindelige Forholde. Men jeg maa henlede Departementets Opmærksomhed paa, at der senere end Storthingets Bevilgning er i Sverige udkommet et Værk over det amerikanske Skolevæsen af P. A. Siljeström. Den Kundskab om Amerikas opblomstrende og i mange Henseender mærkelige Skolevæsen, som man før savnede ikke blot hos os, men i hele Europa, er nu skaffet tilveie gjennem dette fuldstændige og omfattende Skrift. At Hr. Siljeströms Værk har en saadan Betydning sees ogsaa deraf, at det allerede er blevet oversat i England. Skulde nu saa kort Tid, efterat Hr. Siljeström har skildret de amerikanske Skoleforholde, en Undersøgelse af disse kunne medføre noget klækkeligt Udbytte, da maatte den gaae ind i en Detail,

hvortil der vilde udfordres længere Tid og en større Bevilgning end den, man ialfald nu har at raade over. Jeg vilde derfor ansee det for hensigtsmæssigst, om den hele Bevilgning kunde anvendes til Undersøgelse af Skolevæsenet paa de britiske Øer. Navnlig vil jeg henlede Departementets Opmærksomhed paa det irske Almueskolevæsen. Der er i senere Tider gjort særdeles meget baade fra Statens og fra Folkets Side for Almueskolens Udvikling i Ireland, hvor den betragtes og benyttes som det kraftigste Middel til Forbedring af Folkets moralske og sociale Tilstand. Derfor er ogsaa industriel Underviisning især i Landbruget, forsaavidt angaaer Dyrkningen af smaae Jordlodder eller Huusmandspladse, her i større Udstrækning end maaskee noget andet Sted sat i Forbindelse med de almindelige Almueskoler. Jeg troer, at den industrielle Side af Skolernes Virksomhed, som ogsaa paa mange Steder i England er meget paaagtet, fortjener en større Opmærksomhed, end der hidindtil har været viist den hos os. Det er for en væsentlig Deel med Hensyn hertil, at jeg vover at tilraade, at den tilbageværende Deel af Stipendiet maatte bevirkes anvendt til at fortsætte Undersøgelsen af det britiske og navnlig af det ogsaa i andre Henseender interessante og belærende irske Almueskolevæsen, som Aar for Aar voxer i Udstrækning og Betydning.

Christiania den 24de Juni 1853.

Hartvig Nissen.

Rettelser.

Side	3	Linie 12	udgaae Ordene: "en Ret, der endog gik i Kjøb og Salg som anden Eiendom"
—	6 —	1	"Godseierne." Det engelske Ord "heritors" kunde maaskee baade her og paa følgende Steder mere betegnende gjengives ved "Grundeierne"
—	40 —	18	Istedetfor "Opfindelse" læs: "Oprindelse"
—	56 —	11	Istedetfor "huuslige" læs: "kunstige"
—	58 —	20	Istedetfor "Lærerlinge" læs: "Lærerlærlinge"
—	61 —	20	Istedetfor "Fag i Engelsk" læs: "Fag: Engelsk"
—	71 —	2	Istedetfor "et" læs: "at"
—	102 —	13	Her tilføies: "1851 . . . . 8"
—	103 —	11	Istedetfor "$9\frac{1}{2}$" læs: "$8\frac{1}{2}$"
—	105 —	2	Istedetfor "Haandværker" læs: "Haandværk"
—	143 —		Til Undervisningsgjenstandene i Mønsterskolens øverste Klasse hører ogsaa Naturhistorie.
—	155 —	7	Istedetfor "Indgreben" læs: "Indgriben"
—	173 —	12	Istedetfor "lang" læs: "langt"
—	215 —	24	Istedetfor "Faa de Vildfarelser" læs: "Faa Vildfarelser"
—	225 —	12	Istedetfor "navnlig" læs: "nemlig."
—	227 —		sidste Linie — efter "den bedste Maade" er udeglemt: "hvorpaa man kunde hjælpe dem,"
—	230 —	1	Istedetfor "om" læs: "som"
—	323 —	4	Istedetfor "Lucæ Ev. 41de" læs: "Lucæ Evangeliums 24de Kap. 41de Vers,"

Indhold.

	Side.
Forord	I—V.
Indledning (historisk og beskrivende)	1.
Præstegjældsskolerne (Parochial Schools)	11.
1. Skolehuus, Bolig og Jordvei	12.
2. Lærernes Valg, Stilling og Lønningsvilkaar	15.
3. Skolernes Bestyrelse	20.
Oversigt over de forskjellige Grupper af Almueskoler	23.
De indre Forholde i de skotske Almueskoler i Almindelighed:	
A. Undervisningsgjenstandene	30.
B. Undervisningsmidlerne	47.
C. Læreindbretningen, Methoden og den egentlige Opdragelse	55.
Industrial Schools (Haandgjernings- eller Arbeidsskoler)	84.
Secular Schools (Verdslige Skoler)	110.
George Heriots Hospital og Skoler	116.
Donaldsons Hospital	121.
Dicks Legat	123.
Milne's Legat	130.
Lærerseminarier	131.
Statens umiddelbare Indgriben i Skolevæsenets Udvikling	155.
Almindelige Bemærkninger	171.
Bilag	189.

Forslag til forskjellige Foranstaltninger til en videre Udvikling af det norske Almueskolevæsen:

Om Skoletvang og Undervisningstid	259.
Om Ordningen af Almueskolevæsenet især i Byerne	267.
De vigtigste af de gjældende Lovbestemmelser om Almueskolevæsenet paa Landet	311.
Beretning om 20 forskjellige Skoler i Landdistrikter	313.
Om Ordningen af Distriktsskolerne paa Landet	341.

Side.

Om Fastskolen af 2den Rang eller Præstegjældsskolen . . . 369.
Om Indretningen med Lærerlærlinge ved Præstegjældsskolerne . 377.
Om hvorledes den foreslaaede Ordning af Skolevæsenet indenfor det enkelte Præstegjæld kan bringes tilveie . . . . 384.
Foranstaltninger, som fornemmelig ere beregnede paa at hæve den for Tiden virkende Lærerstand til et høiere Udviklingstrin 390.
Underholdningsstipendier for Lærerlærlinge og Seminarister. . 396.
Seminariernes Stilling til Almueskolevæsenets Reform . . . 401.
Fremstilling og Bedømmelse af en officiel, til Kirke- og Undervisningsdepartementet indgiven, "Betænkning angaaende Almueskolevæsenets Ordning med specielt Hensyn til Skolelærerseminarierne" . . . . 405.
Om Udgivelse efter offentlig Foranstaltning af Læsebøger og Skolekarter for Almueskolerne . . . . 419.
Om den med de foreslaaede Foranstaltningers Iværksættelse forbundne Forøgelse af de offentlige Byrder . . . . . . 423.
Om Almueskolens Bestyrelses- og Inspektionsforholde . . . 426.
Om Arbeidsskoler . . . . 451.
Bilag . . . . 470.

Beskrivelse

over

Skotlands Almueskolevæsen.

Skotlands Fladeindhold er 1460 geogr. □ Mile med en Folkemængde af omtrent 2,800,000 Mennesker. Den sydlige Deel eller Lavlandene er et forholdsviis fladt Land, hvor dog hist og her lavere Bjerge stige op især i den vestlige Deel af Landet. Høilandene, som paa Vestsiden begynde allerede ved Clydebugten, men paa Østsiden, strængt taget, ikke før ved Inverness, bestaae af rye, for største Delen skovbare Fjelde, gjennemfurede af snævre Dale. I det flade Lavland er Agerbrug og Fabrikdrift de vigtigste Næringsveie, medens Fædrift er Hovedsagen i det mere bjergfulde vestlige Lavland og i de egentlige Høilande.

Det er en ofte fremsat og vistnok vel begrundet Paastand, at der ikke gives noget Land i den gamle Verden, hvis materielle Udvikling har skredet saa hurtig frem som Skotlands siden den Amerikanske Krig. At betragte denne Udviklings Gang og efterspore dens Aarsager er baade interessant og lærerigt; en Skildring af den vilde ogsaa udbrede Lys over mange af Skolens Forholde. Her at meddele en saadan vilde imidlertid lede til en for stor Vidtløftighed, og det saa meget mere, som jeg ikke har at omhandle det skotske Skolevæsen i dets Heelhed, men kun en enkelt Green deraf.

Kirkens og Skolens Berøringspunkter ere derimod saa mange og af den Natur, at det vilde være umuligt at fatte Skolens Forholde uden at besidde en Oversigt over Kirkens. Jeg skal derfor efter at have fremhævet de vigtigste Punkter i

Kirkens Historie siden Reformationen søge at meddele en kort Udsigt over de kirkelige Forholde.

Reformationens Grundsætninger begyndte allerede at udtales i Aaret 1528. Nogen rigtig Indgang fik de dog ikke, forend John Knox fremstod (1542). Atten Aar derefter blev ved en Parliamentsakt den katholske Lære afskaffet og den protestantiske indført.*) En foreslaaet Kirkeforfatning blev derimod ikke vedtaget af Parliamentet. Den episcopale Form yndedes af Kongen og de fleste af de mægtige Familier, medens den store Mængde af Folket holdt paa Presbyterianismen. Efter megen Kamp blev i Aaret 1592 den presbyterske Form for Kirkestyrelsen sanktioneret af Parliamentet og ved Lov anerkjendt for Statskirke.**) Men Striden var ikke endt hermed. Den episcopale Forfatning blev gjentagne Gange atter indført, indtil Presbyterianismen endelig vandt den afgjørende Seier i Aaret 1690.

I Aaret 1643 afholdtes i Westminster en stor Forsamling af engelske Theologer, til hvilken ogsaa den skotske Kirke sendte nogle Repræsentanter. De her vedtagne Bestemmelser angaaende Gudstjenestens og Ordinationens Form ere endnu gjældende i Skotlands presbyterske Kirke, ligesom den store og den lille Katechismus samt Troesbekjendelsen, der ogsaa bleve vedtagne af denne Forsamling, endnu udgjøre denne Kirkes symbolske Bøger.

*) Et klassisk Værk, som omhandler Reformationens Indforelse i Skotland, er Dr. George Cooks: History of Reformation in Scotland. 3 vol. Edinburgh 1811.

**) Jeg gjengiver Benævnelsen „the church established by law“ med „Statskirke,“ da det er denne Kirke, som Staten „har indstiftet ved Lov,“ som den har overdraget Tienden og understøtter paa forskjellige Maader, hvem den har overgivet Tilsynet med Præstegjældsskolerne, der for en væsentlig Deel underholdes af Grundeiendommen, og hvis Medlemmer den har tilstaaet andre Forrettigheder.

Mange Presbytere have imidlertid skilt sig fra Statskirken. Da de have den samme Troesbekjendelse og de samme symbolske Bøger som den, er det kun Kirkens Forhold til Staten og navnlig Patronatsretten, som har foranlediget Skilsmissen. Af de forskjellige ældre Kirkesamfund, som saaledes have dannet sig, udgjøre de saakaldte United Presbyterians del talrigste.

Men den største og betydningsfuldeste Udtrædelse af Statskirken fandt Sted i Aaret 1843, da den „Skotske Frikirke" stiftedes. Ogsaa denne Gang var det Patronatsretten, som foranledigede Katastrophen. Patronatet, hvorved forstaaes Lægmænds Ret til at udnævne Præster,*) en Ret, der endog gik i Kjøb og Salg som anden Eiendom, havde ialmindelighed været gjældende Lov i Kirken. Fra 1690 til 1712 var den dog afskaffet. I sidstnævnte Aar blev den gjenoplivet og bestod til 1834. Vistnok udfordredes der en Kaldelse fra Menighedens Side; men denne tabte efterhaanden al Betydning, saa at den ansaaes for gyldig, om blot et i Menigheden bosat Individ undertegnede Kaldsbrevet for den af Patronen valgte og for Menigheden foreslaaede Kandidat. Denne Ret eller snarere dens Udartelse foranledigede for nogle Decennier siden mange Sammenstød og almindelig Misnøie, og i Aaret 1834 fattede Kirkens Generalforsamling (The General Assembly of the Church) den Beslutning, at naar Flerheden af en Menigheds Familiefædre negtede at underskrive Kaldsbrevet for den af Patronen valgte Præst, skulde denne Negtelse indeholde tilstrækkelig Grund for Presbyteriet til at forkaste ham. For at hindre Misbrug indeholdt Beslutningen derhos den Bestemmelse, at intet Menighedslem skulde være berettiget til at afgive et saadant Votum, medmindre han var beredt til høiti-

*) Kronen besidder denne Ret for omtrent den tredie Deel af det hele Antal af Præstegjældene.

delig at erklære, at han ene lod sig lede af et samvittighedsfuldt Hensyn til sin egen og Menighedens aandelige Interesse. Denne Beslutning, den saakaldte Veto-Akt, blev imidlertid erklæret for ugyldig af Overhuset, for hvis Domstol Sagen indankedes. Da heller ikke den lovgivende Magt traf Forholdsregler, hvorved de Misligheder, som vare forbundne ved Patronatsretten, kunde afhjælpes og Stemningen beroliges, saa skilte i Vaaren 1843 omtrent 470 Præster sig fra Statskirken og fulgtes ialmindelighed af en stor Deel af deres Menigheder, paa mange Steder af den hele Menighed. For at Begivenhedens Charakteer ikke skal misforstaaes, vil jeg bemærke, at den skotske Statskirkes Geistlighed kun har lovbestemte faste Indtægter, som de Geistlige, der traadte ud af Statskirken, naturligviis ikke kunde beholde.

Kort efter denne Begivenhed vedtog Parliamentet efter den nuværende Premierminister Lord Aberdeens Forslag en Lov, som tilstod den enkelte Menighed i Forbindelse med Kirkens egne Autoriteter en større Indflydelse paa Valget af Præst end den før havde været i Besiddelse af. Denne Lov har virket forsonende indenfor Statskirkens egne Enemærker; men Frikirkens Tilværelse var allerede en Kjendsgjerning, der ikke stod til at udslette.

Senere har Frikirken udviklet en ganske mærkværdig Virksomhed. Den har vistnok ikke i de sidste Aar været i Stigende; men den tæller dog mellem 600 og 700 Kirker og henved 600,000 Medlemmer. I 9 Aar har den anvendt omtrent 12½ Millioner Spdlr. for sine forskjellige Formaal, en Sum, som heelt og holden er fremkommen ved frivillige Ydelser. En saadan Opofrelse for de høiere Interesser maa man beundre, selv om man nærer Tvivl om, hvorvidt Udtrædelsen af Statskirken var et aldeles nødvendigt Skridt. I Frikirken vælges Præsten af Menigheden og Presbyteriet. Iøvrigt er

dens indre Forfatning overeensstemmende med Statskirkens, hvorfor jeg her kan indskrænke mig til at fremhæve Hovedpunkterne i denne, saaledes som de ere bestemte ved Lov og lang Praxis.*)

Den skotske Statskirke indeslutter omtrent 1020 Præstegjælde, hvoraf Fleerheden kun bestaaer af eet Sogn. Dog ere der henved 250 Annexkirker, der ere forsynede med Præster, som ere berettigede til at udføre kirkelige Forretninger, men som ikke besidde Præsternes civile Rettigheder. Til disse Præsters Lønning anvendes £ 2000**) aarlig af Statskassen. Iøvrigt bestaaer Præsternes Løn i den ringe Deel af Tienden, som blev givet den protestantiske Kirke i Arv efter den katholske, hvorhos der anvendes £ 10,000 af Statskassen til Forbedring af de lavest lønnede Præsters oekonomiske Kaar. I Gjennemsnit anslaaes de skotske Præsters Indtægter til £ 200 (900 Spd.) foruden Præstegaarden, hvorpaa mindst skal kunne fødes een Ko og to Heste, men som dog ofte er dobbelt og tredobbelt saa stor.

Ethvert Præstegjæld har et Menighedsraad (Kirk Session), som bestaaer af Præster og et vist Antal Lægmænd, der kaldes Ældste (elders). Antallet af Menighedsældste er forskjelligt og retter sig efter Menighedens Størrelse. Menighedsraadet vælger selv nye Ældste. Ikke blot Præsten, men ogsaa Raadets øvrige Medlemmer modtage kirkelig Vielse. Det er Menighedsraadets Pligt at vaage over Sæderne og Kirkedisciplinen, og de Ældste fordele Præstegjældet imellem sig og besøge de Syge hver i sit Distrikt. Menighedsraadet

*) Den paalideligste Underretning om Kirkeforfatningen faaer man i „The Practice in the Several Judicatories of the Church of Scotland" by Alexander Hill. 5th edition. 1851.

**) Et Pund Sterling, der betegnes med et £, er omtrent lige med 4 Spdlr. 60 ß.

bestyrer ogsaa i Forbindelse med Godseierne Fattigvæsenets Anliggender, forsaavidt som de Fattige blive underholdte ved frivillige Gaver.*)

Den anden kirkelige Autoritet er Presbyteriet, som bestaaer af Præsten og een Ældste fra hvert af de til et Presbyteri hørende Præstegjælde, hvis mindste Antal er 6. For Nærværende er der 83 Presbyterier. Presbyteriet fører Opsynet med Kirkens og Præstegjældsskolernes Anliggender indenfor dets Grændser. Naar en Kandidat er bleven udnævnt til Præst og forsynet med Kaldsbrev fra en Menighed, bliver han examineret og derefter ordineret af Presbyteriet. Inden

*) Ifølge den før 1845 gjældende Fattiglov havde i Landdistrikterne Menighedsraadet i Forening med Godseierne Ret til at udligne Fattigskat, som blev at betale for den halve Deel af Godseierne og for den halve Deel af Forpagterne, naar det, som indkom i frivillige Gaver, ikke var tilstrækkeligt til at forskaffe de ikke arbeidsføre eller syge Fattige, hvis nærmeste Slægtninge vare ude af Stand til at staae dem bi, en nødtorftig Underholdning. I Byerne havde Magistraten den samme Ret. Ved Loven af 1845 udvidedes Retten til at udligne Fattigskat derhen, at den kunde anvendes til Bedste ogsaa for arbeidsføre Mennesker, som paa Grund af Mangel paa tilstrækkelig Arbeidsfortjeneste befandt sig i øieblikkelig Trang. Dog tilføies det udtrykkelig, at en saadan Fattig ingen Ret har til at gjøre Fordring paa Understøttelse; det overlades altsaa den kommunale Autoritets Forgodtbefindende, om den i dette Tilfælde vil gjøre Brug af sin Ret eller ikke. Loven af 1845 forandrede ogsaa Fattigvæsenets Bestyrelse saaledes, at denne i ethvert Præstegjæld, hvor Fattigskat blev udlignet, skulde gaae over til en egen Fattigkommission. I det Aar, som endte 14de Mai 1850, var der endnu 236 Præstegjælde, i hvilke Fattigskat ikke blev udlignet, og det hele Beløb, som fra alle de forskjellige Kilder var tilveiebragt til de Fattiges Underholdning, var £ 583.000 eller omtrent 2,623,000 Spdlr. (Sign. Mc. Cullochs „Statistical Account of the British Empire" og Oliver and Boyds „New Edinburgh Almanac for the year 1852.")

en Student kan blive indskreven som theologisk Student ved et Universitet, maa han ogsaa ikke blot fremlægge Vidnesbyrd for, at han har gjennemgaaet et fiiraarigt philologisk-philosophisk Universitetskursus og i denne Tid stadigen besøgt alle Forelæsninger, men tillige underkaste sig en Examen, der har Lighed med vor Examen Artium og Examen Philosophicum, ved et Presbyteri. Inden han kan stedes Adgang til den egentlige theologiske Embedsexamen, som ogsaa afholdes af Presbyterierne, maa han igjen gjennemgaae et fiiraarigt theologisk Kursus ved Universitetet, hvis Forelæsninger han stadigen maa overvære, ligesom han hvert Aar ved en Examen for Presbyteriet maa gjøre Rede for sin Fremgang. Presbyteriet er endvidere Dommer i Sager angaaende dets enkelte Medlemmers Vandel og har Ret til at afsætte ethvert Medlem. Dets Beslutninger i saadanne og i flere andre Sager kunne indankes for

Synoden, som bestaaer af to eller flere Presbyterier. Synodernes Antal er for Tiden 16.

Kirkens øverste Autoritet er Generalforsamlingen (The General Assembly of the Kirk of Scotland), der hvert Aar i Mai Maaned er samlet i 10 Dage. Den bestaaer af Præster og Lægmænd fra de forskjellige Presbyterier, de saakaldte royal burghs og Universiteterne samt fra de med den skotske Statskirke forbundne Kirker i Ostindien. Præsterne udgjøre lidt mere end Halvdelen af Forsamlingen. Generalforsamlingen har den afgjørende Myndighed i alle Kirkens indre Anliggender. Med Skolevæsenet, forsaavidt som det henhører under Kirken, fører Generalforsamlingen et Tilsyn gjennem en speciel Komite, Generalforsamlingens Opdragelseskomite (The General Assembly's Education Committee), som blev oprettet i 1825 med en mere speciel Bestemmelse, men som efterhaanden har faaet en større og mere udstrakt Virksomhedssphære.

Medens Antallet af de Statskirken tilhørende Kirker er mellem 1200 og 1300, have alle øvrige presbyterske Kirkesamfund tilsammen omtrent 1150 Kirker, hvoraf mindst 620 tilhøre Frikirken. De øvrige protestantiske Kirkesamfund have tilsammen noget over 200 Kirker. Det største Antal af disse tilhører den skotske episkopale Kirke, som i de senere Aar har faaet nogen Tilvæxt.

Katholikerne, hvis Antal anslaaes til omtrent 150,000, have omtrent 50 Kirker. Mere end Halvdelen af Skotlands Indvaanere tilhører Statskirken og mere end 2 Millioner Statskirken og Frikirken i Forening.

Længe før Reformationen fandtes der Skoler i de fleste af Skotlands Byer. Der var to Slags Skoler. I de høiere (grammar schools) var det latinske Sprog, i de lavere (lecture schools) Læsning af Modersmaalet Undervisningens Hovedfag. At ogsaa Regjeringen erkjendte Opdragelsens Vigtighed for Samfundet i det Hele, viser blandt Andet en Lov fra 1494, som paalægger alle „barrones and freeholders“ (Selveiere) at sende deres ældste Sønner eller Arvinger i Skole for at lære Latin og Landets Love. Efter Reformationens Indførelse tog Geistligheden sig med stor Iver af Skolevæsenet og navnlig Almueskolevæsenet. At Geistligheden omfatter Skolen med Varme, er ogsaa saa naturligen begrundet i Protestantismens Væsen og den protestantiske Geistligheds hele Stilling, at man, naar et Lands Geistlighed umiddelbart efter Reformationens Indførelse ikke har viist sig virksom for Oprettelsen af Almueskoler, kan være vis paa, at Reformationen er bleven indført i dette Land kun ved udvortes Tvang, ikke som et Resultat af Folkets og Geistlighedens Overbeviisning. Dette har været Tilfælde i vort Fædreland. Et Kongebud

forordnede Katholicismens Afskaffelse og den lutherske Læres Indførelse, og Alt gik sin rolige, jævne Gang. Der vaktes ingen mærkelig Bevægelse; thi man fattede ikke Forandringens Væsen. Derfor gik ogsaa to Aarhundreder hen, inden der blev foretaget Noget til Stiftelsen af et Almueskolevæsen, og da Bevægelsen i denne Retning begyndte, udgik den fra den uindskrænkede Kongemagt. Ganske anderledes var Forholdet i Skotland. Her indførtes den reformerte Lære efter længere Tids Brydning og Kamp med den katholske, fordi den stemmede med Folkets og Geistlighedens Overbeviisning. Protestantismens Princip, den individuelle, selvstændige Forsknings Princip, havde altsaa allerede gjennemtrængt baade Geistligheden og Folket; men hvor dette Princip er levende, er den nærmeste og nødvendige Virkning, at man sørger for Folkets Oplysning. Ja, man kan gjerne sige, at endog den protestantiske Geistligheds Selvopholdelsesdrift maa forøge dens Iver i denne Retning. Det sees let, at denne Iver kan bestaae ved Siden af baade en snævrere og en mere udvidet Opfatning af Oplysningens Begreb. Opfatningen heraf betinges og paavirkes af Folkets Livsforholde i det Hele; den forandrer sig med Tiden, med Tidens eget aandige Indhold. I denne Henseende har da det skotske Folks som den skotske Geistligheds Opfatning af Skolen og dens Opgave naturligviis forandret sig gjennem Tiderne; men stedse har Folket viist, at det vurderede Skolen høit, og Geistligheden har med Kraft virket for dens Udvikling og Fuldkommengjørelse. Da Reformationen var indført, fik en af Præster bestaaende Kommission det Hverv, at gjøre Udkast til Kirkeforfatningen. Den foreslog blandt Andet, at der skulde være een Skolelærer for hver Kirke. Der blev senere fremsat forskjellige Forslag for Parliamentet angaaende Tilbagegivelsen af Kirkens Eiendomme, som ved Reformationens Indførelse Andre især Adels-

mænd havde bemægtiget sig. I disse Forslag var altid Skolevæsenet betænkt med den ene Trediedeel af dette Gods. Adelens Indflydelse var imidlertid for stor til, at et saadant Forslag kunde drives igjennem, og Kirkens gamle Eiendomme forbleve i Adelens Hænder. Uagtet der saaledes manglede offentlige Midler til Skolers Oprettelse og Vedligeholdelse, lykkedes det dog Geistlighedens Bestræbelser at faae Almueskoler oprettede rundt omkring i Landet, og Menighederne anvendte betydelige Summer til at lønne Læreren, til Underholdning for fattige Skolebørn og til Anskaffelse af Skolebøger og Oprettelse af Skolebibliotheker. Regjeringens Interesse for Sagen blev ogsaa større, og i 1633 udkom det første Lovbud om Oprettelse af Almueskoler, idet Parliamentet overdrog Biskopperne*) Myndighed til, med Samtykke af Godseierne og Fleerheden af Præstegjældets Indvaanere, at udskrive Skat paa Jordeiendommene til Oprettelse og Vedligeholdelse af Skoler. En Lov af 1646 gjorde Budet om Skolers Oprettelse aldeles ubetinget; men denne Lov ophævedes igjen ved Carl d. 2dens Thronbestigelse. I Aaret 1696 blev den paany vedtaget. Fra dette Aar regner man derfor ialmindelighed Tilblivelsen af det skotske Folkeskolesystem, skjønt det faktisk er meget ældre. Denne Lov forblev uforandret til 1803, da en ny Lov blev givet i den Hensigt at forbedre Lærernes Kaar og ordne Skolernes Bestyrelse paa en hensigtsmæssigere Maade. I Aaret 1838 bleve flere af de Bestemmelser, som indeholdes i denne Lov, ogsaa udvidede til at gjælde de Skoler, som med offentlig Understøttelse maatte blive oprettede i de 42, i Hoilandene beliggende, Præstegjælde qvoad sacra, som ifølge en Parliamentsakt af 1824 ere blevne forsynede med Kirker paa Statens Bekostning.

*) I dette Tidsrum herskede just den episcopale Kirkeforfatning.

Ifølge den gjældende Lov om

Præstegjældsskolerne (Parochial Schools),

der er meddeelt som Bilag (Nr. 1), skal der være en Skole i hvert Præstegjæld. De til Anskaffelsen af Skolehuus, Bolig og Have for Læreren, til Lærerens Lønning og til Bestridelse af Skolens øvrige Udgifter fornødne Penge tilveiebringes ved en Skat, som udlignes paa Matrikelskylden.*) I et Præstegjæld af stor Udstrækning, især hvis det bestaaer af flere Øer eller er deelt ved Fjorde og Søer, kan Lønnen deles mellem to eller flere Lærere,**) i hvilket Tilfælde den dog maa forhøies. Læreren vælges af Præsten i Forening med Godseierne; men Valget maa bekræftes af Presbyteriet, for hvilket Kandidaten først maa underkaste sig en Examen. Undervisningsgjenstandene bestemmes af Præst og Godseiere i Fore-

*) Godseierne betale Skatten, men have Regres til sine Forpagtere for det halve Beløb. Med Hensyn til Forholdet mellem Eiere og Forpagtere vil jeg her bemærke, at Antallet af Eiendomsmænd i Skotland ansættes til 7800, af hvilke omtrent 1800 have Eiendomme til en aarlig Værdi af mere end £ 600 eller 2700 Spdlr. Antallet af Forpagtere var i Aaret 1841 omtrent 55,000. Den aarlige Værdi af det Jordegods, som besiddes umiddelbart af Eierne selv, ansættes kun til £ 300,000, medens den aarlige Værdi af det Jordegods, som er i de 55,000 Forpagteres Hænder, anslaaes til omtrent £ 5,200,000. Forpagtningsafgiften er altsaa i Gjennemsnit omtrent £ 95 eller 425 Spdlr. for hver Forpagter. Men Forpagtergaardene ere af meget forskjellig Størrelse, og jeg stødte i de bedre Korndistrikter, f. Ex. Fife-Shire, paa Gaarde, hvoraf der betaltes £ 500 og £ 600 (2250 Spdlr. og 2700 Spdlr.) i aarlig Forpagtningsafgift. Forpagtningskontrakten lyder i Skotland ialmindelighed paa 19 Aar.

**) Der ere omtrent 75 Præstegjælde med to, 34 med tre, 2 med fire og 2 med fem saadanne Skoler.

ning. Disse tilkommer det tillige at fastsætte Skolepengenes Størrelse samt Lærerlønnens indenfor de foreskrevne Grændser. Timetabellen vedtages af Presbyteriet, som det ogsaa, hvis der indløber Klage over Læreren fra Godseiere, Præst eller Menighedsældste, paahviler som Pligt at anstille de fornødne Undersøgelser. Presbyteriet kan irettesætte, suspendere og afsætte Lærerne.

Præstegjældsskolerne udgjøre Reisværket i den skotske Skolebygning. Deres Vigtighed for det Hele gjør dem til det naturlige Udgangspunkt for enhver Undersøgelse af det skotske Skolevæsen, og jeg anseer det derfor hensigtsmæssigt at omtale nogle af de vigtigste Forholde ved dem noget fuldstændigere.

1.

Skolehuus, Bolig og Jordvei.

Godseierne ere, som vi have seet, forpligtede til at skaffe tilveie Skolehuus til Præstegjældsskolen samt Bolig for Læreren og et Jordstykke til Have.

Om Skolehusets Beskaffenhed indeholder Loven ingen nøiere Bestemmelse end at det skal være „bekvemt." Men det Begreb, som forbindes med Ordet, forandrer sig naturligviis med Tiden og navnlig med de Fordringer, som man stiller til en vel indrettet Skole med Hensyn til indre Indretning. Derfor staae ogsaa Præstegjældsskolerne, hvis Huse i Regelen ere opførte for længere Tid siden, i dette Punkt ialmindelighed tilbage for de i den senere Tid oprettede Skoler, forsaavidt der ikke har manglet tilstrækkelige Pengemidler til at give disse en til Tidens Fordringer svarende Indretning. Det er især de ved private Legater oprettede Skoler, som udmærke sig ved smukke og hensigtsmæssige Lokaler, saadanne som de 10 He-

riots Skoler i Edinburgh og Milne's Skole i Fochabers. Som oftest ere Præstegjældsskolerne kun forsynede med eet Skoleværelse, idet de forskjellige Klasser, selv om der ere lønnede Hjælpelærere, undervises paa een Gang i det samme Værelse, en Indretning af Skolen, der efter vore Begreber er høist mangelfuld. Jeg maa imidlertid bekjende, at mine Forestillinger om den med en saadan Indretning nødvendigviis klæbende Ufuldkommenhed forandredes noget, da jeg blev nøiere bekjendt med Forholdene. Naar Værelset var tilstrækkelig stort og Lærerne, navnlig Hovedlæreren, indsigtsfulde og energiske Mænd, sporede jeg ikke den Ulempe deraf, man skulde forudsætte. Disciplenes Opmærksomhed var ialmindelighed anspændt og forstyrredes sjelden ved den anden Lærers, dem uvedkommende, Underviisning. Paa den anden Side medfører denne Ordning det Gode, at den hele Skole er under Hovedlærerens uafbrudte Tilsyn og at han jævnlig kan give Hjælpelæreren Vink og Veiledning, hvad der især er af Vigtighed, hvor Hjælpelæreren er en yngre, mindre erfaren Lærer. Jeg skulde derfor mene, at medens man naturligviis maa give den Organisation Fortrinnet, hvor hver Klasse har sit særskilte Værelse med sin særskilte, fuldstændig uddannede, Lærer, maa man heller ikke ubetinget erklære den her beskrevne Organisation for uhensigtsmæssig og uanvendelig under alle Omstændigheder. At en saaledes indrettet Skole med een Hovedlærer og een eller flere Underlærere ialfald har et stort Fortrin fremfor en blot med een Lærer forsynet Skole, er indlysende.

Amerikaneren Horace Mann siger i sin „Report of an educational tour in Germany, France, Holland, and parts of Great Britain and Ireland 1843," at „Skolerne for de fattigere Klasser i Skotland vare overfyldte til en Grad, hvorpaa vi aldrig have seet noget Exempel og hvorom vi neppe kunne danne os nogen Forestilling." Denne Dom kan jeg ikke er-

kjende for begrundet med Hensyn til Præstegjældsskolerne, som, om de end indeslutte et større Antal Børn end vore Skoler, dog ikke have et større Gjennemsnitsantal end f. Ex. de preussiske. Ialfald er Børnenes Antal i Forhold til Lokalet ikke paafaldende stort. Formodentlig sigter Horace Mann heller ikke til Præstegjældsskolerne, men til Skolerne i de større Byer, af hvilke der gives enkelte, som med Grund kunne kaldes overfyldte. Næsten i alle Skoler fandt jeg Luften frisk og sund. Selv i Ragged Schools (Pjalteskolerne) følte jeg mig ikke generet i denne Henseende. Men Modsætningen var ogsaa slaaende; thi otte Uger, førend jeg begyndte mine Besøg i de skotske Skoler, havde jeg overværet Undervisningen i Skoler oppe i vore Fjeldbygder, hvor hvert Vindu var tilspigret og Atmosphæren især til enkelte Tider saa trykkende, at jeg maatte beskytte baade Mund og Næse mod Luftens Indstrømning. Imidlertid har Hr. Mann vistnok Ret i den Paastand, at der ogsaa for de skotske Skolers Vedkommende mangler Meget i, at de Fordringer, som den physiologiske Videnskab stiller til et vel indrettet Skolelokale, kunne siges at være tilfredsstillede.

Vaaningshuset for Læreren er ialmindelighed adskilt fra Skolehuset. Godseierne ere ikke forpligtede til at udstyre det med mere end 2 Værelser; men de Lærerboliger, jeg besøgte, indesluttede baade 4 og 5 bekvemme Værelser.

Det er allerede før berørt, at Godseierne i Præstegjælde, som bestaae af flere Sogne eller som ere gjennemskaarne af Fjorde eller overhovedet ere af stor Udstrækning, kunne dele Lønningen, som dog først maa forhøies fra omtrent 154 Spd. til omtrent 230 Spd., mellem to eller flere Lærere, hvorved Præstegjældet erholder to eller flere Præstegjældsskoler istedetfor een. I dette Tilfælde paahviler der dog ikke Godseierne nogen Forpligtelse til at tilveiebringe Skolehuus, Lærerbolig og Have undtagen til Hovedskolen.

Ogsaa Vedligeholdelsespligten med Hensyn til Bygningerne paaligger Godseierne. Hvis de forsømme denne Pligt eller hvis der opstaaer Meningsforskjel imellem dem indbyrdes, om Lønnen skal deles mellem flere Lærere eller ikke, saa afgjøres Sagen ved de civile Domstole.

2.

Lærernes Valg, Stilling og Lønningsvilkaar.

Det er allerede berettet, at Godseierne i Forening med Præsten have Ret til at vælge Læreren. Hvis der er Stemmelighed, gjør den største Godseiers Stemme Udslaget. Hvor der, som ofte er Tilfælde, kun er een Godseier, har han altsaa Retten til at vælge. De Vælgende ere ikke ved nogen Lovbestemmelse bundne til at tage Hensyn til nogen Examen eller nogen bestemt Art af Dannelse. For Skolelærerseminariernes Oprettelse havde Fleerheden af dem, som bleve Lærere ved Præstegjældsskoler, fuldendt sin Dannelse under et kortere eller længere Ophold ved et Universitet. Ogsaa nu vælges ofte Studenter og theologiske Kandidater. Naar Godseierne og Præsten have gjort sit Valg, maa den Valgte, med Vidnesbyrd om at han for en Fredsdommer har aflagt Ed til Dronningen, fremstille sig for Presbyteriet. Den Examen, som han her maa underkaste sig, bestaaer i en Kundskabsprøve i de Fag, hvori han i Skolen skal meddele Underviisning, hvorhos Presbyteriet tager tilbørligt Hensyn til de Vidnesbyrd og Anbefalinger, han har fremlagt. Dog indskrænker ikke Presbyteriet sig til at anstille Undersøgelser angaaende hans Kundskaber og Lærerdygtighed; ogsaa hans moralske Vandel og hans religiøse Anskuelser gjøres til Gjenstand for Undersøgelse. Naar han har bestaaet denne Prøve, som, naar Kandidaten medbringer fordeelagtigt Vidnesbyrd fra et Skolelærersemina-

rium eller en anden anerkjendt Autoritet, vistnok kun er at betragte som en Form, lader Presbyteriet ham underskrive den skotske Kirkes Troesbekjendelse og aflægge Forsikring om, at han hører til Statskirken. Han erholder derpaa et Vidnesbyrd om, at han er bleven prøvet og er funden skikket for den Stilling, hvortil han er bleven valgt, og fra dette Øieblik er han i Besiddelse af alle de Rettigheder, som ved Lovene ere Lærerstanden hjemlede. Presbyteriets Kjendelse er uden Appel, hvad enten den er gunstig eller ugunstig for den Valgte.

Det er Lærerens Pligt at meddele Underviisning i de Fag og for de Skolepenge, som Godseierne og Præsten maatte bestemme, samt at rette sig efter Presbyteriets Forskrifter med Hensyn til Timetabellen og Ferierne. Han er fremdeles forpligtet til uden Godtgjørelse at undervise de fattige Børn af Præstegjældet, som Godseierne og Præsten maatte anbefale til at erholde Friplads.

Specielt er det ved en Beslutning af Generalforsamlingen gjort Lærerne til Pligt regelmæssigen at anstille Bibellæsning, at undervise Børnene i den mindre Katechismus, lære dem de almindelige Psalmemelodier, holde Bøn og synge et Psalmevers med dem hver Dag.

Læreren ved Præstegjælds- og Byskolerne (burgh schools) ere forpligtede til at yde en vis aarlig Sum for at tilveiebringe et Fond, hvoraf Pensioner udredes til afdøde Læreres Enker og Børn. Der ere fem forskjellige aarlige Indskudssummer fra 1 til 5 Guineer.*) Den, som erlægger 1 Guinee aarlig, erholder Ret til en aarlig Pension af 5 Guineer for Enke og Børn, og den, som erlægger 5 Guineer, er berettiget til en Pension paa 25 Guineer. Det staaer enhver Lærer frit for at vælge hvilkensomhelst af disse Indskudssum-

*) 1 Guinee er £ 1 1 s. eller omtrent 4 Spdlr. 90 ß.

mer. Ved sin første Indtrædelse maa enhver Deeltager betale Indtrædelsespenge til samme Beløb som hans aarlige Ydelse, og et lignende extraordinært Bidrag maa han betale ved sit Giftermaal. Døer en Lærer, inden han har været Medlem i 10 Aar, er Enken kun berettiget til halv Pension saa længe, indtil Afdragene tilsammentagne udgjøre et saa stort Beløb, som manglede i ti Aars Bidrag. Hvis Læreren efterlader Børn men ikke Enke, ere Børnene under 17 Aar berettigede til den hele Pension. Hvis Fondet bliver utilstrækkeligt til Pensionernes Dækkelse, er den af valgte Medlemmer bestaaende Bestyrelse bemyndiget til med ¾ Deles Pluralitet at forøge Indskudenes Størrelse saa meget som gjøres nødvendigt, dog saaledes, at Forøgelsen ikke maa overstige 10 Procent af deres aarlige Bidrag. Paa den anden Side skal Overskudet, naar Grundkapitalen er voret til £ 7500 for hver £ 300, der udbetales i Pensioner, fordeles mellem de Pensionsberettigede i Forhold til Størrelsen af deres Pensioner.

Lærerlønnens Minimum er omtrent 115 Spdlr., dens Maximum omtrent 154 Spdlr. Indenfor disse Grændser kunne altsaa Præst og Godseiere i Forening fatte Beslutning om dens Størrelse, hvad der naturligviis ikke er til Hinder for, at den ved eenstemmig Beslutning bliver forhøiet eller forøget ved Enkeltes frivillige Ydelser. Lønnen er imidlertid ansat i Havremeel og dens Størrelse betinges saaledes af Kornpriserne. Loven bestemmer, at hvert 25de Aar skal Gjennemsnitsprisen for det henrundne Tidsrum uddrages og Lønnen ansættes for de følgende 25 Aar i Overeensstemmelse med den fundne Gjennemsnitspriis. Den nuværende Periode begyndte med 1829 og ender altsaa med dette Aar (1853), som vil blive et afgjørende Tidspunkt for de skotske Præstegjældsskoler. Da Kornpriserne ere faldne betydeligen i de senere Aar især paa Grund af Kornlovenes Afskaffelse, vil

Gjennemsnitsprisen bliver langt lavere end før, og man antager, at Lærerne ved den foreslaaende Omsættelse ville tabe omtrent den tredie Deel af deres faste Indtægter, et Tab, som de umulig kunne taale, uden at Præstegjældsskolernes Stilling og Betydning vil svækkes; thi ogsaa som Lønningsforholdene nu ere, erkjendes det af de Fleste, at Lærernes økonomiske Vilkaar maae forbedres. Men trods denne almindelige Erkjendelse, vil det være forbundet med mange Vanskeligheder at drive en Foranstaltning igjennem, hvorved Lærernes Løn bringes op til den Høide, den bør have, især paa Grund af den Modstand, som vil blive gjort fra de dissenterende Kirkesamfunds Side, saalænge som disse Skoler skulle staae i den samme Forbindelse med Statskirken (the established church) som hidindtil. Navnlig er Frikirken, der opretter Skoler overalt, hvor den har en Kirke, beredt til at gjøre Modstand, medmindre Skolernes Stilling bliver forandret i Overeensstemmelse med dens Anskuelser. Frikirkens Generalforsamling i 1852 besluttede saaledes at indgive en Petition til Parliamentet, hvori den erklærer at ville modsætte sig og protestere mod ethvert Forslag til Forøgelse af Indtægterne for Præstegjældsskolernes Lærere, medmindre det nuværende System forandres saaledes, at der tilveiebringes en bedre Bestyrelse af Skolerne, det vil da sige en Bestyrelse, hvori ogsaa Frikirken har Andeel, og navnligen at der aabnes Adgang til Lærerposterne for Mænd, som tilhøre Frikirken (masters bona fide willing to own the Word of God and the Skorter Catechism, and to give religious instruction accordingly), medens den derhos udtaler det som sin Overbeviisning, at der bør sikres Lærerne langt liberalere Lønningsvilkaar og overhovedet anvendes langt virksommere Midler til Folkeoplysningens Udbredelse, end nogen af de Planer, som nu befølges, er istand til at yde. Hvad Enden paa denne Bevægelse vil blive, er ikke let at forudsee.

Ved Siden af Lønnen have Præstegjeldsskolernes Lærere ogsaa en betydelig Indtægt i Skolepenge. Disse ere forskjellige paa de forskjellige Steder. Jalmindelighed betales der for hvert Fag eller ialfald for hver Gruppe af Fag, hvori Lærlingen erholder Underviisning. For Engelsk, Skrivning og Regning betales fra 72 ß. til 1 Spdlr. kvartaliter. Historie, Geographi og Grammatik indbefattes ofte under Engelsk; men ofte betales der ogsaa særskilt for disse Fag. For hvert af de høiere Fag ere Skolepengene større. J Bogholderi, Udmaaling og Navigation, hvori der ogsaa undertiden kan erholdes Underviisning, betales der ikke kvartalsviis, men for det enkelte Kursus fra 2½ Spdlr. til 5 Spdlr. Denne Beregningsmaade, hvorefter Skolepengene betales for hvert enkelt Fag, er hensigtsmæssig for de Underviisningsgjenstande, som ligge over eller udenfor den almindelige Almuedannelses Sphære; men at den, anvendt for de lavere Underviisningsgjenstande, som det er ønskeligt at alle tilegne sig, maa lede til det skadelige Resultat, at mindre indsigtsfulde Forældre tilsidesætte Fag, som deres Børn vilde haft Gavn af at lære, kan ikke være Tvivl underkastet. Jeg stødte ogsaa paa Skoler, hvor man af dette Hensyn tog lige store Skolepenge, hvad enten Børnene deeltoge i den hele Underviisning eller ikke.

Hvad Skolepengene i Almindelighed kunne udgjøre, derom er det ikke muligt at faae nøiagtig Kundskab; men ved at sammenholde de Oplysninger, jeg personligen har erholdt, med forskjellige trykte Beretninger, er jeg bleven overbeviist om, at Skolepengenes Beløb i Præstegjeldsskolerne gjennemsnitsviis er noget mindre end Lærerlønnen.

Ved Siden af de nævnte Indtægtskilder have Lærerne enkelte andre. Det er dem saaledes tilladt at være Sekretær for Menighedsraadet, at tage op Militær-Lister og at overtage nogle andre ubetydelige Bisysler, som tilsammentagne ial-

mindelighed løbe op til nogle Pund om Aaret. Dog er Regjeringen streng i at paasee, at de Lærere, hvis Skoler faae Understøttelse af Statskassen, hvorom jeg senere skal meddele Oplysning, ikke paatage sig andre end høist ubetydelige, deres Kald uvedkommende, Sysler. Paa nogle Steder har Læreren desuden betydelige Tillæg til sin Løn fra Legater. Især er dette Tilfælde i Grevskaberne Aberdeen, Banff og Moray. Det største af de herværende Legater er stiftet af en Mand ved Navn Dick til Forøgelse af Lønnen for Lærerne ved Præstegjældsskolerne i de nævnte 3 Grevskaber. Antallet af de Præstegjælde, som kunne nyde Godt af dette Testamente, er 124 og Præstegjældsskolernes Antal 141. Jeg skal senere give en fuldstændigere Fremstilling af dette Legats Bestemmelse og Virkemaade og vil derfor her indskrænke mig til at bemærke, at dets aarlige Indtægter i Aarene 1842 og 1843 vare mere end £ 4000 og at Fleerheden af de 141 Lærere deraf fik i Tillæg til deres Indtægter fra £ 21 til £ 45. Naar man ansætter Værdien af Bolig o. s. v. til £ 10 aarlig, viser det sig efter Beregninger, anstillede i 1843,*) at Præstegjældsskolernes Lærere i hine 3 Grevskaber have en gjennemsnitlig Indtægt af £ 98 eller omtrent 450 Spdlr., som desuden er bleven noget forøget ved Hjælp af et nyere Legat.

3.

Skolernes Bestyrelse.

Hvad Skolernes Bestyrelse og Tilsynet med dem angaaer er det Væsentligste allerede bemærket. Vi have seet, at Godseierne i Forening med Præsten dele Bestyrelsen med Pres-

*) Sign. Report to the trustees of the Dick bequest. Edinburgh 1844.

byteriet. Godseierne i Forening med Præsten vælge Læreren, bestemme Lønnens Størrelse indenfor de af Loven opstrukne Grændser, fatte Beslutninger om Skolehusets Opførelse og Beliggenhed, bestemme Skolepengenes Størrelse samt Underviisningsgjenstandene. I flere af disse Tilfælde kan dog Læreren, hvis han er misfornøiet med den fattede Beslutning, appellere til de civile Retter. Det samme kan ogsaa en misfornøiet Minoritet blandt Godseierne gjøre.

I Byerne (royal burghs) besidder Magistraten Retten til at vælge Lærerne samt til at afskedige dem, naar der kun angives gyldig Grund derfor. Som gyldig Grund betragtes i dette Tilfælde ogsaa Udygtighed. I den gamle Lov af 1696 var det gjort enhver By (Royal Burgh) til Pligt at oprette en saadan Skole; men Loven af 1803 erklærer udtrykkelig, at dens Bestemmelser ikke gjælde Byerne. Den enkelte Skole, som i de fleste Byer var oprettet under den tidligere Lov, er ogsaa ofte gaaet over i en Grammar School eller Latinskole, og By-Almueskolevæsenet maa nu i det Hele ordnes uden Lovens Mellemkomst.

Presbyteriets Rettigheder og Pligter med Hensyn til Præstegjældsskolerne ere allerede for den væsentligste Deel fremstillede ovenfor, hvor der handledes om Lærernes Forholde. Her vil jeg derfor kun tilføie, at Skolerne regelmæssigen visiteres een Gang aarlig af en Afdeling af Presbyteriets Præster. Indberetning gjøres derpaa fra de forskjellige visiterende Afdelinger eller Komiteer til det samlede Presbyteri, som igjen indsender en mere eller mindre i Enkeltheder indgaaende Indberetning til Generalforsamlingen, hvis Opdragelseskomite gjennemgaaer og behandler de indkomne Indberetninger.

Det nærmeste meest uafbrudte Tilsyn med Præstegjældsskolen føres af Stedets Præst, der som Medlem af Presbyteriet jo ogsaa kan betragtes som dettes Repræsentant.

Ogsaa Medlemmer af Generalforsamlingens Opdragelseskomite især dens Præsident (convener) visitere undertiden, naar Tiden tillader det, Skoler, over hvilke Kirken har Tilsynsmyndighed. Desuden blive vistnok især Generalforsamlingens Skoler, men ogsaa Præstegjældsskoler og andre Skoler inspicerede af Komiteens Sekretær.*) Saaledes visiterede han i Aaret 1850 et Antal af 55 Skoler og indgav derpaa Indberetning til Komiteen, som i denne Anledning bemærker: „I mange Tilfælde ledede hans Inberetning til Forandringer, om hvis Hensigtsmæssighed vedkommende Præster erklærede sig fuldkommen enige med ham. Komiteen har altid fundet, at disse Inspektioner ledede til gavnlige Resultater og de ere overalt blevne modtagne med Velvillie af vedkommende Distrikts Præster og Godseiere."

Ved Siden af Kirkens Tilsyn med Skolen, som er begrundet i Lovgivningen, har i den senere Tid ogsaa Staten begyndt at føre et saadant Tilsyn. Dette gjælder dog kun de Skoler, som i en eller anden Form erholde Deel i de Bevilgninger, som Parliamentet siden Aaret 1833 mere og mere liberalt har voteret til Bedste for Almueskolevæsenet. Staten udøver dette Tilsyn gjennem Inspektører, som ansættes af Regjeringen, dog først efterat vedkommende Kirkesamfunds øverste Autoritet har faaet Anledning til at udtale, om man har No-

*) Mr. John Gordon, en alsidig dannet Jurist, blev, da Generalforsamlingens Opdragelseskomite oprettedes i Aaret 1826, ansat som Komiteens Sekretær. I denne Stilling har han siden tilbragt hele sit Liv med Undtagelse af nogle faa Aar, i hvilke han var en af Regjeringens Skoleinspektører. Da man i 1849 paany overdrog ham Sekretærposten i Opdragelseskomiteen, havde man ved Postens forandrede Indretning ogsaa for Øie, at han skulde blive sat istand til at inspicere Skolerne i en langt større Udstrækning end det tilforn havde været Tilfælde.

get at indvende mod den valgte Kandidats Udnævnelse. Da denne Inspektion ikke blot vedrører Præstegjældsskolerne, men alle de Skoler, som have faaet Understøttelse af Staten, det være til Lokalets Anskaffelse eller til Lærerlærlinge eller til Forbedring af Lærernes Løn eller til Skolebøgers Anskaffelse, vil jeg omhandle den i et følgende Afsnit, hvor Statens senere Indgriben i Skolevæsenets Udvikling gjennem Bevilgninger af Statsmidler vil blive fuldstændigere omtalt.

Præstegjældsskolernes indre Forholde: Undervisningsgjenstandene, Methoden m. m. ere ikke bestemte ved Loven. Det er heller ikke muligt i denne Henseende at drage nogen skarp Grændse mellem dem og andre Skoler, og jeg vil derfor indskrænke mig til at fremsætte nogle enkelte specielle Bemærkninger angaaende dem, idet jeg giver en Fremstilling af disse Forholde i de større Skoler ialmindelighed. Inden jeg kan skride til en saadan Skildring, er det imidlertid nødvendigt først at meddele en

Oversigt over de forskjellige Grupper af Almueskoler.

Der er allerede i det Foregaaende gjort opmærksom paa, at Loven af 1803 udtrykkelig erklærer, at ingen af dens Bestemmelser ere at anvende paa Præstegjælde i Byer. Denne Mangel i Loven har Kirken søgt at afhjælpe ved sine Bestræbelser. Det er gjennem den laveste af sine Autoriteter, Menighedsraadet (kirk-session), at den har udfoldet sin Virksomhed i denne Retning, og Skolerne benævnes derfor Sessional Schools eller Menighedsskoler. Den første af dette Slags Skoler blev stiftet i Edinburgh 1812 eller kort Tid senere. Den vedligeholdtes ved en almindelig Subscription og stod aaben for Børn fra alle Byens Dele, idet ethvert af Byens Menighedsraad

havde Ret til at sende et vist Antal Børn didhen til fri Underviisning. Denne første Sessional-Skole er bleven meget berømt, da der fra den er udgaaen en betydningsfuld methodisk Bevægelse og den selv blev Spiren til et Skolelærer-Seminarium, hvorom jeg senere skal meddele Oplysning. Inden kort Tid bleve flere Sessional-Skoler oprettede i Edinburgh og paa mange andre Steder, og nu er deres Antal over 100. De danne den Klasse af Skoler, som staae Præstegjældsskolerne nærmest, men de adskille sig fra dem baade ved sin ydre Forfatning og ved de Kilder, hvoraf Midlerne til deres Underholdning øses. De oprettes og vedligeholdes nemlig af den enkelte Menighed og staae under Menighedsraadets Bestyrelse. Det tilkommer dette at vælge Læreren, fastsætte Betingelserne for hans Ansættelse, sørge for Tilveiebringelsen af Skolehuus og de øvrige Fornødenheder, deriblandt ogsaa Skolebøger til fattige Børn; det har at opsøge saadanne Børn og sende dem til Skoler med Fritagelse for at betale de sædvanlige Skolepenge, at vaage over Skolens Interesser og overhovedet at føre Tilsyn med den. Endeel af Menighedsskolerne ere Pigeskoler.

Ogsaa ved disse Skoler lønnes Lærerne i Regelen baade ved Skolepenge og ved direkte Løn. De hertil fornødne Midler erholder Menighedsraadet deels ved almindelige, deels ved specielt i dette Øiemed foretagne Indsamlinger i Kirkerne, undertiden ogsaa fra andre Kilder, f. Ex. af Bykasserne og ved Legater.

Medens Kirken har udfoldet en kraftig Virksomhed til at fremme Skolevæsenets Udvikling i Byerne gjennem de enkelte Menighedsraad, har den virket til Oprettelse af Skoler især i Landdistrikterne, navnlig i Høilandene og paa Øerne, direkte gjennem den øverste kirkelige Autoritet, Generalforsamlingen. Da Lovene om Præstegjældsskolerne kun fordre Op-

rettelsen af een Skole i hvert Præstegjæld, kan Trangen til Skoleundervisning naturligviis ikke tilfredsstilles ved de lovbefalede Skoler alene. Den naturligste Maade, hvorpaa denne Mangel iøvrigt kan blive afhjulpen, er gjennem Oprettelsen af private Skoler. Men disse kunne ikke bestaae uden paa Steder, hvor der er bosat en saa talrig og saa formuende Befolkning, at Skolepengene alene kunne yde Lærerne en passende Erstatning for Anvendelsen af Tid og Arbeide. Men ligesom der gives mange Dele af de store Byer, hvor dette ikke er Tilfælde, saaledes er det endnu mindre Tilfælde i mange af de fattige og tyndt befolkede Distrikter i Høilandene og paa Øerne. Her ere derhos Præstegjældene af en meget stor Udstrækning, og Afstanden fra Præstegjældsskolen lægger derfor ofte, selv om Lønnen i Henhold til Loven af 1803 er deelt mellem flere, paa forskjellige Steder bosatte, Lærere, uovervindelige Hindringer iveien for at besøge den. Da, som en Følge heraf, en Mængde Børn i disse Distrikter voxte op uden boglig Underviisning, nedsatte Kirkens Generalforsamling i Aaret 1825 en Komite "til at forøge Midlerne til Opdragelsens og den religiøse Underviisnings Fremme i Skotland især i Høilandene og paa Øerne," eller, med en kortere Benævnelse, "Generalforsamlingens Opdragelseskomite." Der besluttedes tillige, at der hvert Aar skulde holdes en Indsamling i Kirkerne til Fordeel for denne Komitees Fond. Ved Hjælp af de Midler, som paa denne og andre Maader ere blevne stillede til Komiteens Raadighed og som for det Aar, der endte i Mai 1852, udgjorde en Sum af omtrent £ 7640 eller 34,800 Species, *) lønnes Lærerne ved 176 Skoler, hvoraf 14 ere Pigeskoler, der alle tillige ere saakaldte "Industrial Schools", idet

*) Anm. Man regner, at der aarlig indsamles i frivillige Ydelser til Skoler, som staae i speciel Forbindelse med Statskirken eller hvis Lærere høre til denne, henved £ 20,000 eller 90,000 Spdlr.

de meddele Underviisning i Strikning og Syning. Af de øvrige 162 Skoler ere 118 beliggende i Høilandene og paa Øerne og 44 i Lavlandene. Blandt de Regler, som Komiteen følger ved Oprettelsen af disse Skoler, Generalforsamlingens Skoler (General Assemblys Schools) skal jeg her fremhæve nogleenkelte.

Ingen Skole maa oprettes i et Præstegjæld, medmindre det har en regelmæssig udstyret og i Overeensstemmelse med Loven vedligeholdt Præstegjældsskole. Heller ikke maa nogen Skole oprettes saa nær ved en Præstegjældsskole, at den kan formindske dens sædvanlige Søgning eller skade dens Lærers Interesser. En Betingelse, som fordres opfyldt, inden Komiteen skrider til at oprette en af Generalforsamlingens Skoler i Høilandene eller paa Øerne, er, at Distriktets Godseiere eller Indvaanere anskaffe Skolehuus samt Bolig, Have, et Stykke Jord, hvorpaa kan fødes en Ko, og Brændsel for Læreren. Læreren ansættes af Komiteen. Han har at indgive Indberetning hvert Halvaar om Skolens Tilstand og Virksomhed, ligesom han er forpligtet til at holde Søndagsskole.*) Han har Ret til at fordre Skolepenge af alle Børn, medmindre Præsten og Menighedsraadet bevidne, at de ikke ere istand til at betale.

Ved Siden af de nu omhandlede Skoler staae paa Generalforsamlingens Liste og under Opdragelseskomiteens specielle Tilsyn de to store Skolelærer-Seminarier (Normal Schools)

*) Søndagsskoler ere meget almindelige i Skotland; men det vilde blive betragtet som Vanhelligelse af Sabbathen, om der meddeeltes anden Underviisning end i Religion. Ifølge Indberetninger fra Statskirkens Presbyterier fandtes der i 1851 omtrent 1100 Søndagsskoler i Forbindelse med Statskirken i de 617 Præstegjælde, hvorfra Indberetninger vare indkomne. Ved disse Skoler underviistes af 2674 Mænd og 2253 Kvinder et Antal af over 60,000 Disciple. Medlemmerne af de øvrige Kirkesamfund vise en lignende og tildeels endnu større Iver for gjennem Søndagsskoler at udbrede religiøse Kundskaber blandt Folket.

Edinburgh og Glasgow, om hvilke jeg skal meddele Oplysninger i det Følgende.

I nøie Forbindelse med Kirken, the established church, staae ogsaa de Skoler, som ere oprettede af "Selskabet for Udbredelse af christelig Kundskab" (Society for Propagating Christian Knowledge) og ligeledes "The Gaelic School Society's" Skoler. Det første af disse Selskaber stiftedes 1701 og fandt strax megen Opmuntring fra Kirkens Side. Generalforsamlingen i 1709 stillede en betydelig Sum, der var bleven indsamlet i Kirkerne til Fremme af Skolevæsenet i Høilandene og paa Øerne, til dets Disposition. Dets Midler ere efterhaanden blevne forøgede, saa at det nu har en aarlig Indtægt af sine Kapitaler, der udgjør mere end £ 5000 eller over 22,000 Spdlr. Det virker derfor nu uafhængig af Publikums Bidrag. Det har stiftet *) omtrent 260 Skoler, der staae i nær Forbindelse med Kirken, ere underkastede Presbyteriernes Inspection o. s. v. Ligesom andre Selskaber knytter det sine Bidrag til Betingelsen om tilsvarende Ydelser fra deres Side, som modtage dem.

Det andet af de nævnte Selskaber, the Gaelic School Society, stiftedes 1811 med det samme Formaal som hiint. Der er et eiendommeligt, især for os interessant, Træk i Planen for dette Selskabs Virksomhed, at nemlig Lærerne, naar de have opholdt sig i tre Aar paa et Sted, skulle forlade dette og overføre sin Tjeneste til andre Steder. Saadanne Skoler kaldes itinerating schools, reisende Skoler, Omgangsskoler. Underviisningen i disse Skoler er af den laveste Art; den gaaer ikke videre end til Læsning og Skrivning ved Siden af Religionsunderviisningen. Selskabet har omtrent £ 1000 i Indtægt ved aarlige Sammenskud. Det underholder omtrent 50

*) Cfr. Mr. Gordons "Report on Deficiencies in the means of Elementary Education in Scotland" i Minutes of the Commitee of Council on Education for 1844.

Skoler, og en Afdeling af det i Glasgow har omtrent 20 Skoler paa sin Liste.

Der findes i Forbindelse med the established church et ikke lidet Antal af Skoler, der ere stiftede ved private Legater. Til denne Klasse henhøre adskillige af de bedst udstyrede Skoler i Skotland, ligesom ogsaa flere storartede Opdragelsesanstalter f. Ex. George Heriots Hospital og de dermed forbundne Skoler, som ville blive omhandlede i et følgende Afsnit.

Paa mange Steder, hvor Læreren er enten aldeles uden fast Løn eller uden tilstrækkelig fast Løn, har man søgt at fjerne eller formindske hans Afhængighed af Skolepengene ved at subskribere et vist Beløb til ham. Det er altsaa ved frivillige Ydelser at ogsaa disse Skoler vedligeholdes, og de ligne i denne Henseende Generalforsamlingens og Menighedsraadenes Skoler; de ere ligesom disse Frugter af den private Godgjørenhed. Men der er den væsentlige Forskjel, at Bidragene til Vedligeholdelsen af de sidstnævnte skaffes tilveie ved Kirkens Mellemkomst og under Paavirkningen af dens Autoritet, medens Subskriptionsskolerne understøttes ved Bidrag, der ydes direkte uden Kirkens eller en kirkelig Autoritets Mellemkomst. Subskriptionsskolerne ere følgelig ikke saaledes som hine allerede ved sin Oprindelse satte i Forbindelse med Kirken; men naar den store Flerhed af dem alligevel ere nøie forbundne med the established church, da ligger Grunden dertil i den Omstændighed, at Subskribenterne selv tilhøre denne Kirke og derfor ønske at bevare Forbindelsen mellem den og deres Skoler. Da enkelte Skoler, som henhøre til andre Klasser, tillige kunne være Subskriptionsskoler, bliver det desto vanskeligere at faae paalidelig Kundskab om deres Antal. Ifølge en Beretning fra Generalforsamlingens Opdragelseskomite for 1850 gives der mere end 100 Subskriptionsskoler, som staae i Forbindelse med Statskirken.

Det hele Antal af de til de nævnte Grupper henhørende

Skoler med Undtagelse af de ifølge Loven oprettede Parish- og Burghskoler, angives af Dr. Cook*) til 860, hvilket ogsaa omtrentlig svarer til Beregningerne i Opdragelseskomiteens nys nævnte Report. Naar dette Antal lægges til de 1050 Parish- og Burghskoler, faae vi ud omtrent 1900 Skoler, der staae i en speciel Forbindelse med the established church.

Men det er ikke blot the established church, som har taget sig med Iver af Skolevæsenet. Frikirken bygger aldrig en Kirke uden tillige at bygge en Skole. Af den aarlige Indberetning om Skoleanliggendet til Frikirkens Generalforsamling for 1852 seer man, at Antallet af disse Skoler er omtrent 620, at Indtægterne i Gjennemsnit ere henved £ 49 eller omtrent 220 Spdlr. for hver Lærer og at 52 Lærere have mere end £ 100 aarlig. Midlerne til disse Skolers Underholdning indkomme til Frikirkens Opdragelseskomite ved maanedlige Indsamlinger i Kirkerne. Komiteen udbetaler igjen Lærerne den dem tilkommende Løn. Det ligger i Forholdets Natur, at disse Skoler i alle Dele ere undergivne Frikirkens Tilsyn og Styrelse. Deres indre Indretning er ikke væsentlig forskjellig fra Præstegjældsskolernes og Generalforsamlingens Skolers. En speciel Skildring af dem er derfor overflødig.

Der ere ogsaa Skoler i Forbindelse med de andre Kirkesamfund. Saaledes opgaves i 1849 Antallet af de "Forenede Presbyterianeres" (United Presbyterians) Skoler til 78 og den episcopale Kirkes til omtrent 40. De øvrige Kirkesamfunds f. Ex. den Katholske Kirkes ere yderst faa.

Men der gives ogsaa en Mængde Skoler, deels reent private deels Subskriptionsskoler, som ikke staae i nogen nøiere, mere speciel Forbindelse med noget Kirkesamfund, ihvorvel Lærerens Person danner et Baand, som ialmindelighed knytter

*) Remarks on Lord Melgunds Bill and the Means of Education in Scotland.

hans Skole til det Kirkesamfund, hvortil han selv hører. Derfor blive ogsaa mange af de Skoler, som ikke staae i en speciel Forbindelse med noget Kirkesamfund, alligevel af og til inspicerede af Statskirkens eller Frikirkens Presbyterier, alt eftersom Lærerne hører til den ene eller den anden Kirke. Overhovedet regner man Antallet af de Skoler, som inspiceres af Statskirkens Presbyterier, til henved 2900 og det hele Antal af Skoler, bestemte for Almuens Underviisning, til omtrent 4500. *) Blandt de Skoler, som ikke staae i nogen Forbindelse med noget Kirkesamfund, fortjene de saakaldte "Secular Schools" (verdslige Skoler) paa Grund af deres eiendommelige Indretning især at bemærkes. De skulle derfor i det Følgende danne Gjenstanden for et eget Afsnit.

De indre Forholde i de skotske Almueskoler i Almindelighed.

A. Underviisningsgjenstandene.

Af alle skotske Skoler ere, som vi for have seet, Præstegjældsskolerne de eneste, der ere oprettede ifølge Lovbud. Men Loven indeholder ingensomhelst Bestemmelser angaaende Underviisningsgjenstandene. Derimod er det, som ovenfor bemærket, ved Akter af Statskirkens Generalforsamling gjort Læreren til Pligt regelmæssig at anvende Bibellæsning, at lade Børnene lære den mindre Katechismus og de almindelige Psalmemelodier, ligesom han ogsaa dagligen skal ikke blot holde Bøn, men ogsaa synge et Psalmevers i Forening med Børnene. Religionsunderviisning meddeles altsaa i alle Præstegjældsskoler, og Tillærelsen af Katechismen udgjør en væsentlig Deel af denne Underviisning. Derimod bruges ikke bibelhistoriske Lærebøger.

*) I Mc. Cullochs Statistik 3die Udgave anslaaes Antallet til mere end 5000.

Naar Børnene alligevel ialmindelighed ere ret vel bevandrede i Bibelhistorie, saa have de hentet denne Kundskab deels fra Bibelen selv deels fra de almindelige Læsebøger, i hvilke der ved Siden af andet mangesidigt Stof ogsaa findes mange bibelske Fortællinger.

Lignende Bestemmelser angaaende Religionsunderviisningen ere ogsaa gjældende for Frikirkens Skoler. Men iøvrigt gives der ikke almeent-gjældende Regler med Hensyn til Valget af Underviisningsgjenstande for nogen større Gruppe af Skoler; det er ialmindelighed, forsaavidt en Skole har flere Autoriteter, den nærmeste Autoritet, som bestemmer Underviisningsgjenstandene, hvad der dog ikke har været til Hinder for, at Underviisningsgjenstandene ere blevne omtrent de samme i de forskjellige til samme Gruppe henhørende eller under lignende ydre Forholde virkende Skoler. Naar man vil erholde Kundskab om, i hvilke Fag der underviises i de skotske Skoler, maa maa altsaa hente den fra Livet selv; man maa hente den deels gjennem personlig, umiddelbar Anskuelse deels gjennem paalidelige Indberetninger og derpaa byggede statistiske Resultater for de større Skolegruppers Vedkommende, idet kun den sidstnævnte Kilde kan yde Fuldstændighed og Oversigt, medens den førstnævnte giver det vundne almindelige Billede det individuelle og anskuelige Præg og derhos indeslutter Prøvestenen for de paa anden Haand hentede Materialiers Paalidelighed og Betydning. Jeg skal derfor nu her under Bestræbelsen for at fremkalde hos Læseren en saa paalidelig og fuldstændig Forestilling, som det er mig muligt, om Underviisningsstoffets Omfang i de skotske Almueskoler i almindelighed meddele Oplysninger, hentede fra begge disse Kilder.

Paa det Schema, som er benyttet for Presbyteriernes Indberetninger til Generalforsamlingen angaaende Præstegjældsskolerne, findes Rubriker for følgende Fag: Læsning, Skrivning, Reg-

ning, Bogholderi, Geographi, Engelsk Grammatik, Mathematik, Kathechismus, Latin, Græsk og Fransk. For Aaret 1849 var Beretning indkommen om 852 Skoler; saagodtsom i alle læstes Geographi og Grammatik, Latin i 559, Mathematik og Bogholderi i Fleerheden, Fransk i mange og Græsk i adskillige. I alle disse Skoler tilsammen vare omtrent 57000 Børn tilstede ved den afholdte Examen. Af disse læste omtrent 21000 Geographi; omtrent 18000 Engelsk Grammatik; omtrent 3000 Latin og omtrent 1850 Mathematik.

Med Hensyn til Generalforsamlingens Skoler (General Assemblys Schools) har jeg før bemærket, at de i alle Henseender ere mindre fuldstændig udstyrede end Præstegjældsskolerne. De indtage derfor ogsaa i den almindelige Mening en lavere Rang. Den 1ste April 1852 vare 12,529 Børn tilstede i disse 176 Skoler, hvoraf 118 ere beliggende i Høilandene, 44 i Lavlandene og 14 ere udelukkende Pigeskoler. Af dette Antal Børn lærte 6373 at skrive, 5400 at regne, 3419 Geographi, 208 Mathematik og 229 Latin. I de 118 af disse Skoler, som ere beliggende i Høilandene, fandtes der til den nævnte Tid 7863 Børn, hvoraf 4094 lærte at skrive, 2900 at regne, 2248 Geographi, 161 Mathematik og 152 Latin.

Angaaende de Skoler, som inspiceres af Regjeringsinspektørerne, har man paalidelige og fuldstændige statistiske Data, hvoraf jeg skal meddele nogle til nøiere Oplysning om Underviisningsgjenstandene. Af Dr. Woodfords Indberetning om de i Forbindelse med Statskirken staaende Skoler, som bleve inspicerede af ham i Aaret 1850, sees, at der i de 143 Skoler, som Indberetningen angaaer, vare 11,757 Børn tilstede ved Examinationen. Af disse lærte omtrent 170 Algebra, 250 Udmaaling, 200 Geometri, 280 Liniartegning, 2640 Historie, 5040 Geographi, 4440 Grammatik. Et ikke ubetydeligt Antal skrev desuden deels Stiil, deels efter Diktat, ligesom 1740 Pi=

gebørn lærte at strikke og sye. Af Mr. Gibsons Indberetning angaaende Skoler, som ikke staae i Forbindelse med Statskirken og som næsten udelukkende tilhøre Frikirken, sees, at Forholdet mellem Underviisningsfagene i dem er omtrent det samme. I de fleste af de i begge Indberetninger omhandlede Skoler læses desuden Latin, i adskillige Fransk og tildeels Græsk; men disse Fag omtales ikke i Inspektørernes Indberetninger.

I de ti Heriots Skoler i Edinburgh ere Underviisningsgjenstandene: Læsning, Grammatik, Geographi, indbefattende Brugen af Glober, Skrivning, Regning, Liniartegning, de første Læresætninger af Mechanik, Physik og Naturhistorie samt Vokalmusik. Religionsunderviisningen meddeles her fornemmelig om Søndagene.

Det vil strax falde i Øinene ved ovenstaaende statistiske Opgivender, at Historie ikke findes nævnt blandt Underviisningsgjenstandene for en Mængde Skolers Vedkommende. Sagen er imidlertid, at Historie ofte indbefattes under den omfattende Benævning Engelsk eller Engelsk Læsning, hvad der er Grunden til, at der ikke findes nogen særskilt Rubrik for den paa de første af de ovenfor omtalte Indberetningslister. *) Den almindelige Verdenshistorie læres ogsaa sjelden efter særskilte Lærebøger. Der findes historisk Stof i de Læsebøger, som benyttes, og Læreren paaseer, at Børnene indpræge det Vigtigste heraf i Hukommelsen. Britanniens Historie læses derimod ofte efter specielle Lærebøger. For at give et Exempel paa, hvad man i denne Retning meddeler i de almindelige Skoler, skal jeg anføre Hovedpunkterne, hvorom Examinationen

*) Heller ikke Naturhistorie findes opført paa Tabellerne, uagtet ialfald det meest Elementære af den nu meddeles i de fleste Skoler. Denne Meddelelse foregaaer under Benyttelsen af Læsebøgerne og fornemmelig ved Hjælp af de naturhistoriske Afbildninger, som findes i de allerfleste skotske Skoler.

i Historie ved den offentlige Examen dreiede sig i en af de første Skoler, jeg besøgte:

Hovedpunkterne vare: Julius Cæsar; Englands Tilstand paa hans Tid; Skotlands til samme Tid — Sachserne, de 7 Kongeriger, Ordet Heptarchi — Vilhelm Erobrer — Wilhelm den 2den — Robert — Henrik Beauclerk, hans Charakteer — Mathilde — Engelands Tilstand under Stephan — Magna Charta — Krige med Skotland — Edvard d. 2den, hans Charakteer — Edvard d. 3die — Krig med Frankrig — Henrik d. 4de — Henrik den 5te — Krig med Frankrig — Henrik d. 6te, hans Charakteer — Rosekrigene — (York og Lancaster) — den første engelske Bogtrykker — Edvard d. 4de og Edvard d. 5te — Henrik den 8de og hans Efterfølgere — James d. 6te eller 1ste — Foreningen af de to Parliamenter. Desuden opregnedes en Mængde af de tidligere skotske Konger og der spurgtes om forskjellige Aarstal af Engelands og Skotlands Historie.

Børnene, hvoraf de ældste vare 12 og 13 Aar — kun 3 vare 14 Aar — vare meget vel hjemme heri, og en lignende historisk Kundskab bemærkede jeg i flere andre Skoler. I Heriots Skoler, hvor Historie heller ikke er opregnet blandt Underviisningsgjenstandene, ere enkelte af de Vægtavler, som ere indlagte rundt omkring i Væggene, forsynede med chronologiske Tabeller til Brug ved Underviisningen, og af Regjeringsinspektorernes Indberetninger, hvor Historie er specielt omtalt, seer man jo ogsaa, at den læres saagodtsom i alle Skoler. Man vilde altsaa komme til et meget feilagtigt Resultat, hvis man af saadanne statistiske Fremstillinger, som lade Historie uomtalt, uddrog den Slutning, at dette Fag ikke læres i de skotske Skoler. Imidlertid nærer jeg nogen Tvivl, om den indtager en saadan Plads blandt de øvrige Underviisningsfag, som vi hos os ialmindelighed ere tilboielige til at anvise den.

I høiere Grad end Historie er Geographi et Yndlingsfag i de skotske Skoler. De ovenfor meddeelte statistiske Oplysninger om Fagene vise, at der med Undtagelse af Læsning, Skrivning og Regning ikke er nogen Underviisningsgjenstand,

der er saa almindelig som Geographi. Det har imidlertid ikke altid været saa. Det er især i den senere Tid, at Geographien har faaet en saa stor Indgang i de lavere Skoler. Saaledes vare der i 1839 blandt 152,000 Disciple, som søgte de 2585 Skoler, hvorom der var indkommet Indberetning fra Presbyterierne, kun 13,000, der lærte Geographi; i 1841 lærtes den af 18,000 blandt 181,000 Børn, i 1842 af 21,500 blandt 184,000, medens den, som vi nys saae, i 1849 lærtes af omtrent 21,000 blandt de 57000 Disciple i de 852 Præstegjældsskoler, hvorom der i det nævnte Aar indkom Indberetning. Endnu stærkere viser sig denne Stigen i Antallet af dem, som lære Geographi, naar vi gaae længere Tid tilbage. Saaledes var der i 123 Præstegjældsskoler i Grevskaberne Aberdeen, Banff og Moray i 1833 af 10,000 Disciple, som læste Engelsk, kun 580, som lærte Geographi, medens der i 1842 vare omtrent 4000 af de 12,000 som lærte Engelsk. Men det er ikke blot i Udbr edelse, at deugeographiske Underviisning har vundet; ogsaa dens Methode har gjort store Fremskridt. Her vil jeg som et Exempel paa hvad der læres opregne de væsentligste Punkter, hvorom den geographiske Examination dreiede sig i den samme Skole, hvis Examen i Historie nys blev omtalt. Disciplene vare i dette Fag deelte i 4 Klasser eller Afdelinger (i Historie i 2 Afdelinger). Den laveste af disse Afdelinger blev examineret af en Lærerlærling paa 15 a 16 Aar. Børnenes Alder var 7 a 8 Aar. Der hængte et stort Skotlandskart paa Væggen; det var uden Navne. Børnene examineredes enkeltviis, - ikke, som ofte var Tilfælde, alle under Eet, - og det blev saaledes muligt at komme efter, hvorvidt hver Enkelt havde lært det Foredragne. De regnede op hvert enkelt Shire eller Grevskab (Skotland er inddeelt i 33 Shires); de gjorde Rede for disse Landskabers Beliggenhed, opregnede de enkelte Byer, selv de mindste f. Ex. Portobello,

Musselburgh o. s. v. og næsten alle Børn gave rigtige og fuldstændige Svar.

Den anden Afdeling, bestaaende af Børn paa omtrent 10 a 11 Aar, examineredes i Afrikas Geographi. De spurgtes om dets Længde og Bredde, Beskaffenhed og physiske Forholde i det Store; om mindre Dele og Kyststrækninger i stor Detail; om Madagascars Størrelse og Befolkning m. m. l.

Den tredie Afdeling, omtrent 12 Aar gamle Disciple, examineredes om Irland:

Dets Beliggenhed, Størrelse, Længde o. s. v., en Mængde Grevskaber og selv de mindste Bugter, Beskaffenhed, Bjerge og deres Høide, Floder, flere Floders Løb og Længde, 8 a 9 Indsøer, Kanaler, Sprog, Produkter, Fiskerier og Fiskearter, Indførsels- og Udførselsartikler, Værdien af Export og Import i det Hele, Værdien af enkelte vigtige Exportartikler, Antallet af Skoler, hvad der er gjort for Almuens og de Fattiges Underviisning af de forskjellige Autoriteter, Arbeidslønnens Størrelse i de forskjellige Dele af Irland og Grunden til Forskjellen, Byer efter deres Beliggenhed og Folkemængden i flere af dem. Næsten alle Spørgsmaal bleve rigtig besvarede.

Øverste Afdeling bestod af Børn 12 a 14 Aar gamle (3 vare 14 Aar, 10 vare 13 Aar, de øvrige yngre).

De bleve spurgte om Storbritanniens Bestanddele og Størrelse, Englands Størrelse, største og mindste Bredde, Grændser, en heel Deel Grevskaber, de i Havet udløbende Punkter henved 20, selv de mindste Øer, Bjerge og Høidestrækninger i stort Antal, Høiden af mange af dem, de vigtigste Sletter, Floder, deres Kilder, Løb, Længde og Bredde paa enkelte Steder, Søerne, Regnmængden, sammenlignet med Fastlandets, Jordbundens Beskaffenhed.

Ved Besvarelsen af disse og andre Spørgsmaal lagde Børnene for Dagen, at de besade en nøiagtig Kundskab om alle Dele af Englands Geographi og Statistik. Alle, som henhørte til den øverste Afdeling, fremlagde derhos et vel udarbeidet og vakkert tegnet Kart. Børnene henhørte næsten udelukkende til Arbeidsklassen.

Det er heller ikke blot i Skolens Praxis, at man seer Geographiens Vigtighed som almindelig Underviisningsgjenstand anerkjendt. Overalt hvor der handles om Underviisningsfagene, anviser man den en fremragende Plads. Blandt de mange Domme i denne Retning, som ere komne mig for Øie, vil jeg her exempelviis anføre een, som er ret charakteristisk for den skotske Opfatning. Det er en Indberetning fra Dundas Presbyteri for 1842, hvori det hedder: "Det har været os meget kjært at iagttage det store Fremskridt, som Studiet af Geographi har gjort i vore Præstegjældsskoler ved Hjælp af de billige og udmærkede Karter (Vægkarter), som nylig ere udgivne med Generalforsamlingens Opdragelseskomitees Bifald. Vi kjende Intet saa vel skikket som Geographi til at vække den unge Sjæl, til at udvikle den Foretagelsesaand, der er saa charakteristisk for vor Nation, og til at forøge vort Folks Indsigt i og følgelig dets Interesse for det Missionsværk i fremmede Lande, hvormed den skotske og andre christelige Kirker i Hjemmet nu ere med saa meget Held beskjæftigede."

Med Hensyn til de øvrige Underviisningsfag i den nys omtalte Skole vil jeg kun fremhæve, at den øverste Afdeling, som prøvedes i Hovedregning, viste en mærkelig Færdighed heri, ligesom de ogsaa løste en heel Deel algebraiske Opgaver f. Ex. $x + \frac{x}{2} + \frac{x}{3} = 6$; $6x - \frac{3x}{4} - 9 = 5x$. o. l.

Den her omhandlede Skole er en Subscriptionsskole i Perth og i saadanne stærkt besøgte Byskoler er Latin sjelden eller aldrig blandt Underviisningsgjenstandene. Der vare 240 Disciple tilstede ved Examen, hvoraf 60 vare under 7 Aar, kun 3 vare 14 Aar og 10 vare 13 Aar. Af det hele Antal havde 95 lært Geographi, 40 Historie, 20 Liniartegning, 9 Udmaaling og 12 Algebra. Lærerens Medhjælpere vare 5 Lærerlærlinge.

Hvad der ved de meddeelte Oplysninger om Underviis-

ningsfagene især vil overraske Læseren er upaatvivlelig, at de gamle Sprog, navnlig Latin, læses i et saa stort Antal af de Skoler, hvor Almuens Børn søge sin Uddannelse. Man kan vel antage, at der gives over 1200 saadanne Skoler, i hvilke flere eller færre Børn læse Latin, og, lavt ansat, udgjør det hele Antal af latinlæsende Børn i de skotske Almueskoler, hvorunder dog indbefattes enkelte Byskoler, der staae paa et høiere Trin end de almindelige Præstegjældsskoler eller Burgh-Skoler, mellem 6 og 7000. Naar vi sætte os nøiere ind i de skotske Forholde, ville vi imidlertid finde dette Phænomen naturligere. Først maa man erindre, at de skotske Universiteter og Hoiskoler, skjøndt de ikke lide af de mange og store Mangler, som klæbe ved de engelske Universiteter, have viist sig meget konservative i Videnskabens Anliggender. Navnlig har den forandrede Stilling, hvori den nyere Tid har bragt det latinske Sprog saavel til Videnskaben som til Livet, ikke bevirket en tilsvarende Forandring i dets Stilling til Universiteterne og Hoiskolerne. Dette viser sig især deri, at, skjønt det latinske Sprog nu hverken benyttes i Livets Forholde eller af Videnskabsmændene til derigjennem at meddele deres videnskabelige og literære Forskninger, saa drives der dog i de høiere Skoler ikke blot paa latinske og græske Skriveøvelser i Prosa, men der skrives ogsaa hyppig latinske og græske Vers. Jeg kan efter mit Bekjendtskab til de høiere skotske Skoler ikke troe, at deres Disciple ialmindelighed besidde større Kundskaber i Latin og Græsk end Disciplene i vore Latinskoler. Jeg antager tvertimod, at de med Hensyn til Færdighed i at forstaae Sproget og med Hensyn til Indsigt i Sprogets Væsen staae temmelig meget tilbage for vore Skolers Disciple, en Kjendsgjerning, hvis Aarsager jeg ikke her vil forsøge at paavise og udvikle. *) Men medens Fleerheden

*) Der er i Skotland Intet gjort for Uddannelsen af en høiere Lærerstand; de høiere Skolers Klasser have ialmindelighed for mange

af Disciplene ikke bringe det meget vidt, opnaae enkelte Disciple en forbausende Færdighed i at benytte det latinske Sprog baade i Prosa og i Vers. Denne Færdighed nyder de største Belønninger i Skolen og har ofte en afgjørende Indflydelse, hvor det gjælder Æres- og Pengebelønninger ved Universiteterne. Saaledes anvendes der ved Universitetet i Aberdeen henved 14,000 Spdlr. aarlig til Stipendier, for hvis Erholdelse det er en nødvendig Betingelse at kunne skrive en god latinsk Stiil. Disse Forholde, som have sin Rod i en Betragtning af det latinske Sprog, der var befoiet til en Tid, da Latin brugtes baade som videnskabeligt Meddelelsesmiddel og endog ofte i det praktiske Liv, udøve igjen en tilbagevirkende Indflydelse paa den almindelige Mening og tjene til at styrke og vedligeholde den gamle Opfatning af Latinens Vigtighed. Under disse Omstændigheder er det ganske naturligt, at Almueskolerne, som indeslutte baade Middelklassens, Arbeidsklassens og de virkelig Fattiges Børn og som altid have lagt an paa at fremme Oplysningen ved at meddele en Underviisning af høiere Art ved Siden af Underviisningen i de lavere og almindeligste Gjenstande, have optaget og bevaret Latin blandt sine Underviisningsgjenstande. Hertil kommer, at Kundskab i det latinske Sprog er af praktisk Nytte for Engelskmandens Studium af Modersmaalet. Der er, som bekjendt, en Mængde Ord i det engelske Sprog, som stamme fra Latin. Men disse ere dog en underordnet Deel af det hele Ordforraad, ialfald af den almindelige Mands Talesprog. De staae derfor ogsaa mere spredte og eensomme; der er ikke saa megen Slægtskabsforbin-

Disciple — Edinburghs "Highschool" har Klasser med henved 100 Disciple; — Fagsystemet med Hensyn til Lærerne er for lidet anvendt, og Bestyrelsen, som ialmindelighed er henlagt til en udenfor Skolen staaende Direktion, medens Rektors Myndighed er saagodtsom et Intet, mangler Eenhed og Kraft.

delse mellem dem indbyrdes som mellem de Ord, der ere af germannisk Oprindelse. Almindelig Indsigt i Modersmaalet kaster saaledes ikke det Lys over det enkelte Ord af latinsk Oprindelse som over det angelsachsiske Ord. Derfor maa Barnet i Skolen anvende mere Flid og mere Studium paa Tilegnelsen af den Deel af Sprogstoffet, som er af latinsk Oprindelse, end han behøver at anvende med Hensyn til den øvrige Deel. Navnlig gjælder dette i Skotland. En Mængde Ord af latinsk Oprindelse, som de fleste engelske Børn kjende fra Talesproget i deres Familiekreds, ere ubekjendte for skotske Børn, naar de høre dem i Skolen eller see dem i Bøger. Saa hyppigt forekommende Ord som "moral" og "immoral," "mortal" og "immortal" forstaaes ikke af den lavere Almueklasses Børn i Skotland. "Moral" heder right, "immoral" wrong, "immortality" living for ever o. s. v. Man finder derfor ogsaa ialmindelighed de sidste Ark af de i Skolerne brugte Læsebøger optagne af en Fortegnelse over de engelske Ord, som ere af latinsk Opfindelse, tilligemed en Udvikling af deres Betydning og Angivelse af den latinske Rod, og Lærerne pleie daglig at give Børnene nogle Linier af denne Fortegnelse til at lære udenad hjemme. Denne temmelig mechaniske Undervisning lettes imidlertid betydelig, naar Barnet har erhvervet sig gjennem egen Læsning af Latin nogen Kundskab, om det saa kun er til de almindeligste latinske Ord og Former, idet Indsigten i denne Deel af Modersmaalets Sprogstof derigjennem bliver dybere og grundigere og faaer en sikrere Holdning. Følelsen af, at en Smule latinsk Sprogkundskab paa denne Maade bringer et praktisk Udbytte, i Forbindelse med den nedarvede og gjennem forskjellige Indretninger styrkede Ærbødighed for det latinske Sprog er det, som bevirker, at det i Almueskolerne ikke blot læres af dem, som agte at gaae til høiere Skoler og Universitetet, men ogsaa ofte af Elever, hvis faste Bestemmelse det er at træde fra Sko-.

len over i meget underordnede Livsstillinger. Jeg undersøgte jævnligen i Skolerne, til hvilken Stand og Stilling de latinlæsende Børn henhørte, og som oftest erfarede jeg, at de vare Sønner af Forpagtere, Haandværkere og egentlige Arbeidsmænd og at Flerheden af dem var bestemt til at indtræde i Faderens Stilling. Jeg kan exempelviis anføre, at der i Milne's Friskole i Fochabers var 12 Disciple, som lærte Latin, og 9 a 10 af dem vare bestemte til at indtage Fædrenes tildeels meget underordnede Livsstillinger, forsaavidt som de ikke i Fremtiden ved Flid og Dygtighed i Livet selv kunde arbeide sig op til en betydningsfuldere Stilling. Men dertil yder en god Skoledannelse en mægtig Hjælp naturligviis især i et Land med et saa udviklet Folkeliv som Britannien, for hvis stræbsomme Ynglinge desuden den halve Verden staaer aaben. Milne, som testamenterede Byen en Kapital af 100,000 Dollars, hvorfor den prægtige Skolebygning er opført og hvoraf Lærerne lønnes, havde, førend han reiste til Amerika, hvor han erhvervede sig sin Formue, selv været en simpel Tjener i Fochabers!

Med Hensyn til det Kvantum Latin, som læses, er det ikke muligt at sige Noget, som har almindelig Gyldighed. Maalet er naturligviis høist forskjelligt. Almindeligst bemærkede jeg, at der lærtes Dele af en Læsebog, af Cæsar de bello gallico og af Sallust, undertiden ogsaa Et og Andet af Livius, Virgil og Horats. I en Præstegjældsskole fandt jeg blandt 91 tilstedeværende Disciple 14, som læste Latin, (en var Søn af en Muurarbeider, en anden af en Forpagters Tjener). Fem af disse læste Virgil, fire Horats. De examineredes i ars poetica, som de havde lært heelt ud. De oversatte godt, vidste blandt Andet god Besked om Stavelsernes Kvantitet og lagde overhovedet gode Kundskaber for Dagen. Det var imidlertid høist sjelden, at den latinske Undervisning dreves saa vidt i Skoler af denne Rang. Læreren var en Mand paa over 60

Aar; han havde været Lærer i 40 Aar. Hans Uddannelse og første Virksomheds Periode faldt saaledes i en Tid, da de Undervisningsgjenstande, som nu spille en Hovedrolle i Skolerne, vare lidet paaagtede, idet de dengang kun lærtes af de færre videre gaaende Disciple. I Historie, Geographi og Engelsk, hvorunder ogsaa indbefattes de Fag, der ikke optræde som selvstændige Undervisningsfag, men blot medtages, forsaavidt som de omhandles i Læsebøgerne, vare derfor Disciplene heller ikke synderlig flinke i denne Skole, uagtet jeg aldeles ikke efter min Erfaring vover at benægte Rigtigheden af den Paastand, som baade Presbyterierne og Regjeringsinspektorerne oftere udtale i deres Indberetninger, at man ialmindelighed kan bedømme den hele Skoles Tilstand efter Undervisningens Beskaffenhed i de høire Grene. At Historie, Geographi og Naturkundskaber ikke dreves med synderlig Kraft i den omhandlede Skole, mærkede man strax, naar man traadte ind i den. Der fandtes ikke flere Hjælpemidler for Undervisningen i disse Fag end tvende Europaskarter, medens Skolevæggene ellers ialmindelighed ere behængte med forskjellige Karter, naturhistoriske Tegninger o. m. d.

Da jeg antager, at det vil interessere at finde flere Oplysninger om Undervisningsgjenstandene i enkelte Skoler samlede paa eet Sted, vil jeg her endnu meddele et Uddrag af de øvrige Bemærkninger, jeg nedskrev under og umiddelbart efter Besøget saavel i denne Skole som i en, jeg besøgte Dagen forud.

Af de 91 ved Examinationen tilstedeværende Disciple læste 14 Bogstaver og Ord af een Stavelse, 7 lette Fortællinger, 66 (deels i 3 Klasser eller Afdelinger) Læsebøger af almindeligt belærende Indhold, 48 Bibelen, 2 skreve Stile, 56 lærte at skrive, 46 lærte Regning, 38 (deels i 2 Klasser) Geographi, 43 (deels i 2 Klasser) Grammatik, 25 Historie, 14 Latin, 13 Fransk og 5 Græsk.

Af Skolebørnene vare 9 under 7 Aar og 10 over 14 Aar.

Den Præstegjældsskole, som jeg besøgte Dagen forud, havde ogsaa et stort Discipelantal og 1 Lærerlærling. Læreren, en kundskabsrig og energisk Mand, var anerkjendt for en god Klassiker. Imidlertid var det især i de mathematiske Disciplinér, navnlig i den mathematiske og physiske Geographi, at denne Skole syntes mig at udmærke sig. Læreren havde selv forsynet Skolen med forskjellige gode Vægkarter, deriblandt et med Isothermerne og andre, de physiske Forholde anskueliggjørende, Linier. Børnene vidste at gjøre Rede for disse Liniers Beliggenhed og Aarsagerne til deres Bøininger, at finde Stederne paa Globen, naar Længden og Bredden vare givne, at angive, hvad Klokken var i New York, i Madrid o. s. v., naar den var f. Ex. 2 i Edinburgh. I Regning, baade Hovedregning og Tavleregning, vare Disciplene særdeles flinke og nogle af dem havde lært Udmaaling og en god Deel Mathematik. I Historie var læst Simpsons history of Scotland from the earliest period to Victoria — — with an outline of the british constitution.

For at anskueliggjøre Forholdet mellem Underviisningsgjenstandene meddeles

Skolens Timetabel.

9—10	Engelsk Grammatik og Geographi.
10—10½	Den almindelige Skole aabnes med Bøn og Bibellæsning.
10½—11½	Engelsk Læsning, Stavning og Dirivation.
11½—12¼	Regning.
12¼—1	Skrivning.
1—2	Hviletid for den øvrige Skole, men
1—1.40′	Latin for de Viderekomne.
2—2¾	Skotlands Historie, Skrivning efter Diktat eller Hukommelsen og de Yngre Religion.

3—4 Regning, Udmaaling, Algebra og de Yngre Læsning.
4—5 Geometri, Latin, Fransk og Hovedregning.

Ved Betragtningen af denne Timetabel maa det erindres, at der er een eller 2 Lærerlærlinge, som overtage Underviisningen især for de lavere Afdelinger, og at der i Timerne for Engelsk meddeles og udvikles forskjelligt især historisk og naturvidenskabeligt Stof, som indeholdes i Læsebøgerne.

Med Hensyn til Sprogunderviisningen i de Skoler, som ere beliggende i Egne, hvor det gaeliske Sprog er Folkesproget, gaaer man ud fra den Anskuelse, at, da det gaeliske Sprog, hvorvel Bibelen og endeel andre Skrifter ere oversatte i det, dog ikke indeslutter nogen egentlig Literatur og Færdigheden i at forstaae og læse det derfor kun yder liden Anledning til at erhverve Kundskaber og overhovedet til aandig Udvikling udenfor den religiøse Sphære og denne Færdighed derhos i Sammenligning med Færdighed i det engelske Sprog kun er af ringe Nytte i det praktiske Liv, saa er Indsigt i det engelske Sprog og Færdighed i at forstaae, læse og skrive det det Maal, som bør haves for Øie. Befolkningens egne Ønsker gaae ogsaa i den samme Retning og det engelske Sprog fortrænger for en væsentlig Deel ved Skolernes Hjælp mere og mere det gaeliske. I en tidligere Tid bleve imidlertid store Misgreb begaaede i denne Sag. Man lod nemlig Børnene begynde paa Engelsk, inden de endnu kunde læse Modersmaalet, og lod dem læse det for dem fremmede Sprog uden at sikre sig, at de forstode det. Følgen var, at de hverken lærte Gaelisk eller Engelsk. Nu er det derimod ialfald i Generalforsamlingens Skoler en ufravigelig Regel, at Børnene skulle kunne læse Gaelisk, inden de begynde paa Engelsk, som netop derved bliver tilegnet langt grundigere og sikrere. I Examensindberetningerne fra Presbyterierne seer man det derfor

idelig udtalt, at Børnene oversætte med Færdighed fra Engelsk paa Gaelisk og omvendt.

Hvad her er meddeelt af statistiske Oplysninger og af mine egne Jagttagelser vil forhaabentlig give Læseren en nogenlunde rigtig Forestilling om, hvilke Undervisningsgjenstandene ere i de skotske Almueskoler ialmindelighed og tildeels ogsaa om den Udstrækning, hvori de meddeles. Dog gives der et ikke ganske lidet Antal af Skoler, i hvilke Undervisningen er af en reent elementær Natur, idet den ved Siden af Læsning og Religion kun omfatter Skrivning og Regning. De fleste af disse Skoler ere Privatskoler, hvis Disciple deels senere gaae over til andre Skoler deels ogsaa træde ud i Livet med en saadan reent elementær Dannelse, hvilket især er et hyppigt Tilfælde i Pigeskoler fornemmelig i Høilandene. Enkelte saadanne meddele endog blot Undervisning i Haandarbeider og Læsning.

De store Grupper af Skoler, i hvilke Undervisningsfagenes Cyklus er mere omfattende, skjønt igjen i forskjellig Grad, ere Præstegjældsskolerne, Frikirkens Skoler, Menighedsskolerne, de ved Legater oprettede Skoler og Generalforsamlingens Skoler. Disse sidste ere ialmindelighed beliggende i fattige Districter og søges kun af uformuende og fattige Familiers Børn. Det vækker derfor Forundring at see de høiere Undervisningsgjenstande ogsaa optagne der. At der kunde reises Tvivl om Hensigtsmæssigheden heraf, har heller ikke undgaaet Generalforsamlingens og dens Komitees Opmærksomhed, og Komiteen har udtalt sig herom i sin Indberetning til Generalforsamlingen i 1842. Da denne Udtalelse staaer i fuld Samklang med hvad Komiteen til andre Tider har ytret og med den skotske Kirkes, saavel Statskirkens som Frikirkens, praktiske Opfatning af Undervisningsspørgsmaalet, vil jeg meddele dens væsentlige Indhold.

Komiteen oplyser, at af de 12,217 Børn, som fandtes i Generalforsamlingens Skoler i Aaret 1841, hørte:

5354 til agerdyrkende Familier, især smaa Huusmænd (small crofters).
3301 „ Fiskerfamilier.
514 „ Bjergværksarbeidere.
781 „ Fabrikarbeidere.
2267 „ Bybefolkning i forskjellige Stillinger.

Efterat have fremhævet den Omstændighed, at der i mange af de Skoler, hvor disse Børn undervises, læses Latin, Fransk og Mathematik, bemærker Komiteen: „Man har opkastet det Spørgsmaal, om det er rigtigt at optage disse Underviisningsgjenstande under saadanne Forholde; om Meddelelsen af en saadan Dannelse passende kan opstilles blandt de Formaal, som man søger at fremme ved de Pengemidler, der stilles til Komiteens Raadighed, og om det kan forudsættes, at Folket, som i dette Anliggende imødekommer Kirkens Opfordring med saa rigelige Ydelser, har tænkt sig, at Midlerne skulde anvendes til Andet end det absolut Nødvendige. Da disse Spørgsmaal oftere ere blevne fremsatte, vil det være hensigtsmæssigt at gjentage Besvarelsen. De bedste Lærere i de elementære Gjenstande ere ialmindelighed de, som ere istand til at undervise i de høiere; — det er ikke nødvendigt for Eleverne at deeltage i Underviisningen i disse høiere Gjenstande, som kun læres af de Faa, der ønske det; det er saa langt fra, at denne Underviisning er til Skade for den elementære, at man tvertimod har erfaret, at den elementære Underviisning trives bedst der, hvor Læreren ogsaa meddeler den videre gaaende; den bedre underviste Lærling forlader sandsynligviis sit Fødested og forbedrer sin Stilling i Livet, og naar saadanne Tilfælde indtræffe i en Egn, styrke de Befolkningens Tilboielighed til at søge almindelig Dannelse og anspore til

rosværdig Iver og Anstrængelse. — — Generalforsamlingen overdrager Komiteen at virke for Opdragelsesanliggendet i enhver Retning, endog den meest liberale, i hvilken det tilkommer Kirken at virke for den, og Folket, det seer man, giver sit Bifald til dens Bestræbelser. Af disse Grunde har Komiteens Fremgangsmaade været den, at man ikke har undladt at meddele selv de Fattigste den høiere Underviisning, naar den undertiden er bleven attraaet af dem".

I en lignende Aand udtaler Opdragelseskomiteen sig i sin Indberetning for 1849. Det heder her: „Det er vistselig ikke mere, ja der er Grund til at antage, at det er meget mindre ved at forøge Antallet af Skoler end ved at gjøre Underviisningen fuldkomnere, at man med størst Held vil arbeide mod det Maal, man har stillet sig: det hele Folks religiøse, moralske og intellektuelle Udvikling."

Generalforsamlingen selv ytrede samme Aar i en „Declaration on National Education" om dette Punkt blandt Andet: „Oprettelsen af nye Skoler er vistnok i visse Tilfælde nødvendig for at udbrede Oplysningens Goder, og det vil glæde Generalforsamlingen at see Manglerne i denne Retning afhjulpne. Men det ligger Generalforsamlingen endnu mere paa Hjerte at gjøre den Underviisning, som meddeles, fuldkomnere, saa at den kan formaae at lægge Grundlaget til en isandhed religiøs, uafhængig og kjæk Nationalcharakteer."

Baade Statskirkens og Frikirkens Anskuelser om Almueunderviisningens rette Indhold fremtræde tydeligst i Indretningen af deres Lærerseminarier og navnlig i Indretningen af de med samme forbundne Øvelsesskoler eller Mønsterskoler, som senere vil blive beskrevet i et eget Afsnit.

B. Underviisningsmidlerne.

Naar man træder ind i en skotsk Skole bemærker man næsten altid forskjellige store geographiske Karter hængende

paa Væggene og ved Siden af dem en Deel Paptavler, hvorpaa Bibelsprog ere trykte. Jalmindelighed findes derhos ogsaa farvede naturhistoriske Tegninger med Text til. Disse Gjenstande kan man gjerne sige give en skotsk Skole dens Physiognomi. Man skuffes heller ikke, naar man fra dette dens Ydre slutter til dens indre Væsen. Intellektuel Udvikling gaaer Haand i Haand med den religiøse og moralske. Imidlertid gives der i enhver Skole flere Slags Læremidler end de nævnte. Der findes stedse een og som oftest flere sorte Tavler (black boards) deels paa Standere deels hængende paa Væggene, og disse „Vægtavler" benyttes meget ved Underviisningen især i Regning og Geographi, men ogsaa i andre Fag; der findes Glober og forskjellige Slags Tegninger. Vægkarterne ere deels med deels uden Navne; de ere Læremidler ved Underviisningen deels i den almindelige deels i den physiske og mathematiske Geographi.

Blandt de Skoler for Almuen, jeg besøgte, vare de 10 Heriots Skoler maaske de, som vare bedst forsynede med et alsidigt Udvalg af saadanne Læremidler. Tavler vare indflettede rundt omkring i Væggene. I en af Skolerne nedskrev jeg Følgende om Indholdet:

Iste Tavle med religiøse Lærdomme.

1 Indledende.

2 Christologi. 3 Pligtlære.

Hver af de tre Afdelinger af denne Tavle indeholdt de vigtigste Lærdomme gjennem Henviisning til Bibelsteder.

IIden Chronologi (bibelsk og britisk).

IIIdie Chronologi (almindelig).

IVde med physiologiske Læremidler (Afbildning af et Menneskeskelet m. m.

Vte Istedetfor Tavlen var ophængt forskjellige Lodder, Vægter og andre mechaniske Indretninger og smaae Maskiner.

VIte Afbildninger i stor Maalestok af Søiler (den joniske, doriske og korinthiske), Friser og andre til Bygningskunsten henhørende Gjenstande.

VIIde Forskrifter.

VIIIde en heel Deel mathematiske Figurer samt Tegninger, henhørende til den vegetabile Physiologi.

Foruden de her beskrevne Tavler var der endnu et Par andre indklettede i Væggen. Der var desuden et simpelt Barometer og et Thermometer, og paa Stænderne vare gode Karter samt naturhistoriske Tegninger ophængte.

Blandt Underviisningsmidlerne indtage de almindelige Læsebøger maaskee den første Plads, idet de ikke blot direkte yde Disciplene en Mængde mere eller mindre hensigtsmæssigt Lærestof, men ogsaa for en væsentlig Deel betinge Lærerens Fremgangsmaade og understøtte eller lægge Hindringer iveien for hans mundtlige Belærelse gjennem Udvikling, Forklaring og videre Udførelse. Jeg troer derfor at burde give noget fuldstændigere Oplysninger om de bedste og meest udbredte Læsebøger samt omhandle nogle dem vedrørende Forholde.

Der gives flere Samlinger eller Series af Skolebøger, der hver bestaaer af flere eller færre Bind. De første Bind ere bestemte til Læsebøger, nogle for de første Begyndere, andre for de ældre, mere udviklede Disciple; de senere Bind ere derimod Lærebøger i de forskjellige Grene af Underviisningsstoffet, undertiden ogsaa Haandbøger for Lærerne.

En saadan Samling, bestaaende af 4 Bind, „Moral and Intellectual Series," er udarbeidet nærmest til Brug for de engelske Skoler, der tilhøre „The British and Foreign School Society," men er ogsaa benyttet i mange andre Skoler. Det første af disse Bind indeholder kun ABCen og endeel lette Læseøvelser, udelukkende bestaaende af Ord af een Stavelse. Det siges i Fortalen, at Bogen maa betragtes som et Forsøg paa at yde moralsk og intellektuel Belærelse gjennem Ord af een Stavelse. Udgiverne vedkjende sig derhos den Anskuelse, at, hvis Underviisningen skal lykkes, maa Barnets Interesse vækkes og ved-

ligeholdes. Derfor findes der heller ikke betydningsløse Stavelser (ba, be, bi o. s. v.), men umiddelbart efter Opregningen af Bogstaverne komme Ord med to Bogstaver. Da det imidlertid er vanskeligt gjennem saadanne Ord at meddele et Børnene interesserende Indhold, er Bogen indrettet saaledes, at man, om man vil, kan gaae forbi de 13 første Sider og lade Barnet begynde med de Stykker, der bestaae af Ord af 3 Bogstaver. Bogstavernes Navne ville, bemærke Udgiverne, hurtigere blive lærte, naar de sees som Dele af et Ord, der allerede er Øret og Forstanden bekjendt. Hver Side er beregnet paa at udgjøre een Dags Arbeide i Skolen. Til Veiledning for Læreren fremhæves under Texten de af de i Stykket omhandlede Gjenstande og Egenskaber, som især bør gjøres klare for Børnene gjennem Udvikling og Samtale samt ogsaa Moralen eller Lærdommen, som kan uddrages af Læsestykket.

Det andet Bind (en Bog paa 120 Sider i liden Oktav) indeholder poetiske og prosaiske Stykker, som efterhaanden blive længere og vanskeligere.

Det tredie Bind er en liden Bog paa henved 200 Sider. To Sider ere beregnede paa at yde Sysselsættelse for een Dag. Hver Dags Stof bestaaer af 3 Afdelinger: et Bibelsprog, som læres udenad; et kort Digt og et Stykke, indeholdende nyttigt Kundskabsstof og bestemt til at benyttes til Øvelse i Læsning. Til hver af disse Dele er der under Texten føiet Forklaringer og Udviklinger til Hjælp for Læreren. Stykket for Løverdag er indrettet saaledes, at det giver Anledning til Repetition af det i Ugens Løb gjennemgaaede Stof, der dog da skal betragtes fra andre Sider end ved den første Læsning. Bogen er beregnet paa Disciple, som allerede have tilegnet sig den mechaniske Læsefærdighed og som ere nok udviklede til at kunne følge en Forfatters Fremstilling og, til en vis Grad, fatte hans Tankers Betydning og Skjønhed.

Af de prosaiske Stykker ere 19 af moralsk og religiøst Indhold, 7 omhandle engelske Forholde og engelsk Historie, 13 indeholde Skildringer af fremmede Folk og Lande, 21 ere af naturhistorisk Indhold, 10 af statsoekonomisk og 5 af physiologisk Indhold.

Det 4de Bind udgjør 324 Sider og indeholder 16 Stykker om engelsk Historie, 42 Stykker om almindelig Verdenshistorie, 14 Stykker af blandet Indhold, 6 Stykker om physisk Geographi, 5 Stykker af mechanisk Indhold, 7 henhørende til Pneumatik og Hydrostatik, 3 til Hydraulik, 3 til Optik, 1 til Akustik, 1 angaaende Magnetisme, 2 angaaende Elektricitet, 9 henhørende til Astronomie, 1 til Geologi, 2 til Mineralogi, 8 til Chemi, 6 til animalsk Physiologi, 4 til Plantephysiologi og 14 til Naturhistorie. Desuden findes der nogle geographiske og chronologiske Tabeller, Definitioner af Videnskaber, geometriske og astronomiske Difinitioner, og til Slutning findes, som sædvanligt i Læsebøgerne, nogle Blade, der indeholde en Fortegnelse over Rødderne til en Mængde engelske Ord af latinsk og græsk Oprindelse.

Den her omhandlede Series af Læsebøger fandt jeg benyttet i Heriots Skolerne og i Hr. Williams Secular-Skole i i Edinburgh. Men langt almindeligere benyttes en Samling, som er udgivet af The Scottish School-Book Association, og en tredie Samling, som er udgivet efter Foranstaltning af The Commissioners of National Education in Ireland.

De fire første smaae Bind eller rettere Hefter af den skotske Samling bestaae af ABCer og Læseøvelser for de første Begyndere, uden at der er nogen Eiendommelighed ved dem at fremhæve. Læseøvelserne ere af forskjelligt, især dog bibelhistorisk, naturhistorisk, fædrelandshistorisk og poetisk Indhold. For de Børn, som ikke længere kunne regnes til de første Begyndere, benyttes det 5te og 6te Bind. Det første af disse 2 Bind er inddeelt i 6 Afdelinger nemlig: religiøse og moralske Stykker (Pag. 5—34), blandede Stykker (Pag. 35—65), Naturhistorie (66—124), Geographi og Topographi (125—158), Skotsk Historie (159—192), Poesi (193—222). Derpaa følger et Lexicon paa 6 tættrykte Blade over de vanske-

ligere Ord, som findes i Læsebogen. Denne Ordsamling bestaaer næsten udelukkende af Ord af latinsk Oprindelse, der blive forklarede deels ved Omskrivninger deels ved den blotte Tilføielse af et tilsvarende angelsachsisk Ord som Oversættelse. Ogsaa det andet Bind (Samlingens 6te Bind) indeholder under 6 forskjellige Afdelinger: Udtog af Bibelhistorien, historisk og descriptiv Geographi, Skotsk Historie, Naturhistorie, blandede Stykker og Poesi. Derpaa kommer atter et Lexicon over de vanskeligere Ord, bestemt ligesom det i foregaaende Bind til at læres udenad. Ved Siden heraf findes foruden en Samling af Affixer og Præfixer m. m. l. tillige atten tættrykte Sider indeholdende „Latinske Rødder med engelske Aflebninger,"

Det 7de Bind af den hele Samling fandt jeg ogsaa undertiden benyttet som Læsebog ved Siden af at tjene som Lærebog for Lærerlærlinge og de videre komne Disciple i Skoler, hvor Physiken spillede en vigtigere Rolle end ialmindelighed. Dette Bind omfatter nemlig i 2 Dele: Principles of Natural Philosophy, popularly explained and illustrated, og er forsynet med en Mængde anskueliggjørende Træsnit.

De øvrige Dele af Samlingen bestaae af Lærebøger i forskjellige Fag samt af enkelte Haandbøger til Benyttelse for Lærerne. Blandt Lærebøgerne vil jeg her blot nævne den i Skolerne meest brugte Udgave af Katechismen: The shorter Catechism of the Reverend Assembly of Divines, with qveries and explanation to illustrate the text. Bogen, der har omtrent samme Format som vor lille Katechismus, bestaaer af 36 Sider, hvoraf de 30 indeslutte Katechismen, og de 6 sidste Sider Bønner og Troesbekjendelsen.

Den irske Samlings første smaae Bind ere ABC og Læsebøger for de første Begyndere.

Det 4de Bind er af følgende Indhold:

Naturhistorie fra Side 1 til 51, Geographi fra 52 til 160, Bibelhistorie fra 161 til 201, Statsoekonomi fra 202 til 269 *), blandede Stykker fra 270 til 327. Desuden findes enkelte Digte blandede mellem de øvrige Stykker og til Slutning et Appendix med Præfixer, Affixer, latinske og græske Rødder.

Det 5te Binds Bestemmelse er at belære de videre komne Disciple om Gjenstande, som i de foregaaende Bind af Samlingen ere blevne kun kortelig omtalte eller aldeles forbigaaede. Det indeslutter Stykker henhørende til Physisk Geographi og Geologi (Side 1—81), Historie (82—211), Plantephysiologi (212—231), Animalsk Physiologi (232—260), forskjellige Grene af Naturvidenskaberne (261—374) og til Slutning poetiske Stykker (375—409). De til Naturvidenskaberne henhørende Stykker ere ledsagede med en Mængde oplysende Træsnit.

De øvrige Bind af den irske Samling ere Lærebøger i forskjellige Underviisningsfag samt en speciell for Pigeskoler bestemt Læsebog.

Blandt de øvrige Læsebøger, som jeg fandt mere eller mindre udbredte i Almueskolerne, vil jeg endnu kun omtale: A. Course of Elementary Reading in Science and Literature, compiled from popular writers, to wich is added a copious list of the Latin and Greek Primitives. By I. M. Mc. Culloch. Da denne Bog har oplevet 21 Oplag**) og fremdeles er meget udbredt, vil jeg nøiere betegne dens Indhold ved for en

*) Da der ofte hos os viser sig Mangel paa Kundskab om Beskaffenheden af det statsoekonomiske Underviisningsstof, forsaavidt som det er optaget som Underviisningsgjenstand i Skoler, skal jeg her anføre Indholdet af dette Stykke mere specielt: Om Værdi (202—206); om Arbeidsløn (207—211), Riig og Fattig (211—218); om Kapital (218—224); om Skatter (224—231); om Leie og Forpagtning (231—239); Arbeidets Deling (239—243). De tre Riser, en allegorisk Fortælling, hvori vises Vandets, Vindens og Dampens Betydning for Civilisationen (243—269).

**) Horace Mann giver i sit Skrift Oplysninger om denne Bogs Indhold efter dens 11te Udgave 1842. I de 10 sidste Aar er den altsaa bleven udgivet 10 Gange.

Deel at angive hvert enkelt Stykkes Overskrift. Stykkerne ere imidlertid kun i Indholdsangivelsen ordnede efter deres Slægtskab; i Bogen selv selv findes de spredte om hverandre. Som Indledning findes et Par Blade med Øvelser til at læse med den rette Betoning. De øvrige Stykker ere henførte under følgende Rubriker:

1. Physical Science.

On the pleasures of science (Brougham); — General Properties of bodies — Impenetrability, Extension, Figure, Divisibility, Inertia; Attraction of Cohesion and Attraction af Gravity (Mrs. Marcet); First lines of Mechanics, Motion, Momentum, Centre of Gravity (Mitchell); The Mechanical Powers; Pressure of Watery Fluids; Capillary Attraction; Daily Revolution of the Celestial Sphere; Mechanical Propeties of Air; The Winds; Aqveous Vapour, Clouds and Mists, Rain, Dew, Snow, Hail; First Lines of Optics — Properties of Light, Reflection, Refraction, Colour, the Rainbow; Motions of the Earth, Moon and Planets; Wonders of Vision; The Qvantity of Matter in the Universe.

2. Chemical Science.

Properties of Free Caloric, Radiation, Conductors; Chemical Attraction (Mrs. Marcet), Simple Bodies, Oxygen, Hydrogen, Nitrogen, Carbon, Sulphur, Phosphorus, The Metals (Chemical Recreations); Compound Bodiis, Atmospheric Air, Water; Effects of Caloric, Expansion, Liqvefaction, Vaporization, Ebullition, Evaropation; Compound Bodies (continued), Chemical Nomenclature, Alkalies, Earths, Acids, Alloys, Salts.

3. Natural History.

The Three Kingdoms of Nature, Minerals, Vegetables, Animals; Minerals, Diamond, Flint, Asbestos, Clay-slate, Cammon Mica, Lime, Alabaster, Nitre, Coal; The Malleable Metals, Platina, Gold, Mercury, Silver, Copper, Iron, Cast Iron, Wrought Iron, Steel, Tin, Tin-plate, Lead Shot; Clothing from Animals, Fur, Wool, Silk, Leather (Dr. Aikin); Vegetable Physiology, Motion of the Sap, Leaves, The Seed, Germination, Adaptation of Plants to their Situations; Circulation of the Blood (Mrs. Hach) Vegetable Clothing, Flax, Hemp and Cotton (Dr. Aikln); The Process of Nutrition; The Animal Economy, Mam—

malia, Birds, Fishes, Insects; Mutual Dependence of the Functions of Animals.

Dernæst ere der adskillige Stykker, henhørende til Geographi og Topographi, (af Malte-Brun, Sir R. K. Porter, Dr. E. D. Clarke, Chateaubriand o. fl.); religiøse og moralske Stykker, Stykker af blandet Indhold og 50 a 60 Digte. Desuden findes der, som sædvanligt, en vidtløftig Fortegnelse over Rodder m. m.*) og til Slutning en Samling af fortrinlige Træsnit til at anskueliggjøre og oplyse flere videnskabelige og Naturgjenstande.

Bogen bestaaer af 368 tættrykte Sider og er bleven udarbeidet under Bistand af flere berømte Naturforskere.

C. Læreindretningen, Methoden og den egentlige Opdragelse.

Underviismethoderne ere naturligviis forskjellige i de forskjellige Skoler. Selv i Lande, hvor en for alle Skoler fælles Overbestyrelse giver almindelige Forskrifter med Hensyn til det Methodiske, vil en ikke ringe Afvigelse spores i de forskjellige Skolers Praxis. Det synes da ganske naturligt, at der i et Land som Skotland, hvor der ingen fælles Overbestyrelse for Skolevæsenet findes og hvor de Autoriteter, som føre Tilsynet med større eller mindre Grene deraf f. Ex. Kirkens Generalforsamling eller dennes Opdragelseskomite, ikke indlade sig paa at give almindelige Forskrifter med Hensyn til Skolernes indre Anordning, maae findes endnu mere indbyrdes afvigende Methoder. Dette er vel ogsaa for en Deel Tilfældet, eller, maaskee rettere, det har været Tilfældet; thi det er aabenbart, at methodisk Enhed mere og mere udvikler sig af Mangfoldigheden. Det er især Seminarierne og de omreisende Inspektører, som ved at udbrede Kundskaben om de bedre Methoder virke til at fremkalde en Enhed, som er væsentlig forskjellig fra Ensformighed,

*) I Fortalen til denne Bog udtaler Udgiveren sig, som om han har været den Første, der har givet en saadan Liste over de latinske og græske Rødder i de almindelige Læsebøger.

der ikke kan findes der, hvor de individuelle Kræfter faae Lov til at bevæge sig med Frihed ialfald indenfor meget rummelige Grændser. Med Hensyn til den egentlige Læreindretning (Verelunderviisning, Klasseunderviisning o. s. v.) er der dog vistnok endnu nogen større Uovereensstemmelse mellem Skolerne indbyrdes end i de Lande, hvor en fælles Overautoritet for de offentlige Skolers Vedkommende griber bestemmende ind med Hensyn til dette Punkt, der er lettere at ordne ved almindelige Bestemmelser end det reent Methodiske. Hertil kommer, at en enkelt Læreindretning i enkelte Skoler holdes oppe, om jeg saa maa sige, ved huuslige Midler. Saaledes anvendes i Madras College, en Skole i St. Andrews med omtrent 1000 Elever, stiftet af Dr. Bell ved en legeret Kapital af £ 60,000, Bells System i stor Udstrækning. Det samme er Tilfælde i endeel andre Skoler paa forskjellige Steder i Landet, hvilke ere oprettede eller understøttede ved Hjælp af Legater af Dr. Bell paa den Betingelse, at de skulle anvende hans System. Ogsaa i andre Skoler anvendes Verelunderviisning i større eller mindre Udstrækning, ialmindelighed dog kun ved den lavere Underviisning, i Læsning, Skrivning og Regning. Den lettere Adgang til at erholde Hjælpelærere, som man har faaet gjennem Regjeringens Bevilgninger til Lærerlærlinge, har ogsaa medvirket til at indskrænke Verelunderviisningen, som nu, naar man undtager et mindre Antal Skoler, neppe spiller en større Rolle i det skotske Skolevæsen end i flere andre Landes. Da denne Læreindretning saaledes er i bestandigt Aftagende og den desuden hos os ofte er beskrevet, vil jeg ikke indlade mig paa nogen nøiere Skildring af den.

Det friskere Liv, som har begyndt at røre sig i den skotske Skole i de senere Aar, viser sig ikke mindst paa det methodiske Gebeet. Sammenligner man Skolernes nuværende Tilstand i denne Henseende med Skildringen af deres Tilstand for 20 a

30 Aar siden, f. Ex. med Professor Pillans's, finde vi, at der er foregaaet en ganske mærkelig Forandring. At denne Udvikling er uafbrudt fortskridende, vil man overbevises om, naar man efterat have gjort sig nøie bekjendt med Skoler, der inspiceres af Regjeringens Inspektører, sammenligner saavel sine egne Erfaringer som Inspektørernes senere Reports med deres tidligere. En saadan hurtig Fremadskriden var især iøinefaldende i den geographiske Undervisning, hvad der ogsaa er ganske naturligt, da det neppe i noget Fag er lettere end i dette at tilegne sig en sund, anskuelig Methode, hvis Udbredelse ogsaa lettes ved de mange fortrinlige Skolekarter og andre Hjælpemidler, hvormed Skolerne ialmindelighed forsynes.

Det er især, som jeg allerede har bemærket, tvende Kanaler, gjennem hvilke de nyere og bedre Undervisningsmethoder ledes hen til Skolerne, nemlig Normalskolerne med deres Modelskoler (ɔ: Skolelærerseminarierne med deres Øvelsesskoler) og Skoleinspektørerne. Seminarierne besøges ikke blot af dem, som ville uddanne sig til siden at optræde som Lærere, men ogsaa ofte af allerede ansatte Lærere, der opholde sig ved dem i længere eller kortere Tid, og herved bliver det da muligt for Seminarierne at indvirke paa Livet i Skolerne ikke blot gjennem de fremtidige Lærere, men ogsaa gjennem den allerede virkende Lærerstand. Imidlertid er det naturligviis kun et høist ringe Antal af allerede ansatte Lærere, som søge hen til Seminarierne, og i Regelen kun de yngre. I det Hele taget ere derfor Skoleinspektørerne den Kanal, hvorigjennem methodiske Forbedringer ledes ind i de ældre Læreres Skoler. Deres Virksomhed i denne Henseende er saa betydningsfuld, at man kan betragte dem som levende, omreisende Seminarier. Jeg skal senere noget vidtløftigere omhandle deres Virksomhed; her vilde jeg kun paapege den, for at Læseren kan see, ved hvilke

Midler det har lykkets i forholdsviis kort Tid at gjennemføre en sand Reformation i Skolernes Methodik.

Inden jeg gaaer over til at skildre den egentlige Underviisningsmethode, vil jeg imidlertid omhandle Skolernes Organisation eller indre Indretning. Vel er denne forskjellig i de forskjellige Skoler alt efter disses Størrelse og de mere eller mindre gunstige Forholde, hvorunder de virke, og det er derfor heller ikke muligt at give en Fremstilling af Skolernes Organisation, der passer paa alle; men om Anordningen af den store Fleerhed af Skoler vil man erholde en tilnærmelsesviis rigtig Forestilling ved at lære at kjende de Bemærkninger og Forslag med Hensyn til den indre Indretning, som den tidligere Regjeringsinspektør Hr. Gibson fremsætter i en Indberetning til The Commitee of Council on Education, hvoraf jeg her skal meddele et Uddrag.

"Meget faa af de Skoler, hvorom jeg nu har indberettet, have en tilfredsstillende Organisation. Det er ogsaa fornemmelig Hensynet til denne Mangel, som har bevæget Skolebestyrelserne og Lærerne til at ansøge Eders Excellencer (Lordships) om at erholde Lærerlinge i deres Skoler. Og jeg nærer Haab om, at man i de Skoler, i hvilke Lærerlærlinge nu ere anvendte, vil gradviis og temmelig hurtig nærme sig til den fuldkomneste og meest tilfredsstillende Organisation.

Det turde ikke være afveien at give en kort Fremstilling af de Grundsætninger, som burde lede Læreren under hans Bestræbelser for at naae dette Maal.

Det skulde altid erindres, at Maalet for alle disse Bestræbelser er, at enhver Discipel skal blive beskjæftiget paa en passende og nyttig Maade under hele Skoletiden. Det er heraf indlysende, at Grundvolden for en god Organisation af Skolen maa være en omhyggelig Klassifikation af Disciplene,

og paa denne foreløbige Foranstaltning kan Læreren aldrig anvende for megen Opmærksomhed og Omhu. Denne Klassifikation maa kun foregaae efter en omhyggelig Undersøgelse af hvert Barns aandige Udvikling og tekniske Færdigheder. Lærerens Opmærksomhed skulde først og fremst være henvendt paa Discipelens Fremskridt i Engelsk, og for de ældre og videre komne Disciples Vedkommende bør ogsaa Hensyn tages til deres Fremskridt i Grammatik og Geographi. Klassifikationen skulde bestemmes efter Resultaterne af denne Examination. I enhver Elementærskole, Discipelantallet være stort eller lidet, vil man finde, at disse Resultater gjøre det tilraadeligt for Læreren at inddele Disciplene i fire eller, i det Høieste, i 5 Klasser i Læsning. Den aandige Udvikling hos Børn mellem 5 og 14 Aar, der besøge vore almindelige Elementærskoler, er ikke saa forskjellig, at den skulde gjøre en saadan Inddeling uhensigtsmæssig under Læsningen af Engelsk, Grammatik og Geographi. Og skjøndt Forskjellen med Hensyn til den techniske Færdighed mellem de Disciple, som indtage de første Pladse i en bestemt Klasse, og de, som befinde sig blandt de Nederste, kan til en Tid synes at være for stor, vil dog denne Ulighed forsvinde efterhaanden og i mange Tilfælde meget hurtig, og paa Grund af andre overveiende Fordele, som ledsage en saadan Klassifikation, ville Børnene gjøre en hurtigere og mere tilfredsstillende Fremgang og erhverve sig et grundigere og fuldkomnere Kundskabsforraad end det vilde være muligt, hvis Klasserne vare flere.

Naar Disciplenes Klassifikation er bragt i Orden, saa er det næste Maal, hvorefter Læreren omhyggelig skulde stræbe, at træffe saadanne Foranstaltninger og vælge saadanne Midler, som ville sætte ham istand til at beskjæftige enhver af Klasserne paa en passende og nyttig Maade.

I vore høiere Elementærskoler opnaaes dette ved Ansættelse af en voxen Lærer til at lede hver Klasses Underviisning og Opdragelse. Dette er den bedste Form for Skolens Organisation. Men en saadan Indretning kunne vi ikke erholde i de fleste af vore almindelige Elementærskoler. Lærerens Formaal skulde imidlertid være at nærme sig saa meget som muligt hertil.

Uden at dvæle ved andre Midler til gradviis at nærme sig dette Maal, er det tilstrækkeligt at omtale, at der i de Skoler, i hvilke Eders Excellencer have tilstedet Ansættelse af et tilstrækkeligt Antal Lærerlærlinge, kan med Tryghed gjøres Regning paa hurtige og betydelige Fremskridt med Hensyn til Organisationen.

I alle de Skoler, i hvilke fire eller fem Lærerlærlinge ere blevne antagne, kan den bedste Organisationsform strax blive indført. Og skjønt det vilde være ubilligt og ufornuftigt at vente de samme tilfredsstillende Resultater af disse unge og uøvede Læreres Arbeide, som vi ere berettigede til at vente af vorne og uddannede Læreres, saa er det dog et vel begrundet Haab, naar man venter at see hurtige og betydningsfulde Fremskridt baade hvad Opdragelse og Underviisning angaaer i de med et tilstrækkeligt Antal Lærerlærlinge udstyrede Skoler.

Idet vi fremdeles indskrænke vor Opmærksomhed til Underviisningen i Engelsk, Grammatik og Geographi og antage, at alle Skolens Disciple ere blevne omhyggelig fordeelte i fem Klasser og at en Lærerlærling er bleven skaffet tilveie for hver Klasse, saa er det dernæst af afgjørende Vigtighed for Læreren at bestemme for sig selv og til egen Veiledning Beskaffenheden af den Underviisning, som skal gives til enhver Klasse, Tiden, som skal ofres til ethvert Fag, den Orden, hvori de forskjellige Fag skulle læres, og de Midler, som skulle anvendes,

for at Skolens hele Værk kan bringes til at skride frem i Ro og Harmoni.

Enhver af disse Enkeltheder vil blive forskjellig i hver Klasse. De Midler, som maae anvendes for at bevare tilfreds og hengiven Lydighed, alvorlig Opmærksomhed og stadig Flid i de yngre Klasser ere ikke mere forskjellige fra dem, som skulde anvendes i samme Hensigt i de høiere og mere fremadskredne Klasser, end de Fag, som skulle læres i dem, Tiden, som bør ofres til ethvert Fag, og den Orden, hvori de forskjellige Fag maae læres.

Lærerens Held afhænger for en væsentlig Deel af den Omhu og Indsigt, hvormed han bestemmer de Midlers Beskaffenhed og Afverling, som skulle anvendes for disse vigtige Formaal i de lavere Afdelinger, og heraf betinges ogsaa fornemmelig den indre Disciplin og Orden i hans Skole, Disciplenes moralske Uddannelse og deres Fremskridt i intellektuel Udvikling.

Det staaer nu kun tilbage at bemærke, at ikke mere end fire Timer, og ikke mindre end tre Timer daglig bør anvendes til de omhandlede Fag i Engelsk (indbefattende den religiøse Underviisning), Grammatik og Geographi. Skolen er i disse Timer en engelsk Skole og Læreren en Lærer i Engelsk, og da han har sin hele Opmærksomhed koncentreret paa disse Gjenstande, alle sine Aaandsevner henvendte paa Ledningen og Indretningen af en udelukkende Engelsk Skole, kan man vente og vil ogsaa i de fleste Tilfælde finde, at han er istand til at meddele en Underviisning, som er nøiagtig, grundig, indholdsrig og ledsaget af heldige Resultater.

For Underviisningen i Regning, Algebra og Geometri er igjen en anden Klassifikation nødvendig, og en særskilt Time bør ofres til disse Gjenstande. Ogsaa her maa Klassifikationen foretages med den yderste Omhu, saa at, medens Læreren

er beskjæftiget med for en Klasse at udvikle og forklare Grundene, enhver af de øvrige Klasser kan blive omhyggelig sysselsat under en Lærerlærling med at udarbeide Stykker efter Regler og Fremgangsmaader, som allerede ere blevne grundigen forklarede og omhyggelig udviklede af Læreren. Kort, i disse Timer burde Skolen være en Skole for Regning og de beslægtede Fag og Læreren en Lærer i disse Fag og i disse Fag alene.

Til Skrivning og Tegning, som bedst læres samtidig *), bør ogsaa anvendes en særskilt Time, og i denne Time bør Skolen udelukkende være en Skrive- og Tegneskole.

Al min Erfaring og Jagttagelse berettiger mig til at forsikre, at det kun er, naar man har indrettet sig paa en saadan Maade, som her betegnet, at man har opnaaet fuldkommen tilfredsstillende Resultater.

Det er klart, at i Skoler, hvor der ere andre og høiere Underviisningsgjenstande som Latin, Græsk, Fransk o. s. v., kan Underviisningen i disse ikke blive meddeelt med Held, medens Læreren er nødt til at henvende sin Opmærksomhed paa andre og aldeles forskjellige Gjenstande. Den Grundsætning, hvorefter denne som enhver anden Deel af Organisationen er at indrette, er den, at Læreren til een Tid skal kunne ofre sig udelukkende for een Gjenstand eller idetringeste for en Samling af beslægtede Gjenstande. Det er derfor aldeles nødvendigt, at Underviisningen i disse høiere Fag meddeles i en særskilt Time, saa at der ikke samtidigen lægges Beslag paa hans Opmærksomhed for andre Sysler.

*) Horace Mann siger i Beretningen om sin pædagogiske Reise i Europa: "Saadan en udmærket Haandskrift, som jeg saa i de Preussiske Skoler, har jeg aldrig seet tilforn. — — Dette deres Fortrin maa for en væsentlig Deel tilskrives den Omstændighed, at man ialmindelighed lærer at tegne samtidig med at man lærer at skrive"

En Timetabel, indrettet i Overeensstemmelse med hvad der er ytret i det Foregaaende, vilde omtrent blive følgende:

Extra Fag ɔ: Latin o. s. v. (om Sommeren)	8— 9
Skrivning og Tegning	9—10
Religionsundervüsning	10—11
Engelsk, Grammatik og Geographi	11—12
Fritime fra	12— 1
Engelsk, Grammatik og Geographi . . .	1— 3
Regning, Algebra og Geometri	3— 4
Extra Fag (om Vinteren)	4— 5.

Hvis de Grundsætninger, hvorefter Klassifikationen bør ledes, ere grundigen opfattede og omhyggelig anvendte og især hvis Læreren har indført de forskjellige Midler og Methoder, som ere beregnede paa at vække Interessen og vedligeholde Opmærksomheden hos de yngre Børn, vil han ikke finde det forbundet med stor Vanskelighed at gjøre de her beskrevne Indretninger. Og han maa erindre, at hans Held i at naae det Maal, han har for Øie, stedse vil staae i Forhold til den Grad af Omhu og Indsigt, som han har udviist ved Bestemmelsen af de Gjenstande, som skulle læres af enhver Klasse, den Orden og Methode, hvorefter de meddeles, den Tid, som ofres til hver af dem, og Hensigtsmæssigheden af de Midler, som anvendes til at frembringe den fornødne Afverling saavel af legemlige som af aandige Øvelser.

Inden jeg forlader denne Gjenstand, være det mig tilladt paany at henlede Opmærksomheden paa Vigtigheden af at indføre saadanne Læremidler og en saadan Indretning overhovedet i de yngre Klasser, at man bliver istand til at vedligeholde Børnenes Interesse, Flid, Rolighed og Munterhed under Undervüsningen i de første Begyndelsesgrunde. Den indsigtsfulde Lærer vil strax bemærke, at de Midler, der bør anvendes for disse Diemed i de yngre Klasser, ere talrigere

og vanskeligere at bestemme end de, som benyttes for de ældre og mere udviklede Disciple. Medens de Førstes Videbegjerlighed bliver lettere opvakt, bliver den ogsaa lettere og hurtigere tilfredsstillet. Medens deres Opmærksomhed tiltrækkes af enhver ny Gjenstand, bortdrages den ogsaa ved enhver Vexling af Gjenstande. Medens deres Aandsevner kunne med Lethed sættes i Bevægelse og Øvelse, blive de lige saa let udmattede og nødes til at søge Hvile. Hvis derfor Læreren har været heldig nok til rigtig at fatte Gangen i Udviklingen af deres Aandsevner, og han forstaaer at anvende saadanne aandige Øvelser, som ville sysselsætte dem paa en behagelig Maade uden at udmatte og plage dem samt hermed at forbinde i passende Forhold saadanne legemlige Bevægelser, som kunne holde deres mikrokosmos i en munter og sund Virksomhed, saa ville disse Klasser være de flittigste saavelsom de muntreste og lykkeligste. Er han ikke heldig i denne Bestræbelse, ville de enten blive de meest støiende og dovne eller de mindst lykkelige og mindst muntre i Skolen.

Jeg har anseet det for hensigtsmæssigt at udtale disse Anskuelser i min almindelige Indberetning i det Haab, at Lærerne og Bestyrelserne for de omhandlede Skoler kunne blive bevægede til at henvende en større Opmærksomhed paa denne Gjenstand. Enhver indsigtsfuld Lærer veed, at i en meget stor Udstrækning beroer ethvert tilfredsstillende Fremskridt paa Fuldstændigheden og Fuldkommenheden af hans Skoles Organisation. Der gives sandelig mange Lærere, som udvise stor Flid, Iver og Udholdenhed i Opfyldelsen af sine Pligter og som lægge megen Dygtighed for Dagen under den egentlige Underviisning, men om hvis Skoler man ikke kan fælde nogen gunstig Dom hvad Organisation og Disciplin angaaer. I alle saadanne Tilfælde er der en fremherskende Mangel paa Orden, Eenhed og Plan i Skolens hele Indretning, og, skjønt

mange af dens Disciple kunne besidde udstrakte Kundskaber, saa har dog Erhvervelsen af dem kostet en Anstrængelse baade fra Lærerens og Discipelens Side, som, naar den havde været anvendt efter en planmæssigere og hensigtsmæssigere Anordning, vilde have ledet baade til en større Fylde af Kundskaber og til større Klarhed og Grundighed."

Om Fleerheden af Almueskolerne i By og paa Land end ikke har netop den her foreslaaede Indretning, saa er dog Indretningens Charakteer den samme. Især i Byerne har jeg stødt paa Skoler f. Ex. Menighedsskoler i Glasgow og Heriots Skolerne i Edinburgh, hvis Indretning kommer den her betegnede meget nær og som vare forsynede med det fornødne Antal Underlærere. Naar Discipelantallet var stort, saa fandtes der ogsaa undertiden flere forskjellige Klasseværelser. Saaledes havde St. James Skoler i Glasgow med 600 Disciple en Hovedlærer (headmaster) og 7 af ham lønnede Hjælpelærere. Disciplene ere fordeelte i 5 Klasseværelser, men udgjøre sex Klasser i Engelsk og ligesaa mange i Regning med Mathematik. I en ganske liden Frikirkeskole i Dunbarton med een Lærerlærling forefandt jeg to særskilte Klasseværelser. Almindeligst er der dog, som før bemærket, ialfald i Skolerne paa Landet kun eet Skoleværelse, i hvilket de flere eller færre Afdelinger undervises deels verelviis af Læreren selv deels ved Hjælp af Lærerlærlinge og lønnede Underlærere deels ogsaa ved Monitører eller Bihjælpere, som de hos os ofte kaldes.

Som en Eiendommelighed ved Underviisningsmaaden i de skotske Skoler ialmindelighed fremhæver Horace Mann, der har haft en usædvanlig rig Anledning til at anstille Sammenligninger mellem forskjellige Landes Skoler, den Energi og Livlighed, hvormed Underviisningen meddeles fra Lærernes og modtages fra Disciplenes Side. Ingen Beskrivelse, siger han, men kun egen Iagttagelse vil kunne vække

den rette Forestilling om den aandige Virksomhed, som udfoldes under de daglige Øvelser i disse Skoler. Ogsaa jeg, som dog kun kan anstille Sammenligning med norske og danske Skoler, maa i det Væsentlige tiltræde denne Dom. Jeg bemærkede ialmindelighed en beundringsværdig Kraft og Udholdenhed hos Læreren, anspændt Opmærksomhed og Livlighed hos Disciplene, en Livlighed, som ved høitidelige Leiligheder undertiden fremtraadte i en Form, der hos os vilde være stødende f. Ex. ved at ytre lydeligt Bifald til Lærerens eller andre Foresattes Tale, hvorpaa jeg senere skal anføre et Exempel. Sandheden tro maa jeg imidlertid udtrykkelig tilføie, at der dog ogsaa findes Undtagelser og ikke ganske faa Undtagelser. Jeg har ogsaa i Skotland fundet Skoler, hvor baade Lærer og Disciple vare det modsatte af livlige, og det undertiden Skoler, om hvilke man paa Grund af deres rige Udstyrelse i alle Retninger maatte være berettiget til at nære de største Forventninger; men med Hensyn til den skotske Lærerstand i det Hele erkjender jeg Hr. Manns Dom for begrundet. Naar den samme Forfatter paa et andet Sted ytrer, at den skotske Skolelærer vilde være en Mønsterlærer for Verden, hvis han til sin beundringsværdige Energi og Livlighed kunde føie noget mere Mildhed og Venlighed, saa vover jeg ligesaa lidt at benegte Rigtigheden af denne Dom, som at modsige den Paastand, at Nationens almindelige Charakteer aabenbarede sig i Skolernes indre Liv.

Fyrighed i Aanden og kraftfuld, energisk Handling ere Eiendommeligheder ved den skotske Folkecharakteer fra gammel Tid af; men punktlig Lydighed mod Loven er et ligesaa fremtrædende Træk i den nuværende skotske Folkecharakteer. Ligesom man med Sandhed kan sige, at blandt de Aarsager, som have medvirket til at indpræge i Folkecharakteren dette Træk, indtager Skolernes Virksomhed en af de første Pladse, saale-

des aabenbarer dette Træk sig ogsaa tydeligt i Skolens Liv. Larmen og Støien fra de hundrede Munde var ofte, inden Læreren begyndte sin Underviisning eller naar han for en Tid afbrød den, reent overvældende; men en Lyd fra Lærerens Pibe eller et kraftigt Hyss tilveiebragte øieblikkelig Stilhed og Orden i den hele surrende og larmende Hob. Enhver Mund var strax taus, ethvert Blik henvendt paa Læreren og ethvert Øre lyttende til hans Ord. Men ligesom jeg har fundet, at den regelløse Støi og Larm, hvori Fyrigheden naturligen søger Udbrud, naar den ikke kan faae Udløb gjennem regelmæssige af Skolen selv tilveiebragte Kanaler, mere og mere fortrænges, idet man i mange Skoler f. Ex. i Ragged Schools og overhovedet i de Skoler, hvor det strax nedenfor omtalte Moral Training-System har gjort sin Indflydelse i denne Henseende gjældende, lader Underviisningen hyppig afvexle med Sang i Chor, med Marsch paa Stedet og omkring i Skoleværelset og med andre halvt militære Øvelser, som foretages af alle Disciple paa een Gang og efter Kommando, saaledes er jeg ogsaa gjennem forskjellige Undersøgelser kommen til den Overbeviisning, at en mild og kjerlig Behandlingsmaade nu er mere almindelig i de skotske Skoler end til den Tid, da Hr. Mann besøgte dem. Aarsagerne, som have fremkaldt denne Kjendsgjerning, ville forhaabentlig fremlyse af den følgende Fremstilling.

Under den nyere Tids pædagogiske Bevægelser har der i Skotland dannet sig to pædagogiske Skoler, hver med sine betegnende Eiendommeligheder og Fortrin.

Man kan sige, at den ene af disse Skoler lægger Hovedvægten paa Underviisningen, medens den anden især fremhæver den moralske Uddannelse. Den ene har antaget det „intellektuelle System,“ som først blev fremstillet i Beret-

ningen om Edinburghs Sessional-Skole;*) den anden har hentet sine Synsmaader fra Stows**) pædagogiske Værk og fornemmelig fra det under hans Patronat staaende og i hans Aand virkende Skolelærerseminarium i Glasgow, hvor det saakaldte Training (opdragende) System anvendes. Man maa imidlertid ikke troe, at den intellektuelle Udvikling kun tildeles ringe Opmærksomhed under det sidste System, ligesaalidt som at Lærlingens moralske og religiøse Udvikling forsømmes under det første. Hvad der menes er kun, at Aandsudviklingen stilles i Forgrunden og som Udgangspunktet af det ene System, den egentlig opdragende Virksomhed af det andet.

Hr. Gibson, der i sin Indberetning for 1848 noget fuldstændigere omhandler disse tvende pædagogiske Systemer, som have tiltrukket sig den største Opmærksomhed i Skotland i de sidste 30 Aar, udtaler den Formening, at en omhyggelig Undersøgelse af begge Systemers Virksomhed vilde vise, at, medens Eleverne i de Skoler, hvor det intellektuelle System anvendes, besidde et større Forraad af Kundskaber og mere udviklede og styrkede Aansevner, overgaae Eleverne i Training Systemets Skoler dem i Reenlighed, Orden, Lydighed, Opmærksomhed og Flid.

Hr. Gibson bemærker imidlertid, at den eensidige Vedhængen ved det enkelte Systems Særegenheder allerede, da han skrev sin Indberetning, var i Aftagende, og han anbefaler varmt en skjønsom Eklekticisme. Forsaavidt jeg er berettiget til at slutte til det Hele fra hvad jeg iagttog i de vistnok ikke

*) Account of the Edinburgh Sessional School, by John Wood, Eiq. Første Udgave udkom 1828.

**) The Training System, The Moral Training School and The Normal Seminary, by David Stow, Honorary Secretary to the Glasgow Fru Normal Seminary.

ganske faa Skoler, jeg besøgte, maa jeg antage, at de skotske Lærere ialmindelighed ogsaa gaae frem i denne Aand, at de prøve og derpaa vælge det Bedste af begge Systemer. Navnligen vil jeg fremhæve, at den skotske Statskirkes (the established church) Normalskole i Edinburgh, der er en Fortsættelse og videre Udvikling af Hr. Woods Sessional-Skole, har en Modelskole, hvis Elever vissselig ikke staae tilbage for nogen anden Skoles hvad angaaer Flid, Orden og god Opførsel eller overhovedet med Hensyn til den religiøse og moralske Udvikling.

Efter Alt hvad jeg iagttog i de skotske Skoler vover jeg at antage, at det intellektuelle Systems methodiske Grundsætninger ogsaa ialmindelighed ere de ledende i Skolernes Praxis, medens Training-Systemets Fremhævelse af det egentlig opdragende Element har bidraget meget til at henlede Lærernes Opmærksomhed paa denne Side af Skolens Virksomhed. Gjennem en kort Skildring af disse tvende Systemer og navnlig det intellektuelle haaber jeg saaledes at kunne fremkalde den rette Forestilling om de skotske Skolers methodiske og opdragende Virksomhed ialmindelighed.

Et Navn kan let lede til Misforstaaelse, naar man ikke kjender dets historiske Oprindelse. Jeg vil derfor gjøre opmærksom paa, at det intellektuelle System ingenlunde har faaet sit Navn i Modsætning til Moral Training-Systemet eller fordi det paa nogen Maade søgte at indskrænke den religiøse og moralske Underviisnings Omraade, men deraf, at det traadte i Opposition mod det indtil da ogsaa i de skotske Skoler altfor almindelige Pugeri, ligesom ogsaa Training-Systemet har erholdt sit Navn under Hensynet til den tidligere Fremgangsmaade i Skolerne.

Hvad det intellektuelle System specielt angaaer, saa er det ikke et System i den Forstand, at Forfatteren har udfundet en

virkelig eller formeentlig ny Tanke, hvorpaa han har bygget en heelt igjennem ny Fremgangsmaade. Det sætter ikke heller som enkelte andre saakaldte Systemer, f. Ex. Bells og Lancasters, Hovedsagen i ydre Anordninger eller i Læreindretningen. Det er bygget paa simple, men sunde Grundsætninger, og det er blevet til ikke paa Papiret, men i Livet, idet den enkelte Skole, i hvilken det efterhaanden udviklede sig, samlede de allerede for en stor Deel anerkjendte Grundsætninger og forbandt dem til en harmonisk Samvirken under Skolens Praxis. Systemet var derfor ogsaa baade kjendt, anerkjendt og efterlignet, inden det blev fremstillet for Publikum gjennem en Skildring af Edinburghs Seßsional-Skoles Virksomhed. Denne Skole blev stiftet i Aaret 1813. Nogle Aar senere traadte Advokaten John Wood i Forbindelse med den, idet han som Medlem af et Selskab, der havde stillet sig til Formaal at afskaffe Betleri, skulde føre Tilsyn med de paa Selskabets Foranstaltning i Skolen optagne fattige Børn. I Begyndelsen indskrænkede hans Virksomhed sig til en efterhaanden mere og mere hyppig Examination af de hans Tilsyn undergivne Børn; men paa Opfordring af Skolens Bestyrelse udvidede han inden kort Tid sin Virksomhed til den hele Skole. I det før nævnte Skrift giver han ikke blot en historisk Udsigt over denne sin Virksomhed, men ogsaa en begrundende Fremstilling af den anvendte Methode, en Fremstilling, som jeg her for en Deel vil benytte, forsaavidt som jeg efter min egen Erfaring anseer den for endnu at have Betydning som Skildring af Methoden i Skolerne ialmindelighed. Jeg vil ogsaa lade indflyde endeel af Hr. Woods Polemik mod den tidligere aandløse Methode eller rettere Mangel paa al Methode, baade fordi det Nye først faaer sin rette Betydning ved at sees i Sammenhæng med det Gamle, som det afløser, og fordi Meget i denne Polemik turde have praktisk Betydning hos os, hvor den største

Deel af Almueskolerne forekommer mig i methodisk Henseende et staae omtrent paa det Standpunkt, hvorpaa den Deel af de skotske Almueskoler, hvortil Forfatteren især sigter under sine polemiske Ytringer, nemlig den lavere Deel eller Almueskolens hele Underviisning med Undtagelse af Underviisningen i de fremmede Sprog og Mathematik, befandt sig for omtrent 30 Aar siden.

Idet Hr. Wood omtaler Begyndelsen af sin Virksomhed i Skolen, fortæller han, at der ofte opstode Tvivl hos ham, om han udrettede hvad der burde udrettes og om hans Virksomhed overhovedet svarede til Andres velvillige Forestillinger. Børnene lærte vistnok, siger han, at læse; men Tvivlen gjaldt, om de bleve Herrer over deres Modersmaal til den Grad, at de i Fremtiden kunde finde Smag i Læsning eller hente synderlig Nytte af den. De havde lært deres Katechismus, men vare de meget indsigtsfuldere med Hensyn til de Sandheder, den indeholdt? Bibelen var læst som en Lektie; men blev den ikke ogsaa lig en saadan forglemt? Jo mere han lærte de lavere Klassers virkelige Tilstand at kjende, desto mere blev han overbeviist om, at Læsning i Forbindelse med at „stave ud" Meningen af hvad de læste var et for afskrækkende Foretagende til at de ofte skulde indlade sig derpaa, og at ogsaa kun faa af dem, som kunde læse, benyttede de Bøger, som vare beregnede paa at give dem den nyttigste Belæring, af den Grund at de ikke vare istand til at fatte deres Sprog. Dette Onde krævede lydelig et Lægemiddel, som ikke ydedes ved de magre Forklaringer, der vare indførte i Forbindelse med andre Indretninger af Bells eller Madras-Systemet. Han følte derfor den strænge Nødvendighed af at give Skolen en mere intellektuel Tone, ikke blot for at sætte Disciplene istand til bedre at forstaae hvad de læste i Skolen, men ogsaa for at give dem Smag for nyttig Læsning og bringe dem til at forstaae

hvadsomhelst de i Fremtiden maatte faae Anledning til at læse. Til den Ende fik han ogsaa udarbeidet en ny Læsebog for den øverste Afdeling, og da denne havde viist sig hensigtsmæssig, blev en Samling af Læsebøger og Skolebøger forfattet til Skolens Brug.

I Forbindelse med Forbedringerne i Læseunderviisningen gik Bestræbelserne for at give Regneunderviisningen mere Liv og Interesse. Eller maaskee vilde det være rigtigere at sige, bemærker han selv, at Bestræbelserne for dette Fag indtoge den første Plads; thi det var her at han først erkjendte den bydende Nødvendighed af nye Ansporelsesmidler og det var gjennem dette Medium, at den Energi først blev indgydt i Disciplene, som senere gjennemtrængte den hele Underviisning. Kort efter blev ogsaa Grammatik og Geographi indført.

Om Systemet i dets Almindelighed ytrer Hr. Wood, at Skolens Ledere ikke nærede den ringeste Tanke om at fremstille sig selv som Opfindere af et nyt System. De troede tvertimod, at ethvert Fremskridt, som det lykkedes dem at gjøre, skyldtes deres ivrige Bestræbelse for at bringe hine simple og iøinefaldende Grundsætninger, som de meente Naturen selv maa have dikteret enhver Fader og Lærer tidligere end mere kunstige Opfindelser, i virksom Anvendelse. Det havde ikke for et Dieblik faldt dem ind at ville bane en Kongevei til Kundskab, hvorved alle Fordele af en høiere Dannelse skulde kunne opnaaes uden nogen Møie fra Lærers eller Lærlinges Side. Men de lode det derfor ikke være sig mindre magtpaaliggende at anvende de Midler, som stode til deres Raadighed, for at gjøre begges Arbeide saa let, behageligt og frugtbringende som muligt. Under alle sine Foranstaltninger have de aldrig betragtet selv den yngste Lærling som en Maskine eller en ufornuftig Skabning, der maa drives fremad, men som et fornuftigt Væsen, der maa ledes; som et Væsen, der er begavet ikke blot med Sandser og Hukommelse, men med Opfatningsevne,

Dømmekraft, Samvittighed, Tilbøieligheder og Lidenskaber; der er skikket til at modtage forskjelligartede Indtryk, indsuge gode eller onde Følelser, erhverve gode eller onde Vaner; der er i høi Grad utilbøielig til Flid og Opmærksomhed, naar dens Gjenstand er uforstaaet, men paa den anden Side meget videbegjærligt og findende stort Behag i at iagttage ethvert nyt Fremskridt, det gjør. Det har derfor været deres ivrige Bestræbelse at interessere ligesaavel som at paalægge Arbeide; at bringe Lærlingen til saavidt muligt at forstaae hvad han gjør ligesaavel som at fordre dets Udførelse; paa en fattelig Maade at oplyse og gjennem Exempler at anskueliggjøre Regelen ligesaavel som at høre Lærlingen gjentage Regelens Ord; at tale til ham og opmuntre ham til selv at tale i et naturligt Sprog, som han virkelig forstaaer, hellere end i kjedsommelige tekniske Udtryk, som turde finde Pedanters Bifald; at holde ham, ikke blot uafbrudt, men ogsaa virksomt og energisk sysselsat under den hele Skoletid; at indgyde ham Iver for at udmærke sig i hvadsomhelst der er hans Beskjæftigelse for Øieblikket og, hvor han ikke kan overgaae Andre, dog med Tilfredsstillelse at bemærke ethvert noksaa lidet Fremskridt, han gjør, og at glæde sig i Bevidstheden om at overgaae sit eget tidligere Jeg.

Med Hensyn til Religionsunderviisningen ivrer Hr. Wood mod den temmelig almindelige Misbrug, at lade Børnene lære Katechismen udenad uden at sikre sig, at det Lærte ogsaa bliver forstaaet, ved hvilken Leilighed han paaviser det Ufornuftige i de tvende Paastande, som man undertiden gjør gjældende som retfærdiggjørende Grunde for en saadan Fremgangsmaade, nemlig at den dog skjærper Hukommelsen og at det Lærte, om det end ikke fattes strax, vil forblive, hvilende i Hukommelsen, og at Barnet da vil lære at fatte det senere i Livet. Han udvikler derhos hvad her menes med Fordringen

paa Forstaaelse, som naturligviis ikke gjælder Mysterierne i den aabenbarede Religion. De Læsebøger, som benyttes, indeholdt blandt andet Stof mange religiøse og moralske Stykker; i de for de yngre Disciple bestemte Læsebøger var det bibelhistoriske Stof fremherskende. I de to øverste Afdelinger anvendtes derhos en Time 4 Dage om Ugen til en mere systematisk Bibellæsning; een Dag anvendtes en Time til Katechismus og Bibelsk Biographi og hver Løverdag bleve Børnene examinerede i Alt, som var læst i Bibelen i Ugens Løb.

Iøvrigt bemærker Hr. Wood med Hensyn til Examinationen over Bibelen, at dens Formaal ene er at bringe Børnene til at forstaae det Læste og at forøge deres religiøse Kundskaber. Spørgsmaal fremsættes derfor aldrig angaaende Orthographi, Grammatik og andre Religionsunderviisningen uvedkommende Gjenstande.

Ved Underviisningen i Engelsk søger det intellektuelle System at fjerne saavidt muligt al Mekanisme, al Læsen og Udenadslæren af hvad der ei er forstaaet. Saasnart som Bogstaverne ere lærte — ogsaa disse læres undertiden ikke som enkelte enestaaende Lyd og Lydbetegnelser, men som Bestandele af Ord*) — føres Eleven til sammenhængende Læsning. Den hele Fremgangsmaade ved Læseunderviisningen er i Overeensstemmelse med Indretningen af den ovenfor omtalte Læsebog, som anvendes af „The British and Foreign School Society." Hele denne Series af Læsebøger er nemlig indrettet efter den Samling, som brugtes i Woods Skole. Indholdet af Læsebøgerne bliver efterhaanden mere alsidigt og mere vanskeligt;

*) Lydmethoden er meget lidet anvendt i Skotland. Jeg var ogsaa i længere Tid tilbøielig til at ansee den for mindre hensigtsmæssig paa Grund af det engelske Sprogs Beskaffenhed; men jeg fandt den senere anvendt i Mr. Williams's „Secular School" i Edinburgh og det, som det synes, med meget Held.

men der læses aldrig Noget uden at det ledsages med Udvikling og Forklaring saavel af Indholdet som af Sproget. Selv i de øverste Klasser er det almindeligt, at Examinationen ender med at lade Disciplene stave nogle af de i Stykket forekommende Ord. Denne Øvelse i Stavning (spelling) eller rettere Bogstavering, da den bestaaer i en Fremsigelse af alle Ordets Bogstaver med en kort, dog for en øvet Jagttager, bemærkelig Pause ved Enden af hver Stavelse, bidrager vistnok meget til at fremkalde Færdighed i Orthographien, hvortil der i de skotske Skoler ikke paa langt nær anvendes saa mange skriftlige Øvelser som hos os, uagtet det dog maa være vanskeligere for et Barn der at lære den engelske Retskrivning end for et norsk Barn at lære den norske. Jeg skal her anføre nogle Exempler paa den etymologiske Examination, som meget almindelig anstilles i Anledning af Ord, som forekomme i det læste Stykke:

What is the meaning of the word two? Give another word from the same root? twice, twain, &c. To put two together? twine. Very strongly? twist. To undo? untwine. Cloth of twisted cords? twill. Between the lights? twilight. Persons or things? between.

Combat between two? duel, dueller. Root? duo, two. Government of two? duumvirate. Song for two? duet. To fold into two? donble. An exact copy? duplicate.

Every two years? biennial (bis). What in an animal of two fect called? biped. Cut into two parts? biscuit. Why is leapyear called Bissextile? (Two days in that year were each called tho sixth before tho calends of March). Why billion? double millioe, or a million of millions. To put together? combine. Twice baked? biscuit. By twos? binary. Having two wives? bigamy, &c.

What is the meaning of the word temporal? Living at the same time? contemporary. Time in grammar? tense. To yield to the time? temporize. Without time—on the instant? extempore. Lasting but for a short time? temporary.

The science of time? chronology. Root? chronos. A measurer

of time? chronometer. Disease lasting a long time? chronic. A time register? chronicle, &c.

Another word for writer? scribe. Principal writings? Scriptures. Careless writing? scribble. Account of a place? description. To write in a place? inscribe. Round or about? circumscribe. To write above? superscribe. Below? subscribe. Before? prescribe. Writing afterwards? postscript. Written together? conscript. Against the writings? anti-scriptural. That cannot be written? indescribable, nondescript, &c.

Med Hensyn til Udtalen lægges megen Vind paa at fjerne alle Provindsialismer. I hvilken Grad dette lykkes er vanskeligt at bedømme for en Fremmed. Det er imidlertid en Kjendsgjerning, at selv den meest dannede Skotlænder strax kjendes paa Sproget, naar han færdes blandt Engelskmænd, og selv af en Udlændings Øre bemærkes enkelte gjennnemgribende Eiendommeligheder ved den skotske Udtale f. Ex. Lyden af a omtrent som vort a i mange Tilfælde, hvor det i Engelskmandens Mund lyder omtrent som vort æ eller e. Naturligviis findes disse skotske Eiendommeligheder ogsaa ved Udtalen i Almueskolerne. Hvad der i Udtalen er eiendommeligt for de lavere Klasser taales derimod hverken i Theorien eller i Praxis, ligesaalidt som Ord og Vendinger, der ere eiendommelige for den skotske, fra det engelske Skriftsprog meget forskjellige, Folkedialekt. Dog klager en af Inspektørerne i sin sidste Indberetning over, at enkelte Lærere benytte provindsielle Former og Udtryk og anvende falsk Betoning. Han gjør den Bemærkning, at medens dannede høilandske Lærere, ihvorvel de ialmindelighed tale med gaelisk Intonation, meget sjelden begaae grammatiske Feil eller bruge vulgære Udtryk, hænder det derimod ofte i Lavlandene, at Læreren er smittet af den skotske Dialekt, som tales af den store Flerhed af dem, med hvem han daglig omgaaes og som indtil for nylig gjorde Nar af enhver af deres Egne, der i Samtalen talte Engelsk, idet de betegnede ham som "angliseret" og "pedantisk." Med Hensyn

til de Egenskaber, som give Læsningen dens mere aandige Præg, Betoningen og Pauseringen, da lægger netop det intellektuelle System megen Vægt paa dem. Naturligviis lykkes ikke Bestræbelserne lige godt overalt. Jeg hørte undertiden, især i de lavere Afdelinger, Læsning, som var middelmaadig nok i denne Henseende; men i det Hele taget var Læsningen baade korrekt og udtryksfuld. I høiere Klasser hørte jeg undertiden en Læsning, som endog høiligen overraskede mig. Der var en Velklang i Lyden og en Udtryksfuldhed i Betoningen, som neppe overtræffes nogetsteds i de meest dannede Cirkler. Jeg hørte saaledes i en Menighedsskole i Perth en Gut paa 12 a 13 Aar fremsige et engelsk patriotisk Digt med en saadan Sandhed og Inderlighed, at han aldeles henrev det hele talrige Auditorium. En Pige omtrent af samme Alder fremsagde ogsaa ved samme Leilighed med en forbausende Sandhed og Udtryksfuldhed i Betoningen og i et høist velklingende Sprog Montgomeris Digt "A voyage round the world (en Reise rundt Verden), medens en af de yngre Elever stod bag hende og udpegede med Pegestokken paa Vægkartet Verdensdelene og Landene, alteftersom Beskrivelsen skred fremad.

Vi have allerede ovenfor, hvor Talen var om Underviisningsgjenstandene, seet, at Grammatik er meget udbredt i Almueskolerne. Det er netop gjennem det intellektuelle System, at den har tilvundet sig denne Plads, idet den der blev behandlet paa en sundere Maade. Naar engelsk Grammatik tilforn læstes i Elementærskolerne, gik det ofte til paa den Maade, at endeel af de ældre Disciple læste udenad af en Grammatik visse Definitioner og Regler, som ramsedes op, uden at anskuelige Forestillinger knyttedes dertil *). Det intellektuelle

*) Se blandt andre Kilder, Principles of Elementary Teaching, by James Pillans, F. R. S. E. Professor of Humanity in the University of Edinburgh. Edinburgh 1829.

System begynder derimod den grammatiske Underviisning uden at give Disciplene Bog ihænde, idet man efter den ogsaa hos os anerkjendte Methode veileder Lærlingen til selv efterhaanden at udfinde af en læst Sætning Substantivet, Verbet, Artikelen, Subjektet o. s. v. og derefter, men først naar han har tilegnet sig et tilstrækkeligt Grundlag af anskuelige Forestillinger, meddeler Kundskaben i Form af Regler og Definitioner, men endnu altid mundtlig. Man seer, at Lærlingen ogsaa i dette Fag paa denne Maade ledes til selv at samle Kundskab istedetfor at tvinges til at modtage den fra Andre i færdig og tilberedt Tilstand. I nogle Skoler forbliver man staaende ved den mundtlige Meddelelse af Grammatik; men i andre og de fleste gives der de videre komne Disciple en kortfattet, med Exempler vel forsynet, Grammatik i Hænderne.

Denne naturlige Methode ved Underviisningen i Grammatik er nu den almindelige i de stotske Skoler, dog maaskee ikke i den her fremstillede Reenhed og Udstrækning. Der er nemlig mange Skoler, hvor Bog anvendes fra Underviisningens Begyndelse; men af den gamle Fremgangsmaade, at lære Regler og Definitioner udenad uden at lære at fatte dem ved en hyppig Anvendelse, saa jeg yderst faa Spor, og allerede de grammatiske Lærebøgers mere hensigtsmæssige, mere praktiske eller rettere mere anskuelige Indretning lægger Vanskeligheden iveien for Bevarelsen af den gamle Slendrian.

I Regneunderviisningen lægger det intellektuelle System megen Vægt paa Hovedregningen, som deels gaaer ved Siden af deels forud for Tavleregningen. Ved Begyndelsen af Regneunderviisningen ledes Barnet til at besvare Spørgsmaal som: Hvor mange ere 1 og 2, 3 og 3, 6 og 4, 10 og 5 o. s. v. Som Forberedelse til Subtraktion ledes de paa samme Maade til at besvare: Naar du tager 1 fra 100, hvormange blive tilbage? — 2 fra 99? — 3 fra 97? — 4 fra 94? — 5

fra 90 o. s. v? Paa samme Maade gjennemgaaes og indøves 2 × 2, 3 × 3 o. s. v. eller Multiplikationstabellen, som i Hr. Wods Sessional-Skole altid læres ad denne praktiske Vei. Han bemærker herom, at tilforn var Intet kjedeligere og vanskeligere for Barnet end Udenadslæsningen af denne Tabel, som nu paa denne Maade læres langt hurtigere og lettere og sikrere, uagtet aldeles ingen Tabel benyttes. I mange af de nuværende Skoler, hvor Regneundervisningen er i større eller mindre Grad paavirket af det intellektuelle System, gjøres den første Undervisning endnu mere anskuelig derved, at ikke blot de abstrakte Tal nævnes, men at sandselige og bekjendte Gjenstande fremvises og tælles.

Ogsaa under Tavleregningen er det en Grundsætning, at begynde med meget korte og lette Spørgsmaal eller Opgaver og efterhaanden at skride frem til længere og vanskeligere. Saaledes bestaae de første Opgaver i Addition aldrig af mere end 3 Rader, hver med 3 Tal. Overhovedet paasees det under Fremskridningen til længere og vanskeligere Stykker, at Øvelsen aldrig bliver gjort trættende eller overvældende og at den stedse udføres saa hurtig som muligt. Paa Hurtigheden lægges megen Vægt. Man gaaer nemlig ud fra, at Fordringen paa Hurtighed ikke staaer i Strid med Fordringen paa Nøiagtighed, men at tvertimod begge Fordringer under en indsigtsfuld Lærers Veiledning understøtte hinanden, ligesom man ogsaa tillægger denne Øvelse megen Betydning for Udviklingen af Lærlingens Charakteer.

Det er en af Grundsætningerne i det intellektuelle System at give en fuldstændig Udvikling af de Regler eller Grundsætninger, hvorefter Regningen foregaaer, og at paapege de forskjellige, Læreren bekjendte, Processer, hvorigjennem de kunne udføres; men Anvendelsen af Reglerne og Valget af den specielle Fremgangsmaade overlades Disciplene selv, som ofte ud-

finde nye Kombinationer og langt kortere og lettere Methoder end Lærerne have faldt paa. Følgen af at Disciplene saaledes ikke blot faae Tilladelse, men ogsaa opmuntres til under Regningens Udførelse at gaae sin egen Vei er, at af et halvt Dusin, som udføre den samme Beregning, ofte ikke to Disciple have fulgt den samme Methode.

Som Exempel paa de Resultater, hvortil en saadan Underviisningsmethode kan lede, anfører Hr. Wood, at flere af Disciplene havde multipliceret efter den almindelige Methode et Tal som

7,685928,165487,938764

med 7 eller 8 eller et andet Tal i kortere Tid end $\frac{1}{6}$ Minut. Fra en saadan Talrække kunde de subtrahere en anden af den samme Længde i omtrent 7 Sekunder, og, hvis det blev dem tilladt at udføre Operationen fra Venstre til Høire, medens Tallene dikteredes, vilde de fuldende den hele Operation paa Tavlen, baade Spørgsmaal og Svar, inden et Sekund var gaaet hen efter Dikteringen af det sidste Tal, og det uagtet Talrækkerne dikteres saa hurtig, at Læreren selv ikke vilde være istand til samtidigen at nedskrive Tallene. Hvad Hr. Wood her beretter staaer ogsaa i fuld Samklang med hvad jeg selv erfarede i enkelte Skoler og navnlig under Examinationen i Hovedregning i den fra Hr. Woods Sessional-Skole nedstammende Normalskoles Modelskole. Det er forbausende, hvilket Liv og hvilken Energi der aabenbarer sig under en saadan Øvelse. Naar man selv har været Vidne dertil, vil man ikke længere betvivle Rigtigheden af Hr. Woods Paastand, at Regneunderviisningen, naar den tages paa denne Maade, fremkalder en Energi og aandig Aktivitet, som forplanter sig ogsaa til andre Underviisningstimer og ofte har en betydningsfuld Indflydelse paa Udviklingen af Lærlingens Charakteer.

I den geographiske Underviisning traadte det intellektuelle System naturligviis i Opposition til den ældre Me-

thode, at lade selv Begynderne lære Geographi hovedsagelig af Bogen og, naar det kom høit, slaae efter paa et almindeligt Landkart. Hvor det intellektuelle System har gjort sin Indflydelse gjældende, der indtager Kartet, Vægkartet uden Navne, baade den første og den anden Plads og Bogen bliver ialfald under Begyndernes Underviisning et Bimiddel ved Siden af det mundtlige Ord. Underviisningen begynder med, at Læreren viser Lærlingene paa Vægkartet de forskjellige Lande eller Landskaber, Byer, større Fjelde, Floder o. s. v. og fortæller det Mærkeligste om dem. Derefter opfordres Børnenene til at udpege de samme Steder og gjøre rede for det, som Læreren har fortalt. Saasnart som de ere istand til at gjøre dette aldeles tilfredsstillende paa Vægkartet, føres de hen til Vægtavlen og afstikke paa den de forskjellige Steder efter deres Beliggenhed til hverandre indbyrdes. Naturligviis benytte Børnene senere ogsaa Bøger; men det mundtlige Ord spiller altid en betydelig Rolle saavel i dette som i større eller mindre Grad i alle andre Fag. Den physiske og, paa mange Steder, den mathematiske Geographi værdiges megen Opmærksomhed, ligesom jeg i det Foregaaende har anført Exempler paa, at Karttegning dreves med Omhyggelighed.

Hvad jeg ovenfor har meddeelt om Underviisningsmaaden saavel ialmindelighed som i nogle enkelte Fag, haaber jeg er tilstrækkeligt til at charakterisere det intellektuelle System. Man vil see, at dets Fortjeneste ligger i dets Bestræbelse for at føre Meddelelsen af al Underviisning tilbage til simple og naturlige Grundsætninger. Det sætter derfor ingen overdreven Priis paa en enkelt Maneer eller paa enkelte ydre Indretninger. Det har tvertimod en fremadskridende Tendents og fordrer selv at anvendes paa forskjellig Maade under forskjellige Forholde. Men netop derfor har det ogsaa udøvet en mægtig Indflydelse paa det skotske Skolevæsens methodiske Udvikling og udbreder

sig stedse videre og videre. Hvad Underviisningen angaaer afviger heller ikke det andet pædagogiske System „The Training System" i noget Væsentligt fra det intellektuelle System. Vistnok paastaaer Trainingsystemet selv, at det indeslutter to nye og væsentlige Elementer, nemlig „moralsk Uddannelse" (moral training) og „Udmaling i Ord" (Picturing out in words). Men hvad denne Udmaling i Ord angaaer, saa indbefattes den aabenbar under det andet Systems Udvikling og Forklaring (explaination), og derhos turde enkelte, af Trainingssystemets Skaber anbefalede, Former for denne Udmaling i Ord, f. Ex. Brugen af Ellipser*), være af tvivlsomt Værd. Hvad der derimod baade er charakteristisk og godt ved dette System er, som allerede før bemærket, dets ivrige Bestræbelse for den egentlige Opdragelse, for den moralske Uddannelse. Denne Bestræbelse udtaler sig allerede i dets Fordringer med Hensyn til Underviisningens Omfang. Det opstiller nemlig ved Siden af Religion, Læsning, Skrivning, Regning, Geographi med Historie, Linieartegning, en Smule Naturhistorie og Physik desuden theoretisk og praktisk Agerdyrkningslære som Underviisningsgjenstand for Drengebørnene i Skolerne paa Landet, samt Strikning og Syning for Pigebørnene baade paa Landet og i Byerne. Desuden gjør dette System større Fordringer med Hensyn til Skolelokalets Udstyrelse. Saaledes er en Legeplads et nødvendigt Tilbehør til en Training-Skole, ligesom ogsaa

*) Den elliptiske Fremgangsmaade bestaaer i, at Læreren, naar han behandler et Lærlingen allerede bekjendt Stof, ikke udsiger Sætningen fuldstændig, men udelader et eller flere af de væsentligere Ord, for at Lærlingen skal tilføie dem. Naar der f. Ex. er blevet talt om Vandets Uddunstning ved Varmens Paavirkning, siger Læreren: „Der foregaaer en Uddampning af Vand, naar — — — —; eller: Hede bringer Vand til — — — — o. s. v., og Disciplen skal da fuldføre Sætningen.

et Galleri (opadstigende Rader af Sæder). Legemsøvelser og Bevægelser anstilles hyppig, og der lægges megen Vind paa Sang. Stedse ere Disciplene under nøiagtigt Tilsyn af Læreren, som ikke blot seer paa, men ogsaa selv deeltager i Børnenes Tummel og Leg paa Legepladsen, hvor han har den bedste Anledning til at lære Disciplenes Karakteer og Tilbøieligheder at kjende.

Ogsaa med Hensyn til Anvendelsen af Belønninger og Straffe afviger Trainingsystemet fra det intellektuelle, der baade tilsteder legemlige Straffe og anbefaler Anvendelsen af Priisbelønninger og Omflytning af Disciplene under den daglige Examination (places). En saadan Omflytning kan naturligviis ikke anvendes der, hvor Disciplene sidde ved Pulte eller Borde, men kun der, hvor de ere staaende og med Lethed kunne bytte Pladse. Naar nu Duxen ikke kan besvare et Spørgsmaal, peger Læreren paa den nærmest staaende, som da, hvis han giver det rette Svar, bliver Dux. Hvis heller ikke den anden i Rækken kan besvare Spørgsmaalet, henvender Læreren det til den tredie o. s. v.*) Dog afhænger det af Lærerens Skjøn, hvorvidt den rigtige Besvarelse bør bevirke Opflytning, hvad han antyder ved Tilraabet „take him down!" eller „dux boy!" De Priisbelønninger, som uddeles, ere ialmindelighed Bøger. Som oftest foregaae saadanne Priisuddelinger umiddelbart efter Aarsexamenerne, uden at dog Udfaldet af Examen har nogen Indflydelse paa Bestemmelsen om, hvilke Disciple der skulle belønnes. Undertiden anstilles dog ved Examens Slutning ogsaa en saakaldet „competition," som bestaaer i, at Eleverne vexelviis fremsætte Spørgsmaal for hverandre over et forud bestemt Stof. Naar en af de i Kampen Deeltagende ikke kan besvare Spørgsmaalet eller giver et urig-

*) Denne Fremgangsmaade anvendes ogsaa i Prof. Marlboes Realskole i Kjøbenhavn.

tigt Svar, er han beseiret og forlader Kamppladsen. Den eller de, som holde ud til Enden, betragtes som Seierherrer og faae Seiersprisen. Trainingsystemet anvender imidlertid ingen af disse Ansporelsesmidler, ligesaa lidt som det tilsteder Anvendelsen af legemlig Revselse. Fleerheden af de skotske Skoler anvende baade Belønninger (prices og places) og legemlige Straffe. Om den Aand, hvori disse sidste anvendes, eller rettere om den Aand og Tone, som gaaer gjennem den hele Opdragelse i Skolen, har jeg allerede ovenfor haft Anledning til at fremsætte et Par Bemærkninger.

Man seer af ovenstaaende Skildring, at hvad der især characteriserer Trainingsystemet, godt kan forenes med det intellektuelle Systems Underviisningsmaade. Visnok er det baade theoretisk og praktisk nærmest udarbeidet med specielt Hensyn til den lavere Deel af Arbeiderbefolkningen i de store Byer, denne talrige og i alle Henseender saa lavt staaende Deel af Samfundet, hvis Børn høist sjelden modtage gode Paavirkninger i Hjemmet; men det er dog ikke blot for denne Klasse at Trainingsystemet og dets Skoler have været til Velsignelse; det har ogsaa, som allerede ovenfor bemærket, udøvet en særdeles betydningsfuld Indflydelse paa Skolerne ialmindelighed ved sin stærke Fremhævelse af den Sandhed, at Skolen bør lægge an paa at udvikle det hele Menneske, Legemet ligesaavel som Sjælen, det moralske Element ligesaavel som det intellektuelle, Tilbøielighederne og Sædvanerne ligesaavel som Forstandsvirksomhederne, om end ikke alle de Midler, som det foreslaaer anvendte til denne Hensigts Opnaaelse, have fundet almindelig Anerkjendelse og Indgang.

Industrial Schools (Haandgjerungs- eller Arbeidsskoler).

Der er en polyteknisk Skole i Edinburgh; men den meddeler kun theoretisk Underviisning. Universitetet i Glasgow

har ogsaa en Lærestol for den civile Ingenieurvidenskab. Desuden gives der flere Underviisningsanstalter, hvor en høiere Underviisning i teknisk Retning meddeles; men praktiske Øvelser anstilles ikke ved Siden af den theoretiske Veiledning. Paa samme Maade forholder det sig med Landbrugsunderviisningen. Der gives Lærestole for Agerdyrkningslæren (agriculture) ved Universiteterne i Edinburgh og Aberdeen og „The Highland and Agricultural Socity" virker paa forskjellige Maader til Udbredelsen af Indsigt i Landbrugsvæsenet; men Landbrugsskoler i vor Forstand, Specialskoler, hvor man baade theoretisk og praktisk uddannes til Bestyrere af større Jordeiendomme, existere ikke. Og neppe kan man med Grund betragte dette som en Mangel. I et Land, hvor Maskin- og Fabrikvæsenet er saa udviklet som Tilfældet er i Skotland og England, ere Værkstederne selv fortrinlige polytekniske Skoler hvad det reent praktiske Element angaaer, ligesom der i ethvert District ere Gaarde, hvis Eiere eller Forpagtere besidde baade grundig theoretisk Indsigt i Agerdyrkningslæren og Erfaring i dens Anvendelse i Livet. Selv fra vort Land drage jo Ynglinge til disse skotske Forpagtergaarde for at lære Jordbruget tilgavns. Men ligesom man maa være varsom og tage tilstrækkeligt Hensyn til Forholdenes Forskjellighed, inden man erklærer det for en Mangel, naar der i et fremmed Land ikke findes Indretninger, som vi besidde, saaledes maa man ogsaa vogte sig for at ansee slige Indretninger for overflødige eller mindre nødvendige hos os, fordi de ikke findes i et Land, som ellers har Overflod paa nyttige Indretninger. Den, som har nogen Indsigt i vore Forholde, vil vistnok indrømme, at Specialskoler, baade høiere tekniske Skoler og Landbrugsskoler med forenet theoretisk og praktisk Underviisning, ere aldeles nødvendige Betingelser for, at vi i Udviklingen af vore materielle

Forholde ikke skulde blive altfor meget tilbage for de Folk, med hvilke vi have at konkurrere.

I Skotland findes imidlertid mange „Industrial-Schools;" men hermed forstaaes ikke høiere Skoler med en mere eller mindre fremherskende praktisk Retning. „Industrial-Schools" ere Skoler af en lavere Art, Almueskoler, der ved Siden af sin almindelige Bestemmelse som saadanne tillige have den Opgave, specielt at uddanne Disciplene for en eller anden Green af det lavere industrielle Liv. De kunne derfor passende benævnes Arbeidsskoler. De lade sig henføre til 3 forskjellige Klasser. Den talrigste af disse bestaae af de Skoler, i hvilke Pigeborn faae Underviisning i Syning og Strikning. Antallet af saadanne Skoler er i stærkt Tiltagende, alt eftersom flere og flere Lærerinder blive uddannede ved Lærerseminarierne, hvor de kvindelige Lærerlærlinge faae Underviisning i Haandarbeide, medens de mandlige Seminarister lægge Vind paa de høiere Studier. I denne Klasse af Skoler fortjene især at fremhæves de 13 Pigeskoler, som findes paa Generalforsamlingens Liste, og Heriots-Skolerne i Edinburgh. Ofte findes der ogsaa private Pigeskoler, i hvilke Underviisningen i Haandarbeide spiller Hovedrollen, medens den boglige Underviisning er af en underordnet og temmelig utilfredsstillende Natur.

En anden Klasse af Arbeidsskoler, de i hvilke Disciplene theoretisk eller praktisk gjøres bekjendte med Agerdyrkningslæren, er i Skotland endnu kun en Spire. Da jeg imidlertid har troet at burde rette min Bestræbelse ikke blot paa at skildre det skotske Almueskolevæsens Tilstand for Øieblikket, men ogsaa paa at antyde den pædagogiske Bevægelses Charakteer og Retning hos dette oplyste og praktiske Folk, vil jeg her meddele nogle Oplysninger om Forhandlingerne angaaende disse Skoler. Hr. John Gor-

don ytrede ogsaa for mig, at han antog, at Udviklingen af denne Green af Skolevæsenet vilde blive det næste store Skridt fremad, som det skotske Almueskolevæsen vilde komme til at gjøre.

Det var den i Høilandene for nogle Aar siden herskende Nød og de derved foranledigede Undersøgelser, som især henledede Opmærksomheden paa denne Side af Skolernes Virksomhed. Vistnok havde man allerede flere Aar iforveien begyndt at optage Agerdyrknings-Chemi og Geologi som særskilt Underviisningsgjenstand i mange Skoler paa Landet, idet Johnstone's Katechismus lagdes til Grund for Underviisningen. Det høilandske „Agricultural Society" havde endog nedsat en Komite for at virke til dette Underviisningsfags Indførelse i Elementærskolerne, og paa et Møde af Præstegjældsskolelærere fra det hele Land (1844) besluttede man eenstemmig at udtale sig for Hensigtsmæssigheden af at indføre denne Underviisningsgjenstand i Skolerne. Imidlertid synes disse Bestræbelser ikke at have ledet til noget betydeligt Resultat, Noget, som ogsaa synes ganske naturligt, da Lærerne ikke selv besade de fornødne Forkundskaber. Rigtignok overtog Professor Johnston det Hverv at reise om i Landet og paa forskjellige Steder holde Forelæsninger, hvori han gav en videre Udvikling af sin Katechismus for talrige Forsamlinger af Skolelærere. I Edinburgh overværedes saaledes disse Foredrag af henved 300 Skolelærere. Men den herved erhvervede Indsigt var vel imidlertid neppe grundig og indtrængende nok. Dog tør maaske Grunden til, at der ikke har viist sig større Resultater af disse Bestræbelser, for en væsentlig Deel være at søge deri, at Underviisningen i Skolerne var af en udelukkende theoretisk Natur; thi skal den ringe Grad af theoretisk Kundskab som kan meddeles i almindelige Almueskoler, kunne blive til nogen Nytte, maa den nødvendigviis meddeles ved Siden af praktiske Jorddyrkningsarbeider, ja vel hovedsagelig kun som Forklaring over

og Begrundelse af de forskjellige Maader, hvorpaa Arbeidet udføres og Jorden behandles. En saadan Synsmaade ligger til Grund for den nyere Bestræbelse i denne Retning, som gaaer ud paa i Almueskoler, fornemmelig i Høilandene, at meddele en baade theoretisk og praktisk Underviisning i Agerdyrkningslæren, der er beregnet paa at bibringe Børnene Kundskab om, hvorledes man paa den hensigtsmæssigste Maade og med den største Fordeel kan dyrke et Jordstykke paa nogle faa Maal. Herom udtaler Generalforsamlingens Opdragelseskomite sine Anskuelser i en speciel Report angaaende „Highland Industrial-Schools." Da denne Indberetning indeholder Anskuelser, som gjentagne Gange have erholdt selve Generalforsamlingens Bifald og den derhos kaster Lys over Komiteens Opfatning af Opdragelsesanliggendet i det Hele, skal jeg her meddele den fuldstændig:

„Generalforsamlingens (General-Assembly's) Opdragelses-Komite har efter Beretningen fra forskjellige Kanter og fornemmelig efter Indberetninger fra „the Edinburgh section of the Central Board for the relief of Destitution in the Highlands and Islands of Scotland" haft sin Opmærksomhed henvendt paa de rosværdige og kloge Forholdsregler til social Fremgang (social improvement), som mange af Høilandets Eiendomsbesiddere for Tiden søge at gjennemføre, og har, efter modent at have overveiet Sagen, antaget det for sin Pligt at tilbyde sin nidkjære Medvirkning til disse Forholdsreglers Fremme. Komiteen betragter Befordringen af social Fremgang som et Anliggende, der er uadskillelig forenet med en frugtbringende Varetagelse af det vigtige Formaal, der fornemmelig er anbetroet til dens Omsorg. Den føler sig overbeviist om, at fornuftig Opdragelse ikke kan befordres uden at man i samme Grad befordrer Samfundets høieste Interesser, og den er ikke mindre inderlig overbeviist om, at det kun er ved den almindelige Udbredelse af en saadan Opdragelse, at varig Samfundslykke kan opnaaes og trives. Det er med denne Anskuelse af Betingelserne for Samfundets Velvære, at Komiteen agtelsesfuldt tilbyder sin kraftige Medvirkning til Befordringen af de antydede Forbedrings-Forholdsregler. Den bevæges til

at tilbyde sin Tjeneste i denne Sag ikke af et Ønske om paa en paatrængende Maade at blande sig i Anliggender, der ligge udenfor dens egentlige Gebeet, men fordi den føler, at det staaer i dens Magt paa samme Tid, som den strængt holder sig indenfor dette Gebeets Grændser, at yde væsentlig, og dersom den ikke ydes fra andre Kanter, uundværlig Bistand til at fremme Bestræbelserne saavel for at opnaae som for at bevare den tilsigtede bedre Tilstand.

Kirken har allerede dyb Grund til Taknemmelighed mod alle Goders Giver for de ufkateerlige Velsignelser, som ved de af den stiftede Skoler i Høilandene og paa Øerne ere tilflydte Ungdommen i disse fjerne og saa længe forsømte Distrikter.

Ved disse Skolers Virksomhed ere Tusinder og Titusinder af Børn, der uden saadanne Institutioner vilde have naaet Manddommens Alder nedsjunkne i Vankundighed, blevne underviste ikke alene i Elementerne til verdslig Kundskab, men ogsaa i den bedre Kundskab, der viser Mennesket Veien til det evige Liv. Sandsynligviis vil intet Veldædigheds-Fond kunne nævnes, der har spredt større Velsignelser over Samfundet end de, der ere tilflydte den fra det Fond, der af Kirken har været anvendt til Vedligeholdelsen af dens Skoler i Høilandene og paa Øerne. Men ihvor velgjørende disse Skoler end have været, gives der dog iøinefaldende Aarsager, der have traadt hemmende iveien for deres Virksomhed. To Aarsager have fornemmelig lagt Hindringer iveien for Fremgangen; den ene maa søges i Befolkningens aandelige Standpunkt, den anden i den uforholdsmæsig ringe Opmuntring, der tilbydes Lærere. Den Uvidenhed, der charakteriserer Høilandenes voxne Befolkning, er altsaa den første Hindring. Det er uimodsigeligt, at Opdragelsens Velsignelser kun fuldstændigt kunne skattes af dem, der selv ere deelagtige deri. Mennesker, hvis Skjæbne det er at voxe op uden Lærdom, henviste til en snæver Jagttagelses-Sphære og som staae udenfor Industriens Virksomhed og forskjelligartede Formaal, vænne sig til en Tankelsøshed, som nødvendigviis maa gjøre dem uskikkede til udholdende Kraftanstrængelse, saavel Legemets som Aandens. Staaende paa dette Trin savne de den Kraft og Fasthed, der skulde sætte dem istand til at udføre selv hvad de indsee vilde være til deres Bedste, og endnu mere afmægtige blive de, hvor det gjælder den Retning af Forpligtelsen til Anstrængelse, der lader den dannede Aand føle, at en omhyggelig Udvikling af alle de Evner, Gud har nedlagt i Mennesket, indbefatter i sig

selv, uafhængig af ethvert Haab om Fordeel, en forholdsmæssig, ja endogsaa en rigelig Erstatning for den havte Møie. Hvad andet skulde man vel vente af Forældre, som selv staae paa et saadant Udviklingstrin, end at de betragte sine Børns Opdragelse (Skolegang) som saare uvæsentlig og tillade, at den afbrydes under de jammerligste Paaskud. Heraf opstaaer de Uleiligheder, der fremkomme af uregelmæssig Skolegang, af at Opdragelsesværket, af Mangel paa faderlig Sympathi for Skolens Anliggender, afbrydes i lange Mellemrum paa Grund af en eller anden underordnet Interesse, der bliver ganske og aldeles betydningsløs, sammenlignet med det Offer, der bringes for at fremme den. Det er altfor indlysende til at fortjene videre Drøftelse, at der mod disse Ulemper, der desværre ere saare hyppige, maa udfindes kraftige Hjælpemidler, inden Opdragelsen i Høilandene kan tage et tilfredsstillende Opsving.

Den Hindring, som stiller sig iveien for Opdragelsen i Høilandene paa Grund af tilstrækkelig Opmuntring for Lærere, er ligeledes af en høist alvorlig Beskaffenhed og maa kraftig modarbeides. Komiteen har vistnok ikke undladt at gjøre hvad der stod i dens Magt for at sikre de Skoler, der staae under dens Overopsyn, Medvirkningen af duelige Lærere. Hovedøiemedet med at have de Bevilgninger, der ere gjorte til disse Skoler, til den yderste Grændse af hvad Fondet kan bære, har været at vinde Mænd af god Opdragelse for Skolelærerposterne. Blandt de Kandidater, der have meldt sig til disse Embeder, har Komiteen omhyggelig udvalgt de dygtigste, og i Normal-Seminarierne (Skolelærer-Seminarierne) har ingen Møie været sparet for at uddanne de saaledes udvalgte fremtidige Lærere overeensstemmende med de meest anerkjendte Underviisnings-Methoder. Komiteens Bestræbelser have heller ikke været spildte og den vilde begaae en stor Uretfærdighed mod de Mænd, der have arbeidet i dens Tjeneste, dersom den ikke her udtalte sin Overbeviisning om, at man har opnaaet alle de Resultater, man efter Omstændighederne kunde vente. Den er imidlertid nødsaget til oprigtig at bekjende, at den Lønning, den seer sig istand til at byde, og som i mange Tilfælde ikke overgaaer en almindelig Daglønners, er saa utilstrækkelig, at Medvirkningen af Mænd, der baade formaae fuldstændig at opfatte og raade Bod paa den Mangel i Opdragelsen, der endnu er fremherskende i Høilandene, maa blive Undtagelsen og ikke Regelen. Disse Mangler ere efter Komiteens Formening af en ganske særegen Beskaffenhed og udfordrer hos den høilandske Skolelærer, der i Sandhed skal

kunne opfylde sit Kald, om ikke just den høieste videnskabelige Uddannelse, saa dog ligesaa sjeldne indre Kvalifikationer. Komiteen vil nu i Korthed udvikle de Grunde, hvorpaa den støtter denne Formening.

Formaalet for en sund Folkeopdragelse er i alle Tilfælde et og det samme. Der fordres af en saadan Opdragelse, at den overleverer den Unge til Samfundet i Besiddelse af et uudsletteligt Indtryk af christelig Forpligtelse; — endvidere at den Unge er gjennemtrængt af en ikke mindre dyb Erkjendelse af, at denne Forpligtelse ikke kan have andre Grændser end de, der bestemmes af hans Evne til at gjøre Nytte; — at han er tilstrækkelig forsynet med de Kundskaber, der ere nødvendige til at udfylde de Pladse i Livet, han tragter efter at besætte; — og endelig at den Unge er samvittighedsfuld opdraget til og øvet i Opmærksomhed, Orden og aldrig slappet Flid. I et velindrettet christeligt Samfund maa den Unges Opdragelse betragtes som det forenede Værk af Familien, Skolen og den voxne Deel af Befolkningen. Familien tilkommer det at bibringe rigtige Principer, at opelske rene Følelser og i Almindelighed at lægge Grundvolden til Charakteren; — Skolen tilkommer det at udvide, styrke og fuldende Familiens Værk, samt at levere de fornødne Midler, hvorved dette Værk kan blive meest frugtbringende for Samfundet; — og Samfundet tilkommer det at opmuntre til mandig og dydig Livsvirksomhed ved Exemplets Indflydelse. Blot i det Tilfælde, at alle de tre her angivne opdragende Magter virke harmonisk sammen og følgelig ogsaa ere gjennemtrængte af og lade sig lede af den uforfalskede Religions levendegjørende Aand, er den Unge sat i den Stilling, der er fuldkommen gunstig for den endelige Udvikling. Af disse Magter er det indlysende, at Skolen er den eneste, der kan undergaae en væsentlig og snart indtrædende Forbedring. Den Forbedring, der skal sætte Familien og Samfundet istand til at udrette det Hverv, der fordres af enhver især af dem — forudsat at de endnu ikke ere dette Hverv voxne — kan først finde Sted efterhaanden og er desuden afhængig af Skolens Mellemkomst. Det er altsaa nødvendigviis Skolen, man i et lidet udviklet Samfund maa see hen til som den væsentligste Kilde, hvorfra Forbedringen skal udgaae. Familien og den voxne Deel af Befolkningen kunne i et saadant Samfund, hverken som de væsentlige Elementer til Almeen-Lykken eller som opdragende Magter, opnaae en fuldstændig Udvikling, med mindre deres Hverv med Hensyn til de Unges Dannelse midlertidig overtages af Skolen i Forening med dens eget.

Dersom en virkelig Forbedring skal finde Sted, maa Skolen afhjælpe baade hvad der fattes fra Familiens Side ved at bibringe den religiøse, mandige, kraftige Charakteer, hvis eiendommelige Særkjende det er at nære en dyb Følelse af Ansvarlighed ligeover for Gud for den rette Anvendelse af de Evner, han har givet, og hvad der fattes fra Samfundets Side ved at fremstille tiltrækkende og opmuntrende Exempler paa hæderlig Selvtillid, indsigtsfuld Foretagelsesaand og utrættelig Arbeidsomhed. Med eet Ord, i det Tilfælde, som her forudsættes, maa det være Skolens vigtigste Forretning at sætte Menneskets ædleste Evner i Bevægelse. At erhverve Færdighed i Læsning, Skrivning og Regning skal vistnok ikke forsømmes; men disse Færdigheder skulle ikke dyrkes som noget Særskilt, men i Forening med det andet høiere Maal, hvorved de alene i Sandhed kunne tjene til Samfundets Fremgang. Anvendelsen af disse Bemærkninger paa Opdragelses-Spørgsmaalet med Hensyn til Høilandene behøves ikke at paapeges, forudsat at Komiteen har en rigtig Opfatning af den høilandske Befolknings Krav. I denne Befolknings nuværende Tilstand, i Almindelighed talt, holder Komiteen det for afgjort, at Familien og Samfundet ere lige uformuende til fuldstændig at rygte det Hverv, der tilfalder enhver af dem. Den antager endvidere, at dersom en sand Forbedring i Samfundstilstanden skal kunne opnaaes, maa Skolen afhjælpe alt det Mangelfulde i Opdragelsesmidlerne, der er en Følge af denne Samfundstilstands nuværende lave Standpunkt, med andre Ord, at Skolen foruden det Arbeide, der egentlig tilkommer den, maa i samme Grad, som Nødvendigheden kræver det, baade lægge Grundvolden til Charakteren og ved Exemplet opmuntre til kragtig, vedholdende og vel anvendt Livsvirksomhed. Efter Komiteens Formening maa altsaa en vel organiseret høilandsk Skole, foruden at overtage de sædvanlige Forretninger, der paahvile et Opdragelses-Seminarium, ogsaa være væsentlig skikket til at befordre Karakterens Udvikling og til at vænne den Unge til Orden og Arbeidsomhed.

Til Oprettelsen af en Skole, som den her bestrevne, antager Komiteen følgende Betingelser for uundgaaelig nødvendige:

1) Tilstrækkelige Midler til at sikre sig en Lærer, der er i Besiddelse af de nødvendige Kvalifikationer;
2) Hensigtsmæssige Midler til ved Siden af det almindelige Opdragelsesværk at bibringe de Unge Indsigt og Øvelse i Agerdyrkningen;
3) Et virksomt og oplyst Skoletilsyn;

4) En kraftig Medvirkning af Eiendomsbesiddere og andre oplyste Indvaanere af Skole-Distriktet.

Med Hensyn til den førstnævnte Betingelse maa Komiteen bemærke, at den Lønning, der tilstaaes Læreren, maa være afpasset efter Beskaffenheden og Omfanget af de Kvalifikationer, der fordres af ham. I et Samfund som det høilandske antages det idetmindste ikke for en direkte Hovedbetingelse, at Almueskolens Lærer skal være i Besiddelse af overordnede videnskabelige Kvalifikationer. Denne Post udkræver imidlertid Kvalifikationer, der ikke ere mindre sjeldne og ikke fortjene en mindre rundelig Aflønning. Den Lærer, der skulde kunne være paa sin Plads i en saadan Skole, maatte være en Mand af skarp Dømmekraft, for rigtig at opfatte den Opdragelses særegne Charakteer, der er Skolens Formaal; paa samme Tid maatte han være i Besiddelse af et stort Fond af denne sunde Sands, der selv foreskriver sig de Regler, hvorefter der maa skrides frem overeensstemmende med de forskjellige Krav, der skal gjøres Fyldest for; og til Slutning maa han have den Styrke og Energi i Charakteren, der kan sikre ham Herredømmet over hans Disciples Sind. Kort sagt, han maa være en Mand, der formaaer at opfatte den høilandske Befolkning og som ikke alene kan udkaste og fuldstændig anskueliggjøre sig saadanne Opdragelses og Dannelsesplaner, hvorved den tilsigtede Forbedring i Samfundstilstanden skal kunne opnaaes, men som ogsaa er i Besiddelse af den fornødne Kraft og Bestemthed til at gjennemføre dem. Omendskjøndt Komiteen har bemærket, at en høi Grad af videnskabelig Udvikling ikke er en Hovedbetingelse for en saadan Lærers heldige Virken, maa den dog paa den anden Side gjøre opmærksom paa, at den holder det for umuligt, at en Lærer af den Charakteer, som den her har søgt at fremstille, skulde ville lade sig noie med et lavt Standpunkt af Lærerdygtighed. En Mand af den antagne Sindsretning, vil efter Komiteens faste Overbeviisning udmærke sig i hvilkensomhelst Livsstilling hans Evner anvendes. Optræder han som Lærer, vil han uddanne sig til at kunne underviise paa den meest fuldkomne Maade. Men for at bevæges til at vælge Lærerstanden maatte han have Udsigt til i denne Stilling at blive ligesaa rigelig aflønnet som han vil kunne gjøre Regning paa at blive det i andre Livsstillinger, der kunde aabne sig for ham. Det er ikke antageligt, at en saadan Mand, uden i et ganske særegent Tilfælde, skulde blive bragt i den Nødvendighed at blive Skolelærer. Han maatte nødvendigviis mangle noget af den Energi og

Villiefastbed, vi forudsætte ham i Besiddelse af, dersom han ikke i alle Tilfælde havde Valget mellem denne og andre Livsstillinger. For at han skal vælge Lærerstanden maa denne altsaa kunne frembyde ham Udsigten til en Lønning, der er saa antagelig, at denne Stilling virkelig kan blive Gjenstanden for hans frie Valg. Komiteen anseer sig imidlertid overbeviist om, at den saare moderate aarlige Lønning af 60 til 80 £ vilde være tilstrækkelig til at vinde for Skolelærerembederne en vis Klasse af Kandidater, som, efter at have modtaget den sidste Uddannelse i et Normal-Seminarium, vilde befindes kvalificerede til at opfylde de Krav, der stilles til dem og som her have været udviklede.

Den anden af de opstillede Betingelser for en vel organiseret høilandsk Skole antager man kan opnaaes ved at føie til Skolen et Jordstykke paa fem til syv Acres, som under tilbørligt Overopsyn hovedsagelig kunde dyrkes af Disciplene. De tre Fjerdeparter idetmindste af dette Jordstykke maatte være tilstrækkelig forsynet med Grøfter og opdyrket, inden de unge Arbeideres Øvelser her tage sin Begyndelse. Den Tid, til hvilken disse Øvelser skulde foretages, maatte, vel at mærke, være nøiagtig afpasset efter de almindelige Ophold mellem Skoletimerne. Den Deel af Agerdyrkningsarbeidet, som Disciplene i disse Mellemrum ikke med Lethed kunde bestride, maatte udføres af Andre. Arbeids-Afdelingen maatte ligesaavel som Skolen selv staae under Lærerens Overopsyn, som derfor, foruden sine øvrige Kvalifikationer, ogsaa maatte være fuldkommen bekjendt med Principerne for og Udøvelsen af de meest anerkjendte Nutidens Agerdyrknings-Systemer. Denne yderligere Kvalifikation, som saaledes fordres af Læreren, vil for dem, der ere ubekjendte med Agerdyrkningen, synes vanskelig at erhverve. Men Komiteen antager, at Enhver, der formaaer at domme i Sagen, vil erkjende, at der i Agerdyrknings-Videnskaben ikke gives nogen Hemmelighed, som en ung begavet Mand, der er opdraget paa Landet, jo ikke i kort Tid fuldkommen skulde kunne gjennemtrænge. Denne Deel af Opdragelsen, ledet af en Lærer, der rigtig opfattede det Maal, hvortil der sigtes, vilde ikke undlade at føre til de heldigste Resultater. Disciplene vilde derved ikke alene erholde Øvelse i Brugen af Agerdyrknings-Redskaberne; de vilde ikke alene praktisk opdrages til Orden og Arbeidsomhed, men Frugterne af deres vel anvendte Møie, der vore op under deres Hænder, vilde overbevise dem om Nytten af de Forbedringer, der kunne opnaaes ved en forstandig Dyrkelse af Jorden og saaledes baade lægge Spiren i dem

til klog Foretagelsesaand og opmuntre dem til taalmodig og udholdende Virksomhed. Med eet Ord, dersom den Arbeids-Afdeling, som Komiteen foreslaaer at forene med Skolen, bliver indsigtsfuldt bestyret, vil den bidrage til at afhjælpe hvad der endnu er uudviklet i Samfundets opdragende Magt.

Komitteen har nævnt et virksomt og oplyst Skoletilsyn som den tredie Betingelse for Skolens Fremgang. Den antager det ufornødent at paavise denne Betingelses Vægt. For den fortjenstfulde Lærer, der altid drives af en streng Pligtfølelse, afgiver et saadant Tilsyn en væsentlig Opmuntring til fortsat Stræben, medens den velgjørende Frygt som derved affstedkommes, forhindrer den mindre samvittighedsfulde Lærer fra at lade en Slappelse indtræde, som ellers kun alt for tit vilde indsnige sig. Efter Komiteens Formening skulde begge Skolens Afdelinger underkastes regelmæssig Inspektion og, i Tilfælde af at strafværdig Efterladenhed opdages i den ene eller den anden Afdeling, er det dens bestemte Formening, at Læreren øieblikkelig bør opsiges. Komiteen glæder sig ved at kunne berette, at der for de Skolers Vedkommende, der staae under General-Assembly's umiddelbare Opsyn, er tagen Forholdsregler med Hensyn til den høist vigtige Inspektion, der Intet efterlader at ønske. Mr. Gordon, der har været en af Regjerings-Inspektørerne for Skotlands Skoler og hvis Medvirkning Komiteen har havt den Lykke at sikre sig, er en Mand af alt for anerkjendt Fortjeneste til at behøve nogen Lovtale fra hvilkensomhelst Kant.

Den af Komiteen nævnte fjerde og sidste Betingelse for at en Skole af den angivne Charakteer skal kunne virke med Held, er en kraftig Medvirkning af de mere oplyste Indvaanere og i Særdeleshed af Godseierne i Skoledistriktet. Den Medvirkning, der fordres af Godseierne, til hvilke Komiteen for Kortheds Skyld maa indskrænke sine Bemærkninger, er uundværlig baade med Hensyn til den Stilling, der skal sikres Læreren og til de Midler, hvortil der maa gribes for at bibringe Befolkningen en levende Erkjendelse af Opdragelsens Værd. Komiteen nærer den Overbeviisning, at den Eiendomsbesidder, der arbeider paa social Forbedring og som har en klar Opfatning af de væsentlige Betingelser for at naae dette Maal, hverken vil nægte denne Medvirkning eller yde den sparsomt. En saadan Eiendomsbesidder vil tvertimod føle, at hans Undergivnes sunde praktiske Opdragelse er aldeles uundværlig til Opnaaelsen af hans egne Planer og følgelig en Sag, som han hverken

maa spare Udgifter eller Møie for at befordre. Efter først at have ydet Bidrag til en velindrettet Skole, vil det være Gjenstanden for hans daglige Omsorg, at de Familier, der boe paa hans Eiendom, tilbørlig benytte sig af den uskateerlige Fordeel, der er sikkret dem. Han vil ikke undlade enten ved personlig Inspektion eller ved paalidelige Befuldmægtigede at gjøre sig bekjendt med hvad der i denne Retning gjøres af hans Undergivne, og ved at opmuntre de Flittige og give sit Mishag tilkjende med de Forsømmelige vil han give Forældrene tilstrækkeligt Beviis paa, at deres Børns Opdragelse er ham af høieste Vigtighed. Komiteen føler sig overtydet om, at i et lidet udviklet Samfund kan Opdragelsens høiere Opsving og en almindelig Fremadskriden først finde Sted fra det Øieblik Eiendomsbesidderne slaae ind paa denne Vei. Medvirkningen af Høilandets Eiendomsbesiddere vil efter dens Formening, idetmindste i den første Tid, ogsaa være uomgjængelig fornøden med Hensyn til den foreslaaede Arbeids-Afdeling, da det er en almindelig Erfaring, at det er den Uvidende, der seer meest skjævt til nye Methoder og altid er beredt til at troe, at de foretages i egennyttige Hensigter af de Personer, der indføre dem.

Efter saaledes at have gjort Rede for den Formening, den har dannet sig om Høilandenes Mangler med Hensyn til Opdragelses-Spørgsmaalet og om de Midler, hvormed det antages at de paa den virksomste Maade kunne afhjælpes, vil Komiteen nu agtelsesfuldt forelægge følgende Forslag for de høilandske Eiendomsbesiddere, der bifalde dens Anskuelser:

I Tilfælde af, at Eiendomsbesidderne i et eller andet stærkt befolket Distrikt af Høilandene, hvor for Øieblikket de Faktorer, som frembringe en sund Opdragelse enten ganske savnes eller ere af en anerkjendt utilstrækkelig Beskaffenhed, ville levere Skolehuus og det fornødne Udstyr til Skolen, endvidere uden Afgift afgive til Skolen et Jordstykke af den føromtalte Størrelse og Beskaffenhed og endelig forpligte sig til at yde sin Medvirkning, ligeledes paa den før beskrevne Maade, nemlig ved at bibringe Befolkningen en rigtig Opfatning af Opdragelsens Værd, — i dette Tilfælde paatager Komiteen sig (under Forudsætning af, at Kirken vil bifalde dette Foretagende og med Hensyn til Udgifterne sætte den istand til at udføre det) at tilveiebringe de Midler, som i Forening med Skole-Pengene, Regjeringens Bidrag og det Udbytte, Jordstykket giver, kan udgjøre den Lønning for Læreren, der ovenfor er angivet; endvidere at skaffe en Lærer med de tilbørlige Kvalifikationer, og endelig

at stille Skolen under et saa aarvaagent og oplyst Inspektions-System, at Opnaaelsen af dens høie Formaal kan sikres."

Af Komiteens Indberetning til Generalforsamlingen i 1852 sees, at der endnu ikke var blevet oprettet nogen saadan Arbeidsskole i Forbindelse med nogen af Generalforsamlingens Skoler i Høilandene. De Underhandlinger, som vare indledede med en Irlænder om at overtage en Lærerpost i Agerdyrkningslæren ved Seminariet i Edinburgh, havde ikke ledet til noget Resultat, og man maatte derfor gribe til at udsende en Mand til Ireland, for der, hvor denne Green af Skolernes Virksomhed allerede i længere Tid har været meget paaagtet, at hente Belæring og Erfaring. Komiteen bemærker iøvrigt, at man var kommen til en endnu dybere Erkjendelse af denne Underviisningsgjenstands Vigtighed for høilandske Skoler *).

Den tredie Klasse af Industrial-Schools ere de saakaldte Ragged-Schools ɔ: Pjalteskoler. Navnet er især blevet bekjendt fra London, hvor i senere Aar en Mængde Ragged-Schools ere blevne oprettede. De skotske Ragged-Schools ere imidlertid i sin Indretning noget forskjellige fra de Londonske, af hvilke man har en Skildring i Goldschmidts "Nord og Syd" (1852 2det Bind No. 1). For at fatte disse Skolers Bestemmelse og Betydning maa man erindre, at der i Skotland

*) I Irland, hvor der i de senere Aar er gjort særdeles meget for Skolevæsenets Udvikling — i Aaret 1851 anvendtes omtrent £ 160,000 eller 720,000 Spdlr. af Statens Midler til Understøttelse for 4700 af de saakaldte "nationale Skoler" — har man paa mange Steder sat theoretisk og praktisk Underviisning i Agerdyrkningslæren i Forbindelse med de almindelige Almueskoler. Man har allerede sporet de gavnligste Følger af denne Foranstaltning, som har til Hensigt at oplære dem, der som Forpagtere kun besidde nogle faa Maal Jord, til at dyrke sit Jordstykke paa en saadan Maade, at det afgiver det Fornødne til en Families tarvelige Underholdning.

ikke hersker Skoletvang som hos os og at der i de store Fabrikbyer har dannet sig en stor Samling af Familier, der staae paa Grændsen mellem Arbeidsfolk og Forbrydere. Især er det indvandrede irske Familier, som danne denne Klasse. I Glasgow anslaaer man saaledes den irske Befolkning til 80,000 Mennesker. De Gader, hvor denne Deel af Befolkningen pakker sig sammen, ere Planteskoler, hvorfra Forbrydere udgaae. Bornene ere fra den tidligste Alder overladte til sig selv den hele Dag igjennem; de ligge paa Gaderne, vænnes til Dovenskab og indpodes slette Vaner og Tilbøieligheder ved de ældre Børns Exempel. Som oftest maae de selv ud at søge sit Brød ved Betleri, og, hvis de vise noget Talent i denne Kunst, stige snart Forældrenes Fordringer, saa at Bornene ogsaa maa bringe Noget med sig tilbage til Hjemmet til at afhjælpe Familiens Fornødenheder eller tilfredsstille Brændeviinslysten. Det er indlysende, at det kun vilde hjælpe lidet at opfordre slige Børn til at komme til de almindelige Skoler. Deres egen Ulyst og Forældrenes Egennytte vilde gjøre ethvert Forsøg i denne Retning frugtesløst. Her synes det da som om en Tvangslov, hvorefter man ved Politiets Hjælp kunde bringe Børnene til Skolen, maatte være paa sit rette Sted. Jeg vil imidlertid ikke indlade mig paa nogen Drøftelse af denne Anskuelse, men kun gjøre den Bemærkning, at en Tvangslov som vor og under en Indretning af Skolevæsenet som den, der finder Sted hos os, ikke vilde lede til Maalet: en gjennem Skolens Indvirkning paa den opvorende Slægt bevirket gradviis Forbedring af den omhandlede Klasses moralske og sociale Tilstand. Ogsaa hos os er det jo høist vanskeligt trods Lovens Bud om, at alle Børn skulle søge Skole, at bringe de fattige og betlende Børn til at søge den. Og selv om det lykkes, er det da muligt for Skolen under sin nuværende Indretning at udfolde en opdragende Virksomhed, der kunde tjene som Mod-

vægt mod den Opdragelse, slige Børn erholde paa Gaderne og i Hjemmet? Her i Christiania f. Ex. faae Børn nogle Timers Underviisning to Dage om Ugen; men de 5 øvrige Dage ere de priisgivne til Gadelivets Fristelser. Og hvorledes skulde da Skolens Paavirkning, der under slige Forholde naturligviis næsten udelukkende bliver af en underviisende og aldrig af en isandhed opdragende Charakteer, kunne blive noget betydningsfuldt Redskab til at hæve en saadan sjunken Slægt? For en saadan Samfundsklasse vil vort nærværende Skolevæsen med sin Skoletvang være ligesaa magtesløst, som det skotske viste sig at være. Men da man i Skotland havde lært af Erfaring, at alle de Midler, som Lovgivning og Politi havde anvendt for at indjage Forbrydelsen Skræk og standse Usædeligheden, ikke ledede til Maalet; da man fik Øinene op for den Sandhed, at, eftersom Spiren til det Onde nedlægges eller rettere udvikles i Barndommen, gives der intet andet Middel til at hæve en saadan i moralsk og materiel Henseende sjunken Befolkning end at give dens opvorende Børn en bedre Opdragelse, og intet andet Redskab, som kan anvendes hertil, end Skolen, givet en for saadanne særegne Forholde passende Indretning, saa tog man ogsaa fat paa Værket med det Alvor og den Udholdenhed, som er eiendommelig for dette kraftfulde Folk. Og staaer der end Meget tilbage at gjøre, saa have dog Bestræbelserne allerede baaret synlige Frugter.

Det var i Aberdeen at Ragged-Schools først oprettedes. Hr. Watson, Sherif i Grevskabet Aberdeen, havde i længere Tid tænkt over Midlerne til at forbedre den store Mængde Børn, — man anslog deres Antal til omtrent 300 — som ledige og tildeels betlende og stjælende dreve om paa Byens Gader og paa Landeveiene. Der dannede sig et Selskab med den Opgave at sætte ethvert Barn istand til at søge de almindelige Skoler. Det viste sig imidlertid strax, at dette var deels

5*

uhensigtsmæssigt deels ugjørligt. Hr. Watson foreslog da at oprette Arbeidsskoler, hvor man skulde give Børnene deres daglige Kost, sysselsætte dem med industrielt Arbeide og meddele dem en religiøs Underviisning. Hans Forslag, siger han selv i en Tale, holdt i Glasgow for et Par Aar siden, betragtedes af Mange som meget phantastisk. Man meente, det vilde være umuligt at skaffe de fornødne Penge tilveie, at Børnene ikke vilde søge Skolen, kort, man gjorde alle mulige Indvendinger mod Planen. Men det lykkedes dog (1841) at faae en Skole bragt i Gang med 20 Drenge, hvis Antal snart forøgedes. De gunstige Resultater, som inden kort Tid viste sig af Skolens Virksomhed, bevirkede, at der efter et Par Aars Forløb ogsaa oprettedes en lignende Skole for Pigebørn. Den indre Indretning af saadanne Skoler vil senere sees af en Skildring af tvende Industrial-Schools i Edinburgh. Her vil jeg derfor kun bemærke, at efter Fradrag af hvad Børnenes Arbeide indbragte kostede hvert Barns Underholdning og Underviisning omtrent 20 Spdlr. aarlig. Der var imidlertid endnu mange Børn af den omhandlede Klasse, som det ikke havde været muligt at trække til Skolerne, og navnlig var dette Tilfælde med den dybest sjunkne Deel, de Børn, som allerede dreve Tyverier og Bedragerier som en liden Næringsvei eller som ved at søge sin Underholdning ved Betleri forberededes til et Liv i Elendighed og Forbrydelse. Politilovgivningen for Aberdeen forbød Betleri; men de samme Omstændigheder og Hensyn der som andetsteds bevirkede, at der saaes igjennem Fingre med Overtrædelsen af dette Forbud. Selskabet besluttede nu at oprette nok en Skole, hvorhen alle Børn, som paa en bestemt Dag fandtes betlende, skulde sendes. Politiet bifaldt denne Plan, og 75 Børn, hvoraf blot 4 kunde læse, samledes i Skolens Lokale. "Den Scene, som nu fulgte, er ubeskrivelig. Forvirring og Larm, Strid og Slagsmaal, Ord af den hæsligste

Art, og den meest bestemte Modstand mod Alt, hvad der lignede Orden og Regelmæssighed, gave de Herrer, som havde paataget sig at tæmme dem, den haardeste Dags Arbeide, de nogensinde i sit Liv havde havt. Dog fik de saa vidt Overhaand, at deres Autoritet var nogenlunde anerkjendt inden Aftenen. Børnene bleve derpaa slupne løs og indbudne til at vende tilbage næste Dag. Man sagde dem, at de naturligviis kunde komme eller lade det være, som de selv behagede, og at de, hvis de kom, skulde faae Kost og Underviisning, men at de, hvad enten de kom eller ei, ikke vilde faae Tilladelse til at betle. Næste Dag — vendte den største Deel af dem tilbage! Stifterne følte, at de havde seiret og at en vid Mark for moralsk Virksomhed nu var sikret dem."

Skolen gik fremad og vakte snart Publikums Deeltagelse. Der manglede den derfor ikke paa Understøttelse; men hvad der i denne Henseende især fortjener at bemærkes er, at af de omtrent 1800 Spdlr. som bleve ydede til Skolen i det første Aar, vare mere end 1100 Spdlr. sammenskudte af Arbeidsklassen.

Senere er endnu en fjerde lignende Indretning bragt istand, og Aberdeen har saaledes 4 Industrial-Schools.

Blandt de forskjellige Vidnesbyrd om de glædelige Resultater af disse Skolers Virksomhed, som ere komne til min Kundskab, vil jeg her indskrænke mig til at meddele et Par statistiske Tabeller, der give Oplysning om Forholde, hvis Sammenhæng med de omhandlede Skoler er iøinefaldende, ligesom det ogsaa af forskjellige Autoriteter er udtrykkelig anerkjendt, at en Causalsammenhæng her finder Sted.

Tabel over unge Landstrygere, som ere paagrebne i Grevskabet Aberdeen:

1841 321	1843 397
1842 297	1844 345

1845	105	1848	6
1846	14	1849	1
1847	6		

Tabel over Forbrydere under 12 Aar i det samme Tidsrum:

1841	61
1842	22
1843	53
1844	41
1845	49
1846	28
1847	27
1848	19
1849	16

I Edinburgh ere der tre Ragged- eller Indsturial-Schools. To af disse skal jeg her omtale, nemlig: Den forenede Industriskole (the united industrial school) og den oprindelige Industriskole (the original ragged or industrial school). Det er fornemmelig eet Punkt, hvori disse to Skoler adskille sig fra hinanden. I den "forenede" Skole meddeles der Underviisning i Religion særskilt for Protestanter og Katholiker, medens den øvrige Underviisning er fælles for alle Børn. I den anden Skole er derimod ogsaa Religionsunderviisningen fælles for alle. Naar Børn af katholske Forældre søge denne Skole, blive de saaledes underviste i den protestantiske Religions Lærdomme, Noget, som af dette Systems Modstandere betegnes som høist urigtigt i en Skole, der yder sine Disciple baade Mad og andre legemlige Goder og saaledes let kan lokke til Frafald ved andre end aandelige Midler. I den "forenede" Skole viser Upartiskheden i religiøs Henseende sig ogsaa deri, at ingen Deel af de Bidrag, som ere samlede til Skolens Vedligeholdelse i det Hele, anvendes til Religionslærernes Løn eller overhovedet til Fremme

af Religionsunderviisningen, hvis Udgifter derimod bestrides ved særskilte Indsamlinger for dette Øiemed. Religionsunderviisningen skal meddeles begge Afdelinger af Lægmænd og er underkastet twende specielle Komiteers Tilsyn. Ogsaa med Hensyn til Beskaffenheden af den industrielle Underviisning afviger begge Skoler fra hinanden, hvorom jeg senere skal bemærke det Fornødne. Iøvrigt virke begge Skoler væsentligen i samme Retning. Jeg vil derfor give en fuldstændigere Skildring af den ene af dem og til Slutning paapege de enkelte mindre Uovereensstemmelser mellem dem.

Den "forenede" Skole aabnes hver Morgen Kl. 9½. Børnene, hvoraf den største Deel om Sommeren gaae barfodede, komme punktlig, regelmæssig og tilfredse. De have for sig den sikre Udsigt til Frokost, som i Hjemmet turde være problematisk nok. Frokosten erholdes dog ikke strax ved Ankomsten. Først maa Ansigt og Hænder vaskes i Vaskeværelset, Haaret kjæmmes og Skoene, forsaavidt de existere, pudses. Derpaa faae de Tilladelse til at løbe om i Gaardsrummet til Kl. 9. Da giver Klokken Signal til Frokosten, som bestaaer af en Skaal Havregrød og en Kop Kjernemælk. Alle Maaltider nydes i et stort Værelse, hvor alle Børn faae siddende Pladse. Alt foregaaer her med den største Orden og Regelmæssighed. Naar Frokosten er spiist, blive Drengene mønstrede af Forstanderen, der lader dem anstille et Slags halvt militære Øvelser, som man har fundet særdeles tjenlige til at vænne dem til Lydighed, Orden, Hurtighed og fælles Handlen. De ere derhos gavnlige for Helbreden, more Børnene og bidrage til at gjøre dem muntre og fornøiede. Medens Drengene have disse Øvelser, ere Pigerne beskjæftigede med Husets Reengjøring og andre lignende Forretninger. Klokken 10 begynder Underviisningen i Religion og varer til 11. Da deles Børnene i to Afdelinger. Den ene gaaer til Skoleværelserne, hvor to Læ-

rere med sine Lærerlærlinge underviise i Læsning, Skrivning o. s. v., medens den anden Afdeling gaaer til Arbeidsværelserne, hvor de under kyndige Haandværkeres Veiledning drive forskjellige Industrisysler. Kl. 12 bytte de to Afdelinger Beskjæftigelser. Timen 1—2 anvendes til Leg og til Middagsspisning. Fra 2 til 4 ere alle Børn beskjæftigede med boglig Underviisning. Fra 4 til 6½ have de industriel Beskjæftigelse. Derpaa faae de Aftensmad og forlade Skolen Kl. 7.

Det ansees ikke for ønskeligt, at nogle af Børnene skulde tilbringe Natten i Skolehuset og kun under særegne Omstændigheder bliver det tilladt. Man tager herved ikke blot Hensyn til de med Indretningen af Soveværelser forbundne Bekostninger; men man gaaer ud fra, hvad ogsaa Erfaringen har beviist Rigtigheden af, at Børnene ved daglig at vende tilbage til sine Hjem og sine Slægtninge ville bringe med sig Noget af den moralske Atmosphære, som de indaande i Skolen, og saaledes bidrage til at rense Hjemmets aandige Atmosphære.

Om Søndagene gaae alle Børnene i Kirke, Katholiker og Protestanter naturligviis hver til sin. I halvanden Time om Eftermiddagen holdes Søndagsskole, til hvilken ogsaa de tidligere Disciple af Skolen, som opholde sig i Edinburgh, pleie at indfinde sig. Underviisningen er som altid i Søndagsskolerne i Skotland udelukkende religiøs.

Beskaffenheden af den industrielle Underviisning er det andet væsentligere Punkt, hvori denne Skole adskiller sig fra den anden omhandlede og fra de fleste lignende Skoler. I disse indskrænker man sig til at give Børnene ganske simple og eensformige Beskjæftigelser: Rensning af Uld og Haar, Straafletning og Forfærdigelse af Fiskegarn o. l. Den "forenede" Skole gaaer derimod ud fra den Anskuelse, at, hvis det skal lykkes at hæve Børnene op fra den usle Stilling, hvori deres Forældre befinde sig, maa man sætte dem istand til at beskjæftige

sig med nogenlunde produktivt Arbeide, naar de have forladt Skolen. De blive derfor oplærte i forskjellige Haandværker, som Snedker-, Skræder-, Skomager- og Bogbinderhaandværket, medens dog alle lære at reparere og tildeels forfærdige sine egne Klæder. Det har derfor ogsaa været let for Skolens Bestyrelse at skaffe Børnene, naar de forlade Skolen, fast Ansættelse især hos Haandværkere, og af 43 Drengebørn, som allerede i Skolens 4 første Aar bleve anbragte paa denne Maade, har ikke en eneste vendt tilbage til deres gamle Opholdssteder og deres tidligere Levemaade.

Hvad her er bemærket om den industrielle Afdeling af Skolen gjælder naturligviis kun for Drengenes Vedkommende. Pigebørnenes industrielle Arbeide bestaaer i de almindelige simple Haandarbeider, ligesom de hjælpe til ved Vaskning og Reengjøring, ved Madlavning og andre huuslige Sysler. Naar de forlade Skolen, søger man at forskaffe dem Tjeneste som Tjenestepiger hos brave Familier, og af 57, som med denne Bestemmelse forlode Skolen i de 4 første Aar, have alle paa 2 nær opført sig til vedkommende Familiers Tilfredshed.

Hvad den egentlige Underviisning angaaer, saa omfatter den, foruden Religionsunderviisning, Engelsk Læsning (med Stavning og Grammatik, som for den største Deel læres mundtlig), Geographi, Skrivning, Regning og Begyndelsesgrundene af Naturhistorie og Physik. Der ere 6 Afdelinger i Læsning fra ABCet og opover. De irske Læseboger benyttes, og af Karter (Vægkarter til Skolebrug) anvendes især Verdenskartet, Europas, Englands, Skotlands, Irelands og Palæstinas Karter.

I Religionstimerne bruge de protestantiske Børn Bibelen og den korte Katekismus; de katholske Børn Bibelen (Douays Oversættelse) og en Katekismus.

I en Aarsberetning om Skolen ytres der angaaende den

verbslige Underviisning, at den "ved sin praktiske Charakteer har i høi Grad understøttet Skolens Virksomhed for Børnenes industrielle Udvikling. Hovedformaalet har været at forskaffe Børnene saadanne Kundskaber, som kunne blive af praktisk Nytte for dem i Livets Anliggender. — — — Man har ogsaa fundet det hensigtsmæssigt at meddele dem nogle faa af de simplere og uomtvistede Sætninger af Statsoekonomien (political economy) som f. Ex. at Arbeide, ledet og udført med Indsigt, er Kilden til al Velstand. Man har søgt at udrydde den feilagtige, men farlige og for deres Klasse naturlige Forestilling, at Velstand og Fattigdom ere fordeelte blandt Menneskene efter Tilfældigheder, hvorover Menneskets Villie og Virksomhed ingen Indflydelse kan udøve, og andre lignende Forestillinger."

Skolen har omtrent 140 Lærlinge mellem 7 og 14 Aar. Den boglige Underviisning er fælles for Piger og Drenge. Skolens Udgifter vare i 1851 over £ 800 eller omtrent halvfjerde Tusinde Spdlr., hvori de med den industrielle Afdeling af Skolen forbundne Udgifter kun for en liden Deel ere indbefattede. Arbeidets Udbytte har nemlig været saa stort, at det har dækket den største Deel af Udgifterne dertil, og det bemærkes, at Udbyttet kunde blevet endnu større, naar man ikke havde gjort sig til Regel ei at undersælge Haandværkerne. Gjennem Subskription og Gaver havde Skolen i dette Aar en Indtægt af omtrent 3500 Spdlr. og desuden omtrent 400 Spdlr. af Statskassen deels til Lærerlærlinge og deels til andre Udgiftsposter.

Den anden, den "oprindelige" Pjalte- eller Industriskole, opstiller som Grundsætning for Industriunderviisningen, at Børnene skulle vænnes til Flid og Arbeidsomhed, men ikke lære noget specielt Haandværk, hvortil der er god Tid, naar de i 14 Aars Alderen forlade Skolen. I Praxis ere dog Skolerne neppe saa afvigende fra hinanden som man skulde

troe; thi jeg saa ogsaa i den "oprindelige" Skole Trækasser, Buresæler og flere andre haandværksmæssige Arbeider blive udførte.

Den "oprindelige" Industriskole bestaaer af 3 særskilte Afdelinger for Gutter, Piger og Smaabørn med 3 a 400 Elever. I Smaabørnskolen er dog ingen under 5 Aar, og der findes ikke i hele Edinburgh nogen Smaabørnskole eller Asyl for yngre Børn af denne Klasse; thi til Heriotsskolerne og andre lignende Skoler, hvor der kun ydes Underviisning, men ikke Føde, naae de naturligviis ikke frem. Her er derfor et Hul i Foranstaltningerne til deslige Børns moralske og sociale Frelse. Medens vi hos os gjennem vore Asyler for en Deel tage os af slige Børn i deres tidligste Alder, men derpaa priisgive dem til alle Gadelivets og Lediggangens demoraliserende Paavirkninger, begynde de omhandlede skotske Skoler sin Virksomhed for Børnene senere end ønskeligt; thi de onde Vaner og Tilbøieligheder, som ere indpodede i Hjemmet og paa Gaden, ere langt vanskeligere at udrydde efter det 5te Aar end før. Jo ældre Barnet bliver, inden det bringes til Skolen, desto større Grund er der til at mistvivle om Skolens opdragende Magt over det. Derfor optages heller ikke, ialfald ikke i den "forenede" Skole, Børn, som ere over 12 Aar.

Den "oprindelige" Skoles Indtægter, som for den væsentligste Deel bestaaer i Gaver og aarlige Bidrag, udgjorde, naar der ikke tages Hensyn til et specielt Bygningsfond, for Aaret 1851 omtrent £ 2240 eller over 10,000 Spdlr. Denne Skole er derfor i alle Henseender fuldstændigere udstyret end den før skildrede; den yder ogsaa 18 hjemløse Pigebørn Natteły og moderligt Tilsyn; men i alle andre end de udtrykkelig fremhævede Punkter virker den i samme Aand og med de samme Midler. Jeg vil derfor heller ikke omtale den egentlige Underviisning, ligesom jeg ikke for nogen af disse Skolers Vedkommende vil skildre det Methodiske, da jeg under mine gjen-

tagne Besøg i hver af dem med Hensyn dertil ikke iagttog Noget, som var eiendommeligt for disse Skoler. Kun skal jeg fremhæve, at ved Siden af de gymnastiske Øvelser, der hovedsagelig bestaae i Marsch omkring i det store Skoleværelse, Armbevægelser o. l., anvendes ogsaa hyppige Sangøvelser.

Naar man sammenligner de Nyoptagnes Physiognomi og hele Udseende med de Elevers, som allerede i længere Tid have besøgt Skolen, bliver man strax overbeviist om Skolens moralske Indflydelse paa Børnene. En Dag, da jeg var tilstede i "the original Ragged-School", bleve 3 Gutter paa 10 a 11 Aar, hvoraf de to havde stjaalet Whisky, af Politiet sendte derhen. Af deres Ansigter talte Vildhed og dyrisk Raahed og navnlig bar den Enes Physiognomi Lastens og den dybeste Fornedrelses Præg; han var saa sløvet paa Sjæl og Legeme, at han næsten aldrig kunde holde sig vaagen under Underviisningen. Jeg saa Andre, der havde baaret det samme Kainsmærke ved Indtrædelsen i Skolen, men som nu fremviste et klart og muntert Barneansigt.

En Velynder af den "forenede" Industriskole skjænker aarlig to Drenge, som udmærke sig ved god Opførsel og Flid, fri Reise og Haandpenge til at begynde med i en eller anden Koloni, som Børnene selv vælge at gaae til. Det lykkes ogsaa oftere ved veldædige Menneskers og Selskabers Hjælp at faae Børn af begge Kjøn, naar de forlade disse Skoler, anbragte i Kolonierne, en Livsstilling, som Børnene selv hige efter og som, da den fjerner dem fra de tidligere Omgivelser, ansees for den onskeligste for dem. Der ere ogsaa altid komne de glædeligste Efterretninger om deres Færd i det nye Hjem. Gjennem disse Skolers Virksomhed bliver saaledes mangen liden Skabning trukket bort fra den Elendighedens og Lastens Bane, han allerede havde faaet Anviisning til at betræde, og istedetfor at ende med som Forbryder at blive sendt bort over

Havet, kun for i fjerne Verdensdele at forplante Lastens Sæd, drager han nu ogsaa ofte ud fra Hjemmet, men styrket ved Haabet om et Liv rigt paa Glæder og hæderfuld Anstrængelse. Og Alt dette skeer ved frivillige Ydelser af Penge og Tid. Vistnok er det et almindeligt Ønske, at Lovgivningen skal gribe ind og sikre Tilværelsen af et tilstrækkeligt Antal af saadanne Skoler; men man venter ikke og ønsker ikke, at denne Indgriben skal foregaae, inden Folket selv har viist, at Sagen er det baade en Hjertesag og et Velfærdsanliggende og at den Opgave, som stilles disse Skoler, virkelig kan løses af og ved dem. "Det er ikke ialmindelighed", siger disse Skolers begeistrede Talsmand Dr. Guthrie, "en Regjerings Pligt at gaae foran, men at følge Folket. Regjeringens Handlinger bør være Udtrykket af Folkets Sjæl. Vi kunne heller ikke vente, at vor Regjering vil sætte sig i Bevægelse i dette Anliggende, førend Folkets faste Villie og udtalte Ønsker danne den Damp, som trykker paa Regjeringens Hjul. Og med de bedste Ønsker for Thronens Fasthed og Fædrelandets Lykke ville vi gjøre hvad vi formaae til at klare og vække den offentlige Mening, idet vi ikke ansee det for nogen Overdrivelse, naar vi sige, at vi betragte selve vort herlige Statssamfunds Tilværelse som knyttet til denne og lignende Planer: med dem synker det eller holder det sig oppe, — med dem lever eller døer det."

Isandhed — den hele Maade, hvorpaa det skotske Folk tager denne Sag, er sund og praktisk, den har sin Rod ligesaa meget i en sand og dyb Religiøsitet som i en klar Indsigt i Livets Virkelighed og Samfundets Krav. Et Folk, som paa denne Maade kommer den Fattige og Nedstøtte til Hjælp og angriber Lasten i sit eget Skjød, frariver den dens Bytte, indpoder dem, som den stod i Begreb med at bemægtige sig for bestandig, fromme Følelser og Christendommens Grundsætninger, udstyrer dem med en Skat af nyttige Kundskaber, vænner

dem til Flid, Orden og stadigt Arbejde og derpaa gjengiver dem til Samfundet som gode og nyttige Medlemmer af Kirke og Stat, ja endog ofte sender dem til fjerne Verdensdele, som Lysets og Civilisationens Bærere og Bringere, — et saadant Folk fortjener vor Agtelse, vor Beundring og vor Efterligning.

Secular Schools (Verdslige Skoler.)

Der gives, saavidt jeg veed, ikke mere end fire af dette Slags Skoler i Skotland, tre mindre i Glasgow og een større i Edinburgh. Jeg besøgte den ene af de Glasgowske og den Edinburgske Skole. Naar jeg nu agter at give en fuldstændigere Skildring af denne sidste, saa skeer det altsaa ikke, fordi den kan betragtes som Repræsentant for et stort Antal af Skoler, ialfald ikke skotske Skoler; men det skeer deels fordi den er indrettet efter et Princip, som af et ikke ubetydeligt Parti ønskes lagt til Grund for den almindelige Ordning af Landets Skolevæsen, deels og fornemmelig fordi disse Skoler ved sin stærke, vistnok eensidige, Fremhævelse af Naturkundskaben og ved den Vægt, som lægges paa Statsoekonomien (social economy,*) upaatvivlelig ville komme til at udøve megen Indflydelse paa Udviklingen af Skolens indre Liv overhovedet.

*) Om denne Videnskabs Betydning udtaler Dr. Chalmers, Skotlands største Theolog og den levende Stjerne i Frikirkebevægelsen, sig i Fortalen til sit Værk: "On the Christian and Economic Polity of a Nation," paa følgende Maade: "Næst de Sandheder, som ere reent religiøse, stille vi, hvad Vigtighed angaaer, de Sandheder, som angaae Forbindelsen mellem Samfundets moralske og oekonomiske Velvære. — — Oekonomerne forskyde ofte den moralske Bestanddeel (af den sande Oekonomi), som om den er af en altfor ætherisk Natur for deres Videnskab, medens Morallærerne og Theologerne paa sin Side holde sig borte fra Statsoekonomien (Political Economy), som om den skulde være en grov Nyttighedslære (a system of gross utilitarianisme).

Det Princip, hvorved disse Skoler adskille sig fra alle andre skotske Skoler, er det samme, som ligger til Grund for Ordningen af det amerikanske Skolevæsen, nemlig Udelukkelse af Religionsunderviisningen, som forudsættes at ville blive varetaget af Forældrene og af de forskjellige Kirkesamfunds Præster.

Denne Skole er stiftet i Slutningen af Aaret 1848 af Hr. William Ellis fra London og efter de saakaldte Birkbekske Skolers Mønster. Den tæller for Tiden 150 Elever deels Drenge, deels Piger. I Spidsen for Skolen staaer en Lærer og en Lærerinde, som have 3 Lærerlærlinge, to Drenge og en Pige til sin Hjælp. Desuden anvendes Monitorialsystemet i den af Lancaster anbefalede Form, men dog ikke i den af ham tilraadede Udstrækning.

Underviisningsgjenstandene ere: Læsning, Grammatik og Stiil, Skrivning, Regning, Geographi, Historie, Bogholderi, Tegning og Vokalmusik, Haandarbeider for Pigebørnene og Begyndelsesgrundene af Mathematik, Naturhistorie, Chemi, Physik, Statsoekonomi, Physiologi og Phrenologi. Det sidste Fag er eiendommeligt for denne ene Skole og Underviisningen deri meddeles af Phrenologen Dr. George Combe.

Skolens Formaal er at udvikle alle Evner, de legemlige, moralske, religiøse og intellektuelle; men for at undgaae de Vanskeligheder, som reise sig af de dogmatiske Uovereensstemmelser mellem de forskjellige religiøse Sekter, har Skolen, som allerede bemærket, udelukket Religionsunderviisningen og indskrænket sig til Gjenstande, som ere reent verdslige eller angaae denne Verden og dens Pligter alene. Derimod gjør Skolen Alt hvad der staaer i dens Magt for at vække og nære de religiøse Følelser gjennem Behandlingsmaaden af det Underviisningsstof, den meddeler. Der indplantes, heder det i en Beretning om Skolens Virksomhed, Ærefrygt for det høieste Væsen og Lydighed mod Guds Villie ved at gjøre Børnene

fortrolige med Beviserne for Guds Tilværelse, Magt og Godhed; med de Love, han har indstiftet, saaledes som de ere legemliggjorte i hans Skabelsesværk, og med de timelige Følger af at adlyde eller overtræde disse Love.

Det vilde blive for vidtløftigt at give en Skildring af Methoden i det Enkelte; men jeg skal fremhæve, at man overalt, hvor Stoffet tillader det, fremviser Gjenstande og Tegninger og knytter Underviisningen dertil; *) at man aldrig med-

*) Under den physiologiske Underviisning benyttes saaledes baade for de første Begyndere og for de Viderekomne et virkeligt Menneskeskelet. Paaviisningen af Legemets almindelige Bygning og Brug, af Musklerne og disses Virksomhed, af Rygraden og Nerverne og disses Forhold til Hjernen, af Fordøielsesorganerne o. l. er en væsentlig Deel af den Underviisning, som meddeles under Navnet object lessons (Anskuelsesøvelser) for Børn i Alderen mellem 7 og 10 Aar. — Som et andet Exempel paa Anskuelsesøvelser (object lessons), ved hvilke det materielle Formaal stilles i Forgrunden og som blot danne Udgangspunktet for en videre gaaende Underviisning, tjene Følgende: Læreren fremviste for den nævnte Klasse en liden Kugle, gjorde Børnene Spørgsmaal om Kuglens Form, om Jordens Form o. s. v. Derpaa lod han Kuglen falde til Jorden og opfordrede Børnene til at forklare dette Phænomen. Der gjordes dem da Spørgsmaal om Tyngden, om dens Indflydelse paa Himmellegemerne og paa dem selv og om Afpasningen af deres egne Muskelkræfter og deres Legemers spesifike Tyngde efter Jordens Tiltrækningskraft. De bleve ledede til at sammenligne den Stilling, i hvilken et Menneske med sine Lemmer, saaledes som de nu ere indrettede, vilde befinde sig, hvis han blev hensat paa en Klode, som ikke har større Masse end Maanen eller en af Asteroiderne, hvor han vilde hæves opad ved hvert Skridt og blive blæst bort af en middels Vind, med hans Stilling, hvis han blev hensat paa Planeten Jupiter, hvor Tyngden vilde blive saa stor, at han ikke kunde bære Vægten af sit eget Legeme. De Resultater, hvortil denne Examination ledede, fremstilledes derhos som Beviser paa Guds Viisdom og Godhed, der har afpasset Indretningen af Menneskets physiske Natur efter den ydre Verden.

deler Resultater eller Læresætninger i en dogmatisk Form, men søger at lede Eleverne til gjennem egne Slutninger at komme til Resultatet, at finde Læresætningen. Herved mener man, at baade de aandige Kræfter blive bedst øvede og udviklede og Kundskabsstoffet med størst Sikkerhed fæstet til Sjælen. Man haaber, at den intellektuelle Udvikling, som er begyndt paa saadan Maade i Skolen, ikke skal blive begrændset af den, men at Børnene i Skolen ville blive vænnede til at tænke og forske og erhverve sig en Aandens Uafhængighed og Energi, der vil bringe dem til gjennem deres hele Liv at fortsætte Indsamlingen af Kundskab som deres skjønneste og bedste Forfriskning.

Med Hensyn til den meget almindelige Anskuelse, at naturvidenskabelige Gjenstande ligge over yngre Børns Fatteevne, fremhæve Lærerne som sin Erfaring, at Naturhistoriens, Physikens, Chemiens og Physiologiens elementære Kjendsgjerninger og Sandheder, istedetfor at være de vanskeligste, ere af alle Gjenstande, som læres i Skolen, de, som Børnene, endog de yngste, lære lettest og med størst Interesse og at den vanskeligste af alle Gjenstande er Engelsk Stavning. Naturligviis gjælde disse Bemærkninger ikke de dybere og mere indviklede Undersøgelser i de mathematiske Videnskaber eller de finere Experimenter i Naturvidenskaberne, men alene de store Kjendsgjerninger og de almindelige Læresætninger om Naturens Phænomener og Love, som ere Alt, hvad man lægger an paa at meddele i Skolen.

Ved at betragte Fortegnelsen over Undervisningsgjenstandene, heder det videre i Beretningen, vil det være indlysende, at Fleerheden af dem ikke kan blive tilfulde oplyst i alle sine Enkeltheder. Da dette er Tilfældet, saa er det Hovedformaal, som haves for Øie under Undervisningen, at indpræge i Børnenes Sjæl de vigtigste Sætninger i enhver Green af Vi-

denskaben og at give dem en saadan Nøgle til det hele Stof og vænne dem til en saadan Maade at undersøge det paa, at de sættes istand til fuldstændigere at tilegne sig enhver Green deraf, som deres fremtidige Livsstilling eller deres Tilbøielighed maatte lede dem til senere at ville gjøre sig nøiere bekjendte med. Man gjør alt muligt for at vænne deres Aand til tænksom Tilegnelse og for praktisk at betage dem den almindelige Vildfarelse, at Videnskab er Noget, som er indsluttet indenfor Universiteternes Vægge, bag Kathedre og mellem lærde Apparater, og derimod overbevise dem om, at hvad vi kalde Videnskab er simpelthen en systematisk Kundskab om de Gjenstande, som ere til, og om de Kræfter, som stedse ere i Bevægelse omkring os og i os og som i Virkeligheden udøve Indflydelse paa os i ethvert Dieblik af vort Liv og regulere Hverdagslivets almindeligste Anliggender. Man lærer Eleverne at iagttage, at de Love, hvorom Videnskaben belærer os, ere i Virksomhed overalt og til enhver Tid; at intet Væsen og ingen Gjenstand kan være til et Dieblik uden at være disse Love underkastet; at vort Velbefindende for en væsentlig Deel afhænger af, om vi sætte os selv i Overeensstemmelse med dem eller ikke; at enhver Gjenstand og enhver Begivenhed, som vi betragte, tjener til at oplyse en eller anden af Videnskabens Sætninger; at hele Naturen er en Aabenbarelse af vor Skabers Magt og Villie, og at enhver af Livets Pligter, den være stor eller liden, har sin eiendommelige Værdighed og Betydning, — er i Virkeligheden en religiøs Pligt og bør opfyldes ikke blot for dens umiddelbare Fordeles Skyld, men af Ærefrygt for Ham, som foreskrev den.

Den Maade, hvorpaa Skolen gaaer frem i Gjennemførelsen af disse Grundanskuelser, er det vel Umagen værdt at lære nøiere at kjende. Den er i det Væsentlige den samme, som anvendes i Ellis's Skoler i London, Manchester og an-

dre Steder. Kun er, som allerede før bemærket, den phrenologiske Underviisning en Eiendommelighed ved denne enkelte Skole. Jeg haaber, at Læseren vil erholde et dybere Indblik i Skolens Indre ved Gjennemlæsningen af det medheelte Bilag (Nr. 2), der indeholder en fra Skolens sidste Aarsberetning hentet Begrundelse af Optagelsen af de Underviisningsfag, som spille en fremragende Rolle i Skolens indre Liv, og et Udtrag af en Beretning om den offentlige Examination i Statsoekonomi. Saavel af dette Bilag som af hvad jeg her har berettet synes det vistnok at fremgaae, at de ethiske Fag ere stillede i Skyggen. Imidlertid maa man ikke troe, at dette skeer i samme Grad, som der iagttages Taushed om dem saavel i de almindelige Aarsberetninger som i Beretningerne om Examenerne. Det ligger nemlig i Sagens Natur, at, hvad der er nyt og eiendommeligt ved Skolen, er det, som ved disse Leiligheder især bliver fremhævet. Det er ogsaa imod dette Nye eller rettere mod det Omfang og den Udstrækning, hvori det her optræder, at Oppositionen for en Deel er rettet, skjønt det i Skotland dog fornemmelig kun er mod Udelukkelsen af Religionsunderviisningen. I den Glasgowske Secular-School, jeg besøgte, forekom det mig imidlertid, at det ethiske Stof i høi Grad var tilsidesat. I øverste Klasse fandt jeg Chambers's Indledning til Naturvidenskaberne brugt som Læsebog. Men da man nu ikke ganske kunde undvære ethisk Stof, saa vare nogle faa Ark, indeholdende Digte, historiske Fortællinger o. l., som formodentlig vare tagne ud af en eller anden Læsebog, føiede sammen med Chambers's Indledning og indbundne i samme Bind. Det ethiske Stof fremtraadte altsaa som Appendix til det naturvidenskabelige, og jeg vil ikke fortie, at Alt hvad jeg saa og Alt hvad jeg hørte om Skolens Indretning opvakte den Tanke hos mig, at Bogen var et Billede af Skolen.

Den Edinburghske Skole syntes at iagttage Børnenes Udviklingsgang med megen Opmærksomhed og omhyggelig at vogte sig for Alt, som kunde virke forstyrrende paa Evnernes harmoniske Udvikling. Saaledes gav man Øvelserne i Hovedregning en kortere Varighed end i alle andre Skoler, fordi man troede at have bemærket, at dette Slags Øvelser, naar de dreves noget længe af Gangen, vare af en altfor irriterende og anstrængende Natur.

George Heriots Hospital og Skoler.

Blandt de mange ved privat Velgjørenhed stiftede Opdragelsesanstalter i Skotland er vistnok George Heriots Hospital i Edinburgh det mærkeligste; thi ikke blot have Tusinder af forældreløse Børn der faaet sin Underholdning og Opdragelse; men gjennem den Anvendelse, som i de senere Aar er bleven gjort af Indretningens Overskud, har den faaet stor Betydning ikke blot for Uddannelsen af den opvoxende Slægt i Edinburgh, men ogsaa for Udviklingen af det skotske Almueskolevæsen ialmindelighed. Jeg troer derfor, at en kort Skildring af denne Stiftelse og de med samme forbundne Skoler ikke vil være uden Interesse.

George Heriot, en Guldsmed i Edinburgh, flyttede til London, hvor han døde 1623, efterladende sig en betydelig Formue. I sit Testament havde han betænkt mange Slægtninge og Venner; men, hvad der blev tilovers efter Udbetalingen af de forskjellige specificerede Poster, skulde anvendes til Oprettelse og Vedligeholdelse af en Opdragelsesanstalt (hospital), hvor saa mange faderløse Sønner af Borgere og Frimænd (freemen) i Edinburgh, som Stiftelsens Midler maatte tillade, skulle underholdes og opdrages. Bestyrelsen af denne Indretning overdroges Magistraten, Geistligheden og Formandskabet i Edinburgh.

Byggearbeidet*) blev begyndt faa Aar derefter; men ingen Børn bleve optagne i Stiftelsen før 1659.

Hvorvel Kapitalen oprindelig kun var omtrent £ 23000, besidder dog Stiftelsen nu en umaadelig Rigdom. Heriot havde nemlig bestemt, at Bestyrelsen skulde kjøbe Jordeiendomme og henlægge dem til Stiftelsen, som skulde vedligeholdes ved Udbyttet og Forpagtningsafgiften af dette Jordegods. I Tidens Løb stege Jordpriserne og, hvad der var det vigtigste, den nye Deel af Edinburgh blev anlagt paa Stiftelsens Grund. Herved forøgedes Indtægterne fra £ 2000 (i 1780) til £ 12000 i 1830 og henved £ 15000 i 1840. Stiftelsen er derfor ogsaa i alle Henseender godt udstyret. Der ere nu omtrent 180 Drenge. Optagelsen foregaaer mellem det 7de og 9de Aar og de forblive der, indtil de ere 13½ eller 14 Aar. De staae under nærmest Tilsyn af Stiftelsens Overlærer (the house-governor or headmaster) og 9 Lærere, hvoraf de 5 ere Timelærere, men de fire ofre al sin Tid i Indretningens Tjeneste. Børnenes religiøse og moralske Uddannelse ledes fornemmelig af Overlæreren, som baade Morgen og Aften forsamler Børnene og alle Stiftelsens Beboere til Andagtsøvelser i dens Kapel. Overhovedet skal Overlæreren betragtes af alle Stiftelsens Beboere som Familiefaderen, fra hvem de have at hente Raad og Anviisning og hvem de have at adlyde. Den største Deel af de her opdragne Børn gaae over i det praktiske Livs forskjellige Stillinger som Haandværkere, Kjøbmænd o. s. v.; men Adskillige gaae ogsaa over til høiere lærde Skoler eller Universitetet. Baade hine og disse faae i de første Aar efterat de have forladt Stiftelsen Under-

*) Forhandlingsprotokollen indeholder en Bestemmelse, fattet 13de Juli 1627, om at Kassereren skulde „fraucht ane schip to bring home jeasting and uther comodious tymber from Norraway for thair work.

derstøttelse af dens Midler. Underviisningen er som en Følge af Børnenes forskjellige Bestemmelse temmelig omfattende. Det er Overlæreren paalagt at meddele Underviisning i Verdenshistorie, Bibelhistorie og Christendomskundskab og i Elementerne af Physik og Naturhistorie samt i Stiiløvelser. Desuden meddeles af de øvrige Lærere Underviisning i Græsk og Latin, Regning og Mathematik, Engelsk og Geographi, Skrivning og Bogholderi, Fransk, Tegning, Vokalmusik, Dands og praktisk Mechanik. Naar Børnene ere 12 Aar gamle, fattes der efter Samraad mellem Overlæreren og deres Slægtninge Bestemmelse om deres fremtidige Bestemmelse, og i de to Aar, de endnu tilbringe i Stiftelsen, indrettes da Underviisningen i Overeensstemmelse med deres specielle Livsbestemmelse.

Jeg har allerede omtalt, at Stiftelsens Formue var bleven betydelig forøget. Omtrent £ 3000 af dens aarlige Indtægter bleve uanvendte og vare saaledes for den nuværende Slægt til ingen Nytte. Da Testamentet ikke indeholdt nogen Bestemmelse om et Maximum af Opdraglinge og heller ikke om selve Bygningens Størrelse og Indretning, vilde Befølgelsen af Testamentets Ordlyd have ledet til en Udvidelse af Stiftelsen. Da fremsatte et Medlem af Bestyrelsen*) et Forslag om at anvende Overskudet til Oprettelsen af Friskoler paa forskjellige Steder i Byen. Hvorvel Medlemmerne af Bestyrelsen ialmindelighed synes at have været enige om, at dette vilde være den hensigtsmæssigste Anvendelse af Overskudet, nærede dog flere af dem Frygt for, at Testamentet ikke tillod en saadan Anvendelse. Til Slutning enedes man om at forelægge Sagen for Parliamentet, og der udkom en Lov, hvorved Stiftelsens Bestyrelse fik en saadan udvidet Myndighed, som de forandrede

*) Duncan Mc Laren, Kjøbmand i Edinburgh; den samme som ifjor (1852) var Lord Provost (Borgemester) og ved Parliamentsvalget Kandidat for det radikale Parti.

Forholde gjorde hensigtsmæssig, og navnlig Myndighed til af Stiftelsens Overskud at oprette een eller flere Skoler i Edinburgh under Navnet „George Heriots's Hospital Schools;“ at ansætte Lærere ved samme med saadan Løn og paa saadanne Betingelser, som den maatte ansee for hensigtsmæssigt; at udvælge og optage i disse Skoler først og fremst Børn af fattige Borgere og Frimænd og dernæst fattige i Edinburgh hjemmehørende Børn overhovedet.

I Henhold til denne Bemyndigelse har Stiftelsens Bestyrelse efterhaanden, som Midlerne have tilladt det, oprettet Skoler, saa at der nu ere ti i Tallet.

Hver af disse Skoler bestaaer af 3 forskjellige Afdelinger: den egentlige Skole, en Smaabørnsskole (Infant School) og Industriskolen (Haandgjerningsskolen) for Pigebørn. Desuden deeltage alle Børnene i Søndagsskolens udelukkende religiøse Underviisning i Timerne fra 6—8. Smaabørnsskolen optager Børn mellem 4 og 6 Aar og meddeler dem Underviisning 3 Timer daglig. Hver Dag læses eller fortælles et Stykke af Bibelen og ligeledes beskrives og forklares hver Dag en eller anden interessant naturhistorisk Gjenstand. Det er Maalet for Underviisningen i Smaabørnsskolen at forberede Børnene til med Held at kunne træde over i den egentlige Skole og navnlig at bibringe dem nogenlunde Færdighed i Læsning og en Smule Regning.

Der er en Lærerinde for enhver af Smaabørnsskolerne. Hun har igjen, forsaavidt det fornødiges, een eller flere Hjælpersker. Skolen begynder og slutter med Andagtsøvelser, afpassede efter Børnenes Fatteevne. Underviisningen afvexler jævnlig med Afsyngelsen af Hymner og moralske og andre Sange, og ved hver Times Udløb gives nogle Friminutter.

Den egentlige Skole tæller ialmindelighed 300 Børn. Der er een Hovedlærer, med 4 Hjælpelærere, deels Kvinder

deels unge Mænd, som her faae en praktisk Uddannelse for Lærerkaldet. Hjælpelærerne maae ikke være under 15 Aar. Da alle Skolens Disciple ere forsamlede i eet stort Værelse, kan Hovedlæreren med Lethed veilede og kontrollere disse Hjælpelærere under deres daglige Virksomhed. Det er paalagt dem, med Omhyggelighed at forberede sig til sit Arbeide og i denne Hensigt iforveien at nedskrive Spørgsmaal og Svar; disse skriftlige Forberedelser skulle de fremvise for Hovedlæreren saa ofte, som han forlanger det. Læreren lønnes med £ 140 eller omtrent 630 Spdlr. aarlig. Ved Bestemmelsen af denne, i Sammenligning med hvad der er almindeligt, meget høie Lønning er der taget Hensyn til, at Lærerne kunne opsiges, naarsomhelst Stiftelsens Bestyrelse finder det hensigtsmæssigt for Skolen, hvorfor det ansees for nødvendigt at lønne dem saa godt, at de kunne sikre sin Alderdom for Mangel.

Skjønt jeg allerede paa et andet Sted har opregnet Underviisningsgjenstandene, vil jeg dog for Oversigtens Skyld ogsaa tage dem med her. De ere foruden Religion, Engelsk Læsning, Stavning, Grammatik, Geographi, indbefattende Brugen af Glober, Skrivning, Regning, Linear-Tegning, de første Grundsætninger af Mechanik, Physik, Naturhistorie og Vokalmusik*). Desuden erholde alle Pigebørnene Underviisning 1 Time daglig i Haandarbeider i den særskilte Haandgjerningsafdeling. Alle disse Skoler staae under samme Overbestyrelse som Opdragelsesanstalten. Et Udvalg af dens Medlemmer danne en Skolekommission for alle Heriots Skoler. Det er en Pligt for Medlemmerne af Skolekommissionen at besøge Skolerne og gjøre sig bekjendte med deres Tilstand saa ofte, som det er dem muligt. Men det specielle Tilsyn føres af en dertil ansat og lønnet Inspektør, hvem det paaligger som

*) Se „Regulations for the management of George Heriot's Hospital Schools."

Pligt mindst 2 Gange hver Uge at besøge enhver af Skolerne.

Jeg har allerede omtalt, at disse Skoler ere Friskoler. Der herskede oprindelig nogen Tvivl om, hvorvidt Underviisningen burde være aldeles fri eller om der ikke hellere i Overeensstemmelse med den almindelige Indretning i Skotland skulde fordres lavt ansatte Skolepenge; men man erklærede sig tilsidst for fuldkommen Friundervisning, hvilket ogsaa synes at staae i Harmoni med Heriots oprindelige Hensigt. Iøvrigt vil jeg bemærke, at Skolerne kun have været besøgte af faa Borgerbørn. Man regner, at 90 Procent af Disciplene ere Børn af Arbeidsfolk eller aldeles fattige Forældre.

Hvis en Discipel gjentagne Gange opfører sig slet, henvender man sig i denne Anledning til hans Forældre eller Værger, og hvis Forbedring ikke da indtræder, bliver han negtet Adgang til Skolen. Det samme er Tilfælde, hvis en Discipel tre Gange forsømmer Skolen uden gyldig Grund. I Skotland straffer man altsaa Skoleforsømmelse ved for Fremtiden at negte Eleven Adgang til Skolen, en Fremgangsmaade, der danner en for os lidet glædelig Modsætning til vore Tvangsbestemmelser og det dermed forbundne Mulktsystem.

Donaldsons Hospital.

Foruden George Heriots Stiftelser findes der i Skotland mange, ved Testamenter oprettede, rigt udstyrede Opdragelsesanstalter og Skoler. De staar hver under sin særegne Bestyrelse, og det er derfor høist vanskeligt, for ikke at sige umuligt, at faae en paalidelig Kundskab om deres Antal, Størrelse og Forholde i det Hele. Især har Edinburgh mange deels ældre deels nyere Indretninger af dette Slags. At beskrive flere af dem enkeltviis vilde lede til en altfor stor Vidtløftighed. Jeg vil derfor indskrænke mig til med nogle faa Ord

at omtale Donaldsons tæt ved Edinburgh beliggende Hospital, hvis Lokale, som nylig er opført, sandsynligviis er Skotlands smukkeste og meest storartede Bygning. Dens indre Indretning er ogsaa fortrinlig. Den indeslutter en Afdeling for Drenge og en anden for Piger, hver med særskilt Legeplads, stor, smuk og med herlig Udsigt. Der er en egen Afdeling for Syge, som er indrettet saaledes, at den kan blive aldeles afsondret fra det øvrige Huus. Kapellet, hvor der daglig holdes Morgen- og Aftenandagt, er en temmelig rummelig Kirke med smukke Glasmalerier. Bygningen, der har et Slots Udseende, har kostet £ 125,000 eller henved 600,000 Spdlr. Dens Bestemmelse er at rumme 200 fattige Børn, som her skulle faae en Opdragelse, der kan gjøre dem skikkede for aldeles underordnede Stillinger i det borgerlige Liv. Derfor er Børnenes Levemaade tarvelig og deres Dragt simpel; men desto større bliver Modsætningen mellem de stolte Haller og det Liv, som boer indenfor dem. Der findes mange smukke og vel indrettede Bygninger for Skoler og Opdragelsesanstalter i Skotland; men denne var den eneste af dem, jeg saa, som vidnede om Luxus og Pragtsyge. Man havde ogsaa angrebet Legatets Kapital i den Grad, at man ikke for Tiden kunde optage mere end 124 Børn i Hospitalet. Disse fik her en god engelsk Opdragelse, det vil sige, de undervistes i Almueskolens almindelige Underviisningsgjenstande, men ikke i fremmede Sprog.

Den ene Trediedeel af Børnene ere døvstumme Børn, som her lære Lydsproget, hvilket ikke endnu er sædvanligt i de skotske Døvstummeskoler. De havde, da jeg besøgte Indretningen, modtaget Underviisning i Lydsproget i omtrent 2 Aar; Enkelte udtalte lettere Ord temmelig klart, naar Læreren sagde dem fore. Mange af dem tiltalte mig: how do you do; men de Fleste var det vanskeligt at forstaae. Den egentlige Lærer

var fraværende, og man lod mig forstaae, at hans svage Helbred var Aarsag i, at Børnene ikke vare komne videre.

Det var mig ellers paafaldende, at næsten ingen af disse døvstumme Børn havde det for Døvstumme eiendommelige Udtryk. Jeg er tilbøielig til at søge Aarsagen hertil i Anvendelsen af det Princip, hvorefter deres Opdragelse her ledes. De opdrages nemlig i fuldt Fællesskab med de hørende Børn og underkastes i Et og Alt den samme Behandling. I Hjemmet er det jo derimod ialmindelighed Tilfælde, at døvstumme Børn behandles paa en mere eftergivende Maade end andre Børn, idet Medlidenheden leder til den samme Svaghed i Forholdet til dem som i Forholdet til syge Børn. Og naar de saa blive optagne i Opdragelsesanstalter, der ere bestemte udelukkende for dem og deres Lige, blive de netop ved denne, deres fjernt fra andre Børn og fra Samfundet i det Hele foregaaende, Opdragelse bestyrkede i den Vane, at betragte sig selv som en særegen Klasse af Væsener, og de mangle derhos for en stor Deel de Anledninger til Rivning og Afslibning, der ialmindelighed virke saa velgjørende paa Udviklingen af Børns Charakteer.

For ikke at blive misforstaaet, naar jeg siger, at de døvstumme Børn i Donaldsons Hospital opdrages i fuldt Fællesskab med de hørende Børn, vil jeg udtrykkelig tilføie, at selve Underviisningen naturligviis meddeles særskilt.

Dicks Legat.

I Afsnittet om Lærernes Lønningsforholde har jeg allerede nævnt Dicks Legat. Denne Stiftelse er et mærkeligt Beviis paa den Deeltagelse, hvormed Skolevæsenet omfattes i Skotland, og den Maade, hvorpaa Legatet bestyres, er et interessant Exempel paa, hvorledes i dette Land private Kræfter udfolde sin Virksomhed ved Siden af og i fuld Samklang

med Samfundets Kræfter; hvorledes den offentlige og den private Virksomhed ansporer hinanden og Sagen derigjennem bringes videre fremad end om den var udelukkende overgiven enten til Samfundets eller til den private Omsorg. Jeg vil derfor give en lidt fuldstændigere Skildring af dette Legat og dets Bestyreres Virksomhed, saameget mere som en saadan Skildring vil yde flere Bidrag til en anskuelig Opfatning af Lærernes Stilling og Forholde og Præstegjældsskolernes Beskaffenhed overhovedet.

James Dick var født 1743 i Forres. I ung Alder gik han til Vestindien, hvor han som Handelsmand erhvervede sig en betydelig Formue. Senere nedsatte han sig i London, hvor han forøgede sin Formue og døde i Aaret 1828, efterat have testamenteret den største Deel af hvad han eiede til Bedste for Præstegjældsskolelærerne i Grevskaberne Moray, Aberdeen og Banff.

Den saaledes testamenterede Kapital udgjorde i Aaret 1843 omtrent £ 118,000 eller 530,000 Spdlr., der ere udsatte mod Pant i faste Eiendomme og indbragte i det nævnte Aar efter Fradrag af alle Udgifter en reen Indtægt af mere end £ 4400 eller omtrent 20,000 Spdlr.

Dicks Bestemmelse var, at Renterne af den testamenterede Kapital skulde uddeles mellem Præstegjældsskolernes Lærere i de tre Grevskaber i et saadant Forhold og paa en saadan Maade, som Testamentets Administratorer maatte ansee for „hensigtsmæssigst til at opmuntre virksomme Skolelærere og til gradeviis at hæve Lærernes og Skolernes literære Standpunkt.“ For at sætte Legatets Bestyrere istand til med større Kraft at virke for dette Formaal, tildeelte han dem fuld Myndighed til at forøge, formindske eller aldeles at inddrage den, Lærere fra Tid til anden tilstaaede, Andeel.

Legatets Bestyrere maatte først ved Domstolenes Kjen-

delse see det afgjort, hvilke Skoler der ere indbefattede under Testamentets Bestemmelser, hvorom der herskede nogen Tvivl paa Grund af, at der, som vi før have seet, efter Lovgivningen om Præstegjældsskolerne existere forskjellige Klasser af dem (Bisskoler, der ere oprettede i større Præstegjælde, Skolerne ved Parliamentskirkerne o. s. v.). Enkelthederne ved denne Afgjørelse kunne ikke have nogen Interesse for os. Derimod vil jeg fremhæve den Beslutning, som blev fattet med Hensyn til Bisskolernes Lærere, at disse nemlig ikke skulde kunne erholde Andeel i Legatet, medmindre deres Løn mindst svarede til det i Loven opstillede Minimum af Lærerløn i de Præstegjælde, hvor der blot er een Præstegjældsskole, hvilket Minimum for Tiden er omtrent 115 Spdlr. Følgen heraf har ogsaa været, at Godseierne efterhaanden have forøget disse Læreres Lønninger, for at sætte dem i den Stilling, at de kunne nyde godt af Legatet.

Ogsaa med Hensyn til de øvrige Præstegjældsskoler have Legatets Bestyrere handlet i den samme Aand. De have nemlig opstillet en Forbedring af Lærernes Kaar fra Godseiernes Side som en Betingelse for, at Bidrag skulle kunne erholdes af Legatet, og denne Fordring har i Løbet af nogle Aar ledet til, at Godseierne have i høi Grad forøget ikke blot Lærernes Løn, men ogsaa Udgifterne til Skolehusenes og Lærerboligernes bedre og hensigtsmæssigere Udstyrelse.

Det er paa et andet Sted berettet, at Resultatet af Legatets Virksomhed til Forøgelsen af Lærernes Indtægter er, at Lærerne ved Præstegjældsskolerne i de 3 omhandlede Grevskaber allerede i Aaret 1843 havde opnaaet en Gjennemsnitsløn af henved £ 100 eller 450 Spdlr.

Vi see saaledes, at Testators Hensigt, „at danne et Fond til Bedste for denne forsømte, (neglected), skjønt nyttige Klasse af Mænd, og at forøge deres nærværende ubetydelige Løn-

ninger," allerede i Løbet af de første ti Aar er bleven opnaaet i høi Grad, idet Legatets Midler ere blevne uddeelte paa en saadan Maade, at de ogsaa have fremkaldt forøgede Ydelser fra andre Kanter. Men det var ogsaa den patriotiske Givers Hensigt, at Legatet skulde virke til „efterhaanden at hæve Lærernes og Skolernes literære Charakteer." Blandt de Foranstaltninger, som Legatets Bestyrere have truffet for efterhaanden at hæve Lærerne til et høiere literært Standpunkt, vil jeg fremhæve Ansættelsen af Examinatorer, for hvem enhver nyvalgt Lærer maa underkaste sig en Examen, inden han bliver opført paa Listen over dem, som ere berettigede til at nyde Godt af Legatet. Examinatorerne, som fungere gjennem et længere Tidsrum, have ialmindelighed været valgte blandt Lærerne ved de tvende høiere Skoler (the High School og Edinburgh Academy) i Edinburgh. Examensgjenstandene ere: Engelsk Sprog og Literatur, Geographi, Historie, Chronologi, Regning, Algebra, Geometri, Udmaaling, Trigonometri, Latin og Græsk. Ved Siden af Examinationen i disse Fag, som anstilles skriftlig, afholdes ogsaa en praktisk Prøve, som bestaaer i, at Kandidaten giver en Underviisningstime i en Skole. Det er før bemærket, at de Bidrag, som tilstaaes af Legatet til Lærerlønnens Forøgelse, ikke ere alle af samme Størrelse. Et af de i denne Henseende afgjørende Hensyn er Udfaldet af Examen. Det staaer imidlertid enhver Lærer frit for paany at underkaste sig Examen i eet eller flere Fag og saaledes ved en gradviis Udvidelse af sine Kundskaber at forskaffe sig Adgang til at erholde de høieste Bidrag. Det ligger i Sagens Natur, at der ved denne Examen opstilles større Fordringer end ved Presbyteriernes. Da jeg antager, at det i flere Henseender vil kunne interessere Læseren at faae fuldstændigere Oplysninger om Beskaffenheden og Omfanget af den her omhandlede Examen, skal jeg i et Bilag

(Nr. 3) meddele en Fortegnelse over de ved Examen i 1843 givne Opgaver.

Naar der spørges om Skolernes literære Standpunkt, er det imidlertid ikke nok at kjende Lærernes Kundskaber. Derfor kommer ved Uddelingen af Legatets Midler heller ikke blot Udfaldet af Examen i Betragtning; men der tages ogsaa meget Hensyn til Lærerens Virksomhed. De Momenter, som her komme i Betragtning, ere, om han har viist sig istand til at trække mange Elever til Skolen og bringe dem til regelmæssig at søge den; om han meddeler Underviisning i de høiere Underviisningsgjenstande; om han har erholdt høiere Løn af Grundeierne og om der indkommer et nogenlunde stort Beløb i Skolepenge, hvilket betragtes som et Beviis for, at Forældrene holde Skolen i Agt og Ære, samt om han giver de Fattiges Børn fri Underviisning. Ved at tage Hensyn til alle disse Momenter haaber man at anspore Læreren til rastløs Virksomhed og samvittighedsfuld Opfyldelse af hans Pligter i alle Retninger. Men ved Siden heraf udmærker man de meest fremragende Lærere ved at tilstaae dem Tillæg ogsaa paa Grund af Beskaffenheden af deres Underviisning. Ved at anvende dette Princip for Uddelingen saa langt, som det kan skee uden at tilintetgjøre Betydningen af de før nævnte, for en Deel dog mere tilfældige, Momenter, antager Legatets Bestyrelse, at man vil nærme sig saavidt muligt til det Maal, som bør haves for Øie: at belønne Arbeidet, medens man tildeler Foreningen af Arbeide og Dygtighed den største Anerkjendelse.

I den 1844 udgivne Beretning om Legatets Bestyrelse og Virksomhed i det da forløbne Tidsrum fremsættes der endeel Bemærkninger i Anledning af de ved Examenerne opstillede Fordringer. Der fremhæves, at en Examen ikke kan vedblive at være virksom og velgjørende, naar den nedstemmer sine Fordringer for at læmpe sig efter Examinandernes Kundskaber,

men at der ogsaa er en Grændse i den modsatte Retning og at man ikke vil naae Øiemedet, hvis man stiller Maalet saa høit, at Kandidaterne ikke fornuftigviis kunne nære Haab om at naae det. Det Maal, som stilles ved Examen, maa derfor, ytres der, hverken være saa lavt, at der ei kræves Arbeide og Anstrængelse for at naae det, men heller ikke saa høit, at det ikke kan naaes ved jævn Flid og Udholdenhed. Som et Beviis for, at Examinatorerne i det Hele taget have fundet en saadan Middelvei, saavel ved Valget af Opgaver som ved Bedømmelsen, anføres, at af 56 examinerede Lærere have 29 erholdt Adgang til fuld Deelagtighed, det vil sige, til at erholde den høieste Andeel, forudsat, at de øvrige Betingelser ogsaa blive opfyldte. At de af Legatets Bestyrere trufne Foranstaltninger have ledet til og i Fremtiden endnu mere ville lede til at hæve Lærerne til et høiere literært Standpunkt, er indlysende. Især vil jeg i denne Henseende henlede Læserens Opmærksomhed paa den i Bilaget meddeelte Fortegnelse over Examensopgaverne.

Med Hensyn til Spørgsmaalet om hvorvidt Skolerne selv ere blevne hævede til et høiere Trin gjennem Legatbestyrernes Foranstaltninger, gjøres i den nævnte Indberetning følgende Bemærkninger: "Naar Lærerne ere blevne hævede til et høiere Trin i videnskabelig og literær Henseende, saa er det en naturlig og næsten nødvendig Følge, at deres Skoler modtage en tilsvarende Udvikling. Det er en almindelig Erfaring, at en Mand med en udviklet Aand, Sphæren for hans Virksomhed være hvilkensomhelst, udøver en stærk Indflydelse paa andre Mennesker og bringer dem til at elske og efterligne, hvad han selv sysler med og beundrer. Det vil ogsaa sees af den meddeelte sammenlignende Oversigt, at et forholdsviis større Antal af dygtige Lærere findes blandt dem, som udgjøre den høieste Klasse med Hensyn til Kundskaber og videnskabelig Dan-

nelse, end blandt dem, som ere mindre udmærkede i denne Henseende.

Men den Kjendsgjerning, at Skolerne have antaget en høiere literær Charakteer, er ikke Noget, som man blot formoder eller slutter sig til. Det er beviist ved den overordentlige Tilvært i Antallet af Disciple, som lære Regning, Engelsk Grammatik og Geographi, og ved den i mærkelig Grad større Indsigt, hvormed baade den almindelige Underviisning i Engelsk og Religionsunderviisningen nu meddeles, og ved de bedre Resultater, som ledsage den.

Af de høiere Underviisningsgjenstande læres Mathematik, Latin og Fransk af et stort Antal Lærlinge, medens Studiet af Græsk er aftaget."

Blandt de Kilder, hvoraf Legatets Bestyrere hente Kundskab om Lærernes Virksomhed og Skolernes Tilstand, maae først nævnes Indberetninger fra Presbyterierne. Bestyrerne have udarbeidet et Schema for saadanne Indberetninger, og af dette sendes der aarlig Exemplarer til de forskjellige Presbyteriers Sekretærer, som efter Visitatsen sende dem tilbage med de forlangte Oplysninger og Bemærkninger.

Den anden Kilde, hvorfra Legatets Bestyrere hente saadanne Oplysninger, ere Indberetningerne fra deres egen Sekretær. Det paaligger nemlig denne i Løbet af 3 Aar at visitere alle de Skoler, hvis Lærere nyde Andeel af Legatet, ved Siden af de Inspektioner, som maatte paakræves ved Ansættelsen af nye Lærere eller ved særegne Omstændigheder. Sekretæren har meddeelt lange Uddrag af disse Indberetninger i en Afhandling om Skolernes Tilstand og om Underviisningsmethoderne, der udgjør den største Deel af den nævnte Report til Bestyrerne, som disse have ladet trykke og fordele blandt Præsterne og Skolelærerne, idet de ogsaa betragtede denne Foranstaltning som et Middel til at hæve Lærerstanden og gjen-

nem den ogsaa Skolerne til et høiere Standpunkt. I disse Uddrag indeholdes en Mængde Skildringer baade af gode og feilagtige Methoder, som han har iagttaget.

Undertiden have ogsaa enkelte af Legatets Bestyrere inspiceret Skoler i Forening med Sekretæren.

Milne's Legat.

Om Milne's Legat meddeles i et før nævnt Skrift (Dr. Cooks: Remarks on Lord Melgunds bill) følgende Oplysninger.

Den afdøde Dr. John Milne af Bombay, født i Grevskabet Aberdeen, bestemte ved Testamente (1841), at Overskudet af hans Eiendom skulde overleveres visse Trustees (Tillidsmænd, Legatets Bestyrere) for af dem at anvendes "til at fremme fattige Børns religiøse og moralske Opdragelse og til Forbedring af Præstegjældsskolelærernes Kaar i Grevskabet Aberdeen især i Landdistrikterne — — — idet jeg derhos erklærer, at Indkomsten af mine nævnte Midler og Eiendom altid skal anvendes paa en saadan Maade, at ikke Godseierne eller andre Personer fritages fra deres lovlige Forpligtelse til at underholde Præstegjældsskolernes Lærere eller lettes i denne Byrde, og saaledes, at der ikke gjøres Indgreb i Godseieres og Presbyteriers Rettigheder og Myndighed over Lærerne eller de Skoler, som ere betroede til deres Omsorg."

Han bestemte fremdeles, at Indkomsten af hans Eiendom skulde "uddeles i Summer paa £ 20 (90 Spdlr.) til de meest fortjente Præstegjældsskolelærere i Grevskabet Aberdeen", at "disse Personer skulle vælges aarligen", at "de meest folkerige Præstegjælde og de stærkest frekventerede Skoler skulle gives Fortrinnet", at "enhver Lærer, som erholder en saadan Sum, skal være forpligtet til at undervise uden at erholde Skolepenge et Antal af 25 fattige Børn, som ikke ere istand til at

betale for Underviisningen og at Menighedsraadet skal udvælge disse Børn".

Til Bestyrere af Legatet indsatte han Indehaverne af forskjellige civile og geistlige Poster. Disse antoge Professoren i Mathematik ved Marischal College i Aberdeen til Inspektør ved Skolerne. Indtægterne have hidindtil kun tilladt dem at tilstaae Bidrag til 67 af 106 Skoler, som kunne nyde Godt af Legatet. Det er imidlertid Læreren og ikke Skolen, som vælges. Skolerne inspiceres og Indberetning gjøres aarligen.

Da Skolelæreren ved Lov er forpligtet til at undervise fattige Børn gratis, sees det, at den hele Ydelse maa betragtes som en Forbedring af hans Kaar. Det er ovenfor oplyst, at Gjennemsnitsindtægten for Lærerne i Aberdeen, Banff og Moray var henved £ 100, inden Milne's Legat kom til. Selv om Indtægterne fra andre Kilder ikke vare forøgede i de sidste Aar, — hvad de dog maa antages at være blevne blandt Andet ved Statens senere Bevilgninger, — vilde altsaa Lærerne ved Præstegjældsskolerne i Aberdeen gjennemsnitsviis have en Indtægt af omtrent £ 113 eller omtrent 510 Spdlr., iberegnet Værdien af frit Huus og Have.

Lærerseminarier.

Der gives ikke noget andet Land, hvis lavere Lærerstand har staaet paa et saa høit Dannelsestrin som Lærerne ved Skotlands Præstegjældsskoler i de sidste 2 Aarhundreder. Den store Fleerhed af disse have i længere eller kortere Tid studeret ved et Universitet, hvortil Elever af Præstegjældsskolerne paa Grund af de skotske Universiteters eiendommelige og efter Præstegjældsskolerne tildeels afpassede Indretning med Lethed kunne gaae over. Medens en Deel af de universitetsdannede Almueskolelærere kun havde tilbragt et eller et Par Semestre ved Universitetet, havde andre fuldendt deres akademiske Studium i theologisk Retning. Nogle af dem kunne saaledes med

Hensyn til det Dannelsestrin, hvorpaa de staae, sammenlignes med theologiske Kandidater hos os; atter andre, og det den store Fleerhed, med Studenter, som have taget vor anden Examen, eller med Disciple, som have gjennemgaaet vore Latinskolers høiere eller midlere Klasser*). Med en saadan almindelig Dannelse medbragte mangen tiltrædende Lærer en speciel Tilbøielighed for og en dybere Indsigt i et enkelt Fag eller nogle enkelte Fag, hvorpaa jeg af Historien kunde anføre flere Exempler**). Da nu Lokalbestyrelserne (Præst og Godseiere) baade bestemme Fagene i Skolen og vælge Lærerne, er det indlysende, at de skotske Præstegjældsskoler ogsaa ofte have kunnet yde Eleverne Leilighed til at erhverve grundigere og mere udstrakte Kundskaber i enkelte Fag, der vare Lærernes og undertiden vel ogsaa Bestyrelsens Yndlingsfag. Under disse, hvad Lærernes intellektuelle Standpunkt angaaer, for Skolerne særdeles gunstige Forholde vilde det ikke være at undre over, om Trangen til Dannelsesanstalter, hvor de vordende Lærere kunde erholde en paa deres fremtidige Virksomhed specielt beregnet, fornemmelig praktisk Uddannelse, ytrede sig senere i Skotland end i andre Lande, hvor Almueskolens Lærerposter ialmindelighed besattes med Mænd uden høiere Dannelse og hvor derfor Skolens Virksomhed i Eet og Alt naturligviis maatte lede til yderst utilfredsstillende Resultater. Dette har virkelig ogsaa været Tilfælde. Og som en Følge heraf gik der længere Tid hen, inden det nyere og friskere methodiske Liv, som for omtrent et halvt Aar-

*) En Student, som har tilbragt 4 Aar ved et Universitet, staaer omtrent paa samme videnskabelige Standpunkt som hos os en Student, der har taget de tvende første Examener. Forelæsningerne for de yngre Studerende ere nemlig af en meget elementær Natur.

**) Robert Burns' Lærer var saaledes meget vel hjemme i det franske Sprog, for hvilket han i et ganske kort Undervisningskursus ogsaa vakte sin Lærlings Interesse.

hundrede siden begyndte at røre sig i andre europæiske Landes, fornemmelig Tydsklands, Skoleverden, fandt Indgang i Skotlands Skoler, skjønt en Deel af disse tidligere stod saa høit, at der ikke engang kunde være Tale om Sammenligning mellem dem og andre Landes Almueskoler. Hertil kom ogsaa den i flere Henseender skadelige og hæmmende Indflydelse som Bells og Lancasters Systemer udøvede paa Skolevæsenets Udvikling ved at styrke og udbrede den Forestilling, at der udfordres liden eller ingen Forberedelse til Lærerkaldet, en Tanke, som Dr. Bell har givet det skarpeste Udtryk i de bekjendte Ord: "giv mig 24 Lærlinge idag, saa skal jeg give dig 24 Lærere tilbage imorgen." Meget længe kunde det dog ikke vare, inden den pædagogiske Bevægelse ogsaa naaede Skotland, og da Sæden her engang først var lagt, maatte den strax spire og trives godt i den frugtbare Jordbund, som dannedes af en i intellektuel Udvikling saa fremragende Lærerstand som de skotske Parish Schoolmasters. Det var, som før berettet, i Aaret 1813, at Edinburghs Menighedsskole stiftedes, og omtrent 1818 at Hr. John Wood traadte i Forbindelse med denne Skole og lidt efter lidt indførte methodiske Forbedringer i dens Undervisningssystem. Inden fem Aar blev denne Skole trods de heftige Angreb, som gjordes paa den af Tilhængerne af det Gamle, som, naar det skortede paa Grunde, endog søgte at latterliggjøre dens Undervisningssystem, i en stedse videre og videre Kreds betragtet som en Mønsterskole. Mange Lærere fra forskjellige Kanter af Landet tilbragte længere eller kortere Tid ved den for at gjøre sig bekjendte med dens Methode; mange Skoleforstanderskaber sendte den nyvalgte Lærer did, inden han tiltraadte sin Post, og Generalforsamlingen benyttede den aldeles som Mønsterskole til Uddannelse for sine Lærere. Samtidig hermed virkede Hr. Stow i Glasgow, hvor et Seminarium indrettedes efter hans Anskuelser. Jeg vil imidlertid her indskrænke mig til at skildre

det af Hr. Woods Skole opstaaede Seminarium og dertil føie nogle kortere Bemærkninger om det efter Stows Grundsætninger nu ledede Frikirkeseminarium i Glasgow.

I 1838 gik Menighedsskolen over paa Generalforsamlingens Liste under Benævnelsen "Normal and Sessional School."

I 1841 besluttedes at ombanne den til et fuldstændigt Seminarium, og Lokalet, til hvis Opførelse Regjeringen ydede et betydeligt Bidrag, ligesom den ogsaa understøtter Seminariet med £ 500 aarlig, blev taget i Brug i Aaret 1845.

Seminariet bestaaer af to Hovedafdelinger: det egentlige Seminarium (the Normal School) og Øvelsesskolen eller Mønsterskolen (the Model School).

Lærerpersonalet bestaaer af en Rektor, 4 Lærere for Øvelsesskolen, Timelærere i Mathematik med Regning, Gaelisk, Fransk, Tegning og Sang, samt en Lærerinde. Rektor meddeler Seminaristerne den meste Undervüsning undtagen i de Fag, hvori man har Timelærere. Dog giver Hovedlæreren ved Modelskolen dem 4 Timers Undervüsning ugentlig i Grammatik, Etymologi og Geographi, og den anden Lærer giver de kvindelige Seminarister en lignende Undervüsning. Andenlærer underviser ogsaa de mandlige Seminarister i Skrivning og Bogholderi, og Tredielærer de kvindelige i Skrivning og Regning. De praktiske Øvelser i Mønsterskolen ledes fornemmelig af dennes Lærere, men Rektor fører dog ogsaa her et Overopsyn. Seminariets Lærlinge henhøre til tre forskjellige Klasser: Lærlinge, som uden Betaling erholde Undervüsning og Ophold i Seminariet (Frilærlinge), betalende Lærlinge og kvindelige Lærlinge.

I. For dem, som ønske at optages som Frilærlinge, finder Optagelse Sted to Gange om Aaret, nemlig ved Seminariets Aabning i Begyndelsen af September og ved Midten af det aarlige Kursus i Begyndelsen af Februar. De maae ikke være under 18 og ikke over 25 Aar.

1) Optagelseseramen, som hovedsagelig foregaaer skriftlig, omfatter Engelsk Læsning, Grammatik og Etymologi; en simpel Udarbeidelse i Modersmaalet; Regning (et fuldt Kursus efter de brugelige Lærebøger); et Omrids af den almindelige Geographi og, mere specielt, Stor=Britanniens og Palæstinas; Religionskundskab (Den lille Katechismus og et Omrids af Bibelhistorien).

Seminarister, som optages med dette Minimum af Forkundskaber, uddannes for reent elementære Skoler. Af dem, som besidde Kundskab i det Gaeliske Sprog, fordres ikke et saa nøiagtigt Bekjendtskab til Engelsk som af andre Aspiranter.

2) Aspiranter, som foruden ovennævnte Fag opgive høiere Gjenstande f. Ex. gamle eller nyere Sprog og Historie, Mathematik, Naturvidenskaber eller Tegning, blive prøvede heri. De betragtes som forberedende sig for en høiere Klasse af Skoler f. Ex. Præstegjældsskoler, og deres Underviisning indrettes i Overeensstemmelse dermed.

Naar tre Maaneder ere forløbne efter deres Optagelse, gjør Rektor Indberetning til Komiteen om Seminaristernes Opførsel, Fremskridt og Evner, og Komiteen bestemmer derpaa, hvilke af dem skulle beholdes for det hele Kursus.

Opholdet ved Seminariet maa med faa Undtagelser mindst vare 18 Maaneder. Inden Seminaristerne forlade Seminariet, skulle de ved en Examen i Komiteens Overvær godtgjøre, at de have erhvervet sig de foreskrevne Kundskaber i følgende, ved Seminariet foredragne, Underviisningsgjenstande:

Den lavere Afdeling.

1. Engelsk Læsning. 2. Skrivning. 3. Engelsk Grammatik. 4. Engelsk Stiil. 5. Regning (et fuldt Kursus med Hovedregning og Bogholderi). 6. Elementær Geographi med et Kursus over physisk Geographi og Benyttelse af Glober. 7. Almindelig Historie. 8. Naturhistorie. 9. Sang. 10. Linear-Tegning. 11. Pædagogik. 12. Religionskundskab: a) Religionslære (Troesbekjendelsen og den lille Katekismus); b) Bibelforklaring (af et opgivet Stykke); c) Det gamle og det nye Testamentes Historie; tilligemed d) et Omrids af Kirkehistorien.

Den høiere Afdeling.

Alle de foregaaende Gjenstande tilligemed 13. Latin — Stykker af Livius, Virgil, Terents; Stile, Antikviteter, Synonymik m. m.; 14. Græsk — Analecta Minora, Stykker af det nye Testament, to Bøger af Anabasis og to Bøger af Homer; 15. Mathematik — de første 6 Bøger af Euclid, Praktisk Trigonometri, Udmaaling af Overflader og Legemer, Landmaaling, Algebra til kubiske Ligninger og Begyndelsesgrundene af Mechaniken.

Naar Seminaristen forlader Seminariet, meddeler Komiteen ham et Modenhedsvidnesbyrd. Hvis han ikke strax ansættes ved en Skole, paahviler ham i 6 Maaneder efter hans Dimission den Pligt at modtage en Ansættelse, som Komiteen maatte tilbyde ham. Hvis han ikke vil modtage en saadan Ansættelse, er han forpligtet til at erstatte Komiteen de med hans Ophold ved Seminariet forbundne Omkostninger.

II. Andre Aspiranter optages mod Betaling. Disse boe deels som Pensionærer i Seminariet deels udenfor samme. Seminaristerne have fri Benyttelse af Bibliotheket.

Ingen optages i Tiden mellem de to Terminer, medmindre hans Forkundskaber sætte ham istand til med Held at følge med.

III. Den tredie Klasse af Lærlinge bestaaer af Kvinder. De maae ikke være under 17 Aar; de uddannes til Lærerinder for Elementærskoler og industrielle Pigeskoler.

De ere altid boende udenfor Seminariet.

Den Examen, som gaaer forud for Meddelelsen af Modenhedsvidnesbyrdet, er for de kvindelige Seminaristers Vedkommende af et mindre Omfang end Afgangsexamen for den ovenomhandlede lavere Afdeling af mandlige Lærlinge.

Modenhedsvidnesbyrd meddeles kun dem, som have tilbragt mindst 6 Maaneder ved Seminariet.

Seminaristernes Antal var i den Tid, da jeg besøgte Indretningen, nogle og halvfjerdsindstyve, hvoraf nogle og firti vare Mænd og nogle og tredive Kvinder. De mandlige og kvindelige Seminarister nyde fælles Underviisning saa langt, som de kvindelige Seminaristers Underviisning strækker sig.

I det sidste Aar havde 55 mandlige og 32 kvindelige Seminarister erholdt Modenhedsvidnesbyrd og vare blevne ansatte i følgende Stillinger: 2 som Lærere ved Præstegjældsskoler, 9 som Lærere ved Generalforsamlingens Skoler, 11 Lærere og 14 Lærerinder ved Subskriptionsskoler, 7 Lærere og 1 Lærerinde som Hjælpelærere ved Præstegjældsskoler og andre Skoler; 1 Lærer og 2 Lærerinder gik over i private Stillinger, 15 Lærere og 5 Lærerinder vendte tilbage til sine egne Skoler, 2 gik over til Universitetet og der var 6, hvis Bestemmelse var ubekjendt, 1 gik over i anden Stilling og 10 vare uden Ansættelse.

Med Hensyn til Seminariets Underviisning bemærkes overhovedet, at den deels tilsigter en Repetition og en Udvidelse af Seminaristernes Kundskaber i de til almindelig (liberal) Dannelse henhørende Gjenstande deels at meddele Belæring om og Øvelse i at ordne og undervise en Skole. Lærlingerne erholde derfor et regelmæssigt Underviisningskursus i alle de før omtalte Gjenstande, hvori de maae have gjort nøiere bestemte Fremskridt, inden de kunne tildeles Modenhedsvidnesbyrd. Under deres specielle Uddannelse for Lærerkaldet bliver Theori og Praxis omhyggelig forenet. Opdragelsens Theori meddeles i 20 Foredrag af Rektor. Til Uddannelse i Underviisningskunsten have Seminaristerne Lærernes Exempel for sig, og de øve sig derhos i Mønsterskolen under Lærernes Veiledning flere Timer om Ugen. Hver Seminarist faaer nemlig en liden Afdeling af en af Mønsterskolens 4 Klasser til Underviisning for et Tidsrum af 14 Dage, idet han begynder med en Afdeling af de yngste Børn og hver fjortende Dag modtager en høiere Afdeling. Mindst een Gang om Ugen bliver desuden en Afdeling underviist af en Seminarist i de øvrige Seminaristers Overvær. Rektor er ogsaa tilstede, og naar Underviisningen er endt, fremsætte nogle af Seminaristerne de Bemærkninger, som den brugte Fremgangsmaade maatte foranledige. Til Slutning optræder Rektor, som søger at fremhæve det Gode baade i den underviisende Seminarists Fremgangsmaade og i de fremsatte Bemærkninger samt at paavise det Mangelfulde og mindre Begrundede. Jeg overværede saadanne Øvelser baade ved dette Seminarium og ved Frikirkeseminariet i Glasgow. Flere af Seminaristerne fremsatte sine Bemærkninger med Lethed og Klarhed og blandede dem undertiden med lidt Vid og Humor. Men hvad jeg især maatte beundre, var den Dygtighed og den Takt, hvormed begge

Bestyrere forstode at holde Diskussionen indenfor de rette Grændser uden at afskjære Adgangen til at fremkomme med en spøgende Vending og en vittig Bemærkning, der ikke kunde eller burde saare Nogen, men som tjente til at give det Hele en mere aandfuld og vækkende Charakteer. Jeg skal senere give en fuldstændigere Beskrivelse over en saadan Underviisningstime i det Glasgowske Seminarium.

Øvelserne for de kvindelige Seminarister i den industrielle Afdeling af Mønsterskolen ere indrettede efter det samme Princip, idet Seminaristerne deels paabegynde Elevernes Arbeider deels meddele Underviisning under Lærerindens Tilsyn. De tage ogsaa Deel i Skolens øvrige Beskjæftigelser.

Jeg overværede den offentlige Examen baade i Seminariet og i Mønsterskolen, ligesom jeg der tilbragte flere Dage før og efter Examen. Underviisningen for Seminaristerne frembød imidlertid Intet, som i methodisk Henseende fortjener særligen at fremhæves, og jeg vil derfor ikke meddele nogen fuldstændigere Beretning om hvad jeg der saa og hørte. Jeg vil kun ved Siden af den almindelige Bemærkning, at Underviisningen i alle Fag forekom mig at være grundig og klar og Seminaristerne overhovedet at besidde gode Kundskaber i hvad der var foredraget, med et Par Ord omtale enkelte Fag, om hvis Stilling i Fagcyklusen man maaskee ikke ved Hjælp af det allerede Meddeelte vil kunne danne sig en rigtig Forestilling.

Under de engelske Timer tildeelte man Literaturens og Sprogets Historie megen Opmærksomhed. Som Hjælpemidler hertil benyttedes især den før omtalte Læsebog af Mc. Culloch "Course of Reading" og Chambers's "History of English Literature." Naar der læstes et Stykke i Læsebogen, blev der baade ved Examen og under den daglige Underviisning spurgt om Forfatterens Levetid, Skrifter, Eiendommeligheder o. s. v. Ved Examen bleve Hovedpunkterne i Sprogets Udviklingshi-

storie gjorte til Gjenstand for en Examination, som viste, at Seminaristerne vare vel hjemme i dette Fag.

De skriftlige Øvelser i Modersmaalet bestaae deels i Diktat deels i Gjengivelse og Uddrag af historiske Fortællinger og andre lettere Øvelser deels i mere selvstændige Udarbeidelser over pædagogiske og andre Gjenstande.

I Mathematik blev der ved den offentlige Examen examineret i Euclids 6 første Bøger, i Proportionslæren, simple og kvadratiske Ligninger og i Rækker, og Seminaristernes mathematiske Kundskaber vilde gjøre enhver Skole Ære. De havde alle læst Mathematik; men der var to Afdelinger, af hvilke den høiere Afdeling havde læst Snowballs analytiske Trigonometri ved Siden af hvad den lavere Afdeling havde gjennemgaaet, hvortil ogsaa hørte Udmaaling af Høider, Overflader og Legemer og Elementerne af den analytiske Trigonometri samt af Mechanik.

Ogsaa i Latin var der to Afdelinger. Den videst komne Afdeling gjorde ved Examen Rede for Virgils Georgic. lib. IV; Aeneid lib. VI, 230 til Enden, Livius lib. XXI og for Æneid. lib. VII, som de havde læst paa egen Haand. De scanderede og oversatte ialmindelighed godt og lagde Bekjendtskab til den romerske Literatur og Historie for Dagen. Derimod vare flere af dem mindre sikre i Grammatik, hvilket i endnu høiere Grad var Tilfælde med den lavere Afdeling.

I Græsk, som læstes af Færre og kun i een Afdeling, var gjennemgaaet en Deel af Testamentet, en Bog af Anabasis og 3die Bog af Iliaden; men de vare alle, efter deres Kundskaber, at betragte som Begyndere. Den samme Dom maa jeg ogsaa udtale om deres Kundskaber i Fransk, skjønt deres Lærer, en indfødt Franskmand, der i mange Aar havde været bosat i Edinburgh, men hvis hele Optræden med mangfoldige høflige Buk og Skrab og livlig, men overflødig, Tale

dannede en charakteristisk Modsætning til den hele Omgivelse, ikke lod det mangle paa Udtalelser om rosværdig Flid og Opførsel og „merveilleuse" Fremskridt.

Der var ingen af Seminaristerne, som ikke havde deeltaget i Underviisningen i flere af de til den høiere Afdeling henhørende Fag; men de vare, som allerede bemærket, ikke alle lige vidt komne. I Modenhedsvidnesbyrdet bemærkes det derfor udtrykkelig, hvilken Fremgang de have gjort i hvert af disse Fag.

I det sidste Aar havde Seminaristerne desuden efter Indbydelse af „the Highland and Agricultural Society" overværet et Kursus af Forelæsningen over Agerdyrkningschemi (Agricultural Chemistry).

De kvindelige Seminarister nyde, som før bemærket, Underviisning fælles med de mandlige i de Fag og i den Udstrækning, som det ansees hensigtsmæssigt for deres Uddannelse. Ved Siden heraf erholde de særskilt Underviisning i Læsning, Grammatik, Geographi, Regning og Religion. Underviisningen i Haandarbeide drives med Omhu og Iver. Overhovedet tillægger man den kvindelige Deel af Seminariet megen Betydning, idet man betragter den som staaende „i en nøie og umiddelbar Forbindelse ved Forbedringen af de lavere Klassers sociale Stilling."

Hver Morgen og Aften holdes Bøn.

Man vil ikke kunne danne sig en nogenlunde klar Forestilling om Beskaffenheden af den Uddannelse, Seminaristerne erholde, uden at besidde nøiere Kjendskab til Mønsterskolen. Da denne derhos som Mønsterskole har en Indretning, som man ogsaa paa andre Steder søger at efterligne saa meget, som de særegne Forholde gjøre tilraadeligt, antager jeg, at en Beskrivelse af denne Skole vil yde Læseren et vigtigt Bidrag

til en rigtig og, saavidt muligt, anskuelig Opfatning af de skotske Skolers indre Liv.

Mønsterskolen bestaaer af 4 Klasser, fælles for Drenge og Piger. Hver Klasse har sin Lærer, og under disse 4 Lærere staae igjen 10 Lærerlærlinge. Dog er det først i de to sidste Aar, at Skolen har haft Lærerlærlinge.

Den laveste Klasse dannes af Børn mellem 2 og 7 Aar. Her begynder Underviisningen fra ABCet af, ligesom Pigerne lære at bruge Naalen. Blandt Underviisningsgjenstandene vil jeg fremhæve „Easy lessons on familiar objects, illustrated by pictures, calculated to exercice the faculty of observation“ (Anskuelsesøvelser, knyttede til Fremviisningen af Billeder af bekjendte Gjenstande) og „Simple moral stories, adopted to the capacity of children, affording the elements of religions instruction“ (moralske Fortællinger, som indeslutte Begyndelsesgrundene til den religiøse Underviisning). Børnene, hvis Antal var omtrent 60, vare 3 Timer daglig i Skolen.

I den følgende Klasse indtræder en ordnet Religionsunderviisning, ligesom Begyndelsesgrundene af Grammatik og Geographi meddeles, begge Dele uden Bog. Ogsaa Regneunderviisningen begynder her. Antallet i denne Klasse var omtrent 100; Skoletiden 4½ Time daglig og Børnenes Alder ialmindelighed mellem 7 og 9 Aar. Sang og Marsch anvendes ligesom i den foregaaende Klasse af og til i Dagens Løb. Børnene fik smaae Hjemmearbeider.

I den 3die Klasse med omtrent 140 Disciple mellem 9 og 11 Aar indtræder Naturhistorie som selvstændigt Fag; ligeledes Tegning. Latin læses af endeel Disciple.

Den øverste Klasse bestaaer af Disciple ialmindelighed mellem 11 og 14 Aar. Skoletiden er her 6 Timer daglig, af hvilke den første Time hver Dag anvendes til de forskjellige

Grene af Religionsunderviisningen. Elevernes Antal var 60. Det foreskrevne Underviisningskursus i denne Klasse er: „Religionsunderviisning, omfattende Analyse af Miraklerne, Parablerne og Christendommens Hovedlærdomme; Bibelhistorie og bibelsk Geographi — Den lille Katechismus sammen med den nedre Klasse — Skotlands og det britiske Riges Historie — Chronologi — Etymologi tilligemed Ords oprindelige og afledede Betydning — Syntax med Analyse af Eiendommeligheder i Konstruktionen — Et Kursus i engelsk Udarbeidelse (composition) — Deklamation (elocution) med Analyse af poetiske Stykker — Geographi, historisk og physisk — Begyndelsesgrundene af Astronomi og Brug af Jordglobus — Kartttegning — Latin, Fransk og Tegning for dem, som ønske det — Musik (ɔ: Sangens Theori) — Regning, Skrivning og Bogholderi — Mathematik — Syning og Strikning for Piger. Daglig gives Hjemmelektier og skriftlige Arbeider.

Skolepengene udgjøre omtrent 30 ß Norsk for hver Maaned i de 2 øverste Klasser og omtrent 20 ß i de to nederste.

Med Hensyn til ovenstaaende, ordret meddeelte Bestemmelser om Underviisningens Indhold i øverste Klasse turde det maaskee ikke være overflødigt udtrykkelig at bemærke, at Begyndelsesgrundene af Astronomi ikke læres efter nogen særskilt Lærebog og at Stoffet vel neppe i Omfang overskrider hvad der heraf findes i vore større Lærebøger i Geographien. Saavidt jeg veed, lærtes ogsaa Mathematik kun i liden Udstrækning og ikke af alle Disciple. Een Gang for alle bemærkes, at man ikke, fordi at Stoffet er betegnet med Videnskabens Navn, maa tænke sig det meddeelt i en streng videnskabelig Form. Vi ere saa tilbøielige til, naar vi høre Ordene Mathematik, Astronomi o. s. v., at tænke os den strænge videnskabelige Methode som nødvendig forbunden dermed, af

den Grund, at slige Kundskaber hos os saa sjelden meddeles i en mere populær Form.

For at give Læseren en klarere Forestilling om Mønsterskolens Virksomhed, vil jeg meddele Et og Andet om den offentlige Examen, der afholdtes Dagen efter Seminaristernes Examen, og dertil føie enkelte af de Bemærkninger, jeg nedskrev efter mine Besøg i Skolen under den daglige Underviisning.

Examen afholdtes for de to øverste Klasser under Eet i den store Forsamlingssal i Nærværelse af flere Hundrede Tilhørere. Først blev afsunget en Psalme. Derpaa holdtes Bøn af Dr. Cook fra St. Andrews, der var tilstede og ledede Examinationen i Egenskab af Formand (convener) i Generalforsamlingens Opdragelseskomite. Examinationen begyndte med Religion. Genesis's 22de Kap. blev oplæst af tre eller fire Elever paa en saadan Maade, at man strax fik det Indtryk, at de forbandt en klar Tanke med Ordene. Derpaa maatte andre Børn gjøre Rede for Indholdet og de forklarede derhos enkelte Steder paa en simpel, forstandig Maade. Dernæst examineredes i Katechismus, i Bibelhistorie og bibelsk Geographi, og Børnene lagde gode, undertiden overraskende, Kundskaber for Dagen. I Engelsk læstes nogle Stykker af Læsebogen. Alle uden Undtagelse læste godt, Enkelte mærkværdig smukt. Der var saaledes en livlig trettenaarig Gut, hvem det tilfaldt at læse et kort rhetorisk Stykke, hvis Begyndelse lyder: Liberty is commensurate with and inseperable from British soil; British law proclaims even to the stranger and the sojourner, the moment he sets his foot upon British earth, that the ground on which he treads is holy, and consecrated by the genius of Universal Emancipation! Han læste med fuld Sikkerhed, med stærk og sand Betoning og med

et Udtryk, hvori dyb og ædel britisk Selvfølelse udtalte sig, og han henrev derved det hele tilstedeværende Publikum i den Grad, at det uvilkaarligen udbrød i en stærk Bifaldsstorm. Læseren studser maaskee; det stemmer jo ikke med vore Sæder; men naar man selv er tilstede, saa finder man det naturligt. Man gribes selv af den samme Følelse, og man stødes da ikke over, at Følelsen ogsaa faaer sit Udtryk. Og selv betragtet fra Reflektionens Standpunkt har en saadan Scene sin dybe Betydning. Almueskolen viser her sin Magt til at indplante Friheds- og Nationalfølelse i sine Lærlinges Bryst; Fædrelandskjærligheden styrkes og næres ved Sympathiens Magt, og naar saaledes den simpleste Arbeidsmands Søn, i Almueskolen og ved Anvendelse af det Dannelsesstof, den har budt ham, er istand til at anslaae de Høiereståaendes fineste Hjertefibrer og rive dem med sig i Følelsens Strøm, da faaer man ikke blot Erkjendelsen, men ogsaa Følelsen af, at Folket er eet og at Dannelsen, om end dens Grader ere forskjellige, dog er eensartet og fælles for alle Folkets Dele. Og det her skildrede Dieblik var ikke det eneste af denne Natur, jeg oplevede i skotske Skoler.

Det vilde imidlertid være en meget falsk Forestilling, hvis man heraf uddrog den Slutning, at Underviisningen i Modersmaalet fortrinlig bevægede sig paa det æsthetiske Gebeet. Dette betragtes og behandles kun som en Bestanddeel, for hvilket de øvrige Bestanddele ikke stilles i Skyggen. Børnene lagde derfor ogsaa gode Kundskaber for Dagen i andre Retninger. Piger og Gutter paa 11 og 13 Aar analyserede grammatisk og begik sjelden en Feil; de gjorde med megen Sikkerhed Rede for Ordenes Rødder, deres Afledning, oprindelige og afledede Betydning o. s. v.

Ogsaa under Examinationen i de øvrige Fag, som Historie, Naturhistorie og Geographi, viste de, at de baade be-

sade gode Kundskaber og at de havde tilegnet sig dem og anvendt dem med Tænksomhed. Men der var dog Intet, som i den Grad forbausede mig, som deres Færdighed i Hovedregning. Især udmærkede de ældste Gutter sig i denne Retning. Der blev givet en Mængde forskjellige Opgaver, blandt andre Slags saadanne som: 6 × 7 : n + n × n o. s. v. indtil 17 og 18 Led. Læreren fremsagde Opgaven saa hurtigt som han kunde tale; men i samme Øieblik, som han standsede, vare alle Disciplene færdige. De stode med en liden Tavle i Haanden og nedskreve Facit, hvorved det blev muligt at undersøge, om alle havde den rigtig, og det var næsten altid Tilfælde. Alle Tilstedeværende vare ogsaa synligen forbausede over den mærkværdige Færdighed, Bornene besade.

Ogsaa Sangen var fortrinlig og gjorde et dybt Indtryk, Noget, som ikke kan siges om Sangøvelserne i de skotske Skoler ialmindelighed, skjønt der i senere Aar gjøres Meget især fra Seminariernes Side til Skolesangens Forbedring.

Da Examinationen var tilende, holdt først Seminariets Rektor Mr. Davidson en Tale, der indeholdt Anerkjendelse og Opmuntringer. Som nok et Exempel paa Tonen i slige Forsamlinger vil jeg tilføie, at idet han under denne Tale søgte at vise hvad der maatte opmuntre og tilskynde til kraftig Virksomhed for Skolen og i Skolen, fremhævede han ogsaa Fædrenes hæderlige Bestræbelse for Skolevæsenet og den store Anerkjendelse, som overalt i Verden var blevet det skotske Skolevæsen til Deel. Da han som et Beviis herpaa ogsaa omtalte, at der just i Salen vare Mænd tilstede, som fra Nordamerika og Norge vare komne did for at gjøre sig bekjendte med de skotske Skoler, saa udbrød der atter en mægtig Bifaldsstorm, visitnok især fra Seminariets egen Ungdom, hvis skotske Selvfølelse blev behageligen afficeret ved et saadant Beviis paa, at den skotske Skole var hædret og anerkjendt. Dr.

Cook søgte i sin Slutningstale at affjøle denne patriotiske Følelse en Smule ved at fremhæve, at ethvert Folk visseligen vilde kunne finde Noget at lære af det andet, og ligesom han derfor haabede, at de Fremmede, som besøgte de skotske Skoler, vilde finde Adskilligt, der fortjente Anerkjendelse og Efterligning, saaledes var han vis paa, at det vilde gaae dem selv ligedan, naar de kom til os og besøgte vore Skoler. Hans Tale var iøvrigt en Indledning til Uddelingen af Priisbelønningerne, der udelukkende bestode i Bøger. Han søgte at fremkalde en rigtig Opfatning af disse Belønninger, idet han blandt Andet fremhævede, at de kunde betragtes som Symboler paa den indre Tilfredshed og Glæde, der altid ledsager Flid og tro Opfyldelse af Pligter.

Efter Talen holdt Dr. Cook en Slutningsbøn.

Den hele Akt gjorde et dybt og uudslettelige Indtryk. Der var en Friskhed og Sundhed, der kun kan udspringe af en reen og dyb Kilde, udbredt over det Hele. Religiøs og anden Kundskab stode ikke her som Modsætninger; den ene understøtter den anden. Heller ikke var Kundskabs Meddelelse det eneste Formaal; man søgte ogsaa mere umiddelbart at paavirke Følelsen og Charakteren. Derfor er Resultatet af en saadan Skoles Virksomhed heller ikke en blot og bar Tilegnelse af et Kundskabsforraad; endnu mindre en eensidig Tilegnelse af en enkelt Art af Kundskaber; men en Dannelse, som er gjennemtrængt af Christendommens Aand og mægtig til at gjøre Lærlingen skikket for gavnlig og hæderlig Virksomhed i Nutidens Liv, hvortil udfordres en Aandens Udvikling, der svarer til Livets eget rigere Indhold.

Det samme Indtryk, som denne Dannelsesanstalt for vordende Lærere med dens Møsterskole gjorde paa mig ved den offentlige Examen, modtog jeg ogsaa ved mine hyppige Besøg der baade før og efter Sommerferierne. Især fandt jeg Un-

dervïisningen i Mønsterskolens øverste Klasse, hvis Lærer Mr. Armstrong forekom mig isandhed at være en Mønsterlærer, høist fortrinlig. I en geographisk Time gav han mig Anledning til at blive kjendt med Børnenes Kundskaber i Norges Geographi, hvilke vare meget tilfredsstillende, skjønt ikke ganske a jour. I en naturhistorisk Time før Examen, i hvilken der lagdes an paa at undersøge, om de havde en Oversigt over det hele zoologiske System, opgav jeg forskjellige norske Dyr til Beskrivelse, og de vidste altid at angive deres væsentlige Kjendemærker og anvise dem den rette Plads i Systemet.*)

Ogsaa Seminaristernes daglige Undervïisning og Examination afgav Vidnesbyrd om, at her var Anledning til at erhverve en intellektuel Udvikling, som kunde sætte Seminaristen istand til med Held at optræde som Lærer. Dog vare ogsaa her naturligviis Enkelte, hos hvem der sporedes Mangel paa Klarhed selv i de elementære Begreber f. Ex. de grammatiske. Overhovedet klagedes der baade i de offentliggjorte Reporter og under mundlige Samtaler over, at Seminaristerne ikke medbragte de ønskelige Forkundskaber. Den store Søgning efter Lærere, bevirket ved den betydelige Forøgelse af Skolernes Antal, som har fundet Sted i de senere Aar, foranledigede ogsaa, at Opholdet ved Seminariet blev kortere end man ellers maatte ønske. Dog erkjendes det, at begge Mangler have aftaget baade i Grad og i Udstrækning for hvert Aar, og man ventede en radikal Forbedring fra den Tid af, at Indretningen med Lærerlærlinge (pupil-teachers) i Skolerne havde bestaaet saa længe, at Fleerheden af Disciple kunde tilstrømme Seminarierne fra denne Kilde.

Den Aand, som herskede blandt Seminaristerne, tiltalte mig meget. De besade alle uden Undtagelse et høfligt og be-

*) Som Lærebog benyttedes det tilsvarende Bind af Chambers's „Educational Course.

skedent Væsen; der var Alvor i deres Ydre, og den Skotterne eiendommelige Styrke og Udholdenhed i Villien var afpræget i deres Ansigt og deres Tale. Der var i denne Henseende Meget, som mindede mig om Hjemmet; men Seminaristernes høiere Dannelse gave dem en større Frihed og Lethed i deres Optræden, det være som Lærling eller som Lærer, end vore Seminarister ialmindelighed besidde.

Efterat jeg ved hyppige Besøg i det nu skildrede Seminarium havde gjort mig nøie bekjendt med det, besluttede jeg kun at anvende en liden Deel af min Tid til at lære de øvrige Seminarier at kjende. Flere med Forholdene bekjendte Mænd forsikrede mig nemlig, at Forskjellen mellem Seminarierne ikke var af nogen særdeles væsentlig Natur, men for den største Deel kun en saadan, som var begrundet i Lærernes Personlighed, en Paastand, om hvis Rigtighed jeg ogsaa overbevistes ved Gjennemlæsningen af de offentliggjorte Beretninger. Da jeg dog ønskede at forvisse mig herom ved personlig Jagttagelse idetmindste af et af de øvrige, valgte jeg hertil Frikirke-seminariet i Glasgow, deels fordi jeg vilde see med egne Øine, hvorledes Frikirken søgte at løse Opgaven og deels fordi dette Seminarium er ledet efter Hr. Stows Grundsætninger. Denne Mand har gjort store Opofrelser for Seminariet som for Glasgows Skolevæsen overhovedet. En Buste af ham i Marmor er ogsaa opreist i Seminaristernes Læresal.

Modelskolen ved dette Seminarium har omtrent 800 Elever. Den egentlige Modelskole bestaaer af 3 Klasser. Den nederste, The Infant School, — Asylet — havde Børn i Alderen fra 2 til 6 Aar. Beskjæftigelserne her ere de i Asyler almindelige. I de Par sidste Aar lærte Børnene at læse, hvormed de dog aldrig begyndte, førend de vare over 4 Aar. Endnu dette er jo en tidlig Alder til at begynde Læsningen; men det er hyppig Tilfælde i Skotland, at Børnenes Under-

viisning begynder tidligere end jeg troer det er hensigtsmæssigt. Saaledes overværede jeg en Examen i en Barneskole i St. Andrews, hvor Børn paa omtrent 3 Aar bleve examinerede i Skotlands Geographi. Kundskaben indskrænkede sig naturligviis til paa Kartet at paapege og derhos benævne de vigtigste Punkter. Grunden til at Underviisningen begynder saa tidlig er vistnok for en væsentlig Deel den, at Skolevæsenets Autoriteter, som see, at Børnene jævnlig forlade Skolen i en meget ung Alder, søge at tilveiebringe Erstatning herfor ved at bevæge Forældrene til at rykke Begyngelsespunktet saa langt tilbage som muligt. At her imidlertid er en Grændse, som ikke ustraffet kan overskrides, vil enhver erfaren Opdrager indromme, hvorvel det ogsaa paa den anden Side maa indrømmes, at meget her afhænger af den Maade, hvorpaa Børnene behandles og undervises, og at man overalt i de skotske Skoler og naturligviis ikke mindst i Smaabørnsskolerne har en Mængde Hjælpemidler til at meddele et anskueligt Underviisningsstof paa en anskuelig Maade, har jeg før omtalt. Foruden Smaabørnskolen indbefatter Modelskolen 2 opadstigende Klasser og desuden en særskilt industriel Afdeling, hvor Pigebørn erholde Underviisning i kvindelige Haandarbeider. Men foruden den egentlige Mønsterskole har dette Seminarium en saakaldet „Model Parish School,“ hvor noget over hundrede Elever af forskjellige Aldere undervises af een Lærer i eet Værelse. Denne Lærer har dog ogsaa ligesom Lærerne i den egentlige Mønsterskole flere Lærerlærlinge*) til at hjælpe sig. Hensigten med denne anden Mønsterskole er at vise Seminaristerne, hvorledes de bedste Methoder kunne anvendes i en Skole med en mindre fuldkommen Organisation end Seminariernes Skoler, der ved sin fuldstændigere Klasseinddeling

*) Mønsterskolen har i det Hele 24 Lærerlærlinge.

har et stort Fortrin fremfor de almindelige Præstegjældsskoler, der som oftest kun have eet Skoleværelse og een egentlig Lærer. Om Hensigtsmæssigheden af en saadan Mønsterskole som den heromhandlede ytres imidlertid Tvivl af de meest kompetente Mænd. Det kan heller ikke negtes, at Hovedsagen ved en Mønster- eller Øvelsesskole er at vise Seminaristerne de bedste Methoder, anvendte paa den bedste Maade, og at give dem selv Anledning til at anvende dem saaledes. At anvende disse Methoder med den største Fordeel i deres egne Skoler og saaledes lempe dem efter de forskjellige Forholde er Noget, som maa overlades til deres egen Eftertanke og Takt. En slavisk Efterligning er aldrig gavnlig og kan heller ikke nogensinde tilfulde anvendes, da Forholdene i to Skoler aldrig ville være fuldkommen de samme. Man maa saaledes under enhver Omstændighed forudsætte og fordre, at Læreren med Tænksomhed overfører i sin egen Skole, hvad han har seet og erfaret i Mønsterskolen, og det er derfor vistnok rigtigst at drage Omsorg for, at hvad han der faaer at see er en saa fuldkommen Udførelse af de forskjellige Methoder, som kan tilveiebringes.

Blandt de Underviisningstimer, jeg overværede i Mønsterskolerne, var ogsaa en Bibellæsning. Hr. Stows eller Moral Training Systemets Skoler ere bekjendte for deres fortrinlige Bibellæsning. Imidlertid kan jeg ikke sige, at Bibellæsningen her tiltalte mig saa meget som i den Edinburghske Mønsterskole; men Stoffets Behandling var dog væsentlig den samme i begge Skoler. Iøvrigt fandt jeg ikke noget særdeles Eiendommeligt ved Mønsterskolens Indretning og Methoder. Trainingsystemets Grundsætninger befulgtes naturligviis temmelig strængt; men det Bedste, som dette System indeholder, er ogsaa, som jeg ovenfor har bemærket, optaget af de fleste bedre Skoler.

I den Underviisning, som meddeles Seminaristerne, fandt

jeg ikke nogen væsentlig Forskjel mellem dette Seminarium og det for beskrevne. Dog skulde jeg troe, at Seminaristernes Underviisning i den rene og anvendte Mathematik drives noget videre i dette Seminarium. Som Lærebog i Mechaniken bruges Tate's „Exercises on Mechanics.“ Et tydeligelere Begreb om hvad der fordres lært i de mathematiske Discipliner vil man kunne faae ved Gjennemlæsningen af den som Bilag (Nr. 4) meddeelte Fortegnelse over de Opgaver, som bleve givne i disse Discipliner ved en Examen i 1852. Om Fordringerne ved denne Examen i de øvrige Fag skal jeg her meddele nogle faa Oplysninger. I Latin opgaves Horats's Ode: „Bacchum in remotis carmina rupibus Vidi docentem“ etc. til Oversættelse og Interpretation; i Græsk nogle Vers af Iliadens 3die Bog samt nogle korte Sætninger til Oversættelse fra Engelsk paa Græsk. I „English Grammar and Literature“ opgaves blandt Andet en Deel af Hamlets Monolog „To be, — or not to be etc. til Forklaring og grammatikalsk og lexikalsk Analyse, hvorhos der skulde nævnes flere Digtere, som havde benyttet samme Versemaal. I Pædagogik vare Opgaverne, at fremstille Grundene for eller imod Anvendelsen af legemlig Straf i Skolen, at fremhæve det Charakteriske i Trainingsystemet og at nedskrive Hovedpunkterne i en „lesson“ for en Samling af Børn mellem 8 og 12 Aar over et af følgende 4 Emner: 1) Jeg er Livets Brød, 2) Kamelen, 3) Gassens Tilberedning og Ledning, 4) Ventilation. Desuden blev der givet Opgaver i Bibelhistorie og den lille Katechismus, i Historie, Geographi og Astronomi, Musik, Tegning og Regning.

For Elevernes praktiske og theoretiske Underviisning i Methodik sørges der tilstrækkelig. Seminaristerne tilbringe 5 Timer ugentlig i Mønsterskolen paa den Maade, at hver erholder 10 a 12 Elever at undervise. Hver Klasses Lærer gaaer

da omkring og meddeler Vink og Veiledning. Det samme gjør ogsaa Rektor saa langt, han rækker.

Een Gang om Ugen samle alle Seminaristerne sig i Mønsterskolens øverste Klasse og høre Rektor give Klassen en Underviisningstime.

Halvanden Time hver Uge anvendes til „School management and method.“ I disse Timer gjennemgaaer Rektor med Seminaristerne hele Stows Værk, ved Siden af hvilket der dog ogsaa benyttes andre pædagogiske Skrifter.

Af de Underviisningstimer, jeg tilbragte i Seminariet, anvendtes een paa følgende Maade:

Tre Seminarister havde givet hver en „lesson“ i Mønsterskolen. Den første af disse „lessons“ var en bible-lesson, de to andre vare en Gjennemgaaelse af et Stykke i Læsebogen. De øvrige Seminarister skulde nu fremsætte sine Bemærkninger over disse lessons. Tre eller fire af dem bleve fremkaldte. De havde nedskrevet Momenterne, men talte frit. En tilstedeværende Censor, formodentlig et Medlem af Tilsynskomiteen, gav dernæst en grundig Bedømmelse af de givne lessons og paaviste, hvorledes de burde have været. Til Slutning meddeelte Rektor sine Bemærkninger, hvis Beskaffenhed tildeels var begrundet i den Omstændighed, at det just da var første Gang efter Ferien og i det nye Skoleaar, ved hvis Begyndelse mange nye Elever vare optagne, at disse Øvelser anstilledes. Han udviklede først, hvad der efter almindelig Sprogbrug forstodes ved bible-lesson, udledede heraf Reglerne for dens almindelige Beskaffenhed og anvendte Alt paa den, som netop da var holdt. De to andre lessons omtalte han derpaa ganske kort. Derefter henvendte han endeel mere almindelige Bemærkninger til de Nyoptagne. Med Hensyn til Udtalen anbefalede han Tydelighed og ikke at tale for hurtigt. Som en Grund herfor anførte han ogsaa den Omstændighed,

at der vare mange forskjellige Dialekter i Skotland, mindst en for hvert County (der ere 33 Counties) og egentlig endnu flere. Det vilde derfor være vanskeligt for Børn, som vare vante til en anden Dialekt, at forstaae Læreren, hvis han talte hurtigt. Med Hensyn til Aanden og Tonen i Seminaristernes Kritiker over deres Kammeraters Underviisning bemærkede han, at de burde holdes i Konversationstonen, i en „proper, genteel spirit, with all due respect to the feelings of others."

En saadan Øvelse anstilles hver Uge. De benævnes criticisms. Men foruden disse public criticisms anstilles ogsaa et Par Gange om Ugen private criticisms. Ved disse fremsætter Rektor sine Bemærkninger under selve Underviisningen, som da gives til et lidet Udvalg af Disciple. I disse Øvelser deeltage ogsaa de kvindelige Seminarister, der ved public criticisms kun ere tilstede som Tilhørere.

Skjønt dette Seminarium vedligeholdes af Frikirken og altsaa nærmest er beregnet paa Uddannelsen af Lærere for Frikirkens Skoler, saa søges det dog ogsaa af Mange, der henhøre til andre Kirkesamfund, fornemmelig Wesleianere og Episcopale.

Af de officielle Beretninger om de to andre Lærerseminarier sees, at de i det Væsentlige ere indrettede paa den samme Maade. Dog synes det, som om der i Frikirkens Seminarium i Edinburgh lægges mere Vind paa de reent pædagogiske Studier. Saaledes blive alle de vigtigste, i det engelske Sprog skrevne, Værker om Opdragelsen underkastede en nøiere Undersøgelse og Bedømmelse. Enhver Seminarist faaer nemlig efter Omgang den Opgave, at gjennemgaae et saadant, ham anviist Værk og anstille en omhyggelig Analyse og Prøvelse af dets Indhold. Han oplæser sin Afhandlig for Rektor i de øvrige Seminaristers Nærværelse, og den gjøres derpaa til Udgangspunktet for en Diskussion over det omhand-

lede Værk. Ogsaa vises der den naturvidenskabelige Underviisning en maaske noget større Opmærksomhed ved dette Seminarium end ved de øvrige. Der anvendes 2 Timer ugentlig til Chemi, ligesom ogsaa Botanik, Plantephysiologi og Havedyrkning (Cottage Gardening) ere optagne blandt Underviisningsgjenstandene.

Statens umiddelbare Indgreben i Skolevæsenets Udvikling.

Vi have seet, at det skotske Almueskolevæsen er grundlagt ved Statens Mellemkomst, idet Oprettelsen og Vedligeholdelsen af Præstegjældsskolerne er gjort Præstegjældene til Pligt ved de af Staten givne Love, skjønt Tilsynet med dem er overgivet i Statskirkens Hænder. Vi have ogsaa seet, at Præstegjældsskolerne ikke paa langt nær have været tilstrækkelige til at afhjælpe den stedse voxende Befolknings stigende Krav paa let og tilstrækkelig Adgang til Skoleunderviisning for sine Børn, men at dette Krav har maattet tilfredsstilles gjennem de forskjellige Kirkesamfunds eller gjennem reent private Foranstaltninger. Siden Aaret 1833 har dog ogsaa Staten paa en mere umiddelbar Maade grebet ind i Skolevæsenets Udvikling. I dette Aar bevilgede nemlig Parliamentet efter et privat Forslag £ 20,000 aarlig til Skolevæsenets Fremme i England (med Wales) og Skotland. I England, hvor der ikke findes noget af Staten organiseret eller ved Lov indrettet Almueskolevæsen, havde Bestræbelserne for Skolers Oprettelse og Vedligeholdelse, som især fra dette Aarhundredes Begyndelse ere blevne kraftigere og betydningsfuldere for hvert Aar, concentreret sig i de tvende store Selskaber: The National School Society og The British and Foreign School Society. Det første af disse Selskaber oprettede Skoler, i hvilke den engelske Kirkes Katechismus blev benyttet, medens det andet,

som byggede paa den religiøse Lighedsprincip, søgte at forene alle protestantiske Menigheder til fælles Virksomhed for Skolevæsenet og derfor indskrænkede Religionsundervisningen i Skolerne til Læsning af den autoriserede Oversættelse af Bibelen uden Forklaring og med Udelukkelse af al katechetisk Undervisning. Disse Selskabers Virksomhed indskrænkede sig vistnok ikke udelukkende til England; men Skotlands eiendommelige Skoleforholde maatte dog bevirke, at deres Indflydelse der ikke blev stor. Det er derfor sandsynligt, at Parliamentets Bevilgninger, som i de første 6 Aar af Regjeringen kun uddeeltes til Skoler, der oprettedes af de nævnte Selskaber, i forholdsviis ringe Udstrækning kom det skotske Skolevæsen tilgode. Forholdet blev imidlertid forandret, da der i Aaret 1839 oprettedes en egen Regjeringsautoritet, The Committee of Council on Education, hvis Opgave det blev at fordele Parliamentets Bevilgninger til Opdragelsens Fremme og paasee deres hensigtsmæssige Anvendelse. Nu indskrænkedes Bevilgningerne ikke længere til Skoler, som stode i Forbindelse med et af hine tvende Selskaber; men de anvendtes dog endnu udelukkende til at understøtte Opførelsen af Skolehuse og til Administrationsudgifter, hvortil ogsaa maae henregnes Lønningerne til de Skoleinspektører, som bleve ansatte med det Hverv, aarligen at inspicere og indberette til the Committee of Council om de i deres Distrikt beliggende Skoler, til hvis Istandbringelse Staten havde ydet Bidrag.

Fra Aaret 1846 af ere imidlertid Parliamentets Bevilgninger ogsaa blevne anvendte til paa forskjellige Maader at understøtte allerede bestaaende Skoler og overhovedet til Skolevæsenets almindelige Udvikling. Den hele Sum, som i Aaret 1852 anvendtes af Statskassens Midler til Almueskolevæsenets Bedste i England og Skotland, udgjorde £ 188,856 eller omtrent 850,000 Spdlr. hvoraf £ 24,000 eller omtrent

108,000 Spdlr. tilflode 434 skotske Skoler. Uddelingen af disse Bevilgninger er en vanskelig Opgave for Regjeringen og dens Committee of Council on Education; især foraarsage de indviklede kirkelige Forholde og den Frygt og Mistænkelighed, hvormed de forskjellige Kirkesamfund betragte saavel hverandre indbyrdes som Statens Indgriben i Skolevæsenets Anliggender, Regjeringen mange Vanskeligheder under Opgavens Løsning. Dog er det mere i England end i Skotland, at der har viist sig en stærk Opposition fra dette Hold, ihvorvel der ogsaa i Skotland fra det ene Kirkesamfunds Side har været ført Anke over, at det andet blev begunstiget, ligesom der ogsaa indenfor Statskirkens Enemærker for nogle Aar siden viste sig Tendents til Modstand mod Regjeringens hele Plan, fordi den syntes at true Kirkens gamle Rettigheder med Hensyn til Skolevæsenet. Det var fornemmelig Opdragelseskomiteens daværende Formand Dr. Muir, som ledede denne Opposition; men da Generalforsamlingen ikke godkjendte hans Betænkeligheder, fratraadte han Præsidentposten i Komiteen, der overdroges Dr. Cook, og dermed ophørte Modstanden fra Statskirkens Side. Den Maade, hvorpaa Regjeringen har gaaet frem under Behandlingen af dette Anliggende, er det baade interessant og belærende at betragte; den viser forsigtigt Maadehold forenet med Kraft og Bestemthed; den er bygget paa en dyb Erkjendelse af Skolens Betydning ikke blot for Individet og den snævrere Kreds, men ogsaa for Statssamfundet, og Midlerne til at fremme Skolens Udvikling ere valgte med Indsigt i Opdragelsens Væsen og Skolens eiendommelige Forholde og med en Menneskekundskab, som først gjør det muligt at finde de kraftigst virkende Foranstaltninger til gode Hensigters Opnaaelse.

En Betingelse for, at Bidrag af Statskassen skal kunne tilstaaes en Skole, er, at der fra et eller andet mindre Samfund eller gjennem privat Subskription tilveiebringes en fleer-

dobbelt saa stor Sum. Hvad specielt angaaer de skotske Præstegjældsskoler, hvis Vedligeholdelse er en lovbefalet Pligt for Godseierne, saa tilstaaes der aldrig noget Bidrag til en saadan Skole, medmindre Lærerens Løn i passende Grad overstiger det lovbefalede Minimum. En anden Betingelse er, at Skolen for Fremtiden skal underkastes aarlig Inspektion af en af Regjeringen udnævnt Inspektør. Hvis dennes Indberetning om Skolens Virksomhed eller Udstyrelse er ugunstig, vil The Committee of Council inddrage Bevilgningen. Her være det ogsaa bemærket, at Parliamentet bevilger en rund Sum til Skolevæsenets Udvikling uden at indlade sig paa at bestemme de specielle Formaal, hvortil den skal anvendes, eller de Grundsætninger, hvorefter Udviklingen skal ledes. Dette betragtes som Administrationens Sag. Det vil sige The Committee of Council, hvis Medlemmer maae være Medlemmer af Privy Council og udnævnes af Dronningen har den afgjørende Myndighed i de almindelige Sager, medens Inspektørerne udnævnes af Dronningen efter Komiteens Forslag. Men Komiteens Virksomhed er dog underkastet Parliamentets Kontrol. For hvert Aar forfattes nemlig en fuldstændig Beretning om alle tilstaaede Bidrag. Denne ledsages af et Uddrag af det Væsentligste af Komiteens Brevvexling og trykkes i Forening med Inspektørernes Indberetninger til Komiteen. Disse "Minutes of Committee of Council on Education," som udgjøre 2 tykke Bind, lader Dronningen fremlægge for begge Parliamentets Huse, og det ligger da i Sagens Natur, at Underhusets Fleerhed kan negte Bevilgningen for Fremtiden, hvis de ere misfornøiede med den Maade, hvorpaa Anliggendet bestyres. Oftere have ogsaa Komiteens Foranstaltninger fremkaldt Opposition og levende Debatter i Parliamentet; men de have dog vundet Fleerhedens Bifald.

Det er allerede omtalt, at Komiteen lige til 1846 for

den væsentligste Deel indskrænkede sig til at understøtte Opførelsen af Skolehuse. Hertil er ogsaa en Deel af Bevilgningerne i den senere Tid bleven anvendt. Enkelthederne ved den Fremgangsmaade, som befølges ved Bevilgningerne under denne Post, kunne imidlertid ikke have en saadan Interesse for os, at jeg her skulde ville fremhæve dem; men exempelviis skal jeg anføre, at 10 Skoler, tilhørende den skotske Frikirke, i Aaret 1852 erholdt omtrent £ 1260 af Statskassen til Opførelsen af Skolehuse, som i det Hele tilsammentagne kostede £ 5074. Statens Bevilgning udgjorde altsaa omtrent den fjerde Deel af de til Skolehusenes Opførelse beregnede Udgifter.

Den største Udgiftspost paa Komiteens Budget er den til Understøttelse af Lærerlærlinge (pupil-teachers). I Aaret 1852 udbetaltes nemlig for Skotlands Vedkommende omtrent £ 11,000 eller omtrent 50,000 Spdlr. deels som Stipendier til Lærerlærlinge deels som Honorarer til Lærerne for deres Underviisning. Denne tildeels efter hollandsk Mønster i Britannien indførte, men der dog til større Fuldkommenhed udviklede Indretning med Lærerlærlinge er efter min Mening den vigtigste, for Skolevæsenets Fremtid betydningsfuldeste af alle de i de sidste Aar trufne Foranstaltninger til Skolevæsenets Udvikling. Det er en Paastand, hvis Rigtighed ikke kan benegtes, at som Læreren er, saadan er Skolen. Bestræbelserne for at hæve Skolen maae derfor rettes paa at hæve Lærerstanden. Men her er det især 2 Punkter, som komme i Betragtning: de vordende Læreres hensigtsmæssige Uddannelse og Forbedringen af deres økonomiske Kaar. At sørge for en fuldkomnere Uddannelse af de vordende Lærere — hedder det i et halvt-officielt engelsk Skrift, der indeholder en Fremstilling og Begrundelse af Regjeringens siden 1846 befulgte Plan til Skolevæsenets Udvikling — vil ikke være til Gavn, men snarere til Skade for Folket, medmindre Lærerne kunne opnaae en saa gunstig Livs-

stilling, at de føle sig tilfredse i den. Omvendt vil heller ikke en Forbedring af Lærerstandens Kaar blive til Gavn for Skolen og for Folket, medmindre Lærerstanden i det Hele staaer baade i moralsk og intellektuel Henseende paa et forholdsviis høit Standpunkt. Den engelske Regjering har aabenbar været gjennemtrængt af disse Sandheder. Den har begyndt Foranstaltningerne for at danne en dygtig Lærerstand allerede i Skolen med Lærlingen i hans tidlige Alder, og den har havt det samme Maal for Øie gjennem en Række af Foranstaltninger, som ende med at forskaffe den heldigt udviklede, duelige og virksomme Lærer en langt gunstigere og mere hædret Stilling i Samfundet end han ellers vilde have kunnet opnaae. Gangen er følgende:

Enhver Skole, som opfylder visse foreskrevne Betingelser, kan, naar dens nærmeste Tilsynsmænd andrage derom, for hver 40de Elev erholde een Lærerlærling, hvortil vælges en af de meest forhaabningsfulde Disciple, der har fyldt sit 13de Aar. En saadan Lærerlærling erholder i Løbet af 5 Aar et Stipendium, som aarligen stiger fra £ 10 til £ 20 ɔ: 45 Spdlr. til 90 Spdlr., ligesom Læreren, der overtager hans theoretiske og praktiske Uddannelse, faaer et aarligt Honorar. De Betingelser, som opstilles fra Komiteens Side, skulle skaffe Sikkerhed for, at Skolen er saavel med Hensyn til Lærerens Duelighed som i enhver anden Henseende i en saadan Stand, at den kan tjene som en hensigtsmæssig forberedende Dannelsesanstalt for vordende Lærere. Der er saaledes i denne Foranstaltning givet en stærk Spore for Skolens Disciple til ved god Opførsel og Flid at gjøre sig værdige til en saadan Ansættelse; for dem, som vedligeholde Skolen, til at udstyre den tilstrækkeligt med Inventarium, Bøger og andre Underviisningsmidler, og for Læreren til selv at uddanne sig videre og i alle Henseender holde Skolen i god Stand. Naar Inspektoren har afgivet det Vidnesbyrd, at de fordrede Be-

tingelser ere tilstede, bliver Lærlingen underkastet en Examination af Inspektøren, og naar han har bestaaet denne, faaer han en Lærerlærlings Rettigheder. De Forkundskaber, som fordres, ere, at han kan læse flydende, med Lethed og Udtryk, at han kan nedskrive med net Haandskrift og med korrekt Orthographi og Interpunktion en simpel prosaisk Fortælling, som er bleven langsomt oplæst; at han kan regne de 4 Species og besidder en elementær Kundskab i Geographien, og endelig at han kan undervise en Afdeling af yngre Disciple til Inspektørens Tilfredshed. Piger skulle desuden kunne strikke og sye. Hvad Religionskundskaben angaaer, er Sagen ordnet paa forskjellige Maader efter de forskjellige Kirkesamfunds Ønske. I Skotland fordres ialmindelighed, at Lærlingen har lært den lille Katechismus og er bekjendt med Bibelhistorien. For at Lærerlærlingen ogsaa i de følgende Aar skal kunne vedblive at nyde Stipendiet, udfordres, at Regjerings-Inspektøren, som hvert Aar inspicerer Skolen og undersøger, hvilke Fremskridt Lærerlærlingen har gjort, afgiver et gunstigt Vidnesbyrd saavel om Skolens Virksomhed i det Hele som om Lærerlærlingens Fremgang. Ved Udløbet af sin Læretid vil en saadan Lærerlærling være bleven examineret foruden i Religion i følgende Fag: Engelsk Grammatik og Udarbeidelse; Geographi ialmindelighed og, mere specielt, den historiske Geographi, forsaavidt som den berører Englands Historie, der ogsaa er en af Examensgjenstandene; Regning; Bogholderi; Begyndelsesgrundene af Mechanik; Udmaaling; Begyndelsesgrundene af Landmaaling og Nivellering; Begyndelsesgrundene af Algebra; Didaktik og Methodik. I alle de nævnte Fag gives skriftlige Opgaver; men desuden maa Lærerlærlingen aflægge en praktisk Prøve for Inspektøren ved i hans Nærværelse at meddele Undervisning til een eller flere af Skolens Afdelinger. Udfaldet af denne praktiske Prøve bedømmes af Inspektøren alene; de skriftlige

Besvarelser blive derimod, efterat Inspektøren har paategnet sin Dom, indsendte til The Committee of Council on Education i London, hvor de paany gjennemgaaes og bedømmes, inden Komiteen giver Ordre til Udbetaling af Stipendiet.

Lærerlærlinge af Kvindekjønnet behøve ikke at underkaste sig Examen i alle de nævnte Gjenstande, men skulle derimod godtgjøre, at de have gjort Fremskridt i kvindelige Haandarbeider. Færdighed i Vokalmusik og Tegning have ialfald ikke tilforn været ubetinget fordrede; men der er dog i den senere Tid gjort meget for at udbrede disse Færdigheder, dog hidindtil maaskee mere i England end i Skotland *). Jeg bemærkede i flere Skoler, at ikke blot Lærerlærlingene, men ogsaa de ældre Disciple tegnede efter Modeller. I enkelte af de Skoler, jeg besøgte, havde Lærerlærlingene lært adskilligt mere end det Foreskrevne, navnlig fremmede Sprog og mere Mathematik. De mere specielle Bestemmelser angaaende Indretningen med Lærerlærlinge ville sees af det meddeelte Bilag (No. 5).

Naar Lærerlærlingene ved Examen erholde tilfredsstillende Vidnesbyrd, faaer Læreren eller Lærerinden, af hvem de ere underviste, £ 5 aarlig som Honorar for een Lærerlærling, £ 9 for 2, £ 12 for 3 og £ 3 for hver af de øvrige*). Det er Lærerens Pligt at give dem særskilt Underviisning i de foreskrevne Fag i mindst 1½ Time daglig de 5 af Ugens Dage. Hvis Lærerlærlingen ved Siden af denne Underviisning ogsaa faaer

*) The Board of Privy Council on Trade har ved Hjelp af Bevilgninger af Statskassen oprettet eller understøttet en Mængde Tegneskoler rundt om i Britannien. Man er imidlertid nu kommen til den Erkjendelse, at disse Specialskoler ikke ville kunne have den tilsigtede Virkning, medmindre der bliver lagt mere Vind paa Tegneunderviisningen i de almindelige Almueskoler, og The Board on Trade og The Committee on Education have derfor besluttet med forenede Kræfter at virke hertil.

*) I Aaret 1852 udgjorde disse Honorarer omtrent 11000 Spdlr.

Veiledning i Havedyrkning eller i en eller anden Haandgjerning, som passer for Industriskoler, og Inspektøren bevidner, at Lærerlærlingen herigjennem erholder en for vordende Lærere ved Industriskoler passende forberedende Uddannelse, har Læreren Adgang til at faae et forøget Honorar. I en Menigheds-skole i Dundee, som jeg besøgte, modtoge Lærerlærlingene en saadan Underviisning i Havedyrkning*).

Enhver Inspektør samler alle de Lærerlærlinge i hans Distrikt, som med tilfredsstillende Vidnesbyrd have fuldendt de 5 Læreaar, til en fælles Examen, hvis Hensigt er at udfinde de bedst forberedte og meest begavede iblandt dem, hvilke erholde det hædrende Navn "Qveen scholars" o: Dronningens Disciple. Men dette er ikke blot en hædrende Udmærkelse; det forskaffer ogsaa et Stipendium paa £ 20 til £ 30 aarlig i 3 Aar under Opholdet ved et Lærerseminarium. Dog tildeles Stipendiet kun for eet Aar af Gangen, og Stipendiaten beholder det ikke for det følgende Aar, medmindre han faaer anbefalende Vidnesbyrd baade fra Seminariets Bestyrer og fra Regjeringsinspektøren, som hvert Aar inspicerer Seminariet, examinerer Seminaristerne og indsender de skriftlige Besvarelser til Opdragelseskomiteen i London. Da Institutionen med Lærerlærlinge først tog sin Begyndelse i 1846, saa har endnu ingen "Qveens Scholars" forladt Seminariet. Men Bestemmelserne gaae ud paa, at enhver saadan Stipendiat, som har tilbragt 1 Aar i et Seminarium og derhos faaer et godt Examensvidnesbyrd, skal være berettiget til, naar han ansættes som Lærer, at faae sin Løn forøget med et aarligt Bidrag af £ 15 eller £ 20 af Statskassen (67½ Spdlr. eller

*) Af et officielt Aktstykke af 30 Septbr. 1852 sees, at Antallet af Lærerlærlinge i hele Storbritannien da var omtrent 6000, samt at Udgifterne til Stipendier for disse og Honorarer til Lærerne for deres Underviisning udgjorde omtrent £ 100,000.

90 Spdlr.). Efter at have tilbragt 2 Aar ved Seminariet er han under den anførte Betingelse berettiget til et Tillæg af £ 20 eller £ 25 (90 Spdlr. eller 112½ Spdlr.), og efter 3 Aars Ophold til et Tillæg af £ 25 eller £ 30 (112½ Spdlr. eller 145 Spdlr.). Lønningstillægget til en saadan Lærer med Dueligheds-vidnesbyrd (certificate of merit) udbetales dog kun under Betingelse af, at de, som vedligeholde Skolen, forskaffe Læreren fri Bolig og en Løn, som mindst er dobbelt saa stor som Statens Bidrag; at Skolens Tilsynsmænd bevidne, at Lærerens Charakteer, Vandel og Virksomhed har været tilfredsstillende, og at Inspektøren indberetter, at Skolen med Hensyn til Organisation, Disciplin og Undervisning fortjener at anbefales.

Adgangen til at erholde saadanne, Lønstillæg betingende, Vidnesbyrd staaer imidlertid ogsaa aaben for Lærere, der ikke have modtaget sin Dannelse i noget Seminarium. Til den Ende afholder Inspektøren mindst een Gang om Aaret en Examen for de Lærere i Distriktet, som ønske at indstille sig til den og, forsaavidt som de bestaae ved Examen, faae de efter Omfanget og Beskaffenheden af deres Kundskaber, et Vidnesbyrd af 1ste eller 2den eller 3die Grad, hvilke Vidnesbyrd skjænke de samme Rettigheder, som de 3 Grader af for omtalte Duelighedsvidnesbyrd (certificates of merit). Det er ad denne Vei at alle de Lærere, som for Tiden have Lønningstillæg af Statskassen (i Skotland var deres Antal i Aaret 1852 204 Lærere og 27 Lærerinder), have opnaaet dem*). Da det forekommer mig, at denne Foranstaltning fra Statens Side til at hæve Lærerstanden og med den Skolerne til et høiere Standpunkt maa tillægges en stor Betydning, antager jeg, at det ikke vil være uden Interesse at lære de opstillede Examensfordringer noget

*) Jeg gjorde i Dundee Bekjendtskab med en Lærer paa henved 60 Aar, som for et Par Aar siden underkastede sig denne Examen.

nøiere at kjende. Jeg skal derfor her meddele de Bestemmelser herom, som indeholdes i et Brev til de skotske Skoleinspektører fra Sekretæren i The Committee of Council on Education. Examensgjenstandene ere for de Lærere, som ønske at opnaae

Et Vidnesbyrd af 3die Grad (3die Charakteer)

der berettiger Kandidaten til under visse Betingelser at erholde af Statskassen et Tillæg til sin Løn af £ 15 til £ 20 aarlig, følgende.

1. Religion.
2. Engelsk Grammatik *).
3. Regning **).
4. Historie (Skotsk, Engelsk, Verdenshistorie ***).
5. Almindelig Geographi, og det Britiske Riges og Palæstinas mere fuldstændig ****).
6. Geometri, Første og anden Bog af Euclid.
7. Algebra (saa langt som simple Ligninger †).

*) De af Komiteen som hensigtsmæssige anbefalede, men ikke til Benyttelse foreskrevne, Lærebøger skal jeg her nævne i Anmærkninger, da Enhver, som vil sammenholde de opstillede Fordringer med Lærebøgerne, derved vil erholde en anskueligere Forestilling om Beskaffenheden og Omfanget af Lærernes Kundskaber. Som Lærebøger i Grammatik fremhæves: Grammar of Schottish School Booch Association samt Macculloch's or Allen's and Cornwell's, or Latham's.

**) Thomson's or of Scottish School Booch Association.

***) Chambers' History of the British Empire. Sir Walter Scott's History of Scotland. Tytler's Elements of General History, or Keightley's Outlines of History.

****) Reid's Rudiments of Geography. Sullivan's Geography Generallized. Complete System of Geography by Scottish School Booch Association.

†) Bell's, Bryce's or Joung's.

8. Udarbeidelse af de Bemærkninger, som en Lærer bør fremsætte over en eller anden opgiven religiøs eller verdslig Materie, der passende kan gjøres til Gjenstand for Udvikling og Forklaring i en Undervisningstime.
9. En methodisk Afhandling.
10. Praktisk Mathematik *).
    a. Udmaaling af flade Figurer.
    b. Landmaaling.
    c. Nivellering.
11. Elementer af Mechanik **).
12. Populær Astronomi ***).

Vidnesbyrd af 2den Grad (Anden Charakteer),

som berettiger Kandidaten til under visse Betingelser at erholde af Statskassen et Tillæg til sin Løn af £ 20 til £ 25 aarlig.

Examensgjenstandene ere de i det Foregaaende nævnte og desuden:

1. Videre gaaende Kundskaber i Geographi.
2. Geometri. De første 4 Bøger af Euclid.
3. Algebra (Kvadratiske Ligninger).
4. Plan Trigonometri.
5. Latin (6te Bog af Virgils Æneide. Sallust. Grammatiske Øvelser).
6. Græsk. (Græsk Grammatik og de første 6 Kapitler af Johannes's Evangelium).

*) Ingram's System of Practical Mathematics. Chambers' Practical Mathematics. Course of Practical Mathematics by Scotish School Booch Association.

**) Tate's Exercises on Mechanics.

***) Hugo Reid's.

Vidnesbyrd af første eller høieste Grad (Første Charakteer),

som berettiger Kandidaten til under visse Betingelser at erholde af Statskassen et Tillæg til sin Løn af £ 25 til £ 30 aarlig.

Examensgjenstandene ere de i det Foregaaende nævnte og desuden følgende:

1. Geometri. (De 6 første Bøger af Euclid).
2. Algebra. (Cubiske Ligninger).
3. Elementer af Mechanik *).
4. Astronomi **).
5. Latin:
   Livius. (De første 3 Bøger).
   Horats. (Den 4de Bog af Oderne).
   Mair's Indledning.
6. Græsk. Marcus's Evangelium og 1ste Bog af Xenophons Anabasis.

Desuden kan enhver Kandidat underkaste sig en Prøve i følgende Gjenstande:

Vokalmusik; Tegning efter Modeller; nyere Historie; nyere Sprog; romersk Historie; græsk Historie samt de høiere Grene af Mathematiken. Udfaldet af Examen i eet eller flere af disse Fag tages i Betragtning ved Bestemmelsen af Kandidaternes indbyrdes Orden indenfor den samme Grad. Endelig maa ogsaa enhver Kandidat aflægge Prøve paa sin praktiske Duelighed.

Den engelske Regjerings Bestræbelser have imidlertid ikke indskrænket sig til at opmuntre Lærerne til at erhverve en høiere Dannelse og til samvittighedsfuld Virksomhed i deres Kald ved at give dem Adgang til at opnaae bedre Kaar, medens de ere i Skolens Tjeneste; den har ogsaa aabnet afgaa-

*) Lardner's Treatise.

**) Herschel's Treatise.

ende Lærere Adgang til at erholde Pension af Parliamentets Bevilgninger. Betingelsen er, at Læreren eller Lærerinden har virket ved et Lærerseminarium eller en Almueskole i mindst 15 Aar og i mindst 7 af disse Aar ved en Skole, som har været underkastet Regjeringens Inspektion. Naturligviis fordres der gode Attester, og Pensionen maa ikke under nogen Omstændighed overstige to Trediedele af Lærerens samlede Indtægt, Emolumenter derunder indbefattet.

Ogsaa forskjellige Slags Industriskoler understøttes af Staten; men, som før bemærket, er denne Deel af Skolevæsenet i Skotland endnu i sin Begyndelse. Dog blive mange Skoler, som meddele Pigebørn Underviisning i Haandgjerning, flere Ragged-Schools og enkelte andre Skoler understøttede af Parliamentets Bevilgninger. I England og endnu mere i Irland anvendes betydelige Summer af Statens Midler til Bedste for saadanne Skoler; men da her kun er Tale om Statens Indgriben i Udviklingen af det skotske Skolevæsen, kan jeg ikke indlade mig paa nøiere at omtale denne betydningsfulde og, som det forekommer mig, for os belærende Foranstaltning.

Endelig kunne Skoler ogsaa erholde Understøttelse til Anskaffelse af et tilstrækkeligt Antal Læsebøger, Lærebøger og Charter. Navnligen kunne de paa offentlig Bekostning udgivne Skolebøger, f. Ex. den hele Samling af de for Irland udgivne, erholdes til nedsatte Priser. Hertil ere i Aaret 1852 omtrent 1800 Spdlr. blevne anvendte.

Af Parliamentets Bevilgninger udredes ogsaa Inspektørernes Løn. Der vare i Begyndelsen kun to Inspektører, een for den skotske Statskirkes Skoler og een for de øvrige Skoler; men paa Grund af det forøgede Arbeide har hver af dem nu faaet en assisterende Inspektør, som dog ogsaa udnævnes af Dronningen. De med Inspektionen af de skotske Skoler

forbundne Udgifter udgjorde i samme Aar noget over 11,000 Spdlr.*) Hvilke Inspektørernes Pligter ere, sees for en Deel allerede af den foregaaende Fremstilling af Regjeringens Foranstaltninger til Skolevæsenets Udvikling. Da Regjeringen ligesaalidt i Skotland som i England har nogen administrativ Myndighed i Skolevæsenets almindelige Anliggender, indskrænker, som allerede bemærket, dens Indgriben for ad administrativ Vei at fremme Udviklingen paa dette Gebeet sig til gjennem en hensigtsmæssig Anvendelse af Parliamentets Bevilgninger deels at opmuntre de snævrere Samfund eller Kredse til at oprette Skoler og indrette dem paa en hensigtsmæssig Maade deels at hæve Lærerstanden til et høiere Trin af Dannelse. Men af denne Regjeringens Stilling til Sagen følger med Nødvendighed, at heller ikke Regjerings-Inspektørerne kunne have nogen afgjørende eller besluttende Myndighed i Skolens indre Anliggender. Det er deres Opgave deels at forskaffe Regjeringen eller nærmest The Committee of Council on Education paalidelig Kundskab om Skolernes Tilstande og yde den den fornødne Bistand til Gjennemførelsen af dens Plan deels at indvirke paa Skolernes Udvikling gjennem Meddelelse af Raad og Belæring overalt, hvor samme maatte ønskes. Den Opgave, som oprindelig stilledes til Inspektørernes Løsning, vil man finde noiere betegnet i den dem meddeelte Instrux, der er vedlagt denne Indberetning som Bilag (No. 6). Deres Stilling er ikke senere bleven forandret i det Væsentlige, ihvorvel Gjennemførelsen af Regjeringens Plan af 1846 har, som vi allerede have seet, paalagt dem mange nye Pligter.

Inspektørernes Indberetninger trykkes i "Minutes of the Committee of Council on Education". Disse Indberetninger have bidraget meget paa den ene Side til at vække Erkjendelsen saavel af

*) De for England og Skotland fælles Administrationsudgifter i London ere ikke indbefattede heri.

Skolevæsenets Mangler som af Nødvendigheden af at gribe kraftige Foranstaltninger til dets Fremme, og paa den anden Side til at skaffe bedre og hensigtsmæssigere Methoder Indgang i Skolerne. Et Exemplar af disse "Minutes" oversendes nemlig enhver Lærer ved de under Inspektion staaende Skoler. Men endnu mere end gjennem sine Indberetninger have Inspektorerne under sine Inspektionsreiser personligen virket til at forbedre Skolernes Organisation og Methoder. Jeg har haft rig Anledning til at lære deres Virksomhed i denne Retning at kjende. I flere Uger har jeg reist om i Selskab med Regjeringsinspektøren for den skotske Statskirkes Skoler fra By til By og fra Bygd til Bygd. Jeg har været i Skolerne, medens de inspiceredes; jeg har om Aftenen været Tilhører ved og stundom Deeltager i Inspektorens Samtaler med Lærere, Præster og Andre om Skolens Anliggender, og jeg er saaledes gjennem egen Jagttagelse bleven overbeviist om, at disse omreisende Inspektorer have en særdeles stor Betydning for Udviklingen af Skolernes indre Liv. Under Inspektionen af Skolen havde Inspektoren Anledning til at gjøre methodiske Bemærkninger, især i det han undersøgte Lærerlærlingenes praktiske Duelighed, og i Sammenkomsterne udenfor Skolen gav Samtalen ogsaa idelig Anledning dertil. Det er derfor, at jeg ovenfor har kaldt Inspektørerne omreisende Seminarier. Vil Regjering og Storthing ved Siden af at optage Indretningen med Lærerlærlinge i en modificeret Form, skjænke os en lignende Inspektion, afpasset efter vore Forholde, men dog bestaaende af Mænd, som leve udelukkende for denne Gjerning, da vil et stort og betydningsfuldt Skridt være gjort fremad paa Udviklingens Bane.

Ogsaa flere andre af den engelske Regjerings Foranstaltninger ville for en stor Deel med Held kunne anvendes hos os. Naturligviis maa det skee med flere Tillæmpninger.

Grundtanken i den engelske Regjerings her skildrede Behandling af Skoleanliggendet er jo heller ikke længere ny hos os. Ogsaa vi søge, ved af offentlige Midler at yde Bidrag til kommunale Skoler, at fremkalde en større Beredvillighed hos Kommunerne til at fremme Skolevæsenets Udvikling. Ved Betragtningen af den Sums Størrelse, der af Staten aarlig anvendes til Understøttelse af skotske Skoler, maa det ikke forglemmes, at den Plan, hvorefter der handles, endnu er ny og at den som en Følge deraf endnu kun er realiseret i ringe Udstrækning. Bevilgningerne forøges derfor ogsaa aarligen i en stærk Progression, Noget, som man allerede kan slutte sig til, naar man veed, at, medens Bevilgningerne til skotske Skoler ifjor (1852) vare omtrent 108,000 Spdlr., udgjør den samlede Sum af Bevilgningerne til det skotske Skolevæsen fra 1839 og til Udgangen af 1852 blot omtrent 500,000 Spdlr.

Almindelige Bemærkninger.

Jeg har allerede før fremhævet Omstændigheder, som gjøre det vanskeligt at faae paalidelig Kundskab om det skotske Skolevæsens statistiske Forholde i det Hele. Ved at benytte de forskjellige Kilder, som have været mig tilgjængelige, troer jeg dog om flere af de væsentligste Punkter at være kommen til en tilnærmelsesviis rigtig Forestilling. Om Antallet af Almueskoler og deres Forbindelse med forskjellige Kirkesamfund har jeg allerede i Begyndelsen af min Indberetning meddeelt Oplysninger. Ogsaa om de oekonomiske Forholde har det været mig muligt at give temmelig paalidelig Beretning med Hensyn til enkelte Grupper af Skoler. Men hvad Landet i det Hele aarligen anvender til Almueskolevæsenet, derom er det umuligt at danne sig en Mening, som man kan vove at betegne blot som tilnærmelsesviis rigtig. Heller ikke om Skolesøgningens Udstrækning er det muligt at faae en sikker og

paalidelig Kundskab; men en tilnærmelsesviis rigtig Forestilling troer jeg dog man kan faae angaaende dette Punkt. I en Tale, som Lord Melgund holdt i Parliamentet for nogle Aar tilbage, angav han Forholdet mellem de skolesøgende Børns Antal og det hele Indbyggerantal som 1: $8\frac{2}{3}$. Dr. Cook paaviser imidlertid i sit lille Skrift: Remarks on Lord Melgunds Bill, at Lord Melgund i denne Beregning er gaaen ud fra det Antal Børn, som til en bestemt Dag fandtes i Skolerne, og saaledes ikke har taget Hensyn til hele det Antal, som af en eller anden Grund ikke var tilstede i Skolen just den Dag. Ved at anstille en Sandsynlighedsberegning over dette Antal kommer Dr. Cook til det Resultat, at Antallet af de skolesøgende Børn staaer i Forhold til det hele Folketal som 1: $7\frac{1}{3}$, og denne Antagelse kommer aabenbar Sandheden nær. Men Forholdet er meget forskjelligt paa de forskjellige Steder. Der gives Presbyterier, hvor i alle Presbyteriets Præstegjælde Antallet af Børn, som virkelig ere tilstede i Skolen, i Gjennemsnit forholder sig til Indbyggernes Antal som 1: 7, ja som 1: 6. I enkelte Præstegjælde er Forholdet som 1: 5 eller endnu gunstigere. Men heraf følger da, at Forholdet maa være desto ugunstigere paa andre Steder. I Landdistrikterne søges Skolen bedst. Dog gives der endnu adskillige Dele af Høilandene, hvor der er Mangel paa Skoler, ligesom ogsaa den grændseløse Nød, som for nogle Aar siden herskede der deels paa Grund af Potetessygen og deels paa Grund af de ugunstige Handelsforholde, bevirkede, at Skolesøgningen aftog noget paa enkelte Steder. Men det er især, som før bemærket, i de store Byer, at de skolesøgende Børns Antal er lidet. Den største Deel af de Familier, som opfylde de store Byer med Børn, der drive om paa Gaden istedetfor at gaae i Skole, er imidlertid ikke af skotsk Oprindelse. Det er Irlændere, som vandrede ind, især i Jernbanearbeidets Tid, og som siden forbleve

i Landet. Paa disse tvende Undtagelser nær — enkelte Strøg af Høilandene og de store Byer — indtager Skotland med Hensyn til Skolesøgningen en høi Rang blandt Europas Lande. Det vilde imidlertid være urigtigt fra Skolesøgningen i et Land uden Videre at ville slutte til Oplysningens Grad. Her komme nemlig en Mængde andre Omstændigheder i Betragtning. Skolernes Indretning og Underviisningens Beskaffenhed maa der nødvendigviis tages Hensyn til. Ogsaa Livet udenfor Skolen kan naturligviis indeslutte langt flere vækkende og dannende Elementer i det ene Land end i det andet. Saaledes har vistnok den bekjendte Samuel Laing Ret, naar han, idet han paastaaer, at den preussiske Almues Oplysning lang fra er saa stor, som man efter Skolesøgningen og Underviisningens Beskaffenhed i Almueskolerne der skulde antage, udleder dette Misforhold mellem Skoleunderviisning og Oplysning derfra, at det preussiske Samfund mangler Frihed og alle de vækkende og aandsudviklende Faktorer, som et frit Samfundsliv indeslutter*). Til lignende Betragtninger turde en Sammenligning mellem den norske og den danske Bondes Oplysningsgrad give rig Anledning. Men er nu Frihed overhovedet i Livet udenfor Skolen en vigtig Betingelse for, at Oplysningen kan blive almindelig, saa maa man vel ogsaa indrømme, at der er nogen Forskjel paa, om Folket ialmindelighed sender sine Børn i Skole, fordi Forældrene selv ansee Skolegangen for et saa stort Gode for Børnene, at de ere villige til at ofre baade Tid og Penge for at forskaffe dem dette Gode, eller om de sende dem did, blot fordi den borgerlige Lov tvinger dem dertil. I Skotland kjendes Skoletvang eller Underviisningspligt kun af Navn og meget hyppig under

*) Horace Mann fremsætter i det før nævnte Skrift den samme Paastand, hvis Rigtighed han søger at godtgjøre i en fuldstændigere Udvikling.

Navnet: the Preussian system eller Preussian principle. Dog maa jeg indrømme, at medens dette Princip ialmindelighed er, jeg maa sige, afskyet, saa stødte jeg dog ogsaa ofte paa høist oplyste Mænd, som meente, at det vilde blive nødvendigt at optage dette fremmede System eller Tvangssystemet. Det er enkelte Geistlige, men især flere blandt de meest liberale Politikere, som nære denne Anskuelse, men altid kun med specielt Hensyn til de store Byers dybt sjunkne Arbeiderbefolkning *). Knuden er da at indrette Loven saaledes, at den rammer det rette Punkt uden at røre ved den øvrige Deel af Samfundet, for hvilken dette Onde, — og et Onde ansee ogsaa hine Mænd Tvangssystemet for at være, — ikke er et nødvendigt Onde. Naar nu, uagtet der hverken direkte eller indirekte hersker nogen Skoletvang i Skotland, de skolesøgende Børns Antal der alligevel, forholdsviis til Befolkningens hele Antal, er ligesaa stort som f. Ex. i Norge, hvor alle Forældre tvinges til at lade sine Børn undervise, hvilket naturligviis i Regelen falder sammen med at sende dem i Skole, saa er det let at skjønne, at Erkjendelsen af Oplysningens Værd og Skolens Betydning er langt stærkere og mere almindelig udbredt i Skotland end hos os og Frugterne af Skolens Virksomhed derfor ogsaa langt større. Men der ere endnu andre mere ydre Omstændigheder, som gjøre, at man ikke med Rette kan betragte det nævnte Forholdstal som en Betegner af Oplysningsgraden. I Skotland holdes Almueskolen det hele Aar rundt, kun med en noget længere Ferie i Høsttiden. Der er saaledes for ethvert skolesøgende Barn Adgang til at erholde omtrent 10 Maaneders aarlig Underviisning, medens hos os Underviis-

*) Af P. A. Siljeströms "Resa i Förenta Staterna" sees, at lignende Forholde i Nordamerikas store Byer ogsaa der har fremkaldt Tanken om Nødvendigheden af Skoletvang, "huru motbjutande den än förefaller det amerikanska lynnet."

ningstiden for hvert Barn i Regelen vel neppe er mere end 8 Uger *) aarlig paa Landet og i Byer, f. Ex. her i Hovedstaden, kun 2 Dage hver Uge eller tilsammentagne omtrent 14 a 15 Uger. Naar nu et Barn hos os søger Skolen i de 8 Uger aarlig, hvortil for Flerheden af vore Almuesbørn baade Nødvendigheden og Anledningen indskrænker sig, saa har det ved Enden af sin skolepligtige Alder eller ved det 15de Aar tilbragt 64 Uger i Skole. I Skotland ligger der ingen Hindring i Loven for at koncentrere Barnets Skolegang paa et kortere Tidsrum, ja de ydre Forholde foranledige netop ofte en saadan Koncentreren. Det, som ialmindelighed bevirker, at Skolen forsømmes, er der det samme som hos os: Børnene skulle arbeide og fortjene. Men inden de ere 10 a 12 Aar, er deres Arbeide naturligviis ikke meget lønnende; Fristelsen for Forældrene til at unddrage Børnene fra Skolens dannende Paavirkning indtræder altsaa først i denne Alder med nogen synderlig Styrke. Indtil denne Alder lade Forældrene dem derfor ialmindelighed søge Skolen nogenlunde stadig. Tænke vi os nu et skotsk Barn søge Skolen, om end kun i 2 Aar og endog blot i 8 Maaneder hvert Aar, f. Ex. fra det 8de til det 10de

*) Man vilde imidlertid tage høilig Feil, hvis man antog, at vore Almuesbørn paa Landet i Regelen eller endog kun gjennemsnitsviis søge Skolen i 8 Uger. Vore statistiske Tabeller, som iøvrigt indeholde værdifulde Materialier, give blot Oplysning om Afgangen til Skoleunderviisning og om den totale Forsømmelse, men ikke om Antallet af dem, som kun have søgt Skolen nogle faa Dage om Aaret. Naar man bliver bekjendt med de Resultater, som ville fremkomme ved Bearbeidelsen af de gjennem det af Kirkedepartementet udarbeidede nye Schema indhentede Oplysninger, vil det vise sig, at der er et stort Antal Børn, som kun søge Skolen 1—10 Dage, og jeg skulde være tilboielig til at antage, at gjennemsnitsviis søger hvert Barn paa Landet ikke Skolen mere end 4 Uger aarlig.

Aar, saa har dette Barn, hvis det da forlader Skolen for bestandig, dog nydt Skoleundervisning i lige saa lang Tid, som det norske Barn, der gaaer i Skole 8 Uger aarlig, fra sit 7de til sit 15de Aar. Og dog staaer paa vore statistiske Tabeller hiint Barn opført som skolebesøgende gjennem 8 Aar, medens det skotske Barn kun staaer opført i 2 Aar. Nu ville vi tænke os det her fremhævede Forhold som det almindelige i et Distrikt i begge Lande med 5000 Mennesker, hvoraf 1000 ere mellem 7 og 15 Aar. Disse 1000 Børn i begge Distrikter søge Skolen 64 Uger; men paa de aarviis opgjorte statistiske Tabeller vilde Antallet af de skolesøgende Børn forholde sig til Indbyggerantallet i det norske Distrikt som 1: 5 og i det skotske som 1: 20. Denne Bemærkning viser, hvor forsigtig man maa være ved Benyttelsen af statistiske Tabeller, som kun opvise de nøgne Resultater. For ikke at vildledes ved dem maa man nøie kjende Grundforholdenes Beskaffenhed. Paa Sandhedens Vegne maa jeg derfor erklære J. Kay's Fremstilling for høist vildledende, naar han i sit bekjendte Skift: "The Social Condition and Education of the People in England and Europe" paa en statistisk Oversigtstabel, „showing the Proportion of Scholars in Elementary Schools, to the whole Population in different European Countries," uden nogen Oplysning angiver Forholdet i Norge som 1: 7, i Skotland som 1: 8 og i England som 1: 14. Jeg havde under mit Ophold i Skotland ofte Anledning til at erfare, at Mange netop paa Grund af denne og andre lignende Fremstillinger havde dannet sig saa gunstige Forestillinger om det norske Almueskolevæsen, at deres Skuffelse maatte blive stor, om de fik Anledning til personligen at blive bekjendte med dets Forholde og dets Resultater.

Den omhandlede Kjendsgjerning, at Skolesøgningen i Skotland, uagtet den er en reent frivillig Sag, alligevel er — relativt talt — almindelig og jævn, indeholder Beviset for,

at det skotske Folk er i en sjelden høi Grad gjennemtrængt af den Erkjendelse, at Oplysning er et Gode, som der bør gjøres Opofrelser for at opnaae. Dog være det her bemærket, at allerede Sprogbrugen viser, at man i England i det Hele har en rigtigere Opfatning af Skolens Virksomhed og Betydning end hos os og Tydskerne. Vi bruge nemlig næsten altid Ordene "Oplysning" eller "Underviisning" for at betegne Skolens Gjerning; men det engelske Sprog anvender dertil Ordet education ɔ: Opdragelse, og naar der om Skolens Virksomhed bruges Ordet instruction ɔ: Underviisning, skeer det altid i en saadan Forbindelse, at det tydelig sees, man kun sigter til en enkelt Deel af Skolens Virksomhed. I fuld Overeensstemmelse med Sprogbrugen er ogsaa altid Forfatternes Opfatning af Skolen, som idelig fremhæve Skolens Betydning for den moralske Udvikling ikke blot gjennem dens Lære, men ogsaa for en væsentlig Deel gjennem dens Tilvænnelse. Hvad jeg her nærmest vilde fremhæve var imidlertid, at den anførte statistiske Kjendsgjerning faaer en endnu større Betydning, naar det tillige erindres, hvad der flere Gange er berørt i min Skildring af det skotske Skolevæsen, at der betales Skolepenge i de skotske Almueskoler. Hvor mange Børn troer man vel vore Almueskoler vilde opvise, hvis Søgningen var en frivillig Sag og man derhos skulde betale Skolepenge? I Skotland er derimod i Regelen enhver Arbeidsmand villig til at sende sine Børn i Skole og, uagtet der paahviler Læreren den Forpligtelse at meddele Underviisningen uden Betaling til de Børn, hvem Menighedsraadet anbefaler dertil, er det dog paa de fleste Steder Tilfælde, at Arbeidsmandens Æresfølelse er saa stærk, at han anstrænger sig til det Yderste for at kunne betale de sædvanlige Skolepenge. Netop denne Æresfølelses Almindelighed og Styrke er vel ogsaa Grunden til, at Skolelærerne, saaledes som det ofte blev mig forsikret af Præster og andre med For-

holdene vel bekjendte Mænd, viste den største Uegennyttighed og Liberalitet ved at modtage Børn til Friunderviisning endog uden Menighedsraadets Anbefaling eller Vidnesbyrd. Den skotske Almuesmands Beredvillighed til at gjøre Opofrelser for sine Børns Opdragelse er ogsaa almindelig erkjendt udenfor Skotland. Navnlig fremhæve engelske Forfattere meget hyppig dette som et Træk ved den skotske Folkecharakteer. Saaledes siges der i et halvt officielt Regjeringsskrift *): "I Skotland er, især i Landdistrikterne, enhver Arbeidsmand villig til selv at lide Savn for at kunne forskaffe sine Børn den Opdragelse, han betragter som væsentlig og nødvendig for deres Held i dette Liv og for deres Forberedelse for en anden Tilværelse. Denne Opinion er ligesaa meget begrundet i den dybe religiøse Følelse, der er eiendommelig for den skotske Nation, som i en klog Vurdering af de Aarsager, der fremme Børnenes timelige Velfærd."

Men maae vi saaledes antage, at Grunden til den skotske Almues Beredvillighed til at sende sine Børn i Skole er at søge i den skotske Folkecharakteer, saa opstaaer igjen Spørgsmaalet om, af hvilke Faktorer dette Produkt er fremkommet. Her møder os fra alle grundige Forskere det eenstemmige Svar, at Udviklingen af den nuværende skotske Nationalcharakteer er et Resultat af en Forening af flere Omstændigheder i Skotlands borgerlige og religiøse Historie, blandt hvilke, og det i forreste Række, staaer Tilværelsen af et ordnet Almueskolevæ-

*) The School in its relations to the State, The Church and The Congregation, being an explanation of the Minutes of the Committee of Council on education, in August and December 1846. London 1847. Forfatteren af dette Skrift er den daværende Sekretær i Committee of Council J. P. Kay Shuttleworth, der skal have udarbeidet den siden 1846 fulgte Plan.

sen gjennem halvandet eller egentlig gjennem to Aarhundreder*). Selv Forfattere, som have stillet sig den Opgave at paavise det Mangelfulde i Skolevæsenets Indretning i Forhold til Tidens Fordringer f. Ex. Pillans i hans før nævnte, i Aaret 1826 udgivne Skrift, erkjende denne Præstegjældsskolernes Betydning. De fleste af Skotlands store Mænd baade i Videnskaben og i Livet have modtaget sin forberedende Dannelse i dem. Det er ogsaa en ofte iagttaget og ofte fremhævet Kjendsgjerning, at Skotter, som have vandret ud til England eller til andre Verdensdele, der have, fordi de medbragte fra Hjemmet en mere udviklet, øvet og styrket Aand end deres Opgivelser besade, ialmindelighed haft forholdsviis let for at arbeide sig op til selvstændige og uafhængige Stillinger. Og det er neppe en ubegrundet Opfatning, naar jeg betragter de flere i min Indberetning omhandlede Exempler paa, at saadanne Mænd i sin Alderdom have betænkt det skotske Skolevæsen med rige Gaver, som et Beviis for, at de have været gjennemtrængte af den Erkjendelse, at de stode i en dyb Gjæld til sin Barndoms Skole for dens Indflydelse paa deres Udvikling og deres Livs Skjæbne.

Man kan ikke opholde sig mange Dage i Skotland, inden man gjør den Erfaring, at Skolens og Kirkens Anliggender der omfattes med en ganske anden Interesse end hos os. Herom vidne allerede de store Opofrelser, Folket har gjort for de kirkelige og aandige Interesser overhovedet. Vistnok antager det religiøse Liv undertiden en Skikkelse, som ikke er tækkelig. Saaledes gjøre de mange Gadeprædikanter, man støder paa om Aftenerne, især om Søndagsaftenerne, ialfald ikke noget behageligt Indtryk paa den Fremmede. Den Strænghed, hvormed de nedarvede Sædvaner overholdes, turde ogsaa

*) Se f. Ex. Dr. Curries: Life of Burns.

i mange Tilfælde fremkalde Hykleri. De lange Bønner ville ofte kvæle den religiøse Følelse istedetfor at styrke den. Især fandt jeg dette at være Tilfælde i Smaabørnskoler, hvor det flere Gange var mig iøinefaldende, at 3 a 4 Aar gamle Børn under Bønnen søgte at antage og bevare alvorlige Miner, som slet ikke stode i Overeensstemmelse med deres egne Tanker og Følelser i det samme Øieblik. Men at Enkelte lade som de føle og mene, hvad den store Fleerhed føler og mener, det vil overalt og til alle Tider være Tilfælde, og egentlig vise jo selve Udvæxterne af det religiøse Liv i Skotland, at Grundtonen i det er dyb og stærk. En skjøn Fremtoning af det religiøse Liv er ogsaa det store Antal Søndagsskoler, i hvilke Underviisningen, som før bemærket, er udelukkende Religionsunderviisning.

Blandt de Fremtoninger af en høiere intellektuel Interesse, som møde os i det skotske Folkeliv, vil jeg især fremhæve de saakaldte "Mechanic's Institutes", der nærmest kunne sammenlignes med vor „Techniske Forening" i Christiania. Der holdes i disse Foreninger populære Forelæsninger over Naturvidenskaber, Industri, Politik, Oekonomi o. s. v., og saadanne Forelæsninger, som i Vintertiden holdes paa mange Steder, især i de større Byer, overværes ialmindelighed af et stort Antal Tilhørere baade Mænd og Kvinder. Ogsaa i de høiere Samfundsklasser er Damernes Dannelse mere eensartet med Mændenes end det ialmindelighed er Tilfælde hos os. En "dannet" Dame hos os kjender ialmindelighed Skjønliteraturen og ofte ikke blot Fædrelandets, men endog flere fremmede Folks, ja stundom vel mere den fremmede end den fædrelandske Skjønliteratur. Men den Deel af Literaturen, som i prosaisk Nøgternhed omhandler det virkelige Liv, er hende ialmindelighed aldeles ubekjendt. Hendes Interesse gaaer heller ikke i denne Retning. Hvilken Skade denne Kløft mellem Kvindens og Mandens Dannelse medfører baade i det huuslige og selskabelige og for det offent-

lige Liv vil jeg her ikke indlade mig paa at udvikle. Jeg vil kun bemærke, at i Skotland deeltage Damerne, ligesom de i Fællesskab med Mændene benytte Bibliotheker og Læseselskaber, ogsaa med stor Interesse i Samtalen om Kirkens og Skolens og andre det virkelige Livs høiere Anliggender. Naar man gaaer i Selskab, lægger man heller ikke Interessen for det virkelige Liv efter sig i Studeerkammeret eller paa Kontoret. Det er heller ikke blot de politiske Forholde, som ere Gjenstand for Samtalen i de selskabelige Sammenkomster. Jeg var aldrig i et Selskab uden at Talen for længere Tid dreiede sig om Kirkens og Skolens Anliggender, og det var let at mærke, at det var vel kjendte og ofte behandlede Materier, som Kjøbmænd og Jurister omfattede med den samme Interesse som Skolelærere, Professorer og Præster. Det er ogsaa en ganske mærkelig Kjendsgjerning, at de fleste betydningsfulde Bevægelser i det skotske Skolevæsen ere udgaaede fra Mænd, som hverken ere Præster eller egentlige Lærere. Jeg har saaledes leilighedsviis før omtalt, at Mr. Stow, Stifteren af „The Moral Training System,“ er en Fabrikeier i Glasgow, og at Mr. Wood, hvem Opdragelseskomiteen har kaldt en af det skotske Almueskolevæsens største Velgjørere og hvem Kirkens Generalforsamling har tilkjendt offentlig Tak, var Advokat og Sherif. Mr. John Gordon, der har tilbragt sit Liv deels som Sekretær i Opdragelseskomiteen deels som Skoleinspektør, er ogsaa Jurist, ligesom jeg gjorde Bekjendtskab med tvende Sheriffer, som havde indlagt sig stor Fortjeneste af Ragged-Schools og lignende Skoler.

Den Sands for Oplysning og den Erkjendelse af Skolens Vigtighed, der er saa stærk og almindelig hos det skotske Folk, har, som bemærket, sin Rod i Folkets hele historiske Udvikling. Den har imidlertid faaet ny Næring ved den senere Tids Begivenheder og nyskabte Forholde. Nutidens Liv over=

hovedet gjør naturligviis her som overalt i Verden i høiere Grad end for en alsidig Oplysning til Betingelse saavel for den Enkeltes Velvære som for Samfundets Fred og Lykke.*) Den Iver, som har aabenbaret sig for Skolevæsenets fuldkomnere Udvikling baade i England og blandt de engelske Amerikanere, indvirker ogsaa paa Skotterne og ansporer dem til nye Anstrængelser for at bevare den høie Rang, som de i dette Anliggende selv troe, og det med Rette, at de hidindtil have indtaget blandt Verdens Folk. Men endnu mere turde Iveren for at forøge Skolernes Antal og give dem en fuldkomnere Indretning være ansporet ved nye Begivenheder og Forholde indenfor Landets egne Grændser. Den gamle skotske Kirkes Splittelse i 1843 i to store rivaliserende Kirkesamfund er maaske den stærkest virkende af disse Begivenheder. Det har aabenbart været Frikirkens Formaal at hæve sig til at blive den almindelige Folkekirke. Uagtet der nu ingensomhelst Forskjel er i dogmatisk Henseende mellem begge Kirkesamfund og der saaledes Intet kunde være til Hinder for, at Frikirkemenighedens Børn søgte Statskirkens Skoler, hvilket ogsaa ofte er det Faktiske selv der, hvor begge Samfund have Skoler ved Siden af hinanden, saa maatte dog Frikirken med hiint Maal for Die ikke blot bygge Kirker, men ogsaa lægge an paa at tilveiebringe Skoler endog paa de Steder, hvor der ingen Mangel var i denne Retning. Skolens Gebeet blev nu den Kampplads, paa hvilken Striden mellem de twende Samfund for en væsentlig Deel førtes; deraf fulgte, at de ogsaa maatte søge at overbyde hinanden med Hensyn til Skolernes Indretning og Underviisningens Beskaffenhed. Frikirken ar-

*) „Den rette Vei til at berøve Demagogerne deres Indflydelse er at hæve Folket op til deres intellektuelle Standpunkt.“ **Letter of Dr. Chalmers to Mr. Wilberforce.**

beider for denne Sag med den, det unge Samfund eiendommelige, Varme og Energi, og, som før berettet, havde den i Aaret 1852 mindst 620 Skoler og 2 store Lærerseminarier. Medens denne Kappelyst unegtelig har ledet til, at Midler i mange Tilfælde ere blevne anvendte paa en saadan Maade, at de kunne siges at være spildte, idet man har indrettet overflødige eller ialfald mindre nødvendige Skoler, har den dog i det Hele bevirket, at Skolevæsenet saavel med Hensyn til Oprettelsen af nye Skoler, som med Hensyn til Underviisningens Beskaffenhed har gjort Fremskridt, som det ellers ikke under de iøvrigt forhaandenværende Forholde paa lang Tid vilde have gjort. Jeg har paa det Sted, hvor jeg omhandlede Præstegjældsskolelærernes Stilling, berettet, at Frikirken har opstillet den Fordring, at der skulde være Adgang til at ansættes ved Præstegjældsskolerne ogsaa for Lærere, som ikke tilhøre Statskirken, naar de kun hylde dens Troesbekjendelse, og jeg har ogsaa gjort opmærksom paa, at Frikirken benytter sig af den kritiske Stilling, hvori Præstegjældsskolerne paa Grund af Lønningsforholdene netop nu befinde sig, til at give sin Fordring større Vægt. Denne Frikirkens Rivaliseren ansporer Statskirken til end mere at virke for Skolevæsenets Fremme, da den indseer Vigtigheden af til sit, fra Loven og fra tidligere Fortjenester af Opdragelsens Sag hentede, Forsvar for Opretholdelsen af dens Rettigheder ogsaa at kunne føie Beviset for ikke at staae tilbage for sin yngre Medbeilerinde i Beredvillighed til fremdeles at gjøre Opofrelser for Opdragelsesanliggendet. Ved Siden af denne Kamp mellem de store Kirkesamfund danner Statens, i det Foregaaende skildrede, Indgriben i Skolevæsenets Anliggender et nyt og vækkende Element. Begge de omhandlede Kirkesamfund ligesom ogsaa den episkopale Kirke benytte sig af den aabnede Adgang til at erholde Bistand af Staten til Skolevæsenets fuldkomnere Ind-

retning, ihvorvel det aabenbart skeer med nogen Mistillid og under Frygt for, at Skolevæsenet efterhaanden skal gaae over til at blive et Statsanliggende. Især synes Statskirken at være ængstelig for, at den skal tabe sin Myndighed over de ved Lov oprettede Præstegjældsskoler (Parochial Schools), hvormed den trues fra flere Kanter.*) Den store Mængde af Præster og de fleste øvrige Medlemmer af begge Kirkesamfund synes imidlertid at være enige i at betragte en saadan Ordning af Skolen, ifølge hvilken Religionsundervisning ikke meddeles i den almindelige Skole, men overlades til de forskjellige Kirkesamfunds Omsorg, som staaende i Strid med Opdragelsens høieste Interesser, idet de antage, at selv om der blev sørget tilstrækkelig for Børnenes religiøse Undervisning udenfor Skolen, vilde dog en saadan Skoleindretning med særskilt Religionsundervisning indplante den Forestilling i Børnenes Sjæl, at „Religionen er Noget, der er adskilt fra Opdragelsen, og at man kan blive viis og god, om man end ikke nogensinde tænker paa de guddommelige Anliggender."*) Denne Anskuelse danner Foreningsbaandet mellem de tvende Kirke-

*) Den oftere nævnte Lord Melgunds bill gik ud paa at stille Præstegjældsskolerne og Almueskolevæsenet i det Hele under en civil Direktions Overbestyrelse. Saavel Presbyteriernes som Generalforsamlingens Indflydelse paa Skolevæsenet vilde være bleven aldeles tilintetgjort ved Antagelsen af dette Forslag. Det blev jo rigtignok ikke antaget af Underhuset; men da det dog fandt megen Understøttelse der og dets Stiller, Lord Melgund, staaer i nær Forbindelse med de meest indflydelsesrige Medlemmer af Regjeringen, har denne Begivenhed vakt megen Uro indenfor Statskirkens Enemærker.

*) Jeg vil her gjøre opmærksom paa, at de protestantiske Kirkesamfund ofte tilstede katholske Børn Adgang til sine Skoler uden at fordre deres Deeltagelse i Religionsundervisningen. Især besøges Statskirkens Skoler i Høilandene af et stort Antal Katholiker.

samfund; det er den, som gjør dem til naturlige Forbundne i Kampen mod det ingenlunde indflydelsesløse Parti, som ønsker at tilveiebringe et, det hele Land omfattende, nationalt Skolesystem efter Amerikansk Mønster. Dette Parti bestaaer igjen af flere Grupper, idet Nogle ere Religionen oprigtigt hengivne, men antage, at dens Interesser ingenlunde vilde lide ved en saadan Ordning af Skolen, medens Enkelte aabenbart ønske Religionen fjernet fra Skolen i den Tanke, at en, gjennem en dertil sigtende Bearbeidelse af det videnskabelige Stof tilveiebragt, naturlig Religion er tilstrækkelig for Mennesket. Men medens Bevæggrundene til at foreslaae Optagelsen af det Amerikanske Skolesystem ere forskjellige, er det en af de almindeligste Anker mod den nuværende Indretning af Skolerne, at den almindelige Dannelses Stof og navnlig det naturvidenskabelige ikke meddeles i tilstrækkeligt Omfang og paa en tilfredsstillende Maade. Især bliver denne Anke gjort gjældende af den Deel af et nationalt Skolesystems Venner, som understøtte de i denne Indberetning skildrede „verdslige (secular) Skoler." Ligesom Kampen mellem begge de to store Kirkesamfund har tjent til at forøge begges Anstrængelser for at befordre Skolevæsenets Udvikling, saaledes har denne Opposition fra et nationalt Systems Tilhængere vistnok ogsaa haft til Følge, at de skotske Kirkesamfund, som dog heller ikke før have viist nogen Tilbøielighed til at fatte Oplysningens Begreb for snævert, have stræbt mere og mere at virkeliggjøre Begrebet i dets hele Omfang i Skolens Praxis.

Jeg har her søgt at give en Skildring af de i det skotske Samfund virkende og gjærende Kræfter, som drive Skolemaskinen fremad. Den egentlige bevægende Kraft (primus motor), Folkets dybe Erkjendelse af Skolens Betydning for den Enkeltes Udvikling og for Samfundets Fremadskriden, er af en

uforgjængelig, stadig og jævnt virkende Natur. De øvrige medvirkende Kræfter, som paaskynde Farten, ere af en underordnet Art; de ere at sammenligne med det enkelte Menneskes Drifter og Tilbøieligheder, som ogsaa i Fornuftens Ledebaand og under Forsynets Styrelse maae tjene til at befordre det Godes Udvikling. De udspringe af de mindre elskelige Træk i den gamle skotske Nationalcharakteer, Partiiver og Kamplyst, som maaskee staaer i Forbindelse med det keltiske Blod, der i Skotland er indblandet i det angelsachsiske. Det var de samme Egenskaber, som i gamle Dage bragte den ene Chlan til at kjæmpe paa Liv og Død med den anden. Men Kampen har nu høiere Formaal og ædlere Former; i gamle Dage bedækkedes Slagmarken med ihjelslagne Legemer, i Nutiden overstrøes den med nyopbyggede Kirker og Skoler.

I de Bevægelsen fremskyndende mindre ædle Kræfter maa ogsaa Grunden søges til den væsentlige Mangel ved det skotske Skolevæsen. Vi have før seet, at der endnu er Mangel paa Skoler deels i Høilandene deels og fornemmelig i de store Byer. Imidlertid vilde vistnok denne Mangel efterhaanden afhjælpes, naar der kun, navnlig i Byerne, viste sig Tilbøielighed til at benytte Skolen. Men denne Ligegyldighed har der en saa dyb Rod, er et saa ulægeligt Onde, at det neppe er muligt at fjerne det ved Skolens almindelige Midler. Det maa skee enten ved at udstyre Skolerne med nye, for dem ikke eiendommelige Tillokkelser, altsaa ved en Anvendelse efter større Maalestok af Ragged-Skolernes System, eller ogsaa ved Indførelsen af Tvangssystemet. Men denne Mangel er kun eiendommelig for enkelte Punkter af Landet. Den væsentlige og gjennemgribende Mangel er derimod, at der ikke findes Enhed i Bestyrelse og som en Følge deraf heller ikke Enhed i Plan. Jeg har før gjort opmærksom paa, at Pengemidler og Lærerkræfter ofte blive spildte derved, at man paa

Grund af Patiernes Rivaliseren har anlagt nye Skoler paa Steder, hvor de ikke ere fornødne. Men endnu hyppigere er det Tilfælde, at Kræfter spildes derved, at der ikke kan finde en Arbeidets Fordeling Sted mellem Skolerne, fordi de tilhøre forskjellige Samfund eller Partier. Naar der saaledes paa eet Sted findes baade en Præstegjældsskole og en Frikirkeskole, saa meddele begge Underviisning baade i de første Begyndelsesgrunde og i de høiere Gjenstande, selv om hver Skole kun har een Lærer. Hvis man her handlede i Forening efter en fælles Plan, vilde der ikke blot have været Besparelse ved Opførelsen af Skolehuset; men man vilde have opnaaet den store Fordeel at have Børnene inddeelte i forskjellige Klasser med særskilte Lærere efter deres Alder og Fremskridt. De skadelige Følger af denne Mangel paa Samvirken, paa Enhed i Plan maae nødvendigviis snart blive iøinefaldende for Alle i et Land, hvor Arbeidets Fordeling, som paa Skolens Gebeet ikke vil kunne tilveiebringes uden Enhed i Bestyrelsen, ellers i andre Forholde er saa almindelig og har ledet til saa store Resultater. Spørgsmaalet er da, om det er muligt at tilveiebringe Enhed uden at krænke andre høiere Hensyn. Dette synes saa meget mere at burde besvares bekræftende, som den store Fleerhed af Folket bekjender sig til den samme Religion og anerkjender de samme symbolske Bøger, om end denne Fleerhed, paa Grund af afvigende Anskuelser om Kirkens Forhold til Staten, er deelt i forskjellige Kirkesamfund. Grundprincipet i Skolernes Indretning er ogsaa i det Hele taget det samme overalt; man vil, at Skolen skal meddele en, paa religiøst Grundlag hvilende, alsidig Dannelse. Det er saaledes væsentlig kun den ydre Enhed, som mangler, – en fælles Plan, ved hvis Gjennemførelse det først bliver muligt at fordele Arbeidet eller, hvad der falder sammen dermed, at indrette Skoler af forskjellige Grader i passende Afstand fra hverandre. Der

vil vistnok endnu gaae Tid hen, inden et saadant, med Folkets øvrige Anskuelser stemmende, nationalt System kan faae Indgang; thi forinden maae mange Partianskuelser og Partifølelser fortrænges og mange ydre Hindringer ryddes afveien. Men naar Tiden hertil kommer, da vil den allerede tilstedeværende Rigdom og Mangfoldighed i Udviklingen og den under Tilveiebringelsen heraf nærede og styrkede Erkjendelse af Skolens Betydning bevirke, at det nye og fuldkomnere System vil medføre desto større Resultater for Folkets moralske og intellektuelle Udvikling.

Bilag.

No. 1.

An Act for making better Provision for the Parochial Schoolmasters, and for making farther Regulations for the better Government of the Parish Schools in Scotland, (11th June 1803.)

I. Whereas, the parish schoolmasters in Scotland are a most useful body of men, and their labour has been of essential importance to the public welfare; and whereas, by an act passed in the Parliament of Scotland, in the reign of King William the Third, in the year one thousand six hundred and ninety-six, intituled, Act for settling of Schools, it is, inter alia, statuted and ordained, that there be a school settled and established, and a schoolmaster appointed in every parish not already provided, by advice of the heritors and minister of the parish; and for that effect, that the heritors in every parish meet and provide a commodious house for a school, and settle and modify a salary to a schoolmaster, which shall not be under one hundred nor above two hundred merks Scots, to be paid yearly at two terms, Whitsunday and Martinmas, by equal portions; and certain rules and regulations were laid down by the said act relative to the apportioning and payment of the said salary by the heritors of the parish; and whereas the highest salary by the said act granted, amounting only to eleven pounds two shillings and twopence two-thirds of a penny sterling, which, by difference in the value of money and change in the circumstances of the country, has become a provision altogether inadequate for a body of men whose

labours are of so great public utility. May it therefore please your Majesty that it be enacted, and be it enacted by the King's most excellent majesty, by and with the advice and consent of the Lords Spiritual and Temporal, and Commons, in this present parliament assembled, and by the authority of the same, that from and after the term of Martinmas next, the salary of each parochial schoolmaster in every parish of Scotland, shall not be under the sum of three hundred merks Scots per annum, nor above the sum of four hundred merks Scots per annum, except in the cases herein aftermentioned.

Salary.

To be fixed by Heritors.

II. And be it further enacted, that within three months after the passing of this act, the heritors possessed of the qualification required by this act, and the minister of every parish, shall hold a meeting, of which intimation shall be given from the pulpit immediately after divine service in the forenoon, and by circular letters, to be written by the minister of the parish, to such heritors having the qualification prescribed by this act, who are non-resident, and also by leaving a written notice at the mansion-house of every heritor, whether resident or not, at least thirty free days before such meeting shall take place; and on due consideration of the circumstances of the particular parish in respect of extent, population, and valued rent, and the probable amount of the other emoluments of the schoolmaster's office, such meeting shall judge and determine whether the schoolmaster's salary shall be three hundred merks *Scots per annum*, or four hundred merks *Scots per annum*, or such sum between these two sums as to such meeting shall seem most suitable to the circumstances of the parish, and shall fix and determine the amount of the schoolmaster's salary, to be paid to the schoolmaster, by a resolution to be made at such meeting; a copy of which resolution, signed by the preses of the meeting, shall be delivered to the schoolmaster of the parish as his authority for collecting and receiving the salary thereby fixed and determined; which schall be paid by the several heritors at the same terms, apportioned among them in the same manner, and with the same relief against their tenants, as is provided by the aforesaid act of the Paliament of *Scotland*, passed in the year one thoosand six hundred and ninety-six: Provided always, that no salary at pre-

sent payable to any schoolmaster shall be diminished; and in all cases where any such salary, or any part thereof, is payable in grain or meal, such salary in grain or meal shall continue to be paid and payable in the same manner as heretofore, with such additions thereto in money as to such meeting shall seem proper; and in fixing and determining the amount of the salary to be paid pursuant to this act, such grain or meal making part of such salary, schall be estimated at the rate of 200 merks *per* chalder.

Salary in grain to continue, and to be estimated at 200 merks per chalder.

III. And be it enacted, that the salaries so fixed and determined, in manner above directed, shall continue to be the salaries payable to the schoolmaster of every parish, for and during the period of twenty-five years from and after the passing of this act; and within three years after the expiration of twenty-five years from the passing of this act, the sheriff or stewart of every county or stewartry shall fix and determine, according to the average amount of the fiars of the county or stewartry for the twenty-five years preceding, what is the value or average price of a chalder of oatmeal, and he shall make a return of such average to the office of King's Remembrancer in Exchequer in *Scotland;* and the Lord Chief Baron and Barons of Exchequer are hereby empowered and required, from such returns by the sheriffs and stewarts of *Scotland,* to strike the average price of a chalder of oatmeal for all *Scotland;* and an order of the said Court of Exchequer, fixing such average, shall within three months from the date of the last return by the sheriffs and stewarts, be published by the King's Remembrancer in the *Edinburgh Gazette,* and such other *Scots* newspapers as he shall deem sufficient, for three successive weeks, and a copy thereof shall also be transmitted by the said Remembrancer to the sheriff or stewart clerk of every shire or stewartry in *Scotland,* which average so ascertained shall be the rate according to which the schoolmaster's salary shall be fixed, in manner hereinafter directed; and the sheriff or stewart clerk shall transmit a certificate thereof, signed by him, to the minister of each parish within the county or stewartry, to be by him submitted to the meeting directed to be called in manner immediately after mentioned.

To continue for 25 years.

Mode of estimating chalders thereafter.

Fixing salary after twenty-five years. IV. And be it enacted, that within three months after the date of such certificate, the heritor possessed of the qualification required by this act, and the minister of every parish in Scotland, shall hold a meeting, of which intimation shall be given from the pulpit immediately after divine service in the forenoon, and by circular letters, to be written by the minister of the parish, to such heritors having the qualification prescribed by this act, who are non-resident, and also by leaving a written notice at the mansion-house of every heritor, whether resident or not, at least thirty free days before such meeting shall take place; and on due consideration of the circumstances of the particular parish, in respect of extent, population, and valued rent, such meeting shall judge and determine whether the schoolmaster's salary of the same shall be equal to the average price of one chalder and a half, or of two chalders of oatmeal, according to the amount thereof, ascertained by the aforesaid certificate, or to such proportion between them as to such meeting shall seem most suitable to the circumstances of the parish, and shall fix and determine the amount of the schoolmaster's salary, to be paid pursuant to such average, and their resolution thereupon; a copy of which resolution, signed by the preses of the meeting, shall be delivered to the schoolmaster of the parish as his authority for collecting and receiving the salary thereby fixed and determined; which shall be paid to him by the several heritors at the same terms, apportioned among them in the same manner, and with the same relief against their tenants, as is provided by the aforesaid act of the Parliament of Scotland, in the year one thousand six hundred and ninety-six.

On neglect or dissatisfaction with salary as apportioned, may appeal. V. Provided always, and be it enacted, that in case the heritors and minister shall neglect or refuse to determine the amount of the salary to be paid to the schoolmaster according to the provisions of the act, or in case any heritor or schoolmaster shall be dissatisfied with the determination made; it shall be competent, within three months after such meeting ought to have been held, or such determination shall have been made, for the schoolmaster to apply, or for such person so dissatisfied to appeal, to the next quarter-sessions held for the shire or stewartry within the bounds of which the pa-

rish or parish kirk lies, whose judgment shall be final; and no appeal by advocation, suspension, or otherwise, shall be admitted against the judgment given at such quarter-sessions: Provided always, that no heritor of the parish from whence such appeal comes, shall vote upon such appeal at such quarter-sessions.

To be fixed anew at end of every twenty-five years.

VI. Provided always, and be it enacted, that after twenty-five years shall have elapsed from the time the amount of a schoolmaster's salary shall have been so fixed, the sheriff of a shire, or stevart of a stevartry, shall within three months again determine the average price of a chalder of oatmeal, in the manner directed by this act; and shall, as above directed, return the same to the office of King's Remembrancer in Exchequer; and the Lord Chief Baron and Barons of Exchequer shall again, by an order of Court, fix the average price for all *Scotland;* and the King's Remembrancer shall again transmit a copy of said order of Court to the sheriff or stewart clerck of each shire or stewartry; and the said sheriff or stewart clerk shall again publish the same in the *Edinburgh Gazette* and *Scots* newspapers and transmit a certificate of the said average and order of Court to the minister of each parish within his shire and Stewartry; and the heritors and minister shall again fix and determine the schoolmaster's salary according to such average; such salary never being less than the value of one chalder and a half, nor more than two chalders for the next twenty-five years, and so, *toties quoties,* at the end of every twenty-five years for ever, unless altered by Parliament and every such determination of salery shall be liable to appeal to the quarter-sessions, in manner and to the effect above directed.

Where only one qualified heritor, he shall have two votes.

VII. Provided always, and be it enacted, that in every parish where there is only one heritor qualified, as hereinafter prescribed, such heritor shall have two votes at every meeting directed to be held pursuant to this act; and in all meetings where no preses has been chosen, the heritor present possessed of the highest valuation shall have the casting vote.

Schoolhouse, dwellinghouse, and garden.

VIII. And be it further enacted, that in every parish where a commodious house for a school has not already been provided, pursuant to the directions in the

above recited act, and in every parish where a dwellinghouse for the residence of the schoolmaster has not already been provided, together with a portion of ground for a garden, to the extent hereafter mentioned, the heritors of every such parish shall provide a commodious house for a school, and also a house for the residence of the schoolmaster; such house not consisting of more than two apartments, including the kitchen, together with a portion of ground for a garden to such dwellinghouse, from fields used for the ordinary purposes of agriculture or pasturage, as near and convenient to the schoolmaster's dwellinghouse as reasonably may be; which garden shall contain at least one-fourth part of a *Scots* acre, and shall be enclosed with such fence as is generally used for such purposes in the district of the country where it is situated; and the expense of providing such schoolhouse, dwellinghouse, and garden, and supporting the same, shall be defrayed and paid in the same and like manner as is prescribed for providing a house for a school by the aforesaid act of the Parliament of *Scotland*: Providing always, that where the heritors shall determine that such garden cannot be allotted to the schoolmaster without great loss and inconvenience, it shall be optional to them, with the authority of the quarter-sessions of the county or stewartry, to assign to the schoolmaster, in lieu of such garden, an addition to his salary, at the rate of eight bolls of oatmeal per acre, to be computed according to the average ascertained in manner herein before directed.

Remedy in case neglect or dissatisfaction.

IX. And be it further enacted, that in case the heritors shall neglect or refuse to provide the accommodations of house, schoolhouse, and garden or additional salary in lieu thereof to schoolmasters, according to the provisions of this act, or in case the schoolmaster shall not be satisfied with the accommodations afforded him, it shall be competent for him to bring the same, by representation or petition, before the quarter-sessions held for the shire or Stewartry to which the parish of which he is schoolmaster belongs, or in which the parish-kirk is situated; and in all such cases the judgment of the quarter-sessions shall be final, without any further appeal by advocation, suspension, or otherwise: Provided always that no justice of the pease, who shall

be an heritor in the parish of such schoolmaster, shall vote upon such representation or petition.

X. Provided always, and be it enacted, that the heritor or heritors from whose estates any ground shall be taken for the purpose of such schoolhouse, dwellinghouse, and garden, shall have his, her, or their relief against the other heritors of the parish for the value of the ground so to be taken, in proportion tho the valued rent of the lands belonging to the whole heritors in the parish; such relief to be settled only by the sheriff or stewart of the county or stewartry, without appeal by advocation, suspension, or otherwise.

Relief to heritors whose ground shall be taken.

XI. And be it enacted, that in case of those parishes which consist of districts detached from each other by the sea, or arms of the sea, or otherwise, as where a parish consists of two or more islands, of which there are several instances in the Highlands, North Isles, and Hebrides, or where it is otherwise of great extent or population, so that one parochial school cannot be of any effectual benefit to the whole inhabitants of such parishes, it shall be competent to the heritors and minister, if they shall see cause, on fixing a salary of six hundred merks, or the value of three chalders of oatmeal, to be computed according to the provisions of this act, to divide the same emong two or more theachers, according to the extent and population of the parish; and these proportions, so divided, shall be paid to teachers of schools in the same way and manner, and under the same conditions, as hereafter are specified by this act for supplying vacant parochial schools with masters; but in respect that the heritors of such parishes are to pay any higher salary, they are hereby exempted from the obligation of providing schoolhouses, dwellinghouses, and gardens, for the teachers among whom the salary is to be divided, in the manner aforesaid; and in case a difference of opinion shall arise among the heritors respecting the propriety and usefulness of such division of the salary, the same shall be submitted, by petition or representation, to the quarter-sessions of the shire or stewartry within the bounds of which the parish or parish-kirk is situated; and the judgment thus obtained shall be final, without appeal by advocation, suspension, or otherwise.

Islands and parishes of great extent.

Not to extend to royal burghs. XII. Provided alwšys, and be it enacted, that none of the provisions of this act shall apply to the case of a parish which consists only of a royal burgh, or a part of a part of a royal burgh.

Where partly royal and landward. XIII. And be it further declared, that where a parish consists of a royal burgh, or part of a royal burgh, and a landvward heritor or heritors, the schoolmaster shall be appointed and maintained by the burgh, or by the landward heritor or heritors, or by the burgh and landward heritors, in the same vay and manner, and according to the same proportions, that havé hitherto been observed in such parish; the salary and accommodations being alvays equal in value to those provided by this act, and the ssme remedy being allowed in case thei are otherwise, and to be applied for in the manner already specially poiuted out; and provided any additions shall be granted, the ssme shall be paid in the same proportions by the parties from whom the present salary is received.

Election on vacancies. XIV. And be it enacted, Thst from and after the pssing of this act, in case of vacancy in the office of schoolmaster by death or otherwise, the minister of the parish shall, within fifteen days, intimate, or cause to be intimated from the pulpit, immediately after divine service in the forenoon, the vacancy which has taken place, and communicate the knowledge of the same by letter to such heritor or heritors as may be non-resident; and the heritors possessed of the qualification required by this act, with the minister of the parish, are hereby appointed to hold a meeting, of which intimation shall be given by the minister by edictal citation, and circular-letters to such as are non-resident, at least thirty free days before it takes place; and such meeting, or adjourned meeting, shall elect a person to the vacaut office of schoolmaster; and, in the event of the parish being vacant, the presbytery shall appoint some one of their number to make the intimations and give the notices which, according to the provisions of this act, the minister is required to do.

On failure, Commissioners of Supply to appoint. XV. Provided always, and be it enacted, That if the heritors, qualified as is hereby required, and minister, shall fail to elect a sheoolmaster within four

calendar months from the time the vacancy shall have taken place; theen the presbytery within the bounds of which the parish is situated, shall apply to the convener of the Commissioners of Supply of the county or stewartry, who, or any five of them, at a meeting to be called by the convener upon thirty days' notice, shall have power *jure devoluto*, and are hereby directed to elect a person to supply the vacancy.

To be examined and approved by Presbytery, whose judgment final.

XVI. And be it further enacted, That every schoolmaster, elected under the provisions of this act, shall carry the minutes, or an extract or certified copy of the minutes of his election, to the presbytery, accompanied with attestations of his having taken the oath to his Majesty before any one of his Majesty's justices of the peace; and the presbytery shall thereupon take trial of his sufficiency for the office, in respect of morality and religion, and of such branches of literature as by the majority of heritors and minister shall be deemed most necessary and important for the parish, by examination of the presentee, by certificates and recommendations in his favour, by their own personal enquiry or otherwise, and shall see him sign the Confession of Faith and Formula of the Church of *Scotland*; and their judgment or determination as to the qualifications of such pressentee for the office of schoolmaster, shall not be reviewed or suspended by any court, civil or ecclesiastical; and, provided they are satisfied with the same, he shall be furnished with an extract from their minutes, bearing that he had appeared, produced hatte stations required, and had been found on trial duly qualified for discharging the duties of the office to which he had been elected, which extract shall complete his right to the emoluments provided by this act.

If found unqualified, time allowed to Heritors.

XVII. Provided always and be it enacted, That in case the person elected is not found duly qualified, the heritors and minister shall only be allowed what remained of the four months at the time of his election, with so many days more, as required by this act.

School fees.

XVIII. And be it further enacted, That the heritors qualified, as is hereby required, and minister, in a meeting called on thirty dey's notification from the pulpit, and by letter from the minister to the non-resident heritors, and by notice

to be left at the mansion-house of each heritor, wheter resident or not, shall have the power of fixing the school fees from time to time, as they shall judge expedient; and a table of such fees, signed by the preses af the meeting, shall be hung up in the school-room: Provided always, that the schoolmaster shall be obliged to teach such poor children of the parish as shall be recommended by the heritors and minister at any parochial meeting.

Superintendence of schools continued to ministers, as heretofore.

XIX. And be it enacted, That the superintendence of schools shall continue with the ministers of the established church as heretofore, according to the several acts of Parliament respecting the same, except in so far as altered by this present act.

Presbyteries to regulate the hours of teaching, &c.

XX. And be it enacted, That as often as presbyteries, in the course of their visitation, shall find any thing wrong with respect to the hours of teaching, or the lenght of the vacation anually given, or when any complaint shall be made tho them upon those subjects by parties concerned, they shall have the power of regulating the same in the manner they may judge most consistent with the particular circumstances and general good of the parish; and the schoolmaster is hereby required to conform to and obey all regulations so made by the presbytery, under pain of censure, or suspension from or deprivation of his office, as to the presbytery shall seem proper.

And to take cognizance of schoolmaster's conduct.

XXI. And be it enacted, That when any complaint from the heritors, minister, or elders, against the schoolmaster, charging him with neglect of duty, either from engaging in other occupations, or from any other cause, or with immoral conduct, or cruel and improper treatment of the scholars under his charge, shall be presented to the presbytery, they shall forthwith take cognizance of the same, serve him with a libel if the articles alleged appear to them to be of a nature which requires it; and, having taken the necessary proof, they shall acquit or pass sentence of censure, suspension, or deprivation, as shall appear to them proper upon the result of such investigation; which judgment shall be final, without appeal to or rewiew by any court, civil or ecclesiastical; and in case they shall depose the incumbent from the office of schoolmaster, his right to the emoluments

and accommodations of the same shall cease from the time of his deposition; and in case he shall fail or refuse to remove from the school, schoolhouse, and garden within the space of three months from the date of such sentence or deposition, the sherif of the shire, or stewart of the stewartry, upon having an extract or certified copy of the sentence of deposition by the presbytery laid before him, shall forthwith grant letters of ejection against such schoolmaster, of which no bill of suspension, or advocation, nor action of reduction shall be competent; and in case of such deposition, the school shall immediately be declared vacant.

Qualification of Heritors.

XXII. Provided always, and be it enacted, That it shall not be lawful for any heritor who is not a proprietor of lands within the parish, to the extent of at least one hundred pounds *Scots* of valued rent appearing in the land tax books of the county, within which such parish is situated, to attend or vote at any meeting held pursuant to this act; but every heritor qualified as above, may vote by proxy, or by letter under his hand.

Former acts confirmed.

XXIII. Provided also, and be it enacted, That all former acts and statutes with regard to parish scools or schoolmasters, are hereby ratified and confirmed, in so far as they are not altered by the express provisions of this act.

No. 2.

A. Af tredie aarlige Beretning om Williams secular school.

En af Hovedtrækkene ved denne Skole er den særdeles Vægt, man lægger paa Underviisning i Naturvidenskaber for Børn af begge Kjøn. I en tidligere Beretning er allerede Nytten deraf som et almindeligt Dannelsesmiddel fremhævet, det vil sige, som et Middel til at kalde alle intellektuelle Evner til Liv og sund Virksomhed samt til saaledes at forbinde disses Virken med de moralske Følelser og med alle øvrige Evner inden Følelsens Omraade i Almindelighed talt, at de nøie komme til at staae i Samklang dermed. Mange nære endnu den Mening, at denne Slags Underviisning ikke behøves i Skoler for Arbeids-Klasserne, men lidt Overveielse maa dog vise, at den isærdeleshed for dem er en Sag af stor praktisk Vigtighed.

For det Første vil intet Middel findes, som saa kraftigt formaaer at styrke alle Sjels=Evner og gjøre dem livlige og opvakte som Underviisningen om Naturens Gjenstande og Kræfter. En saadan Underviisning bibringer ikke alene Børnene Kundskaber, men den indøver dem ogsaa til at bruge dem som den store Betingelse og det bedste Grundlag for deres tilkommende Velvære i det sociale Liv. For det Andet kommer Haandværkeren og Agerdyrkeren under sine daglige Sysler i idelig Berørelse med Gjenstande i den ydre Natur, og det er netop deres Sag at føre sig til Nytte disse Gjenstandes Egenskaber, indbyrdes Forhold og de dem iboende Kræfter og derved uddrage fra dem eller forvandle dem til nyttige og værdifulde Ting. Naturvidenskaberne er jo netop simpelthen en systematisk ordnet Kundskab om disse Egenskaber, disse Forholde og disse Kræfter, og den, som er bedst bekjendt med dem og er istand til at anvende sin Kundskab i den paafordrede Retning, er den bedste Arbeider.

Før Bacons Tider endnu medens det, som kaldtes Naturvidenskaber, næsten udelukkende bestod af pedantiske Spekulationer, besad den ulærde Haandværker, paa Grund af at han virkelig befattede sig med Naturen paa en praktisk Maade, mere sand naturvidenskabelig Kundskab end de lærde Mænd paa den Tid. At have lært ham disse Lærdes ordbrammende philosophiske Systemer vilde have været at bortødsle hans Tid og bortlede hans Opmærksomhed fra nyttigere og i Virkeligheden høiere Sysler. Herfra har sandsynligviis den Forestilling sin Oprindelse, at Naturvidenskaberne ligge over de Arbeidendes og praktiske Folks Fatteevne og Behov, og at Studiet deraf burde indskrænkes ene og alene til Mænd af Faget og de Lærde. Nuomstunder er der imidlertid ingen rimelig Grund for denne Anskuelse. De Lærde følge nu den samme Fremgangsmaade ved sine Undersøgelser, gjøre sine Slutninger, dem de udlede af Erfaringen, paa samme Maade som praktiske Mænd have gaaet frem gjennem alle Tidsaldere; men ved deres mere forenede, mere dygtige og mere ordnede Anstrængelser have de i mange Henseender gaaet langt forud for den arbeidende Mand i Kundskab om de Kræfter, som Naturen har til sin Raadighed og som man kan drage Fordeel af.

Mange erkjende Vigtigheden af at meddele Drenge Underviisning i Naturvidenskaber, men ere tilbøielige til enten aldeles eller deelviis at udelukke dem fra Pigers Opdragelse, idet de ansee dette som Noget, der ei passer sig for deres Kjøn og som let leder til Pedanteri. Denne

Anskuelse kan kun komme af en urigtig Forestilling om hvad man her forstaaer ved Naturvidenskab saaledes som Underviisning meddeles deri i denne Skole. Det lader sig visselig ogsaa let gjøre at proppe en Piges Hoved aldeles fuldt af en stor Mængde techniske Kunstudtryk, og, idet man fremstiller for hende, som den fornemste Grund for at hun maa anstrænge sig i saadanne Studier, Ønsket om at blive lærdere end alle øvrige af hendes Kjøn og at overgaae dem og glimre ved at lade sin Lærdom skinne, at bringe hende til saa nøie at forbinde denne sin Kundskab med alle forfængelige og selvgode Følelser, at hendes saakaldte videnskabelige Uddannelse bliver gjort aldeles unyttig for hende selv og til en Plage for alle dem, som ere nødsagede til at høre paa hende, naar hun udkrammer hvad hun veed.

Men naar Underviisningen om Naturens Gjenstande og Kræfter meddeles i den rette Aand, vil Virkningen blive en aldeles modsat. Naar Børn bringes til at forstaae, at de leve i en Verden, hvor enhver Gjenstand, som findes, er et virkende aldrig hvilende Hjul, der selv udøver en vis Indflydelse paa enhver Ting rundt om sig og ogsaa selv paa sin Side idelig paavirkes af alle andre Ting; — at de fremdeles selv som følende Væsener skabe sig Lykke eller Elendighed, eftersom de stille sig i Overeensstemmelse eller Uovereensstemmelse med disse aldrig ophørende Naturens Love; naar de fremdeles undervises om, at den algode Skaber har begavet dem med Evner, der særlig ere afpassede og indrettede for at opfatte disse Gjenstandes Egenheder, deres gjensidige Forholde og Virken saavel paa hverandre som paa dem selv, og at Han har føiet den høieste og reneste inderlige Tilfredsstillelse til en saadan Øvelse af disse Evner, — da kommer man til at betragte Videnskaben som en Nødvendighed og Studiet deraf bliver en høi og hellig Pligt.

En Smule Overveielse over Kvindens særegne Pligter maa overbevise os om, at hun ideligt tiltrænger en Videnskab som denne. Under Fuldbyrdelsen af sine Huusholdningspligter er hun saa at sige alle Elementernes Tjenestepige. De Materialier, som gaae gjennem Hænderne paa det Fruentimmer, som har et Huus og en Familie at varetage, ere langt talrigere end de, som en Mand sædvanligviis har at bearbeide i Udøvelsen af sin Haandtering; og paa hendes Kundskab om disse Materialier, deres Særegenheder og indbyrdes Forhold vil hendes egen og hendes Families Velbefindende og Hygge beroe.

Man kan dog maaske sige, at Erfaring og ikke Videnskaben er den bedste Veileder for en Huusmoder. Uden paa nogen Maade at undervurdere Erfaringens Værd og uden at have til Hensigt at indføre videnskabelig Kundskab som Noget der kan træde istedet derfor, maa man svare, at al Videnskab jo kun er Resultatet af en omfattende Erfaring, der er givet en forkortet mere indholdsrig Form igjennem almindelige Sætninger eller Principer, saa at den kun adskiller sig fra sædvanlig Erfaring ved at være systematisk ordnet og fremstillet.

Naar vi lægge Mærke til, hvorledes hvilkensomhelst i Videnskaben opstillet Sats eller Grundsætning er bleven til, skulle vi faae at see, hvormeget af den bedste Slags Erfaring denne omfatter i sig.

Som et Exempel herpaa kan anføres, at for nogle faa Aar siden en Kommission blev nedsat af det franske Institut, for ved Undersøgelser og Forsøg at komme efter den bedste og meest sparsommelige Maade at lave nærende Suppe paa. Et stort Antal af udmærkede Mænd, der havde alle Midler, de kunde ønske sig, stillet til deres Raadighed, vare flere Aar beskjæftigede med at anstille en Mængde forskjellige Forsøg i denne Retning, det vil sige, søge den meest belærende Erfaring erhvervet.

Frugten af deres Arbeider er offentliggjort og fremsat i nogle faa almindelige Sætninger, som hvilkensomhelst ung Huusmoder, der har lært Begyndelsesgrundene af Chemi og Physiologi, kan forstaae og praktisk anvende. Her frembydes hende da en Skat af nyttig Erfaring, der i høi Grad overgaaer den, som hun kunde erhverve sig selv under sædvanlige Omstændigheder igjennem et heelt Liv. Det Eneste, der fordres af hende, for at hun kan benytte sig af denne Underviisning, er Kundskab i Begyndelsesgrundene af de to nysnævnte Videnskaber. Hvis hun har en saadan Viden, er hendes Fremgangsmaade i Afbenyttelsen af den videnskabelige Erfaring simpel nok; har hun den ikke, er den videnskabelige Erfaring en lukket Bog for hende. Det Samme er i en høiere eller ringere Grad Tilfældet med alle de almindelige Principer af Videnskaben, som Jagttagelser og nøiagtige Undersøgelser under idelige Forsøg have opstillet, de Principer nemlig, som have Hensyn til det praktiske Liv.

Opvarmelsen, Reengjørelsen og Udluftningen af et Huus; ordentligt Valg, Vadsk og Tilberedelse af Klæder og af Føde kan altsammen varetages under Ledelse af traditionel eller individuel empirisk Erfaring eller ogsaa under Ledelsen af en Erfaring, der er bleven op-

lyst af Videnskaben. Hvilken Slags Erfaring, — den ret empiriske eller den videnskabelige vil vel med største Visbed, hurtigst og paa den meest sparsommelige Maade lede til Maalet — huuslig Velvære og Velbefindende? Lad os tage Kogning som et Exempel.

Alle Koge- eller almindelige Huusholdnings-Kar ere chemiske og videnskabelige Apparater og kunne konstrueres og bruges overeensstemmende med strengt videnskabelige Principer.

Lad os da betragte det Arbeides Natur, som skal udføres af et Fruentimmer, der skal opfylde en Koks Pligter.

Den Masse Næringsstof, der indeholdes i de forskjellige Arter af Fødemidler, er materielt meget forskjelligt. Den største Deel af den Føde, der almindelig bruges, er bleven analyseret og Analysen offentliggjort. En Kone, der er bekjendt med Chemiens Elementer, kan henholde sig til Værker, der indeholde en saadan Underretning, og lære at kjende den virkelige Værdi, hver Ret, hun tillaver, har med Hensyn til det Nærigsstof, den indeholder, og sammenligne denne med hvad Retten koster. — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

Man kan ogsaa anføre andre Ting, der kunne belyse Naturvidenskabernes Nytte med Hensyn til Huusholdnings-Oekonomien. Hvor almindeligt er det nemlig ikke, at endogsaa erfarne Huusmødre forsøge at hindre Træk i Værelserne ved saavidt muligt at tilstoppe alle Sprækker i Vinduer og Døre. Hvis man finder, at Luften med Voldsomhed og til Besvær for Beboerne farer ind under Døren til et Værelse, hvori der ildes, lægger man derfor Sandposer hen for at standse denne Træk. Men saa piber det næste Gang gjennem Nøglehullet, trækker oventil eller paa Siderne af Dørene eller Vinduerne. Fortsatte Forsøg gjøres da for ogsaa at tilstoppe disse Aabninger, men disse Forsøg ere enten alle frugtesløse eller ogsaa bringe de Skorstenen til at ryge.

En fornuftig Kone, der har lært at begribe, at enhver Ting maa have sin Aarsag, og der tillige er vant til at opspore Aarsagen til ethvert Phænomen som det første Skridt til at forhindre og rette paa enhver Ting, der er ubehagelig eller skadelig, vilde hurtigt opdage, at Grunden til denne ubehagelige Træk er, at en Strøm af ophedet Luft gaaer op igjennem Piben, og at Luft paany maa skaffes tilveie udenfra for at fylde det saaledes fremkomne partielle Vakuum i Værelset. Saasom saaledes en vis Masse Luft altid maa trænge ind i Værelset, er

det klart, at jo mindre Aabningen er, hvorigjennem denne finder Indgang, desto hurtigere maa den gaae derigjennem og desto større vil følgelig Trækken blive. Derfor maa Midlet mod en saadan Træk netop søges i at forøge istedetfor at formindske Aabningerne, gjennem hvilke Luften trænger ind. Dette kan i Almindelighed gjøres ved at gjøre andre og mere passende Aabninger andetsteds, og for at undgaae en voldsom Indtrængen af en stor Masse Luft paa een Gang, maa man tage sin Tilflugt til et Antal smaa Aabninger, saadanne som findes i en gjennemboret Zinkplade. En saadan Plade kan man indsætte over en Dør eller et Vindue og derved vil al Træk forhindres og Værelset desuden gjøres langt sundere, da man paa den Maade idelig forsynes med god og frisk Luft. For nu paa en nyttig Maade at anvende en saadan Zinkplade eller en anden Ventilator er Kundskab om de Love nødvendig, der regulere Athmosphærens Bevægelser. Blot empiriske Regler ville ikke være tilstrækkelige, thi en Foranstaltning, der godt passer til eet Værelse, kunde meget let kun lidet passe sig paa et andet.

Den store Vanskelighed i at overbevise Personer, der ikke kjende Physiologien, om Vigtigheden af Værelsers Udluftning, er bekjendt nok for alle dem, som have forsøgt paa i denne Henseende at faae Folk til at forandre gamle Vaner. Naar man derimod har lært at fatte Aandedrættets Funktioner og Eiendommelighederne ved Suurstof og kulsuur Gas og man veed, hvormange Galloner Suurstof der hver Time forvandles til Kulsyre og især hvis man vidste dette fra den tidligste Ungdom af, da vilde Tanken om at boe i et daarligt luftet Værelse blive aldeles utaalelig. Hvis de Koner, som have et Huus at varetage, tidligt vare blevne gjorte bekjendte med denne Gjenstand og havde lært at fatte dens praktiske Følger, hvilken Mængde Sygdomme og almindelige Lidelser og hvor mangen for tidlig Død kunde vel ikke været forhindret blot ved denne Kundskab alene!

Vigtigheden af at Kvinden har en almindelig Kundskab til Physiologi er ogsaa klar. Det er høist beklageligt, hvor sjelden Mødre have nogen Kundskab om et fast opstillet, almindeligt Princip, hvorefter de kunne bestemme sine Børns Behandling i den spædeste og yngre Alder med Hensyn til Luften, Paaklædningen, Føde og Legemsøvelser. Man kan jo her igjen sige, at en øm Moders Erfaring er langt Mere værd end videnskabelige Regler. Men vil vel nogen Kvinde finde sig i at vente, indtil hun selv har haft Erfaring som Moder, for at faae Kund-

skab om, hvorledes hun skal behandle sine Børn? Hvad maa der da blive af den Førstefødte i det Tilfælde? Kald de ældre og mere erfarne Mødre tilhjælp, vil man sige. Ja lad hende kun forsøge dette og hun vil snart finde, at „saamange Mødre — saamange Sind.“ Noget af det, de tilraade, kan være godt og rigtigt, men hvilket? Hvis den unge Moder er ubekjendt med alle almindelige Grundregler, der kunde lede hende i hendes Valg, vil hun kun blive bragt til en Tilstand af hjælpeløs Forvirring, og det ulykkelige Barn kunde let komme til at blive Offeret enten for en Behandling, som kun paa Slump var bleven valgt, eller for en urigtig Behandlingsmaade, der netop antoges, fordi den foreskreves af den, som var meest udholdende i at fremsætte sine Raad. Med nogen Kundskab i Physiologien kunde hun paa en fornuftig Maade veie Værdien af deres forskjellige praktiske Raad og vælge det, der bedst passede sig for det foreliggende Tilfælde. Paa denne Maade kunde erfarne Folks Raad, om de end ikke altid stemmede overeens, komme til at blive af virkelig praktisk Nytte.

Man kan vanskeligt i vor Tid sætte Vigtigheden af Kundskab om Naturvidenskabernes store Grundsatser for den arbeidende Klasse for høit. Videnskaben har nu ophørt at være ene og alene Underholdning for den Lærde og en Øvelse for de disputeersyge Dilettanter. For de arbeidende Klasser er den ikke længere en overflødig Dannelsens Luxus eller simpelt hen en onskelig Kundskab, der ene tjener til Beskjæftigelse i ledige Timer og til nyttig Opmuntring efter Arbeide, men den er nu bleven en Sag af yderste Vigtighed, paabudt af den strængeste Nødvendighed — aldeles væsentlig for deres sociale Velvære. Den tvinger sig Veien ind i Livets praktiske Syssel og bevirker vigtige Revolutioner overalt i de forskjellige Grene af al saadan Virksomhed, hvor Driftighed og Stræbsomhed gjør sig gjældende. De fleste Arter af blot og bart mechaniske Arbeider blive nu den ene efter den anden fortrængte og modificerede af Videnskaben, og Arbeideren, der Intet har at stole paa uden sin Muskelkraft og mechaniske Dygtighed, bliver med hver Dag mere og mere tvunget til at konkurrere med Maskinerier, der fremdrives ved Dampkraft, og med nye Tilvirkningsmaader, hvorved elektriske Batterier og andre Naturkræfter udføre, hvad Haandkraft og Færdighed før ene virkede, og hvis han ikke er i Stand til at gjøre Brug af al den Hjælp, som Videnskaben byder i den Tidsalder han lever i, er han med det samme dømt til at henhøre til den lavt staaende Hob af unyt-

tige Mennesker, som overalt staaer i Veien for det sociale Livs Fremskridt.

Mangen Færdighed, som for en Menneskealder siden var i Stand til at skaffe en Mand en hæderlig og uafhængig Stilling i Samfundet og godt Udkomme, er nu utilstrækkelig til at redde ham fra den yderste Armod. Den Mand, som kunde læse og skrive, var engang i Verden blot paa Grund af denne sin Kundskab anseet som en Mand med Opdragelse, men det er ikke Tilfælde nu. I sidste Generation tjente en simpel Væver, der arbeidede med sin Haandvæverstol, 2 a 3 £. Sterl. om Ugen, og den Mand, som sysselsatte et Hundrede af disse, var en uafhængig Borger med megen social Indflydelse og Betydenhed. Nu sulter en saadan Væver paa 5 eller 6 Skilling om Ugen og det uagtet han arbeider sine tolv Timer om Dagen og han selv maa ansees som Kapitalist, da han selv eier sin Væverstol, og han nødes, tvungen af den haarde Nødvendighed som hans Stilling medfører, til at opdrage sine Børn til samme haabløse Beskjæftigelse.

Det Fruentimmer, som kunde spinde, og den Syvige, som kunde strikke Strømper og gjøre Skjorter, var i fordums Dage istand til at tjene sig sit anstændige Udkomme; men hvilken Stilling har vel nu det Fruentimmer, som lever af sin Rok, af at strikke Strømper og gjøre Skjorter? Maskiner have ødelagt deres Haandtering, men kun ved at anvende en mere sammentrængt Methode for at udføre deres Arbeide. Til samme Tid have disse Maskiner dog skaffet dobbelt saamange Personer som før Midler til at kunne ernære sig ved disse simple Haandteringer, men paa den Betingelse, at de maae uddanne sig til at kunne arbeide under de nye Forholde. Enhver Opfindelse eller Forbedring, ethvert Fremskridt, som Samfundet gjør, sætter Hundreder og endogsaa Tusinder af dem, som ere ude af Stand eller uvillige til at holde Skridt med den almindelige Fremadskriden, ud af deres sædvanlige Syssel; og den Haandværker, som er ene og alene Haandværker, oplært i sin syv Aars lange Læretid til at bevæge sig igjennem Livet kun paa en vis Maade, bliver lammet ved hvilkensomhelst Ting, der kommer til og forandrer hans Arbeidsmethode, medens den oplyste Arbeider, som ved Siden af Kundskab til sin Haandtering forstaaer Noget af de Naturlove, som alle Bevægelser i den materielle og sociale Verden følge, er istand til at forudsee Følgerne af en Forandring, medens denne endnu er i sin Anmarsch, og hvis han kun indretter sig i Overeensstemmelse dermed, lyk-

kes det ham i Almindelighed at forbedre sin Stilling istedetfor at blive drevet til Elendighed.

Dersom nu en saadan Skjæbne altid har været deres Lod, som ikke have været istand til at holde Skridt med den forsvundne Generations Fremskridt, hvordan vil da vel sandsynligviis den tilkommende Stilling blive for de Individer af den nu opvoxende Slægt, hvis Forældre ere tilfredse med at give dem en Opdragelse, der kun svarer til hvad de selv fra deres egne unge Dage af vare vante til at tænke sig som tilstrækkeligt? Menneskesamfundet gaaer nemlig nu ikke alene altid videre og videre fremad, men det gaaer fremad med en idelig forøget Hurtighed og Forskjellen mellem den forudgaaende Slægt og den nærværende — saa stor den end er — er dog langt mindre end den Forskjel, som efter al Sandsynlighed vil vise sig, naar den kommende Slægt igjen bliver at sammenligne med vor.

Naturvidenskabelig Underviisning er saaledes, istedet for at være overflødig i Skoler for Børn af de arbeidende Klasser, endog langt mere paatrængende nødvendig i disse Skoler end i dem, der ere beregnede paa Børn af de mere bemidlede Klasser. De, som arve Rigdom, kunne, hvis de kun ere nogenlunde kloge, nok paa en Viis slaae sig gjennem Livet med Kundskaber, som ligge langt tilbage for deres Tid, uden at de behøve at lide nogen stor physisk Mangel; men for den unge Mand, som Intet har at stole paa uden sin egen Kraft og Dygtighed, er en Opdragelse, der fuldkommen svarer til det Standpunkt, Civilisationen er kommen til rundt om ham, et Spørgsmaal der gjælder Liv og Død.

En Smule Overveielse over de meest characteristiske Træk af den nærværende Tids industrielle Opfindelser vil gjøre Rigtigheden af denne Bemærkning iøinefaldende.

De tidligste Tiders Opfindelser vare blot og bar mechaniske. De bestode af Vægtstænger, Tridser, Skraaplanet og mere eller mindre indviklede Sammensætninger af disse, der kun bistod men ikke fortrængte Muskelkraftens Anvendelse. De gave sig yderst sjelden af med at frembringe de Ting, der vare Gjenstand for mechanisk Færdighed, men bevirkede tvertimod, at den fik en videre Mark at anvendes paa ved Forarbeidelsen af disse Maskiner. Aartusinder gik hen, førend et Middel blev opdaget, som ved Menneskets blotte Villie kunde bringes til at frembringe mechanisk Kraft og, hvor det paafordredes, træde iste-

derfor den dyriske Kraft. Fra det Øieblik af at dette først var skeet ved Opdagelsen af Dampmaskiner, have de menneskelige Beskjæftigelser undergaaet idelige Revolutioner. I et længere Tidsrum forblev dette nye virkende Middel, Varmens Udvidelseskraft, næsten den eneste nye Opfindelse og den fortrængte og traadte istedetfor Muskel=Kraftens Anvendelse ved Arbeide mere end den fortrængte den mechaniske Færdighed. Den blot og bar stærke Mand blev ydmyget, men den dygtige mechaniske Arbeider indtog en høiere Stilling og hans Virksomheds Kreds blev udvidet.

Men hvad har imidlertid nu det sidste Tiaar udrettet, og hvilken Retning tager Videnskaben i sin nærværende Udvikling? Det seer nu ud til, at den mechaniske Færdighed er bestemt til at dele den Skjæbne, som tidligere blev den rene dyriske Styrke til Deel. Nu er det Solstraalen, som afbilder og maler, Electriciteten former (moulds) og indgraver, og hver Maaned bringer os Underretning om, at man igjen har lært at bruge en af disse fine chemiske Virkemidler til at udføre den dygtigste og færdigste Kunstners allerfineste Arbeider.

Men saafremt nu mechanisk Færdighed kommer til at indtage en lavere Plads, hvad skal vel indtage den Plads, denne nylig havde? Dette Spørgsmaal kan besvares ved at iagttage de Forandringer som have fundet Sted i to af de Haandteringer, som nylig ere blevne fortrængte af Electriciteten, nemlig Forgyldning og Plettering.

En Forgylders eller en Pletterers Kunst bestod, — det vil sige kun for fem eller sex Aar siden, — hovedsagelig i at lægge Guldet eller Sølvet fast, jævnt og paa sparsommeligste Maade samt med netop den Tykkelse, som paafordredes, over Gjenstanden. Og dette var, især naar det gjaldt at plettere Galanteri=Artikler, hovedsagelig en Ting, hvor det kom an paa særdeles Haandfærdighed. Men nu maa Forgylderen tilberede metalliske Salte og Opløsninger, nøie have sin Opmærksomhed henvendt paa elektriske Batterier, holde den elektriske Strøm vedlige og nøie holde Øie med de Kar, hvori Dekompositionen foregaaer, og hans Held beroer hovedsagelig paa hans Kundskab om Lovene for den elektriske Proces og paa hans egen Dygtighed til at rette sin Fremgangsmaade efter disse Love. Det fordres i Virkeligheden af ham, at han fra at være en blot dygtig og kunstfærdig Arbeider maa blive praktisk=videnskabelig Operateur. Metallet, som han forhen fæstede paa det Sted, det skulde dække, med sine Hænders kunstfærdige Arbeide, bliver nu ført derhen og hen=

lagt, hvor det skal være, ved den allersubtileste Magt, som Videnskaben endnu har opdaget, og Arbeiderens vigtigste Forretning er at styre og kontrollere det Virkemiddel, som de Lærdes Opdagelser har stillet til hans Raadighed.

Det Træk ved den industrielle Fremadskriden, som er meest charakteristisk for den nærværende Tid, synes at være, at den blot mechaniske Færdighed mere og mere bliver fortrængt ved Anvendelsen af Naturens egne Kræfter, og at følgelig Arbeideren herefter maa mere og mere blive den indsigtsfulde Opsynsmand og Leder af disse Operationer. Dersom denne Forestilling er rigtig, vil Resultatet blive, at Fabrikdriften for Fremtiden vil gjøre Krav paa videnskabelig Indsigt i Forbindelse med en vis Grad af mechanisk Færdighed, istedetfor paa en høi Grad af mechanisk Færdighed alene.

Endogsaa i Agerdyrkning finder dette Sted. Det er nu nødvendigt for Jordbrugeren, at han er en videnskabelig Chemiker for at han med Held skal kunne behandle sin Jord og sin Gjødning, og tillige Noget af en Physiolog for at han skal kunne fatte og forstaae den bedste Maade, hvorpaa man kan behandle og opføde Besætningen paa en Gaard. Dette erkjendes nu som en Nødvendighed for en dygtig Agerbruger, uagtet den blotte Hentydning til noget Saadant for tredive Aar siden vilde være bleven betragtet som en prægtig Spads og paa mange Kanter fremdeles betragtes i det Lys. Naar Dampplougen kommer i Brug, maa Plougmanden ophøre med den Syssel, og ogsaa han blive Maskinmester og Ingenieur.

Den Udstrækning, hvortil de nye Opfindelser, som Videnskaben har gjort inden Industriens Omraade, endog i vor Tid kunne bringes, er langt større end de fleste Mennesker troe. Et stort Antal af værdifulde Opfindelser ligge nu uvirksomme, tabte for Menneskeslægten, ikke paa Grund af nogen naturlig Mangel og Uudførlighed i Opfindelserne selv, men paa Grund af Umuligheden af at finde indsigtsfulde Arbeidere, der kunne bringe dem i Udførelse.

Det er Noget, som ofte hænder, at, naar en forbedret Fremgangsmaade er opfundet i en eller anden praktisk Retning, denne altid lykkes, naar Opfinderen selv eller videnskabelige Mænd forsøge at iværksætte den i deres Laboratorier, men ikke lykkes, naar den indføres i Værkstederne. I disse Tilfælde bliver Kjendelsen almindeligviis den, "at det Altsammen er meget godt i Theorien, men ikke kan udføres, naar det kommer

til at forsøges i Praxis." Natur-Lovene ere imidlertid de samme i Værkstederne som i Laboratorierne, og naar en Fremgangsmaade har lykkets i de sidste, men mislykkes i de første, maa dette have sin Grund i Mangel paa Kjendskab til Betingelserne for at det kan lykkes hos dem, som gjøre Forsøgene.

Det Spørgsmaal vil maaske blive opkastet: Kan videnskabelig Underviisning bibringes Børn paa Skolen i en saa tilstrækkelig Grad, at de derved sættes istand til at blive videnskabelig uddannede Operateurer istedetfor simple Haandværkere og saaledes gjøre sig skikkede til deres tilkommende Livs stiftende Krav og Behov? Med Hensyn til Børn i Almindelighed kan dette Spørgsmaal besvares bekræftende. Der vil naturligviis altid være Nogle med ringere naturlige Aandsgaver, som ikke kunne bringes videre end til at udføre de lettere mechaniske Arbeider. Men man misforstaae os ikke! Vi paastaae ikke, at en Skole for Børn af Arbeidsklasserne skulde kunne meddele Børnene, (som desuden saa tidligt forlade Skolen), videnskabelig Underviisning i en saadan Udstrækning, at denne paa een Gang skulde sætte dem istand til at forstaae og anvende enhver Forbedring, som maatte blive opfunden i de Fabrikationer, som hvile paa Videnskaben; men, hvad man kan opnaae, er: Børnene kunne, medens de ere i denne Skole, gjøres bekjendte med Videnskabens store Grundsætser (the great principles of science) og derved sættes istand til, naar paafordres, paa rette Sted at søge den særegne Underretning, de ønske, og ogsaa sættes istand til at forstaae de techniske Udtryk, man altid bruger. Læreren ved denne Skole kan anføre sin egen Erfaring for nærmere at belyse Rigtigheden af den her fremstillede Formening. Paa den Tid, da Plettering og Forgyldning ved Hjælp af Electricitet først blev bragt i Anvendelse, var han ansat i London for at øve den electro-metallurgiske Kunst, og mange Pletterere og Forgyldere kom til ham for at faae de nødvendige Apparater og lære den nye Fremgangsmaade. Nogle af disse vare Medlemmer af Haandværker-Foreninger (Mechanics' Institutions) og havde studeret lidt af Naturvidenskaberne i det Hele taget og især Chemi. Disse Mænd vare istand til at læse og forstaae Afhandlinger, der vare skrevne om denne Gjenstand. De gjennemgik dem omhyggelig, og da de havde fattet Grundprinciperne, anvendte de dem, sammenligneslesviis talt, med Lethed, idet det naturligviis undertiden ikke lykkedes for dem, men saa gaaer det jo altid med alle Mennesker, førend de faae en praktisk Erfaring i hvil-

kensomhelst Kunst, og i det forhaandenværende Tilfælde lærte de altid Noget for hver Gang det mislykkedes for dem; thi de vare istand til at skjønne Grunden, hvorfor det gik galt, og derved bleve de ogsaa satte istand til at overvinde Vanskelighederne og for Eftertiden undgaae, at det igjen skulde gaae saaledes. Andre af dem vare dygtige og agtværdige Haandværkere med almindelige Evner men uden mindste Kundskab om Videnskaben og de techniske Udtryk, man bruger for at forklare Noget i den Retning. De vare desuden aldeles uøvede i den Ting, videnskabeligt at iagttage hvorledes de forskjellige enkelte Bestanddele virke under disse Operationer. De havde kjøbt sig Haandbøger i Electro-Metallurgien, og havde forsøgt mechanisk at følge de Forskrifter, der vare givne i disse, idet de aldeles mistvivlede om nogensinde at komme til at forstaae de videnskabelige Principer, hvorpaa Kunsten er bygget. Følgen var, at de undertiden vare heldige i sine Forsøg, undertiden ikke; men de vidste neppe nogensinde, **hvorfor** det den ene Gang havde lykkets, og **hvorfor** det en anden Gang ikke havde lykkets for dem, og deres Erfaring var derfor kun af liden Værd. Efter til ingen Nytte at have anvendt megen Tid og mange Penge, opgave de Fleste af dem i Fortvivlelse den nye Fremgangsmaade og begyndte igjen med den gamle Methode og fortsatte med deres haabløse Anstrængelser at konkurrere med dem, som havde den Fordeel over dem, at de vare istand til at benytte den nye Opdagelse. Nogle af dem vare nødsagede til at indtage en underordnet Stilling, idet de maatte overtage al Pudsen, Rensen og Polering ved Haandteringen, medens deres mere indsigtsfulde Kammerater forstode og ledede de electriske Operationer.

Mange ere tilbøielige til at undervurdere Underviisningen i Naturvidenskaberne i et saadant almindeligt Omrids og til at kalde det en unyttig og kun overfladisk Kundskab. Denne Mening næres hyppigen af dem, som med omhyggelig Nøiagtighed have studeret de mere dybtgaaende Detailler af en eller anden særegen Green af Videnskaben, i den Hensigt selv at anstille originale Undersøgelser og gjøre Opdagelser. En Smule Overveielse vil imidlertid vise, at det, som saaledes de Lærde selv hyppigst ansee som Videnskabens dybeste Grundighed, i Virkeligheden kun er en løsreven Stump af Kundskab, medens det, som man er tilbøielig til at behandle med saa megen Ringeagt som blot overfladisk Kundskab, i Virkeligheden er den dybeste Deel af hvad vi vide.

Da Newton saa Æblet falde og grundede paa dette Phænomens

Forbindelse med Maanens og Planeternes Bevægelser, havde han en dunkel og uklar Forestilling om Tyngdens almindelige Princip, og hans Kundskab var fremdeles en ufuldstændig, paa Overfladen hvilende, Kundskab (a smattering), da han sad og arbeidede med Kalkulationerne og Demonstrationerne i sine "Principia", indtil han tilsidst fuldstændig fremsatte den store almindelige Lov, at alle Legemer tiltrække hinanden med en Kraft, der staaer i directe Forhold til de respektive Legemers Masse, men i indirekte Forhold til Kvadratet af deres Afstande fra hinanden. Da blev hans Kundskab i Sandhed dyb og fuldstændig; men dette, som var det høieste Punkt, hvortil den store Newton kom gjennem alle sine Anstrængelser, ansees nu som en af de allersimpleste og meest bekjendte Kjendsgjerninger i Naturlæren. Men den er dog i Virkeligheden ikke mindre dyb og omfattende nu, end da den første Gang opdagedes, men snarere mere dyb og omfattende, efterdi dens Almeengyldighed nu er bleven mere og mere fuldstændigen stadfæstet.

Den Mængde sindrige og lærde Udkast, som Kepler gjorde for at komme efter et almindeligt Udtryk for Forholdet mellem Planeternes Afstand fra Solen og deres Omløbs-Tid, svævede paa Overfladen, ja vare endog feilagtige — omendskjøndt mange af dem vare høist lærde, — indtil han kom til den Lov, som bærer hans Navn, og som man nu i nogle faa Minutter kan lære hvilkensomhelst Dreng, der veed hvad Kvadrat og Kubus vil sige.

Da Le Verrier og Adams iagttoge Uregelmæssighederne ved Uranus's Bane og fra disse ved en Række vanskelige Beregninger sluttede sig til, at en anden Planet maatte findes paa et bestemt Sted længere borte i Rummet, var deres Kundskab om den Sag da endda uklar og uvis (a smattering). Men da Telescopet blev stillet i den Retning, som de havde antydet, og Planeten Neptun der blev opdaget, blev det, som de løst formodede, forandret til positiv Vished, og det er nu en let Sag at meddele Andre denne Opdagelse og de Grunde, hvorpaa den hviler.

Da Franklin, Beccaria, Cavallo og Andre gjorde Experimenter med Hensyn til Electricitetens Indflydelse paa Magnetnaalen, og da Ørsted i 1800*) offentliggjorde de første Glimt, der dukkede op for ham om en Theori for Electro-Magnetismen, bleve disse anseede som nogle af de lærdeste, vanskeligste og dybeste Detailler af Videnskabens

*) Det var i 1824.

Resultater, hvis Sandhed saaledes var bleven beviist ved vellykkede Experimenter. Men hvis vi nu see hen til dem, vil man see, at de vare ufuldstændige og dunkle Forestillinger om det, som siden er bleven opstillet som en særegen Green af Videnskaben og som vi skylde Tilblivelsen af den elektriske Telegraph. De følgende Opdagelser af Ørsted, Amperes Henføren af disse under almindelige Regler, og Faraday's herlige Undersøgelser og de forskjellige Bidrag fra andre Lærde have imidlertid nu gjort Sagen — Skridt for Skridt — mere og mere simpel, netop som vor Kundskab derom bliver dybere og dybere ved at de store almindelige Love opstilles, der omfatte alle disse Detailler.

Mangfoldige Aars taalmodige Arbeide blev anvendt af Opdagerne selv for gradviis at udvide og opklare disse deres ufuldstændige og uklare Forestillinger (smatterings), og de lærde Mænd, som med Nøiagtighed fulgte deres Beretninger om deres Opdagelser, vare nødsagede til at læse Bind paa Bind, fulde af de nøiagtigste og meest indviklede Detailler, førend de kunde gjentage deres Experimenter. Men da tilsidst Sandheden var naaet og Resultatet af alle de foregaaende Undersøgelser var samlet i nogle faa klare og tydelige Principer som Grundregler, da forsvandt al Dunkelhed og alle Vanskeligheder og det blev muligt i nogle faa og, sammenlignelsesviis talt, lette Lektioner at kunne meddele Andre Alt, hvad der er bleven opstillet som Grundsatser og Alt, som har viist sig at være praktisk brugbart af alle disse rige Jagttagelser og disse dybe Grublerier.

Det Samme er Tilfældet med Videnskaben i Almindelighed talt. Naar vi nærme os Grændserne for den menneskelige Viden, træffe vi paa Sandheder, der ere dunkle fordi de ere kun deelviis udviklede, og for at kunne begribe og opklare den sande Betydning af disse behøves en kraftig, dannet og øvet Aand. Eftersom Gjenstanden mere og mere undersøges, bliver det, som var dunkelt og vanskeligt, mere og mere klart og simpelt, idet Simpelheden og den sande Grundighed altid følges ad. For den Mand, som er Videnskabsmand af Fag, er en nøiagtig Kundskab om alle disse dunkle Detailler af uomgjængelig Nødvendighed, da det er hans Hensigt at gjøre nye Opdagelser og dette kan han kun gjøre ved at tilføie nye Detailler til dem, han allerede forefinder, ved at ordne dem, paavise deres Sammenhæng og Analogier, indtil de almindelige simple Grundsætninger, hvorpaa de beroe, klarlig ere bragte for Lyset. Vi tilstaae strax, at den allerhøieste Grad af

Aandskraft forenet med utrættelig Flid og Udholdenhed er nødvendig for at gjøre Menneskeslægten saadanne store Tjenester; men er først dette skeet, kunne Resultaterne af alt dette Arbeide letteligen forstaaes af unge Børn med almindelige Aandsevner.

Det er disse Resultater, disse klart fremstillede Videnskabens Grundsatser og disse alene, som have praktisk Nytte. De dunkle Egne ere hine vide Marker i Skabningen, der endnu ikke ere blevne erobrede af Videnskaben og altsaa endnu ikke blevne anvendelige til menneskeligt Brug. Faste og beviste Grundsætninger og deres Anvendelse danne derfor de Gjenstande, der læres i denne Skole, og de læres letteligt, ikke fordi de ligge paa den overfladiske Kundskabs Gebeet (not because they are smatterings), men tvertimod fordi de ere de dybeste og dog simple Sandheder.

Videnskabens Indflydelse paa Arbeideres Beskjæftigelser giver ogsaa Anledning til en anden vigtig Betragtning. Det er allerede i det Foregaaende anført, at den Syssel, som for et Aarhundrede siden vilde have været tilstrækkelig til at skaffe rigeligt Udkomme, nu ikke formaaer at redde fra Elendighed. Man har endogsaa nylig søgt at bevise, at i London en Tiendedeel af den arbeidende Befolkning er i denne Tilstand. Vi vide, at den store Flerhed af disse ulykkelige Væsener ere dette, fordi de ere uvidende og uoplærte og følgelig uden Kundskab, Dygtighed og Evne til stadig Anstrængelse, Egenskaber, der ere nødvendige for at man skal kunne slaae sig igjennem i et tæt befolket Land, der tillige er vidt fremme i Civilisation. De besidde dog Færdigheder, der vilde have været tilstrækkelige til at skaffe dem Livets første Fornødenheder i et Land, hvor Befolkningen var tyndere og noget af Landet endda tilbage, uden at være taget i Besiddelse som personlig Eiendom. Deres Stilling ligner de indfødte amerikanske Indianeres, da den Angelsachsiske Race indvandrede. Medens Indianerne endnu vare alene og i lidet Tal og intet dem overlegent Folk boede nær dem, var deres Kundskab og Dygtighed tilstrækkelig stor og deres Levesæt tilstrækkelig vel ordnet til at de kunde leve af Vildtet i deres Skove og vilde Sletter; men, da de omgaves af en høiere Civilisation, vare de ligesaalidt i Stand til at opretholde deres egen Stilling som at erhverve Indvandrernes Dygtighed og høiere Dannelse. Alle deres egne Færdigheder bleve nu værdløse, og de flygtede enten ind i endnu fjernere vilde Egne eller forgik.

Denne Civilisationens Tendents til under sin Fremadskriden at tilintetgjøre de Uvidende og Udannede paalægger Samfundets mere dannede Lemmer den Pligt, at hjælpe deres mindre lykkelige Brødre i at erhverve disse nye Kundskaber, som Samfundets egne Fremskridt have gjort uomgjængelig nødvendige for deres Tilværelse; og heraf udfolder en altid voxende Nødvendighed af at sørge for Massernes forbedrede Opdragelse sig mere og mere, eftersom Civilisationen gaaer fremad. Og at sørge derfor ophører at være en Veldædigheds-Handling og bliver et Krav og en Pligt, som man ikke uden at udsætte sig for Fare kan unddrage sig.

De, som saaledes med en mangelfuld Opdragelse kjæmpe mod de Vanskeligheder, som en høiere Civilisation lægger i Veien for dem, indsee dette og føle det langt dybere end Middel-Klasserne og de høiere Klasser i Almindelighed troe. De, der lide derved, see ulykkeligviis paa sin egen Stilling kun fra een Side. De anskue den paa en dunkel og uklar Maade, men gjennem sine egne Lidenskaber, saaledes som naturligt hos Mænd i deres Stilling. Ligesom de fleste Mennesker have de kun en ufuldkommen Forestilling om hvor langt de selv staae tilbage, og saaledes ansee de sin Elendighed som Resultatet af en almindelig Sammensværgelse af de heldigere Klasser imod dem. Derfor tage de sin Tilflugt til saadanne praktiske Midler som at samle sig og slaae Maskiner i Stykker, opbrænde Ho-Stakke og ihjelslyde Forvaltere, og antage saadanne Doktriner som „Eiendom er Tyveri," „Konkurrence er en Uretfærdighed" o. s. v. Faa de Vildfarelser, hvis nogen, have nogensinde fundet Indgang hos Folkets Masser, uden at der jo, naar man ærligt vil undersøge Sagen, ligger nogen Sandhed eller Brudstykke af Sandhed til Grund, hvorpaa disse Vildfarelser hvile; og saaledes er ogsaa Tilfældet med saadanne vilde Afskyeligheder og de urimelige Folger, de vente sig af dem. De have sin Grund i den urigtige Handlemaade hos de overordnede Klasser, mod hvem de ere rettede; og denne urigtige Handlemaade bestaaer i, at de begunstigede Klasser have forsømt at gjøre nødvendige Foranstaltninger for, at den fremadskridende Civilisations Virkninger kunne komme de Individer tilgode, som i mange Tilfælde af den Grund ere blevne satte ude af Stand til at holde Skridt med den almindelige Fremadskriden, at der ingen Anledning gives for dem til at erhverve de nødvendige Egenskaber.

De Farer, som kunne blive Følgen af Vildfarelser af dette Slags,

vise tillige den store Vigtighed af en anden Green af Videnskaben, nemlig Stats-Oekonomi, og Underviisning heri danner en væsentlig Deel af de Gjenstande, hvormed denne Skole særlig beskjæftiger sig. Vigtigheden af denne Videnskab, som en Deel af den almindelige Opdragelse, hviler imidlertid ikke paa Folke-Vildfarelser, som de omtalte eller lignende. Dens Vigtighed er dybere begrundet. Forat Mennesket kan sikre sig sit eget Velvære fordres der af det, at det stiller sig i Harmoni ikke alene med den physiske Naturs Kræfter, men ogsaa med alle moralske og sociale Kræfter, hvoraf det er omgivet. En Mand kan besidde en høi Grad af Kundskab i en vis Retning og ogsaa en udmærket Dygtighed af et bestemt Slags og dog gaae aldeles tilgrunde. For fra sine Medmennesker at erholde de Livets Nødvendigheder og Behageligheds Artikler, som disse frembringe, og uden hvilke han ikke kan bestaae i noget civiliseret Land, maa han have en vis Dygtighed, der er afpasset efter hans sociale Forholde, og desuden Flid og Driftighed til at gjøre den nyttig for sine Medmennesker. Han maa arbeide sammen med dem — med andre Ord, han maa spille den ham tildeelte Rolle i Livets indviklede Drama, og for at gjøre dette, vil det ikke være nok simpelthen at følge sit eget Hoved og dettes umiddelbare Tilskyndelser. Han maa see til at indrette sin egen Virksomhed i Overeensstemmelse med andre Menneskers, og for at dette kan lykkes ham, maa han være ærlig, driftig, klog, sparsommelig, nøiagtig, — holde sit Ord, kjende baade Brugen og Misbrugen af Kredit og forstaae de forskjellige Indretninger, hvoraf det sociale Maskineri er sammensat, og ogsaa Lovene for de moralske Kræfters Virksomhed, som sætte det Hele i Bevægelse. At undervise heri er Statsoekonomiens Sag.

Nogle tænke sig, at Statsoekonomien, saaledes som Underviisning deri meddeles i denne Skole, bestaaer af politiske Doktriner og Theorier, som En eller Anden har opfundet og sammensat. Men heri tage de aldeles Feil. Underviisningen i Statsoekonomi bestaaer i en klar Fremstilling af de nødvendige Betingelser for saavel det individuelle som det almindelige Velvære, kort sagt Naturlovene, saavel de physiske som moralske, hvorpaa Tilveiebringelsen og Fordelingen af Rigdom beroer, og som altid bestaae og altid ville bestaae og som ingen Lovgivere eller andre menneskelige Væsener kunne sætte ud af Betragtning eller forandre. Nødvendigheden af at stille os selv i nøie Overeensstemmelse med disse Love forklares, og Følgerne af ikke at gjøre det antydes, og saa-

ledes blive de praktiske Regler, der ere nødvendige for Held i Livet, udvegede. Man paaviser saaledes, hvorledes Driftighed, Sparsommelighed, faderlig Omhyggelighed og Betænksomhed, Punktlighed, Ærlighed, Selvbeherskelse og andre Dyder have sin Grund i den særegne Beskaffenhed ved de menneskelige Evner og i de ydre Gjenstandes Forhold til dem; — i Tingenes nødvendige Natur. Idet Børnene indprentes, at Mennesket ikke kan opnaae Velvære uden en saadan Dygtighed og disse Dyder, ledes de til at indsee det Taabelige, Urimelige og Ukloge i alle Menneskets Forsøg paa i sin Færd at afvige fra den sande Moralitets Forskrifter. — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — —

Underviisningen i Naturlære, Statsoekonomi og Phrenologi frembyde de simpleste Midler til at forklare de Institutioner og Foranstaltninger for at fremme Almeenvellet, der begrunde Lov og Regjering. Børnene erkjende Nødvendigheden af at der gives Retfærdighedens Haandhævere, Fængsler og Domstole, for at holde den dyriske Tilbøielighed i Tømme hos de Individer, som ere saa ulykkelige, at de selv ikke ere istand til at gjøre dette; ligesom de ogsaa erkjende den Fordeel, man har af at der gives Beskyttelse for Eiendom og den Fordeel, man altid har af at være flittig og driftig. Et Exempel kan nævnes som en praktisk Belysning af Virkningen af denne Underviisning. Skolebygningen ligger nær Cowgate, en Gade, der hovedsagelig nu beboes af irske Familier. De heftige protestantiske Demonstrationer, som for kort Tid siden fandt Sted i Edinburgh, forbitrede den irske romersk-katholske Befolkning, og en hevngjerrig Følelse fremkom blandt dem, der ogsaa meddeelte sig til de irske Børn. De lagde sig derfor paa Luur efter de Børn, der hørte til denne Skole, og gjennempryglede dem, fordi de vare Protestanter. Disse betalte dem ikke tilbage med samme Mynt, men meldte kun hvad der var foregaaet for Læreren, og paa dennes Anmodning kom senere hver Dag, netop som Skolen fik fri for længere Tid, en Politibetjent did og han paasaa da, at Freden ei mere blev forstyrret. Børnene ved denne Skole forstode, at Politibetjenten er en Ven og Beskytter af den, som opfører sig ordentligt, ligemeget hvad Stilling i Livet han indtager.

Naar Børnene ere blevne fortrolige med Naturen og Virkemaaden af de moralske og physiske Kræfter, som ideligt ere i Virksomhed i og

rundt om dem, blive de istand til at forstaae, at der virkelig er en reel, praktisk og fornuftig guddommelig Styrelse af denne Verden, og at der ingen Mulighed gives for Nogen at kunne unddrage sig fra dens Indflydelse. De vilde lee ad det Menneske, som for Alvor vilde fortælle dem, at en Mand kan gjøre sig det til Vane at beruse sig og dog være sund; at en Mand kan være doven og dog lykkelig, uærlig, og at det dog gaaer ham godt i Verden; eller ogsaa haard og at han dog bliver elsket; — thi de formaae at paavise, hvorledes saadanne Sædvaner paa en naturlig Maade og uundgaaeligt fører til aldeles modsatte Resultater, og en Handlings Sammenhæng med sine Følger bliver saa ufortrødent og ideligt indpræntet dem som en guddommelig Foranstaltning og derfor som indeholdende en guddommelig Befaling, given til deres Ledelse, at de hurtigt danne sig et saa klart Begreb om, at de, hver for sig, personligen maae underkaste sig det Høieste Væsens Love, at vi deraf kunne haabe velgjørende Virkninger for dem i Livet, hvortil de uddanne sig.

B. Beretning om en Examen i Statsoekonomi i Mr. William's Secular-School i Edinburgh.

Den her gjengivne Overhøring af Skolebørnene i Statsoekonomi fandt Sted Thorsdags Aften den 23de Mai 1850 i Skoleværelset, i Overvær af Skolens Patroner de Hrr. George Combe og James Simpson foruden en stor Mængde Tilhørere, samt ligeledes den følgende Aften paa samme Sted.

Hr. Combe begyndte Prøven med at bemærke, at man ved Statsoekonomi forstod en Fremstilling af de naturlige Love, der gjælde for Formuens Frembringelse og Fordeling. Disse Love have sit Grundlag i Menneskets Natur, i den ydre Verdens Anordning og i det Vexelforhold, hvori disse staae til hinanden. Saalænge Enhver havde sin egen Mening om disse Videnskabens Grundlag, kunde man heller ikke blive enig om Overbygningen. I denne Skole vare derfor Børnene blevne underviste om det menneskelige Legemes Indretning og den Virksomhed, der var anviist enhver af dets Dele, deriblandt ogsaa Hjernen som Sædet for de aandelige Livsytringer, — om Udenverdenens Natur, og endelig om den Samvirken, som fandt eller kunde finde Sted mellem Mennesket og Naturen. Han forelagde dernæst Børnene Spørgsmaal om de

Love, Skaberen har givet saavel for den livløse Verden som for Dyr- og Plantelivet og Menneskenes Handlemaade, om hvilke alle Børnene gave forskjellige Oplysninger. De bleve dernæst adspurgte om, hvorledes Mennesket kan komme til Erkjendelse af disse Love, og om Nødvendigheden af at det i alt retter sig efter dem. De beskreve den Tilstand, hvori Mennesket kommer til Verden, i Sammenligning med de fleste Dyr. I sine Svar forklarede de, at Mennesket fødes som en hjælpeløs Skabning, nøgent og uvidende, — medens Dyrene klædes af Naturens Haand, og mange, saasom Svalen, Bien og Bæveren umiddelbart af Skaberen, uden at tiltrænge nogen Underviisning, modtage al den Kløgt og det Skjøn paa at vælge mellem forskjellige Ting, som de behøve for at bygge sine Boliger og sanke den Føde, der bedst passer for dem; — at Vorherre til Erstatning for disse Gaver har skjænket Mennesket Jorden, hvoraf det jo ved sit Arbeide kan udvinde Føde, ikke mindre end Stene, Metaller, Træer og andre Ting, af hvilke det kan bygge sig Huse; Dyr med Huder og Silke, samt Hamp, Bomuld og lignende Stoffe til Klæder; men at Mennesket, for at kunne høste Nytte af disse Ting, først maa erhverve sig Kundskab om, hvad enhver af dem kan bruges til, dernæst udfinde den bedste Maade, hvorpaa de kunne bearbeides og endelig beslutte sig til at bruge sine aandelige og legemlige Kræfter i Overeensstemmelse med denne Indsigt; samt at dets Held heri vil staae i Forhold til den Grad, hvori det opfylder alle disse Vilkaar. „Have alle faaet lige let for at erhverve sig saadan Indsigt eller arbeide med god Fremgang?" „Nei." „Hvoraf seer man det?" Børnene viste her paa et Beenrad og forskjellige Afstøbninger af menneskelige Hjerneskaller og sagde, at somme Mennesker have større og stærkere Lemmer, Lunger, Fordøielsesredskaber og Hjerner end andre. „Naar vi altsaa tænkte os, at alle vare lige uvidende eller lige vel underviste, hvem af dem vilde da være istand til at afvinde Jorden det største Udbytte eller bygge de bedste Huse?" „De, som havde den stærkeste Legemsbygning." Man anførte dernæst det Tilfælde, at af to Mænd den ene var skarpsindig og vel underviist, men havde et svagt Legeme, medens den anden var enfoldig og uvidende, men af stærk Legemsbygning, og at begge syslede med Jordbrug; hvornæst Børnene bleve adspurgte om, hvem af dem der var meest skikket for sin Dont, deres sandsynlige Kaar efter ti Aars Forløb, og den Maade, hvorpaa de bedst kunde arbeide i Fællesskab. Deres Svar gik ud paa, at den oplyste og forstandige Mand

vilde opfinde Maskiner og tæmme Dyr til sin Hjælp, medens den anden ikke faldt paa at benytte sig af andet end sine Legemskræfter; at ved Enden af de ti Aar vilde den første have samlet sig den største Formue; men at begge vilde vinde, hvis den sidste besluttede sig til at arbeide efter den andens Anviisning og modtage Løn for sit Arbeide, da han i saa Fald vilde frembringe mere, end om han arbeidede paa egen Haand. Paa denne Maade og ved Hjælp af andre Exempler blev Forekomsten af Kapitalister og Arbeidere viist at være Følgen af den medfødte Ulighed i Menneskenes Anlæg til at frembringe eller samle sig Formue.

Hr. Simpson gjorde dernæst Børnene opmærksomme paa Vigtigheden af at udvikle deres Evner og erhverve sig Kundskaber, som det eneste Middel, hvorved de kunde sættes istand til at forbedre sin Stilling i Samfundet og blive saa nyttige som muligt for sine Medskabninger. Derpaa forelagde han dem endel Spørgsmaal om Nødvendigheden af at anerkjende Eiendomsretten og om Vigtigheden af Samvirken i forskjellige Sysler, hvorefter han gik over til at omhandle Konkurrentsen. For at oplyse denne Gjenstand antog han, at et af Børnene ved at udvikle sine Anlæg, ved at forskaffe sig Indsigt i en eller anden nyttig Næringsvei og ved længe at drive den med Flid og Sparsomhed, havde samlet tilstrækkelig Formue til at kjøbe et Jordbrug, hvilket han, da han selv ikke havde Skjøn paa Landvæsenet, vilde bortleie til en kyndig Jordbruger. Nu var der alt paa Gaarden en Forpagter, en pyntelig gammel Mand, ærlig og skikkelig i al sin Vandel og afholdt af sine Naboer; men han havde ikke holdt Skridt med Tiden hvad Jordbrugets Forbedring angik, — havde røgt sin Pibe, strukket sig i sin Lænestol og ladet alt gaae efter sin gamle Skik. Paa denne Viis kunde han høste en fer Tønder Hvede paa hver Tønde Land; men i Naboskabet var der driftige, kundskabsrige unge Forpagtere, der, som Følge af at deres Fædre havde opsparet og efterladt dem den nødvendige Driftskapital, og af at de havde givet Agt paa enhver Forbedring, som den nyere Tids Videnskab har indført i Agerdyrkningen, kunde vinde en otte Tønder Hvede paa samme Stykke Land, og nogle af disse vilde netop leie sig Gaarde, da den gamle Mands Forpagtning udløb. Hvem kunde nu byde den høieste Afgift? De unge Forpagtere. Hvorfor? Fordi de kunde afvinde Jorden større Udbytte. Flere Spørgsmaal rettedes til Børnene om, hvorvidt det var rigtigt at modtage de unge Forpagteres Tilbud og trænge den gamle Mand fra den Gaard, han havde brugt

saa længe. Hertil blev der svaret, at det var tilladeligt at gjøre saa, siden ikke alene Gaardens Eier og de unge Forpagtere, men ogsaa Landet i det Hele vilde have Fordeel af, at Jorden blev bedre benyttet. For sæt at Gaarden holdt 400 Tønder Land og at Halvdelen deraf blev brugt til Hvedeager, saa vilde der aarlig blive høstet 400 Tønder Hvede mere og Folkene rundt omkring vilde kunne faae saameget mere Korn kjøbt og til billigere Priis.

Man tænkte sig dernæst, at den nye Bruger havde en vis Sum Penge at afsee til at leie Arbeidsfolk for. Den strak til at betale 20 Arbeidere hver 2 Mark Dagen; men der meldte sig 40, som kappedes saalænge om at nedsætte Prisen, at de tilsidst gik ind paa at arbeide for en Dagløn af 1 Mark. Børnene forklarede meget rigtig de Følger, der vilde flyde af at antage 20 Arbeidere til 2 Mark eller alle 40 til 1 Mark. I første Tilfælde sagde de, at de 20 ledige Arbeidere vilde gaae hen og underbyde andre Arbeidere og saaledes nedsætte Arbeidslønnen paa et andet Sted, eller ogsaa maatte de falde paa Fattigvæsenet eller sulte; men hvis alle 40 Arbeidere fik Sysselsættelse hos Forpagteren, vilde denne ved at faae mere Hjælp for de samme Penge kunne foretage flere Forbedringer ved Jorden end ellers, faae større Gevinst til næste Høst, følgelig have en større Sum at anvende til Arbeidsløn det følgende Aar; og, forudsat, at ikke i Mellemtiden Antallet af Arbeidere var voxet, vilde hver da kunne faae bedre Løn.

Omvendt tænkte man sig, at Forpagteren ønsker at leie 20 Arbeidere, men at der ikke var mere end 10 at finde, og at andre Forpagtere kappedes med ham om at faae disse i sin Tjeneste. Og det blev da forklaret, at Arbeiderne ventelig ogsaa i dette Tilfælde vilde faae den hele Sum, han kunde afsee, og altsaa 4 Mark Dagen hver, siden Forpagteren vilde staae sig bedre herved end ved at lade Jorden ligge udyrket; altsaa viste det sig, at den ligefremme Følge af Konkurrentse mellem Forpagterne vilde blive, at Arbeiderne fik større Løn.

Den Maade, hvorpaa Konkurrentsen indvirker paa Priserne ved alskens Omsætninger efter Forholdet mellem den Mængde Varer, der findes, og Efterspørgselen efter dem, naar Kjøberne og Sælgerne ere lige forstandige, saa at ingen af dem kan narre de andre, blev dernæst omhandlet og oplyst ved at tage en Fiskerkone til Exempel. Hvoraf kom det sig vel, at hendes Kunder gjerne bød hende langt mindre end hun forlangte? Jo deraf at de altid haabede, at der maatte være fan-

get megen Fisk, saa der vare mere at faae end der tiltrængtes, i hvilket Fald Fiskerkonen maatte nøie sig med en lavere Priis. Fiskerkonen vidste nok hvad der var fanget, og var Fangsten god, tog hun den mindre Priis, men var Fangsten liden, vilde hun ikke finde sig i at slaae af. Vidste Kjøberen forud lige saa vel som hun, hvormegen Fisk der var at faae, vilde de kunne enes om Prisen med det samme.

Læreren agtede nu at fremsætte nogle Spørgsmaal om hvad der forstaaes ved Værdi, Penge og Verler; men da det var blevet seent paa Aftenen, besluttede man at hæve Mødet. Hr. Williams erklærede dog for Forsamlingen, at Børnene havde gjort betydelige Fremskridt baade i disse og andre mere dunkle og indviklede Afsnit af Oekonomien, og beklagede, at Tiden ikke tillod Prøvens Fortsættelse.

Denne fornyedes imidlertid den følgende Aften, Fredagen den 24de Mai 1850, under Ledelse af Hr. Simpson, medens Hr. Combe var afreist til London. Ved denne Leilighed bleve Børnene af Læreren adspurgte om de almindelige Love, der bestemme Forholdet mellem Arbeidslønnen og Driftseiernes Gevinst, om Formuens Fordeling i det Hele, om Pengevæsenet, Jordafgifterne og de Omstændigheder, der hindre eller fremme Folkemængdens Tilvært. Deres Svar gik i det Hele ud paa, at det eneste Middel til at forbedre den saakaldte Arbeidsklasses Stilling i Samfundet var en større Oplysning og et fornuftigere Levesæt. Af den Omtanke, hvormed Svarene bleve givne, var det tydeligt, at de havde lært at danne sig et klart Begreb om disse Ting og ingenlunde blot eftersnakkede, hvad der var bleven dem foresagt. Læreren satte dem paa en Prøve i denne Henseende ved af en Avis, som de ikke før havde seet, at forelæse dem en Beretning om et Forslag til Forbedring af Syppigernes Kaar i London, hvilket de bedømte meget forstandigt, idet de anvendte de Grundsætninger, hvorom de nys vare blevne adspurgte, paa det foreliggende Tilfælde.

Den hele Overhøring viste paa en aldeles tilfredsstillende Maade, at det meget godt lader sig gjøre at undervise selv ganske unge Børn (de, som hørte til denne Klasse, vare i en Alder fra 9 til 13 Aar) om de vanskeligste Sætninger i Statsoekonomien, paa saadan Maade, at de sættes istand til at opfatte sin Stilling i Samfundet og tænke med Indsigt over de vigtigste Velfærdsspørgsmaal, der maatte fremstille sig for dem, enten blot som Gjenstande for Eftertanke eller vedrørende deres egne Udsigter i Fremtiden.

Efterfølgende er en mere nøiagtig Gjengivelse af den anden Prøve, vi ovenfor have berørt.

Hr. Simpson begyndte med en kort Gjengivelse af den foregaaende Overhøring og erindrede om, at Gjenstanden for Underviisningen i Oekonomi er at gjøre Børnene bekjendte med Kjendsgjerninger og Grundsætninger, hvorom Erfaringen belærer os, og deres Forhold til vore bestaaende Samfundsindretninger, ikke derimod med et eller andet politiskt Partiers Meninger og Forslag.

Læreren spurgte derpaa Børnene, hvorvidt en Mand, der netop havde endt et Maaltid, kunde afvinde Jorden den Føde, han behøvede til det næste, saa hurtigt som Madlysten igjen indfandt sig? — Nei, medmindre han kunde fange vilde Dyr og benytte dem til Føde.

Kunde han siges at leve som en Vild eller i en borgerlig Stilling, naar han ernærede sig ved Jagt? — Som en Vild.

Hvis han dyrker Jorden for at skaffe sig Føde, hvor længe maa han da vente, forinden den giver ham hvad han ønsker? — Fast et Aar.

Hvor lang Tid behøves der for at skaffe sig en Sauvstræt eller et Stykke Oxekjød? — Flere Aar, saa lang Tid nemlig, som Sauen eller Oxen behøver for at være til.

Hvor lang Tid er medgaaet, førend eders Trøier og Buxer kom istand? — Ogsaa flere Aar.

Hvem var den første, som foretog sig noget for den Sags Skyld? — Jætergutten, som passede paa Sauene, mens Ulden vorte ud.

Gik I da uden Klæder i al den Tid? — Nei.

Hvad havde I da? — Andre Klæder.

Hvorledes vare de blevne til? — Ved tidligere Arbeide.

Hvad er det altsaa vi alle egentlig føder og klæder os med til enhver Tid? — Med Ting, som tidligere ere skaffede tilveie, eller, som det ogsaa kaldes, med Udbyttet af tidligere Arbeide.

Men mon ogsaa den, der modtager Løn for Arbeide, som han endda steller med, lever af Udbyttet fra tidligere Arbeide? — Ja.

Kan det være rigtigt? Medens Arbeidet staaer paa, lever han da ikke af den Løn han faaer og som jo gives ham for hans Arbeide? — Nei, han lever ikke af den.

Hvad lever han da af? — Af hvad han kjøber for sin Løn.

Er det, han kjøber for denne, Udbyttet af hans eget samtidige Arbeide eller af tidligere Arbeide? — Udbyttet af tidligere Arbeide.

Hvad Nytte har han da af sit eget samtidige Arbeide? — At han kan bytte det som Vederlag for hvad han faaer af de Forraad, Andre ved tidligere Arbeide have skaffet sig.

End de Penge, han faaer som Løn, hvortil tjene de ham? — Blot som et Middel til at bytte med.

Igaar hørte vi, at Jorden og Mennesket ere skabte saaledes, at det maa arbeide for at finde sit Livsophold. Er der ellers Noget, som Menneskene ikke maae forsømme for at kunne leve i et ordnet Samfund? — De maae opspare en Deel af hvad de vinde ved sit Arbeide.

Hvad kalde vi med eet Ord Alt hvad der vindes ved Arbeide? — Formue.

Mennesket maa altsaa opspare Formue? — Ja.

Er det ligesaa nødvendigt for enhver, der vil leve i et ordnet Samfund, at opspare Formue som at arbeide for at frembringe den? — Ja.

See vi ogsaa, at alle Mennesker spare sig noget sammen? — Nei.

I sagde nylig, at alle leve af Udbyttet af tidligere Arbeide; hvorledes er det da med dem, som ikke have samlet noget saadant Udbytte, hvad leve de af? — Af en Deel af deres Forraad, som have lagt sig noget til bedste.

Kunde de, som ikke have sparet, leve uden denne Hjælp af dem, som have sparet? — Nei.

Men afstaae da disse denne Deel af sin Formue uden Vederlag? — Nei.

Er dette rigtigt? — Ja.

Hvorfor? — Fordi, at hvis de ikke fik noget igjen, vilde der snart blive en Ende paa hvad de havde og alle komme i Mangel.

Men hvad Vederlag kan de andre give, naar de ikke have opsparet noget? — Sit Arbeide.

Hvad kalde vi den Deel af Formuen, som saaledes faaes i Bytte for Arbeide? — Arbeidsløn.

Og hvad kalde vi det Forraad, Eieren lægger tilside for at bruges til Arbeidsløn og lignende Udgifter? — Kapital.

Hvoraf udredes altsaa Arbeidslønnen? — Af Kapitalen.

Har man noget eget Navn for den, der opsparer og vedligeholder en Kapital? — Kapitalist.

Hvad kaldes den, der modtager noget af Kapitalen som Arbeidsløn? — Arbeider.

Hvorpaa beroer Arbeidslønnens gjennemsnitlige Størrelse? — Paa den Mængde Kapital, der findes, i Forhold til Antallet af Arbeidere.

Hvis Kapitalen forøges hurtigere end Antallet af Arbeidere, hvad foregaaer der da med Arbeidslønnen i det Hele? — Den stiger.

Og hvis Arbeidernes Antal voxer hurtigere end Kapitalen, hvad saa? — Da falder Arbeidslønnen.

Faaer Kapitalisten af Arbeideren bare netop Vederlag for den Løn, han giver ham, eller noget mere? — Noget mere.

Hvad kaldes dette Overskud? — Gevinst.

Er det til Gavn lige saa vel for Arbeideren som for Kapitalisten, at denne sidste har Gevinst? — Ja.

Hvad er det navnlig, der i Almindelighed bevæger Menneskene til at opspare mere end de netop have Brug for? — Haabet om Gevinst.

Og hvis der ikke var noget Haab om Gevinst, vilde vel da mange bryde sig om at samle mere end hvad de just tiltrængte? — Nei.

Hvorledes vilde det saa gaae dem, der intet havde opsparet? — De maatte sulte.

Er altsaa den Arbeider, som intet har lagt sig til bedste, afhængig af Kapitalisten? — Ja.

Er dette Følgen af en naturlig eller kunstig Lov? — Af en naturlig Lov.

Og hvilken da? — Den, at vi maae leve af Udbyttet af tidligere Arbeide.

Hvad er det naturlige Middel til at ophæve denne Arbeiderens Afhængighed? — At han opsparer noget selv.

Er dette let for den, som kun faaer ganske knap Løn? — Nei.

Faaer største Parten af Arbeiderne nu for Tiden høi eller lav Løn? — Lav Løn.

Men burde da ikke Kapitalisten tvinges ved Lov til at betale bedre, eller ialfald gjøre det af sig selv som en Pligt? — Nei.

Dersom han skulde give større Løn uden at have en større Kapital at tage af, hvad vilde saa Følgen blive? — At hans Kapital svandt ind.

Kunde han længe holde ved at give større Løn, naar hans Kapital hver Dag blev mindre? — Nei, det var umuligt.

Hvorledes vedligeholder eller forøger Kapitalisten sin Formue? — Ved Hjælp af sin Gevinst.

Hvorledes kan da Arbeidernes Løn blive forbedret? — Derved at

Kapitalerne forøges og Arbeiderne sættes istand til at udrette mere i samme Tid.

Paa hvilken Maade kunde dette ske og Arbeideren altsaa komme i en uafhængig Stilling? — Ved at give ham en bedre Opdragelse.

Hvad mene vi derved? — At man sørger for at skaffe ham større Kundskaber.

Og hvad mere? — At han øves til at bruge alle sine Evner.

Hvorfor kunde han da udrette mere i samme Tid? — Fordi han vilde faae mere Omtanke og blive flinkere til enhver Ting.

Hvorledes kunde dette hjælpe til at forøge Kapitalen? — Jo, naar Enhver blev mere forstandig og lærte at holde Huus med sin Tid og sin Fortjeneste, vilde han kunne opspare noget selv.

Dersom alle vare mere forstandige og sparsommelige, ingen giftede sig uden han havde noget at forsørge Kone og Børn med, og enhver opsparede sig en liden Kapital, hvad vilde Følgen deraf blive? — At Kapitalerne forøgedes mere end Antallet af Arbeiderne.

Og da? — Vilde Arbeidslønnen blive større.

Vilde den Arbeider, som saaledes havde opsparet en Kapital, kunne faae mere end bare Arbeidsløn? — Ja, Gevinst af sin Kapital.

Hvad udfordres der, for at Nogen skal være istand til at anvende en Kapital med Fordeel? — Omtanke og Kundskab.

Og hvis En var dem foruden, hvordan vilde det da vel gaae med hans Kapital i et Samfund, hvor der før ere mange Kapitaler og enhver søger Anvendelse for sin? — Han kom ikke til at faae nogen Gevinst af den.

Vi høre ofte, at mange Arbeidere søge at forbedre sine Kaar ved at slaae sig sammen om et Foretagende og dele Udbyttet deraf sig imellem, saa at der ikke afgaaer noget som Gevinst til nogen Kapitalist. Hvad er det første, som kræves, for at benytte denne Fremgangsmaade? — At de selv sørge for de Kapitaler eller Udlæg, som behøves. — Og dernæst? — Kræves hertil Indsigt og Redelighed.

Behøves der langt større Indsigt og Redelighed for at være med i en stor Forening, der skal kunne virke i Enighed til fælles Fordeel, end for at arbeide paa egen Haand til sin særskilte Fordeel alene? — Ja.

Nogle troe, at Arbeiderne ved saaledes at forene sig vilde kunne tjene utrolig meget, om de end bare havde en liden Kapital; andre, at de vilde staae sig bedre paa at vedblive at arbeide for Løn som før, men derimod udlaane, hvad de kunde opspare, mod en vis Rente og god

Sikkerhed til Fabrikanter og andre Kapitalister, som da til Vederlag for sit Bryderi og Ansvar skulde beholde den Gevinst, der oversteg Renten. Kan nogen sige mig, hvilken af disse Meninger er den rette? — Nei.

Naar Folk ere af forskjellige Tanker om et saadant Spørgsmaal som dette og ikke kunne blive enige bare ved at snakke derom, paa hvilken Maade kan de da bedst udfinde Sandheden? — Ved først at anstille et nøiagtigt Forsøg i det Smaa.

Man oplæste nu et Uddrag af en Avis, der indeholdt en Beretning om Syigernes Kaar i London og Indbydelse fra en Forening til at understøtte dem. Følgende Forslag blev først forelagt Børnene:

"Foreningens første Formaal er at skaffe hver Sypige en Løn af halvanden Mark daglig for 10 Timers Arbeide, eller om muligt to Mark. Dette tænker man at opnaae ved at træffe Aftale med de Kjøbmænd eller Skrædere, for hvem Sypigerne have Arbeide, idet Foreningens Medlemmer forpligte sig til alene at handle hos dem, som give disse fuld Løn, naar de til Vidnesbyrd herom i sine Vinduer opslaae Plakater desangaaende." Børnene bleve adspurgte om hvordan det vilde gaae med denne Sag, og svarede, at endeel af Sypigerne nok for en Stund kunde høste nogen Fordeel af en saadan Foranstaltning; men at Følgen af denne kunstige Forhøielse i Lønnen snart vilde blive, at flere Piger end før søgte sit Udkomme ved Søm, og medmindre Foreningen ogsaa lovede at kjøbe alt det Arbeide, som de nye Sypiger gjorde op, vilde baade de nye og de gamle snart være lige saa ilde, om ikke værre farne end før. At den virkelige Aarsag til Nøden var, at der gaves en saadan Mængde Fruentimmer, som ikke havde lært andet end det simpleste Haandarbeide, hvoraf der derfor blev gjort op saa meget i Forhold til Afsætningen, at det maatte sælges for Spotpriis. At hvis ikke denne Aarsag blev fjernet, maatte Nøden vedblive, og de meest velmeente Bestræbelser vilde kun være til liden og kortvarig Nytte. Paa videre Spørgsmaal forklarede de, at Aarsagen nok kunde fjernes; at Udbredelsen af nyttige Kundskaber og større Omtanke for Børnenes Fremtid blandt de arbeidende Klasser var det naturlige og varige Middel mod saadanne Onder; at hvis det ikke havde skortet de omhandlede Sypigers Forældre paa disse Dele, vilde de ikke have giftet sig, forend de havde samlet Midler til at ernære sine Børn og hjælpe dem frem i Livet, og slig en Mængde uforsørgede Skabninger vilde da ikke være sat ind i Verden. At den bedste Maade, som nu engang fandtes, var at

undervise dem i andre Sysler, der lønnede sig bedre, og imidlertid understøtte dem ved ligefremme Gaver eller Laan. Til Bekræftelse paa hvad Børnene ytrede om Muligheden af at skaffe dem bedre Fortjeneste ved at lære dem andre Ting henviste Læreren til den høie Løn, som mange Fruentimmer faae for at male Blomster og Figurer paa Porcellain, Æsker og andre saadanne Smaasager, der Dag for Dag blive mere efterspurgte, saa at denne Virksomhed kunde drives i en langt større Udstrækning, naar der ikke var saadan Mangel paa Arbeidere af dette Slags. Han anførte ogsaa som Exempel en Frue, han kjendte, der paa Grund af at hendes Mand ved Uheld kom ud af Levevei, uventet maatte sørge for sig selv, og som, ved omhyggelig at bruge sin ved Underviisning udviklede Omtanke og sin Erfaring i Verden, snart fandt ud, at hun kunde fortjene henved 9 Daler om Ugen ved at udpynte saadanne Dukker, som Parykmagerne og Andre bruge at sætte i sine Vinduer, og det netop i det samme London, hvor de fra Barndommen forsømte Sypiger rundt om hende ikke erhvervede mere end en 3 Mark ugentlig. — Børnene fik derpaa nogle Spørgsmaal om den Stilling, Haandværkere og Andre kunne komme i derved, at deres Arbeide blev overflødigt paa Grund af nye Maskiners Opfindelse og lignende Omstændigheder. De svarede, at hvis saadant traf en Mand uden Kundskaber og Kapital, vilde han nødes til at fortsætte sit gamle Arbeide og konkurrere med Maskinen, om han end derved neppe kunde friste Livet; men en Mand med Kundskaber og lidt Kapital vilde, idet han kunde beregne de sandsynlige Følger af Maskinens Indførelse, inden de ytrede sig i sin fulde Udstrækning, have Tid og Leilighed til at tænke paa en anden Udvei og sin Kapital at tage til, om det behøvedes, baade til Livsophold og til at klare, hvad det maatte koste ham at lære et andet Haandværk, — noget, som desuden vanskelig lykkes uden for den, der før kjender noget af hvert. Man nævnte ved denne Leilighed Chaplin og Horne, Jernveibyggerne, som, istedetfor at gaae til Grunde derved at Jernbanerne gjorde deres gamle Fragtvogne overflødige, havde draget sig Forandringen til Nytte og havt stor Fordeel deraf. Ligesaa Forgylderne, som før fornemmelig udøvede sin Kunst ved Hjælp af Kviksølv, men hvoraf de bedst underviste havde lagt sig efter den nye Maade at forgylde paa ved Galvanisme, og derved byttet en usund og ubehagelig Syssel med en uskadelig og letvint, medens de mindre oplyste fremdeles indaande de giftede Kviksølvdampe og arbeide for lavere Løn, og mange

endnu staae i den feilagtige Tro, at den gamle Maade er den bedste.

Man gik derpaa over til at tale om Værdi og Handel, og Børnene svarede, at en Tings Værdi maales ved den Mængde andre Gjenstande, som kunne faaes i Bytte for den; at Værdien af Korn, ansat i Klæde, er den Mængde Klæde, man erholder for en vis Mængde Korn og saa fremdeles; at denne Værdi afhænger af Forholdet mellem Tilbudet og Efterspørgselen; at for at lette Handelen, som Arbeidets Deling gjør nødvendig, har man vedtaget en almindelig Maalestok, hvorefter alle Værdier ansættes; at denne almindelige Værdimaaler er Penge; og at Prisen paa en Vare betegner dens Værd ansat i Penge. Fremdeles at Værdien og Priserne paa Ting, som gaae i Handel og Vandel, erfares gjennem Kjøbernes og Sælgernes Overeenskomster, og at vi ikke besidde andet Middel til med nogenlunde Vished at bestemme en Tings Værd. — De bleve derpaa adspurgte om Maaden, hvorpaa Handel kunde drives mellem to forskjellige Lande, uden at man behøvede at sende Penge frem og tilbage mellem dem. To Piger tænktes at være i Amerika og to Gutter paa en anden Bænk at være i Skotland, og Rummet mellem Bænkene forestillede Atlanterhavet. De foretog da en Mængde indbildte Omsætninger ved Hjælp af en ligeledes optænkt Vexel paa 1000 Daler, som de kom overeens om at bruge for at undgaae Udgifter og Risiko ved at sende tusinde blanke Sølvdalere over det Verdenshav, der adskilte Bænkene. De forklarede ligeledes den Maade, hvorpaa Papiirpenge, Anviisninger og Modfordringer kunde benyttes istedetfor virkelige Penge, saavidt disse kun gjøre Tjeneste som Byttemiddel.

Overhøringen lededes dernæst hen paa Jordleien, hvorom Børnene fortalte, at naar Mennesker nedsætte sig i et Land, bliver gjerne den bedste Jord først taget i Brug; men at naar al denne er optaget og dyrket og Folkemængden endda forøges, saa at der tiltrænges mere Korn, maa ogsaa mindre god Jord benyttes til Dyrkning; at det da kan komme ud paa Eet, enten en Mand giver sig til at dyrke daarlig Jord, som han kan faae for Intet, eller han betaler en Leie lig Forskjellen paa hvad han kan høste af begge Slags Jord, for at erholde Tilladelse til at bruge et Stykke af den frugtbareste; at eftersom Befolkningen voxer bliver mindre og mindre god Jord opdyrket, og at den naturlige Leie for Land, der benyttes til Agerdyrkning, er Forskjellen mellem hvad det leiede Jordstykke kaster af sig, og hvad der vindes paa saadan Jord.

om bare er istand til at erstatte Dyrkeren de Udlæg og det Arbeide, han har anvendt paa den.

Paa videre Spørgsmaal om hvoraf Fødemidlernes Priis afhænger svarede de, at den afhænger af Omkostningerne ved at frembringe dem paa den bryssomste Maade, som Trangen til dem gjør det nødvendigt at benytte. For nærmere at belyse dette tænkte man sig, at et Lands Befolkning netop var saa stor, at al den Hvede, den behøvede, kunde erholdes til en Priis af 5 Daler Tønden; at al den Jord, som var frugtbar nok til at skaffe Dyrkeren Kornet for denne Priis, var taget under Plougen, og at den mindre gode Jord, som var igjen, vilde kræve saa meget mere Stel og Arbeide, at hver Tønde Hvede, den gav, kom paa 6 Daler. Dersom nu Folkemængden forøgede sig, hvad maatte da skee, førend Nogen besluttede sig til at opdyrke den ringere Jord? — Al Hvede i Landet maatte stige til 6 Daler Tønden.

Hvad Virkning vilde dette have paa Leien for det bedste Slags Jord? — Leien vilde stige.

Hvad er det, der bestemmer Kornprisen i et Land, som tildeels maa kjøbe sit Korn fra Udlandet? — Prisen paa det dyreste Sted, hvorfra Kornet maa hentes.

Kommer ikke dertil ogsaa Omkostningerne ved dets Hjemførsel? — Jo.

Sæt at et Land selv bruger al den Hvede, som deri avles, og dertil saameget, som det kan kjøbe i et andet Land, hvor Prisen er 5 Daler Tønden; at Folkemængden tiltager, saa dette Korn ikke længere forslaaer; men at det næste Land, hvor Korn er at faae, ikke kan frembringe det til en billigere Priis end 6 Daler Tønden. Hvad maa da skee, førend Nogen kjøber af dette Korn? — Al den Hvede, som avles i Landet, og ligesaa al den, der kjøbes fra det første Sted, maa først være steget til 6 Daler Tønden.

Hvad Virkning vil dette have paa Jordleien baade i det Land, som indfører Kornet, og i det første af dem, hvorfra det kjøbes? — At Leien stiger paa begge Steder.

Hvilke Følger har det altsaa for et Lands Indvaanere, at Befolkningen tiltager? — Den, at Fødemidlerne stige i Priis.

Og paa Jordleien? — At ogsaa den stiger.

Hvem har da især Fordeel af Folkemængdens Forøgelse? — Grundeierne.

Og hvem har meest Grund til at frygte den? — Alle, som maae kjøbe sine Fødemidler.

Men hvis Jordens Frugtbarhed, som en Følge af Forbedringer i Landbrugsvæsenet, forøges i samme Maal som Folkemængden, vil Prisen paa Fødevarer da stige? — Nei.

Efterat Hr. Simpson derpaa havde gjort nogle Bemærkninger om den Fremgang, Børnene i det hele havde gjort i de forskjellige Ting, hvori de vare blevne underviste, blev Mødet hævet.

No. 5.

Fortegnelse over de Opgaver, som i Aaret 1843 bleve givne ved Examen for de Lærere ved Præstegjældsskolerne i Grevskaberne Aberdeen, Banff og Moray, som ønskede at erholde Andeel i Dicks Legat. (NB. Opgaverne i Regning ere ikke medtagne, og i Historie har jeg meddeelt Opgaverne for 1841.)

Engelsk Grammatik og Literatur.

Spenser, — Fairie Queen, 1—18 and 28—36.

I.

A gentle knight was pricking on the plaine,
Ycladd in mightie armes and silver shielde,
Wherein old dints of deepe woundes did remaine,
The cruel markes of many a bloody fielde;
Yet armes till that time did he never wield:
His angry steede did chide his foaming bitt,
As much disdayning to the curbe to yield;
Full jolly knight he seem'd, and faire did sitt,
As one for knightly giusts and fierce encounters fitt.

II.

And on his brest a bloodie crosse he bore,
The deare remembrance of his dying Lord,
For whose sweete sake that glorious badge he wore,
And dead, as living, ever him adored:
Upon his shield the like was also scored,
For soveraine hope, which in his helpe he had.

Right, faithfull, true he was in deed and word;
But of his cheere did seeme too solemne sad;
Yet nothing did he dread, but ever was ydrad.

* * *

IV.

A lovely ladie rode him faire beside,
Upon a lowly asse more white than snow;
Yet she much whiter, but the same did hide
Under a vele, that wimpled was full low;
And over all a blacke stole shee did throw,
As one that inly mourned, so was she sad,
And heavie sate upon her palfrey slow;
Seemed in hearte some hidden care she had;
And by her in a line a milke-white lambe she lad.

Questions.

1. In whose reign was the *Faerie Queene* published? and in or about what year?
2. Did its author on the whole precede or follow Shakspeare?
3. Name any other pieces which he composed.
4. State briefly anything known to you regarding his personal history and fortunes, or the circumstances in which his great poem was written.
5. What is the nature of this poem? and what its general object?
6. What is the stanza usually called, in which it is written? By what modern poets has it been adopted with most success? and in which of their works?
7. From what other earlier and more common stanza was it moulded? and by whom? Mention any striking instance of the use of the earlier kind by very recent poets.
8. Does the English of Spenser differ materially in form from that of Shakspeare? If so, in what respect?
9. Is he supposed to have written the language as spoken in his own time?

10. What Anglo-Saxon form do *nouns* continually assume or retain in Spenser?

11. What Anglo-Saxon forms do *verbs*, in like manner, assume in certain of their parts?

12. In accordance with what principle of old English is *lad* formed *l.* 36.

13. What proportion do the Saxon roots of our language bear to those derived from all other sources collectively?

14. State the chief of these latter sources.

15. In the preceding passage, are there any words of Greek origin? If so, set them down with their roots.

16. *l.* 2, *yclad,* and *l.* 18, *ydrad*—are the past tenses respectively *(a)* of what verbs? *(b)* How is the prefix *y* to be accounted for? *(c)* What prefix appears now to rrpresent it? *(d)* Dors either seem to impart any peculiar force? *(e)* Does Milton ever retain the prefix *y*?

17. *l.* 1, *gentle*—*(a)* In what sense here employed? *(b)* Is this its primary meaning? *(c)* Account for its meaning by its derivation.

18. *l.* 3, *dints*—Is it the same word that occurs in the expressions "by *dint* of reason," "by *dint* of argument?" If so, what is the primary import?

19. *l.* 7, *disdayning, curbe*—Give the derivation of each?

20. *l.* 8, *jolly*—In what sense here used? How is this use to be explained?

21. *l.* 8, *faire*—How should it be construed?

22. *l.* 9, *giusts*—*(a)* Otherwise written how? *(b)* What verb have we still from the same root? *(c)* What is its probable origin?

23. *l.* 13, *as living*—In what case is *living*? and why?

24. *l.* 15, *for soveraine hope*—What is *for* here equivalent to? and what is the exact force of *soveraine*?

25. *l.* 17, *cheere*—The meaning of the word originally and here may be gathered from a passage in Wickliffe's Translation—" for if ony man is an heerer of the word, and not a doer, this shall be likened to a man that biholdeth the *cheer* of his birthe in a myrrour." What is the signification?

26. *l.* 17, *sad*—This word is also frequently used by Wickliffe in

its primary sense, as equivalent to *firmly set* or *settled;* thus he speaks of a "sad stone" for a steadfast rock, and "sadnesse of beleve" for steadfastness of belief: how came it, then, to signify *melancholy?*

27. *l.* 31, *wimpled*—What do the verb and noun *wimple* signify? in what language or dialect was the use of them most common?
28. *l.* 34, *palfrey*—Whence derived?
29. *l.* 1—35, *seemed in heart*—What is the nominative to seemed? what construction is here imitated?
30. *l.* 1—36, Write down all the words in the passage immediately derived from the French, with their roots.

Historie og Chronologi.

1. How many years from the Creation to the Deluge?
2. What authentic records exist of the Antediluvian period?
3. *(a)* By whom was the first city built? *(b)* What was it called? *(c)* and whence?
4. How long were the Israelites governed by Judges? Name the first and last of these.
5. How many Kings ruled over the Twelve Tribes in their undivided state? Give their names.
6. *(a)* Under whom was the Kingdom divided? *(b)* What Tribes adhered to him? *(c)* Whom did the other Tribes choose for their King? *(d)* What were the separate kingdoms called?
7. Name the Books of the Old Testament before Isaiah, and their authors.

---

8. When did the Romans finally quit Britain?
9. By whose inroads were the Britons harassed on the retirement of the Romans?
10. *(a)* When did the Saxons first arrive in Britain? *(b)* and under what leaders?
11. About what time, and by whom, were the Britons converted to Christianity?
12. At what period did Alfred the Great reign?

13. With what powerful enemy had he to contend?

14. *(a)* When did Alcuin flourish? *(b)* For what was he celebrated? *(c)* and by whom was he invited into France?

---

15. Name the Kings of Scotland of the Stuart family in the order of their succession.

16. Where was James I. long detained a prisoner?

17. Give an account of the deaths of the Jameses.

18. What English and French Sovereigns were contemporary with Queen Mary?

19. When, and by what hereditary right, did James VI. ascend the throne of England?

20. Who was the last of the lineal Stuart race that sat on the throne of Britain?

21. Give the dates of the following events as nearly as you can:—

Magna Charta — The Invention of Printing — The Destruction of the Spanish Armada — The Lutheran Reformation — The first establishment of Presbyterianism in Scotland — The Union of England and Scotland—The Restoration of Charles II.—The English Revolution — The Accession of George III. — The Union of Great Britain and Ireland — The Battle of Waterloo.

Geography.

1. Is any part of Asia included in the Western Hemisphere? If so, what part?

2. What is the country of highest general elevation in Asia?

3. Name the great rivers rising in that country, and the gulfs or seas into which they severally fall.

4. Describe the course of the Rhine; mention in order the States which it intersects or touches; and, in the latter case, the side on which each lies.

5. Write down the seven principal mountain-chains of Europe, or as many of them as possible, in the order of relative height, attaching in round numbers the elevation of the highest point of each.

6. What is the most westerly point of continental Europe? and what its longitude?
7. Give some idea of the relative superficial extent and populousness of the five great Continents.
8. State, in round numbers, the population of all, or as many as possible, of the following towns, and arrange them accordingly, viz.: *Manchester, Sheffield, London, Birmingham, Liverpool, Aberdeen, Glasgow, Paisley, Dundee, Edinburgh.*
9. What Counties lie immediately along either side of the Thames? Name them in descending order.
10. What forms the general boundary of British America on the southern side? What provinces extend, however, to the south of that boundary? And how are Upper and Lower Canada separated.
11. Mention some of the chief rivers of the United States, the direction in which they flow, and the gulfs or seas into which they fall.
12. Give the names, ancient and modern, of the four great lakes of Cisalpine Gaul which send down tributaries to the Po; and name those tributaries.

Latin.

To be translated into Latin Prose.

I am one of those who admire the ancients; but I do not, like some, despise the genius of our own times. Nature is not, as it were, worn out, and past bearing, so that she can now produce nothing deserving of praise. For I lately heard Verginius Romanus reading to a few friends, a play written after the model of the ancient comedy, and so excellently, that it may at some future period serve as a model itself. I do not know if you are acquainted with the man, but you ought to be so; for he is distinguished by the purity of his morals, the elegance of his genius, and the variety of his productions. He has written comedies in imitation of Menander and others of the same age, which you might rank with those of Plautus and Terence. He now, for the first time, makes his appearance in ancient comedy; but not as if it were his first attempt. He wants neither force, grandeur, simplicity, pungency, sweetness, nor wit. He renders virtue attractive, and stigmatizes vice; he uses

fictitious names becomingly, and real ones with propriety. In short, I will extort the book from him, and will send it to you to read, nay rather to learn by heart. For J have no doubt, that, if you shall once take it up, you will not lay it aside.

Mark the scansion and quantity of the following stanzas:—

Jam satis terris nivis atque dirae
Grandinis misit Pater, et rubente
Dextera sacras jaculatus arces
Terruit urbem.

Vides ut alta stet nive candidum
Soracte, nec jam sustineant onus
Silvae laborantes, geluque
Flumina constiterint acuto.

To be translated into English Prose.

Cicero, de off. II. 22.

Laudat Africanum Panaetius, quod fuerit abstinens. Quidni laudet? Sed in illo alia majora. Laus abstinentiae non hominis est solum, sed etiam temporum illorum. Omni Macedonum gaza, quae fuit maxima, potitus est Paullus: tantum in aerarium pecuniae invexit, ut unius imperatoris praeda finem attulerit tributorum. At hic nihil domum suam, praeter memoriam nominis sempiternam, detulit. Imitatus patrem Africanus, nihilo locupletior Carthagine eversa. Quid? qui ejus collega fuit in censura, L. Mummius, numquid copiosior, quum copiosissimam urbem funditus sustulisset? Italiam ornare, quam domum suam, maluit: quamquam, Italia ornata, domus ipsa mihi videtur ornatior. Nullum igitur vitium tetrius est, (ut eo, unde egressa est, referat se oratio) quam avaritia, praesertim in principibus et rem publicam gubernantibus. Habere enim quaestui rem publicam non modo turpe est, sed sceleratum etiam et nefarium. Itaque, quod Apollo Pythius oraculum edidit, Spartam nulla re alia nisi avaritia esse perituram, id videtur non solum Lacedaemoniis, sed etiam omnibus opulentis populis praedixisse.

Questiones.

1. Give the Titles of Cicero's principal philosophical works.

2. *(a)* Which Africanus is here meant? *(b)* Who was his father? (c) and who was Panaetius?

3. *Hominis*—By what governed?

4. *Illorum temporum*—What times are referred to?

5. (*a*) *Omni Macedonum gaza*, &c. — To what event does this refer? (*b*) Who was the last king of Macedonia? (*c*) In what battle was he finally defeated?
6. Which Paullus is here meant?
7. Distinguish *aerarium* and *fiscus*.
8. (*a*) What is the derivation of *pecunia*? (*b*) What gave rise to the term? (*c*) To whom is the earliest coinage of copper money among the Romans usually attributed?
9. Distinguish *praeda*, *manubiae*, *exuviae*, and *spolia*.
10. Give the derivation of *funditus*; and a verb from the same root.
11. *At hic nihil*—To whom does *hic* refer?
12. What is the construction of *nihilo*?
13. (*a*) When was Carthage destroyed? (*b*) What modern city stands near its site?
14. *Copiosissimam urbem*—What city is here meant? Give the date of the event referred to.
15. Give a noun from *orno* of the Second declension; and one of the Fourth, with their significations.
16. Conugate *invexit*, *attulerit*, *imitatus*, *sustulisset*, and *perituram*.
17. *Censura*—What were the principal duties attached to this office?
18. *Tetrius*—Parse, and give the degrees of comparison.
19. Distinguish *vitium* and *peccatum*; *avidus* and *avarus*.
20. *Quaestui*—(*b*) By what governed? (*b*) and whence derived?
21. *Turpe*—Why neuter?
22. (*a*) *Pythius*—Whence did Apollo receive this designation? (*b*) Where was his principal oracle?
23. (*a*) Where was Sparta? (*b*) and on what river did it stand?
24. What is the nominative to *videtur*?

To be translated into English Prose.

Horace, Ep. I. 8.

Ad Celsum Albinovanum.

Celso gaudere et bene rem gerere Albinovano,
Musa rogata, refer, comiti scribaeque Neronis.
Si quaeret quid agam: dic, multa et pulchra minantem,
Vivere nec recte, nec suaviter: haud quia grando

Contuderit vites, oleamve momorderit aestus,
Nec quia longinquis armentum aegrotet in agris;
Sed quia, mente minus validus quam corpore toto,
Nil audire velim, nil discere, quod levet aegrum;

Fidis offendar medicis, irascar amicis,
Cur me funesto properent arcere veterno;
Quae nocuere sequar, fugiam quae profore credam;
Romae Tibur amem ventosus, Tibure Romam.
Post haec, ut valeat, quo pacto rem gerat et se;
Ut placeat juveni, percontare, utque cohorti.
Si dicet, Recte; primum gaudere, subinde
Praeceptum auriculis hoc instillare, memento:
Ut tu fortunam, sic nos te, Celse, feremus.

Questions.

1. **(*a*) When did Horace flourish? (*b*) Name some of his literary contemporaries.**

2. **Where is Celsus elsewhere mentioned by Horace?**

3. **Write the first two lines in order of construction.**

4. **What was the usual introduction to a Roman letter?**

5. ***l.* 1, What Greek formula does Horace here imitate?**

6. **— (*a*) What kind of Verb is *gaudere*? (*b*) Conjugate it.**

7. ***l.* 2, (*a*) Who was the Nero here referred to? (*b*) and where was he at this time?**

8. ***l.* 3, Who is the subject of *quaeret*? and why is *agam* in the Subjunctive?**

9. ***l.* 5, *&c.*, (*a*) Why are *contuderit, momorderit, aegrotet,* &c. in the Subjunctive? (*b*) Conjugate *contuderit* and *momorderit* (*c*) Is the latter verb ever applied to express the effects of cold as well as of heat?**

10. ***l.* 5, Distinguish *armentum, jumentum,* and *grex.***

11. ***l.* 7, Distinguish *anima, animus, mens* and *ratio.***

12. ***l.* 9, (*a*) What is understood before *offendar, irascar, sequar,* &c.? (*b*) In what case is *amicis*? (*c*) and what is the construction?**

13. *l.* 10, (*a*) What is the meaning of *cur* here? (*b*) Give the derivation and meaning of *veternus*.
14. *l.* 11, (*a*) *Nocuere*— What is peculiar in the use of the Indicative here? (*b*) and what is *profore* equivalent to?
15. *l.* 12, (*a*) Where was *Tibur?* (*b*) what is its modern name? (*c*) and what particular connexion had Horace with it? (*d*) Why is *Romae* in the Genitive, and *Tibure* in the Ablative?
16. *l.* 13, Who is the subject of *valeat?*
17. *l.* 14, (*a*) To whom does *juveni* refer? (*b*) and to whom *cohorti?*
18. *l.* 15, Supply the ellipsis at *gaudere*.
19. *l.* 16, Give the case, construction, and derivation of *auriculis*.

Greek.

To be translated closely into English Prose, without following the language of the Authorised Version.

Greek Testament.—Matt. xxiv. 37—43.

῞Ωσπερ δὲ αἱ ἡμέραι τοῦ Νῶε, οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. ῞Ωσπερ γὰρ ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις ταῖς πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ τρώγοντες καὶ πίνοντες, γαμοῦντες καὶ ἐκγαμίζοντες, ἄχρι ἧς ἡμέρας εἰσῆλθε Νῶε εἰς τὴν κιβωτὸν, καὶ οὐκ ἔγνωσαν, ἕως ἦλθεν ὁ κατακλυσμὸς, καὶ ἦρεν ἅπαντας· οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Τότε δύο ἔσονται ἐν τῷ ἀγρῷ· ὁ εἷς παραλαμβάνεται, καὶ ὁ εἷς ἀφίεται. δύο ἀλήθουσαι ἐν τῷ μύλωνι· μία παραλαμβάνεται, καὶ μία ἀφίεται. Γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἴδατε ποίᾳ ὥρᾳ ὁ κύριος ὑμῶν ἔρχεται. ᾿Εκεῖνο δὲ γινώσκετε, ὅτι, εἰ ᾔδει ὁ οἰκοδεσπότης ποίᾳ φυλακῇ ὁ κλέπτης ἔρχεται, ἐγρηγόρησεν ἂν, καὶ οὐκ ἂν εἴασε διορυγῆναι τὴν οἰκίαν αὐτοῦ.

Questions.

1. In what order are the Historical Books of the New Testament generally supposed to have been written?
2. State, as nearly as may be, the probable date of each or any of these.
3. Has any of them been supposed to have originally appeared in

another language than the Greek? If so, which? and in what language?

4. κατακλυσμος—What is its root? the meaning of that root? and of the word κλυδων-ωνος?

5. τρωγοντες—Conjugate, and give 2nd aor. act. Mention also three other verbs of the same signification, and conjugate each.

6. γαμουντες—What is ist 1st aor. ind. act? its meaning in the act. and mid. voices respectively? and the meaning of γαμος, γαμηλιος, γαμβρος?

7. ἀχρι ἡς ἡμερας—Has ἀχρι any other form? Explain the government of ἡς ἡμερας.

8. ἀγρῳ—From this root give the Greek adjectives for *wild* and *clownish*; and, from different roots, those for *tame* and *polite*.

9. ἀφιεται—Conjugate, and give the several moods of the imperf. and 2nd aor. active.

10. εἱασε—What is there remarkable in its form? Can you adduce similar instances?

11. κλεπτης—What is its vocative? From the same root give another word for *thief*, and one for *theft*.

12. οἰκιαν—Give the Greek words for *a domestic*, *familiar* (adj.), *to inhabit*, *to found*, and lastly, *a colony*.

13. διορυγηναι—What part? Conjugate, and give the primary meaning: also the word for a *canal*.

To be translated into English.

Xenophon's Hellenic, VII. 1. 18.

Ἀναχωροῦντες δὲ ἐκεῖθεν [οἱ Θηβαῖοι] μάλα πάντων ὑπεροπτικῶς τῶν ἐναντίων, ὡς ἐγένοντο ἐγγὺς τοῦ τῶν Κορινθίων ἄστεος, δρόμῳ ἐφέροντο πρὸς τὰς πύλας, τὰς ἐπὶ Φλιοῦντα ἰόντι ὁρώρας, ὡς, εἰ ἀνεῳγμέναι τύχοιεν, εἰσπεσούμενοι. Ἐκβοηθήσαντες δέ τινες ψιλοὶ ἐκ τῆς πόλεως, ἀπαντῶσι τῶν Θηβαίων τοῖς ἐπιλέκτοις, οὐδὲ τέτταρα πλέθρα ἀπέχουσι του τείχους· καὶ ἀναβάντες ἐπὶ τὰ μνήματα καὶ τὰ ὑπερέχοντα χωρία, βάλλοντες καὶ ἀκοντίζοντες ἀποκτείνουσι τῶν πρώτων καὶ μάλα συχνοὺς, καὶ τρεψάμενοι ἐδίωκον ὡς τρία ἢ τέτταρα στάδια. τούτου δὲ γενομένου, οἱ Κορίνθιοι, τοὺς νεκροὺς πρὸς

το τειχος ἑλκύσαντες, καὶ ὑποσπόνδους ἀποδόντες, τροπαιον ἔστησαν. καὶ ταύτῃ μὲν δὴ ἀνεψύχθησαν οἱ τῶν Λακεδαιμονίων συμμαχοι.

Questions.

1. **Name the four principal works or treatises of Xenophon.**
2. **Whose or what History did he continue? and under what title?**
3. **To what great series of transactions does it relate? and what portion of that series does his narrative detail?**
4. **Parse and conjugate fully (*a*) ἀνεωγμεναι, (*b*) εἰσπεσουμενοι, (*c*) ἑλκυσαντες, (*d*) ἀνεψυχθησαν.**
5. του ἀστεος—**(*a*) Give its name, as also the names of those of (*b*) Thebes, (*c*) Athens, (*d*) Messene, (*e*) and Argos.**
6. ψιλοι—**(*a*) Give any other designation for this species of troops, (*b*) and likewise for the opposite sort. (*c*) Name in Greek the principal equipments of the latter class, (*d*) and distinguish from them those of the former.**
7. μνηματα—**(*a*) What general circumstance in the construction of ancient cities is here implied? (*b*) What was the chief locality for such objects at Athens and at Rome respectively? (*c*) What the situations, however, of peculiar honour for such, in each of those cities; (*d*) and to what description or descriptions of persons appropriated?**
8. πλεθρα, σταδια—**(*a*) Give the measure of each in Greek feet; (*b*) of the latter in Roman feet, (*c*) and, if possible, in English also. (*d*) How many stadia equalled a Roman mile? (*e*) Whence was the** σταδιον **first transferred and applied to the measurement of distance in general?**
9. ἑλκυσαντες τους νεκρους—**(*a*) Why were they at the trouble of doing this? (*b*) What two compounds of this word are applied to ships? (*c*) and to designate, each what operation?**

Algebra.

1. **From $18(x-y) - 16x + 3y$, subtract $18x - y - 16(x+3y)$. Find also the value of each expression when $x = 19$, $y = 3$.**

2. Multiply $8xy - 7x + 3y$, by $7x - 2y$.
   Show that — multiplied by — *ought* to produce +.
3. Explain why previous arrangement is necessary in Division. When there is a remainder, will that remainder depend on the arrangement? Divide $a^4 + 16x^4 + 4a^2x^2$, by $4x^2 + 2ax + a^2$.
4. A number is divisible by 9, provided the sum of its digits is divisible by 9.
5. Add together the following expressions, $6a\sqrt{3x}$, $4\sqrt{27a^2x}$, and $\frac{9ax}{\sqrt{3x}}$.

Solve the following equations:—

$$(1.)\ 4x - 2 = 3 - 2x.$$

$$(2.)\ \frac{x}{3} - \frac{x-1}{5} = \frac{3}{5}.$$

$$(3.)\ \frac{7}{4} - \frac{2x-5}{x+5} = \frac{3x-7}{2x}.$$

7. Sum the arithmetic series $1 + 3 +$ &c. to 12 terms, and the geometric series $2 + 6 +$ &c. to 8 terms.

Geometri.

1. If two triangles have two sides, and the contained angles equal in each, the triangles are equal in every respect.
2. Parallelograms on the same base, and between the same parallels are equal.
3. If in a circle two chords cut one another, prove that the rectangle contained by the segments of the one, is equal to the rectangle contained by the segments of the other.
   Enunciate the corresponding property when lines cut one another without the circle.
4. The sides about the equal angles of equiangular triangles are proportional.
5. Having giving two sides of a triangle, and the angle opposite to one of them, construct the triangle.
   If the given angle be greater than a right angle, what condition is requisite?

6. Having given two lines which are not parallel, draw a third, which will, if they are all produced, pass through the point of intersection of the other two, without determining that point.

Trigonometri &c.

1. Prove that the sides of a plane triangle are to one another as the sines of the angles opposite to them.
2. The three sides of a triangle are respectively 24, 32, and 40 feet; determine its area, and that of the surface of a prism of which it is the base, the largest of whose faces is a square.
3. Explain how the height of an object may be found by Trigonometrical measurements. Give a case.
4. Define the Trigonometrical functions, sine, cosine &c.: and prove that tangent: radius: sine: cosine.
5. Describe the process of levelling; and prove the proposition, that, (with certain conditions,) the difference of level equals the difference between the back and fore observations.

No. 4.

Opgaver i de mathematiske Discipliner ved en i 1852 afholdt Examen i den skotske Frikirkes Skolelærer-Seminarium i Glasgow.

Algebra for den høiere Afdeling.

1. Extract the cube root of $a^2 - 6\,a^{\frac{5}{3}}\,b^{\frac{1}{3}} + 21\,a^{\frac{4}{3}}\,b^{\frac{2}{3}} - 44\,a\,b + 63\,a^{\frac{2}{3}}\,b^{\frac{4}{3}} - 54\,a^{\frac{1}{3}}\,b^{\frac{5}{3}} + 27\,b$.
2. Rationalize the denominators of $\frac{\sqrt{20}+\sqrt{12}}{\sqrt{5}-\sqrt{3}}$, and $\frac{\sqrt{a}+\sqrt{b}}{\sqrt{a}-\sqrt{b}}$; and find the square root of $12 + 2\sqrt{35}$.
3. Solve the equations—

$$(a)\ \sqrt{x+8} - \frac{4x+4}{\sqrt{x+8}} = -5;$$

$$(b)\ x - \frac{a^2 b}{\sqrt{a^2+x^2}} = \sqrt{a^2+x^2};$$

$$(c)\ \frac{x^2}{y} = \frac{63y}{12} - 2x \text{ and } x - y = 2;$$

(d) $\frac{mx^2}{a^2} + \frac{na^2}{x^2} = c.$

4. How many different words, of 6 letters each, can be made of the 26 letters of the alphabet? Prove the rule.
5. Find to what amount £ 500 will accumulate in 6 years, at 4 per ceut. compound interest.
6. If a persou save £ 30 a-year for 10 years, aud improve his savings at the rate of 4 per cent. per auuum, compound interest, what will he the entire amouat of the savings and interest?

Algebra for den lavere Afdeling.

1. Multiply $ax^3 + (b + c)x^2 - 3x - 1$ by $cx + 2$.
2. Add $\frac{1}{1+a}$, $\frac{2}{1-a}$, and $\frac{3}{1-a^2}$ together.
3. Solve the equations—

   (a) $\frac{5x + 7}{11} - \frac{12 + 6x}{20} + 1\frac{1}{2}x = 23\frac{1}{2}$;

   (b) $\frac{x + 2y}{4} - \frac{y - x}{5} = x$, and $3x + 5y = 73$;

   (c) $\sqrt{x + a} - \sqrt{x - a} = 2$;

   (d) $6x^3 + 6x = 13x^2$.
4. Find (a) the sum of 100 terms of the series $\frac{1}{2} + \frac{3}{4} + 1 +$ &c., (b) the sum of 6 terms of the series $\frac{1}{2} + \frac{5}{4} + \frac{25}{8} +$ &c., aud (c) insert a harmonical mean between 24 and 8.
5. The sum of the base and perpendicular of a right-angled triangle is 14, and the difference between the hypothenuse and the perpendicular is 2. Find the sides.

Geometri for den høiere Afdeling.

1. If from a point without a circle there be drawn two straight lines, one of which cuts the circle, and the other meets it; and if the rectangle contained by the whole line which cuts the circle, and the part of it without the circle, be equal to the square of the line which meets it, the line which meets the circle touches it.
2. Describe an isosceles triangle, having each of the angles at the base double of the third angle.

3. If there be numbers forming two or more analogies, the products of their corresponding terms are proportionals.
4. If a straight line be parallel to the base of a triangle, it cuts the other sides, or those produced, proportionally, and the segments between the parallel and the base are homologous to one another.
5. Given the sides of a triangle equal to 4, 13, and 15 inches respectively; compute the area, and the radii of the four circles each touching the three sides.

Geometri for den lavere Afdeling.

1. The opposite sides and angles of a parallelogram are equal to one another; and (2) the diagonal bisects it.
2. Divide a given straight line into two parts, so that the rectangle contained by the whole and one of the parts, may be equal to the square of the other part.
3. The angle at the centre of a circle is double of the angle at the circumference, upon the same base, that is, upon the same part of the circumference.
4. Inscribe a circle in a given triangle.
5. The square of the perpendicular let fall from the right angle of a right-angled triangle upon the hypothenuse, is equal to the rectangle contained by the segments of the base.

Mechanik for den høiere Afdeling.

1. If the volume of water displaced by a ship be the same as that of a rectangular solid 200 feet long, 35 feet broad, and 18 feet deep, what must be the weight of the ship and cargo? [The weight of 35 cubic feet of sea-water is 1 ton.]
2. Find how much work would be required to throw a 4 lb. ball with a velocity of 1000 feet per second; also what height would a ball, projected vertically upward with a velocity of 1500 feet per second, reach, the resistance of the air being neglected.
3. A door, urged by a spring which presses on it perpendicularly to its own plane, with a force of 4 lbs., at a distance of 2 feet from its line of hinges, is held by a point 3 feet from the line

of hinges, by means of a horizontal cord, 5 feet long, fastened to a nail in the wall, 4 feet from the line of hinges. Determine the tension of the cord and the pressure upon the hinges, (1), by a geometrical construction, and (2), by calculation.

4. A train, weighing 60 tons, has a velocity of 50 feet per second when the steam is turned off; how far will it ascend an incline of 1 in 100, taking friction at 8 lbs. per ton?

Mechanik for den yngre Afdeling.

1. Find the horse-powers of an engine which moves a train of 60 tons up an incline of 1 in 200 at the rate of 20 miles an hour, friction being 7 lbs. per ton, and the resistance of the atmosphere 33 lbs. when the speed is 10 miles an hour.
2. The section of a stream of water passing on a wheel is 4 feet by 3 feet, the mean velocity 20 feet per minute, and the height of the fall 18 feet: how many cubic feet of water will the wheel pump from the bottom of the fall to the height of 100 feet, supposing the modulus of the wheel to be 66?
3. A lever of uniform thickness, 8 feet long, and weighing 16 lbs, has a weight of 20 lbs. suspended from one extremity, and of 56 lbs. from the other; on what point will it balance?
4. Two weights of 20 and 56 lbs. respectively balance each other on a wheel and axle. The diameter of the wheel is 4 feet; find the diameter of the axle.
5. Find (*a*) through what space a body would fall in 12 seconds and (*b*) from what height a body must fall to acquire a velocity of 200 feet.

Udmaaling for den ældre Afdeling.

1. The length and breadth of the base of a wedge are 16 inches and 6 inches, the length of the edge 20 inches, and the height 24 inches. Find the solidity, and prove the rule.
2. Investigate the prismoidal formula.
3. The solidity of a sphere is 24 cubic feet. Find (1) its diameter, and (2) its surface.
4. Investigate a rule for finding the content of an irregular solid.

Udmaaling for den yngre Afdeling.

1. Find the area of a trapezoid whose parallel sides are 28 and 42, and the perpendicular distance between them 18. Prove the rule.
2. Prove a rule for finding the area of a triangle whose three sides are given; and find the area of a triangular field whose sides are 800 links, 480 links, and 600 links.
3. The lenght of a hollow iron roller is 50 inches, the exterior diameter 24 inches, and the thickness of the metal $1\frac{1}{2}$ inches, what is its solidity?
4. Find the solidity of a cone when the diameter of the base is 12 feet, and the perpendicular height 8 feet. Find also the convex surface.
5. The area of a hexagon is 30 square feet; required the length of its side.

Trigonometri.

1. Prove the following formulæ:—

   (1) $\sin(A+B) = \sin A \cos B + \cos A \sin B$;

   (2) $\cos\frac{A}{2} = \sqrt{\frac{s(s-a)}{bc}}$;

   (3) In a spherical triangle, $\cos c = \cos a \cos b + \sin a \sin b \cos C$.
2. Having given the three sides of a triangle, show by what calculations the other parts of the triangle may be found.
3. By what calculations would the other parts of the triangle be found, when two sides and the contained angle are given?

No. 5.

Regulations respecting the Education of Pupil Teachers.

General Preliminary Conditions.

Upon application being made to their Lordships from the trustees or managers of any school under inspection, requesting that one or more of the most proficient scholars be selected to be apprenticed to the master or mistress, the application will be referred to the Inspector, and will be entertained, if he report. —

7. In the elements of vocal music, in this and in succeeding years, when taught from notes.

8. In their ability to drill* a class in marching and exercises; and to conduct it through the class movements required for preserving order.

9. Girls should also be able to instruct the younger scholars in sewing and knitting.

At the end of the second year, pupil teachers will be examined by the Inspector:—

1. In composition, by writting the *abstract of a lesson, or a school report.

2. In decimal arithmetic,* and the higher rules of mental arithmetic. Girls will not be required to proceed beyond the rule of "Compound Proportion" in this year.

3. In syntax and etymology.*

4. In the geography of Great Britain, of Europe, the British empire,* and Palestine.

5. In the Holy Scriptures, Liturgy, and Catechism in *Church of England schools,* more fully than in the preceding year, the parochial clergyman assisting in the examination.

6. In their ability to examine a class in reading, in the rudiments of grammar and arithmetic; and, during the examination, to keep the class attentive, in order and in activity without undue noise.

At the end of the third year, pupil teachers will be examined by the Inspector:—

1. In the composition of the notes of a lesson on a subject selected by the Inspector.

2. In the elements of mechanics,* or in book-keeping.

3. In syntax, etymology, and prosody.*

4. In the geography of the four* quarters of the globe. Girls in the geography of the British Empire.

5. In the outlines of English history.

6. More fully in the Holy Scriptures, Liturgy, and Catechism in *Church of England schools,* the parochial clergyman assisting in the examination.

7. In their skill in managing and and examining the second class in grammar, geography, and mental arithmetic.

8. The girls should have acquired greater skill as teachers of seving, knitting, &c.

At the end of the fourth year, pupil teachers will be examined by the Inspector:—

1. In the composition of an account of the organization of the school, and of the methods of instruction used.

2. In the first steps in mensuration,* with practical illustrations; and in the elements of land surveying* and levelling.*

3. In syntax, etymology, and prosody.*

4. In the *geography of Great Britain as connected with the outlines of English history. Girls in the geography of the four quarters of the globe.

5. More fully in the Holy Scriptures, Liturgy, and Catechism, *in Church of England schools,* the parochial clergyman assisting in the examination.

6. In their skill in managing and examining the first class in grammar, geography, and mental arithmetic, and in giving* a lesson to two or three classes grouped together.

At the end of the fifth year, pupil teachers will be examined by the Inspector:—

1. In the composition of an essay on some subject connected with the art of teaching.

2. In the rudiments of algebra,* or the practice of land surveying* and levelling.*

3. In syntax, etymology, and prosody.

4. In the use* of the globes, or in the geography of the British empire* and Europe,* as connected with the outlines of English history. In this year girls may be examined in the historical geography of Great Britain.

5. More completely in the Holy Scriptures, Liturgy, and Catechism, *in Church of England schools,* the parochial clergyman assisting in the examination.

6. In their ability to give a gallery lesson, and to conduct the instruction of the first class in any subject selected by the Inspector.

That the master or mistress of the school is competent to conduct the apprentice through the course of instruction to be required:

That the school is well furnished and well supplied with books and apparatus:

That it is divided into classes; and that the instruction is skilful, and is graduated according to the age of the children and the time they have been at school, so as to show that equal care has been bestowed on each class:

That the Discipline is mild and firm, and conducive to good order:

That there is a fair prospect that the salary of the master and mistress, and the ordinary expenses of the school, will be provided for during the period of apprenticeship.

General Rule. — The qualifications to be required of candidates and of pupil teachers in each year of their apprenticeship will be regulated by the following rules, in which the minimum of proficiency to be attained is precisely defined, in order to prevent partiality; but their Lordships reserve to themselves the power to reward superior merit by shortening the term of the apprenticeship, or by awarding the higher stipends of the later years of the apprenticeship to pupil teachers whose attainments enable them to pass the examination of one of the later years at an earlier period.

Pupil Teachers. — Qualifications of Candidates.

The following qualifications will be required from candidates for apprenticeship: —

They must be at least thirteen years of age, and must not be subject to any bodily infirmity likely to impair their usefulness as pupil teachers.

In schools connected with the Church of England, the clergyman and managers, and, in other schools, the managers must certify that the moral character of the candidates and of their families justify an expectation that the instruction and training of the school will be seconded by their own efforts and by the example of their parents. If this cannot be certified of the family, the apprentice will be required to board in some approved household.

Candidates will also be required,—

having no power to interfere, and not being instructed to offer any advice or information excepting where it is invited.

6. You will furnish the Committee of Council, from time to time, with a list of schools not aided by public grants, in regard to which the presbytery of the bounds, or the minister of the parish, or the school-committees, may have expressed a desire that they should be visited in your route of inspection, when you are able conveniently to do so, in order that they may have the advantage of your advice and assistance in the further improvement of their schools. The Committee of Council will then give you directions as to your proceedings in relation to such requests. In submitting the route of your visits of inspection for the approval of this Committee, my Lords request you to include these schools in your arrangements. When engaged in the inspection of a school aided by a public grant, a requisition may be presented to you from the promoters of some school, in the same town or village, not aided by a public grant or from the presbytery of the bounds requesting you to visit their school. Whenever the special requirements of the public service permit your compliance with this request, my Lords are of opinion it is desirable that you should visit the school, and should convey to the presbytery of the bounds, or to the parochial clergyman, the school-committee, or chief promoters (whenever solicited to do so) the results of your experience in school management and education. You will specially report any such application to this Committee.

7. Acting on the principle af assisting local exertions, the Committee of Council have prepared a series of plans of school-houses for small parishes, villages, and towns, in which are exhibited those improvements which are suggested by an extensive comparison of the results of experience, and which they intend to render available to the promoters of schools, by furnishing them with an explanation of each plan in detail, together with specifications, working drawings, and estimates, and with forms for making contracts with builders, &c.

8. Their Lordships are strongly of opinion that no plan of education ought to be encouraged in which intellectual instruction is not subordinate to the regulation of the toughts and habits of the children by the doctrines and precepts of revealed religion.

9. The Reports of the Inspectors are intended to convey such further information, respecting the state of elementary education in Great Britain, as to enable Parliament to determine in what mode the sums voted for the education of the poorer classes can be most usefully applied. With this view, Reports on the state of particular districts may be required to ascertain the state of education in such districts, and how far the interference of Government or of Parliament can be beneficially exerted, by providing additional means of education. Your Reports will be made to the Committee, but it is intended that they shall be laid before both Houses of Parliament. The Education Committee of the General Assembly of the Church of Scotland may desire to avail themselves of the information collected in your visits of inspection. You will therefore be prepared to report to them on the condition of all schools connected with the Church of Scotland.

10. The Committee doubt not you are duly impressed with the weight of the responsibility resting upon you, and they repose full confidence in the judgment and discretion with which your duties will be performed.

My Lords are persuaded that you will meet with much cordial cooperation in the prosecution of the important object involved in your appointment; and they are equally satisfied that your general bearing and conduct, and the careful avoidance of whatever could impair the just influence or authority of the promoters of schools, or of the teachers over their scholars, will conciliate the confidence and good-will of those with whom you will have to communicate; you will thus best fulfil the purposes of your appointment, and prove yourself a fit agent to assist in the execution of Her Majesty's desire, that the youth of this kingdom should be religiously brought up, and that the rights of conscience should be respected.

By order of the
Committee of Council on Education,

James Phillips Kay.

General Rules.—In the subjects marked with an asterisk girls need not be examined, but in every year they will be expected to show increased skill as sempstresses, and teachers of sewing, knitting &c.

In the examinations the Inspectors will, in each year, observe the degree of attention paid by the pupil teachers to a perfect articulation in reading, and to a right modulation of the voice in teaching a class. A knowledge of vocal music and of drawing (especially from models), though not absolutely required, because the means of teaching it may not exist in every school, will be much encouraged. Every pupil teacher will be required to be clean in person and dress.

The number of pupil teachers apprenticed in any school will not exceed one to every twenty-five scholars ordinarily attending.*)

Certificate.—Every pupil teacher who has passed all the foregoing examinations, and has presented the required testimonials in each year, will be entitled to a certificate declaring that he has successfully completed his apprenticeship.

No. 6.

Instructions to Inspectors of Schools.

1. Her Majesty having been graciously pleased, on the recommendation of the Committee of Council, to appoint you one of the Inspectors of Schools, the Committee request your attention to the enclosed paper of instructions, with the documents thereto annexed, for your guidance in the discharge of the duties which will devolve on you.

2. While an important part of these duties will consist in visiting, from time to time, schools aided by grants of public money made by the authority of the Committee, in order to ascertain that the grant has in each case been duly applied, and to enable you to furnish accurate information as to the discipline, management, and methods of instruction pursued in your schools, your appointment is intended to embrace a more comprehensive sphere of duty.

3. In superintending the application of the Parliamentary grant for public education in Great Britain, my Lords have in view the

*) Denne Bestemmelse er senere bleven forandret.

encouragement of local efforts for the improvement and extension of elementary education, whether made by voluntary associations or by private individuals. The employment of Inspectors is therefore intended to advance this object, by affording to the promoters of schools an opportunity of ascertaining, at the periodical visits of inspection, what improvements in the apparatus and internal arrangement of schools, in school management and discipline, and in the methods of teaching, have been sanctioned by the most extensive experience.

4. The inspection of schools aided by public grants is, in this respect, a means of co-operation between the Government and the committees and superintendents of schools, by which information respecting all remarkable improvements may be diffused whenever it is sought; you will therefore be careful, at visits of inspection, to communicate with the presbytery of the bounds, or the minister of the parish, in regard to all schools which are placed by law, or by the condition of their endowments or constitution, under the superintendence of the Church of Scotland, and, as respects other schools, with the minister of religion connected with the school, and with the scool-committee, or, in the absence of a school-committee, with the chief promoters of the school, and will explain to them that one main object of your visit is to afford them your assistance in all efforts for improvement in which they may desire your aid; but that you are in no respect to interfere with te instruction, management, or discipline of the school, or to press upon them any suggestions which they may be disinclined to receive.

5. A clear and comprehensive view of these main duties of your office isat all times important; but when a system of inspection of schools aided by public grants is for the first time brought into operation, it is of the utmost consequence you schould bear in mind that this inspection is not intended as a means of exercising control, but of affording assistance, that it is not to be regarded as operating for the restraint of local efforts, but for their encouragement; and that its chief objects will not be attained without the co-operation of the school-committees or of the presbytery of the bounds, in all schools connected with the Church of Scotland: — the Inspector

Forslag

til forskjellige Foranstaltninger til en videre Udvikling

af det norske Almueskolevæsen.

Hvis vi anstille en Sammenligning mellem Skotlands Skoleforholde, som jeg har beskrevet i den foregaaende Deel af denne Indberetning, og vore egne, saa ville vi blandt de mange Forskjelligheder, vi opdage, især finde tvende, der ere af en gjennemgribende Natur. Den første er, at der hos os hersker Skoletvang eller rigtigere Underviisningspligt, medens det i Skotland staaer Forældre frit for, om de ville sende sine Børn i Skole eller ikke og om de overhovedet ville meddele dem noget Slags Oplysning eller ikke. I Skotland paahviler der altsaa Forældrene kun en moralsk Pligt i denne Henseende, medens Lovgivningen hos os har gjort det til en juridisk Pligt, vistnok ikke at sende Børnene i visse bestemte Skoler, ja ikke engang i nogensomhelst Skole, men dog at meddele eller lade dem meddele Underviisning i visse Gjenstande, hvorhos denne Underviisning skal vedblive at meddeles indtil Barnets Konfirmation*). Jeg har i min Skildring af det skotske Almue-

*) Ordet "Skoletvang" bliver ofte misforstaaet. Det er heller ikke at undres over; thi for at opfatte det rigtigt, maa man først være opmærksom paa, at Ordet "Skole" i denne Sammensætning er synonymt med "Underviisning," og at Tvangen kun gjælder Forældrenes Forpligtelse til at undervise eller lade sine Børn undervise og Børnenes Forpligtelse til at modtage Underviisningen. Ved Siden af denne vor Skoletvang eller Underviisningspligt bestaaer imidlertid den meest uindskrænkede "Underviisningsfrihed" i den Forstand, hvori Ordet tages i de Lande, hvor "Underviisningens Frihed" har været et Kampløsen for politiske og kirkelige Partier, nemlig Frihed for den Enkelte til baade at meddele og at modtage Underviisning, hvor han selv vil.

skolevæsen søgt at paavise de Resultater, hvortil Friheden i denne Retning der har ledet, og disse frembøde i det Hele og i det Store et tiltrækkende Billede. Men uagtet jeg erkjender, at den skotske Almueskole har ved sin egen Kraft uden Hjælp af Lovens tvingende Bestemmelser været istand til at trække Folkets Børn til sig og virke mange Gange mere for Oplysningens Udbredelse end vor Skole har gjort, saa vilde jeg alligevel ikke vove at tilraade, at Skoletvangen nu skulde afskaffes hos os. Spørgsmaalet om dens Hensigtsmæssighed kan ikke besvares paa samme Maade for alle Folks Vedkommende; Besvarelsen maa gives ikke gjennem en generel philosophisk Betragtning, men gjennem en speciel historisk. Folkets Charakteer og Synsmaader i det Hele, dets Opfatning af Underviisningens og overhovedet af Opdragelsens Betydning for Individet og Samfundet, de historisk givne Betingelser og lokale Forholde danne de Punkter, hvortil der især maa tages Hensyn under denne Overveielse. At i disse Henseender det skotske Folkeliv indeholder flere Faktorer, som medvirke til, at Friheden der bliver gavnlig, men som endnu mangle i vort Folkeliv, er en Paastand, som neppe tiltrænger noget Beviis. At der desuden ogsaa i Skotland have udviklet sig nye Forholde, som synes at maatte gjøre Tvangsbestemmelser nødvendige, har jeg omtalt tidligere i min Indberetning. At Ophævelsen af Skoletvangen hos os vilde lede til, at et forholdsviis meget stort Antal Børn kom til at voxe op i fuldstændig Uvidenhed antager jeg, at de Fleste, som have noget nøiere Kjendskab til vore Oplysningsforholde, ville indrømme; men for en saadan Priis at ville tilkjøbe sig det Gode, som vilde ledsage den frivillige Skolesøgning fra deres Side, som fremdeles kom til at søge Skolen, vilde vistnok være en for Fædrenelandets Fremtid høist betænkelig Handel. Men medens jeg saaledes anseer Skoletvang som nødvendig for vort Folk paa dets nuværende Udviklingstrin, maa jeg

paa den anden Side ansee det for høist ønskeligt, om Folket lidt efter lidt kunde forberedes for en Forandring. Det fornemste Middel hertil er vistnok, at der fra alle Hold virkes troligen til mere og mere at gjøre Folket til et religiøst og oplyst Folk; men jeg anseer det ogsaa for særligen at være af megen Betydning, at der ikke blot i Loven, men ogsaa i Livets Praxis, altsaa fornemmelig ved Hjælp af Skolevæsenets Indretning, drages en skarp Grændse mellem den Underviisning, som er Gjenstand for Tvang, og den Underviisning, som det er en reent frivillig Sag at søge. Ja jeg anseer det endog for ønskeligt, at denne Grændse drages saa lavt ned som muligt, for at ret Mange kunne opnaae den Bevidsthed, at de søge Oplysning og Dannelse ikke af Tvang, men reent frivillig, altsaa for dens egen Skyld; at de søge Skolen og dens Underviisning, fordi den er et Gode. Efter den gjældende Lovgivning vedvarer Skolepligtigheden, indtil Barnet er konfirmeret. Vistnok er det overladt Sognepræsten at bedømme, om Barnet allerede tidligere kan fritages for at søge Skolen; men deels har denne Bestemmelse kun liden praktisk Anvendelse og deels tjener den ikke, da den kun hjemler Præsten en Ret til at fritage fra den almindelige Tvangsbestemmelse, til at fremkalde den Bevidsthed hos Barnets Forældre, at det er en frivillig Sag, om de ville sende det i Skole, og det er denne Bevidsthed, som det er saa vigtigt at fremkalde. Dette vil derimod skee, naar Grændsen mellem den tvungne og frivillige Underviisning er skarp og iøinefaldende. En saadan Grændse kan drages paa tvende forskjellige Maader, idet den kan være enten en Aldersgrændse eller en Kundskabsgrændse. Jeg vil ikke negte, at den ved den gjældende Lov optrukne Grændse, som nærmest maa betragtes som en Aldersgrændse, ogsaa er temmelig skarp og iøinefaldende; men dette faaer liden eller ingen Betydning, da den falder sammen med den Grændse,

som efter Erfaringens Vidnesbyrd i alle Verdens Lande er den Aldersgrændse, udenfor hvilken Almuens Børn i Regelen ikke mere sendes frivillig i Skole, efterdi det praktiske Liv da gjør Krav paa deres Tid og deres Arbeidskraft. Vil man altsaa trække en Aldersgrændse mellem den frivillige og den tvungne Skolegang saaledes, at den i Virkeligheden kan faae nogen Betydning i den omhandlede Henseende, da maa den sættes lavere nede f. Ex. ved det fyldte 12te Aar. En saadan Forandring vilde imidlertid ogsaa støde paa en udenfor Skolelovens Omraade liggende Hindring, idet den flere Aar senere indtrædende Konfirmationsakt, som ikke blot gaaer ud paa at undersøge, om Konfirmanten har tilegnet sig vor Kirkes væsentlige Troessandheder, men som ogsaa indeslutter en temmelig udstrakt Kundskabsprøve, gjør en sammenhængende og ordnet Religionsundervisning lige indtil Konfirmationstiden aldeles nødvendig. Da Konfirmationstvangen er begrundet i Forholde og Bestemmelser, som ligge udenfor Skolens og Skolelovens Gebeet, vil jeg ikke søge at besvare Spørgsmaalet om, hvorvidt den er nødvendig eller ønskelig; men jeg skal, idet jeg gaaer ud fra det bestaaende Forhold, senere søge at paavise, hvorledes det af Konfirmationstvangen udspringende Krav paa en fortsat tvungen Deeltagelse i Religionsundervisningen kunde tilfredsstilles, om Skoletvangen iøvrigt ophævedes ved det fyldte 12te Aar. Hvis man skulde ansee det for rigtigt at optrække en Kundskabsgrændse enten istedetfor en Aldersgrændse eller i Forbindelse med en Aldersgrændse, saaledes at Opnaaelsen af denne ikke befriede for Skoletvangen, medmindre ogsaa Kundskabsgrændsen var naaet, vilde det vistnok blive vanskeligt at bestemme, hvor denne skulde drages. Færdighed i Læsning og den almindeligste Christendomskundskab maatte nødvendigviis indbefattes i det Maal, der blev at opstille. Begyndelsesgrundene af Regning og Skrivning burde vel og-

saa indesluttes i Maalet; men om der tillige kunde fordres Øvelse i at nedskrive paa en forstaaelig Maade simple Sætninger af Modersmaalet, anseer jeg for tvivlsomt. Ialfald kunde Maalet, hvis Optrækningen af en Kundskabsgrændse skulde kunne faae den tilsigtede praktiske Betydning, ikke stilles saa høit undtagen paa de Steder, hvor det var muligt at indrette Skolevæsenet saaledes, at det ogsaa i det andet Punkt, hvori der er en gjennemgribende Forskjel mellem vort Almueskolevæsen og Skotlands, nærmede sig mere end nu er Tilfælde til den Indretning, som Almueskolen har i dette og andre Lande, hvor den har opnaaet en høiere Udvikling. Dette andet Punkt, hvori der viser sig en gjennemgribende Forskjel mellem det skotske og vort Almueskolevæsen, er at Skolen hos os ikke giver hvert Barn Adgang til at erholde Underviisning hver Dag det hele Aar rundt, men i Landdistrikterne i Regelen neppe mere end 8 Uger aarlig og i Byerne mindst 2 Dage ugentlig, et Minimum, som ikke overskrides f. Ex. i Christiania. Det er indlysende, at en saa afbrudt Virksomhed fra Skolens Side ikke kan have stor Betydning for Barnets Opdragelse i Sammenligning med en uafbrudt virkende Skoles. Selv det samme Antal Dage, tilbragt i Skolen men samlet paa et kortere Tidsrum, vilde, hvis vi tænke os Skolen som den eneste opdragende Magt, yde et større Udbytte for Opdragelsen, forskaffe Barnet flere og grundigere Kundskaber og større Færdighed. Men om ogsaa den Tid, som nu tilbringes i Skolen, men fordeles paa mange Aar, blev en mere samlet, mere sammenhængende Tid, saa vilde den alligevel være altfor kort til at Skolens Virksomhed kunde faae den rette Betydning. Otte Ugers aarlig Underviisning fra det 7de til det 12te Aar giver ikke i det Hele halvandet Aars Skolegang. To Dages ugentlig Skolegang i det samme Antal Aar svarer ikke endnu til 3 Aars sammenhængende Skolegang, er altsaa ikke saa meget,

som om Barnet søgte Skolen daglig fra sit 7de til sit 10de Aar. Nu kunde man vistnok gjøre den Bemærkning, at det bærer større Frugter at søge Skolen en kortere Tid i en modnere end en længere Tid i en umodnere Alder. Denne Bemærkning er vistnok grundet; men den har ikke stor Betydning som Indvending mod den af mig fremsatte Paastand; thi Barnet bliver ikke i aandig Henseende mere udviklet og modnere i samme Forhold som det bliver ældre. Aandig Udvikling og Modenhed fremkaldes fornemmelig gjennem en planmæssig ledet Uddannelse af Aanden. Især gjælder dette der, hvor Livet selv er aandsfattigt og tomt paa dannende Elementer. Aandens Udvikling og Modenhed befordres altsaa i de Klasser af Folket, hvem Talen her nærmest angaaer, for en meget væsentlig Deel gjennem Skolens Virksomhed. Naar Skolen altsaa ikke har kunnet befordre den aandelige Udvikling i de yngre Aar, vil det ældre Barn i Regelen ikke kunne høste den rette Nytte af Skolens Underviisning; thi om det end har gjennem den ved Livets egen Hjælp tilveiebragte Udvikling opnaaet en noget større Modenhed i Aanden, saa er dog denne forholdsviis ringe, og det mangler derhos de mere mechaniske Færdigheder i at læse, skrive og regne, der ere Betingelser for, at Skolen skal kunne virke med Held for dets videre Uddannelse, og disse Færdigheder ere endog for en stor Deel vanskeligere at erhverve i en mere fremskreden Alder end i en yngre. Men om end Barnet kan skride noget hurtigere frem i f. Ex. Tolvaarsalderen end i Otteaarsalderen, naar Forkundskaberne i begge Tilfælde ere de samme, saa er dog den Tid, som er tilbagelagt, for bestandig tabt, og Enhver, som ikke nærer den i Strid med Erfaringen og Sjælelæren staaende Anskuelse, at, medens Legemets Kræfter styrkes og udvikles ved passende legemlig Anstrængelse, er det for Sjælens Udvikling tjenligst at lade den hvile, forsaavidt som ikke Tilfældet yder den Stof, hvormed

den kan øve og anstrænge sig, maa beklage, at en saa stor Deel af Børneaarene, der ere Menneskets rette Læretid, tilbringes paa en for Menneskets aandelige Udvikling saa lidet frugtbringende Maade. Men hertil kommer endnu en Omstændighed, som er af en aldeles afgjørende Betydning for Besvarelsen af Spørgsmaalet, om det er gavnligt for Folkeoplysningens Fremme, at Almueskolerne kunne yde de Børn, som søge dem, større Anledning end hidindtil til at anvende de yngre Børneaar i Skolen. Den største Deel af de Børn, som benytte Almueskolerne, hører nemlig til de Klasser af Folket, hvis Syssel er det reent legemlige Arbeide. Jo mere Barnets legemlige Kræfter udvikle sig og jo mere produktivt dets Arbeide følgelig bliver, desto større bliver altsaa Fristelsen for Forældrene til at anvende Børnenes Arbeidskraft, selv om det skeer paa deres aandelige Udviklings Bekostning. Medens Fristelsen til at lade Børnene forsømme Skolen er stor, naar Børnene have opnaaet en høiere Alder, er den derimod kun ringe i deres yngre Aar. Derfor viser Erfaringen ogsaa i de Lande, hvor der ikke hersker Skoletvang, at medens Børnene søge Skolen ret jævnt og stadig indtil det 11te og 12te Aar, forlade Adskillige den aldeles ved dette Tidspunkt, medens Flere fra denne Tid søge den mindre stadig og kun meget Faa efter det fyldte 14de Aar. Med denne Erfaring for Øie bestræbe ogsaa de, som lede det skotske Skolevæsens Udvikling, sig for at drage Børnene saa tidligt som muligt til Skolen. Derfra reiser sig ogsaa den stærke Tendents, som nu viser sig i Skotland, til at oprette Smaabørnskoler (Infant Schools), som allerede ved sin korte Skoletid, ialmindelighed 3 Timer daglig, vise, at de have en anden, paa den aandelige Udvikling mere udelukkende rettet, Opgave end vore Asyler. Gaaer man end der undertiden for vidt i denne Retning og navnlig begynder den boglige Underviisning for tidligt, saa er dog den

levende Tanke, at koncentrere Underviisningstiden paa de yngre Børneaar, af den Beskaffenhed, at den fortjener den største Opmærksomhed. Skotterne have et sundt praktisk Blik; naar de ikke kunne naae Maalet heelt og fuldstændig, saa stræbe de dog ved Udfindelsen af nye Veie, ved Anvendelsen af nye Midler at naae det i den Udstrækning, som det for Tiden er muligt. Skjønt de oplyste Mænd iblandt dem ved enhver Leilighed fremhæve Vigtigheden af at Børnene besøge Skolen, indtil de have naaet den modnere Alder af 14 a 15 Aar, saa søge de derhos dog, da Erfaring har lært dem, at dette endnu kun i de færreste Tilfælde skeer, at afhjælpe de derved opstaaende Mangler, saavidt skee kan, ved at udvide og fuldkommengjøre Skolerne og Klasserne for yngre Børn. Hos os har man i den senere Tid slaaet ind paa den aldeles modsatte Vei. Man har ladet Børn voxe op til deres 15de, 16de, ja 17de Aar uden at give dem Anledning til at søge Skole mere end nogle faa Uger om Aaret, og derefter har man sendt dem som voxne Mennesker at søge Skolen stadig i et Par Aar, hvor de da indhente hvad de have forsømt i sin Barndom. Det er let at indsee, at der kun ere faa unge Mennesker af Almuens Klasse, som befinde sig i de gunstige Kaar, at de i denne Alder kunne tilbringe et Par Aar paa Skolebænken, og selv med Hensyn til disse faa Begunstigede er det høiligen at beklage, at de for at indhente det, som er forsømt i Barndommen, maae tilbringe sine Ynglingsaar med at indsamle Skolekundskaber, som under enhver Omstændighed ere af den Natur, at Tilegnelsen af dem kunde og burde være foregaaet i meget yngre Aar. Jeg betragter det derfor som den væsentligste Mangel ved Ordningen af vort Almueskolevæsen, at der falder saa kort Underviisningstid paa hvert Barn, og paa at afhjælpe og formindske denne Mangel maae vi anvende alle vore Kræfter. I Landdistrikterne vil det blive aldeles umuligt at forskaffe

Børnene ialmindelighed Underviisning gjennem den største Deel af Aaret; thi hertil vilde udfordres, at hver Rode — og der findes vel i Gjennemsnit mindst 3 i hvert Skoledistrikt — fik sin særskilte Lærer, eller, med andre Ord, enhver Rode maatte, forsaavidt som den ikke kan slaaes sammen med en tilgrændsende Rode, forandres til et Fastskoledistrikt, hvorved Lærernes Antal ialfald vilde blive mere end dobbelt saa stort som det nu er. Men er det end umuligt at give Almueskolen paa Landet en saa stor Udvidelse, saa maa man dog ikke opgive Bestræbelsen for at udvide den saa meget, som Forholdene tillade. Hvorvidt og hvorledes dette kan skee, skal jeg omhandle nedenfor, og jeg vil da ogsaa faae Anledning til at besvare Spørgsmaalet om, hvorvidt Bestemmelserne om Skolepligtigheden kunne modificeres for Landdistrikternes Vedkommende. Her vil jeg nu fremsætte nogle Antydninger om, hvorledes Skolevæsenet i Byerne kunde ordnes paa en hensigtsmæssigere Maade, saaledes at Skoletvangen med det samme indskrænkedes til en lavere Alder end nu er Tilfælde.

I Byerne antager jeg at Skolepligtigheden burde begynde allerede med det fyldte 6te Aar. Erfaring lærer, at denne Alder aldeles ikke er for tidlig til at begynde en hensigtsmæssig ordnet Underviisning, og efter hvad jeg ovenfor har bemærket er der derfor al Opfordring til ikke at lade Almuens Børn begynde sin Skolegang senere *). Naar derhos Skolerne ind-

*) Der vil af Enkelte blive gjort den Indvending mod en saa tidlig Indtræden af Skolepligtigheden, at det af pædagogiske Grunde er for tidligt at begynde Underviisningen i Sexaarsalderen. Jeg mener nu rigtignok, at al pædagogisk Erfaring i det Store taler imod Rigtigheden af en saadan Anskuelse; men jeg erkjender dog ligefuldt, at det vilde være et utilbørligt Indgreb i Forældres Rettigheder, hvis man vilde twinge dem til at begynde et Barns Underviisning i en saadan Alder, naar de virkelig nære den Overbeviisning, at det vilde være skadeligt for Barnets hensigtsmæssige

rettes saaledes, at Børnene kunde søge dem nogle Timer daglig gjennem det hele Aar, saa kan det ikke være Tvivl underkastet, at Børnene ved det fyldte 12te Aar i Regelen vilde have erhvervet sig langt flere Kundskaber og Færdigheder og overhovedet have opnaaet en større Aandsmodenhed end nu i Konfirmationsalderen. Det forekommer mig derfor ikke at kunne være nogen Betænkelighed ved at lade Skolepligtigheden undtagen for Religionsundervisningens Vedkommende ophøre allerede ved det fyldte 12te Aar, forudsat at Barnet havde søgt Skolen med Stadighed i den skolepligtige Tid. Naar Almueskolen indrettedes paa den her antydede Maade, vilde den i de fleste Byer kunne forsynes med saa mange opadstigende Klasser, at man i Almueskolen vilde kunne bringe Børnene næsten ligesaa vidt som i vore høiere Skolers nuværende Fællesklasser. For at danne os en klarere Forestilling om hvad Almueskolen under en saadan Organisation vilde kunne udrette, behøve vi altsaa kun at gjøre os nøiere bekjendte med det Maal, hvortil disse Fællesklasser nu føre sine Disciple. For Modersmaalets Vedkommende kunne vi betegne dette Maal som fuld Færdighed i forstandig Læsning, vistnok ikke feilfri, men dog en forstaaelig og nogenlunde korrekt skriftlig Fremstilling i Modersmaalet af hvad Barnet selv har seet eller hørt samt Indsigt i de væsentligere grammatiske Phænomener og Regler. I Religion har Lærlingen ved Udgangen af den øverste Fællesklasse vel ialmindelighed læst og tilegnet sig Indholdet af eet af Evangelierne og maaskee Apostlernes Gjerninger samt derhos lært en større Bibelhistorie, Luthers Katechismus og en større eller mindre Deel af Pontoppidans Forklaring. I Historie vil han have lært en fragmentarisk Fremstilling af Ver-

Udvikling. Derfor bør det staae Forældrene frit for at udsætte Undervisningens Begyndelse, imod at Skolepligtigheden udstrækkes forholdsvis ud over det 12te Aar.

denshistorien foruden fuldstændigere Fortællinger af Fædrelandshistorien; i Geographi en nogenlunde fuldstændig Fremstilling af den almindelige Geographi; i Naturhistorie det Vigtigste af Læren om Dyr- og Planteriget. I Regning vil han ialmindelighed have gjennemgaaet baade Brøklæren og Reguladetri. Han vil derhos have megen Øvelse ikke blot i Skrivning, men ogsaa i Tegning samt i Sang og Gymnastik. Desuden har Lærlingen ved Udgangen af øverste Fælleskasse læst Tydsk i to Aar, Fransk i 1 Aar, begge Sprog med et temmelig betydeligt Timetal. Da den almindelige Almueskole ikke under nogen Omstændighed bør optage fremmede Sprog i sin Underviisningscyklus, saa ville de Timer, som i vore høiere Skolers Fællesklasser anvendes hertil, i Almueskolen komme de øvrige Fag tilgode. Herved vinder Almueskolen megen Tid for disse Fag, og, om man end tager tilbørligt Hensyn til, at dens Lærlinge ialmindelighed leve under Forholde, der mindre begunstige den aandige Udvikling end Tilfældet er med den høiere Skoles Lærlinge, kan jeg derfor ikke nære nogen Tvivl om, at Almueskolen vil kunne bringe sine Disciple omtrent ligesaa vidt som den høiere Skoles Fællesklasser i de øvrige Fag, som vistnok alle burde optages som Underviisningsgjenstande i den almindelige Almueskole. Dog er det ikke min Mening, at Maalet for hvert enkelt Fag burde være netop det samme, eller at det burde behandles aldeles paa den samme Maade. Den høiere Skoles Fællesklasser lægge en Grundvold, paa hvilken det er Bestemmelsen at bygge videre, medens den almindelige Almueskole (til det 12te Aar) skal meddele en Dannelse, der paa een Gang kan betragtes som afsluttet (undtagen med Hensyn til Religionsunderviisningen) og som dannende det Grundlag, hvorpaa der kan bygges videre i den høiere Almueskole (fra det 12te til det 14 a 15de Aar). Denne forskjellige Bestemmelse vil naturligviis give Almueskolens Underviisning en

noget anden Charakteer end Fællesklassernes og derved ogsaa bevirke, at Maalet maa stilles noget anderledes. Jeg anseer det imidlertid ikke fornødent her, hvor jeg fornemmelig har at omhandle Skolevæsenets Organisation, at paavise dette i sine Enkeltheder. Jeg vil kun bemærke, at Underviisningen i Almueskolen maa have en end mere praktisk Retning, maa være end mere rettet paa at gjøre Stoffet anvendeligt i og for Livet. Denne Fordring vil blandt Andet lede til, at man, om man end ikke vil optage den saa kaldte Rumlære som et selvstændigt Fag, hvorved jeg dog ikke kan øine væsentlige Betænkeligheder, dog bør søge at gjøre Disciplene fortrolige med dens Stof deels gjennem Tegne- deels gjennem Regneunderviisningen. Den mundtlige Underviisning burde her spille, om muligt, en endnu betydningsfuldere Rolle end i den høiere Skoles Fællesklasser, allerede af den Grund, at man, saavidt muligt, bør spare Forældrene for at anskaffe Læreboger i de enkelte Fag, hvilke altsaa maatte erstattes deels ved en hensigtsmæssig indrettet Læsebog deels ved Lærerens mundtlige Belærelse.

Naar Almueskolevæsenet i Byerne ordnedes paa den her antydede Maade, vilde Almueskolerne blive hensigtsmæssigt indrettede Fællesskoler for alle Born indtil det fyldte 10de Aar. De Grunde, som af Bugge i hans Skrift: "Ideer til en Reorganisation af det offentlige Skolevæsen i Kongeriget Norge" anføres mod at lade Almuens Born indtil det 10de Aar benytte den samme Fællesskole som de tre øvrige af ham opstillede Borgerklassers (den industridrivende Borgerklasse, hvis Hovedbestanddele ere Haandværksstanden og den lavere Handelsstand; den høiere Borgerstand, hvortil han blandt Andre henregner de større Handelsmænd, Fabrikanter, Landoekonomer, Forstembedsmænd, Apothekere, de underordnede Betjente i Administrationens Bureauer, Post- og Toldofficían-

ter; den Klasse af Statsborgere, hvis Hovedretning dreier sig om den egentlige Videnskab), kan jeg ikke erkjende for fyldestgjørende. Dannelsen er eller bør ialfald være eensartet for alle Borgerklassers Børn i dens reent elementære Afsnit, som ogsaa Bugge lader gaae fra det 6te til det 10de Aar. Hvad den af Bugge anførte Betænkelighed angaaer, at det ikke kunde løbe af uden mange Misligheder for den egentlige Opdragelse, naar man sammenblander Børn af Klasser, der leve under saa forskjellige ydre Vilkaar, da vil jeg dertil bemærke, at den samme Grund ogsaa synes for en stor Deel at maatte tale mod Fællesskab i Dannelse for de trende andre Borgerklassers Børn, medens de samme sociale Hensyn, som tale for Fællesskab i Dannelsen for de tre høiere Klasser, forekomme mig i samme Grad, ja maaskee endog i høiere Grad at tale for Onskeligheden af, at Almuens Børn ikke udelukkes fra dette Fællesskab, inden Hensynet til Underviisningens, af Børnenes fremtidige Livsstilling betingede, Charakteer gjør det nødvendigt. Den større Dannelse, som findes hos de høiere Klasser, faaer netop i denne Fællesskole en Kanal, hvorigjennem den kan strømme ind i og paavirke Almueklassen; de mildere Sæder og den ædlere Tone, som tilhøre hine Klassers Børn, hvis der i deres Hjem virkelig findes en høiere Dannelse, ville virke forædlende og opmuntrende paa Almuens Børn. Ogsaa paa denne Maade vil da Skolen gjennem sin opdragende Virksomhed medvirke til at hæve Almueklassen ialfald hvad de ydre Sæder angaaer; men derved er ogsaa Meget vundet for dens moralske Udvikling; thi det er Dannelsens naturlige Gang at gaae fra det Ydre til det Indre, fra det Sandselige til det Aandige. Men medens jeg saaledes lægger Vægten paa det hævende Moment, som for Almueklassens Børn ligger i dette Samvære, ville maaskee Andre tænke mere paa det nedtrykkende Moment, som

kunde synes at ligge deri for de høiere Klassers Børn og heri søge den væsentligste Betænkelighed ved det af mig foreslaaede Fællesskab i Dannelsen indtil det 10de Aar. Men mod denne Betænkelighed vil jeg bemærke, at Skolens hele Betydning just ligger deri, at den ved at fremstille det Sande og det Gode og Skjønne saavel i Lære som i Exempel gjennemtrænger Barnets Sjæl og Hjerte med disse Elementer og derved nedlægger i dets Indre den Spire til Sandhed og Dyd, som efterhaanden skal udvikle sig til et frodigt Træ med skjønne Blomster og modne Frugter. Den hele Skoleindretning hviler paa den Forudsætning, at Skolen har Evne og Magt til at frigjøre alle de gode Elementer, som komme indenfor dens Omraade, saa at de kunne udfolde sig og gjøre sin Indflydelse gjældende, medens den paa den anden Side ogsaa har Evne og Magt til at kue og tilbagetrænge de onde Elementer, saa at de istedetfor at vinde Gebeet indenfor Skolens Grændser stedse ville blive indskrænkede til et snævrere. Hvis Skolen overhovedet skal kunne virke med Held, maa den altsaa have denne Magt og Evne, og den vil heller ikke mangle den, naar den i alle Henseender bliver tilbørligen udstyret. Forsyner man Skolen med tilstrækkeligt og hensigtsmæssigt Lokale, med passende Hjælpemidler og navnlig med et tilstrækkeligt Antal duelige Lærere, da vil Skolen have Magt til at fængsle Børnenes Opmærksomhed, til at vinde dem for det Gode og vænne dem til at gjøre det; den vil da have Magt til at gjøre selv de slette Exempler, der ligesaalidt vil kunne holdes aldeles borte fra nogen Skole som fra Livet udenfor Skolen, til Exempler, som afskrække istedetfor at tiltrække*). Jeg kan derfor

*) At virkelig vanartede, moralsk fordærvede Børn ikke sendes til den almindelige Almueskole fordrer Hensynet til de øvrige Børn, som søge den, hvad enten disse udelukkende tilhøre de lavere Klasser eller baade de lavere og høiere Klasser i Folket.

slet ikke erkjende, at der i det omhandlede Fællesskab ligger noget nedtrykkende Moment, saafremt Samfundet opfylder sin Pligt mod sig selv ved at udstyre Skolerne paa den tilbørlige Maade. Men for at dette vil skee, indeholder just et saadant Fællesskab den sikreste Garanti; thi naar de Klasser af Folket, som yde det Meste til Almueskolens Vedligeholdelse og som gjennem Mænd af sin Midte have en væsentlig Deel i Bestyrelsen og Tilsynet med den, selv benytte den for sine Børn og saaledes blive umiddelbart interesserede i Alt hvad der angaaer den, kan man stole paa, at Samfundet ikke vil misforstaae sin egen Intesse, ikke forglemme sin Pligt mod Skolen og sig selv. Det er vel unegteligt, at det ogsaa nu ligger i de høiere Klassers egen Interesse, at Almueskolen udstyres godt, at Almuen bliver oplyst og sædelig; men dette staaer dog kun i en middelbar Forbindelse med de høiere Klassers eget Velvære, og derfor kan heller ikke deres Erkjendelse af Almueskolens Betydning for dem selv og for Samfundet blive saa levende og deres Beredvillighed til at gjøre Opofrelser for at udstyre den godt saa stærk, som naar deres Interesse er knyttet til den paa hiin umiddelbare Maade. Det tør vel betragtes som en Eiendommelighed ved vor Tid, at den mere og mere kommer til Erkjendelse af den Sandhed, at Almuens og overhovedet de lavere Klassers Velvære er en nødvendig Betingelse for de høiere Klassers og for det hele Samfunds Velvære. Det synes som om Forsynet gjennem forskjellige Tilskikkelser vil skaffe denne Sandhed Anerkjendelse hos de høiere og raadende Samfundsklasser. Det er i Samfundets laveste Egne, hvor Armod og Lastefuldhed have svækket Individernes legemlige Sundhed og Kraft, at Choleraen har sit Arnested; men naar den der først har faaet Tilhold og Styrke, udbreder den sig snart videre og truer ogsaa de Egne af Samfundet, hvor Betingelserne for det legemlige Velvære ere gunstigere. Det er

ogsaa i de lavere Egne af Samfundet, hvor Uvidenheden hersker ved Siden af Misundelsen over de høiere Klassers gunstigere ydre Kaar, at de for Samfundets Fred og Velvære farlige Lærdomme om Eiendommens Mangel paa Berettigelse o. d. finde en Indgang og fremkalde en Bevægelse, som ryste Samfundet i dets Grundvolde. Disse Tilskikkelser forkynde i i et mere indtrængende, et mere forstaaeligt Sprog den Sandhed, som Videnskaben allerede havde paaviist, at det hele Samfund lider, naar enkelte af dets Bestanddele lide, og at derfor alle Samfundets Medlemmer til en vis Grad ere solidarisk ansvarlige for Tilveiebringelsen af det, som betinger Individernes moralske og physiske Velvære. Vi lære altsaa nu baade af Erfaringen og af Videnskaben, hvorledes vi i det Store og som Medlemmer af Samfundet skulle opfylde Budet: Du skal elske din Næste som dig selv! Vi skulle nemlig ikke blot i vore private Forholde vise os gjennemtrængte af Kjærlighed til vore Medmennesker; men vi skulle ogsaa, enhver efter sin Stilling, arbeide for, at Samfundet indrettes saaledes, at det saavidt muligt yder ethvert af sine Medlemmer Betingelserne for alle dets Kræfters frie og heldige Udvikling. Men blandt alle de Midler, som Samfundet i denne Retning kan anvende, indtager Skolen en høi Rang. Det er altsaa en christelig Pligt at medvirke til dens hensigtsmæssige Udvikling. Og har det derfor lykkets mig at vise, at en saadan Ordning af Almueskolen, at den kan tjene som Forberedelsesskole for alle Klassers Børn, er til Gavn for Almuens Børn uden at skade de mere begunstigede Klassers, medens dette Fællesskab i Dannelsen saa længe, som den er eensartet for Alle, er et skjønt Forbillede paa Livet selv og en Kilde, hvoraf Endrægtighed og andre sociale Dyder ville udspringe, saa vil man ogsaa let indrømme mig, at det er denne Vei vi skulle slaae ind paa ved Ordningen af vort Skolevæsen. At det imidlertid ikke er min

Mening, at Samfundet skulde udøve noget Slags Tvang mod de høiere Klasser for at bringe dem til at benytte Almueskolen som fælles Forberedelsesskole, følger af min hele Opfatning af Skolens Forhold til Familien. Hvad jeg fordrer er kun, at Staten under sin Ordning af Skolevæsenet skal gaae ud fra den Forudsætning, at der ved Siden af Almueskolen ikke behøves nogen særskilt Elementærskole for Børn under det 10de Aar. Men naar Kommunerne kun indrette sine Almueskoler saaledes, at de ere tjenlige som saadanne almindelige Elementærskoler, saa bør Staten ligesaalidt hindre Kommuner som Private fra efter Forgodtbefindende at oprette andre Skoler, man kalde dem „Borgerskoler" eller med hvilketsomhelst andet Navn. Kun naar Staten indtager en saadan Stilling til Kommunen og Familien, vil den Udvikling af Skolevæsenet, som jeg anseer for den i social Henseende aller bedste, kunne foregaae paa en sund og naturlig Maade og derfor ogsaa til alle Klassers Tilfredshed. I flere af vore mindre Byer tillade saaledes Forholdene allerede nu en saadan Ordning, som den jeg har anbefalet, medens Almueskolerne i vore større Byer aldeles ikke ville blive benyttede som Elementærskoler for de høiere Samfundsklassers Børn.

Med det fyldte tiende Aar maa, som ovenfor bemærket, Underviisningen for de forskjellige Klassers Børn af Hensyn til Børnenes sandsynlige fremtidige Stilling antage en væsentlig forskjellig Charakteer. Navnlig bliver det nu nødvendigt, at man lægger en bredere Grundvold for de Disciples Dannelse, hvis Livskaar ville tillade dem at anvende en længere Tid til dens Fuldendelse, hvad der især viser sig i Optagelsen af fremmede Sprog i Skolens Underviisningscyklus. Ved at optage de levende Sprog tidligere end de gamle, hvilket nu skeer i de fleste af vore høiere Skoler, bliver det muligt at lade de Disciple, som ville forberede sig for Universitetet, endnu i

et Par Aar nyde fælles Underviisning med dem, som uden at lægge Veien gjennem de gamle Sprog og deres Literaturer ønske gjennem en Underviisning af en mere videnskabelig Charakteer at forskaffe sig en noget fuldstændigere Dannelse. For alle dem, som senere skulle erholde en Underviisning af en mere videnskabelig Charakteer, have vi den fornødne Dannelsesanstalt i de med Latin- og Realskolerne forbundne Fællesklasser for Børn fra det 10de til det 12te Aar, af hvilke igjen udspringe de tvende sideordnede Grene: Latinskolen, som uddanner Disciplene indtil det 17de eller 18de Aar med specielt Hensyn til at forberede dem for Universitetets Studier, og Realskolen, som uddanner indtil det 15de a 16de Aar de Disciple, der skulle gaae over enten i Specialskoler (Handelsskoler, Militærskoler o. s. v.) eller i det praktiske Livs mere udviklede Forholde, hvor en fuldstændigere, mere videnskabelig Dannelse er nødvendig eller ønskelig. De Disciple derimod, som ved det fyldte 10de Aar ikke skulle gaae over til Latin- og Realskolens Fællesklasser eller til de gamle, ikke ombannede Latinskolers laveste Klasse, forblive i Almueskolen. Maalet for det toaarige Kursus, som disse endnu skulle gjennemgaae i den almindelige Almueskole, falder sammen med Skolens Maal, og det har jeg allerede omhandlet.

I Henhold til hvad jeg ovenfor har ytret angaaende Underviisningspligten og Ønskeligheden af at indskrænke denne saa meget som muligt kunde der vistnok reises Tvivl om, hvorvidt Skolepligtigheden burde gaae længere end til det 10de Aar, forudsat, at Barnet havde søgt Skolen nogenlunde stadig fra det 6te Aar. Jeg antager vistnok, at Barnet allerede ved dette Tidspunkt vil besidde en saadan Læsefærdighed og iøvrigt de Kundskaber (med Undtagelse af de mere begrebsmæssige Religionskundskaber), som Disciplene i vore Almueskoler i Byerne ialmindelighed nu besidde, naar de forlade Skolen; men hvis

Barnets Underviisning blev aldeles forsømt fra denne Tid fra Forældres eller Foresattes Side, kan man ikke antage, at det i denne Alder endnu selv vilde have Modenhed og Charakteerstyrke nok til at sørge for at vedligeholde, end sige udvide sine Kundskaber. Det vilde desuden være en sørgelig Miskjendelse af Skolens Betydning, om man kun satte den i dens Virksomhed for Kundskabers Meddelelse eller overhovedet for den intellektuelle Udvikling. Skolen virker ogsaa, om det end ofte bliver ubemærket, i en betydelig Grad for den moralske Udvikling, og det ikke blot middelbart gjennem Kundskab og Belæring, men ogsaa gjennem sin hele Disciplin, gjennem sin Opdragelse. Jeg vilde derfor ansee det for at være et for dristigt Sprang, om man med een Gang vilde indskrænke Skolepligtigheden fra det 14de a 15de Aar til det 10de, om end de samme Kundskaber og Færdigheder, som Børnene nu ialmindelighed besidde ved Konfirmationstiden, kunde antages at være erhvervede allerede i denne meget yngre Alder. Naar man derimod i Indskrænkningen af Skolepligtigheden bliver staaende ved det fyldte 12te Aar og lader Skolesøgningen efter denne Tid være frivillig, saa vil den Udstrækning, hvori Skolen bliver frivillig besøgt, afgive en Erfaring for, om og naar det kan være tilraadeligt at trække Grændsen mellem frivillig og tvungen Skolegang endnu lavere ned. Naar man da, som jeg haaber, engang kommer saa vidt, at man kan vove at indskrænke Skolepligtigheden for Byernes Vedkommende saaledes, at den kun varer fra det fyldte 6te til det fyldte 10de Aar, da antager jeg, at den er indskrænket i den Grad, at den ikke længere af Folket ialmindelighed vil blive betragtet som en Tvang, ligesaalidt som endog nu de Klasser af Folket, der ialmindelighed med Omhyggelighed varetage sine Børns Underviisning, sende Børnene i Skole under den trykkende Bevidsthed af, at de gjøre det under Lovens Tvang.

For de Børn, som forblive i Almueskolen efter det fyldte 10de Aar som Normalalder, maae oprettes efter Omstændighederne enten 1 toaarig eller 2 eetaarige Klasser, gjennem hvilke Lærlingene kunne naae det før omtalte Maal for den almindelige Almueskoles Underviisning.

Her skal nu efter den ovenfor udtalte Anskuelse den almindelige Skolepligtighed ophøre. Det kunde imidlertid synes tvivlsomt, om den burde uden Videre ophøre med det fyldte 12te Aar eller om dens Ophør skulde knyttes til den Betingelse, at Barnet ogsaa havde gjennemgaaet den almindelige Almueskoles øverste Klasse. Skulde imidlertid den Hensigt, at indskrænke Skoletvangen, opnaaes, maatte den vissselig ophøre med det fyldte 12te Aar eller efter den nærmest liggende Examen, hvad enten Barnet havde naaet frem til Skolens Endepunkt eller ikke, forudsat at det havde søgt Skolen saa stadig, som Sygdom og andre lignende uovervindelige Hindringer have tilladt det. Hvis derimod Barnet havde forsømt Skolen i sine yngre Aar, burde Skolepligtigheden forlænges enten saa længe, at Maalet for Skolens Underviisning blev naaet eller saa længe som vedkommende Autoritet, til hvem den afgjørende Myndighed i alle ved denne Ordning opstaaende Spørgsmaal maatte blive overdraget, fandt det hensigtsmæssigt. Denne Autoritet, Stedets Skolekommission, maa fremdeles føre den samme Kontrol, som det efter § 15 i Skoleloven for Byerne nu paahviler den at føre med de Børns Underviisning, som ikke sendes til Almueskolen, ligesom Kommissionens Ordfører, Præsten, fremdeles burde beholde den ved § 16 ham tildeelte Myndighed til, hvor det maatte ansees hensigtsmæssigt, at gjøre Indskrænkning i Skolebesøget for et enkelt Barns Vedkommende. Ved at overdrage Lokalautoriteten en saadan temmelig vidtstrakt Myndighed vilde man sikre sig, at de Undtagelser fra Lovens almindelige Bud, som maatte ansees for billige og hen-

figtsmæssige, vilde kunne blive gjorte. Vistnok vilde denne Autoritet under en saadan Ordning af Skoleforholdene som den, jeg deels allerede har foreslaaet deels i det Følgende agter at foreslaae, faae et meget baade større og ansvarsfuldere Hverv end den har under den nuværende Ordning; men det er ogsaa aldeles nødvendigt, at Folkeopdragelsen bliver i langt høiere Grad end hidindtil et Folkeanliggende, at Kommunerne ikke blot anvende større Bekostning paa sin Ungdoms Opdragelse, men ogsaa gjennem sine Autoriteter behandle dette Anliggende med større Omtanke og Interesse.

Men om end Skolepligtigheden ophørte ved det fyldte 12te Aar, saa tør det dog forudsættes, at mange Forældre og Foresatte vilde lade sine Børn fremdeles anvende Tiden indtil Konfirmationsalderen for en væsentlig Deel til Bedste for deres alsidige Udvikling og Opdragelse. For disse ældre Børn maatte der da i enhver By mindst oprettes een eller efter Omstændighederne flere Klasser. Undervisningen i denne Deel af Almueskolen, der netop vil svare til det Begreb, som bør forbindes med Benævnelsen „høiere Almueskole," burde være en Fortsættelse og Udvidelse af den i den almindelige Almueskole meddeelte Undervisning og omfatte de i Kirke- og Undervisningsdepartementets Indstilling af 5te Marts 1851 angaaende høiere Almueskoler i Landdistrikterne omhandlede Gjenstande. Dog tale ikke de der for Udelukkelsen af fremmede Sprog anførte Grunde mod at optage et enkelt fremmed Sprog i den høiere Almueskole i en By, hvor Færdighed i dette Sprog er af Vigtighed for mange Almuesbørn i deres fremtidige Stilling f. Ex. som Sømænd. Det nævnte Departement har jo ogsaa givet sit Samtykke til Optagelse af et fremmed Sprog i flere høiere Almueskoler i Byer samt i den høiere Almueskole paa Borøen i Dybvaags Præstegjæld, hvor Kjendskab til det engelske Sprog ansaaes for gavnlig under Befolkningens prak-

tiske Bedrift. Naar de lavere Almueskoler i Byerne indrettedes i Overeensstemmelse med de ovenfor udtalte Anskuelser, saa vilde den Betænkelighed, som ellers kunde næres ved at optage et fremmed Sprog i den høiere Almueskole, aldeles bortfalde, idet Lærlingene vilde medbringe en saa grundig Forbannelse, at Underviisningen i det fremmede Sprog for dem, som maatte ønske at deeltage i den, vilde kunne meddeles paa en isandhed aandsdannende Maade og fremkalde en ikke ringe Grad af Færdighed i at forstaae og benytte Sproget til skriftlig og mundtlig Meddelelse af Tanker. Naar man har dette Punkt, hvori de forskjellige Livsforholde fordre en anden Indretning af de høiere Almueskoler i Byerne end den, som de høiere Almueskoler i Landdistrikterne ialmindelighed bør have, for Die samt erindrer, at den nævnte Departementsindstilling tillige fremhævede, at Lærlingene i den høiere Almueskole burde gjøres bekjendte med det svenske Sprog, saa vil følgende Udbrag af samme Indstilling yde en anskueligere Forestilling om, af hvilken Beskaffenhed Underviisningen i den høiere Almueskole bør være ogsaa i Byerne. Det heder nemlig i den nævnte Indstilling:

„Naar der spørges om, hvilket og hvor meget Underviisningsstof der bør meddeles i de for en høiere Almueunderviisning oprettede Skoler, da kan Svaret naturligviis ikke være aldeles bestemt; thi mange konkrete Forholde komme i hvert enkelt Tilfælde i Betragtning ved Besvarelsen af dette Spørgsmaal. Først maa det vel erindres, at ligesaa lidt denne Skole som nogen anden kan lægge an paa at fuldende Dannelsens Værk. Den kan kun lægge den Grundvold, hvorpaa Individet senere deels i Specialskoler, deels og fornemmelig ved egen Eftertanke og Flid i Livet selv maa bygge videre; dens Betydning bestaaer især i, at den giver Aanden dens Retning for Livet, og denne Betydning er stor. Idet man holder fast paa denne Opfatning af den høiere Almue-

skoles saavel Betydning som Indskrænkning, og har Hensynet til Landalmuens Stilling i Samfundet og Livsvilkaar i det Hele uafbrudt for Øie, kan man med Hensyn til Spørgsmaalet om Underviisningsstoffet kun sige, at Underviisningen maa omfatte, foruden det Stof, der meest umiddelbart indvirker til Hjertets Forædling, og som derfor hører hjemme i enhver paa almindelig Dannelses Meddelelse beregnet Skole, det religiøse nemlig, tillige det Stof, som nærmest sætter Individet i Stand til at fatte Betydningen af og med Indsigt og Bevidsthed at udføre sit Livs egentlige Syssel, og til med Lethed at finde Rede i og bevæge sig i sine Livsforholde. Underviisningen maa derfor hovedsagelig gaae ud paa at udvikle Evnen til at opfatte hvad der læses og høres i Almindelighed, og at danne og forædle Gemyttet, paa at bibringe en større Færdighed i forstandig Læsning og i mundtlig og skriftlig Benyttelse af Modersmaalet til Udtryk for Tanker, at fremkalde en anskuelig, om end ikke i mange Enkeltheder indtrængende Forestilling om Menneskelivets, navnlig vort eget Folkelivs, Udvikling gjennem Tiden, samt om Jordens, navnlig vort eget Fædrelands Beskaffenhed, og om Folkenes, navnlig vort eget Folks, Tilstande og Forholde, deriblandt baade de politiske og de oekonomiske, at meddele Indsigt i Tallenes Væsen og Færdighed i deres Anvendelse for det praktiske Livs Behov, at fremkalde klarere Forestillinger om de vigtigste Gjenstande og Kræfter i Naturen, og om Tingenes chemiske Egenskaber og Sammensætning, og endelig om Rumsforholdene, samt Færdighed i Opmaaling og Beregning af Rummet i den Udstrækning, som Landmandens Syssel har Anvendelse for den, og i Tegning af simple Natur- og Kunstgjenstande."

Medens Departementet i det her Meddeelte har udtalt sig om, hvilke Underviisningsgjenstande der bør optages i den høiere Almueskole paa Landet og som med den ovenfor paa-

pegede Udvidelse i det Væsentlige maa falde sammen med dem, som høre hjemme i den høiere Almueskole i Byerne, har det ikke angivet og burde vel heller ikke angive, i hvilket Omfang hver enkelt Underviisningsgjenstand skal meddeles; thi dette vil stedse for en stor Deel blive betinget af Lærernes Duelighed, Skolesøgningens Stadighed og Udstrækning og for en Deel ogsaa af de paa forskjellige Steder fremherskende Anskuelser.

Jeg har allerede ovenfor bemærket, at den med Daabspagtens Bekræftelse forbundne Examensakt gjør en skolemæssig ordnet Religionsunderviisning lige indtil Konfirmationstiden nødvendig for alle Børn. Hvor megen Tid der bør anvendes til denne Underviisning for de Børn, som ved det fyldte 12te Aar forlade Skolen, vil afhænge af deels hvilke Forkundskaber Skolen har meddeelt, deels hvilke Fordringer der opstilles ved Konfirmationen. Som Betingelse for at stedes Adgang til at aflægge Konfirmationsløftet forekommer det mig, at der ikke burde fordres mere end at Konfirmanten har lært udenad og fattet de 5 Parter af Luthers Katechismus samt kjender de væsentligste af Bibelens Fortællinger. Men medens denne Kundskab bør anerkjendes for fyldestgjørende, anseer jeg det dog for høist ønskeligt, at de Børn, som ikke staae paa et meget lavt Udviklingstrin, ogsaa lære en noget fuldstændigere Lærebog. Religionsunderviisningen for de Børn, som forlade Almueskolen med det fyldte 12te Aar, bør derfor ved Siden af en fornyet Læsning af Katechismen gaae ud paa at lære Børnene Indholdet af en fuldstændigere Lærebog f. Ex. Pontoppidans Forklaring. Hertil vilde Tiden fra Udtrædelsen af Almueskolen og til Konfirmationen være tilstrækkelig, naar der anvendes 2 a 3 Timer ugentlig til denne Underviisning, forudsat at Børnene have lært Katechismen og et passende Udvalg af bibelske Fortællinger i Almueskolen, hvad der vil være skeet, selv om de forlade Skolen længere Tid forinden de ere

naaede frem til Skolens Endepunkt. At Deeltagelse i denne Religionsunderviisning maa være Gjenstand for Tvang saa længe, som Bestemmelserne om Konfirmationen staae ved Magt, vil formentlig Enhver være villig til at indrømme. Heri seer jeg imidlertid ingen Hindring for at henlægge denne Underviisning til Søndagen. Maaskee kunde den hensigtsmæssigen foregaae deels i Kirken deels i Skolen. For ikke at misforstaaes med Hensyn til mine Fordringer til Religionsunderviisningens Beskaffenhed vil jeg udtrykkelig tilføie, at jeg forudsætter, at Bibelen selv baade i Skolen og, saavidt muligt, ved den her omhandlede Religionsunderviisning bliver mere benyttet end nu er Tilfælde som den Kilde, hvoraf Læreren lærer Barnet selv at hente Kundskab og Oplysning saavelsom Haab, Trøst og Opbyggelse. Jeg anseer det for en væsentlig Mangel ved den Maade, hvorpaa Religionsunderviisningen nu ialmindelighed drives, at man anvender saa megen Tid paa Lærebogen og Udenadslæsningen af dens mangfoldige Begrebsbestemmelser og saa liden paa Læsningen af Bibelen selv; thi jeg kalder det ikke Læsning af Bibelen, naar man misbruger den til at tygges paa som ABC og Læseøvelsesbog for de første Begyndere. Nei, naar Børnene have lært at læse med Færdighed og Forstand, da, men ogsaa først da skal der jævnlig, helst daglig, gives dem Anledning til at læse et lidet Stykke i Bibelen, som af Læreren anvendes efter Indholdets Beskaffenhed snart til Belæring snart til Opbyggelse eller til begge Dele; thi som oftest vil det indeholde Næring baade for Aanden og for Hjertet. Forstaaer Skolen ved at benytte Bibelen paa denne Maade at gjøre den kjær for Børnene, da vil Religionsunderviisningen ikke blot faae en langt større praktisk Betydning end den nu har for Børnene selv, men den vil ogsaa i mange Tilfælde faae Magt til at paavirke Barnets Hjem. Hvis saa Bibelselskaberne eller en-

kelte Individer, som vilde ofre Noget for Bibelens Udbredelse, vilde forene sine Bestræbelser med Skolens og tildele Børn, som udmærke sig ved Flid og godt Forhold, et Friexemplar, da turde den hellige Skrift efterhaanden blive en kjendt og elsket Bog i mange af de Huse, hvor den nu ikke findes og derfor i Regelen heller ikke agtes, og at Antallet af disse Huse i enkelte Distrikter er utrolig stort, derfor indeholdes Beviser i min Beretning om de Skoler, jeg har besøgt. Men er Skolens Religionsundervisning, naar den meddeles paa den rette Maade, ikke blot skikket til at forberede den Jordbund, hvori Kirken siden skal nedlægge sin Sæd, men ogsaa det kraftigste Middel, hvorved Skolen kan gribe og paavirke Barnehjertet og gjennem Barnet endog Hjemmet, da vilde man jo aabenbart ved at fjerne Religionsundervisningen fra Skolerne, hvad Enkelte, hvis rene Hensigter ikke skulle eller kunne drages i Tvivl, ansee for onskeligt, berøve Skolen dens vigtigste Opdragelsesmiddel og tilstoppe den Kanal, hvorigjennem den bedste Deel af Skolens Virksomhed kan tilstromme Hjemmet, til samme Tid, som Kirken, der da ene maatte overtage ved Siden af Hjemmet at oplære den opvoxende Slægt i Christendomskundskaben, umulig især under vore kirkelige og lokale Forholde vilde kunne løse denne Opgave med Held. Jeg kan derfor ikke undlade at udtale det som min Overbeviisning, at en saadan Forandring af Almueskolens Bestemmelse og Indretning, ifølge hvilken den blot skulde meddele den verdslige Underviisning, vilde hemme baade Skolen og Kirken i dens Virksomhed og blive til Skade for den opvoxende Slægt og for Samfundet i det Hele.*)

*) Jeg har ikke her kunnet indlade mig paa en nøiere Udvikling af Religionsunderviisningens Forhold til Skolen, ligesaalidt som det stemmer med den Opgave, jeg her har stillet mig til Løsning, at gaae ind paa en alsidig Drøftelse af de øvrige Principer, hvorfra

Medens Skolepligtigheden saaledes indskrænkedes til en Søndagsskoles Religionsunderviisning, maatte der dog fra enhver Kommunes Side drages Omsorg for, at der ogsaa for de Børn, som forlade Almueskolen ved det fyldte 12te Aar for at anvende Ugens 6 Dage til legemligt Arbeide enten i eller udenfor Hjemmet, gives en let Adgang til at vedligeholde og udvide de i Skolen erhvervede verdslige Kundskaber. Dette maatte da skee ved Oprettelsen af Aftenskoler, hvor Børnene i et Par Timer et Par Gange om Ugen kunde erholde Underviisning i Modersmaalet og andre for dem i deres fremtidige Stilling i Livet vigtige Underviisningsgjenstande. Naar Børnene havde erholdt gode Kundskaber, inden de forlode Almueskolen, er jeg overbeviist om, at 4 ugentlige Timers Underviisning, meddeelt af duelige Lærere, vilde i Løbet af 2 a 3 Aar tjene ikke blot til at befæste, men ogsaa til at forøge deres Kundskabsforraad i en ikke aldeles ringe Grad. Jeg støtter denne Overbeviisning saavel til hvad Sagens egen Natur tilsiger som til en Erfaring, jeg har haft Anledning til at gjøre. Jeg lod nemlig for en Tid siden omtrent et Snees Børn fra Christiania forskjellige Almueskoler i Løbet af et Aar erholde 3 Timers Underviisning hver Løverdags Eftermiddag i Historie, Geographi og Naturhistorie. Disse Børn, som vare omtrent 12 Aar gamle og havde nydt en saa grundig Underviisning, som vore Almueskoler under deres nuværende Indretning kunne

jeg gaaer ud, naar jeg tør antage at de stemme med hvad der hos os er almindelig erkjendt for det Rette. Derimod griber jeg med Glæde Leiligheden til at meddele som Bilag (Bilag A) en Fremstilling af Religionsunderviisningens Forhold til Skolen, hvormed jeg er bleven bekjendt, efter at jeg havde nedskrevet Ovenstaaende. Den er et Brudstykke af Sognepræst og Seminarieforstander Lic. theol. Nielsens Skrift: „Lyngby Seminarium" Kbhvn. 1851 og udvikler med Klarhed og Fuldstændighed den Anskuelse af Forholdet, som jeg ovenfor har udtalt.

yde, stode naturligviis ikke paa et saa høit Udviklingstrin som det, hvorpaa de fleste Børn vilde befinde sig, naar de med det fyldte 12te Aar forlade den saaledes, som jeg har foreslaaet i det Foregaaende, indrettede Almueskole. Alligevel og uagtet Underviisningen næsten udelukkende kun bestod i, at Lærerne, uden at give Hjemmelektier, fortalte og udviklede, tilegnede disse Børn sig et ikke ubetydeligt Kundskabsstof i disse Timer. Deres Opmærksomhed og Lærelyst under Underviisningen var fortrinlig, og at det lykkedes at vække deres Læselyst, viste sig derved, at Flere af dem af egen Drift søgte at erholde tillaans fra Bibliothekerne og fra andre Steder forskjellige belærende især historiske Skrifter. Deres Forhold og Opførsel var derhos i enhver Henseende rosværdigt og overhovedet af en saadan Beskaffenhed, at Forældre, henhørende til de høiere Klasser, ingen Betænkelighed kunde have ved at sætte sine Børn i Skole sammen med saadanne Børn, men tvertimod maatte ønske, at de stedse fik saa sædelige og vel opdragne Skolekammerater.

Naar man uden at spørge Erfaringen tilraads skulde besvare det Spørgsmaal, om Børn, som have været sysselsatte med legemligt Arbeide den hele Dag, kunne antages om Aftenen at være oplagte til at deeltage i og høste Nytte af en saadan Aftenskoles Underviisning, er det temmelig sandsynligt, at man vilde besvare det benægtende. Jeg maa ogsaa indrømme, at jeg i Skotland, hvor saadanne Aftenskoler ere meget almindelige, hyppig hørte Lærere og Præster og Andre, som havde Erfaring i denne Retning, udsige, at Børnene ialmindelighed vare lidet oplagte til at modtage Underviisning og at der derfor udrettedes saare lidet for Oplysningens Fremme gjennem disse Aftenskoler. Flere af dem, som der ere de varmeste Talsmænd for Skolevæsenets fuldkomnere Udvikling, have derfor ogsaa erklæret Aftenskoleindretningen aabenbar Krig. Vi ville

imidlertid, naar vi see nøiere til, finde en væsentlig Forskjel mellem de skotske og de af mig anbefalede Aftenskoler, idet de skotske i Regelen ikke besøges af Børn, som allerede iforveien have lært at læse og erhvervet sig andre Forkundskaber i den almindelige Almueskole, men netop af de Børn, som besidde ingen eller høist ubetydelige Forkundskaber, altsaa netop af de forsømte Børn. Det varer derfor længe, inden Underviisningen, som væsentligen maa gaae ud paa at bibringe Læsefærdighed og de meest elementære Kundskaber, kan bringe Lærlingene over de techniske Vanskeligheder og antage en høiere, mere interesserende Charakteer. De af mig anbefalede Aftenskoler skulde derimod modtage Børn, som allerede tidligere have tilbragt 6 Aar i Skole, og Underviisningen vilde derfor strax kunne antage en saadan Charakteer, at Lærlingene ikke vilde trættes ved den, men tvertimod betragte den som en Forfriskning efter Dagens Arbeide. Herfor tale ogsaa de faa Erfaringer, som jeg har havt Anledning til at samle fra Aftenskoler under nogenlunde ligeartede Forholde. Jeg vil ikke paaberaabe mig den af mig selv gjorte Erfaring i den omhandlede Løverdags-Skole, men derimod anføre et Erfaringsvidnesbyrd, hentet fra Skien, hvor der holdes en Aftenskole for Børn, der ved Arbeidsforholdene hindres fra at søge den almindelige Almueskole. Da jeg under et Ophold i den nævnte By benyttede Leiligheden til at gjøre mig bekjendt med Skoleforholdene der, fremsatte jeg for Aftenskolens Lærer blandt endeel andre Spørgsmaal ogsaa følgende: „Synes Børnene at være oplagte til at modtage Underviisning, efterat de have været paa Arbeide om Dagen?“ et Spørgsmaal, som han besvarede paa følgende Maade: „Ja, Børnene vise Lærelyst og modtage gjerne Underviisning, især naar de have benyttet Skolen vel i de tidligere Aar.*) Ere de derimod forsømte, da vise de sig dorske

*) Spørgsmaalet om i hvilken Alder Børnene ialmindelighed begynde

og uimodtagelige for Lærdom, hvilket taler høit for Nødvendigheden af, at Børn benytte Skolen stadig hver Dag indtil deres 12te Aar i det mindste, for at da en god Grundvold kan lægges for Underviisning i de modnere Aar; thi en god Indenadslæsning t. Ex. lære Børn ikke, dersom de ikke opnaae Færdighed deri under det 12te Aar." Iøvrigt maa det heller ikke lades ude af Betragtning, at det skulde være en reent frivillig Sag at søge denne Aftenskole; men netop dette vilde give dens Underviisning en forøget Tiltrækningskraft for dem, som først lade sig lokke til den. Forhaabentlig vilde saadanne Skoler for den ukonfirmerede Ungdom ogsaa snart foranledige Oprettelsen af lignende Skoler for Konfirmerede, hvorved et vigtigt Led, som nu mangler i vore Underviisningsanstalters Kjæde, vilde blive udfyldt.

For at give en anskuelig Fremstilling af de ovenfor fremsatte Anskuelser meddeles følgende, i Overeensstemmelse med disse Anskuelser affattede, Schema for Ordningen af Byskolevæsenet:

Almueskole, som tillige er Forberedelsesskole for alle Klassers Børn (6—10 Aar).

Almindelig Almueskole (10—12 Aar).

Latin- og Realskolens Fællesklasser (10—12 Aar).

Høiere Almueskole, (12—15 Aar).

Aftenskole og Søndagsskole (12—15 Aar).

Latin- og Realskolens Realafdeling eller høiereBorgerskole(12—16Aar).

Latin- og Realskolens Latinafdeling (12—18 Aar).

Aftenskole for Voxne, Tegneskole, offentlige Foredrag o. s. v.

at søge Aftenskolen havde Læreren besvaret saaledes: „Man modtager ikke gjerne Børn under 12 Aar; dog ønskes de mangengang optagne i en meget yngre Alder af forsømmelige Forældre, der blot betragte Børn som en Byrde, for hvilken de maae faae nogen Lettelse ved den Fortjeneste, Børnene kunne forskaffe dem.

See vi hen til de forskjellige Menneskers væsentligste Livsvirksomhed, kunne vi derefter henføre Medlemmerne af vort Borgersamfund til tre store Grupper. Den ene af disse Grupper omfatter dem, hvis Livssyssel for den væsentligste Deel er simpelt legemligt Arbeide. Det er denne Gruppe, vi ialmindelighed benævne Arbeidsklassen. Den anden Gruppe omfatter dem, hvis Livssyssel for den væsentligste Deel vel ikke bestaaer i den personlige Udførelse af det legemlige Arbeide, men i at lede og bestyre Andres Arbeide og anvende det derved Frembragte. Medens den første Gruppe fornemmelig anvender den legemlige Kraft, anvende Individerne af den anden Gruppe fornemmelig den aandige Kraft, skjønt det er det legemlige Arbeide, som er Gjenstanden for begge Gruppers Virksomhed. Den tredie Gruppe omfatter alle de Individer, hvis Livssyssel for den væsentligste Deel bestaaer i, at de anvende aandig Kraft paa aandige Gjenstande, hvorved de imidlertid ikke udelukkes fra middelbart at udøve endog den meest betydningsfulde Indflydelse paa Udviklingen af de materielle Forholde. Disse trende Gruppers Behov tilfredsstilles i Skoleindretningen gjennem de tre Led: den almindelige Almueskole med dens Aftenskole og Søndagsskole, Fælleklasserne med den derpaa følgende Realafdeling (samt senere Specialskoler af forskjelligt Slags) og, for den tredie Gruppe, Fællesklasserne med den derpaa følgende Latinafdeling (samt Universitetet). Grændsen mellem disse forskjellige Grupper er dog ikke skarp og tydeligt optrukken i det virkelige Liv. Navnlig gjælder dette om Grændsen mellem den første og den anden Gruppe; thi der er et meget stort Antal Individer, som det ikke er muligt med Bestemthed at henføre til enten den ene eller den anden af disse Grupper. For denne meget talrige Klasses Børn er den høiere Almueskole den hensigtsmæssigste Dannelsesanstalt, om man blot seer hen til Beskaffenheden af deres

Livssyssel, forsaavidt som man forudsætter, at denne vil falde sammen med deres Forældres. Men Individet optræder virkende og handlende og gribende ind i Livet ikke blot i sit specielle Livskald, men ogsaa som Medlem af et borgerligt og kirkeligt Samfund, og allerede Hensynet hertil gjør det ønskeligt, at ogsaa Arbeidsklassens Børn erholde den høiere Oplysning, som den høiere Almueskole kan skjænke. Men der er endnu et Hensyn, som taler for Ønskeligheden heraf. Oplysning og Aandens derved bevirkede alsidige Udvikling er den Stige, opover hvis forskjellige Trin Veien fører fra de lavere til de høiere liggende Egne i Samfundet, og da det i mange Henseender er gavnligt for Samfundet, at der finder en jævn Overgang Sted fra de lavere til de høiere Klasser, saa har Samfundet ogsaa den af Statsklogskab paabudne Pligt mod sig selv, at sørge for at denne Stige er let at finde, især for at lette dem, der befinde sig i den første Gruppe, Opstigningen til den anden. Det er nemlig, som allerede bemærket, her, at Grændsen i Livet selv er mindst skarp og derfor er Overgangen her lettest og naturligst. Overgangen skeer her heller ikke i og ved Skolen selv, saaledes som Tilfældet er, naar f. Ex. en Arbeidsmand sætter sin Søn i Latinskolen, hvorved Sønnens fremtidige Livssyssel er saagodtsom bestemt, selv om det virkelige Liv senere skulde vise, at det indre Kald til at ombytte Faderens, altsaa den naturlige, Livsstilling med en anden aldeles ikke er tilstede. Mange ere paa denne Maade komne i en skjæv Stilling i Livet, og Faren for at foranledige et saadant Misgreb bør gjøre Enhver og ikke mindst Staten meget forsigtig med at opmuntre til en saadan Overgang fra den ene Gruppe til den anden, naar den for Livet afgjørende Beslutning allerede skal fattes i Børneaarene.*) En saadan Fare

*) At det ogsaa er et Misgreb, som medfører de skadeligste Følger baade for den Misledte og for Samfundet, naar man opmuntrer

opstaaer imidlertid ikke derved, at Arbeidsmandens Børn søge den høiere Almueskole. Forudsat at Underviisningen her ikke

Embedsmandens Søn til at slaae ind paa Faderens Bane uden at være sikret, at han er skikket dertil, følger af at der paa denne Bane udfordres visse personlige Kvalifikationer, som ikke ere blevne Alle til Deel. Fra Statens Side foranlediges dette Misgreb, naar den indretter sit Skolevæsen saaledes, at Underviisningen har Børnenes Uddannelse for de specielle Sphærer af Livet for Øie i en tidligere Alder end fornødent. Kommer dertil, at Staten eensidigen begunstiger de Læreanstalter, som forberede for en enkelt Sphære af Livet, saaledes at der i andre Arter af Læreanstalter ikke kan erholdes en til Livets almindelige Krav svarende Skoledannelse, saa ville hine begunstigede Læreanstalter blive en Kanal, hvorigjennem en unaturlig Tilstrømning ledes hen til den enkelte Livsphære. Vort Samfund lider mere end man maaskee ialmindelighed er tilbøielig til at antage af de Onder, som have sin Rod i en saadan mislig Indretning af Skolevæsenet. Et vigtigt Skridt til Forbedring er vistnok gjort ved Oprettelsen af de med vore lærde Skoler forbundne Realskoler; men en forbedret og forandret Indretning af Almueskolen vil blive af en endnu større Betydning. Ved denne Leilighed vil jeg ikke lade ubemærket, at jeg villigen indrømmer, at den Tid engang vil komme, da Fællesskab i Skoledannelsen vil kunne blive bevaret til en endnu mere fremskreden Alder, saaledes at Realskolen kun bliver en Overbygning til den hele fuldendte Almueskole, medens Latinskolen igjen bygges paa Realskolen som Grundlag. Vi kunne nemlig betegne det som Almueskolens Opgave at grundlægge en Dannelse, som sætter Individet istand til at fatte Nærværenheden i dens nærmeste og konkrete Aabenbarelser, medens Realskolen skal grundlægge den Dannelse, som sætter Individet istand til at fatte Nærværenheden ikke blot i dens konkrete Aabenbarelser, men ogsaa efter disses indbyrdes Sammenhæng og indre Væsen. Denne Indsigt skal endelig den gjennem den lærde Skole grundlagte Dannelse gjøre klarere og dybere, idet den gjør Nærværenhedens Oprindelse, forsaavidt som den har sin Rod i Oldtiden, til Gjenstand for en i Enkelthederne mere indtrængende Betragtning. Almueskolen, Realskolen og den lærde Skole vilde da betegne tre Trin i den samme

blot meddeles i den rette, christelige Aand, hvad der er en ueftergivelig Fordring til Underviisningen i enhver Skole, men ogsaa har den for Almueskolen passende Charakteer, saa vil den i den høiere Almueskole erhvervede Dannelse være passende for og nyttig i enhver selv den laveste Livsstilling, medens

Dannelses Stige. Paa hvert af disse Trin vilde blive Affatser for Specialskoler. Til Almueskolen maatte slutte sig Specialskolerne af haandværksmæssig Charakteer (de forskjellige Værksteder), til Realskolen Specialskoler for Handel, Landbrug, Technik o. s. v., til den lærde Skole Universitetets Fakulteter. For Tiden slaae de forskjellige Arter af Dannelsesanstalter mere over i hverandre, netop fordi hver enkelt har søgt, isoleret og uafhængig af de andre, at løse hele sin Opgave. Saaledes streifer Almueskolen gjennem sin høiere Afdeling eller den høiere Almueskole ind paa Realskolens Gebeet, medens Latin- og Realskolen gaaer langt længere ned end til Almueskolens Endepunkt og altsaa selv optræder som Elementærskole. Det næste Skridt fra den af mig foreslaaede Ordning af Skolevæsenet til at nærme sig det her fremstillede Ideal vil rimeligviis være det, at opsætte den Skilsmisse, som nu dannes allerede med det fyldte 10de Aar ved den indtrædende Underviisning i fremmede Sprog, indtil det 12te Aar. Men nu i vor Tid at ville opstille en saadan Fordring vilde være en af disse radikale Yderligheder under Gjennemførelsen af en Theori, som man vel maa vogte sig for, hvis man ikke vil skade istedetfor at gavne Reformens Sag. Vor Tid er ikke i nogen Henseende moden for en saadan Forandring. For blot at anføre een Omstændighed, saa er ikke det Dannelsesstof, der skulde være det fælles Underviisningsstof, saaledes bearbeidet, at det med Held vilde kunne anvendes dertil. Det gjælder her som overalt, hvor man skal gribe handlende ind i Livet, at man vistnok uafbrudt skal have Idealet isigte, men ogsaa vel erindre, at det kun kan gjennemføres lidt efter lidt, og at en Hovedbetingelse for, at man skal kunne arbeide med Held paa lidt efter lidt at gjennemføre det, netop er, at man ikke undervurderer det Bestaaendes Berettigelse og den hidtidige Opfatnings Betydning og derfor lægger an paa ikke at gjøre voldsomme Sprang, men at skride frem Trin for Trin.

den vil sætte Individet, som besidder den, istand til ved Omtanke at forbedre sine Kaar og efterhaanden at hæve sig fra den meest underordnede til en selvstændig og uafhængig Stilling. Naar de øvrige især i Charakterens Beskaffenhed begrundede Betingelser, hvilke dog ogsaa for en væsentlig Deel kunne paavirkes af Skolen, ere tilstede, vil Fabrikarbeideren kunne blive Tilsynsmand, ja Fabriksbestyrer, Matrosen kunne blive Fører af det Skib, hvor han begyndte fra den laveste Grad, og den fattige Huusmandssøn Brugsfuldmægtig, Eiendomsbestyrer o. s v. netop derved, at Skolen har givet deres Aand en saadan Udvikling, at de bleve dygtige fremfor Andre i Livets praktiske Bedrift, i det samme som den bibragte dem de Kundskaber og tekniske Færdigheder, hvis Besiddelse er en nødvendig Betingelse for at kunne udføre de med hine høiere Stillinger forbundne Forretninger. Jo oftere den høiere Almueskole foranlediger en saadan Overgang fra den lavere til den høiere Gruppe, desto flere og stærkere blive de Baand, som knytte de forskjellige Folkeklasser til hverandre, og desto større bliver ogsaa Agtelsen for Skolen og dens Gjerning, og derved forøges igjen Forældrenes Beredvillighed til at gjøre Opofrelser for, at deres Børn kunne faae Deel i Oplysningens almindelige Gode.

Jeg ytrede ovenfor, at Underviisningen maa have den for Almueskolen passende Charakteer, hvis den Dannelse som erhverves i Almueskolen, skal kunne blive passende for og nyttig i selv den laveste Livsstilling. Dette er en Bemærkning, hvorpaa jeg vil have lagt megen Vægt. Antager Almueskolens Underviisning en abstrakt Charakteer, saa blive dens Lærlinge vante til at føde Aanden med Begreber, som enten blive aldeles ufordøiede eller kun halvt fordøies. Skolen indpoder da selv Vanen til at lade Tanken streife om paa Gebeter, hvor den aldrig opnaaer eller kan opnaae Klarhed. Af denne Dunkelhed ud-

springer et Skin af Viden, som vækker Indbildskhed og Selvklogskab. Og naar Skolen paa denne Maade har bearbeidet Jordbunden, da er denne just bleven gjort modtagelig for al ond Sæd. Da troer den simple Mand med de uklare og umodne Ideer om den nye Herlighedstilstand, som skulde oprinde for de lavere Folkeklasser, naar de Riges Rigdom blev fordeelt mellem de Fattigere, at Menigmands Lykke vilde blive befordret og sikret for bestandig ved en saadan Foranstaltning, som dog i Virkeligheden vilde tilintetgjøre Grundbetingelsen for Alles, for det hele Samfunds materielle og moralske Velvære; da tager Enhver, som ikke har fattet Forholdet mellem Livets forskjellige, organisk forbudne Virksomhedssphærer, men hvem man har foresnakket, at Tusinder ødsles bort aarlig til Embedsstandens Lønning og overhovedet til de høiere Interessers Pleie, og som troer, at Samfundet vil blive rigt, naar man blot sparer disse Summer, der dog i Virkeligheden ere at betragte som Samfundets sig aller bedst forrentende Driftskapital, da tager han, i blind Selvtillid overvurderende sin Evne og Indsigt, ikke i Betænkning som Medlem af Kommunen og Staten at give dem sin Stemme, der love at virke i Overeensstemmelse med hine Anskuelser. Og mangen En, som enten af virkelig indre Trang eller af Vane jævnlig læser religiøse Skrifter, er bleven saa opblæst af sin Skinviden, at han troer sig mægtig til at opklare for sig selv og Andre de vanskeligste dogmatiske og metaphysiske Spørgsmaal og fortaber sig i Grublerier og ufrugtbare Stridigheder om disse Gjenstande istedetfor med levende Tro og ydmygt Sind at hengive sig til Gudsordets Betragtning, for derfra at hente Haab, Trøst og Beroligelse for sit eget Hjerte og for at befæstes i et kjærlighedsfuldt, sandt christeligt Sindelag mod sine Medmennesker. Tilbøieligheden til at hæve sig over sit rette aandelige Standpunkt, til at ville være mere end man i Virkeligheden er, til at lade sit Aands-

liv gaae op i en Dvælen ved uforstaaede, uklare Begreber, der for Sjælens Øie, ligesom de fjerne Gjenstande i Tusmørket for det legemlige, antage de forskjelligste Skikkelser og Sammensætninger alt efter Indbildningskraftens Forgodtbefindende, – denne Tilbøielighed finder derimod ingen Næring, men modvirkes ved en Underviisning, som stemmer med Lærlingens Udviklingstrin, som altsaa for Almueskolens Vedkommende er af en anskuelig og derhos praktisk Charakteer. Det Barn, som er vant til at have klare Anskuelser og Forestillinger, og til at see en Forbindelse mellem sin Kundskab og sit eget ydre eller indre Liv, vil ingen Glæde, ingen Tilfredsstillelse finde i at lade Tanken dvæle ved uklare Begreber og umodne Ideer om Gjenstande og Forholde, som ligge over hans Fatteevnes Sphære; han vil, naar han træder udenfor det Gebeet, som er opklaret for os, saavidt det kan opklares for det menneskelige Blik, gjennem Guds egen Meddelelse, holde sig til den konkrete Virkelighed og de simple, for den sundt udviklede Menneskeforstand let tilgjængelige Sandheder og ikke hæve sig op til en mere abstrakt Tænknings Sphære, inden han er udviklet nok til ogsaa der at opnaae Klarhed i Begreberne og finde det rette Forhold mellem dem og det virkelige Liv. Faren for at Almueskolen skal forsynde sig i methodisk Henseende mod den opvoxende Slægt er imidlertid meget stor; thi en skjæv Opfatning af Fordringen paa Grundighed, idet man mener, at denne ogsaa paa Skolens Standpunkt bestaaer i Fuldstændighed og streng videnskabelig Form under Meddelelsen af en Videnskabs Stof, medfører med Nødvendighed dette Misgreb. Herfra skriver sig denne uafbrudte Meddelelse af Definitioner og Begrebsudviklinger, især under Religionsunderviisningen, men ogsaa udenfor denne, af hvilke Lærlingen og ofte ogsaa Læreren Intet forstaaer. Herfra skrive sig vel ogsaa saadanne Misgreb som det, at man begynder den geographiske Underviisning for Mennesker, som kun besidde

en tarvelig Konfirmationskundskab, med at lade dem lære videnskabelige Definitioner af Geogrophi, Planiglobium, Globus, Storcirkel, Parallelcirkel, Forklaringer over Solsystem, Fixstjerner og Planeter, og Navnene paa en Mængde af disse sidste, inden de kunne gjøre Rede for, hvor Øst og Vest, Syd og Nord ere paa Landkartet, ja pege paa Italien, naar de paa Europakartet skulle vise Norge, paa Rusland, naar de skulle vise England, og iøvrigt ikke besidde nogen, selv den tarveligste Kundskab om Fædrelandets eller deres Hjemegns geographiske Forholde. Dog – det er ikke min Hensigt her at gaae ind paa en nøiere Undersøgelse af, hvordan Underviisningens Charakteer ialmindelighed er eller bør være. Jeg vilde kun fremhæve Vigtigheden af, at Almueskolen i denne Henseende slaaer ind paa den rette Vei. Mange af de skjæve Domme, som nu og da fremsættes, om Skadeligheden af en videregaaende Underviisning for Almuen, have ogsaa sin Oprindelse fra dem, som, naar de nævne videre gaaende eller høiere Underviisning, dermed strax forbinde Begrebet af en systematisk, abstrakt Underviisning, der, anvendt i Almueskolen, vistnok kun skaber "halvstuderte Rovere." Dette er ogsaa et Punkt, som fortjener den største Opmærksomhed, naar Talen er om Ordningen af Almueskolens Administrationsforholde; thi det er indlysende, at Hensynet hertil udfordrer, at Tilsynet med Almueskolen fra den overordnede Autoritets Side gaaer ud paa at undersøge, ikke blot om et vist Kundskabsmaal er naaet, men ogsaa om Underviisningens Charakteer og hele Retning er overeensstemmende med Almueskolens Bestemmelse, Maal og Midler.

Om der i den høiere Almueskole bør betales Skolepenge for Underviisningen, er vistnok et tvivlsomt Spørgsmaal. Flere og meget vægtige Grunde kunne anføres for, at der i enhver Skole selv i den laveste Almueskole bør betales Skolepenge.

Navnlig kan det ikke negtes, at Forældrene, naar de betalte for Underviisningen, vilde bringes til i høiere Grad at anerkjende Underviisningen for et værdifuldt Gode og med større Omhu paasee, at Børnene ikke forsømme Skolen. Men paa den anden Side forekommer det mig, at Staten ikke uden Ubillighed kan fordre, at der skal betales for den Underviisning, som den selv gjør det til Pligt for ethvert Barn at deeltage i *). I den lavere Almueskole anseer jeg det derfor som utvivlsomt, at der hos os ikke bør betales Skolepenge. Vilde man alligevel fordre Skolepenge i den høiere Almueskole, frygter jeg for, at derved vilde dannes en skarp Grændse mellem den lavere og den høiere Almueskole, saa at kun faa af den ringere Almues Børn vilde gaae over til den høiere Afdeling, især da vor Almue nu engang er bleven vant til at betragte den Underviisning, for hvilken der betales, som liggende over dens Sphære. Da den høiere Almueskole desuden, efter hvad jeg ovenfor har foreslaaet, skal være en Indretning, som Kommunen vedligeholder, for at Adgangen til at erholde en videre gaaende Underviisning ikke skal mangle, og den saaledes bliver opretholdt i Kommunens Interesse og ved Kommunemedlemmernes Bidrag, vilde det blive haardt for dem, der uden at have Formue, men ogsaa uden at være saa trængende, at deres Børn kunde erholde Friunderviisning, som jo under enhver Omstændighed burde tilstaaes fattige Børn, maatte ved Siden af deres Bidrag til Skolen som Kommunemedlemmer desuden udrede Skolepenge for en maaskee talrig Børneflok, medens den rige, men barnløse Mand kom til at yde høist ubetydeligt til denne Kommunalanstalts Vedligeholdelse. Hvad endelig den ovenfor fremhævede Grund for Skolepengenes Erlæg-

*) Madvig siger i Forordet til hans "Udkast til Lov om Almueskolevæsenet", at "Skolepenge betegne en Underviisning, som man vælger uden Forpligtelse dertil."

gelse ialmindelighed angaaer, at man nemlig skatter det Gode høiere som man maa gjøre Opofrelse for at erholde, saa ville Almuesbørn, om de ogsaa fritages for at betale Skolepenge, ikke kunne søge Skolen uden følelige Opofrelser fra Forældrenes Side, idet disse ikke blot maae savne den Indtægt, som Børnenes Arbeide kunde forskaffe dem, men ogsaa maae anvende Adskilligt til Anskaffelse af Bøger og Skrivematerialier samt ofte vel ogsaa til en bedre Beklædning. Paa Landet ville desuden de Forældre, som boe langt borte fra den høiere Skole, blive nødte til at lade Børnene for længere eller kortere Tid boe hos Fremmede, hvad der naturligviis vil medføre følelige Udgifter. Istedetfor at fordre Skolepenge i den høiere Almueskole forekommer det mig derfor rigtigere at opstille Fordringen paa stadig Skolegang som en Betingelse for at faae Adgang til den. Naar Enhver, som viste Forsømmelighed, udelukkedes fra Skolen ialfald for det Aar, i hvilket Forsømmelsen fandt Sted, vilde man ikke blot forhindre, at de Flittige forsinkedes i deres Fremgang for de Forsømmeliges Skyld, men ogsaa maaskee ligesaa meget som ved Affordringen af Skolepenge fremkalde den Bevidsthed, at den Underviisning, som Skolen yder, er et værdifuldt Gode. Gjennem disse Betragtninger er jeg, skjønt først efter lang Tids Overveielse og mange Tvivl, kommen til den Overbeviisning, at det hos os efter vore Forholde og ifølge vort Skolevæsens historiske Udvikling vil være det Rette, at Underviisningen saavel i den lavere som i den høiere Almueskole meddeles uden Betaling. Derimod vil det sees, at den Opfatning, jeg her har søgt at gjøre gjældende, ikke leder til det Resultat, at Underviisningen bør gives uden Betaling ogsaa i Skoler af en høiere Art, som have til Opgave at meddele en høiere Grad af Dannelse end den, Staten opstiller som det Maal, hvortil den ønsker at alle Individer af den opvoxende Slægt maatte naae frem.

De væsentligste Fordele, man vilde opnaae ved en saadan Ordning af Byernes Almueskolevæsen, som jeg i det Foregaaende har antydet, ere fremhævede under selve Udviklingen; men jeg vil her samle dem under et Overblik. Skolepligtigheden vil for den væsentligste Deel blive indskrænket til Alderen før det 12te Aar, saaledes at Barnet, naar Forsømmelighed ikke har fundet Sted før denne Tid, senere kan, uhindret af Skolen, anvende Ugens 6 Dage til Arbeide. Da det altsaa bliver en frivillig Sag at søge Almueskolen, den høiere eller Aftenskolen, efter dette Tidspunkt, vil den nye Ordning bidrage meget til hos Folket at fremkalde en rigtigere Opfatning af Skolen, saa at man i den seer ikke en Tvangsanstalt, men en til det hele Folks Bedste oprettet og vedligeholdt Indretning, og til derved efterhaanden at gjøre Folket modent for og forberede Foranstaltninger til en videre gaaende Indskrænkning af Skoletvangen eller Underviisningspligten som juridisk Pligt. Alligevel vil den foreslaaede Ordning deels ved at give Barnet Anledning til at nyde Underviisning hver Dag i den yngre Alder, i hvilken Barnet er mindre skikket for strængt Arbeide og dets Arbeide derfor ogsaa lidet indbringende, og deels ved sit fuldstændigere Klassesystem og den derigjennem tilveiebragte bedre og hensigtsmæssigere Underviisning bringe Almuens Børn, selv om de ophøre med den daglige Skolegang ved det fyldte 12te Aar, frem til et langt høiere Maal af Udvikling end de hidindtil ialmindelighed have kunnet naae. Idet Almueskolen indrettes saaledes, at den yder alle Børn daglig Underviisning og derhos erholder et fuldstændigere Klassesystem, vil den ogsaa blive skikket til at tjene som almindelig Elementær- eller Forberedelsesskole for alle Klassers Børn, selv de, som siden skulle erholde en mere videnskabelig Dannelse, indtil det 10de Aar *) samt for alle de Børn, der ikke

*) Hvis Kommunen skulde ønske at have en Elementær- eller Forberedelsesskole forbunden med sin Latin- og Realskole eller, med andre

siden skulle erholde en videnskabelig Dannelse, indtil det 12te Aar, hvad enten de efter dette Tidspunkt skulle fortsætte sin Uddannelse gjennem en praktisk og populær Underviisning (i den høiere Almueskole) eller gaae over til Livets praktiske Sysler. Herved kommer den høiere Almueskole i en fuldkommen organisk Forbindelse med den lavere. En saadan Forbindelse er det ikke muligt at tilveiebringe under de nuværende Forholde. Den heri liggende Hindring for en hensigtsmæssig Anvendelse af de til høiere Almueskolers Oprettelse af Storthinget bevilgede Summer har jo ogsaa Kirke- og Underviisningsdepartementet, til hvem denne Indberetning nærmest henvendes, heller ikke været istand til at fjerne. Hvor man har søgt at sætte den høiere Almueskole i en saa nøie Forbindelse som muligt med den lavere ved at føie een eller flere Klasser for høiere Underviisning til den allerede bestaaende Almueskole, i det Haab, at flere af den egentlige Almues Børn da skulde opmuntres til at gaae over fra den lavere til den høiere Afdeling, der har Skolen ikke kunnet blive en passende Underviisningsanstalt for de Børn, som baade kunne og ville søge Skolen daglig, ogsaa inden de ere komne saa vidt, at de kunne optages i de høiere Klasser. Desuden maa man ogsaa befrygte, at de Børn, som man haaber skulle anspores til at træde over i den høiere Almueskole efterat have gjennemgaaet den lavere, vilde blive saa gamle, inden dette kan skee, at de kun ville faaë en kort Tid at tilbringe i den. Ialfald maatte dette blive Tilfælde, naar de inden Overgangen til den høiere Afdeling skulde have naaet Maalet for den almindelige Almueskoles Un-

Ord, een eller flere lavere Fællesklasser for Børn under 10 Aar, bør i Overeensstemmelse med hvad jeg ovenfor har ytret ingen Hindring lægges iveien derfor, naar Kommunen gjennem direkte Tilskud og Skolepenge yder et passende Bidrag til Skolens Vedligeholdelse og naar Almueskolen ligefuldt bliver tilstrækkelig udstyret.

dervisning ikke blot i de øvrige Fag, men ogsaa i Religion; thi i dette sidste Fag er Maalet paa Grund af Skolens Forhold til Konfirmationen stillet saa høit, at det ikke med Almueskolens korte Undervisningstid kan naaes fuldstændig for i en noget ældre Alder. Har man derimod af Hensyn til, at den almindelige Almueskole ikke tilfredsstiller de mere velstaaende eller mere oplyste Forældres Fordring paa daglig Undervisning, indrettet den høiere Almueskole som en særskilt Indretning, hvis lavere Afdeling er parallel med den almindelige Almueskole og i hvis baade lavere og høiere Afdeling der betales Skolepenge, saa har man jo oprettet en Skole, som under de givne Forhold kun i sjeldnere Tilfælde vil blive besøgt af Almuesbørn; men en saadan Skole fører da temmelig uegentlig Navnet "høiere Almueskole," og at tilstaae den Bidrag af det til "høiere Almueskoler" bevilgede Fond kan kun, hvad enten den kaldes Borgerskole eller Almueskole, retfærdiggjøres derved, at der under de givne Forholde ikke kan tilveiebringes en Indretning, hvorved Formaalet, Almuens høiere Oplysning, i høiere Grad vilde blive fremmet, idet man jo altid baade ved at paasee at Skolepengene bleve ansatte saa lavt som muligt og ved at fordre, at et passende Antal Fripladse bleve oprettede, har sikret sig, at Overgangen til den høiere Skole blev gjort saa let for Almuens Børn, som det paa nogen Maade var muligt.

Det er ikke blot de af Statens Midler til høiere Almueskolers Oprettelse og Vedligeholdelse anvendte Penge, som ville faae en hensigtsmæssigere, med Formaalet mere stemmende Anvendelse, naar den høiere Almueskole sættes i den her paapegede Forbindelse med den lavere, idet denne indrettes som en Hverdagsskole; men det samme gjælder ogsaa om de ikke ubetydelige Summer, som flere Kommuner uden noget Tilskud fra det Offentliges Side nu for Tiden anvende til Vedligeholdel-

sen af særskilte Skoleindretninger, hvis Tilværelse aabenbar kun have sin Rod i den Omstændighed, at den almindelige Almueskole ikke yder daglig Underviisning og altsaa ikke kan bringe Børnene saa vidt, som Forældrene ønske og fordre. Men denne Splittelse af Kræfter leder naturligviis som enhver Splittelse af eensartede, naturligen samvirkende Kræfter til Tab for begge Parter. Der udfordres betydelige Summer til Vedligeholdelsen af tvende ved Siden af hinanden gaaende Veie, som begge føre frem til det samme Punkt, om end den ene dog endnu fortsættes et Stykke længere, inden dens endelige Maal er naaet. Men alligevel blive Veiene kun af middelmaadig Beskaffenhed, og den Reisende kommer senere og med større Besværlighed frem til det fælles Maal, ad hvilkensomhelst af Veiene han reiser, end han vilde gjort, hvis den samme Bekostning var bleven anvendt til en fuldkomnere Indretning af den ene Vei, som gjordes fornøden. Naar saaledes Skiens Kommune, der har en Latin- og Realskole med Fællesklasser, desuden ved Siden af den egentlige Almueskole vedligeholder en særskilt saakaldet "Middelstandsskole", som modtager Børnene med høist ubetydelige Forkundskaber og beholder dem, indtil de ved Konfirmationen træde ud af Skolen og gaae over i det praktiske Liv, uagtet der til disse i forskjellige Aldre og paa høist forskjellige Udviklingstrin sig befindende Børns Underviisning kun anvendes een Lærer (Byens Kirkesanger) og uagtet Skolens Underviisning paa Grund af denne dens ufuldkomne Indretning ikke kan antages at overskride det Maal, som burde stilles for enhver Almueskole i en By, saa kan det vel ikke benegtes, at denne Anvendelse af Kirkesangerens Kræfter maa for en stor Deel betragtes fra Kommunens Standpunkt som et Tab baade af Lærerkraft og Penge. Det samme gjælder, og det i endnu høiere Grad, om Skolevæsenets Ordning i Porsgrund, hvor man har to saadanne Skoler under

forskjellige Navne (1 paa den østre og 1 paa den vestre Side af Elven) ved Siden af de tvende almindelige Almueskoler.

At de omhandlede Lærerkræfter i Skien vilde kunne faae en mere frugtbringende Anvendelse, haaber jeg vil blive indlysende, idet jeg nu for at vise, hvorledes jeg tænker mig de i det Foregaaende udtalte Anskuelser om Skolevæsenets Ordning anvendte under givne konkrete Forholde, her vil give en Antydning af, hvorledes Skiens kommunale Skolevæsen efter min Formening hensigtsmæssigen kunde indrettes.

Skien har, som allerede bemærket, en Latin- og Realskole med dens Fællesklasser og desuden nogle Privatskoler især for Pigebørn. Men det kommunale Skolevæsen bestaaer af en Dagskole for Gutter og en Dagskole for Piger, en Aftenskole for Gutter og en Haandgjerningsskole for Piger. Gutteskolen, som har omtrent 100 Lærlinge, er deelt i to Afdelinger, som søge Skolen hver sin Dag. Undervíisningsgjenstandene ere, foruden Læsning, Religion, Skrivning og Regning, lidt Historie, Geographi og Retskrivning med nogen mundtlig grammatisk Underviisning. Pigeskolen, som har omtrent 126 Lærlinge, har ligesom Gutteskolen 2 Klasser. Hver Skole har sin særskilte Lærer. Haandgjerningsskolen, for hvilken er ansat en egen Lærerinde, holdes hver Eftermiddag fra Kl. 1 til 3. I Aftenskolen blive omtrent 20 Gutter, som om Dagen ere beskjæftigede med Arbeide i Tobaksspinderier, Reberbaner, Teglværk og Sagbrug, underviste 3 a 4 Aftener ugentlig i Læsning og Christendomskundskab samt undertiden ogsaa i Skrivning og Regning. Desuden har Byen den ogsaa ovenfor nævnte Middelstandsskole med omtrent 24 Disciple*), som i

*) De af disse Elever, som ikke af Skolekommissionen tilstaaes fri Underviisning, betale aarlig 2 Spdlr. i Skolepenge, af hvilken Kontingent Halvdelen tilfalder Skolens Lærer, Kirkesangeren, der forøvrigt ingen Løn nyder som Skolelærer.

33 ugentlige Timer undervises i "Læsning, Skrivning, Regning, Religion, Forstandsøvelser, norsk Grammatik, Historie, Geographi, Orthographi og Sang." Lader os nu først udelukkende tage Hensyn til Drengeskolerne! Hvis man istedetfor at lade Middelstandsskolen staae som en med Almueskolen sideordnet, kun lidt videre gaaende Underviisningsanstalt, føiede den sammen med Almueskolen for Drengeborn til een sammenhængende Indretning, kunde den samlede Skole uden at erholde ny Lærerkraft, men under Forudsætning af, at hver af Lærerne læser 6 Timer daglig, faae 3 opadstigende Klasser, hver med 4 Timers daglig Underviisning. Hvis vi antage, at hver af de to nederste af disse tre Klasser har omtrent 40 Lærlinge, saa vilde der af de omtrent 124 Børn, som efter de meddeelte Oplysninger maatte forudsættes at ville søge Skolen, falde omtrent 44 paa den øverste Klasse. Men naar Skoletvangen ophævedes for denne øverste Klasse, vilde sandsynligviis et større Antal end nu benytte sig af Aftenskolen eller aldeles udeblive fra al Skole undtagen Søndagsskolen. Men naar Skolepligtigheden begyndte med det fyldte 6te Aar, vilde paa den anden Side et større Antal yngre Børn søge Skolen, og man kunde saaledes anslaae det hele Antal af Børn, som vilde søge den almindelige og den høiere Almueskole til omtrent 110. Skolen vilde saaledes faae: en 1ste Klasse (6—9 Aar) med 40 Børn og 4 Timers daglig Underviisning, en 2den Klasse (9—12 Aar) med 40 Børn og 4 Timers daglig Underviisning og en 3die Klasse eller den høiere Almueskole (12—15 Aar) med 30 Børn og 4 Timers daglig Underviisning. Denne Forandring af Skolevæsenets Indretning kunde iværksættes uden nogen Forøgelse af Kommunens Budget, undtagen forsaavidt som de Skolepenge, der nu betales af Eleverne i Middelstandsskolen, men som vel neppe løbe op til 40 Spdlr. om Aaret, maatte tilveiebringes paa anden

Maade. At Forandringen iøvrigt vilde medføre store Fordele, er vel indlysende. Da hver Klasse skulde omfatte et treaarigt Kursus og blot meddele 4 Timers daglig Underviisning, kunde Børnene vistnok ikke ved det fyldte 12te Aar antages at have erhvervet sig saa mange Kundskaber som de, jeg ovenfor har betegnet som det omtrentlige Maal for Underviisningen i en fuldstændig udstyret almindelig Almueskole; men Afstanden fra dette Maal vilde dog vistnok ikke heller være meget stor. Dermod antager jeg, at hiint Maal vilde kunne naaes fuldstændig, hvis en tredie Lærer blev ansat ved Skolen, og en saadan Tredielærer, der kom til at virke under en ældre Lærer som Skolens Bestyrer, behøvede ikke at lønnes høiere end med f. Ex. 150 Spdlr. At Skolens øverste Klasse eller den høiere Almueskole vilde kunne hæve sine Elever til et langt høiere Udviklingstrin end det er den nuværende Middelstandsskole muligt, kan ikke være Tvivl underkastet. Ja jeg er tilbøielig til at troe, at hvis en Tredielærer blev ansat, og Skolen som en Følge deraf fik en saa meget fuldstændigere Indretning, vilde Eleverne allerede ved Optagelsen i den øverste Klasse staae paa det samme Udviklingstrin som det, hvorpaa de nu befinde sig ved Udgangen af Middelstandsskolen. Skolen vilde da kunne faae en

1ste Klasse for Børn mel. 6 og 8 Aar med 4 Timers dagl. Underv.
2den — — — 8 og 10 — — 4 — —
3die — — — 10 og 12 — — 5 — —
4de — — — 12 og 15 — — 5 — —

Aftenskolen, som ogsaa nu holdes 3 a 4 Gange om Ugen, vilde ikke koste Kommunen mere under den nye Ordning end under den nuværende. At dens Underviisning vilde faae deels en anden deels en høiere Charakteer end den nuværende Aftenskoles er begrundet deels i, at Søndagsskolen skulde overtage Religionsunderviisningen, deels i de større Forkundskaber, som

Lærlingene maae antages at ville medbringe, naar de have gjennemgaaet den her foreslaaede almindelige Almueskole, inden de gaae over til Aftenskolen.

Hvad Pigeskolen angaaer, saa kunde den ikke hæves til høiere Fuldkommenhed, medmindre en Andenlærer blev ansat ved den. Men jeg er ogsaa villig til at indrømme, at der kunde anføres flere Grunde for at lade Pigebørnenes Underviisningstid være kortere end Drengenes. Dog skulde jeg ansee det for hensigtsmæssigere, at de fik 3 Timers Underviisning hver Dag end 6 Timers hver anden Dag. Det forekommer mig ellers høist tvivlsomt, om det er nødvendigt eller hensigtsmæssigt at henføre Almueskolens Børn til forskjellige Skoler efter Kjønnene; men jeg antager, at dette er et af de Punkter, hvori den kommunale Autoritet, som bedst kjender Forholdene og Anskuelserne paa Stedet, bør have den afgjørende Stemme.

Ved Bestemmelsen af om Almueskolen for Drenge skulde have 2 eller 3 Lærere kan jeg ikke antage, at Hensynet til den forøgede Udgift til den nye Lærerlønning, som kun vilde udgjøre 150 Spd., kunde blive noget afgjørende Hensyn for en Kommune som Skiens. Derimod er der et andet Hensyn, som maa tillægges større Vægt. Hvis Almuens Forholde ere af den Beskaffenhed, at Forældrene maae antages at ville lide et altfor føleligt Tab, hvis de ikke kunne anvende Børnene den halve Tid af Ugen til legemligt Arbeide i eller udenfor Huset, saa burde man maaskee af Hensyn hertil ikke lade de daglige Underviisningstimers Antal være større end 4. Skolens Fordringer til Hjemmesliden bør ikke være større, end at Barnet kan tilfredsstille dem ved et Par Timers Forberedelse, og Skolen vil saaledes, naar Skoletiden indskrænkes til 4 Timer, i det Hele ikke optage mere end 6 Timer af hver Dag, og ved Siden af at anvende disse Timer i Skolen og i sin aandelige

Udviklings Interesse er det vistnok muligt for de Børn, hvis ydre Forholde opstille dette Krav, endnu at anvende den halve Dag til legemligt Arbeide, hvilket vilde blive vanskeligt, naar Skoletiden udstraktes til 5 Timer. Den daglige Undervisningstids Længde er derfor igjen et af de Punkter, hvorom der aldrig bør fattes en almindelig Bestemmelse gjennem Lovgivningen, men som bør afgjøres af hver enkelt Kommunes Lokalautoritet, der er den eneste Autoritet, som besidder det fornødne Kjendskab til alle de Forholde, som her komme i Betragtning. Her vil jeg kun tilføie den Bemærkning, at, om Undervisningstiden indskrænkes til 4 Timer daglig, vil Almueskolen derfor ikke ophøre at kunne være en hensigtsmæssig Forberedelsesskole for alle Klassers Børn, en Bemærkning, som jeg har troet her at kunne fremsætte uden at behøve at give den nogen nøiere Begrundelse.

Den samme Bemærkning, som jeg har gjort med Hensyn til den nuværende Ordning af Skiens Skoleforholde, at den nemlig medfører Tab baade af Lærer- og Pengekræfter, gjælder ogsaa, og det, som ovenfor ytret, i en end høiere Grad, om Ordningen af Porsgrunds Skolevæsen. Ved Siden af de tvende Friskoler, hvoraf den ene har 1 Lærer, den anden 2 Lærere, findes her tvende Betalingsskoler, een paa hver Side af Elven og hver med een Lærer, nemlig Kirkesangeren ved den Kirke, i hvis Nærhed Skolen ligger. Betalingsskolen paa den vestre Side kaldes rigtignok 1ste Afdeling af Vestsidens Almueskole; men Navnet er aldeles vildledende. Den staaer ikke i nogen Forbindelse med Almueskolen og optager Børnene lige fra Begyndelsen af den skolepligtige Alder. Betalingsskolen paa den østre Side, hvis Plan rigtignok fordrer, at Børnene skulle være 10 Aar gamle, inden de optages, fordrer heller ingen eller høist ubetydelige Forkundskaber. Friskolen paa den østre Side, der har 2 Lærere, er deelt i 4 opadstigende Klasser, som søge Skolen

hver 3 Dage om Ugen, medens Friskolen paa den vestre Side, som kun har 1 Lærer, er deelt i to opadstigende Klasser, af hvilke den ene søger Skolen hver Formiddag og den anden hver Eftermiddag. Det eneste Fortrin, som Betalingsskolerne i sin Indretning have fremfor Friskolerne, er, at de yde hvert Barn fuld Underviisning hver Dag gjennem den hele Skoletid; men Friskolerne have paa sin Side Fordelen af et ordentligt Klassesystem. Det er saaledes let at indsee, at Underviisningen i Betalingsskolerne, om den end strækker sig over flere Underviisningsgjenstande end Friskolernes, dog ikke kan antage nogen særdeles høiere Charakteer end disses. Det vilde derfor være til lige saa stor Fordeel for Betalingsskolens som for Friskolens Elever, naar begge Skoler forenedes til een. Under Forudsætning af, at Lærerne fremdeles læste hver 6 Timer daglig, vilde den forenede Skole paa Vestsiden kunne erholde 3 opadstigende Klasser, hver med 4 Timers daglig Underviisning. Under samme Forudsætning vilde den forenede Skole paa Østsiden kunne erholde 4 opadstigende Klasser, 2 med 4 Timers og 2 med 5 Timers daglig Underviisning. Enhver, som besidder Indsigt i Skoleforholde, vil erkjende, at de forenede Skolers Organisation vilde gjøre det muligt i dem at bringe Eleverne til et langt høiere Maal end det nu er muligt i Betalingsskolerne. Foreningen vilde altsaa være til Gavn for alle Parter, idet den vilde lede til en hensigtsmæssigere og mere frugtbringende Anvendelse af Kommunens Lærerkræfter. Vilde man derhos, saaledes som nu paatænkes, tilveiebringe nye Lærerkræfter for Kommunens Skoler, kunde Skolevæsenets Indretning naturligviis blive endnu fuldkomnere.

Medens Skolevæsenet i Skien og Porsgrund er ordnet saaledes, at hvert Barn i Regelen har 3 Dages Skolegang hver Uge, er Christianias Skolevæsen kun beregnet paa at yde hvert Barn to hele Dages Skolegang, ja den ene af de

tre Klasser, hvoraf hver af Byens 6 Almueskoler bestaaer, yder ikke engang Adgang til mere end halvanden Dags Underviisning om Ugen. Lovens Fordringer med Hensyn til Skoletiden ere altsaa her ikke opfyldte, ligesom Bestemmelsen om, at ingen Lærer maa have mere end 60 Børn at underviise paa een Gang, heller ikke efterleves. Den eneste Maade, hvorpaa en længere Underviisningstid her kan skaffes tilveie for Skolernes Børn, er at ansætte nye Lærere og udvide Skolelokalerne. Naar Lærernes Antal blev forøget fra 6 (jeg sætter her de saakaldte Hjælpeskoler ude af Betragtning) til mindst 9, og man derhos indrettede Skolerne med flere f. Ex. 6 opadstigende Klasser, vilde Underviisningens Maal kunne stilles meget høiere end nu. Den demoraliserende Ledíggang, hvori en stor Mængde af Almueskolens Børn nu tilbringe den største Deel af de 5 Dage, i hvilke de ikke søge Skolen, vilde derved ogsaa indskrænkes. Især vilde en Udvidelse af Skoletiden være af Betydning i denne Henseende, naar man, istedetfor at give Børnene 6 Timers Underviisning 3 Dage om Ugen, gav dem f. Ex. 3 Timers Underviisning hver Dag. Ogsaa vil Underviisningens Maal i dette Tilfælde kunne stilles høiere. Iøvrigt gives der naturligviis forskjellige Maader at ordne Forholdene paa, alt eftersom man holder mere eller mindre strængt paa de i det Foregaaende fremsatte Anskuelser om Underviisningstidens Længde og tager større eller mindre Hensyn til den Deel af Arbeiderbefolkningen, som vil lade sine Børn anvende saa megen Tid som muligt til legemligt eller andet Arbeide, som strax yder Udbytte. Jeg vil imidlertid ikke gaae ind i disse Enkeltheder, idet jeg haaber, at hvad jeg her har bemærket med Hensyn til Ordningen af Almueskolevæsenet i Byerne Skien, Porsgrund og Christiania er tilstrækkeligt til at vise, at den af mig ovenfor ialmindelighed foreslaaede Ordning lader sig med passende Tillæmpning efter de forskjellige

Kommuners Børneantal, Hjælpemidler og Forholde i det Hele gjennemføre paa de forskjellige Steder vistnok ikke uden følelige Udgifter for Kommunen, men dog uden at udfordre større Tilskud, end hvad der staaer i fuld Overeensstemmelse med Diemedets Vigtighed og med vedkommende Kommunes Evne. Blandt de omhandlede Kommuner vilde Christianias være den, som forholdsviis maatte gjøre de største Anstrængelser; men det er begrundet i den Omstændighed, at denne Kommune hidindtil har gjort forholdsviis mindst for dette vigtige Anliggende, idet den ikke engang kan siges at have opfyldt Lovens Fordringer.*) Christiania pleier dog ikke at staae tilbage for nogen af Rigets øvrige Byer i Beredvillighed til at gjøre Opofrelser for en god Sags Fremme, og der er derfor al Grund til at haabe, at Hovedstaden snart vil mande sig op og hæve sit Almueskolevæsen fra en Tilstand, der i væsentlige Punkter er ringere end den, som i vore Smaabyer betegnes som den "maadeligste Tilstand," og give det en saadan Indretning, at Hovedstadens Almueskolevæsen kan opstilles som et Mønster til Efterlignelse for Landets øvrige Byer.

Der er endnu et Led af Almueskolevæsenets Kjæde, som jeg ikke har omtalt, nemlig Haandgjerningsskoler, Arbeidsskoler

*) Blandt de Bemærkninger, som den før omhandlede Lærer ved Skiens Almueskole føiede til sine Besvarelser paa de ham af mig forelagte Spørgsmaale, var ogsaa følgende: "Naar Skoleloven i § 4 siger, at der for hvert Barn skal være Adgang til at erholde mindst 2 Dages Skolegang om Ugen, og i § 7 siger, at Læreren kan paalægges at undervise 60 Børn paa een Gang, da er Kommunerne aabnet Adgang til at lade Almueskolevæsenet komme i den maadeligste Tilstand; thi efter disse uheldige Lovbestemmelser kan en Kommune slippe med at oprette ikkun en eneste Skole for 180 Børn og lønne til disse Børns Underviisning blot een Lærer, og Ingen kan gaae i Rette med den derfor, da Lovens Fordringer ere tilfredsstillede."

eller Industriskoler. Disse lade sig med størst Lethed indrette i Byerne. Forsaavidt som de indrettes i Lighed med de i min Indberetning omhandlede skotske ragged-schools, hvad jeg især skulde ansee for særdeles hensigtsmæssigt, hvor de kunde sættes i Forbindelse med Fattigvæsenet, ville de fornemmelig høre hjemme i større Byer som Christiania. Der kunde saaledes her, hvor Talen er om Byernes Almueskolevæsen, være et passende Sted til at omtale denne Skoleart; men da jeg agter at foreslaae, at ogsaa enkelte Landsskoler skulle optage Haandgjerningsunderviisning, foretrækker jeg at behandle dette Slags Skoler i et lidet Affnit for sig, efterat jeg har fremsat mine Ideer om det almindelige Skolevæsens Ordning i Landdistrikterne. Ogsaa tvende andre for Byernes og Landets Almueskolevæsen fælles Gjenstande, nemlig Oprettelsen af Inspektørposter og den forberedende Uddannelse af vordende Lærere, forsaavidt denne kan foregaae ved Skolerne selv, vil jeg omhandle senere. Nu skulle Landdistrikternes Skoleforholde først være Gjenstand for en nøiere Undersøgelse.

Ifølge Loven angaaende Almueskolevæsenet paa Landet af 14de Juli 1827 skal ethvert Præstegjæld danne en Kommune i Skolevæsenets Anliggender. Da et Præstegjæld imidlertid i Regelen bestaaer af flere geographiske □ Mile, indbefatter hver Kommune et større eller mindre Antal Skoler. Skolerne ere enten faste Skoler eller Omgangsskoler. En fast Skole skal, efterhaanden som de før Lovens Udgivelse ansatte Kirkesangere afgaae, oprettes i ethvert Præstegjæld og Kirkesangeren ved Hovedkirken være Lærer ved samme. Desuden kan vedkommende Kommunalbestyrelse naturligviis indrette faste Skoler overalt, hvor den finder det hensigtsmæssigt. Den faste Skole ved Hovedkirken er ligesom enhver anden Fastskole nærmest oprettet for det omliggende Distrikts Børn, men har der-

hos ifølge Loven den dobbelte Bestemmelse at modtage fra andre Distrikter baade forsømte Børn og Børn, hvis Forældre maatte attraae en fuldkomnere Underviisning for dem end den, Omgangsskolelærerne kunne give. Det paaligger desuden Læreren ved denne Skole mod et særskilt Honorar at oplære Præstegjældets Omgangsskolelærere.

Antallet af faste Skoler var ved Udgangen af Aaret 1840 222, hvoraf 108 vare de lovbefalede Skoler ved Hovedkirken. I de sidste 13 Aar er Antallet af faste Skoler forøget, men hvor meget, vides ikke. Ethvert Skoledistrikt, som ikke har en fast Skole, er deelt i flere Roder ɔ: de enkelte Dele af et Skoledistrikt, hvis Børn paa een Tid søge Skolen. Ethvert saadant Distrikt har en omgaaende Skolelærer, som vexelviis giver Underviisning i hver af de til hans Distrikt hørende Roder. Ifølge Loven skal enhver Rodes Ungdom undervises "i det mindste 3 eller, hvor dette maatte findes ugjørligt, 2 Maaneder om Aaret." Men Skolelæreren vandrer ikke blot om fra Rode til Rode for at give Underviisning; han vandrer ogsaa fra Gaard til Gaard indenfor den samme Rode, hvis Beboere ere forpligtede til i et vist Antal Dage at modtage Skolen, det vil sige, skaffe Kost og Herberge for Læreren og et Værelse, hvori han kan samle og undervise Børnene. Loven fastsætter udtrykkelig, at, naar der i det Huus, hvor Omgangsskolen holdes, er flere end een Stue, bør den ene aldeles overlades til Skolens Brug. Ved Udgangen af Aaret 1847 var der et Antal af 1904 Omgangsskoledistrikter med 7133 Roder, altsaa i Gjennemsnit henved 4 Roder i hvert Distrikt. Til Omgangsskolerne henhørte omtrent 164000 Børn, medens kun 15000 Børn underviistes i de faste Skoler.

Læreren ved den lovbefalede faste Skole har Indtægterne af Kirkesangertjenesten ved Hovedkirken samt, hvor saadant findes fornødent, tillige Løn af Skolekassen. Om Lønnen for Lærerne

ved andre faste Skoler indeholder Loven ingen Bestemmelser. Derimod skal Omgangsskolelærerne have fri Kost og Herberge hos Beboerne i den Rode, hvor Skolen holdes, endog paa de Høitids- og Helligdage, som falde i den Tid, han opholder sig der, samt i Pengeløn i det mindste 20 Spd. Denne sidste Bestemmelse taber dog sin Betydning, idet der tilføies, at den nu for Tiden fastsatte Løn ikke maa forhøies ved Paalæg paa Almuen, medmindre det vedtages af vedkommende kommunale Autoritet.

Med Hensyn til Undervisningen bestemmer Loven, at der saavel i de faste som i Omgangsskolerne skal underviſes i Læsning med Forstandsøvelser, Religion og Bibelhistorie, Sang, Skrivning og Regning. Derhos skulle Skolekommissionerne og Stiftsdirektionerne paasee, at Undervisningen, hvor og naar Omstændighederne tillade det, baade gaaer videre end til de første Elementer og udstrækkes til flere almeennyttige Gjenstande, hvorom i saadanne Tilfælde gjøres Indstilling til Regjeringen, som bestemmer det Fornødne. Skolepligtige ere Børn fra det fyldte 7de Aar, indtil de konfirmeres. Dog kunne de Forældre, der hjemme enten selv undervise eller ved Andre lade sine Børn undervise, fritages for at sende dem i Skolen. For Forsømmelighed anvendes Pengemulkter.

I Henhold til en Bestemmelse i Loven er der for hvert Stift af vedkommende Biskop udarbeidet en Plan for Skolernes Undervisning og Disciplin, hvilken Plan er approberet af Regjeringen.

For at kunne danne sig en begrundet Mening om, hvilke Foranstaltninger der ville være hensigtsmæssige til at fremme en videre Udvikling af Almueskolevæsenet paa Landet, er det nødvendigt at kjende dets nuværende Tilstand. Det er derfor, at jeg her har meddeelt de væsentligste af de Bestemmelser,

som Loven indeholder. Vort Almueskolevæsens Forholde i Landdistrikterne ere imidlertid af en saa særegen Natur, at Kundskab om Lovens Bestemmelser ikke vil kunne skjænke en endog blot nogenlunde klar Forestilling om Beskaffenheden af disse Forholde, selv om disse Lovbestemmelser vare gjennemførte i Virkeligheden. Men dette er nu langtfra Tilfælde. Der gives vel neppe hos os nogen Lov, ialfald ikke nogen under vor konstitutionelle Forfatning vedtagen Lov, der er saalidet overholdt, som Loven om Almueskolevæsenet paa Landet. Der er derfor en stor Forskjel mellem den Tilstand, som Loven foreskriver, og den Tilstand, som er den virkelige. Vil man lægge Planer eller bedømme Planer til Almueskolevæsenets videre Udvikling, maa man derfor hente Kundskab om den nærværende Tilstand fra andre Kilder end Loven. Her tilbyder sig nu først for det læsende Publikum de offentliggjorte statistiske Tabeller, som omhandle Tilstanden ved Udgangen af Aarene 1837 og 1840. Imidlertid kunne dog statistiske Tabeller, om de ogsaa ere meget omfattende, ikke give Oplysning om alle de Forholde, som komme i Betragtning ved en saadan Undersøgelse. Og hertil kommer, at de nævnte Tabeller, uagtet de indeholde meget høist værdifuldt Materiale, ikke give Oplysning om enkelte meget vigtige Forholde, som kunde været belyste gjennem et saadant Arbeide f. Ex. Rodernes Udstrækning, det Antal Dage, som Børnene virkelig have søgt Skolen o. fl. Jeg har derfor troet, at det ogsaa vilde lede Læseren til den klareste Indsigt i Skoleforholdene, naar jeg søgte at føre ham, saavidt det kan skee gjennem en skriftlig Fremstilling, ad den samme Vei, som jeg selv har gaaet for at vinde ialfald det Grundlag af Kjendskab til Forholdene, hvorpaa jeg fremdeles agter at bygge videre. I denne Hensigt vil jeg meddele et Uddrag af de Optegnelser, jeg har nedskrevet under og efter Besøget i endeel Skoler, beliggende i forskjellige Egne. Jeg

haaber, at disse Optegnelser, som jeg altid har søgt at holde i den simpleste Form og Tone, vil fremkalde en saavidt klar og anskuelig Forestilling om Skolernes Forholde, at Læseren derigjennem vil faae en rigtig Forestilling om den virkelige Tilstand. Nu kjender man jo rigtignok ikke det hele Lands Skoleforholde, fordi man kjender de omhandlede Distrikters; men en saadan i Enkeltheberne indgaaende Skildring af det hele Lands Skoleforholde vil aldrig kunne gives, og man kan vel ogsaa uden Fare for at ledes vild antage, at Skildringen af Tilstanden i disse høist forskjellige Egnes Skoler i det Hele og i det Store ogsaa passer paa det hele Lands.

Jeg indseer, at Læsningen af disse Optegnelser ikke kan blive nogen underholdende Læsning. Navnlig gjælder dette de eensformige Oplysninger om de enkelte Børns Beskjæftigelse, Kundskaber og Færdigheder; men det er dog først gjennem disse hyppigt tilbagevendende, hverandre lignende Enkeltheder, at man faaer et klart og rigtigt Totalbillede af Tilstanden. Jeg ytrede derfor ogsaa i en tidligere Indberetning til Departementet, som blandt Andet indeholdt de Optegnelser, hvoraf jeg her agter at meddele et Uddrag, "at jeg har troet det at være af Vigtighed for Undersøgelserne om, hvad der kan være at gjøre for vort Almueskolevæsens videre Udvikling, at erholde en Skildring ogsaa af Skolernes virkelige Tilstand og indre Liv paa forskjellige Steder i Landet, da man hidindtil saavidt jeg veed, aldeles savner Oplysninger, ved hvis Gjennemlæsning man kan faae en anskuelig Forestilling om, hvorledes det egentlig seer ud i vore Almueskoler eller om det Maal, hvortil Skolerne i de forskjellige Distrikter føre sine Elever, Noget, hvorom man aldeles ikke kan fremkalde en nogenlunde rigtig Forestilling ved blot at angive de Gjenstande, hvori alle eller enkelte af Skolens Børn undervises, men først ved i Forbindelse hermed at betegne Underviisningens Beskaffenhed og,

saavidt muligt, det Udviklingstrin, som de forskjellige Elever have naaet. Hvad jeg her har fremhævet maa være min Undskyldning for, at Beretningen væsentligen kun bestaaer af, enkeltviis betragtet, ubetydelige Kjendsgjerninger."

Skolen No. 1. (I Lands Præstegjæld.)

N. N. Rode har 35 skolepligtige Børn. Den Dag, da jeg besøgte Skolen, vare imidlertid kun 8 tilstede. Veiret var rigtignok stygt, men Skolestuen laa ved den slagne Landevei, og mange af Børnene havde ikke lang Vei til Skolen. Den ene af de 8 Børn var en Pige paa 15 Aar, som den Dag besøgte Skolen for første Gang i sit Liv. Hun kunde ikke stave. Af de øvrige Børn vare 2 Lægdslemmer. Den ene af disse var klædt som den usleste Tigger, saa det skulde ikke undre mig, om mere velstaaende Forældre kviede sig ved at sende sine Børn i en Skole, hvor de maae sidde ved Siden af Børn af et saa reent elendigt Ydre som dette Lægdsbarns.

Det var vedtaget som Bestemmelse, at naar et Antal af 30 Børn indfandt sig i Skolen, skulde de deles i 2 Afdelinger, som skulde søge Skolen skifteviis hver sin Dag. Da den samlede Rode havde 8 Ugers Underviisning aarlig, vilde der altsaa, hvis Børnene indfandt sig nogenlunde regelmæssig, kun falde 24 Dages aarlig Underviisning paa hvert Barn.

Af Hjælpemidler ved Underviisningen havdes 5 Exemplarer af Knudsens Læsebog og 5 Exempl. af Grøgaards, men ingen Globus og intet Kart.

Der underviistes i Læsning, Religion, Skrivning og Regning. Omtrent en Trediedeel af Børnene antages at kunne skrive Sammenskrift ved Udgangen af Skolen. De Flinkere lærte at skrive baade den gothiske og den latinske Skrift; de øvrige blot den latinske.

Ingen af Børnene eiede selv Læsebog. Læreren, der var 22 Aar og havde været en ganske kort Tid Elev af en høiere Almueskole, lønnedes med 72 ß. for hver af de 27 Uger, hvori Skolen holdes hvert Aar.

Skolen No. 2. (I samme Præstegjæld.)

N. N. Distrikt har 3 Roder. Den Rode, hvis Skole jeg besøgte, havde 28 Børn. Den foregaaende Dag havde 7 været fraværende. Her var imidlertid indført Indretningen med Skoletilsynsmænd, og da Tilsynsmanden bemærkede saa mange Børns Fraværelse, sendte han strax Bud til Forældrene for at faae Grunden at vide. Følgen var, at alle paa 2 nær vare tilstede den Dag, da jeg kom der.

Underviisningen omfattede Læsning, Religion, Skrivning og Regning.

Læreren var blandt de dueligere af dem, som ikke have seminaristisk Dannelse. Imidlertid kunde Børnene have lært flere Gange saa Meget, som de lærte i Dagens Løb, og navnligen tilegnet sig Stoffet med en ganske anden Klarhed, hvis Læreren selv havde staaet paa et noget høiere Dannelsestrin og Skolen været forsynet med de vigtigste Hjælpemidler for Underviisningen. Der anvendtes saaledes ½ Time til først at gjennemlæse og derpaa analysere i den yderste Detail Stykket om den barmhjertige Samaritan i Grøgaards Læsebog. Hvis Læreren havde fortalt Børnene denne simple og tiltalende Fortælling, vilde de ikke blot have tilegnet sig den paa en langt mere levende Maade og saaledes blevet istand til bedre at bevare den i Hukommelsen; men de vilde ogsaa have lært den saa hurtigt, at der endnu vilde blevet den samme Tid tilbage til Indenadslæsning, som nu blev anvendt dertil.

Da de ældre Børn læste Stykket om "Jorden" i Knudzens Læsebog, spurgte Læreren dem om Fixstjerner, Planeter o. m., hvorom der handledes i det foregaaende Stykke. De vidste ogsaa at nævne Navnene paa Verdensdelene og nogle af de vigtigste Have; de kunde nævne flere af Europas Lande, Nordpolen, Sydpolen, Ishavene, Ækvator o. m.; de vidste, at Solstraalerne falde skraae ved Polerne, lodrette ved Ækvator o. l. Men Alt dette var lært uden Kart, uden Globus og uden Tegning paa Skoletavle. Det laa derfor i Hukommelsen som et dødt og ubrugbart Stof. Det var aldeles tydeligt, at Børnene ingen Forestilling kunde danne sig om Landenes Beliggenhed m. m. Her var altsaa Tid til at meddele Noget af hvad man kalder videregaaende Kundskaber; men Tiden gik tabt, fordi Læreren manglede de simple og lidet kostende, men nødvendige Hjælpemidler og tildeels maaskee ogsaa den fornødne Kundskab, til hvis Erhvervelse en iøvrigt saa dygtig

og forstandig Mand, som han viste sig at være, visselig kun vilde behøve en ganske kort Tids Underviisning.

De Hjælpemidler for Underviisningen, som Skolen besad, vare 12 Ex. af Knudzens Læsebog og 14 Ex. af Grøgaards. Kun ganske enkelte Børn havde selv anskaffet sig en Læsebog.

Læreren, som var 31 Aar gammel og havde været Lærer i 12 Aar efterat være afgiven af Militærtjenesten, havde omtrent 30 Daler i Løn for 27 Ugers aarlig Underviisning. Han fandt, at Lærelysten var tiltaget meget i den senere Tid, især hvad Skrive- og Retskrivningsunderviisningen angaaer. Han underviser næsten hele Jule- og Sommerferierne et Par Gaardes Børn for 16 ß daglig.

I den senere Tid havde Læreren holdt Søndagsskole i den Rode, hvor Skolen holdtes. Heri understøttedes han af et Par unge Bondegutter, som havde været ved Præstegjældets høiere Almueskole. I Søndagsskolen underviistes i Skrivning, Regning og Retskrivning.

Skolen No. 3. (I samme Præstegjæld.)

For N. N. Rode er der paa Grund af særegne Forholde ansat en egen Lærer. Han er uddannet ved et Seminarium. Underviisningstiden er kun 8 a 9 Uger; men Børnene vare dog noget videre komne end i de før omtalte Skoler. Læreren pleiede at fortælle Børnene et Par Gange Lektien i Bibelhistorie (Herslebs), inden de fik den til Hjemmelæsning. Imidlertid begyndtes der ikke med Bibelhistorie, inden Katechismen og en Deel af Forklaringen er lært. Børnene øvedes baade i Hovedregning og Tavleregning. Flere af øverste Klasse skrive en god Haand og skrive ret godt af efter en trykt Bog. Næsten alle kunne skrive Sammenskrift, naar de forlade Skolen. Der er intet Hjælpemiddel for Underviisningen med Undtagelse af nogle Læsebøger (enkelte Ex. af Grøgaards og Knudzens).

Læreren har i de sidste 4 Aar til forskjellige Tider holdt Privatskoler paa forskjellige Steder i Roden. Denne Privatunderviisning omfatter ved Siden af den almindelige Skoles Gjenstande desuden Geographi, Fædrelandets Historie, Retskrivning og Udmaalingslære. Betalingen er 4 ß daglig for hvert Barn.

Skolen No. 4.

Den høiere Almueskole i Lands Præstegjæld har 2 Klasser, hver med eetaarigt Kursus. Skolen skal efter Planen gribe ind, hvor de almindelige Almueskoler standse. Adgang til Skolen staaer aaben for Børn og unge Mennesker mellem 10 og 20 Aar, og der vare Elever, som stode begge disse Aldersgrændser nær.

Underviisningen omfatter Religion, Historie (Fædrelandets og et Omrids af Verdenshistorien), Geographi (Fædrelandets fuldstændig og en Oversigt over den almindelige), Naturkundskab (kort Uddrag af Naturlæren og et Overblik over Naturhistorien), Modersmaalet (Læsning, forbunden med Fremsigen af udenad lærte Stykker; grammatikalsk Kundskab tilligemed Retskrivning; skriftlige Fremstillinger og Udarbeidelser tilligemed Øvelse i ogsaa mundtlig at fremsætte sine Tanker), Regning (de 4 Regningsarter i hele Tal og Brøk, Reguladitri samt nogen Øvelse i at udmaale Flader og Legemer), Skrivning og Tegning, Sang og Gymnastik.

Hvad den meddeelte Underviisnings Beskaffenhed angaaer, maa det naturligviis erkjendes, at der ikke mangler Anledning til at foretage Forbedringer. Navnlig mangler ogsaa denne Skole vel ikke Landkarter, men dog hensigtsmæssige Skolekarter, og deraf følger, at Underviisningen i Geographi ikke er saa anskuelig og saa tiltalende og vækkende, som den kan være. Der findes heller intet andet Hjælpemiddel ved Underviisningen i Naturkundskab end Lærebogen, og hvorvel denne (Guldbergs Indledning til Naturvidenskaben) for Naturlærens Vedkommende indeholder adskillige Tegninger, kan dog Underviisningen ikke blive isandhed vækkende og praktisk nyttig, naar der aldeles mangler Instrumenter. Men trods disse og enkelte andre Mangler fik jeg ved mit Ophold i denne Skole en meget gunstig Forestilling om dens Virksomhed i det Hele. Man overraskes ved at see, hvilke hurtige Fremskridt vore Bønderbørn med sin usædvanlige Lærelyst og Udholdenhed kunne gjøre under duelige Læreres Veiledning. Flere af øverste Klasse, hvoriblandt en Elev paa 15 og en paa 12 Aar, skreve aldeles feilfrit, hvad Retskrivning og Skilletegn angaaer. Hvorvel ogsaa Flere læste virkelig godt, saa var dog Læsningen maaskee det svageste Punkt, og det maa den vel altid blive i saadanne Skoler, saalænge som den ikke bringes til en høiere Fuldkommenhed i vore almindelige Almueskoler.

Det var glædeligt at see, med hvilken Opmærksomhed disse tildeels

voxne Mennesker lyttede til ethvert Ord, som blev talt, og at høre, med hvilken Tænksomhed de ofte udtrykte sig. Men paa den anden Side seer man ved Tilstedeværelsen i en saadan Skole med Beklagelse, at megen Tid og aandig Kraft er bleven spildt paa Grund af vort Skolevæsens mangelfulde Indretning. Havde Omgangsskolen haft en noget fuldkomnere Indretning og den høiere Skole, tildeels allerede som en Følge deraf, været lettere at naae, vilde disse Mennesker paa 18 og 19 Aar have staaet paa et ligesaa høit Udviklingstrin allerede i sit 14de eller 15de Aar. Selv om de da havde standset sin Skolegang og gaaet over i det praktiske Liv hver efter sin Stilling, vilde de dog, naar de fra Skolen havde medbragt den samme Lærelyst, som de nu lægge for Dagen, og derhos den der tilstrækkelig udviklede Evne til at lære af Bøger og af Livet, nu have besiddet en langt større Aandsudvikling, om end den største Deel af Tiden, siden de forlode Skolen, var bleven anvendt til legemligt Arbeide. En mangelfuld Indretning af Skolen er en Ødslen med den kostbare Ungdomstid.

Skolen No. 5. (I samme Præstegjæld.)

N. N. Rode. Læreren var 31 Aar; hans Løn 28 Spd. for 26 Ugers aarlig Underviisning. Børnenes Antal omtrent 30.

Først undervistes alle under Eet i Religion: Om Guds Tilværelse og Egenskaber. Katechisationen var ret god.

Hovedregning. Eleverne skulde reise sig efter hvert som de havde løst Opgaven hos sig selv. 7 (60 + 5)? En meget lang Pause — 1 reiste sig; lang Pause — atter 1 og saa 1 og nogle flere. Alle galt.

4 × 26? — Temmelig længe, især Enkelte. Kun 2 havde det rigtig. — Naar 4 Mennesker dele 98 ß. — hvormeget Enhver? Lang Pause; de Fleste rigtigt.

Naar 6 dele 1 Spd. hvor Meget faaer hver? — De Fleste rigtigt.

Kun øverste Klasse regner. Tavleregning bruges jævnsides med Hovedregning. Stor Sløsen med Tid og daarlig Kundskab.

Bibelhistorie. Stykket om Cain og Abel. Hver ramsede op sin Sætning, den ene efter den anden, ordret, tankeløst, tidt meningsløst. Derefter blev det gjennemgaaet. Næsten stedse svaredes paa Læ-

rerens Spørgsmaal med Bogens Ord. Læreren kunde ikke selv undvære Bogen. Dernæst examineredes i Stykket "Menneskenes Formerelse og Syndfloden". De ramsede hver sin Sætning. Undertiden tilføiedes til Begyndelsen af en Periode en Eftersætning, som først kommer fore i senere Stykker. Da og naar Børnene ikke kunde ramse videre, ledede Læreren dem ved ordret at læse op af Bogen Begyndelsen af den Sætning, som skulde ramses.

I øverste Klasse læse alle Bibelhistorie, de fleste den hele Bibelhistorie, men Adskillige kun enkelte Stykker af det gamle og det nye Testamente. I nederste Klasse begynde Enkelte med Bibelhistorie; Katechismen og ialfald en Deel af Forklaringen læses, inden Bibelhistorien paabegyndes.

Alle i øverste Klasse skrive, omtrent Halvdelen Sammenskrift, inden de forlade Skolen.

Læsning. Kun ganske faae Disciple af øverste Klasse læse saaledes, at de kunne antages nogenlunde at kunne opfatte Indholdet af en let Bog. Flere kunde ikke stave nogenlunde ordentlig.

Skolen No. 6. (I søndre Durdals Præstegjeld.)

N, N. Rode. 22 Børn tilstede. Læreren gav dem Halvdelen af et Kap. i Apostlernes Gjerninger til Gjennemlæsning (Øvelse til Indenadslæsning). De begyndte da at læse høiere og høiere, og tilsidst var der en reen Væddekamp mellem de 22 Munde om, hvem der kunde gjøre det bedst. Derpaa lod Læreren dem læse høit hver sit Vers, hvorunder der kun saaes paa den rette Læsning. Læsningen var hos endeel Børn nogenlunde taalelig, skjønt de alle vare svage i Stavningen. Lærerens Regel for Udtalen var, at intet Bogstav maatte udelades. Naar Barnet læste Ord som "Ting" med den sædvanlige Udtale, rettede Læreren det til "Ting" med en stærk Fremhævelse af "g"-Lyden som Efterklang. Læreren katechiserede derpaa over Budene ialmindelighed.

Dernæst hørte han dem i Herslebs Bibelhistorie, et Stykke af det gamle Testamente og et Stykke af det nye. Det viste sig dog, at kun yderst Faae kunde mere af det nye Testamente end de Par første Blade. Ogsaa i det gamle examineredes i det næst første Stykke "om Synde-

faldet." Børnene læste ordret op, hver sin Sætning, medens Læreren stod med Bogen og lod Øiet følge den for at kontrollere.

De aller Fleste eller maaskee alle begynde paa Skrivning, en Deel lære lidt Sammenskrift; men det saa temmelig kummerligt ud.

Regning læres ikke. Dog lod Læreren Enkelte lære lidt af Multiplikationstabellen udenad. Ved at prøve Børnene fandt jeg, at Flere blandt de Ældre dog kunde gjøre Rede for 5 + 7, 9 + 11, 21 + 23, 4 × 5 og 4 × 9, men derimod ikke for de høiere Tal multiplicerede med hverandre.

Læreren benytter en Stund daglig Bogen: "Begreber, vigtige, med Hensyn paa Religionsunderviisning og Forstandsøvelse i Almueskoler," hvoraf Skolen har et Exemplar, som Læsebog. Han lader hvert Barn læse høit et lidet Stykke, hvorhos han med det samme "lader dem lære Begrebet."

Med Hensyn til Lærernes Lønningsforholde i Søndre Ourdal bemærkes, at Omgangsskolelærerne underviſe 26 Uger aarlig. En af dem er lønnet med 17½ Spd. aarlig, 1 med 14 Spd., 1 med 13½ Spd. 1 med 13 Spd. og 4 med 12 Spd.

Skolen No. 7. (I samme Præstegjæld.)

N. N. Rode. Skolestuen er omtrent 9 a 10 Alen i hver Kant og omtrent 3 Alen høi. Der er en anden mindre Stue ved Siden af og derfor er der ikke Skorsteen, men Kakkelovn i Skolestuen, i hvilken desuden findes 3 store Skabe, en bred Seng og en Væverstol. Der ere 4 smaae Vinduer, alle tilspigrede. Døren staaer oppe til Sideværelset, hvor der koges paa Skorstenen og hvor tvende Skomagere banke med sine Hammere. Skolebørnenes Antal er 27. Desuden er der 5 af Gaardens Børn og adskillige voxne Tilhørere, hvoraf Nogle ryge en hæslig Tobak. Atmosphæren er trykkende, til sine Tider næsten utaalelig. Den Deel af Værelset, som Skolebørnene indtage, er omtrent 7 Alen langt og 4 Alen bredt. De sidde i 2 Rader, mellem hvilke et 2 Alen langt Bord.

Læreren begynder Underviisningen med at læse op en Bøn. Derpaa synges et Par Vers af en Morgenpsalme.

De Ældste sættes nu til at læse over for sig selv i Johannes Evangelium, 2 a 3 om hver Bog. Alle læse høit. Under Overlæsningen springe de to Elever, som sidde mig nærmest, fra Johannes Ev. 1ste Vers til Lucæ Ev. 41de, som nemlig staaer øverst paa Sidens følgende Spalte. De Yngre i Klassen, omtrent Halvdelen, læse over i Bibelhistorien paa forskjellige Steder.

Læreren sidder for det Meste og seer paa Børnene; undertiden lytter han til Enkelte, som læse i Bibelhistorien og retter dem. Flere, især hvor de ere 3 om 1 Bog, læse ikke i lange Stunder. Undertiden læser en Enkelt af de tre og de Andre høre eller lade som de høre efter. Efter en halv Times Forløb lader Læreren de Ældste læse op hver sit Vers af de 30 første Vers af Joh. Ev. Nogle læste hvert enkelt Ord nogenlunde reent. Mange læste især Navnene aldeles paa en Slump f. Ex. Elias for Esajas. Stundom rettede Læreren det, stundom ikke.

Alle Børnene tage Psalmebogen (Guldbergs), ialmindelighed 2 om hver, og slaae op Evangeliet for første Søndag i Advent. Den første Øvelse er nu, at hvert Barn staver sin Stavelse, uden at disse Stavelser lægges sammen til Ord. De Ældste stave vel ialmindelighed rigtig, men lægge dog ogsaa ofte Bogstaver til en Stavelse, hvortil de ikke høre, læse x for z o. s. v. Paa denne Maade staves Ev. til Ende. Derpaa begyndes forfra, idet hver fremsiger sin Stavelse uden at nævne de enkelte Bogstaver; dog maatte især de Yngre ofte stave paany. Efter denne Øvelse pleier Læreren ellers at lade dem læse hver sit Punktum; men "her ere ingen slige Punktummer."

Nu kommer Bibelhistorie (Herslebs bruges). Der spørges om Skabelsen paa de forskjellige Dage. Enkelte vide ikke, hvor vi see "Himmelen med dens Skyer." "Have" og "Søer" blive forklarede af Læreren ved Gjentagelsen af de samme Ord. Der udvikles gjennem Spørgsmaal og Svar, hvad Græs, Urter og Træer er. Naar et Barn har ordret fremsagt, hvad der staaer i Bogen om Skabelsen paa en Dag, maa enten det samme eller et andet Barn gjentage de Gjenstande, som bleve skabte, og hvortil de skulde tjene.

Læreren gaaer over til 1ste Troes-Artikel. En Pige, som for har viist sig meget udygtig i Læsning og Stavning, ramser op hele Artikelen og Luthers Forklaring over den vistnok paa en Maade, som vækker den Forestilling, at hun ikke forbinder Tanker med Ordene, men dog uden at standse mere end 1 Gang. (Under Katechisationen herover be-

gynder en lydelig Samtale mellem Gaardens tilstedeværende Smaa-børn.) Læreren spørger f. Ex. "Hvad gjør Gud mere end at opholde alle Ting, som ellers maatte forgaae?" — "Han forstrækker overflødigen Klæder, Sko" o. s. v. Flere Børn maae gjentage, hvert sit Ord i Opregningen, idet Læreren spørger: "hvad forstrækker Gud overflødigen? Du!" Klæder. "Du!" Sko o. s. v. Til Slutning siger Læreren: "Troer du, det er sandt, dette? — "Ja." — "Hvorfor? Staaer der ingen Bekræftelse paa det?" — "Jo." "Det er altsammen baade vist og sandt i alle Maader."

Der gaaes over til Regneunderviisningen. Døren bruges som Vægtavle. Læreren skriver 53. "Hvad er det?" — "Tre og halvtreds." — "Naar vi nu vil have et Tal, som betegner Hundreder, hvor skal det staae? — "Paa venstre." — "Nu vil jeg lægge 3 til. Hvor skal jeg sætte det?" — Under 3. — Saaledes ogsaa med 2 Tiere og 1 Hundreder. Læreren skriver selv, men forsøger dog først at fremlokke Svarene fra Børnene. Tre a fire af de Ældste siges at kunne de 4 Species og mange af Eleverne kunne lidt af det, som netop nu regnes paa Døren, men ogsaa kun lidt. Somme have en Tavle. Der begyndtes sidste Høst paa Skrivning. De Fleste lære at skrive Bogstaver og Adskillige lidt Sammenskrift. — Hermed er Skolens Underviisningscyklus gjennemgaaet.

Det Skoledistrikt, hvortil denne Skole hører, har 3 Roder, No. 1 med 35 Børn over 7 Aar, No. 2 med 65 og No. 3 med 31. Roden har en Længde af mere end ½ Miil. Den er derfor i Praxis saa godtsom deelt i 2 Dele, hvoraf den nordre Deel har omtrent 5 Ugers, den søndre Deel omtrent 3 Ugers aarlig Underviisning. Dog søger den søndre Halvdeel ogsaa Skolen, naar den er paa den nærmeste Gaard i Roden No. 3. Distriktet, som i 1837 var deelt i 5 Roder, men nu i 3, er nu akkurat ligestort som da. Afstanden er derfor ogsaa i den ene af de to andre Roder saa stor, at Skolen ikke kan søges af alle Rodens Børn. Det har saaledes alt Udseende af, at man har villet gjøre Lovens Fordring Fyldest paa den nemme Maade, at man paa Papiret skriver 3 Roder istedetfor 5, uagtet en tilsvarende Forandring i Virkeligheden ikke finder Sted og ikke kan finde Sted.

Skolen No. 8. (I samme Præstegjæld.)

N. N. Rode. Rodens Børn vare sammenkaldte til en extraordinær Skole. Undervisningen var omtrent af samme Beskaffenhed som i de nys omhandlede Skoler. Som Læsebøger brugtes ialmindelighed Testamentet og Psalmebogen; men desuden ogsaa Platons Geographi og Hansens praktiske Veiledning, hvoraf Skolen eiede et Exemplar. I Hansens Veiledning benyttedes til Øvelse i Indenadslæsning just et af de Stykker, som ere trykte med feilagtig Orthographi (P. 74 "Bo er sterkest;" — sagde Hvinden — — "Kullen," "fleere" o. s. v.)

Skolen No. 9. (I samme Præstegjæld.)

Søndre Ourdals Præstegjæld har ogsaa en Fastskole, men Lærerposten er, skjønt Skolen ligger ved Hovedkirken, ikke forenet med Kirkesangertjenesten, da Kirkesangeren er ansat før 1827. Læreren, en Seminarist, har 80 Spdlr. i Løn og fri Bolig. Skolen havde først begyndt sin Virksomhed faa Uger, førend jeg besøgte den. Alt hvad jeg saa og hørte af Læreren tydede paa, at Skolen, forsaavidt det afhang af ham, vilde kunne blive en god Skole. Men de ydre Forholde ere ikke gunstige. Blandt de i Skolekommissionen vedtagne Bestemmelser angaaende Skolen er ogsaa den, at "Skolen skal have hele Præstegjældet til Distrikt, saa at de større Børn kunne have et Sted til en videre gaaende Undervisning, og vil man beholde de Skoledistrikter som ere." Adgangen er fri.

Skolen var deelt i 2 Klasser. I den øverste Klasse vare flere konfirmerede Elever. Nogle faae Børn vare saa langveisfra, at de vare indløgerede i Nærheden af Skolen. Men trods den ovenfor citerede Beslutning om, at Skolen skulde have den Opgave at meddele en videre gaaende Undervisning til Præstegjældets Børn ialmindelighed, var dog den store Fleerhed fra det omliggende Distrikt. Disse Børn søgte Fastskolen den ene Dag og den anden Dag Omgangsskolen!! Og trods Skolens høiere Bestemmelse havde Skolekommissionen ikke tænkt paa at anskaffe en Læsebog. Det nye Testamente benyttedes ogsaa her som Øvelsesbog ved Indenadslæsningen!!

"Foruden Fastskolen ved Hovedkirken, til hvis lavere Klasse der hensigtsmæssigen kunde henlægges en Deel af det omliggende Distrikt,

vilde det være ønskeligt at faae Fastskole oprettet ved Reinlids Kapel. Vistnok et halvt Hundrede Familier ere der bosatte saa nær ved hverandre, at de med Lethed kunne søge den samme Skole. Udparcelleringen af Eiendomme er gaaet til det Yderste i Søndre Ourdal. Der ere saaledes Selveiere, som svare 2 ß. i Afgift til Præsten. Som en Følge af dette Udparcelleringssystem er her Overbefolkning og Fattigdom. Udvandringen foregaaer derfor ogsaa i det Store. Jaar have allerede nu (i Begyndelsen af Mai 1852) omtrent halvtredie Hundrede Personer løst Pasfe for at reise til Amerika. Jeg har ogsaa hørt mange Fortællinger, som vise, at den, Fattigdom og Overbefolkning ialmindelighed ledsagende, Dovenskab og moralske Fordærvelse ikke heller her er udebleven. Men Folket er aandslivligt og arbeidsdygtigt, og jeg antager derfor, at et vel ordnet og vel udstyret Skolevæsen her vilde komme til at bære velsignelsesrige Frugter. Hvad enten de tilvorende Unge skulle vandre ud fra Hjembygden for at søge sit Brød eller de skulle forblive der, maa man ønske og søge at hæve dem til et høiere Trin af religiøsmoralsk og intellektuel Udvikling end det, hvorpaa Befolkningen nu staaer. Men som Middel hertil er det ogsaa af Vigtighed fra Barndommen af at fremkalde Arbeidsomhedens Vane hos dem. Dette er nu ret egentligen Hjemmets Opgave; men hvor Hjemmet ikke kan eller vil løse denne Opgave, maa det erkjendes for ønskeligt, om Skolen ogsaa i denne Henseende kunde ialfald for en Deel overtage Børnenes Opdragelse. Hvorvidt dette er muligt for Skolen, derom vil det blive min Pligt til en anden Tid at udtale mig. Her vil jeg kun bemærke, at der vist er faae Steder, hvor det gjøres mere fornødent end i Søndre Ourdal, og fra Lokaliteten lægges færre Hindringer iveien derfor end navnligen i Reinlid."

Skolen No. 10. (En Omgangsskole i Stange Præstegjæld.)

Rode N. N. Til Skoleværelse brugtes en meget stor Stue, hvor tvende Skomagere sade uden dog at forstyrre synderligt.

Af Rodens 18 Børn vare 13 tilstede, alle paa 1 nær Huusmandsbørn, men velklædte.

Læreren lod dem først øve sig i Indenadslæsning, hver enkelt for sig, 4 i Bibelen, 2 i Forklaringen, 3 i Guldbergs Psalmebog, 2 i Hers-

lebs Bibelhistorie, 1 i Katechismus og 1 i Grøgaards Læsebog. Af de 4, som læste i Bibelen, læste de tre det samme Stykke. Da de havde læst over sagde hver for sig fra Kl. 9 til 10½, begyndte Oplæsningen for Læreren. Denne medtog 2 Timer. Læsningen var ikke synderlig god. Alle kunde paa en Maade læse uden at stave; men naar de undertiden fik et Ord at stave, gik det ikke godt. Der vare ogsaa slemme Ord f. Ex. Vevelererne (udtalt af alle, ogsaa af Læreren: Verlerne), Paulun, Tabernakel, Cherubim (læst som Serubim). Under Oplæsningen katechiserede Læreren over Indholdet i dogmatisk og bibelhistorisk Retning. Om Stedernes Beliggenhed (f. Ex. Kapernaum) kunde der ikke blive Tale, da Børnene ingen geographiske Forestillinger havde.

Ingen af dem, som læste andre Bøger end Bibelen, fulgtes ad. Den ene Pige, som læste i Forklaringen, var 12 Aar gammel. Hun var Lægdslem paa Gaarden siden ifjor. "Da læste hun i ABCen." Hun læste de simplere Ord saa nogenlunde; men Stavningen kunde hun ikke komme ud af. "Been" og lignende Stavelser vilde hun altid have til 2 Stavelser. Her toges der fra Lærerens Side kun Hensyn til Oplæsningen, ikke til Indholdet.

En liden Person paa 8te Aar læste derefter op sit gjennemlæste Stykke, 28de Psalme i Guldbergs Psalmebog, hvor Sprogformer som: — "Følg efter mig, Forbarmere", ere hyppige.

En Pige i det 13de Aar læste op to Sider i Grøgaards Læsebog, som tilsammentagne med Fradrag af Anmærkningerne udgjorde omtrent 1 Side. Den sagte Overlæsning deraf havde iforveien sysselsat hende i mere end 2 Timer. Hun læste ikke godt og forstod Intet.

Efter noget mere end 3 Timers Forløb fik Børnene en halv Time fri. Naar man vil undersøge, hvor megen Undervisning hvert Barn havde faaet i de forløbne Timer, maa man erindre, at 3 fulgtes ad og altsaa nøde Fællesundervisning. Man maa altsaa fordele hele Tiden mellem 11 Afdelinger for at finde den Tid, som gjennemsnitsviis anvendtes af Læreren til Nytte for hver Enkelt. Der faldt saaledes omtrent 9 Minutter i Gjennemsnit paa hvert Barn. Men nu stode alle disse Børn i Læsefærdighed hverandre saa nær, at de alle med Lethed kunde have fulgtes ad, naar de havde haft en hensigtsmæssig Læsebog. Naar da Læreren derhos ikke havde ladet dem sidde og læse over paa egen Haand for at øve sig i Indenadslæsning, Noget, som under slige

Forholde er værre end ingen Overlæsning, vilde Børnene have faaet 20 Gange mere Underviisning, end de fik, i Løbet af disse 3 Timer.

Efter Hviletiden anvendtes henved en Time til Stavesvelser. Da benyttedes Grøgaards Læsebog. I denne Tid staveses ikke fuldt 1 Side igjennem. Det første Ord "Jesus" behandledes paa følgende Maade: J—e (Je), s—u—s (sus) — "Jesus." "Fleerstavelsesord," "Vokalerne e og u," "Konsonanterne J, s og s." Paa samme Maade behandledes hvert enkelt Ord; ingen Sammenlæsning gik forud eller fulgte efter.

Derefter fik Børnene en Hvilestund paa 1½ Time. De to sidste Timer anvendtes til Katechismus med Forklaringen og Bibelhistorie. Der examineredes i 1ste Troens Artikel. Børnene misforstode meget, og Spørgsmaalene kom heller ikke altid i den bedste Form. Men dette var især Tilfælde uder den bibelhistoriske Underviisning. Læreren begyndte med at fortælle Historien om Ruth. Fortællingen var dog aldeles blottet for Fortællertonen og kun en næsten ordret Gjengivelse eller rettere Oplæsning af Herslebs Bibelhistorie. Under Examinationen forekom som sædvanligt en Mængde Spørgsmaale saadanne som: Hvad var Boas i Forholdet til Ruth?", hvorpaa Svaret skal være: "barmhjertig." Examinationen bestaaer i en Række af saadanne mere eller mindre heldige Spørgsmaal, men aldrig i at fordre en Gjenfortælling.

Lærerens Løn er 25 Spdlr. for 41 Ugers aarlig Underviisning.

Skolen No. 11. (En Omgangsskole i Stange Præstegjæld.)

Rode N. N. De skolepligtige Børns Antal er 15, hvoraf 3 søge Sognets faste Skole. 11 Børn (6 Gutter og 5 Piger) vare tilstede: hvoraf 3 fra andre Roder. De 7 af de 11 fulgtes ad og læste i Grøgaards Læsebog (om Saul og David). De læste hver sin Sætning og de vanskeligere Ord forklaredes. Blandt Spørgsmaalene vare ogsaa her saadanne som: "Hvad var det Mephiboseth bestandig skulde?", hvorpaa alene maatte svares: "Sidde ved Kongens Bord." Disse 7 Børn vare mellem 8 og 15 Aar. De læste ret brav.

2 Piger, omtrent 11 Aar gamle, læste indenad i Forklaringen. Det viste sig imidlertid, at ingen af disse kunde læse et enkelt Ord nogenlunde rigtigt og de forstode Intet. Saaledes fortalte de under Kate-

chisationen, at Gud var et Væsen ligt os; at Gud ikke var til o. s. v. Disse Piger læste hver paa sit Sted i Bogen.

En 3die Pige (i det 13de Aar) læste (indenad) Forklaringen over det 7de Bud. Hun kunde ikke læse op nogenlunde rigtigt, skjønt hun havde siddet flere Timer og læst over paa egen Haand. Hun forstod ogsaa kun lidet; vidste ikke hvad man kalder den, som stjæler o. s. v.

Alle paa 4 nær læste Forklaringen udenad, og disse 4 læste Katechismus, men benyttede derhos Forklaringen til Indenadslæsning.

Jeg lod dem derpaa alle læse i Nissens Historie, som jeg bragte med mig, Stykket Olaf den Hellige (Pag. 132 og 33). Ikke een, selv ikke af dem, som havde læst godt i Grøgaards Læsebog, læste saaledes, at han kunde faae nogen Mening ud af det, han læste. De tre Piger, som læste udenad i Katechismen, kunde her ikke læse et eneste Ord.

Den ældste Gut paa over 15 Aar, der havde svaret som en af de bedste under Lærerens Analyse af Læsebogen og som læste ret godt op af Grøgaards Læsebog, kunde aldeles ikke komme ud af de fleste Ord i de første Linier (Harald, Haarfagre, fuldendte o. l.) Ingen vidste at sige, hvor Ringerike er, og kun een kunde og det efter langvarig Ledning fra min Side nævne Navnet paa det Land, der laa "paa den andre Sia af Mjøsa."

Ingen af Børnene lærte at skrive eller regne. Lærerens Løn er 25 Spdlr. for 40 Ugers Underviisning.

Skolen No. 12. (En Omgangsskole i Stange Præstegjæld.)

N. N. Rode. De skolepligtige Børns Antal er 16, hvoraf 4 søge Sognets Fastskole.

Tilstede ere 13 (7 Piger og 6 Gutter), hvoraf 3 fra andre Roder. 3 ere Gaardmandsbørn og 3 Lægdsbørn. Af disse 13 læse 10 Grøgaards Læsebog (Jesu Fødsel og Joh. den Døber); 2 andre læse indenad i Katechismen; de vare placerede hver ved sin Bordende mellem de øvrige Børn, og medens disse have Læseøvelser for Læreren, læse de halvhøit. De, som havde Grøgaards Læsebog, læste op hver sin Sætning, og der katechiseres over Indholdet.

Den 13de, en liden Gut, skrev Bogstaver.

Et af Børnene, omtrent 14 Aar, læste ret godt i Nissens Historie,

nogle andre ogsaa nogenlunde vel. Et Barn paa 8½ Aar, som havde lært Katechismen til 3die Artikel, kunde til Nød læse enkelte af de letteste Ord; en anden i samme Alder, som havde lært udenad hele Katechismen til Huustavlen, kunde ikke læse bedre.

En Gut paa 17 Aar læser hvert andet eller tredie Ord reent galt. Han gjætter ofte. Han har læst Katechismen, Forklaringen og Bibelhistorie til den 10de (9de Stykke handler om Joseph). Han er Lægdsbarn paa Gaarden og er af Præsten viist tilbage fra Konfirmationen.

Et Par andre, omtrent 14 Aar gamle, som havde lært alle Bøgerne udenad, læste forholdsviis nogenlunde vel, dog mange Ord reent galt. Lærerens Løn er 20 Spdlr. aarlig for 42 Ugers Underviisning.

Skolen No. 13. (En Omgangskole i Stange Præstegjeld.)

I Districtet, der har 7 Roder, ere 170 Børn over 7 Aar. Ingen Gaard i Districtet ligger længere end ¼ Miil fra Sognets Fastskole.

I Skolen vare 16 Børn tilstede; ingen Gaardmandsbørn, 1 Lægdsbarn.

Der examineredes over Bibelhistorie og Troens Artikler. Læreren, en noget ældre Mand, syntes at meddele mere af sit Eget end Lærerne i de Skoler, jeg havde besøgt de foregaaende Dage. Han talte ogsaa et mindre strængt Bogsprog, og Børnene syntes at have fattet og tilegnet sig det Lærte i høiere Grad end i de før omtalte Omgangsskoler.

Flere have lært at skrive, ingen at regne.

Skolen No. 14. (En Fastskole i Stange.)

Disciplenes Antal er henved 40. Læreren, som er Kirkesanger ved Hovedkirken, har en Assistent. Hertil benyttes en Gut, der har gjennemgaaet Fastskolen og som skal uddannes til Omgangsskolelærer. Læreren har ham i sit Huus og forsyner ham med Klæder mod at erholde 30 Spdlr. aarlig af Skolekassen. Kirkesangeren bortdrages imidlertid jævnlig fra Skolen paa Grund af Forretninger i Kirken, hvor ogsaa ofte ministerielle Forretninger afholdes for Annexsognets Indvaanere. Formandskabsmøder, Fattigkommission o. s. v. holdes i et Værelse over

Skolen og foraarsage en stor Forstyrrelse for samme. Der er nu udkastet en ny Plan for de faste Skoler (de ere alle uden Distrikt, altsaa Præstegjældsskoler eller rettere Sogneskoler), hvorefter Underviisningstiden skulde indskrænkes til 5 Timer daglig; men man havde ikke tænkt paa at henlægge de ministerielle Forretninger til efter Skoletiden. Derimod forhøies efter den nye Plan Fordringerne til Forkundskaber, inden Optagelse kan foregaae, dog kun ganske lidet. Hidtil har Fordringen kun været, at Barnet kan læse nogenledes i Bog og har lært Katechismus. Hertil føier den nye Plan lidt Øvelse i Skrivning (saavidt jeg erindrer dog kun at skrive Bogstaver), men ikke Regning.

Læreren gav, da jeg kom til Skolen, Underviisning i Regning. Han benyttede Vægtavlen og gjorde Underviisningen til en Fællesunderviisning for den hele øverste Afdeling. Det var et Reguladitri-Stykke; Theorien udvikledes under Regningen. Imidlertid havde den lavere Afdeling Skrivning under Assistentens Tilsyn. — Dernæst havde hele Skolen Retskrivningsøvelser, idet Læreren dikterede de Øverste nogle Linier og derpaa lod de Yngre følge med og see i Stilebøgerne, medens det Skrevne blev gjennemgaaet Ord for andet.

I 3die Time havde øverste Afdeling Historie. Christian den 4des Historie efter Fayes Udtog var lært udenad. Dette examineredes heelt igjennem 3de Gange. Det var ogsaa udelukkende en Examination og ikke Underviisning. Kun de Børn, der sade lige ved den Examinerede, kunde høre hvad der sagdes, da den lavere Afdeling til samme Tid havde Indenadslæsning under Assistenten og Værelset ikke var saa stort, at der kunde blive et tilstrækkeligt Mellemrum mellem begge Afdelinger. Gjengivelsen af Historien var næsten aldeles ordret, og Stoffet var ikke gaaet over til at være Elevens aandige Eiendom, hvorvel Læreren, der er en forstandig og duelig Mand, forklarede vanskelige Ord og Udtryk.

En væsentlig Mangel ved Indretningen med Assistent er det, at det ikke er Læreren paalagt at give ham fortsat Underviisning. Da han derhos kun bruges til at skjære Penne og overhovedet føre Tilsyn samt til at øve de yngre Børn i Indenadslæsning, kan man ikke sætte stor Priis paa denne Uddannelse. Der er tvertmod Grund til at befrygte, at en saadan Oplærelse for Lærerkaldet maa udarte til en maskinmæssig Dressur. Og dog anseer jeg det for utvivlsomt, at Skolens Lærer her vilde være istand til med Held at uddanne vordende Omgangsskolelærere, naar man ordnede Skolens Forholde med denne Bestemmelse for

Øie, og man derhos sørgede for, at Læreren fik saadanne Kaar og overhovedet sattes i en saadan Stilling, at al hans Hu og Tragten kunde holdes indenfor Skolelivets Sphære.

Foruden Fastskolen ved Hovedkirken er der ogsaa en Fastskole i Otterstad og en tredie i Nærheden af Korsødegaarden. De ere begge i det Væsentlige indrettede paa samme Maade som Hovedsognets. Fastskolerne have tilsammen 82 Skolebørn (42 i Hovedsognets og 20 i hver af de to andre.)

I Distrikterne omkring Fastskolerne synes at vise sig nogen Tendents hos Gaardbrugerklassen til at springe Omgangsskolen forbi og kun benytte Fastskolen. Dette kan kun modvirkes ved at opstille tilstrækkelig høie Fordringer paa Forkundskaber ved Optagelsen i Fastskolen.

En Hindring for, at de fattigere Børn skulle kunne søge Fastskolen, er det ogsaa, at der for hvert Barn skal erlægges 1 Favn Ved og ½ Spdlr. aarlig til Læreren.

Som en væsentlig Mangel ved Skolevæsenets Ordning i Stange maa det fremhæves, at Distrikterne ere inddeelte i for mange Roder. Fire Distrikter have nemlig 7 Roder og 3 have 6 Roder hver. Talmindelighed falde derfor ikke mere end 36 Underviisningsdage paa hver Rode, ja der ere Roder med 30 og 24 Dages aarlig Underviisning. Nu ere Forældrene ikke forpligtede til at sende Børnene i Skole udenfor Roden, og Skolevæsenets Ordning legaliserer saaledes Skoleforsømmelser i det Store. Det er ikke let at see, hvad der har bevæget Vedkommende til at træffe denne Indretning af Skolevæsenet, der har bestaaet i mange Aar, og det saa meget mindre, som flere Roder uden Betænkelighed kunde slaaes sammen til een og vistnok i de aller fleste Distrikter Rodernes Antal ved en Omregulering formindskes fra 7 eller 6 til 5 eller 4.

Ordningen af Skolevæsenet i Stange, hvor der holdes Omgangsskole i 40 til 41 Uger aarlig i hvert Distrikt, foranlediger mig til den Bemærkning, at man altsaa ikke her betragter Arbeidsforholdene som en væsentlig afgjørende Hindring for at søge Skolen undtagen i en forholdsviis kort Tid af Aaret.

Romedals Præstegjæld

er inddeelt i 5 Skoledistrikter.

Til den faste Skole henhører Distriktet No. 1. Her vare i det forløbne Aar 102 skolepligtige Børn. Veilængden for Børnene fra Udkanterne af dette Distrikt varierer mellem ¼ og ½ Miil.

I Skoledistriktet No. 2. (Sydbygden) var 95 skolepligtige Børn. Dette Distrikt er deelt i 3 Roder. 1ste Rode er ⅛, 2den Rode er ¼ og 3die Rode ¼ Miil lang.

I Distriktet No. 3 var 94 skolepligtige Børn i 4 Roder. 1ste Rode er omtrent ¼, 2den Rode ⅜, 3die Rode ⅜ og 4de Rode ¾ Miil lang.

I Skoledistriktet No. 4 vare 95 Børn i 4 Roder. 1ste Rode omtrent ¼, 2den ¼, 3die lidt over ¼ og 4de Rode henved ¼ Miil lang.

I 5te Distrikt vare 84 Børn; 4 Roder; 1ste Rode er ¼, 2den ⅛, 3die ⅞ og 4de 1¼ Miil lang.

Ovenstaaende Oplysninger ere godhedsfuldt meddeelte mig af vedkommende Præst.

Skolen No, 15. (En Omgangsskole i Valset eller Tomter Annex til Romedal.)

Skolen holdtes paa en Gaard, som ligger omtrent i Midten af den efter Præstens Opgivende ½ Miil lange Rode. Intet Barn kan saaledes antages at have mere end ¼ Miil til Skolen. De skolepligtige Børn vare ikke endnu (Marts Maaned) indførte i Journalen for 1853. Derimod viser Journalen 34 skolepligtige Børn i 1852. Antallet er vel iaar omtrent det samme. Kun 8 Børn ere tilstede, hvoraf 1 fra Roden No. 4 og 1 fra Roden No. 2, altsaa kun 6 Børn tilstede af de 34 skolepligtige. Af Rodens Børn lære 3 at skrive Bogstaver; men ingen Sammenskrift; ingen lærer at regne.

3 af de tilstedeværende ere Gaardmandsbørn, 2 ere Sønner af en Selveier paa en liden Plads, 1 Pige er Lægdslem der, hvor Skolen holdes, og 1 Pige (15¼ Aar) følger Skolen i hele Distriktet.

3 af Børnene stavede i ABCen; de 2 vare Gutter paa omtrert 10 Aar, den 3die hiin Pige paa 15¼ Aar, som fulgte Skolen. Hun havde ikke været i Skolen før sidste Nytaar, og stavede ogsaa ganske middelmaadigt i den Deel af ABCen, hvor Stavelserne ere adskilte fra hverandre. Pladsen, hvor hun har været i de sidste 4 Aar, ligger vel noget afsides, men ikke meget langt fra flere Gaarde, hvor Skolen holdes. Hun kunde imidlertid baade Katechismen og Forklaringen udenad. Hun havde lært dem derved, at man havde læst høit for hende hjemme. Det var imidlertid nødvendigt at spørge med Bogens Spørgsmaal, hvis man

vilde erholde Svar. Læreren gjorde hende heller ingen Vanskeligheder; thi hans Examination bestod udelukkende i at fremsige Bogens Spørgsmaal, og Børnenes Svar, forsaavidt der kom noget, vare altid ordret stemmende med Bogens.

En Gut, omtrent 15 Aar, (fra Roden No. 2) havde lært Bøgerne udenad. Han læste op af Lucæ Ev. 8 Kap., hvor han jo vistnok læste flere Ord galt, men ikke i den Grad, som da jeg lod ham læse i Smith Hjorts Læsebog (1ste Deel) Pag. 110. Han gjorde der "Posthuset" til "Paasken," "Papiret" til "Paasket," "Jakob" først til "Johannes," derpaa til "Joseph." Ordene "Engang," "mødte," "paastaaelig" og fl. læste han reent galt.

En Pige paa 12 Aar (fra Roden No. 4) skulde læse i Hjorts Læsebog. Hun gjør "hos" først til "holder" saa til "hold" og videre paa denne Maade. Kun enkelte Ord læste hun rigtigt; og var iøvrigt ikke istand til at stave sig frem. Jeg lod hende derpaa læse i Pontoppidans Forklaring 2den Tavle (Pag. 18). Hun farer da meget hurtigt afsted; men hun tilføier Ord, som ikke staaer, ja en heel Sætning, og derhos udelader hun meget hyppig Ordenes sidste Stavelser, forsaavidt hun iøvrigt læser dem rigtigt. Paa et andet Sted læste hun ret taalelig; men hun kunde aabenbar det Hele udenad fra Katechismen. Paa et 3die Sted af Forklaringen, som hun ikke kunde udenad, læste hun derfor meget daarligt.

Et Barn paa 10 Aar, (Lægdsbarn), læser korte Ord nogenlunde rigtig, men aldeles ikke Ord som "trættekjær," "paastaaelig" o. l. Ofte tager hun ogsaa Feil af Censtavelsesord.

En Pige paa 8 Aar læser i Forhold til sin Alder ret vel.

Hendes Søster paa 10 Aar læser et Stykke i Hjorts Læsebog meget vel og gjengiver mig Indholdet, naar jeg spørger om hvert enkelt Led af Fortællingen.

Naar Læreren øvede Børnene i Indenadslæsning, lod han dem læse hver i sin Bog. Skolen havde et Exemplar af det Nye Testamente, 1 af Knutzens Læsebog og 3 af Herslebs Bibelhistorie (efter Journalen mange flere Bøger). Disse Bøger tilligemed Katechismen og Forklaringen benyttedes som Læsebøger. Børnene læste høit alle paa een Gang. Nu og da gav Læreren Agt paa enkeltes Læsning og rettede Feilene.

Examinationen bestod ene og alene i, at han læste op Spørgs-

maalet af Bogen og Børnene Svarene, forsaavidt de kunde ramse dem. Bibelhistorie var der ingen Tanke om.

Som ovenfor bemærket lærte 3 af Rodens Børn at skrive Bogstaver, men ingen Sammenskrift og ingen Regning.

De tilstedeværende 8 Børn med Undtagelse af den 10aarige flinke Pige oplyste, at der i deres Hjem hverken fandtes Bibel eller Testamente.

Læreren formeente, at de fraværende Børn "læste" omtrent saaledes som de tilstedeværende.

Rodens 34 skolepligtige Børn havde efter Journalens Udvisende i eet Aar gjennemsnitlig søgt Skolen i omtrent 8½ Dage:

1	havde	søgt Skolen	i 30	Dage.
1	—	—	= 22	—
1	—	—	= 21	—
1	—	—	= 19	—
1	—	—	= 18	—
1	—	—	= 16	—
1	—	—	= 15	—
1	—	—	= 13	—
3	—	—	= 12	—
1	—	—	= 11	—
3	—	—	= 9	—
1	—	—	= 8	—
1	—	—	= 7	—
3	—	—	= 6	—
1	—	—	= 5	—
3	—	—	= 4	—
1	—	—	= 3	—
3	—	—	= 2	—
1	—	—	= 1	—
5	—	—	= 0	—

Af de 34 Børn vare 4 lidt under 9 Aar, de øvrige mellem 9 og 16 Aar.

I Roden No. 4, som er 1¼ Miil lang, var der efter Lærerens Udsigende kun holdt Skole i 4 Uger. Journalen udviste, at af de 14 skolepligtige Børn havde 2 nydt Underviisning i 1 Dag og 3 i 4 Dage; men dertil skulde efter Lærerens Udsigende føies 2 Børn, hvis Skolegang ikke var anmærket, hver med 5 Dage. 7 Børn havde altsaa søgt Skole

og 7 ikke. Middeltallet af Skoledage paa hvert Barn er omtrent 3½ Dage. Den meddeelte Oplysning om Localiteten i denne Rode viser imidlertid, at Lovens Bestemmelse om Skoletiden er uanvendelig i dette Tilfælde. Det er dog beklageligt, at Loven ikke udtrykkelig tilsteder Undtagelser fra Regelen under saadanne Forholde.

I Roden No. 2, der er ½ Miil lang, var Forholdet omtrent som i No. 3.

I Roden No. 1, som er ¼ Miil lang, og havde 31 skolepligtige Børn, var Forholdet endog ugunstigere end i No. 3.

Efter disse Oplysninger om Skoleforholde i Valset kan man ikke gjøre sig store Forestillinger om Indvaanernes Oplysning. Det er ogsaa en Kjendsgjerning, at den store Fleerhed af dem har ladet sig i Bund og Grund ødelægge af Aagerkarle, som have benyttet sig af deres Uforstand til sin egen Fordeel. Det var ogsaa her, at en Mængde Mennesker for nogle Aar siden lode sig forlede til ulovlige Foretagender, hvorfor de have maattet gjøre Bod i Fængsler og Tugthuus.

Dagen efterat jeg havde besøgt den nu omhandlede Skole i Valset, reiste jeg hen til en af de Gaarde i Hovedsognet Romedal, paa hvilke der skulde holdes Omgangsskole. Jeg erfarede imidlertid der, at alle 3 Skoler i Hovedsognet vare lukkede den Dag, hvortil Aarsagen angaves at være den, at Konen paa en af Bygdens større Gaarde blev begraven, ved hvilken Leilighed den ene af Omgangsskolelærerne skulde forrette ved Kirken i den syge Kirkesangers Sted og den anden i Begravelseshuset.

Skolen No. 16. (En Omgangsskole i Romedal.)

N. N. Rode. Skolen har 4 Ex. af det nye Testamente, 4 Ex. af Grøgaards Læsebog, 6 Ex. af S. Hjorts Læsebog (1ste Deel), 12 Ex. af Herslebs Bibelhistorie og nogle Ex. af Hansens ABC.

Af Rodens 33 Børn vare 13 tilstede, hvoraf 2 vare Huusmandsbørn; de øvrige vare Gaardmænds eller smaae Selveieres Børn. Alle disse Børn oplyste, at der i deres Hjem hverken fandtes Bibel eller Testamente. Nogle faae Børn læste Bibelhistorie, flere Skrivning, men ingen Regning. I Aarets Løb har en af Rodens Børn slet ikke søgt

Skolen, 6 i 1 til 10 Dage, 10 i 11—20 Dage, 14 i 21—30 Dage og 2 i 31—40 Dage. Antager man, at de 6 i første Rubrik har søgt Skolen gjennemsnitlig i 5 Dage, de 10 i 2den Rubrik i 15 Dage o. s. v., saa udkommer som Resultat, at Rodens skolepligtige Børn i Gjennemsnit have søgt Skolen i omtrent 18 Dage i Løbet af det sidste Aar.

Lærerens Undervisning blev ideligen forstyrret af en Skomager, som havde sit Værksted i samme Stue og hamrede og bankede heel lystelig, medens en Griis, som ogsaa havde en Hædersplads i Skolestuen, sekonderede Undervisningen med sin gjennemtrængende Røst.

6 Børn læste indenad et af de sidste Digte i Smit Hjorts Læsebog, og det upaaklagelig. Nogle andre Børn, som ikke vare komne saa vidt, og deriblandt en 17aarig Gut, som fulgte Skolen gjennem hele Distriktet, læste et let prosaisk Stykke i samme Læsebog. De læste ret vel, og Læreren prøvede paa en forstandig Maade, om de forstode det Læste.

Nogle andre Børn læse deels i Grøgaards Læsebog deels i Herslebs Bibelhistorie. Læsningen er vistnok ikke synderlig god; men Læreren giver fremdeles forstandige Spørgsmaal.

Derefter katechiserede Læreren over forskjellige Steder af Pontoppidans Forklaring, og Børnene svarede med langt større Tænksomhed end de i den sidst omhandlede Skole. —

Skolen No. 17. (Romedals Fastskole.)

I Skoledistriktet vare omtrent 90 skolepligtige Børn, af hvilke 18 vare tilstede, da jeg besøgte Skolen.

Af Distriktets Børn lærer omtrent Halvdelen Bibelhistorie, Fleerheden skriver og regner, Enkelte lære Geographi og flere Retskrivning.

Da Læreren var syg og en af Omgangsskolelærerne vikarierede, overværede jeg kun en kort Tid Undervisningen.

Med Hensyn til Skolens Forholde isvrigt kan bemærkes, at der efter Kirkesangerens Beretning for flere Aar tilbage fattedes den Beslutning, at Distriktets Børn skulde deles i 3 Afdelinger efter deres Kundskaber, og hver af disse Afdelinger skulde søge Skolen 2 Gange om Ugen. Men denne Bestemmelse blev trods Lærerens Ønske og Bestræbelse ikke overholdt, og det kom saaledes snart dertil, at, skjønt de tilstedeværende Børns Antal sjelden er meget stort, havde Læreren dog altid

til samme Tid Børn paa de forskjelligste Standpunkter at undervise. Det er indlysende, at Skolens Underviisning har lidt meget ved, at hiin hensigtsmæssige Bestemmelse ikke blev overholdt, hvilket her med Lethed kunde være skeet.

Ogsaa i det tilgrændsende Omgangsskoledistrikt gjordes for kort Tid siden et Forsøg, som snart mislykkedes. I to af dette Distrikts Roder, hvor der er den bedste Anledning til at indrette Rodestuer, leiedes en saadan i hver Rode; men efter et Aars Forløb ophørte igjen denne Indretning, ikke fordi Fleerheden af de skolepligtige Indvaanere ønskede den gamle Indretning tilbage; men fordi nogle enkelte foretrak at have Skoleholdet fremfor at betale 20 ß for hver Dag, de vare forpligtede til at skaffe Skolen Huus og Læreren Kost.

Jeg havde isvrigt her Anledning til at erfare, hvormeget Skolen paa Landet ofte lider ved, at Læreren har andre Sysler end Skolens at varetage. Jeg vil ikke tale om, at Kirkesangeren her som paa saa mange andre Steder ofte nødes til at forsømme Skolen paa Grund af Forretninger i Kirken; men i Begyndelsen af November Maaned maatte han endog lade Skolen standse i hele 14 Dage, medens han sad i Fattigkommissionen, hvoraf han var valgt til Medlem. En af de Dage, jeg tilbragte i Bygden, var endog, som ovenfor bemærket, ingen af dens 3 Skoler i Virksomhed, da de to øvrige Lærere maatte være tilstede i en Begravelse.

En anden Omstændighed, som jeg her ikke bør undlade at fremhæve, er, at Menigheden for en Tid tilbage solgte den gamle Klokkergaard, som havde en mindre bekvem Beliggenhed, for 600 Spdlr. og indkjøbte den nuværende for 1300 Spdlr. Men nu blev det paalagt Kirkesangeren at forrente disse 700 Spdlr., som den nye Klokkergaard kostede mere end man havde faaet for den gamle. Paa denne Maade faaer Kirkesangeren forøget Arbeide og Tidsspilde med Gaardsbruget uden tilsvarende Fordeel deraf; han bliver Menighedens Brugsfuldmægtig.

Som et Beviis for, at Almuen ogsaa her begynder at fatte Oplysningens Værd, vil jeg anføre, at en Seminarist i flere Aar har holdt en Privatskole for omtrent 15 Børn. Enkelte Børn havde en god Fjerding til Skolestedet. Skolepengene vare 4 ß. daglig for hvert Barn. Der underviistes foruden i Religion, Skrivning og Regning tillige i norsk Grammatik og Retskrivning, Geographi og Historie.

Vangs Præstegjæld

har to faste Skoler, den ene ved Hovedkirken, den anden i Anneret Furnæs. Ingen af disse ere Distriktsskoler, men begge fælles for det hele Præstegjæld eller ialfald hver for sit Sogn.

Skolen No. 18. (Fastskolen ved Vangs Hovedkirke.)

Planen eller Instruxen for Skolen ved Hovedkirken er af 8de Febr. 1830. For hvert Barn betales 36 ß. maanedlig for "Ved og Lys". Børnene optages i Skolen for et Kvartal ad Gangen. Denne Betingelse har ledet til, at Undervisningen fuldendes i Kvartalskursuser. Skolens Lærer udtrykker sig herom i en Meddelelse til mig paa følgende Maade: "Den mindste Tid noget Barn i Almindelighed optages i Skolen er 1 Kvartal beregnet til 72 Skoledage, og i denne Tid gjennemgaaes i Almindelighed Religionsbøgerne een Gang, Fædrelands- og Verdenshistorie ligeledes. I Geographi gjennemgaaes Norge specielt samt hovedsagelig de øvrige Europas Lande og efter Omstændighederne noget mere. I Regning har der til forskjellige Tider ved Skolen været gjennemgaaet: Benævnte og ubenævnte Tal, Brøk, enkelt og sammensat Reguladitri, Rente, Rabat, Deling samt simpel Geometri."

En anden mislig Bestemmelse er, at der ingen Forkundskaber fordres for at optages. Der findes saaledes oftere Børn paa 7 Aar, som holde paa med de første Begyndelsesgrunde i Læsning. Om Discipelantallet er nok saa lidet, ville følgelig Disciplene i Regelen befinde sig paa aldeles forskjellige Standpunkter. Desuden indeslutter, som bemærket i Anledning af Stanges Skoler, en saadan Indretning af Præstegjældsskolen Spiren til at gjøre den til en Skole særskilt for de mere Formuendes Børn, hvorved Omgangsskolen udsættes for at nedsynke til en Fattigskole.

Den faste Skole i Furnæs er oprettet i Aaret 1848.

Skolen No. 19. (Hamars Almueskole.)

Hamar By, som nu tæller 800 Indvaanere, har nylig faaet Lærerposten ved Skolen besat med en fast Lærer. For Tiden ere 47 Børn mellem 6 og 14 Aar optagne i Skolen. Børnene ere deelte i 2 Afdelinger, hvoraf den ene søger Skolen i 3 Timer om Formiddagen og den

anden i 3 Timer om Eftermiddagen. Endnu gaaer Underviisningen ud paa det meest Elementære; men der forekom mig at være al Grund til at vente heldige og hurtige Fremskridt.

Skolen No. 20. (En Omgangsskole i Vang.)

I Vang besøgte jeg kun een Omgangsskole. Roden har 23 skolepligtige Børn, og der ere ogsaa 23 Børn tilstede, hvoraf 4 fra andre Roder. Sexten Børn skrive, de fleste Sammenskrift og god Sammenskrift. De skrive ofte af efter en trykt Bog. Denne Øvelse benyttes dog kun som Skjønskrivningsøvelse, ikke tillige som Retskrivningsøvelse. Skolen besidder 6 Ex. af Grøgaards Læsebog og 6 Ex. af Knudsens. Børnenes Læsning var bedre, uden Sammenligning bedre end i nogen anden Omgangsskole, jeg har besøgt i denne Egn. Examinationen over Forklaringen og Bibelhistorien var særdeles god, fri og selvstændig. Børnenes Maade at svare paa røbede ikke det sædvanlige Pugeri; flere af dem svarede med megen Tænksomhed og viste gode Kundskaber. Omtrent ½ Deel af de tilstedeværende Børn lære at regne.

Blandt de flinkere Børn bemærkede jeg en Huusmandssøn paa mellem 8 og 9 Aar. Han havde besøgt Skolen stadig i 2 Aar. Han læste nu ret godt indenad foruden at han havde lært Adskilligt af Religionsbøgerne. Han skrev derhos en god Sammenskrift efter trykt Bog og med færre Feil end de ældre Børn, som dog skreve en mere øvet og fast Haand.

Denne Skole gjorde et meget fordeelagtigt Indtryk. Hvad Læreren her havde udrettet under Omgangsskolens nuværende Forholde indeslutter fuldt Beviis for, at en saadan Rodeskole, naar den bringes i en gunstigere Stilling, vil kunne føre sine Disciple til et høiere liggende Maal.

Det Distrikt, hvori denne Lærer virker, er deelt i fire Roder. Naar der indrettedes Rodestuer paa de beleiligste Punkter, vilde Rodernes Antal kunne formindskes til tre. Under en saadan Inddeling vilde Børnene sjelden faae over ⅛ Miils Skolevei, aldrig over ¼, og ialfald vilde den længste Skolevei ikke blive længere end den længste nu, medens Rodernes Antal er fire. Læreren underviser nu 35 Uger aarlig, og med det samme Ugetal for ham vilde der altsaa falde omtrent 12 Uger paa hver Rode. Naar derhos Rodestuerne forsynedes med hensigtsmæssige

Underviisningsmidler (Vægtavle, Skolekart, flere Læsebøger), vilde Omgangsskolen i dette Distrikt visselig kunne udfolde en betydningsfuldere Virksomhed end nu er Tilfælde.

Læreren, som nu er 43 Aar gammel og har været Lærer i 25 Aar, har en Løn af 28 Spdlr. for 35 Ugers aarlig Underviisning. Han er uddannet af Kirkesanger Jensen i Ringsager, hos hvem han opholdt sig en Tid i Aaret 1827, med Understøttelse af Vangs Skolekasse. Ti Aar senere opholdt han sig paany hos ham et Fjerdigaars Tid, men da paa egen Bekostning. Jeg spurgte ham, om han med Familie kunde slaae sig igjennem med sin tarvelige Løn; men han erklærede, at det vilde være umuligt, naar han ikke havde haft adskillig Bifortjeneste, som især bestod i Skriveri for Bønderne.

Ved at sammenligne de her meddeelte Oplysninger om de af mig besøgte Skolers indre og ydre Forholde med den gjældende Skolelov, vil man see, at, hvad Omgangsskolerne angaaer, mangler der Meget i, at de Fordringer, som Loven opstiller til Skolevæsenets Ordning, kunne siges at være opfyldte. Navnlig er det Bestemmelserne om Udstrækniugen af den aarlige Underviisningstid, som ere satte ude af Betragtning. Loven fordrer, at Distrikternes samt Rodernes Antal og Størrelse skal bestemmes saaledes, at hele Præstegjældets Ungdom kan blive underviist "i det mindste i tre Maaneder om Aaret." Alligevel meddeler ikke en eneste af de omhandlede Skoler tre Maaneders Underviisning, og man kan trygt antage, at, hvis Omgangsskolen noget Sted i Landet er beregnet paa at yde en saa lang Underviisningstid, da danner en saadan Skole i denne Henseende en reen Undtagelse fra det Almindelige. Rigtignok tillader ogsaa Loven, at Underviisningstiden indskrænkes til to Maaneder der, hvor det "maatte findes ugjørligt" at skaffe tre Maaneders Underviisning tilveie,*)

*) Den herhen hørende Bestemmelse i § 6 er følgende: Saavel Distrikternes som Rodernes Antal og Størrelse bestemmes af Skolekommissionen efter Sognepræstens Forslag med fornødent Hensyn

og hvad Loven saaledes betegner som det Minimum af Underviisningstid, hvormed man i enkelte Undtagelsestilfælde kan lade sig nøie, er i Regelen den Underviisningstid, som Omgangsskolerne ifølge Skolevæsenets Ordning ere beregnede paa at yde. At Underviisningstiden i Virkeligheden ofte er endnu kortere især paa Grund af Rodernes altfor store Udstrækning, er bekjendt nok, og enkelte af de meddeelte Oplysninger vise det ogsaa. Men selv om vi ikke tage noget Hensyn til de Roder, hvor Underviisningstiden er endnu kortere, men gaae ud fra, at Skoletiden ialmindelighed er 8 Uger eller to Maaneder, vilde jo Gjennemførelsen af Lovens Bud medføre en stor Forbedring i Almueskolevæsenets virkelige Tilstand, idet Underviisningstiden for hvert Barn i vore Omgangsskoledistrikter derved i Regelen vil blive forøget med en Trediedeel. Allerede denne ene Reform vil blive af stor Betydning for Almueoplysningens Fremme, og dens Betydning vil desuden blive større efterhaanden, som det lykkes ved forskjellige samvirkende Foranstaltninger at hæve Lærerstanden til et høiere intellektuelt Standpunkt.

Imidlertid indseer jeg, at der mod hvad jeg her har ytret vil blive gjort den Indvending, at Gjennemførelsen af hiint Lovens Bud vil blive altfor trykkende for Kommunerne. Jeg indrømmer, at den vil medføre en ikke ubetydelig Forøgelse i Kommunernes Udgifter, men ikke, at denne Forøgelse ialmindelighed skulde blive alt for trykkende. Det er vistnok vanskeligt at bestemme, hvor Evnen til at bære ophører; men naar

til Lokaliteten og Børnenes Antal, saaledes at hele Præstegjældets Ungdom i det mindste 3 eller, hvor dette maatte findes ugjørligt, 2 Maaneder om Aaret kan vorde underviist; dog forbeholdes det Biskoppen i Forening med Provsten, under deres Visitatser, i Henseende til Distrikternes og Rodernes Inddeling, at gjøre de Forandringer, som maatte findes nødvendige.

man seer hen til, hvorledes andre kommunale Byrder ere blevne forøgede i den senere Tid, uden at Evnen i det Hele kan siges at have svigtet, saa er der ingen Grund til at antage, at Evnen netop skulde overanstrænges, naar Spørgsmaalet bliver om at forbedre Skolens Indretning. Under Vanskeligheden af at bestemme, hvor Grændsen for Evnen gaaer, er det dog nærmest Formaalets Vigtighed og Midlets Hensigtsmæssighed, som maae tages i Betragtning, naar der reises Spørgsmaal om, hvorvidt en Byrde er for trykkende for en Kommune. Og her kunne vi vel med Føie paastaae, at Formaalet i Vigtighed ikke overgaaes af noget andet, til hvis Fremme Kommunen anvender sine Kræfter, og at Midlet er hensigtsmæssigt, ja nødvendigt. Det skulde da ogsaa være mærkeligt, om Kommunerne ialmindelighed ikke nu skulde have Evne til at gjennemføre en Foranstaltning, som de lovgivende Statsmagter fandt betimelig allerede for 26 Aar siden. Er det imidlertid virkelig Tilfælde, at Gjennemførelsen af Lovens Bestemmelse er for trykkende for Kommunerne ialmindelighed, maa man slaae ind paa en anden Vei; man maa da søge Loven hævet ved den samme lovgivende Magts Mellemkomst, som har givet den; thi det er et farligt og demoraliserende Exempel, som gives, idet samtlige Kommuner lade en Lov, given i den opvoxende Slægts, i Kommunernes egen og i Fædrelandets Interesse, være upaaagtet, medens Autoriteterne med Lovens Sværd i Haanden staae og see til, men tie stille. Kommunernes Selvstændighed, som man i den sande Friheds Interesse maa ønske bevaret og tildeels udvidet, bestaaer i, at Staten lader Kommunerne beholde den afgjørende Myndighed i alle Tilfælde, hvor ikke høiere Hensyn fordre Statens Indgriben, men ingenlunde deri, at der sees gjennem Fingre med, at Kommunerne undlade at efterleve de af Staten givne Love.

En ikke ubetydelig Forøgelse af den Undervisningstid,

hvortil der for Børnene faktisk er Afgang, vil imidlertid ogsaa kunne tilveiebringes derved, at de Roder, hvis Udstrækning er saa stor, at ikke samtlige Rodens Børn kunne søge Skolen samtidig, blive i passende Grad formindskede. Det vil ofte hænde, at en enkelt Gaard eller enkelte Pladse ligge saa afsides, at det vil blive vanskeligt eller endog umuligt for Børnene at søge Skolen den hele Tid, medens den holdes i den Rode, hvortil de høre, uden at det lader sig gjøre at oprette en egen Rode for den enkelte Gaard og de enkelte Pladse. Under saadanne særegne Forholde maa man ogsaa gaae frem paa en særegen Maade; men man maa haabe, at Lærer og Skoleformandskab, som vel i § 16 har tilstrækkelig Hjemmel til at fritage saadanne Børn fra Skolegang, ville drage Omsorg for, at de ikke voxe op i Vankundighed, om deres Underviisning just ikke kan gaae saa vidt, som de øvrige Børns. Hvor derimod Roden, hvad der er Tilfælde med flere af de i min Indberetning omhandlede Roder, har en saa stor Udstrækning, at en Mængde Børn ikke kunne søge Skolen gjennem en stor Deel af den Tid, i hvilken Skolen holdes indenfor Roden, saa at altsaa denne faktisk er deelt i to Dele, der staaer den foretagne Ordning i Strid med Lovens baade Ord og Hensigt og bør altsaa ikke tilstedes. Det samme gjælder ogsaa om en Rode, hvis Børneantal er saa stort, at samtlige Børn af den Grund ikke kunne søge Skolen samtidig, om end Veilængden ingen Hindring foraarsager. At en Ordning af Skolevæsenet som den, der finder Sted i Stange, hvor der ialmindelighed kun er omtrent 6 Ugers Underviisningstid for hver Rode, staaer i den meest aabenbare Strid med Loven, falder strax i Øinene.

"Men," vil man spørge, "hvorledes vil man kunne faae hiint Lovbud gjennemført, som nu i 26 Aar har for en stor Deel staaet som en død og magtesløs Bestemmelse paa Papiret?"

Det eneste Svar, som her kan gives, er: „Ved at fjerne de Aarsager, som have gjort den til en magtesløs Bestemmelse.“ Det er, saavidt jeg seer, især twende Aarsager, som her have været de virkende. Den ene er Mangel paa Erkjendelse af Skolens og Skoleundervitsningens Betydning hos Folket ialmindelighed. Denne Aarsag taber imidlertid mere og mere af sin Magt efterhaanden, som der ad forskjellige Veie virkes mere til Skolevæsenets Forbedring og derved til at forøge dets Virkekraft.

Den anden Aarsag er efter min Opfatning af Forholdene fornemmelig at søge i Beskaffenheden af den ved Loven anordnede Kontrol. Da den omhandlede Lovbestemmelses Iværksættelse vil paaføre angjældende Kommune nye Udgifter, ligger det i Sagens Natur, at der maa være en udenfor Kommunen staaende Autoritet, som har at paasee Lovens Overholdelse.

Lovgivningen har derfor overdraget Biskoppen i Forening med Provsten, som under Kirkevisitatserne ogsaa undersøge og prøve Skolernes Virksomhed, at foretage de nødvendige Forandringer med Hensyn til Distrikts- og Rodeinddelingen. Det er altsaa nærmest Biskoppen, som har at paasee, at Rodeinddelingen er saadan, at Abgang til den lovbefalede Undervisningstid kan siges at være tilveiebragt. Men Biskoppen indskrænker sig under Udøvelsen af Tilsynet med Skolernes Virksomhed og maa indskrænke sig i det Væsentlige til en Examination af det hele Præstegjælds, paa eet Sted forsamlede, Ungdom; han kan ikke afsee Tid til at besøge snart en snart en anden Omgangsskole og saaledes blive personlig bekjendt med Lokaliteterne. Vistnok kan han alligevel med Lethed overbevise sig om, hvorvidt der indenfor en Rode er blevet underviist i de lovbefalede 12 Uger; men dette er ikke den eneste Betingelse, hvoraf det afhænger, om Børnene med

Grund kunne siges at have haft Adgang til Skoleunderviisning i den lovbefalede Tid. Rodens Udstrækning og Lokaliteten i det Hele kommer i afgjørende Betragtning. Til overhovedet at danne sig en bestemt og selvstændig Mening om, hvilke Forandringer der kunde være at foretage med Hensyn til Distrikternes og Rodernes Inddeling, og mere specielt om, hvorvidt det er „ugjørligt" for enkelt eller flere Roders Vedkommende at tilveiebringe 3 Maaneders Underviisning for hvert Barn, og hvorvidt der saaledes er tilstrækkelig Grund forhaanden til at tilstede den lovhjemlede Undtagelse fra denne Regel, besidder han imidlertid ikke den fornødne Lokalkundskab og har heller ikke Tid eller Anledning til at forskaffe sig den ved at anstille Undersøgelser paa Stederne selv. Hvis Protokollerne udvise hyppige Skoleforsømmelser, er det ham derfor ofte heller ikke muligt at bedømme, om Forsømmelserne maae tilskrives vedkommende Forældres Ligegyldighed eller om de nærmest have sin Rod i en mangelfuld Distrikts- og Rodeinddeling. Da den kontrollerende Myndighed saaledes er overdraget en Autoritet, for hvem det ikke er muligt at affee den Tid og at erhverve den Lokalkundskab, som udfordres til at anvende denne Myndighed paa en fuldstændig og betryggende Maade, er det ikke at undres over, at man under de fleste Kommuners hidtidige Utilbøielighed til at gjøre Pengeopofrelser til Bedste for sit Skolevæsen har indskrænket sig til at fordre, at Kommunerne tilveiebringe, hvad der i ethvert Tilfælde utvivlsomt er deres Pligt, nemlig 8 Ugers Underviisning indenfor hver Rode, en Fordring, som dog ikke heller — saaledes som Stanges Exempel udviser — er bleven opfyldt overalt. Den Foranstaltning, som jeg vil foreslaae for at bringe Lovbudet om Underviisningstiden fra Papiret ud i Virkeligheden, er derfor at henlægge Kontrollen med, at Kommunerne opfylde den ved Loven dem paalagte Pligt, til Embedsmænd, som vir-

kelig kunne udøve en saadan Kontrol. Jeg har oftere havt Anledning til at henlede Kirke- og Undervisningsdepartementets Opmærksomhed paa Vigtigheden af Oprettelsen af Skoleinspektørposter, og jeg skal senere i denne Indberetning fremsætte et bestemt Forslag i denne Retning. Jeg vil her kun bemærke, at jeg tænker mig 2 saadanne Poster for Christiania Stift og 1 for hvert af de øvrige Stifter. Det skulde være saadanne Skoleinspektørers Opgave at varetage Skolevæsenets Interesser i alle Retninger, og det nærmeste Tilsyn med, at det omhandlede Lovbud bliver overholdt, burde derfor ogsaa overdrages dem. Ved idelig at reise om og besøge Skoler vilde de efterhaanden erhverve sig en udbredt Lokalkundskab. De burde derhos erholde nøiagtige Indberetninger om Rodernes Udstrækning og om Lokalitetens Beskaffenhed. Ved at sammenholde disse Indberetninger med sine egne Jagttagelser vilde de snart bemærke, hvilke Steder der med Hensyn til Distrikts- og Rodeinddelingen burde gjøres til Gjenstand for nøiere Undersøgelser paa Stederne selv, og disse Undersøgelser vilde de kunne anstille samtidig med, at de besøgte de angjældende Distrikters Skoler. De vilde altsaa kunne anstille dem uden at behøve at anvende megen Tid udelukkende dertil. Over de Distrikter, som saaledes bleve nøiere undersøgte af Inspektøren med Hensyn til Skoledistrikternes og Rodernes Inddeling, antager jeg at det vilde være en let Sag for ham at udarbeide eller lade udarbeide Karter, hvorpaa Distrikts- og Rodegrændserne vare optrukne. Jalfald vilde dette med Lethed lade sig gjøre for de Egnes Vedkommende, over hvilke man allerede har detaillerede Specialkarter f. Ex. Amtskarterne. Slige Karter vilde blive af megen Vigtighed for Skolevæsenets Administration, og de vilde gjøre det muligt for Inspektøren at lade en væsentlig Deel af den Lokalkundskab, som han ved sine Reiser havde erhvervet sig, gaae over til

ogsaa at blive hans Eftermands Eiendom. Den Kontrol med, at Bestemmelsen om Underviisningstiden bliver overholdt, som jeg her har foreslaaet henlagt til Skoleinspektørerne, er kun en enkelt og liden Green af deres Virksomhed; men den kan tjene som et Exempel paa, at der er overmaade Meget at udrette for Skolevæsenets Administration, men at dette Meget umulig kan blive udført og Skolevæsenet følgelig heller ikke erholde den ønskelige Udvikling, medmindre man sætter ialfald nogle faae Mænd i en saadan Stilling, at de kunne anvende al sin Tid og al sin Kraft i Skoleadministrationens Tjeneste.

Medens jeg ingen Tvivl nærer om, at det vilde være uforsvarligt for nok saa kort Tid at see igjennem Fingre med en saa ufuldkommen, mod Lovens Ord aldeles stridende Ordning af Skolevæsenet, som den, vi have seet finde Sted i et ikke ringe Antal af de af mig besøgte Skoleroder, hvor Underviisningstiden er meget under 8 Uger aarlig, antager jeg derimod, at det ikke vilde være i Skolevæsenets egen Interesse, om den kontrollerende Autoritet nu med een Gang vilde bevirke 12 Ugers Skoletid bragt tilveie overalt. Jeg tager herved ikke saa meget Hensyn til den Misnøie, som visselig under enhver Omstændighed vilde vækkes hos en stor Deel af Befolkningen i de fleste Præstegjælde, naar denne hidindtil sovende Bestemmelse pludselig kaldtes tillive og Udgifterne til Skolevæsenet derved i høi Grad forøgedes; thi hvis Misnøien var aldeles ubeføiet, vilde den snart ophøre. Men Misnøien vilde ikke savne Grund. Pludselig gjennemført vilde nemlig hiin Foranstaltning medføre større Udgifter for Kommunerne end nødvendigt, idet man paa de fleste Steder vilde gribe til at forøge Lærernes Antal, som det eneste Middel, man kjendte. Men det kan ikke være Tvivl underkastet, at man paa mangfoldige Steder vilde kunne naae det foreskrevne Maal af Underviisningstid uden Forøgelse af Lærernes Antal, blot ved

en hensigtsmæssigere, mere frugtbringende Anvendelse af den Lærerkraft, man allerede har, eller, hvad der falder sammen hermed, ved en hensigtsmæssigere Inddeling af Districterne og Roderne.

Ofte behøver man til den Ende blot at slaae to tilgrændsende Roder sammen til een. Medens Roderne, som før bemærket, paa sine Steder have for stor Udstrækning, ere de nemlig paa andre Steder mindre end nødvendigt. Saaledes er Afstanden mellem Rodens længst fra hverandre liggende Gaarde i 3 af Stange Præstegjælds 46 Roder kun $\frac{1}{16}$ Miil, i 29 er den $\frac{1}{8}$ Miil, i 11 $\frac{1}{4}$ Miil, i 1 $\frac{3}{8}$ Miil og i 2 $\frac{1}{2}$ Miil. Mange af de Roder, som have den mindste Udstrækning, ere sammenstødende og skjære sig endog ind i hverandre. Det er altsaa indlysende, at flere af dem kunde slaaes sammen med den nærmest tilgrændsende til een Rode, uden at jeg har Lokalkjendskab nok til at kunne paavise, med hvor mange dette kunde skee. Heller ikke Børneantallet er til Hinder for en saadan Sammenslaaen; thi der ere mange Roder, som ikke indeslutte flere end 10 a 15 Børn, hvoraf desuden enkelte søge de faste Skoler. Men endnu lettere vil det lade sig gjøre at formindske Antallet af Roder, naar man opretter Rodestuer, en Foranstaltning, hvis Hensigtsmæssighed i andre Henseender jeg senere skal søge at paavise. Ere der nemlig to eller flere nær ved hverandre liggende Gaarde, som høre til to forskjellige sammenstødende Roder, saa vil, hvis man slaaer disse to Roder sammen til een og indretter en Rodestue paa en af hine Grændsegaarde, den længste Skolevei ikke for noget Barn blive længere end den længste Skolevei før Rodernes Forening. Var den gamle Skolevei ikke for lang for Nogen, saa vil den nye altsaa heller ikke blive det. Men om det just ikke er gjørligt ligefrem at slaae to Roder sammen til een, saa vil det dog ofte kunne lade sig gjøre ved Anvendelsen af

Rodestuer at omregulere et Distrikts eller flere Distrikters Roder saaledes, at Antallet af dem bliver formindsket med en Trediedeel eller en Fjerdedeel og altsaa ogsaa at udvide Underviisningstiden med en Trediedeel eller Fjerdedeel uden nogen Forøgelse af Udgifterne til Lærernes Lønninger. Herpaa har jeg ovenfor anført et Exempel fra Vang, hvor hele det Distrikt, hvis ene Rodeskole (No. 20) jeg besøgte, ved en saadan Omregulering af Roderne vil kunne erholde omtrent 12 Ugers Underviisningstid for hver Rode, istedetfor, som nu, omtrent 9 Ugers.

For at vise, hvorledes Underviisningstiden kan forøges uden Forøgelse af den anvendte Lærerkraft blot ved en forandret Inddeling af Roderne deels med deels uden Anvendelse af Rodestuer, har jeg hidindtil kun omhandlet de Tilfælde, hvor to Roder kunde forenes til een eller hvor ved en Omregulering Rodernes Antal kunde formindskes med en Trediedeel eller en Fjerdedeel. Men jeg har Grund til at antage, at der ere ikke faae Steder, hvor alle et Distrikts Roder kunne slaaes sammen til een, hvorved Distriktets 3 eller 4 Roder gaae over til at danne et eneste Fastskoledistrikt. Jeg støtter denne Opfatning af Forholdene ikke til hvad jeg selv har iagttaget, men til den Kjendsgjerning, som jeg under min Deeltagelse i Departementets Behandling af Skolesager har haft Anledning til at lære at kjende, at man nemlig allerede nu oftere har fundet det hensigtsmæssigt at forandre et heelt Omgangsskoledistrikt med alle dets Roder til et Fastskoledistrikt, hvorpaa jeg her skal anføre et Par Exempler. I Skogn ved Levanger, hvor der allerede før findes 3 Fastskoler, har man besluttet efterhaanden at forandre de fire eller fem af de syv Omgangsskoledistrikter til Fastskoledistrikter, en Beslutning, som allerede er iværksat for tvende Distrikters Vedkommende. Om det ene af disse Distrikter, som endog ligger noget tilfjelds —

den saakaldte „Markebygd" — er det oplyst, at de skolepligtige Børns Antal er 60 a 70 og at Veilængden til Fastskolen selv fra de yderste Grændser af Distriktet ikke er mere end ¼ Miil. Et andet Exempel vil jeg hente fra Aasnæs i Soløer, hvor ved Oprettelsen af en fast Skole ogsaa et heelt Omgangsskoledistrikt med 4 Roder blev henlagt til den faste Skole som dennes Distrikt.*)

Jeg haaber, at hvad jeg her har bemærket og oplyst vil gjøre det sandsynligt, at den Udvidelse af Underviisningstiden fra 8 Uger aarlig, som nu er den regelmæssige, til 12 Uger, som ifølge Loven skal være den regelmæssige, vil for en stor Deel kunne foregaae uden nogen Forøgelse i Kommunernes Udgifter. Først naar det er blevet tilstrækkelig undersøgt, hvor langt man kan komme med saadanne, ingen eller en høist ubetydelig Udgift medførende, Foranstaltninger, som de, jeg har paapeget, og det da viser sig, at man ikke vil kunne naae Maalet ad denne Vei, bør man fordre Tilveiebringelsen af ny Lærerkraft til Hensigtens Opnaaelse. Men ogsaa da bør der vistnok tages tilbørligt Hensyn til alle Omstændigheder. Man maa ikke fordre Alt udrettet paa een Gang, hvad der især gjælder med Hensyn til de fattigere Kommuner. Ved Spørgsmaalet om, i hvilke Distrikter Fordringen først bør tilfredsstilles, maa man tage noget Hensyn til Befolkningens Trang til et forbedret Skolevæsen, ja vel endogsaa til Beskaffenheden af den Lærerkraft, som kan paaregnes at staae til

*) Rigtignok have endeel af Distriktets Indvaanere indgivet en Ansøgning om, at den faste Skole igjen maatte blive nedlagt, og i denne sin Ansøgning gjøre de den Paastand, at Børnene have indtil ½ Miils Skolevei. Da Skolekommissionen imidlertid betegner denne Paastand som en „faktisk Usandhed" og oplyser, at ethvert Barn kan magelig række Skolen i ½ Time, kan vel Distriktet neppe antages at have for stor Udstrækning.

Disposition; thi det er vistnok høist tvivlsomt, hvorvidt det vilde tjene til Oplysningens Fremme at udvide Skoletiden i alle Distrikter, inden nye Lærere kunne erholdes. Dog Alt dette er Omstændigheder, som jeg her ikke vil indlade mig paa nøiere at drøfte; jeg vilde kun antyde deres Tilværelse og deres Berettigelse til som Momenter at tages med i Betragtning under Administrationens Overveielser og Bestræbelser for at løse denne Deel af sin Opgave, men uden at ville tillægge dem en Betydning, som skulde kunne retfærdiggjøre Skolevæsenets Administration, om der endnu gaae lange Tider hen, inden Lovens Bestemmelser om Underviisningstiden blive gjorte til Virkelighed i det Hele og det Store. Iøvrigt haaber jeg, at hvad jeg har bemærket om Maaden, hvorpaa denne Deel af Administrationens Opgave kan og bør løses, ogsaa taler for Hensigtsmæssigheden af at bringe et nyt Element ind i Skoleadministrationen ved at ansætte Stifts-Skoleinspektører, som ved sin Stilling og Virksomhedssphære sættes istand baade til at overskue Forholdene fra et høiere Stade, hvor uberettigede lokale Synsmaader og underordnede Hensyn ikke kunne indvirke forstyrrende paa Opfatningen, og til ved Siden af sin Sagkundskab ogsaa at erhverve en udstrakt Lokalkundskab, saa at deres Øie og Øre bliver aabent for de berettigede lokale Krav, hvor disse komme i Strid med de Krav, som opstilles af Hensynet til det Almindeliges Interesse.

Da Oprettelsen af Rodestuer eller saakaldte halvfaste Skoler samt af virkelige Fastskoler i særdeles mange Tilfælde vil gjøre det muligt at forøge Underviisningstiden for Børnene uden at forøge den for Lærerne, er det utvivlsomt, at en kraftigere Bestræbelse for at gjennemføre Lovens Bestemmelse om Underviisningstidens Længde vil forøge den Tendents, som allerede nu har begyndt at vise sig hos Kommunerne selv til at ombytte Omgangsskolerne med halvfaste eller virkelige Fast-

skoler. Her maa derfor det Spørgsmaal opkastes og besvares: er den faste eller halvfaste Skole, naar man ikke tager Hensyn til den Besparelse af Lærerkraft, som gjennem den kan opnaaes, ogsaa iøvrigt at foretrække for Omgangsskolen? Dette Spørgsmaal er oftere blevet og bliver fremdeles undertiden besvaret til Fordeel for Omgangsskolen. Selv den til at revidere vort Underviisningsvæsen i sin Tid nedsatte Kommission udtalte ved Siden af den Erkjendelse, at ogsaa de faste Skoler have sine store Fordele, den Anskuelse, at det ikke engang var ønskeligt, om det ellers var gjørligt, at lutter faste Skoler oprettedes overalt i Riget istedetfor Omgangsskolerne. Vistnok sigter Kommissionen her nærmest til virkelige Fastskoler; men de samme Grunde, som anføres til Fordeel for Omgangsskolerne i Sammenligning med de virkelige Fastskoler, gjælde ogsaa til Fordeel for dem i Sammenligning med de halvfaste. Der ere især tvende Fordele, hvilke Kommissionen fremhæver som eiendommelige for Omgangsskolen. Den første af disse er den Omstændighed, at „en duelig og nidkjær Omgangsskolelærer har Anledning til at udrette meget Godt ogsaa for de ældre Medlemmer af Familien." Med Hensyn til denne Fordeel skal jeg imidlertid bemærke, at der ikke ved det opkastede Spørgsmaals Besvarelse kan tillægges den stor Vægt. Skolen er en Indretning, hvis nærmeste Formaal er at paavirke Børnene, ikke de Voxne; Hensynet til hvad Læreren kan udrette umiddelbart til Bedste for disse sidste maa derfor altid blive et underordnet Hensyn ved Siden af Hensynet til hvad der kan gjøre det lettere for Skolen at løse sin nærmeste og egentlige Opgave. Større Vægt maa man derfor tillægge Hensynet til den anden Fordeel, hvilken Kommissionen fremhæver som eiendommelig for Omgangsskolerne, at der nemlig gjennem dem tilveiebringes hos Forældrene et bedre Bekjendtskab med samt en høiere Interesse for Børnenes Underviis-

ning, Fremgang og Flid. Det er maaskee ogsaa nærmest til denne Fordeel, at Departementet sigter, naar det i sine Bemærkninger til det for Storthinget i 1851 fremsatte Forslag til Lov om Almueskolevæsenet paa Landet siger, at det vel antager, at Oprettelsen af Rodestuer vilde være særdeles hensigtsmæssig paa flere Steder, men at en „saadan Ordning paa andre Steder paa Grund af Omgangsskolens Forhold til Familielivet vilde være at fraraade." Efter det Bekjendtskab, som jeg har været istand til at erhverve til Omgangsskolens Forholde og efter hvad jeg har hørt mange Omgangsskolelærere bemærke specielt med Hensyn til den sidst anførte Grund, kan jeg heller ikke tillægge denne megen Vægt, da den omhandlede Fordeel ialmindelighed slet ikke existerer.

Den Skole, som forstaaer at vække Børnenes Lærelyst, saa at de med Glæde gaae til Skolen og med Opmærksomhed følge Underviisningen, bliver Børnene kjær, og Børnenes Kjærlighed forplanter sig snart til Forældrene, især naar de bemærke virkelige og hurtige Fremskridt. Og have de først fattet Kjærlighed til Skolen, ville de let finde Leilighed til at besøge den, om ikke Skolen selv just kommer til deres eget Huus, eller ialfald til at samtale med Læreren om Børnenes Flid og Forhold. Det er jo ogsaa kun i Gaardmandsbørnenes Hjem, at Omgangsskolen holdes, og disses Antal er kun en mindre Deel af det hele. Hovedsagen bliver derfor at sætte Skolen istand til at udfolde alle sine gode Kræfter i saa høi Grad som muligt, altsaa ogsaa at fjerne alle de ydre Hindringer, som Omgangsskolen indeslutter for en hensigtsmæssig Indretning af Skolen og for Tilveiebringelsen af en god og vækkende Underviisning. Endeel af disse Hindringer findes fremhævede i min ovenfor meddeelte Beretning om Omgangsskoler. Skomageres, Væveres, Spinderes, Grises og andre to- og firbenede Væseners Larm, Grynten og Skrigen gjør

det tidt umuligt for Læreren at blive hørt; ialfald bortdrages Børnenes Opmærksomhed; istedetfor at vænnes til at anspænde Aanden, vænnes de saaledes til Uopmærksomhed og Tankeløshed. Læreren selv taber under disse Omstændigheder efterhaanden baade Modet og Lysten til at virke; Skolen, hvor Sjælen just skulde vækkes til sandt aandigt Liv, bliver saaledes et Sted, hvor den dysses i en end dybere Slummer. Er det da at undre over, om Børnene gaae med Ulyst til Skolen, om Forældrene blot sende dem did, fordi Lovens Tvang hviler paa dem? Og af hvilken Beskaffenhed ere desuden ikke mangen Gang disse Skolestuer. Rummet er ofte saa lidet, at Børnene maae stuves sammen, uden at der kan tages noget Hensyn til Klasse- eller Partiinddeling; Luften tidt i høieste Grad forpestet, saa at ikke blot Legemet, men ogsaa Sjælen øieblikkelig hindres i sine Funktioner i en saa paafaldende Grad, at man maa være aldeles uvidende om de ydre Betingelser, hvoraf saavel Sjælens som Legemets Velbefindende og sunde normale Virksomhed afhænger, for ikke strax at bemærke, at det er disse Betingelser, som her for en væsentlig Deel mangle. Men medens Skolestuernes Luft ofte er opfyldt med de meest fordærvede, for Helbreden skadelige, Dunster, er Skolestuen til andre Tider saa kold, at Børnene lide derved. Medens jeg opholdt mig i den ovenfor omhandlede Skole i Valset, var der, skjønt Kakkelovnen udsendte en stærk Hede, alligevel saa koldt i Stuen, at mine Klæder paa den Side, som vendte fra Kakkelovnen, vare som Is at føle paa. Børnene frøs ogsaa bitterlig, og da de fik Fristund, anvendte de den kun til at varme sine Been ved at holde dem op ved Kakkelovnen. At lade Børnene paa denne Maade lide ondt i Skolen skal visselig ikke heller styrke deres Kjærlighed til den.*) Hvorvel nu de fremhævede Mangler ikke findes

*) Der sad en 12 Aars gammel Gut paa en Plads tæt ved den sam-

ved alle Omgangsskolelokaler, saa ere de dog meget almindelige, og der gives vistnok faae Roder i Landet, hvor Skolens Virksomhed ikke lider under dem paa enkelte af Rodens Gaarde. Hertil kommer, at Omgangsskolen ikke kan blive forsynet med hensigtsmæssigt og tilstrækkeligt Inventarium; allerede Læsebøger, Regnetavler og Vægkarter, som heller ikke Omgangsskolen bør savne, ville kun med Vanskelighed kunne bringes fra det ene Sted til det andet, og de sidstnævnte ville ikke engang med Held kunne benyttes i de fleste Skolestuer for Omgangsskolen. Vægtavlen, dette vigtige Hjælpemiddel for Underviisningen i alle Fag, vil endnu vanskeligere kunne flyttes med og anvendes. Men alle de her fremhævede Omstændigheder, som i større eller mindre Antal, i større eller mindre Grad altid ville træde hindrende iveien for Omgangsskolens Virksomhed, ville med Lethed lade sig fjerne fra Fastskolen og ogsaa fra den halvfaste Skole. Man vil kunne skaffe denne et saa rummeligt Lokale, at det bliver muligt at sondre de forskjellige Afdelinger tilbørlig fra hverandre; man vil da i pas-

me Gaard, hvor den omhandlede Skole holdtes. Han kunde ikke komme i Skolen „for Klæder", hed det. Tør hænde, at havde Skolestuen været lunere og varmere og venligere end Hytten, hvor han holdt til, saa havde Klæderne været varme nok. Havde der saa været Føde for Aanden at hente i Skolen og en god Bog at erholde hjem med for Skolekassens Regning, saa havde Gutten maaskee, naar Klæderne aldeles ikke tillode ham at komme ud, istedetfor som nu at sidde ledig og sløv foran Ilden begyndt at læse lidt og at tænke lidt. Og var først Aanden bleven vækket af sin Sløvhed, saa var den vel efterhaanden ogsaa vaagnet til Omtanke for Livet her og til Eftertanke om Livet hisset, og Gutten var med Guds Bistand gaaen frem paa den trange Sti, som fører til Himmerige. Hvilken Sti han nu kommer til at vandre, det veed kun Gud; men at man maa frygte det Værste for det Barns Fremtid, der som han deler sin Tid mellem Lediggang og Betleri, det veed Enhver, som kjender Livet og Mennesket.

sende Udstrækning kunne anvende Vexelunderviisningen og overhovedet forholdsviis let beskjæftige alle Børn paa en frugtbringende Maade. Lokalets Rummelighed i Forbindelse med en hensigtsmæssig Ventilation vil bevirke, at Luften i Skoleværelset er frisk og sund; Børnenes Livlighed vil derved bevares. Da man derhos ved Hjælp af hensigtsmæssige Hjælpemidler vil kunne give Underviisningen en mere anskuelig, en mere fattelig, altsaa en mere tiltalende og vækkende Charakteer, vil Skolens Gjerning lykkes langt bedre og Skolen selv blive Børnene kjærere end det nogensinde er muligt under Omgangsskolens ugunstigere Forholde. Jeg for mit Vedkommende nærer derfor ingen Tvivl om, at faste Skoler ere at anbefale overalt, hvor Skoleveien ikke bliver meget lang, og at Omgangsskolens Udvikling til noget Fuldkomnere for en væsentlig Deel betinges af Oprettelsen af faste Rodestuer. Jeg er ogsaa overbeviist om, at dette er den almindelige Mening i Lærerstanden selv; mange Lærere have baade mundtlig og skriftlig udtalt den for mig. Spørgsmaalet er ogsaa behandlet og besvaret paa samme Maade og i samme Aand, som her af mig, af en Mand, der nøie kjender Omgangsskolen, i „Den norske Folkeskole" No. 7 (for Januar) 1853, og jeg vil henvise Enhver, som endnu nærer Tvivl om Fastskolens (saavel den egentlige faste som den halvfaste Skoles) afgjorte Fortrin for Omgangsskolen, til denne sande og fuldstændige Skildring af Omgangsskolens Mangler og Omgangsskolelærerens Lidelser.

Forholder det sig virkelig saaledes, at der allerede nu viser sig en Tendents til at ombytte Omgangsskolerne med faste eller halvfaste Skoler, og at denne Tendents nødvendigviis maa forøges, naar de administrerende og kontrollerende Autoriteter begynde med større Strænghed at fordre Lovens Bestemmelse om Underviisningstiden efterlevet, og maa det endelig erkjen-

des, at denne Tendents fører Skolevæsenets Udvikling i en gavnlig Retning, saa bør der ogsaa fra den lovgivende Myndigheds Side drages Omsorg for at forandre eller fjerne de Forholde, som nu for Tiden lægger unødvendige Hindringer iveien for denne Udvikling. Jeg kjender flere Exempler paa, at Indreiningen med Rodestuer ikke har kunnet komme istand eller, efter at have været indført, igjen har maattet ophæves, blot fordi en enkelt eller nogle enkelte blandt de skoleholdspligtige Indvaanere vare imod den. Da Loven ingen Bestemmelse indeholder om denne Gjenstand, kan nemlig en nok saa stor og bestemt Pluralitets Villie ikke beseire en nok saa liden Minoritets. Til at bringe denne Sag i en gunstigere og naturligere Stilling udfordres kun, at de lovgivende Statsmagter vedtage en Bestemmelse om, at, hvad en Pluralitet af vedkommende Rodes skoleholdspligtige Indvaanere maatte beslutte med Hensyn til Oprettelsen af Rodestue, skal, naar det bifaldes af Skoleformandskabet, være bindende for Minoriteten.

Underviisningstidens Forlængelse og Oprettelsen af faste og halvfaste Skoler tilligemed den derved tilveiebragte lettere Adgang til at erholde og anvende hensigtsmæssige Hjælpemidler for Underviisningen ere imidlertid kun af Vigtighed, forsaavidt som de udgjøre de væsentligste ydre Betingelser for, at Skolens eget indre Liv kan udfolde sig til større Fuldkommenhed. Som jeg ovenfor oftere har fremhævet, bestaaer Skolens Liv ikke blot af intellektuelle, men ogsaa af moralske Bestanddele, og man bør ikke tilkjende dens Virksomhed stort Værd, hvis den udelukkende eller eensidigen lægger an paa at fremme den intellektuelle Udvikling. Nu er det ganske vist, at de omtalte ydre Betingelser for, at Skolens indre Liv kan udfolde sig til større Fuldkommenhed, ligesaavel ere af Vigtighed for dens Virksomhed for den moralske som for dens Virksomhed for den intellektuelle Udvikling. Saaledes er Tilvænnelse

til Lydighed, Arbeidsomhed og andre Dyder langt lettere under en fuldkomnere ydre Ordning af Skolen end under en ufuldkomnere. Men det er dog især den Deel af Skolens Virksomhed, der nærmest er rettet paa den intellektuelle Udvikling, som paa en iøinefaldende Maade lettes og fremmes ved Tilveiebringelsen af hine ydre Betingelser, og det er derfor ogsaa paa den jeg nu vil henlede Opmærksomheden.

Det er især ved Underviisningstidens Forlængelse, at Omgangsskolen sættes istand til at give Underviisningen et større Omfang; Indretningen af faste Skolestuer vil derimod fornemmelig lette Bestræbelserne for at forbedre Underviisningens Beskaffenhed, medens dog baade Udvidelsen af Underviisningens Omfang og Forbedringen af dens Beskaffenhed vil lettes og fremmes ved begge Foranstaltninger. Min ovenfor meddeelte Skildring af enkelte Omgangsskoler indeholder Oplysninger, som gjør det sandsynligt, at man selv med den nu almindelige Underviisningstid vilde kunne meddele et ikke aldeles ubetydeligt Forraad af Kundskaber i forskjellige Retninger, naar kun Læreren selv var denne Opgave voxen, og han forsynedes med de fornødne Hjælpemidler. Det er jo ogsaa let at indsee, at dette maa kunne skee, uden at der tabes Tid for andre Gjenstande, overalt, hvor man til Øvelse i Indenadslæsning benytter en Læsebog af almindeligt belærende Indhold, ligesom Enhver, der besidder nogen pædagogisk Indsigt og Erfaring, visselig vil indrømme, at Børnene ikke med Lyst ville følge Underviisningen, naar den i 6 a 7 Timer om Dagen udelukkende beskjæftiger sig med de faae Gjenstande og de første Begyndelsesgrunde, som der nu ialmindelighed drives paa i vore Omgangsskoler. Et Exempel paa, hvor let det kunde lade sig gjøre at meddele Børnene de vigtigste geographiske Forestillinger, indeholdes i min Beretning om Læseunderviisningen i Skolen No. 2, ligesom ogsaa Skolen No. 20 leverer et afgjø-

rende Beviis for, at Underviisningen kunde føres videre end nu er Tilfælde f. Ex. saa langt, at Børnene, naar de forlade Skolen, ikke ere aldeles blottede for historiske og geographiske Kundskaber og ikke uden Øvelse i at benytte sit Modersmaal til forstaaelig skriftlig Meddelelse. Af officielle Kilder har jeg derhos hentet Kundskab om, at der i alle et Præstegjælds (Øverhalvdens) Omgangsskoler underviſes i "Religion og Bibelhistorie, Indenadslæsning, Skrivning, theoretisk og praktisk Regning, fornemmelig Hovedregning, theoretisk og praktisk Sang, Norges Historie, Geographi, Retskrivning, hvorhos enkelte Børn ogsaa faae Udarbeidelser at skrive hjemme." I trende af dette Præstegjælds Skoledistrikter "underviſes ogsaa i Sjælelære og Anskuelseslære." Underviisningstiden i hver Rode er kun 8 Uger; men i de fleste ere der faste Rodestuer. At Underviisningens Beskaffenhed ikke heller staaer tilbage for dens Omfang, derfor borger vedkommende Biskops Vidnesbyrd, som ved flere Leiligheder har afgivet en særdeles gunstig Dom om dette Præstegjælds Skolevæsen, hvis heldige Virksomhed især tilskrives "en duelig og rastløs virkende Seminarists Bestræbelser."

Men har det været muligt allerede nu med 8 Ugers Underviisningstid, hvor Forholdene iøvrigt have været gunstige, at udstrække Underviisningen til flere almeennyttige Gjenstande, saa kan det vel ikke være Tvivl underkastet, at dette vi kunne lade sig gjøre, naar Underviisningstiden forlænges til 12 Uger aarlig. Naturligviis gaaer jeg, idet jeg udtaler denne Paastand, ud fra Forudsætningen om, at Læreren er en duelig og kraftfuld Lærer, og at Skolen søges jævnt og stadig. Jeg skulde imidlertid være tilbøielig til at antage, at der, hvor der tilveiebringes 12 Ugers Underviisningstid, burde 4 Uger udelukkende anvendes til Bedste for de viderekomne Børn. Dog indrømmer jeg, at det kan være tvivlsomt, hvorvidt en saadan

Indretning af Skolen staaer i fuld Overeensstemmelse med den gjældende Skolelov. Vistnok er det nærmest en Pligt, som paalægges Kommunen, naar Loven fordrer en saadan Ordning af Skolevæsenet, at ethvert Barn kan vorde underviist i 12 Uger; men Lovbestemmelsen kan ogsaa blive opfattet som ydende Barnet en Rettighed, der bliver krænket, naar ikke ethvert Barn, som ønsker det, erholder Adgang til Skolen i 12 Uger aarlig. Skulde derfor den foreslaaede Ordning virkelig befindes at stride mod Loven, maatte man altsaa, for at opnaae Adgang til at anvende den, bevirke denne Lovbestemmelse forandret. Imidlertid forekommer det mig, som om Skolevæsenets Autoriteter ogsaa under den gjældende Lov maatte være berettigede til at fordele Skoletiden mellem de ældre og yngre Børn paa denne for Alle lige gavnlige Maade. Iøvrigt skulde jeg ansee det for hensigtsmæssigst, at de 12 Skoleuger for Roden fordeeltes i 4 Underviisningsterminer, hver paa 3 Uger; den ene af disse 3 Uger skulde da anvendes til de Viderekomnes Underviisning.

Her opstaaer nu det Spørgsmaal: skal Deeltagelsen i denne for Viderekomne udelukkende bestemte Underviisning være tvungen, forsaavidt som Forældrene ikke selv eller ved Andre give dem en tilsvarende Underviisning? At Sognepræsten i Henhold til Lovens § 15 og i Analogi med Loven for Almueskolevæsenet i Byerne kan fritage ethvert Barn fra at søge denne Skole, er utvivlsomt; men Spørgsmaalet er, om der overhovedet burde paahvile nogen Forpligtelse til at søge den. Jeg har ovenfor søgt at vise Hensigtsmæssigheden af at indskrænke Skoletvangen, og for Byernes Vedkommende har jeg foreslaaet, at den skulde ophøre med det fyldte 12te Aar. Men dette Forslag er støttet til Forudsætningen om en daglig og stadig Skolegang indtil denne Alder, en Forudsætning, hvorfra der ikke kan gaaes ud, naar Talen er om Skolerne paa Lan-

det. Inden den aarlige Underviisningstid kan blive forøget betydelig ud over den Grændse, som den nuværende Lov fordrer som den regelmæssige, vil det derfor neppe være tilraadeligt at indskrænke Skoletvangen for Landdistrikternes Vedkommende til en yngre Alder. Det er imidlertid ogsaa her af høi Vigtighed at bane den Opfatning af Skolen Indgang i Befolkningens Bevidsthed, at den Oplysning og Dannelse, Skolen meddeler, er et Gode, som Staten kun til deres eget Bedste tilbyder dem Adgang til at erhverve. En saadan Opfatning vil forhaabentlig efterhaanden mere og mere fremkaldes derved, at det gjøres til en frivillig Sag at søge Skolen i de 4 Uger,*) da den blot holdes for de Viderekomne. Da det derhos maa erkjendes, at det vil blive lettere for Skolen under den fuldkomnere Indretning af den, som her er foreslaaet, gjennem 8 Ugers aarlig Underviisning at meddele det nødtørftige Lavmaal af Dannelse, end det hidindtil har været, antager jeg, at man ikke vover for meget ved at foretage en saadan Indskrænkning i Skoletvangen, om det ellers, naar Hensyn tages til de faktiske Forholde, bør kaldes en Indskrænkning. Ogsaa Pastor Gislesen,**) der ligesom jeg fordrer 12 Ugers Underviisningstid for hver Rode, vil have indtil en Trediedeel af Tiden anvendt udelukkende til Bedste for de viderekomne Børn. Han vil imidlertid, at 1 a 2 Dage ugentlig skulle anvendes paa denne Maade. Grunden til, at jeg foretrækker en sammenhængende Uge, er den, at jeg antager, at Bevidstheden om, at Skolesøgningen er frivillig, derved vil komme til større Klarhed. Derimod bør det i alle Børns fælles Interesse opstilles som en

*) At den samme Opfatning vil styrkes gjennem Indretningen af Præstegjældsskolen, skal senere blive viist.

**) "Bemærkninger ved forrige Storthings Beslutning til Lov for Almueskolevæsenet paa Landet" i Christianiaposten for April 1851.

Betingelse for at erholde Adgang til denne Omgangsskolens høiere Klasse, at Barnet søger Skolen stadig og derhos bliver forsynet med de fornødne Bøger og Skrivematerialier, forsaavidt som Forældrenes oekonomiske Kaar ikke ere til Hinder herfor, i hvilket Tilfælde Forpligtelsen bør gaae over paa Skolekassen.

Men medens det bliver en frivillig Gjerning at søge den høiere Omgangsskole, maa det paasees med Strenghed, at de Børn, som ere pligtige at søge den lavere Afdeling af Skolen, virkelig indfinde sig. Jeg har i min Beretning om Omgangsskoler anført Exempler paa en Grad af Forsømmelighed, som grændser til det Utrolige og som gjør det umuligt for Skolen at udrette Noget for Oplysningens Udbredelse. I Valset saae vi, at Børnene i en Rode, hvor der ikke vare usædvanlige lokale Hindringer, i Gjennemsnit kun havde søgt Skolen i 8½ Dage. I Stanges 3 første Skoledistrikter have af 337 skolepligtige Børn i Løbet af et Aar 25 aldeles ikke søgt Skolen, 87 søgt den i 1 til 10 Dage og 98 i 11 til 20 Dage. I en officiel Erklæring fra en Præst i en af vore Fjeldbygder berettes det, at "mange Børn, hvis Forældre lidet ere istand til at bibringe deres Børn Oplysning, ja neppe selv kunne læse, gaae ikke en eneste Dag det hele Aar i Skole, medens Mængden i enkelte Skoledistrikter have haft fra enkelte Dage til et Par Ugers Skolegang." I en Erklæring fra en anden Præst i en Fjeldegn heder det: "Lykkes det mig at fremme, jeg tør ei sige Oplysning, men alene den i dette Præstegjæld enten ukjendte eller forglemte Kunst at læse i Bog." — Allerede de her meddeelte, fra forskjellige Egne af Landet hentede, Kjendsgjerninger og Oplysninger, som jeg endnu kunde forøge med mange flere, maae vække Formodning om, at et stort Antal Børn i vore Landdistrikter søge Skolen saa faae Dage om Aaret, at Skolens Virksomhed for deres Udvikling ingen Betydning kan faae.

De anførte Domme i Forbindelse med de af mig meddeelte Oplysninger om Børnenes Udviklingstrin og om Underviisningens Beskaffenhed i flere af de omhandlede Skoler gjøre det ogsaa sandsynligt, at Oplysningen især hos Huusmandsklassen paa mange Steder staaer paa et lavere Standpunkt, end man ialmindelighed er tilbøielig til at antage. Saameget større er Opfordringen til for Fremtiden med mere Strenghed at paasee, at Forsømmelser i det Store blive fjernede. Ogsaa her gjælder, hvad jeg ovenfor bemærkede med Hensyn til Lovbudet om Underviisningstiden, forsaavidt det medfører Forpligtelser for Kommunerne, at man enten skal overholde Bestemmelsen eller ogsaa bevirke den ophævet, for at ikke Staten ved at give Love, som den tillader hveranden Mand at overtræde, selv skal paa den kraftigste Maade medvirke til at nedbryde Agtelsen for Loven og til at demoralisere Folket. Men vil man for Alvor hindre Skoleforsømmelserne i det Store, skulde jeg ansee det for hensigtsmæssigt, at de Indberetninger, som aarlig bør indgives til Skoleinspektørerne, indeholde Oplysning om, hvor mange af Præstegjældets skolepligtige Børn slet ikke have søgt Skolen, hvor mange der have søgt den i 1 til 10 Dage o. s. v., og undertiden, f. Ex. hvert femte Aar, burde disse Oplysninger meddeles særskilt for hver enkelt Rodes Vedkommende. Foruden at disse Oplysninger vilde give Inspektøren Vink om, paa hvilke Distrikter han burde henvende sin særdeles Opmærksomhed under Inspektionen af Skolerne, vilde de ogsaa kunne foranledige ham til paa forskjellige Maader at gribe ind i Forholdenes Udvikling. Naar de Schemaer, hvorefter Indberetningerne meddeles, indrettes paa en hensigtsmæssig Maade, vil Ordningen og Benyttelsen af de tilveiebragte Materialier ikke, hvad man kunde frygte for, optage for megen Tid for Inspektøren, og naar Lærernes Protokoller indrettes med Hensyn til disse Schemaer og Indberetninger, vil heller ikke Arbeidet for Læreren blive byrdefuldt.

Jeg har allerede fremhævet, at Indretningen af faste Skolestuer vil gjøre det lettere at forbedre Underviisningens Beskaffenhed, idet man gjennem denne Foranstaltning ialmindelighed vil kunne forskaffe Skolen et tilstrækkelig rummeligt, roligt og i alle Henseender hensigtsmæssigt Lokale. Overalt, hvor et saadant tilveiebringes i Forbindelse med et passende Inventarium, det være nu enten i Rodestuen eller rundt omkring paa Gaardene, ere de ydre Betingelser for en Forbedring af Underviisningens Beskaffenhed tilveiebragte, og naar det derhos paasees, at ikke endeel Børns Forsømmelighed bliver en Hindring for de øvrige Børns Fremgang, vil Omgangsskolen, hvad enten den forbliver en virkelig Omgangsskole eller forandres til en halvfast, kunne yde en fuldstændigere og fuldkomnere Dannelse, end det nu er den muligt. Naar Lokalet er rummeligt nok, saa vil Læreren med Lethed kunne anvende Vexelunderviisningen, som netop under vor Landsskoles Forholde vil, indenfor passende Grændser, kunne anvendes med meget Held. Han vil saaledes kunne holde de yngre Børn i en jevn og passende Beskjæftigelse, medens han selv underviser de ældre. Man maa ikke af det Misbrug, som i andre Lande er drevet med Vexelunderviisningen, lade sig afskrække fra at bruge den; ikke af den Overvurdering, som er bleven den til Deel, idet man har fremstillet den som værdig til at foretrækkes for den af uddannede Lærere meddeelte Underviisning selv der, hvor det var muligt at skaffe en Lærer tilveie for hver Afdeling eller hvert Lektielag, lade sig forlede til at miskjende dens Betydning som en gavnlig Nødhjælp der, hvor Læreren paa een Gang har og maa have Disciple af de forskjelligste Aldere samlede til samtidig Underviisning. Det er i de 8 Uger, da alle Rodens Disciple ere samlede, at Vexelunderviisning bør anvendes. De ældre Disciple, som desuden for sig faae Godet af Omgangsskolens øverste Klasse, kunne

vexelviis anvendes til at undervise de yngste Børn i Begyndelsesgrundene. Der vil ikke herved falde saa meget Arbeide paa hver Enkelt, at han skulde hindres noget betydelig i sin egen Fremgang, saameget mindre, som han vissselig selv vil lære Meget ved at lære Andre. Naar Skolens Lærer er sin Opgave voxen, vil denne de ældre Disciples, under hans Veiledning foregaaende, Syssselsættelse med at undervise de yngre Disciple blive det kraftigste Middel, som Skolen kan anvende, til at give Hjemmets Underviisning et Fremstød, idet disse Skolens Hjæpelærere snart ville optræde som Hjælpelærere i Hjemmet for yngre Sødskende og andre Slægtninge, for ikke at tale om den Nytte, de ville have af en saadan praktisk Øvelse i denne Green af Opdragelsen, naar de engang i Tiden selv blive Fædre og Mødre. Jeg troer derfor ogsaa, at den Uvillie, som vor Almue vistnok nærer mod Vexelunderviisningen eller rettere mod, at deres Børn, som de sende i Skole for selv at undervises, skulle anvende sin Tid til at lære Andre, efterhaanden vil lægge sig, naar de lære at kjende Indretningens praktiske Virkninger. Desuden vilde en rigtigere Opfatning af dette Forhold faae et Støttepunkt i den nye Indretning med Lærerlærlinge ved Præstegjældsskolen, som jeg senere skal foreslaae og omhandle.

I et rummeligt og hensigtsmæssigt Lokale vil Læreren ogsaa kunne skaffe Børnene tilstrækkelig og bekvem Plads, naar de skulle skrive og regne, ligesom han med Lethed vil kunne anvende Vægtavlen og Vægkartet og andre Hjælpemidler, hvorved det bliver muligt at give Underviisningen en mere anskuelig og praktisk Charakteer.

Inden jeg, under Fremstillingen af det for min Sjæl staaende Billede af Almueskolen i en mere udviklet og fuldkommen Form, gaaer over til at behandle et følgende Punkt, vil jeg endnu med faae Ord omtale, hvordan jeg tænker mig at Underviisningen

i Omgangsskolens øverste Klasse burde være. Religionsunderviisningen burde her, for ikke at forstyrre den i den for alle Børn fælles Afdeling af Omgangsskolen nødvendige mere systematiske Underviisning i Katechismus og i Forklaringen over samme, udelukkende bestaae i Bibellæsning. Een heel eller to halve Timer burde daglig anvendes til Bibellæsning. Et Stykke af Bibelen burde, efterat være forklaret af Læreren, forsaavidt det tiltrængte Forklaring, gives som Hjemmelektie. Lærlingen skulde da den følgende Dag kunne gjengive Indholdet med sine egne, undertiden ogsaa med Bibelens Ord, hvorhos han skulde paavise de vigtigste Lærdomme, som kunde uddrages af Stykket. Læreren burde da under Timen gjøre opmærksom paa, hvor de samme eller beslægtede Lærdomme udtales, lade Børnene slaae op saadanne Steder og saaledes ad en reent praktisk Vei lede dem til en baade forstandig og for Hjertet frugtbringende Benyttelse af den hellige Skrift. Iøvrigt maatte ved Siden af den almindelige Skrive- og Regneunderviisning en Læsebog med et hensigtsmæssigt Indhold yde det meste Stof for Underviisningen, og ialfald tjene som Grundlag for Lærerens videre mundtlige Meddelelse. En saadan Læsebog er af den største Betydning for Underviisningen i Almueskolen. Den bør, som Dr. Curtmann siger, blive til ved en Forening af Kræfter og indeholde et omhyggelig sigtet Stof. "For min Sjæl", siger denne dygtige Pædagog, hvis Ord jeg her vil gjøre til mine, "staaer f. Ex. en Bog, der indeholdt Verdensbeskrivelsen (Geographi og Historie) i en saadan Udstrækning, som er passende for Skoler paa Landet, i en saa simpel Form, i et saa heldigt Udvalg og i en saa tiltrækkende Fremstilling, at baade Lærer og Lærling længtes efter de Timer, i hvilke Meddelelser skulde hentes fra denne Kilde. Da Forældrene naturligviis følge Børnenes Underviisning, saa vilde hele Menigheden lidt efter lidt gjøre Indholdet af en saadan Bog til sin aandelige Eien-

dom. Dette er nu vistnok et Ideal, som ikke lader sig virkeliggjøre heelt og ubetinget; men en Tilnærmelse til det er dog mulig, naar man tager omhyggeligt Hensyn til Folkets Behov, og naar forskjellige Kræfter forene sig til Samvirken og Autoriteterne gribe ind for at befordre Foretagendet. Ogsaa i andre Fag end Verdensbeskrivelsen kunne Læsebøger af et saa interessant Indhold, at ogsaa de, som staae udenfor Skolen, vilde føle sig tiltalte ved dem, skaffes tilveie." Ved Siden af geographisk og historisk Stof burde en Læsebog for vore Skoler indeholde et passende Udvalg af Stof, hentet fra Naturvidenskabernes Gebeet, Stykker som Afhandlingen: "Om Aarsagerne til Arbeidslønnens Forskjellighed" i Folkevennen samt endeel simple og tiltalende Digte og poetiske Fortællinger. Hvor Meget der da kunde læses og tilegnes af en saadan Bogs Indhold i Omgangsskolens øverste Klasse, vilde afhænge af saa mange Omstændigheder, at det ikke er muligt derom at udtale Noget, som kunde have almindelig Gyldighed. At det burde være en væsentlig Deel af den høiere Omgangsskoles Opgave at bringe sine Lærlinge saa vidt, at de kunne benytte Modersmaalet til forstaaelig skriftlig Meddelelse, har jeg før bemærket.

En saadan Underviisning som den, jeg her har fremstillet i dens Grundtræk, er det Maal, hvorefter Omgangsskolen bør stræbe. Hvor og hvor snart det er muligt at naae det, kan ikke afgjøres. Paa ikke faae Steder vil det kunne skee i den nærmeste Fremtid, paa mange Steder vil det vel ikke blive naaet i en Menneskealder; men overalt og til alle Tider maa det haves for Øie og stræbes efter*). I den almindelige

*) Jeg tager her, hvor der er Tale om Landet i det Hele, ikke noget Hensyn til de Distrikter, i hvilke Indvaanerne boe saa spredte, at der ikke lader sig anvende en ordnet Skoleindretning. Om saadanne Distrikter end ikke ere saa ganske faae, indeslutte de dog tilsammentagne et forholdsviis lidet Antal Indvaanere.

Faſtſkole, der ogſaa, forſaavidt ſom den ikke er forbunden med eller ligger i Nærheden af en høiere Almueſkole, bør have en høiere Afdeling, der ſøges frivillig og hvis Indretning afpasſes efter Stedets Forholde, vil Underviisningens Charakteer blive den ſamme ſom Omgangsſkolens; men den vil dog ofte paa Grund af den længere Underviisningstid, hvorover den kan raade, kunne meddele Stoffet i et noget fuldſtændigere Udvalg. Iøvrigt ere der ved den almindelige Faſtſkole eller Faſtſkolen ſom Diſtriktsſkole ingen fremtrædende Eiendommeligheder. Jeg anſeer det derfor ikke nødvendigt her at gjøre den og dens Forholde til Gjenſtand for nøiere Betragtning, men vil gaae over til Faſtſkolen af 2den Rang, ſom indtager en overmaade vigtig Plads i det hele Syſtem af Indretninger til Almueoplysningens Fremme, ſaaledes ſom dette ſtaaer for min Tanke.

Ved Faſtſkolen af 2den Rang forſtaaer jeg en for et ſtørre eller mindre Antal Skolediſtrikter fælles Skole, der er beregnet paa at yde Almuens Børn en fuldſtændigere Dannelſe, end de almindelige Almueſkoler kunne meddele. En Spire til en ſaadan Indretning have vi allerede i den løvbefalede Skole ved Hovedkirken, der foruden ſin Opgave ſom Diſtriktsſkole ifølge Loven tillige fra det hele Præſtegjæld ſkal optage Børn, hvis Forældre maatte ønſke at forſkaffe dem en fuldkomnere Underviisning, ligeſom det ogſaa er gjort Læreren til Pligt at oplære de omgaaende Skolelærere. Ved at give denne Spire en videre Udvikling ville vi erholde en til vore Forholde og vor Tids Krav nogenlunde ſvarende høiere Almueſkole. Til een ſaadan Skole indenfor Præſtegjældet ville vi i de fleſte Tilfælde blive nødſagede at indſkrænke os, da Udgifterne ellers vilde blive for ſtore. Faſtſkolen af 2den Rang vil altſaa ialmindelighed blive en Præſtegjældsſkole, og med dette Navn vil jeg ogſaa benævne den, da det i flere Henſeender er et betegnende Navn.

Foruden de trende Opgaver, som vi allerede have seet at være stillede Fastskolen ved Hovedkirken til Løsning, har den endnu en fjerde, nemlig den, at undervise forsømte Børn fra andre Skoledistrikter. Det falder strax i Øinene, at Lovgiveren her har begaaet et Misgreb, idet han har stillet en Skole, som blot skal have een Lærer, der som Kirkesanger ogsaa har andre Forretninger at varetage, saa mange forskjellige Opgaver at løse. Naar man sætter sig ind i den Tids Forholde, da Loven blev given, vil man imidlertid finde det ganske naturligt, at dette Misgreb blev begaaet; det er ogsaa først i den senere Tid, efterat Trangen til den høiere Oplysning er bleven større, at man har begyndt at føle, at her er begaaet et Misgreb; men at Bestemmelsen nu mere og mere viser sig som et saadant, kan ikke negtes. I Vang (rigtignok allerede fra 1830) og i Stange har man endog i Strid med Loven indrettet Skolen som Præstegjældsskole eller egentlig som Sogneskole uden noget bestemt Distrikt. Ja Trangen til Skoler, som kunde meddele en noget videre gaaende Underviisning, har været saa stor, at man ogsaa har givet Skolerne i Annexerne Furnæs (til Vang) og Otterstad (til Stange) samt en 3die Skole i Stange, i Nærheden af Korsødegaarden, en saadan høiere Bestemmelse. Selv i Søndre Ourdal har man efter Planen befriet den i Nærheden af Hovedkirken oprettede Skole, som dog ikke er lovbefalet, for at være Distriktsskole og givet den udelukkende den Bestemmelse, at give "de større Børn fra det hele Præstegjæld en videre gaaende Underviisning." Intet er heller naturligere end at Hovedkirkesangerens Kræfter, saavidt muligt, anvendes umiddelbart til det hele Præstegjælds Bedste. Klokkergaarden, hvis Besiddelse forskaffer ham en væsentlig Deel af hans Indtægter, maa betragtes som det hele Præstegjælds Eiendom, og hans øvrige Indtægter som Kirkesanger tilstrømme ham fra det hele Hovedsogn. Nu er det

vistnok saa, at ogsaa Lærerne i de øvrige Distrikter erholde sin Løn af den fælles Skolekasse; men de fordeelagtigere Kaar, som Kirkesangeren i Hovedsognet har, bevirke naturligviis, at de bedste Lærerkræfter staae til den med dette Embede forbundne Skoles Tjeneste.

Det forekommer mig derfor at ville være i alle Henseender hensigtsmæssigt at forandre Loven saaledes, at der bliver Adgang for de Kommuner, hvor der føles Trang til en fuldstændigere Underviisning end den, som de almindelige Almueskoler kunne meddele, til at indrette Skolen ved Hovedkirken som en Præstegjældsskole, altsaa som en høiere Klasse for alle de øvrige Skoler i Præstegjældet. Naar man giver Skolen denne høiere Bestemmelse, vil den ogsaa med større Held kunne løse den anden ved Loven den tildeelte høiere Opgave, nemlig at uddanne Omgangsskolelærerne. Det omkring Skolen liggende Distrikts Børn maae saaledes henvises til en anden Lærers Underviisning.

Her opstaaer nu Spørgsmaal om, hvorvidt den Bestemmelse i Loven, hvorefter det omkring Hovedkirken liggende Distrikt skal være et Fastskoledistrikt, fremdeles bør forblive gjældende, naar Kirkesangeren ikke længere kan anvendes som Lærer ved den, eller om det bør overlades Kommunen selv at bestemme, hvad enten den skal indrettes som Fastskole eller som Omgangsskole. Tager man blot Hensyn til Skolens Virksomhed for Distriktets egne Børn, maa man vistnok komme til det Resultat, at Staten bør overlade Kommunen den afgjørende Myndighed i dette Anliggende, da det jo er den, som skal bestemme, om de øvrige Distrikters Skoler skulle være Omgangsskoler, halvfaste eller faste Skoler. Den Grund, som man gjerne hidindtil har anført til Forsvar for Lovens Bestemmelse, nemlig at Skolen ved Hovedkirken skal tjene som Mønsterskole, forekommer mig ikke at have afgjørende Vægt. Derimod er det,

naar Præstegjældsskolen skal uddanne Omgangsskolelærere, saa vigtigt, at man vel kan kalde det nødvendigt, at Distriktsskolen sættes i Forbindelse med denne som dens lavere Klasse eller lavere Klasser, i hvilke Lærerlærlingene eller de vordende Omgangsskolelærere kunne optræde som Lærere under Veiledning af den høiere Skoles Lærer og derigjennem erhverve sig den fornødne praktiske Uddannelse. Dette er et Hensyn, som Staten baade er berettiget og forpligtet til at tage, og jeg antager derfor, at Loven fremdeles bør fordre, at Skolen i det Distrikt, som ligger omkring Præstegjældsskolen, skal være en Fastskole. Da den imidlertid bør henlægges under Kirkesangerens Bestyrelse, bliver dens Lærer kun en Underlærer; det er derfor ikke heller nødvendigt at aflønne denne Post høiere end de øvrige Lærerposter i Præstegjældet, og Byrden ved denne Fastskoles Vedligeholdelse vil saaledes blive høist ubetydelig for Skolekassen, især hvis man vil paalægge de skoleholdspligtige Indvaanere af Distriktet at yde et moderat Vederlag for Lærerens Kostholds. Ved alle Præstegjældsskoler kan man dog ikke vente, at Indretningen med Lærerlærlinge vil kunne komme istand; her mangler da den afgjørende Grund til at fordre Distriktsskolen indrettet som Fastskole og sat i Forbindelse med Præstegjældsskolen, og hvor hertil maatte komme, at lokale Omstændigheder gjøre fast Skole mindre hensigtsmæssig for Distriktet, bør der vissselig være Adgang til at erholde den allerede nu i Loven hjemlede Dispensation fra Forpligtelsen.

Jeg har sagt, at Skolen for det omkring Præstegjældsskolen liggende Distrikt ialmindelighed burde henlægges til Præstegjældsskolen som dennes lavere Klasse eller Klasser. Det er dog ikke min Mening, at Forbindelsen mellem begge Skoler skal blive af den Natur som Forbindelsen mellem den almindelige og den høiere Almueskole i Byerne. Præstegjældsskolen, som skal optage Børn fra mange forskjellige, under høist ulige

Forholde virkende, Skoler til videre Uddannelse, maa ikke stille høiere Fordringer ved Optagelsen, end at de kunne tilfredsstilles af flittige og stræbsomme Børn i alle Skoledistrikter. Den maa altsaa betragtes som en høiere Afdeling for alle Præstegjældets Distriktsskoler og ikke blot for den ene, som staaer i en mere umiddelbar Forbindelse med den. Desuden kan det ikke forudsættes, at alle de Børn, som tilhøre det nærmest liggende Distrikt, skulde ønske at gaae over i Præstegjældsskolen, hvor der baade i Regelen vil blive en længere Underviisningstid end i Distriktsskolen, og hvor der desuden ville blive adskillige Bøger og Skrivematerialier at anskaffe. For disse vistnok ikke faae Disciples Skyld maa den Distriktsskole, som sættes i Forbindelse med Præstegjældsskolen, ogsaa lægge an paa at meddele en videre gaaende Dannelse end den, der fordres som Betingelse for at optages i Præstegjældsskolen. Den nøiere Forbindelse, hvori Præstegjældsskolen staaer til den nærmeste Distriktsskole end til de øvrige Distriktsskoler, bestaaer følgelig kun deri, at de begge staae under den samme Førstelærer eller Bestyrer, at begge Lærere, naar det findes hensigtsmæssigt, kunne overtage Underviisningstimer i begge Skoler og at Distriktsskolen tjener som Øvelsesskole for de vordende Lærere, der faae sin Uddannelse ved Præstegjældsskolen.

Medens Hensynet til, at Adgangen til Præstegjældsskolen ikke bør gjøres for vanskelig for Børn fra de Distrikter, som have mindre vidtgaaende Skoler, leder til at stille Fordringen til de Forkundskaber, som skulle medbringes ved Optagelsen, temmelig lavt, ere der andre Hensyn, som tale for at stille dem saa høit som muligt. Jo flere og grundigere Forkundskaber Børnene medbringe ved Optagelsen i Præstegjældsskolen, desto større Resultater ville der kunne udvindes for deres Dannelse under Opholdet der. Et andet vigtigt Hensyn er det, at man ved at fordre gode Forkundskaber ogsaa medvirker

til at give Distriktsskolerne et Opsving, da det er i disse, at Forkundskaberne skulle erhverves. Ved at fordre ingen eller aldeles ubetydelige Forkundskaber ved Optagelsen i Præstegjældsskolen vilde man derhos, især naar man, saaledes som jeg har oplyst at det er Tilfælde i Stange og Vang, opretter en saadan Skole for hvert Sogn og endog fordrer Skolepenge for Underviisningen, let foranledige, at de Rigeres Børn udelukkende benyttede sig af Fastskolen (Præstegjældsskolen eller Sogneskolen), medens Omgangsskolen mere nærmede sig til Charakteren af en Fattigskole. At en saadan Udvikling, der netop gaaer i modsat Retning af den, som jeg ovenfor anbefalede, idet jeg omhandlede den sociale Betydning af Almueskolens Indretning som fælles Elementærskole, baade vilde blive fordærvelig for Skolevæsenet og medføre væsentlige Onder for det sociale Liv, ville vistnok Alle erkjende Den Tendents, som ifølge de af mig ovenfor meddeelte Oplysninger har viist sig paa Hedemarken, til at give Skolevæsenets Udvikling en saadan Retning, maa derfor modvirkes, ikke ved at forandre den høiere Skole til Distriktsskole, men ved at hæve Distriktsskolerne, hvorved det ogsaa bliver muligt for den høiere Skole, naar den først modtager fine Disciple, efterat de have benyttet hine, at udrette langt mere for Oplysningens Fremme, end den ellers vilde være istand til. Paa Grund af det Forhold, der finder Sted mellem Præstegjældsskolen og Distriktsskolerne, kan man ikke opstille de samme Fordringer paa Forkundskaber ved alle Præstegjældsskoler; man bør tage noget Hensyn til Distriktsskolernes nærværende Tilstand. Et Lavmaal af Forkundskaber kan og bør dog opstilles for det hele Land, og som et saadant vil jeg betegne, at Lærlingen kan læse med fuld Færdighed, at han kan gjengive efter Hukommelsen en Deel af de vigtigste bibelske Fortællinger, at han har lært Katechismen, kan skrive Sammenskrift og regne de 4 Species. Hvis Skolen

kunde faae passende Søgning, om man ikke tilstedede Adgang til den inden det 12te Aar, saa burde denne Aldersgrændse opstilles. Børn i denne Alder kunne ogsaa taale at gaae et godt Stykke Vei daglig; naar derhos den daglige Skoletid aldrig oversteg 5 Timer, men hellere, hvor de lokale Hensyn tilraadede det, indskrænkedes til 4 Timer, vilde Skolen kunne benyttes af Børn, som boe i temmelig stor Afstand, uden at de behøvede at indlogeres hos Fremmede. Naar Talen er om at oprette høiere Skoler for Almuens Børn, fremhæves ofte den Betænkelighed, at man vil forkjæle Børnene, vænne dem til Stueliv o. l.; men, hvis man frygter herfor, er det, skulde jeg mene, en god Modvægt, naar man lader dem gaae en Miils Vei daglig, hvorledes Veiret og Føret end er. At fire a fem Timers sammenhængende Underviisning ikke er skadelig for Helbreden eller kvæler Aandsfriskheden, forudsat, at der gives nogle faa Minutters Fritid mellem hver Time, derfor har man tilstrækkelig Erfaring *). Selv om man skulde ville foretrække at dele Underviisningstiden i Formiddags- og Eftermiddagstimer, hvad jeg dog ikke anseer for tilraadeligt, burde Timetallet aldrig overskride 5. Man naaer neppe et høiere Maal ved at gjøre den daglige Skoletid længere. Med Hensyn til Underviisningen i Præstegjældsskolen vil jeg her indskrænke mig til at henvise til Departementets Indstilling af 5te Marts 1851 og til de Bemærkninger, jeg paa forskjellige Steder i det Foregaaende har fremsat om en høiere Almueunderviisnings Beskaffenhed.

Jeg har i et Par tidligere offentliggjorte Smaaskrifter

*) Naar den almindelige Skoleunderviisning faldt f. Ex. mellem 8 og 12 eller 1, maatte det vel ogsaa lade sig gjøre at henlægge alle Forretninger, som fordre Lærerens Nærværelse i Kirken, til en Tid, da Læreren kunde forlade Skolen uden at forsømme Noget der.

udtalt den Anskuelse, at der foruden Faststolen af 2den Rang eller den høiere Skole for det enkelte Præstegjæld desuden burde oprettes en Faststole af 3die Rang for en Samling af 4 eller 8 Præstegjælde. Denne Skoles øverste Klasse skulde yde dem, som efterat have gjennemgaaet en Faststole af 2den Rang endnu ønskede en videre gaaende reent almindelig Dannelse, den fornødne Underviisning til samme Tid, som den skulde fuldende og afslutte den almindelige Skoledannelses Kursus for dem, der ved Siden af denne Underviisning fik en speciel Dannelse som vordende Omgangsskolelærere. En væsentlig Bevæggrund for mig til at foreslaae en saadan Fællesskole for flere Præstegjælde var, at jeg ikke antog, at Faststolen af 2den Rang vilde med Held kunne overtage Omgangsskolelærernes Uddannelse. Dette anseer jeg imidlertid nu, efter hvad jeg har erfaret i den skotske Skoleverden, for muligt, og jeg antager derfor, at det ialmindelighed vil være hensigtsmæssigere istedetfor at oprette Faststoler af 3die Rang at koncentrere alle Bestræbelser paa at hæve Præstegjældsskolen til den størst mulige Fuldkommenhed. Den videre gaaende almindelige Dannelse, som Faststolen af 3die Rang skulde meddeelt gjennem sin øverste Klasse, vil Præstegjældsskolen ikke kunne meddele i en saadan Fuldstændighed; men naar Lærerposten ved den bliver saa godt aflønnet, at der kan erholdes en isandhed duelig Lærer, vil ogsaa den kunne yde de fremadstræbende Ynglinge en ikke ringe Bistand, og denne kan komme desto Flere tilgode. Jeg tænker mig, at Underviisningstiden for Præstegjældsskolen ialfald et Par Dage om Ugen indskrænkes til 4 Timer. Paa disse tvende Dage kunde da Læreren anvende f. Ex. 3 Eftermiddagstimer til at give unge Mennesker fra det hele Præstegjæld en end videre gaaende Underviisning. De unge Mennesker, som deeltage i denne, ville i Løbet af nogle Aar kunne gjøre ikke ube-

tydelige Fremskridt, om de end anvende to Trediedele af sin Tid til Livets praktiske Sysler*).

Naar der gives Præstegjældsskolen en saadan Indretning, som her er foreslaaet, antager jeg, at den vil være istand til ialmindelighed at tilfredsstille Almuens Trang til en fuldstændigere Dannelse.

Hvor man seer sig istand til at forsyne Præstegjældsskolen med en Lærer til, saa at der ere 3 Lærere ved den og Distriktsskolen i Forening, vil man altsaa faae en Fastskole af 3die Rang, og Indretningen bliver naturligviis da saa meget fuldkomnere, skjønt jeg ikke nu anseer den for aldeles nødvendig i Systemet. Der gives Steder, hvor det ikke vil overstige Kommunens Evne, naar den paa passende Maade bliver understøttet af Statens Midler, baade at give Præstegjældsskolen en saadan fuldstændigere Udstyrelse og derhos at oprette Fastskoler af 2den Rang i Annexerne. Et saadant Præstegjæld vilde indeslutte et meget fuldstændigt System af Indretninger til den opvoxende Slægts Oplysning og Dannelse, idet der vilde findes: 1) Distriktsskole med en øverste Klasse for frivillig Underviisning (almindelig Omgangsskole med eller uden Rodestue, Fastskole), 2) Fastskole af 2den Rang som Sogneskole og 3) Fastskole af 3die Rang som Præstegjældsskole. Som Steder, hvor et saa fuldstændigt System af Skoleindretninger vilde staae i fuld Samklang med Forholdene, kan jeg nævne Ringsager og Stange og sandsynligviis ogsaa Vang; men saadanne Distrikter høre blandt Undtagelserne, og ialmindelighed vil man derfor vistnok ogsaa blive staaende ved Fastskolen af 2den Rang.

Men Præstegjældsskolens Virksomhed for Almueoplysnin-

*) Kun Ynglinge burde have Adgang til denne Forgrening af Skolen, medens ogsaa Piger burde have Adgang til den almindelige Præstegjældsskole.

gens Udbredelse skal ikke blot være af en umiddelbar Natur; Skolen skal ogsaa virke til det samme Maal paa en mere middelbar Maade, idet den tjener som Dannelsesanstalt for vordende Lærere. Den Dannelse, som de vordende Lærere her skulle modtage, vil blive en fuldendt og afsluttet for dem, der kun ville uddanne sig til Lærere ved Skoler af den laveste Grad ɔ: Omgangsskoler og Fastskoler af 1ste Rang, medens den vil blive en forberedende for dem, der ville uddanne sig til i sine modnere Aar at optræde som Lærere ved høiere Almueskoler i By og paa Land. De, for hvem Præstegjældsskolens Dannelse kun tjener som forberedende, ville senere fuldende og afslutte sin Uddannelse ved et fuldstændigt Lærerseminarium. Saadanne unge Mennesker, som ved en Skole modtage en paa Lærerfaget beregnet deels theoretisk deels praktisk Uddannelse, kunne til Forskjel fra Seminaristerne passende benævnes Lærerlærlinge, et Navn, som jeg allerede flere Gange har benyttet i det Foregaaende. Inden Nogen kan optages til Underviisning som Lærerlærling, bør han have gjennemgaaet Fastskolen af 2den Rang eller deels i den høiere Afdeling af Distriktsskolen deels ved egen Flid og Eftertanke have erhvervet sig de Kundskaber og Færdigheder og overhovedet opnaaet en saadan Udvikling, som svarer til den, der ialmindelighed erhverves i Fastskolen af 2den Rang. Han bør derhos være konfirmeret og mindst 15 Aar gammel. Det skulde være Lærerens Pligt at undervise Lærerlærlingene en vis Tid, f. Ex. $1\frac{1}{2}$ Time daglig eller 3 Timer hveranden Dag udenfor den sædvanlige Skoletid. Under vore Landsforholde troer jeg, at den Ordning, hvorefter Underviisningstiden koncentreres paa de tre af Ugens Dage, ubetinget fortjener Fortrinnet for den daglige Underviisning. Da Mange, maaskee de Fleste af dem, der ved Præstegjældsskolen uddanne sig til Lærere, forsaavidt som de ei senere gaae over til et Seminarium, ikke agte at

tilbringe hele sit Liv som Lærere, men, efterat have anvendt endeel Aar i Skolens Tjeneste, at gaae over i Livsstillinger, hvor det legemlige Arbeide og ialfald Udholdenhed og Haardførhed er, om ikke Hovedsag, dog en meget vigtig Sag, og da en Fleerhed af Omgangsskolelærerne, endog medens de ere Lærere, kun tilbringe det halve Aar eller lidt mere i sit Lærerkald, men maae anvende den øvrige Deel af Aaret med legemligt Arbeide især Jordarbeide, saa er det høilig at anbefale, at de unge Mennesker, som ville uddanne sig for senere at optræde som Lærere paa Landet, kunne dele sin Tid saa regelmæssig og eensformig som muligt mellem legemligt og aandigt Arbeide. En saadan regelmæssig Deling antager jeg vil blive dem langt lettere at tilveiebringe, naar de kunne ofre hveranden Dag heelt og holden til Markarbeide eller andet legemligt Arbeide uden at afbrydes ved boglige Sysler, end naar de skulde dele hver Dag mellem begge Slags Sysler. I sidste Tilfælde vilde det nemlig blive vanskeligt for dem at kunne erholde jævnt og stadigt Arbeide, forsaavidt de maatte søge det hos Fremmede, hvad der derimod vil blive dem meget lettere, naar Huusbonden eller Arbeidsherren kan med fuld Sikkerhed paaregne deres Deeltagelse i Arbeidet hele hveranden Dag. En anden Grund til at sammentrække de 9 Timers ugentlige Underviisning paa 3 Dage er det ogsaa, at Lærerlærlingene da kunne boe i en saa meget større Afstand fra Skolen. At ½ eller ¾ Miils Afstand ikke kunde lægge nogen Hindring iveien for Skolebesøget, vil Enhver indrømme, og det forekommer mig, at Skoleveien, selv om den i enkelt Tilfælde var en heel Miil, maatte kunne tilbagelægges 3 Gange om Ugen. Om der end medgik 4 Timer paa Veien, vilde dog Lærlingen, efterat have tilbragt 3 Timer paa Skolen, uden Overanstrængelse endnu den samme Dag kunne anvende 4 a 5 Timer til Læsning og anden boglig Syssel. De samme

Grunde, som bevæge mig til at foreslaae at samle Underviisningstimerne for Lærerlærlingene, var det ogsaa, som ovenfor bragte mig til at foreslaae det samme med Hensyn til de Ynglinge, der, uden just at ville forberede sig for Lærerfaget, alligevel ønskede at erholde Skolens Bistand til Erhvervelse af en fuldstændigere Dannelse, end de havde kunnet opnaae i Faste-skolen af 2den Rang. Uagtet de sidstnævnte Lærlinge have en anden Livsbestemmelse end Lærerlærlingene, saa vil dog Underviisningen kunne være fælles for begge Parter de tvende Dage i Ugen, medens 3 Timer den 3die Dag anvendes udelukkende for Lærerlærlingene til Underviisning i de Gjenstande, som ere af speciel Vigtighed for deres tilkommende Kaldsgjerning. Denne særskilte Underviisning maatte deels være en saavel videre gaaende som reviderende Religionsunderviisning (hvortil omtrent den halve Tid formeentlig vilde være tilstrækkelig) deels en Revision af det hele, mere elementære, før erhvervede Kundskabsforraad i Forbindelse med Belæring om Børns hensigtsmæssige Behandling i og udenfor Skolen og mere specielt om Underviisningen i Skolen.

Men ved Siden af denne theoretiske Belæring maatte Lærerlærlingen ogsaa erholde praktisk Øvelse i at undervise og styre en Distriktsskole, og det er derfor aldeles nødvendigt, at en saadan er sat i Forbindelse med enhver Præstegjældsskole, hvor der ere eller sandsynligviis ville blive Lærerlærlinge. I den første Deel af Læretiden burde der til saadanne praktiske Øvelser ikke anvendes mere end en enkelt Gang de Formiddagstimer, som gik forud for den theoretiske Belæring om Opdragelse og Underviisning; men i det sidste Aar af Læretiden burde hver Dag gjennem 1 til 3 Maaneder anvendes paa denne Maade, hvad enten Lærlingen umiddelbart derefter skulde optræde som selvstændig Lærer i en Distriktsskole eller han skulde gaae over til et Seminarium. Den regelmæssige Læretid for

Lærerlærlingene tænker jeg burde være 3 Aar, som dog efter Omstændighederne kunde forlænges eller forkortes med et Aar.

Idet jeg her har udtalt mig om Enkeltheder i Ordningen af den med Præstegjældsskolen forbundne Skole for Børne, er jeg mig fuldkommen bevidst, at disse Enkeltheder baade kunne og bør ordnes paa en noget forskjellig Maade paa forskjellige Steder. Der gives saaledes Distrikter f. Ex. flere af vore Fjorddistrikter, hvor det vil blive nødvendigt eller ialfald det hensigtsmæssigste at samle Undervisningstimerne for Lærerlærlingene paa to Dage og for de øvrige vorne Lærlinge til een Dag, paa hvilken den almindelige Præstegjældsskole da maatte ophøre. Men uagtet jeg erkjender, at den af mig paapegede Organisationsform ikke paa alle Steder vil være den meest hensigtsmæssige, har jeg dog foretrukket at give en mere individualiserende Beskrivelse over den Form, som jeg troer ialmindelighed vil kunne anvendes med Held, fremfor at fremsætte endeel mere generelle Bemærkninger, idet jeg haaber, at den af mig anvendte Fremstillingsmaade vil vække en anskueligere og klarere Forestilling.

Der ere især to Indvendinger, som jeg antager ville blive gjorte mod den her anbefalede Uddannelsesmaade for vordende Lærere. Den ene er, at den Dannelse, som bør bibringes vordende Skolelærere, er af en særegen Natur, saa at Lærerlærlingene ikke hensigtsmæssigen kunne undervises i Forening med de øvrige vorne Lærlinge, der kun søge almindelig Dannelse. Den Paastand, at Lærerens Dannelse er af en særegen Natur, er aldeles rigtig; men det er dog kun ved en Misforstaaelse, at man kommer fra den til den af samme uddragne Slutning. Hovedbetingelsen for, at Lærerens Virksomhed skal lykkes, er den samme, som gjælder med Hensyn til al anden aandig Virksomhed, nemlig, at Læreren har en udviklet og dannet Aand; men denne Betingelse tilveiebringes netop

gjennem Tilegnelsen af den almindelige Dannelses Stof, som ogsaa er det, der skal bydes de voxne Lærlinge, der ikke agte at blive Lærere. Derhos er dette Stof jo for en væsentlig Deel det samme, kun i stedse større Omfang meddeelte, Kundskabsstof, som Lærerlærlingen selv senere som Lærer i passende Udvalg skal meddele sine Disciple. Det Meste af Dannelsesstoffet er altsaa fælles og kan følgelig meddeles under Eet til begge Klasser af Lærlinge. Hvad der giver Uddannelsen for Lærerkaldet dens særegne Charakteer, det er Belæringen om, hvorledes det indvundne Stof skal meddeles til Andre og overhovedet om, hvorledes Børn bør behandles og opdrages, og denne specielle Deel af Lærerdannelsen vil, forsaavidt der er Tale om Uddannelsen af Lærere for vore lavere Landsskoler, kunne meddeles i tilstrækkelig Udstrækning og paa en betryggende Maade ad den Vei, jeg her har anviist. Rigtigheden af, hvad jeg her har bemærket med Hensyn til Forholdet mellem den almindelige Dannelse og Lærerens Specialdannelse, bestyrkes ogsaa, naar man seer hen til Indretningen af vore saakaldte Smaaseminarier, hvor den største Deel af Underviisningstiden anvendes til Meddelelsen og Tilegnelsen af den almindelige Dannelses Stof.

Der er imidlertid eet Fag, som jeg ellers betragter som en nødvendig Bestanddeel af den almindelige Dannelse, der meddeles ethvert Individ i et christeligt Borgersamfund, nemlig Religionen, som her er henviist til Lærerlærlingenes specielle Timer. Grunden hertil er den, at en videre gaaende Underviisning i Religion, i hvilket Fag Underviisningen allerede ved den specielle Konfirmationsforberedelse er drevet forholdsviis vidt, ikke vilde staae i Samklang med den Maade, hvorpaa de voxne Lærlinges Underviisning i det Hele her er foreslaaet ordnet, medens denne Deel af Underviisningsstoffet paa Grund af dets overveiende Betydning for den lavere

Skole netop er det, som den vordende Lærer maa tilegne sig i den største Udstrækning og med den største Klarhed. Til Fremme baade af Tilegnelsens Klarhed og af dens Inderlighed anseer jeg det for at være af høi Vigtighed, at Præsten meddeelte Lærerlærlingene Underviisningen i Religion. Han vilde da, forsaavidt disse Lærlinge ere fra hans eget Præstegjæld, bygge videre paa den Grundvold, som han selv havde lagt ved Konfirmationsforberedelsen, og han vilde derhos selv efter en omhyggelig Behandling og Sigtning meddele de Frøkorn, som de vordende Lærere skulde nedlægge i de Unges Sjæle, for atter senere at bringe dem som Spirer tilbage til Behandling og Pleie af hans kyndigere Haand. Den Indflydelse, som Kirken herigjennem vilde komme til at udøve paa Skolens Underviisning, forekommer mig at maatte blive baade betydningsfuld og netop af den Natur, som bedst stemmer med Kirkens egen Natur og dens Stilling til Skolen, der ved Siden af sin almindelige Opgave, at uddanne for Livet i det Hele, ogsaa har den specielle, at uddanne for Livet i Kirken.

En anden Indvending, som jeg tænker mig kunde blive fremsat mod den af mig foreslaaede Uddannelsesmaade for vordende Omgangsskolelærere, er den, at deres Dannelse ikke vilde blive fuldstændig og omfattende nok. En saadan Indvending vilde dog udspringe af en mindre nøiagtig Opfatning af Forholdene. Allerede ved Begyndelsen af sin Læretid vilde nemlig Lærerlærlingen, som havde naaet det for Præstegjældsskolen stillede Maal, have erhvervet sig en almindelig Dannelse, som baade i Omfang og Klarhed maa antages at ville være fuldkomnere end den, vore faae nuværende mindre Seminarier kunne forskaffe sine Lærlinge. Naar han dernæst anvender to Dage ugentlig i 3 Aar til en fortsat theoretisk Uddannelse saavel i almindelig som speciel Retning, kan det vel ikke være

tvivlsomt, at han vil tiltræde sit Lærerkald med en, forholdsviis betragtet, ret fuldstændig og omfattende Dannelse.

En Indvending af større Vægt vilde kunne hentes fra Vanskeligheden af at forbinde de Ynglinges Underviisning, som ere i det første Underviisningsaar, med deres, der ere i det 3die. Men jeg anseer det ikke for ugjørligt at indrette Underviisningen saaledes, at Alles Tarv kan varetages. I de fleste Fag vil Stoffet kunne deles efter Omstændighederne i to eller tre Dele, som hver i sit Aar udgjøre den væsentlige Gjenstand for Underviisningen i dette Fag, medens de Ældres Repetition af den anden eller de tvende andre Dele kan tjene som en Indledning og yde en foreløbig Oversigt derover for de Yngre. I Historie og Geographi f. Ex. medbringe Lærlingene fra den almindelige Præstegjældsskole saadanne Forkundskaber, at de med Held ville kunne paabegynde en mere detailleret Gjennemgaaelse af hvilketsomhelst enkelt Parti af disse Fag. I Religion kunde det bibelhistoriske Element være Hovedgjenstanden det ene Aar og det dogmatiske det andet Aar. Imidlertid ligger det i Sagens Natur, at Fremgangen vilde kunne blive større, naar der blot var eet Aars Kuld at undervise; men Maalet maa naturligviis ogsaa bestemmes med strængt Hensyn til de Forholde, hvorunder man skal arbeide for at naae det.

Med de hidindtil givne Antydninger til Skolevæsenets Ordning indenfor det enkelte Præstegjæld er endnu ikke nogen fuldstændig Besvarelse givet af det vigtige Spørgsmaal: Hvorledes kan denne Ordning bringes tilveie? Jeg har paaviist, at de Skolevæsenet bestyrende høiere Autoriteter, ved at paasee Loven overholdt i Lovens egen Aand, ville kunne give de lavere eller Distriktsskolerne et ikke ubetydeligt Fremstød med Hensyn til Underviisningstidens Forlængelse og en hensigtsmæssigere Distrikts- og Rodeinddeling. Men iøvrigt maa man fornem-

melig stole paa den hos Kommunerne mere og mere voagnende Sands for Oplysning og Erkjendelse af Skolens Vigtighed, en Sands og Erkjendelse, som man har al Grund til at antage vil være i en hidindtil ukjendt Progression, deels fordi det her just i høi Grad gjælder, at det er det første Skridt, som er det vanskelige, deels fordi de foreslaaede Foranstaltninger, efterhaanden som de blive iværksatte paa forskjellige Steder, selv ville samvirke til i stedse videre Kredse at vække og forøge den. Navnlig gjælder det med Hensyn til Præstegjældsskolen og den med samme forbundne Skole for Lærerlærlinge og andre vorne Lærlinge, at den ikke vil kunne komme istand undtagen der, hvor Trangen til en saadan videre gaaende Underviisning er i den Grad tilstede, at Kommunen selv vil ofre Noget for at faae den tilfredsstillet. Vistnok ville Udgifterne, naar Loven forandres saaledes, at der ingen Betænkelighed længere kan være ved at anvende Kirkesangeren som Lærer udelukkende eller ialfald væsentligen ved Præstegjældsskolen, ikke blive forholdsviis store, idet de ialfald paa mange Steder for den væsentligste Deel kun ville bestaae i den aarlige Løn til en ny Lærer, som vil blive at ansætte enten som Underlærer ved den med Præstegjældsskolen forbundne Distriktsskole eller som Omgangslærer i det omkring Præstegjældsskolen liggende Distrikt samt i de med en Udvidelse eller hensigtsmæssigere Indretning af Skolehuset forbundne Omkostninger. Men disse Udgifter ville dog ofte være betydelige nok til at hindre Præstegjældsskolens Oprettelse; thi der vil overalt være en Fleerhed af Indvaanerne, som ikke øine nogen umiddelbar Fordeel af Indretningen for sig og sine Børn. Statens umiddelbare Indgriben vil derfor vistnok være nødvendig for at bevirke, at Præstegjældsskoler blive oprettede i et nogenlunde stort Antal i en ikke altfor fjern Fremtid. Men naar Staten ikke skal gribe ind gjennem en Lov, som gjør

Oprettelsen til Pligt for de enkelte Kommuner — og at Tiden til at give en saadan Lov ikke endnu er kommen, er en Paastand, som neppe trænger til en nøiere Udvikling — saa er der ingen anden Vei for den til at gribe umiddelbart ind til denne Sags Fremme end den, gjennem Tilskud af de Midler, hvorover Statsmagterne raade, at lette Kommunerne de med Skolernes Oprettelse og Vedligeholdelse forbundne Byrder. Det Princip, at Staten skal yde de Kommuner, som ville oprette Skoler til en høiere Oplysnings Udbredelse blandt Almuen i By og paa Land, Bistand ved direkte Tilskud, er ogsaa anerkjendt baade af Regjering og Storthing; der behøves altsaa ikke nu noget Beviis for dets Rigtighed, men kun for, at de her foreslaaede Skoler ere hensigtsmæssige Indretninger til Formaalets Fremme, og et saadant Beviis maa søges i hele min Fremstilling af Skolevæsenets Organisation og i den Betydning, som de omhandlede Skolers Plads i det foreslaaede System af Skoler nødvendigviis maa skjænke dem. Jeg antager derfor, at der for enhver Kommune, som selv vil gjøre passende Opofrelser for at tilveiebringe en Præstegjældsskole, bør være Adgang til at erholde Tilskud af Oplysningsvæsenets Fond eller af Statskassen.

Om Bidragets Størrelse er det neppe muligt at give en almindelig Bestemmelse; men det forekommer mig, at det kunde stilles mellem Grændserne 50 Spdlr. og 100 Spdlr. Vistnok har Tilskudet til de i de sidste Aar oprettede Præstegjældsskoler været større; men deraf kan man ikke med Grund uddrage den Slutning, at et større Tilskud end det nævnte vil behøves for Fremtiden. Sagen er nemlig den, at de hidindtil oprettede Præstegjældsskoler have maattet oprettes uden Forbindelse med den lovbefalede Skole eller, hvor en Forbindelse er bleven bragt tilveie mellem dem, har man dog været nødsaget til at ansætte den nye Lærer som Førstelærer og Bestyrer, idet Kir-

kesangeren ifølge Loven maa anvendes som Lærer ved Distriktsskolen. Man har saaledes maattet ansætte to forholdsviis høit lønnede Lærere istedetfor at man, naar Kirkesangeren kan ansættes som Lærer ved Præstegjældsskolen, kun behøver en lavere lønnet Lærer ved Siden af ham, hvorved der vilde kunne indspares fra 50 til 100 Spdlr.

Om Forholdet mellem Kommunens og Statens Tilskud har jeg i et tidligere Skrift*) udtalt mig paa følgende Maade: „Statens Tilskud burde sættes i et vist Forhold til Kommunens Bidrag, og for at opmuntre Kommunerne til, saafremt de vare i Besiddelse af de fornødne pekuniære Kræfter, at give Skolerne, navnlig gjennem en bedre Lønning for Lærerne, en saadan Udstyrelse, at Hensigten med dem ret i tilstrækkelig Grad kunde opnaaes, burde det Offentliges Tilskud, saasnart som Kommunens Bidrag overskred det Minimum, der opstilledes som Betingelse for Adgang til Understøttelse, staae i et for Kommunen langt gunstigere Forhold til dennes Bidrag end Tilfældet er, medens dens Bidrag kun er Minimum. Jeg vil strax nedenfor, for tydeligere at betegne min Plan, anføre bestemte Talstørrelser, der dog mere maae betragtes som Exempler end som de Summer, jeg vil have betragtet som de ene rigtige."

„Først maa jeg bemærke, at jeg af forskjellige Grunde, som jeg ikke her agter at udvikle, anseer det for hensigtsmæssigt, at Førstelæreren eller Bestyreren af den saaledes udvidede Fastskole (ɔ: Præstegjældsskolen i Forbindelse med Distriktsskolen) fremdeles vedbliver at være Kirkesanger. For at en Kommune skulde have Adgang til at erholde Tilskud, maatte dens eget Bidrag til Skolen, hvorunder indbefattes saavel direkte Pengeløn til Læreren som Indtægter af Klokkeriet, mindst

*) „Grundtræk af en Plan for Ombannelsen af Almueskolen paa Landet" p. 20 og 21.

udgjøre 100 Spdlr. Naar dette Beløb sikredes Skolen af Kommunen, skulde den af Statens Midler erholde et Tilskud af 50 Spdlr. Bestyreren af en saadan Skole kunde erholde 90 Spdlr. foruden en passende Jordvei og Andenlærer vilde altsaa faae 60 Spdlr."

„Naar nu Kommunen vilde sikre Skolen en større aarlig Indtægt, saa burde det Offentliges Tilskud være i samme Forhold som Kommunens, indtil dette var steget til 150 Spdlr. og det Offentliges altsaa til 100 Spdlr., hvad der fra Statens Side maatte være Maximum for Skoler af 2den Rang."

Det Væsentlige i de her udtalte Anskuelser om Forholdet mellem Statens og Kommunens Bidrag anseer jeg fremdeles for at være rigtigt. Der er imidlertid i en officiel, til Departementet for Kirke- og Underviisningsvæsenet indgiven „Betænkning angaaende Almueskolevæsenets Ordning med specielt Hensyn til Skolelærerseminarierne" fremsat et Par Indvendinger mod det her anbefalede Princip, som jeg ikke bør lade aldeles uberørte. „Gaaer man ud," heder det, „fra den Forudsætning, at til de offentlige Midler have alle Statens Borgere lige Ret, saa viser saadanne Betingelser sig kun som Vilkaarlighed. At bestemme det Offentliges Bidrags Størrelse efter Størrelsen af vedkommende Kommunes Tilskud er en Uretfærdighed; thi i Regelen vil det blive de rigeste Kommuner, som erholde Meest." Fremdeles hedder det i Betænkningen: „Jeg kan desuden ikke afvise den Paastand, at der i den hidtil brugte og af Hr. Nissen til fremtidig Befølgelse foreslaaede Fremgangsmaade ligger noget Stødende, noget vist Høkeragtigt, som neppe passer med det Offentliges Værdighed og som just ikke heller er meget smigrende for Lokalbestyrelserne; — — — — at udsætte Lokkemad og at behandle disse Korporationer som Børn, der med bonbons maae lokkes til at opfylde deres Pligt, er mildest talt noget besynderligt."

Dette Raisonnement synes at hvile paa en urigtig Opfatning af Forholdet, som om Statens Bidrag virkelig uddeeltes til de enkelte Borgere eller ialfald burde uddeles til Kommunerne i Forhold til Antallet af deres Indvaanere. Vistnok er det saa, at de omhandlede Skoler ere til Gavn for de enkelte Borgere, hvis Børn der erholde sin Underviisning, og forsaavidt kunne Bidragene siges at komme de enkelte Borgere tilgode. Men ogsaa Staten har sin Interesse i, at Skolerne baade virke og virke med saa stort Held som muligt. Det er af Vigtighed for Samfundet som Samfund, at en høiere Oplysning udbredes blandt Almuen. Derfor understøtter Staten saadanne paa en høiere Almueoplysnings Udbredelse beregnede Indretninger. Men jo fuldkomnere Skolerne udstyres, desto hensigtsmæssigere Redskaber blive de til Oplysningens Fremme, navnlig gjennem de bedre Lærerkræfter, som den fuldkomnere Udstyrelse vil stille til deres Raadighed. Det er derfor naturligt og vel begrundet, at Staten yder desto Mere, jo fuldstændigere Skolen udstyres, og da dens Udstyrelse afhænger af Størrelsen af den Sum, som i det Hele anvendes til den, maa Staten, som ikke skal skride ind og bestemme sit Bidrag, førend Kommunen, hvem Skolen som Kommunalindretning tilhører, har fastsat sit, tage Kommunens Bidrag til Maalestok. Desuden maa det ogsaa erindres, at de rigeste Kommuner ialmindelighed ogsaa ere de folkerigeste og, selv om man vilde holde sig til Grundsætningen om den ligelige Fordeling til „alle Statens Borgere", vilde man derfor som oftest komme til det samme Resultat. Desuden maa det heller ikke forglemmes, at Staten ogsaa ved Bevilgninger til Skolevæsenet tager Hensyn til Kommunernes Trang; men dette skeer, hvor der er Spørgsmaal om Bidrag til det lavere Skolevæsens hensigtsmæssige Ordning. Det kan ogsaa her gjerne tages med i Betragtningen, at i de fattigere Kommuner, som især findes i

Fjelddistrikter, ere Livsforholdene simplere og mindre udviklede og Livsfornødenhederne og Levemaaden overhovedet billigere end i de rigere Distrikter. Med Hensyn til Paastanden om, at den foreslaaede Fremgangsmaade har noget høkermæssigt ved sig m. m., saa haaber jeg, at hvad jeg allerede har bemærket vil være tilstrækkeligt til at fremkalde en rigtigere Opfatning heraf. At Staten søger at lette Kommunen i dens Bestræbelser for at naae Maalet, og det desto mere, jo høiere Maalet stilles, bør ikke betragtes som „Udstilling af Lokkemad", om det end er ganske vist, at Udsigten til at erholde en saadan Bistand fra Statens Side vil indgive mangen Kommune, som ellers ikke havde tænkt derpaa, Lyst og Mod til at overtage de Byrder, som ere forbundne med at faae en saadan Skole istandbragt. I hvilken Udstrækning dette Princip er anvendt i Skotland baade i længere Tid fra Privates og i den senere Tid fra Statens Side og hvilke overmaade gavnlige Frugter dets Anvendelse der har baaret for Skolens Udvikling og Oplysningens Fremme, har jeg viist i den første Deel af denne min Indberetning.

Men medens jeg antager, at det almindelige Bidrag til Præstegjældsskolen af Oplysningsvæsenets eller Statens Midler ikke bør overstige 100 Spdlr., er der dog ogsaa en anden Vei, ad hvilken der baade kan og bør tilstrømme denne Skole Understøttelse fra det Offentlige. Jeg har ovenfor paaviist, hvorledes Præstegjældsskolen kunde indrettes saaledes, at de vordende Omgangslærere der kunde fuldende sin Uddannelse, medens de, som vilde uddanne sig til Lærere ved de fuldstændigere Almueskoler, senere skulde afslutte sin Dannelse ved et Seminarium. Inden Staten anerkjendte en Præstegjældsskole som tjenlig til at være Dannelsesanstalt for vordende Lærere, burde den imidlertid forskaffe sig Sikkerhed for, at Læreren er denne Opgave voxen, og at Skolen i det Hele er saa fuld-

stændig udstyret, at den forskaffer ham de fornødne Midler til Opgavens Løsning. Den ved Seminariet afholdte Dimissionsexamen indeholder ikke tilstrækkelig Garanti for, at enhver Lærer, som har gjennemgaaet Seminariet, er kundskabsrig og og moden nok til at overtage Omgangslæreres Uddannelse. Inden en Lærer anerkjendes for skikket til at overtage dette Hverv, maatte han derfor ved en Examen godtgjøre, at han har baade Kundskaber og Aandsmodenhed i tilstrækkelig Grad. Jeg har ikke haft Anledning til at overvære nogen Dimissionsexamen ved noget af vore Seminarier, og jeg har saaledes ingen nøiagtig Kundskab om, paa hvilket Standpunkt Seminaristerne ialmindelighed staae, naar de forlade Seminariet; men jeg veed med Vished, at flere ved Seminarier dannede Kirkesangere ikke kunne skrive sit Modersmaal paa en tilfredsstillende Maade, men begaae Feil baade i Sætnings- og Periodebygningen og med Hensyn til Retskrivningen og Skilletegnene samt i Brugen af de enkelte Ord. Men af den Lærer, til hvem Uddannelsen af andre Lærere skal betroes, maa man nødvendigviis fordre, at han kan benytte Modersmaalet til derigjennem at udtrykke sine Tanker baade mundtlig og skriftlig paa en feilfri og ikke stødende Maade. Den omhandlede Examen maatte derfor først og fremst gaae ud paa at undersøge, om Læreren besidder en saadan Indsigt og Færdighed i Modersmaalet. Hvorvidt han havde de grammatiske Begreber inde med Klarhed, burde ogsaa drages med ind under Prøven. Iøvrigt antager jeg ikke, at man burde fordre af ham, at han havde Kundskaber i flere Fag end der foredrages ved Seminarierne, og heller ikke noget særdeles betydeligt Kundskabsforraad i de enkelte Fag. I Religion behøvede man neppe at stille Kundskabsfordringerne høiere end ved Seminariet. I Historie tænker jeg mig som passende Fordring et Kundskabsforraad, svarende til hvad der indeholdes i Fayes

større Norgeshistorie og N. T. Nissens: Verdenshistoriens vigtigste Begivenheder; i Geographi maa vel Platous "Udtog for Mellemklasserne" eller Geelmuydens "Geographi for Begyndere" antages at yde tilstrækkeligt Stof. I de øvrige Fag maatte mindst Seminariets Maal opstilles som Fordring. Disse Fordringer er vistnok ikke store; men er Stoffet virkelig fordøiet, og viser Læreren gjennem sine Besvarelser, at han baade tænker sundt og udtrykker sine Tanker med Klarhed og i et korrekt Sprog, og har han tilmed Øvelse og Erfaring og viser sig i sin Skolestue som en isandhed praktisk duelig Lærer, saa kan man vistnok ogsaa med Tryghed overdrage ham det Hverv, at uddanne Omgangsskolelærere saavelsom at forberede til Indtrædelse paa Seminariet. Men enhver Lærer ved en Præstegjældsskole, hvem dette Hverv blev overdraget, efterat han havde tilveiebragt Vidnesbyrd for at være i Besiddelse af den fordrede Kundskab og Modenhed, burde af det Offentlige erholde en Forøgelse i sin Løn af f. Ex. 50 Spdlr., og dette Tillæg burde han beholde saalænge, som han viste Flid og Nidkjærhed i sit Kald, uden Hensyn til om der meldte sig Lærerlærlinge til at benytte hans Underviisning eller ikke, og hvad enten han forblev ved den samme Skole eller han søgte Forflyttelse til en anden Præstegjældsskole.

Jeg vil ikke paastaae, at jeg i den givne Betegnelse af det Kundskabsforraad, som burde fordres af Præstegjældsskolens Lærer, inden Staten erkjender ham for værdig til at betroes det omhandlede Hverv, har truffet netop det rette Maal. Hvis min Idee bliver anerkjendt for hensigtsmæssig af dem, som i dette Anliggende have den besluttende Myndighed, bør der, inden der kan tænkes paa at overføre den fra Tankens i Virkelighedens Verden, af Mænd, som forbinde Sagkundskab med udstrakt Personalkjendskab, anstilles nøiagtige Undersøgelser og Overveielser om, hvilke Fordringer der bør opstilles. Det vil

da visfnok ikke være vanskeligt at finde det Rette, naar man besidder nøie Kjendskab til det Udviklingstrin, hvorpaa den Klasse af Individer, som her nærmest maa haves for Øie, ialmindelighed befinder sig, og man derhos ved Bestemmelsen af Fordringerne gaaer frem efter den Grundsætning, som vi i den første Deel af denne Indberetning saae, at Bestyrerne af Dicks Legat i Skotland lagde til Grund for sin Fremgangsmaade, nemlig at det Maal, der stilles ved en saadan Examen, hverken maa være saa lavt, at der ei kræves Arbeide og Anstrængelse for at naae det, eller saa høit, at det ikke kan naaes ved jævn Flid og Udholdenhed. Hvad jeg tilsigtede med mine Bemærkninger om Maalet var kun, at anskueliggjøre den mig foresvævende Idee saa meget, som jeg antog nødvendigt til at sætte Læseren istand til at bedømme den foreslaaede Foranstaltnings Beskaffenhed og Hensigtsmæssighed, og denne Hensigt haaber jeg er opnaaet. En saadan Forbedring i Livsvilkaar som den, hvortil et heldigt Udfald af denne Examen i Forbindelse med gunstigt Vidnesbyrd om praktisk Duelighed og ulasteligt Forhold vilde bane Vei, vil ikke blive betragtet som et ringe Gode af Mænd i vore Almueskolelæreres Stilling, ligesom enhver Lærer bør ansee det for en Hæder efter en saa omhyggelig Prøvelse at blive af indsigtsfulde Overordnede erkjendt for dygtig til at overtage det vigtige Hverv, at uddanne vordende Lærere for deres Kald. Jeg anseer det derfor som utvivlsomt, at den Foranstaltning, jeg her har foreslaaet, vil i Forbindelse med flere andre Foranstaltninger virke overmaade meget til at hæve Almueskolelærerstanden til et høiere Udviklingstrin, idet den vil medvirke til at stille Skolelærerens Livsmaal indenfor hans egentlige Virksomheds Sphære. Saaledes som Forholdene nu ere, søger Skolelæreren den Hæder og Anerkjendelse, som det er indplantet i Menneskenaturen at stræbe efter og som man bør stræbe efter, saalænge som man erindrer,

at den er Middel og ikke Maal, altfor ofte paa ganske andre Veie end den, hvorpaa det er hans egentlige Bestemmelse at vandre, og hans mislige Kaar tvinge ham mangen Gang til at paatage sig Forretninger, som optage baade hans Tid og hans Sind til Skade for hans rette Gjerning.

Maaskee vil man frygte for, at de praktiske Vanskeligheder ved Iværksættelsen af den her foreslaaede Foranstaltning og navnlig ved Ordningen af Examenerne ville blive vanskelige at beseire. I denne Henseende nærer jeg for mit Vedkommende ingen Betænkelighed, og jeg antager, at den heller ikke i Andres Øine er saa væsentlig, at den vil faae nogen afgjørende Indflydelse paa deres Dom om Foranstaltningens Hensigtsmæssighed. Jeg vil derfor ikke her indlade mig paa at drøfte denne Side af Sagen, men kun i Forbigaaende bemærke, at man ogsaa i dette Anliggende, ialfald saasnart som det fremtræder som en almindelig Foranstaltning for det hele Land, vil tiltrænge de omhandlede Skoleinspektørers Bistand. Derimod vil jeg fremhæve, at saa længe som Fordringerne til de af Præstegjældsskolernes Lærere, hvem man vilde overdrage at uddanne vordende Omgangsskolelærere, ikke kunne stilles høiere end ovenfor antydet, bliver det neppe muligt at give Underviisningen i de høiere Almueskoler i alle Henseender et saadant Omfang og en saadan Charakteer, som stemmer med Udtalelsen i Kirkedepartementets Indstilling af 5te Marts 1851. Navnlig vil den naturvidenskabelige Underviisning, hvorpaa Indstillingen lægger megen Vægt, ikke kunne komme til sin Ret. Herved maa det dog bemærkes, at, om man af Hensyn til, at der ikke lægges noget Grundlag for den naturvidenskabelige Dannelse paa vore Seminarier, ikke finder det rigtigt i den nærmeste Fremtid at fordre Naturkundskaber ved en Examen, som fornemmelig vil blive taget af seminaristisk dannede Lærere og endog har den Bihensigt, at give denne Klasse af Lærere

et aandeligt Opsving ved at yde dem en Spore til at uddanne sig videre paa det i Seminariet lagte Grundlag, saa kan man dog med Grund forudsætte, at de Dueligere iblandt dem have erhvervet sig saa megen Indsigt i denne Retning, at de ville kunne gjøre Læsningen af flere Dele i en naturvidenskabelig Læsebog til en frugtbringende Læsning for sine Disciple. De her antydede Fordringer ved den høiere Lærereramen burde heller ikke længe forblive uforandrede; saasnart som et høiere Maal kunde naaes med passende Anstrængelse, burde det opstilles. Det kunde da have meget for sig at opstille tvende Grader, hvoraf den høiere, som medførte en større Lønsforhøielse, skulde omfatte flere Fag end den lavere. Inden kort Tid ville ogsaa Seminarierne derved, at de fra Præstegjælds-skolerne erholde vel forberedte Lærlinge, kunne meddele en langt grundigere og mere omfattende Dannelse, end det nu er dem muligt, og at Fordringerne da ogsaa maatte forøges ved den høiere Lærereramen, er indlysende. Iøvrigt vil jeg ved denne Leilighed bemærke, at jeg ikke troer, det vilde være forbundet med uovervindelige Vanskeligheder eller med særdeles betydelige Udgifter for det Offentlige at forskaffe de allerede ansatte Lærere Anledning til at erholde en Underviisning, som vilde gjøre det let for dem at skride videre frem paa egen Haand. Jeg har i en tidligere Reiseindberetning og i et tidligere Skrift: "Om Almueoplysningen og Almueskolen" antydet denne Foranstaltning eller Indretningen af hvad jeg kaldte "Omgangsskoler for Lærere (bevægelige Seminarier), som i 2 a 3 Sommermaaneder skulde meddele Underviisning til de af Provstiets eller et større Distrikts Skolelærere, som ønskede en høiere Uddannelse." En saadan Indretning vil faae en sikrere Holdning og en større Betydning i Forbindelse med de Foranstaltninger, som jeg nu har foreslaaet. At Skoleinspektørernes

Medvirkning ogsaa her vil være nødvendig, skal jeg kun gjøre opmærksom paa.

Hvor stor Sum der vil medgaae for det Offentlige til de foreslaaede personlige Tillæg, afhænger af, hvor mange af Præstegjældsskolernes Lærere der blive anerkjendte for skikkede til at overtage Uddannelsen af Omgangsskolelærere. Hvis disses Tal gik op til 150, vilde Udgiften blive 7500 Spdlr. Men medens denne Sum vistnok direkte anvendtes til Tilveiebringelsen af Underviisningsanstalter, hvis Bestemmelse det skulde være at give vordende Lærere deels en afsluttet deels en forberedende Dannelse, vilde den ogsaa ad andre Veie virke til Almueoplysningens Fremme, deels derved, at andre vorne Lærlinge skulde nyde Godt af den samme Underviisning, som meddeeltes Skolens Lærerlærlinge, og deels derved, at den hele Foranstaltning vilde, som allerede fremhævet, bidrage meget til at hæve den hele Lærerstand til et høiere aandeligt Standpunkt.

Men medens Staten paatrykker de Præstegjældsskoler, hvis Lærere have godtgjort sin større Dygtighed, ved at tildele Læreren det omhandlede Tillæg et offentligt Stempel som Dannelsesanstalt for vordende Lærere, skulde ogsaa Lærerne ved de øvrige Præstegjældsskoler være forpligtede til at yde Alle, som ønskede det, en lignende Underviisning. Men ingen Omgangsskolelærers Dannelse burde erkjendes for fuldendt, inden han havde tilbragt en passende Tid ved en anerkjendt Skole. For dem, der som Lærerlærlinge opholde sig ved en anerkjendt Skole, burde der ogsaa være Adgang til at erholde nogen Understøttelse til Opholdet. Det er i Statens Interesse, at Landet i det Hele baade erholder dueligere Omgangsskolelærere, og at den seminaristiske Lærerstand kan blive hævet til et høiere Udviklingstrin, og Staten bør derfor ogsaa gribe ind ved at yde

sit Bidrag til slige Underholdningsstipendier. Paa den anden Side vilde det ikke være tilstrækkeligt at fremkalde den høiere Dannelse hos Læreren, naar ikke Kommunerne ogsaa erkjendte denne høiere Dannelses Vigtighed og Værd; Læreren vilde ellers ikke finde den Paaskjønnelse, som er nødvendig. Staten bør derfor kun yde disse Bidrag der, hvor ogsaa Kommunen er villig til at ofre Noget for det samme Formaal. Jeg tænker mig derfor, at Staten burde erklære, at den vil anvende f. Ex. 15 eller 20 Spdlr. som Bidrag til Lærerlærlinges Underholdning i ethvert Præstegjæld, som selv er villigt til at anvende mindst ligesaa meget. Med et saadant Beløb antager jeg, at tvende Lærerlærlinge i ethvert Præstegjæld vilde sættes istand til at opholde sig ved Præstegjældsskolen, selv om den anerkjendte Skole maa søges i et fremmed Præstegjæld. I Præstegjælde, hvor Lærerlærlingene kunde boe hos sine egne Forældre, vilde maaskee endog et mindre Beløb sætte den Enkelte istand til at uddanne sig for Lærerfaget og den hele Sum saaledes komme Flere til Gode. Forholdet baade kunde og burde ordnes paa forskjellige Maader efter de lokale Forholde. Endeel almindelige Bestemmelser maatte Styrelsen fastsætte, men Ordningen i de enkelte Tilfælde foretages af Skoleformandskabet med en høiere Autoritets, helst Skoleinspektørens, Approbation. Under særegne Omstændigheder vilde det formeentligt være hensigtsmæssigt at anvende en Deel af det hele Beløb til Hjælp for en Ukonfirmeret, som benyttede Præstegjældsskolen i den Hensigt at naae det foreskrevne Maal for at kunne optages som Lærerlærling. Især burde en saadan videre Anvendelse af Beløbet tillades de Kommuner, som ingen Præstegjældsskole have. Iøvrigt vil det let sees, at Indretningen med lønnede Lærerlærlinge kan med ringe Bekostninger udvikles saaledes, at den tjener til at gjøre Skolens Organisation og Underviisning fuldkomnere. Naar f. Ex. Kommunen

forøger sit Bidrag saa meget, at det i Forening med Statens Tilskud er tilstrækkeligt til fuldstændig Underholdning for tvende Lærerlærlinge, bør den kunne anvende disses Kræfter i Skolens Tjeneste for den halve Tid af Dagen eller af Ugen. Ved Hjælp af disse som Underlærere forrettende Lærerlærlinge i Forening med den nærmest for Distriktsskolens Skyld fast ansatte Underlærer vilde den egentlige Præstegjældsskole kunne inddeles i to Klasser og Underviisningen derved blive saa meget mere frugtbringende.

Vil man gjøre en Sandsynlighedsberegning over det Offentliges Udgifter til de her foreslaaede Underholdningsstipendier for Lærerlærlinge, bør man vistnok gaae ud fra, at alle Præstegjælde ville benytte sig af den herved aabnede Adgang til at lettes i Bestræbelserne for at skaffe dueligere Omgangsskolelærere tilveie. Fordelene, som tilflyde Kommunen selv gjennem denne Indretning, ere nemlig saa iøinefaldende, at der neppe kan gaae meget lang Tid hen, inden alle eller de fleste Kommuner faae Syn for Sagen. Hvis alle 360 Præstegjælde benytte sig af Adgangen i den største Udstrækning, vil der medgaae omtrent 7200 Spdlr. aarlig af det Offentliges Midler.

Men til at give baade Indretningen med Lærerlærlinge og alle andre Foranstaltninger til Lærernes Uddannelse en større Betydning, anseer jeg det for at være af megen Vigtighed, at der foruden de omhandlede Bidrag til Underholdning for Lærerlærlinge ved de som Dannelsesanstalter for saadanne anerkjendte Præstegjældsskoler tillige af Staten anvendes en passende Sum til Underholdningsstipendier for Lærerlærlinge, der gaae over til Seminarierne. Naar vi antage, at det regelmæssige Kursus ved Seminarierne vil medtage 2 Aar for dem, der før have været Lærerlærlinge, saa vilde 2000 Spdlr., anvendte til Underholdningsstipendier paa 50 Spdlr., hvert Aar aabne Adgang for 20 Lærerlærlinge til at indtræde paa Se-

minarierne og der tilendebringe sin Uddannelse for de vigtigere Lærerposter uden nogen Udgift for sig selv. Disse Stipendier skulde da tildeles de 20 Lærerlærlinge, som efter fuldendt Læretid ved en afholdt Examen viste sig som de, der havde forskaffet sig den grundigste Dannelse blandt alle dem, der ønskede at gaae over til et Seminarium, uden Hensyn til, om de havde været lønnede eller ulønnede Lærerlærlinge, naar de blot havde fuldendt Læretiden ved en anerkjendt Skole og iøvrigt kunde fremlægge et aldeles tilfredsstillende Vidnesbyrd angaaende deres Vandel og Besiddelsen af gode Læregaver. Om Enkelthederne i Ordningen af dette Anliggende anseer jeg det ikke fornødent nu at udtale mig nøiere.

Det maa erkjendes at være en betydelig Sum, som efter Sandsynlighed vilde medgaae til Underholdningsstipendier for Lærerlærlinge og Seminarister. Men den vil visselig svare gode Renter. Virkningerne af en saadan Foranstaltning vilde spores i den laveste Omgangsskole, forplantede didhen gjennem tvende levende Kjæder. Den flittige og lærelystne Discipel i Omgangsskolen vil øine en Vei, ad hvilken det kan blive ham muligt at naae frem til en større Oplysning; selv om han er fattig, seer han ikke Veien lukket for sig. Han veed, og hans Forældre vide det med ham, at han kan naae et saadant Maal, naar han kun selv vil anstrænge sig alvorlig. Omgangsskolen med dens høiere Klasse kommer, om ikke lige hen til, saa dog i Nærheden af hver Mands Huus. Her lærer den Unge baade det, der skal tjene som Grundlag for hans egen fortsatte Dannelse, og hvad der kan gjøre ham mere skikket til at bistaae Læreren ved Underviisningens Meddelelse til yngre Kammerater baade som Monitør eller Lærerens Bihjælper i den almindelige Omgangsskole og som Forældrenes Bihjælper i Forholdet til yngre Søskende i Hjemmet. Veien fra Omgangsskolen eller den faste Distriktsskole til Præstegjældsskolen kan

vel undertiden være lang nok; der vilde være Mange, som ikke kunne naae did. Men ligesom dog de Fleste af dem, hvis sandsynlige Stilling i Livet i høiere Grad paakræver den Dannelse, som Præstegjældsskolen kan yde, ville kunne naae den, saaledes vil ogsaa for den Trængende, naar kun det indre Kald utvivlsomt er tilstede, ved Siden af gode Menneskers Hjælp, der i et saadant Tilfælde vistnok ialmindelighed kan paaregnes, ogsaa Kommunens og Statens forenede Haand aabne Adgang først for en kortere Tid til den almindelige Præstegjældsskole, der yder en høiere Oplysning, som for Alle er af Vigtighed for Livet og som desuden for ham tjener som forberedende den specielle Uddannelse, hvormed han siden skal give Stat og Kommune Erstatning for deres Udlæg, og dernæst for et længere Tidsrum til Skolen for Lærerlærlinge, der altsaa ligesaa let vil kunne naaes af den Ubemidlede som af den Bemidlede. Ved Enden af Læretiden her staaer det ham frit for, om han vil blive ansat som Lærer ved Omgangsskolen eller gaae over til et Seminarium. Gaaer han over til Omgangsskolen som Lærer ved samme, bør efter 7 Aars Forløb Valget igjen staae ham frit til enten at træde over i det praktiske Livs Sysler — og han er i Alderen af 25 Aar ikke endnu for gammel til at begynde sin egentlige Livsbane — eller at fortsætte paa Lærerbanen. Jeg skulde derfor ansee det for rigtigst, at der endnu ved dette Tidspunkt staaer Adgang aaben for ham ikke blot til at indtræde paa Seminariet, men ogsaa til at konkurrere med de øvrige Lærerlærlinge om et Underholdningsstipendium. Naar saa disse Underholdningsstipendier, som allerede bemærket, tildeeltes de meest Modne og Kundskabsrige uden Hensyn til Trang, saa vilde denne Indretning, idet Stipendiets Tildelelse paa een Gang vilde yde Modtageren en hædrende Anerkjendelse og fritage ham for en Udgift, der ofte selv for den ikke Ubemidlede vilde være afskrækkende nok, indeslutte en stærk Kraft

til at drage duelige Ynglinge fra alle Landalmuens Klasser over i Skolens Tjeneste. Ogsaa af dem, som erholde disse Stipendier, anseer jeg det for rigtigt at fordre mindst 7 Aars Arbeide i Skolens Tjeneste. De udlærte Lærerlærlinges og Seminaristers Virksomhed i Skolen er da Endepunktet af den anden, den tilbagelebende Kjæde, hvorigjennem Virkningerne af den foreslaaede Foranstaltning vilde ledes ned og spores selv i den laveste Omgangsskole.

Naar de i det Foregaaende foreslaaede Foranstaltninger ere blevne iværksatte i en passende Udstrækning, maae de Fordringer, som stilles til Seminaristerne ialmindelighed ved deres Optagelse i Seminarierne, stilles høiere og bringes i Overeensstemmelse med det Maal, som kan naaes i de forberedende Anstalter. Naar og hvorledes Fordringerne skulle hæves, er et Spørgsmaal, som neppe lader sig besvare paa Forhaand. Man kan blandt Andet være i Uvished om, hvorvidt Fordringerne bør hæves samtidig ved alle Seminarier eller om de,for det Første bør hæves i nogle, men forblive uforandrede ved de øvrige. Dette og andre lignende Spørgsmaal kunne først med Sikkerhed besvares, naar selve den betingende Udvikling er indtraadt. Hvad der især maa haves for Øie under den foreløbige Overveielse, som her anstilles, er, at Fordringerne ikke med een Gang kunne hæves til sin fulde Høide; thi ligesom det kraftigere Liv, der gjennem de foreslaaede Foranstaltninger vil fremkaldes i Skolerne, efter kort Tids Forløb vil bevirke, at Seminarierne erholde bedre forberedte og modnere Lærlinge og derved sættes istand til uden at forlænge sit Kursus, hvad der af mange Hensyn vilde være utilraadeligt, at bringe sine Lærlinge til et høiere Maal, saaledes vil igjen Livet i Skolerne faae et endnu stærkere Opsving efterhaanden, som de blive forsynede med Lærere, der allerede fra Seminariet have medbragt en fuldstændigere Dannelse. Naar imidlertid Staten

træder til og yder sin Hjælp paa den af mig foreslaaede Maade, kan man nære et grundet Haab om, at Udviklingen i det Hele vil foregaae forholdsviis hurtigt. Men skulle Seminarierne med Held kunne overtage Løsningen af den høiere Opgave, som da stilles dem, maae de i flere Henseender udstyres fuldstændigere, end nu er Tilfælde. Navnlig maae de forsynes med Lærerkræfter i flere Retninger og med flere Hjælpemidler for Underviisningen. Paa den anden Side skulde jeg være tilbøielig til at antage, at deres Antal kunde formindskes uden at jeg dog troer, at den herved bevirkede Besparelse vilde opveie den forøgede Udgift, som den fuldstændigere Udstyrelse af de øvrige vilde foraarsage. Imidlertid kan jeg dog ikke heller antage, at Forøgelsen af Udgiften vil blive saa betydelig, at derfra vil kunne hentes nogen Betænkelighed mod den foreslaaede Ordning af Skolevæsenet i det Hele, hvoraf Seminariernes Udvidelse er en nødvendig Følge.

De faae Bemærkninger, jeg har fremsat angaaende Seminariernes Stilling til Skolens Reform, haaber jeg ville være tilstrækkelige til at vise, hvad der formeentligen ogsaa fremgaaer af hele den her fremlagte Plan til Skolevæsenets Udvikling, at en Reform af Almueskolevæsenet under vore nuværende Forholde vel ikke kan begynde med Seminarierne, der først kunne hæves ved Hjælp af andre Foranstaltninger, men at paa den anden Side Skolernes Udvikling ikke vil kunne naae det tilsigtede Maal uden gjennem en Reform af Seminarierne. Ligesom Fordringerne til den i det Foregaaende omhandlede høiere Lærereramen først bør bestemmes efter Samraad mellem Mænd, der forene udstrakt Kjendskab til Personer med Sagkundskab, saaledes bør ogsaa de successive Forandringer med Seminarierne først foretages, efterat nøiagtige Undersøgelser ere blevne anstillede af sagkyndige Mænd, blandt hvilke Seminarieforstanderne nødvendigviis maae findes. Jeg vil med

Hensyn til Seminariernes indre Ordning og deres fremtidige Stilling til Almueskolen kun fremsætte den Bemærkning, at Ingen burde have Adgang til de betydningsfuldere Poster ved Almueskolerne, medmindre han havde bestaaet Seminariets Dimissionsexamen, og at man ikke burde have Adgang til at underkaste sig denne uden at have nydt Seminariets Underviisning og deeltaget i dets praktiske Øvelser gjennem et passende Tidsrum. Medens det almindelige Kursus, som naturligviis bør beregnes paa de fra Præstegjældsskolerne udgaaende Lærerlærlinge, er toaarigt, og Seminariet derfor bestaaer af to Klasser, bør dog Enhver, som ønsker det og har de fornødne Kundskaber, kunne optages med een Gang i øverste Klasse, hvor de praktiske Øvelser i Forbindelse med Studiet af Pædagogik og Methodik fornemmelig høre hjemme. Hvorvidt Nogen bør stedes Adgang til at underkaste sig Dimissionsexamen, uden at have gjennemgaaet et heelt Kursus i Seminariets øverste Klasse, forekommer mig derimod tvivlsomt. Uagtet man nemlig bør lægge tilbørlig Vægt paa Prøven, saa maa det dog ogsaa erkjendes, at selve Deeltagelsen i Seminariets Underviisning og i dets Øvelser er et Moment i Uddannelsen for Lærerkaldet, som har sin Betydning ved Siden af Examens Udfald. Ved at fordre, at Examinanden skal have tilbragt et heelt Aar ved Seminariet, inden han kan erholde Modenhedsvidnesbyrd, vil man imidlertid paa den anden Side udsætte sig for at afskrække En og Anden fra Indtrædelse paa Lærerbanen, hvis Tjeneste det vil være et Tab for Skolen at maatte undvære. Derfor burde maaskee navnlig ældre Lærere og akademisk dannede Mænd kunne erholde Adgang til at underkaste sig Examen efterat have opholdt sig som Lærlinge ved Seminariet og deeltaget i dets Øvelser f. Ex. i de tre sidste Maaneder før Examen.

Jeg har i det Foregaaende søgt at fremstille de forskjellige Indretninger, som efter min Opfatning ere de væsentligste Led i Kjæden af Indretninger til Oplysnings Udbredelse blandt Almuen, og jeg har ogsaa søgt at paavise de Midler, hvorved hine Indretninger kunne deels bringes tilveie deels gives en større Fuldkommenhed. Jeg er saaledes nu naaet frem til et Punkt i min Fremstilling, hvor jeg for et Øieblik vil standse for deels at see tilbage og sammenligne de Forslag, jeg her har fremsat, med mine egne tidligere offentliggjorte Anskuelser, deels at see til Siden og sammenligne dem med Andres Anskuelser. Der er kun eet væsentligere Punkt, hvori de her udtalte Anskuelser afvige fra dem, som indeholdes i mine tvende før udgivne Smaaskrifter om Almueskolevæsenet. Tidligere ansaa jeg det nemlig fornødent, som allerede før bemærket, at henlægge Omgangsskolelærernes Uddannelse til en Fastskole af 3die Rang, hvis øverste Klasse skulde være fælles for flere omliggende Præstegjælde. Hensynet til de Vanskeligheder, som altid ere forbundne med at istandbringe en Indretning for flere Kommuner i Fællesskab i Forbindelse med de Erfaringer, jeg har gjort i Skotland med Hensyn til Lærerlærlinges Uddannelse ved almindelige, vel udstyrede Skoler, har nu bevæget mig til at opgive Fastskolen af 3die Rang som et nødvendigt Led i det hele System af Skoler og at foreslaae Indretningen med Lærerlærlinge henlagt til Præstegjældsskolerne. Istedetfor den videregaaende almindelige Dannelse, som det skulde være Tredierangsskolens Opgave at meddele, har jeg derhos foreslaaet, at Præstegjældsskolen skal meddele en videre gaaende Underviisning af almeentdannende Indhold i nogle faae ugentlige Timer til voxne Lærlinge, hvad enten der ere Lærerlærlinge, der deeltage i den eller ikke. De Anskuelser, jeg har udtalt om det lavere Almueskolevæsens Ordning, afvige ikke i det Væsentlige fra dem, jeg før har næret; men i mine tidligere Smaaskrifter, hvor

jeg fornemmelig har haft til Hensigt at behandle de høiere Almueskolers Forholde, har jeg kun omhandlet de lavere Skoler, forsaavidt som det var nødvendigt for at kunne vise, hvilken Plads jeg ønskede at anvise de høiere Almueskoler og hvilken Betydning jeg tillagde dem i det hele System. Desuden har jeg tilforn taget udelukkende Hensyn til Almueskolerne paa Landet, medens jeg her har omhandlet Almueskolevæsenet baade i Byerne og paa Landet.

Fra andre Hænder er der, saavidt jeg veed, kun fremkommet eet omfattende Forslag til en forandret eller forbedret Ordning af Almueskolevæsenet, hvilende paa den samme Forudsætning som mit, den nemlig, at Staten bør i en høiere Grad og i et større Omfang end hidindtil gribe ind for at fremme Almueskolevæsenets høiere og hurtigere Udvikling og til den Ende ved direkte Tilskud understøtte Oprettelsen og Vedligeholdelsen af Skoler, som ere beregnede deels paa umiddelbart at udbrede en høiere Oplysning blandt Almuen, deels paa middelbart at paavirke det lavere Almueskolevæsen ved at give Omgangsskolelærerne eller overhovedet Lærerne ved mindre fuldstændigt udstyrede Distriktsskoler en fuldkomnere Dannelse. Dette Forslag indeholdes i den før nævnte officielle Indberetning til Kirke- og Underviisningsdepartementet, betitlet: „Betænkning angaaende Almueskolevæsenets Ordning med specielt Hensyn til Skolelærerseminarierne", der dog ikke tager noget særligt Hensyn til Almueskolevæsenet i Byerne. Jeg troer at skylde baade Sagen og Forfatteren af denne Betænkning, med hvilken jeg paa Grund af min Stilling som Departementets Konsulent har haft Anledning til at blive bekjendt, at fremhæve Grundtrækkene af hans System, for at der kan være Anledning til at anstille Sammenligning.

Efterat Betænkningens Forfatter har udtalt sig temmelig fuldstændig om de forskjellige Slags Indretninger til Almue-

oplysningens Udbredelse, men dog fornemmelig om Elementærseminarierne, hvis Opgave det skal være at danne Lærere for de lavere Almueskoler, sammenfatter han selv sine Anskuelser paa følgende Maade:

„Betragtes nu denne Cyklus af Læreanstalter i deres indbyrdes Forhold, saa faaer man følgende Trinfølge, franeden af opad:

1. Distriktsskolen*) (efter Omstændighederne Omgangsskole eller fast Skole);
2. Præstegjældsskolen**) (særskilt eller forenet med en fast Distriktsskole);

*) „At Elementærskolens Form hos os", siger Forfatteren, „i Almindelighed vil blive Omgangsskole, er man saa temmelig enig om, og saaledes maa det være; men med denne Indrømmelse skal det dog ingenlunde være tilstaaet, at faste Skoler, hvor Lokaliteterne tillade det, ikke skulde være at foretrække. I en stor Deel af Landet vil det dog være yderst sjeldent, at et heelt Distrikt egner sig til Forening om een Skole. Langt hensigtsmæssigere ere derimod de saakaldte Rodestuer, hvorved man faaer et Slags vandrende Fastskoler. Jeg er ikke uvidende om de Fordele, Skolens Omflytning i Husene kan medføre; men flere Aars Praxis saavel i Omgangsskolen som i den faste Skole har lært mig altfor klart de Fordele, den sidste frembyder for Underviisningen, at kjende, til at jeg ikke af al Magt skulde anbefale den; dog under den udtrykkelige Betingelse, at den virkelig kan søges af alle Distriktets skolepligtige Børn."

**) Forfatteren tænker sig Præstegjældsskolen organiseret omtrent paa samme Maade som efter min Plan. Dog betragter han Forbindelsen med en Distriktsskole som en Undtagelse, medens jeg, som ønsker Elementærlæreres Uddannelse henlagt til Præstegjældsskolen, betragter denne Forbindelse som det Regelmæssige. Iøvrigt skal efter Forfatterens Plan Præstegjældsskolen tilveiebringes derved, at Kirkesangeren ved Hovedkirken gjøres til dens Lærer og en ny Lærer ansættes for Distriktet; men det Offentlige skal ikke understøtte den med noget Bidrag.

3. Elementærseminariet*) (med eller uden Realklasse);
4. Hovedseminariet**) (med eller uden Realklasse).

„Betragtes hver af disse Skoler efter deres Virksomhed, da maae de stilles følgende Opgave:

1. Distriktsskolen — den rene Elementærskole — maa være beregnet paa at meddele, hvad der for ethvert Menneske

*) Elementærseminariet og den med samme forbundne Realklasse danner Hovedpunktet i Forfatterens Udvikling. Jeg skal derfor meddele det Udkast til Reglement og Underviisningsplan for denne Indretning, som hans Betænkning indeholder, i et Bilag (Bilag B), da det er for vidtløftigt til at optages her paa dette Sted. Med Hensyn til det Oekonomiske bemærkes, at Forfatteren beregner Omkostningerne ved hvert Elementærseminarium til 600 Spdlr. (300 Spdlr. i Løn til Førstelærer, 200 Spdlr. til Andenlærer og 100 Spdlr. til øvrige Udgifter). Da Planen gaaer ud paa Oprettelsen af 30 saadanne Elementærseminarier, vil den hele Sum, som udfordres til dem, blive 18000 Spdlr. Den omhandlede Realklasse skulde ikke oprettes, medmindre vedkommende Kommuner ønske det og tilskyde det Halve af de meddens Vedligeholdelse forbundne Udgifter, der beregnes til 150 Spdlr. som Løn for den 3die Lærer. „Naar Realklassen kommer til, vil det Offentliges hele aarlige Udgift blive 675 Spdlr., altsaa ibethele 20,250 Spdlr."

**) „Hvorvidt Dannelsen", heder det i Betænkningen, „skal tænkes afsluttet med Dimissionen fra Elementærseminariet og Realklassen, bør beroe paa Omstændighederne. Der bør ikke mangle en høiere Anstalt, hvor Folkedannelsen kan føres til den Fuldkommenhed, som uden egentlig videnskabeligt Studium kan opnaaes, hvilket gjælder saavel den pædagogiske som den realistiske Dannelse. For hiin maatte Hovedseminarierne danne det sidste Trin i den opabstigende Række, for denne maatte med disse Indretninger forenes Realklasser, hvor der meddeeltes en mere udvidet Dannelse end den, Elementærseminariernes Realklasser kunne præstere. Satte man dette som Slutstenen, saa maatte Hovedseminarierne være beregnede paa at levere Lærere til Præstegjældsskolerne og til Anden- og Tredielærerposterne ved Elementærseminarierne samt til andre bedre aflagte Almueskoler i Byerne og paa Landet."

maa ansees for nødvendigt, altsaa: a. Læsning i Bog, b. Anviisning til at forstaae det Læste ɔ: Forstandsøvelse, c. Religion med Bibelhistorie, d. Skrivning, Regning og Sang.

2. Præstegjældsskolen meddeler en mere udvidet Dannelse: Skjønskrivning, Retskrivning, Stiiløvelse, Regning, Historie og Geographie og Sang.

3. Fra Præstegjældsskolen fører Skoleveien i 3de Retninger:
   a. Elementærseminariet,
   b. Realklassen,
   c. Landbrugsskolen eller andre Specialskoler."

„Med de her nævnte Skoler (de ovenfor under 1, 2, 3 og 4 opregnede: Distriktsskolen, Præstegjældsskolen, Elementærseminarierne med sine Realklasser og Hovedseminarierne med sine Realklasser) var altsaa Almueskolevæsenets Omdannelse fuldendt; men det indsees lettelig, at hermed havde man egentlig ingen afsluttet Organisme; man maatte standse ved en Fleerhed af sideordnede Anstalter, hvorved Eenhed var uopnaaelig. Almueskolen savnede et Foreningspunkt, hvori den kunde koncentrere sin hele Kraft, og hvorfra denne Kraft kunde forgrene sig og gjennemtrænge de enkelte Dele. Af denne Grund og overhovedet paa Grund af den skjæve Stilling, Hovedseminarierne indtage til Almueskolen idethele, bør de fornemmelig inddrages, og de til deres Vedligeholdelse bestemte Midler anvendes paa anden Maade." Efter disse Bemærkninger skrider Forfatteren til at foreslaae de nuværende Seminarier (Hovedseminarierne), som han kun har medoptaget i sin Plan, fordi de allerede forefindes som for Tiden bestaaende Dele af Skoleværket, forenede i een Anstalt, — et Centralseminarium for hele Landet, hvorom han ytrer Følgende:

„Et saadant Centralseminarium maa forlægges til Christiania eller nærmeste Omegn f. Ex. i Akers Sogn, dog ikke

længere fra Byen end at det kunde frekventeres af de i Byen Boende. Anstalten stilles under Ledning af en Overbestyrer — — og gives mindst tvende Afdelinger, hvoraf den ene overtager den høiere pædagogiske, den anden den høiere realistiske Underviisning. I den pædagogiske Afdeling dannes Lærere, bestemte for Elementærseminarierne og de bedre aflagte Almueskoler saavel i Byerne som paa Landet, og til denne Afdeling forlægges desuden den pædagogiske Deel af Pastoralseminariet, hvor altsaa Theologerne ville faae Anledning til at dannes til praktiske Skolemænd. Det er deels af Hensyn til denne Anstaltens Bestemmelse, at den maatte forlægges til Universitetsstaden eller i dens umiddelbare Nærhed, deels af Hensyn til Realafdelingen. Denne tiltrænger Apparater, som den rimeligviis for det Første vilde have vanskeligt for at anskaffe, men hvormed Universitetet med sine Samlinger og sit Bibliothek formeentlig uden Vanskelighed kunde komme den til Hjælp, men fornemmelig tiltrænger den Lærerkræfter, som neppe under andre Omstændigheder kunde opdrives, men hvortil der i Hovedstaden vilde være let tilgjængelig Adgang. Naar man havde et saadant Centralseminarium, hvis Organisation maatte blive at bestemme i Forhold til de Mænds Livsudsigter, som der skulde modtage deres Dannelse, og i Forhold til de pekuniære Kræfter, som Omstændighederne maatte stille til Disposition, da havde man, hvad saa mange Ædle have sværmet for og hvad Alle rimeligviis ansee for et Gode, og det et Gode, for hvis Opnaaelse det er værd at ofre Noget — en folkelig Høiskole!" — — — —

„Først med denne Indretning er Folkeskolens Cyklus afsluttet, bragt i et System, hvori man kan orientere sig, hvori man ikke overalt kun snubler over Brudstykker, hvori Kræfterne kunne koncentreres og ikke ødes i atomistiske Adspredtheder. Først naar man sætter Hr. Nissens, dog ikke ret heldigt teg-

nede, Stamme paa Elementærskolens Rod og giver den Centralseminariet til Krone, først da kan man kalde det et Træ, hvorom man tør haabe, at det vil fylde Landet med Frugt, i hvis Kjærne ligger Spire til Velstand og Lykke. Dette Billede er mig saa kjært, at jeg ikke kan afholde mig fra her at fremstille det i sin Heelhed. — Fra Elementærskolen optages Eleven i Præstegjældsskolen; fra denne avancerer han til Elementærseminariet, Realklassen eller andre Specialskoler f. Ex. Landbrugsskolen. Fra Elementærseminariet gaaer Eleven op i den pædagogiske Afdeling af Centralseminariet, og fra Realklassen op i sammes Realafdeling. Saaledes bliver den lavere Læreanstalt immer Præparande for den næsthøiere, og i Overeensstemmelse hermed maatte Optagelsesprøven ved de høiere Anstalter indrettes." — —

„Jeg feiler neppe ved at antage, at Præstegjældsskolen, Elementærseminariets Realklasse og Centralseminariets Realafdeling er Alt, hvad man for det Første bør forlange, og jeg tør tilføie: Alt hvad man for det Første har Brug for. At enkelte Kommuner allerede nu baade ønske og have Leilighed til at skaffe sig Mere, er meget rimeligt; men hvad er da til Hinder for, at de kunne faae hvad de ønske? Intet naturligviis, naar de selv betale derfor; men dette bør rigtignok være en Hovedbetingelse."

Der turde vistnok være flere ikke uvæsentlige Mangler at paapege ved Enkeltheder ne i Forfatterens Plan. Naar han saaledes forudsætter, at Eleven skal gaae over til Elementærseminariet fra Præstegjældsskolen, der meddeler Underviisning i „Retskrivning, Stiiløvelse, Regning, Historie og Geographi", medens han vil, at der ved Optagelsen i Seminariet kun skal fordres af Eleven „at kunne skrive nogenlunde tydelig Sammenskrift, at kunne gjøre saavidt Rede for den brugelige Lærebog i Religion og Bibelhistorie, som det kan fordres af en

vel forberedt Konfirmand, samt at kunne læse nogenlunde i Bog", saa staae disse Fordringer aabenbar ikke i Overeensstemmelse med hiin Forudsætning, hvad der synes saa meget besynderligere, som Forfatteren udtrykkelig siger, at efter hans Plan „bliver den lavere Læreanstalt immer Præparande for den næsthøiere og i Overeensstemmelse hermed maatte Optagelsesprøven ved de høiere Anstalter indrettes." Dog — Mangler i Enkeltheder kunne med Lethed fjernes fra hvilkensomhelst Plan. Jeg vil derfor ikke indlade mig paa nogen Drøftning af Enkelthederne, men kun fremhæve de væsentligste Indvendinger, jeg har at fremsætte mod Forfatterens Plan i det Hele, idet jeg ifølge hvad jeg ovenfor har meddeelt af Betænkningen skal betragte Centralseminariet med den høiere Folkeskole og ikke Hovedseminarierne som Led af hans System.

En væsentlig Mangel ved den omhandlede Plan er det, at den anviser saa ringe Midler til Tilveiebringelsen af Skoler med den Bestemmelse at udbrede en høiere Oplysning blandt Landalmuen. Jeg er ganske enig med Forfatteren, naar han antager, at „Præstegjældsskolen, Elementærseminariets Realklasse og Centralseminariets Realafdeling er Alt, hvad man for det Første bør forlange, Alt hvad man for det Første har Brug for", ja, som mine Forslag vise, er det endog Mere end man efter min Mening for Tiden bør forlange. Men Spørgsmaalet er: kan man vente at faae disse Indretninger bragte istand, naar man skal følge den af Betænkningens Forfatter anviste Vei? Med Hensyn til Præstegjældsskolerne har jeg ovenfor gjort opmærksom paa, hvor vigtigt det er, at Staten opmuntrer Kommunerne til at oprette saadanne Skoler ved at understøtte dem ved direkte Tilskud. Jeg er ganske enig i, at Oprettelsen af saadanne Indretninger ialfald paa vort Folks nærværende Udviklingstrin ikke bør gjøres Kommunerne til en Pligt; jeg er ogsaa enig i, at Staten ikke

bør oprette dem udelukkende for sin Regning; men jeg deler ikke den Anskuelse, at Staten skal staae som ligegyldig Tilskuer og betragte denne Sags Udvikling, som om den ikke i nogen eller kun i ringe Grad vedrørte dens egne høiere Interesser. Det lavere Almueskolevæsen giver Staten et stærkt Fremstød, idet den gjennem sin Lovgivning paalægger hver enkelt Kommune at tilveiebringe dets Fornødenheder; det høiere Almueskolevæsen, som i en fuldkomnere Udvikling desuden vil blive den Kilde, hvoraf det lavere altid vil kunne hente nyt og friskt Liv, bør den ialfald række en opmuntrende og hjælpende Haand. Dette er ogsaa den Anskuelse, som Kirke- og Underviisningsdepartementet har udtalt i den Indstilling, der ligger til Grund for den ofte nævnte Kongl. Resolution af 5te Marts 1851, hvor det heder: „Lettest og sikrest antages Maalet (ɔ: Oprettelsen af Skoler, i hvilke en høiere Underviisning meddeles) at ville naaes, naar Staten ved andre Foranstaltninger (end gjennem Lovgivningen) navnlig ved at komme til Hjælp gjennem Pengebidrag kan bringe Kommunerne eller mindre Dele af dem til selv at give Stødet til Oprettelsen af saadanne Underviisningsanstalter. Man har da Sikkerhed for, at der paa hvert enkelt Sted, hvor en Skole oprettes, er Trang tilstede til en høiere Underviisning og at der i al Fald er en Deel Individer i Kommunen, som erkjende og vurdere Foranstaltningens Betydning og Nødvendighed, hvilket i høi Grad vil bidrage til at fremme og understøtte den oprettede Skoles heldige Virksomhed. Naar Staten stiller sig i et saadant Forhold til Sagen, vil det staae i Statsstyrelsens Magt at vække Trangen der, hvor den er tilstede, men endnu slumrer, om den end ikke vil være istand til at fremtvinge Skoler, hvor aldeles ingen Trang findes."

Rigtignok skal ogsaa efter den i Betænkningen indeholdte

Plan Staten yde Bidrag til nogle, paa Udbredelsen af en høiere Almueoplysning beregnede, Undervisningsanstalter, idet den, foruden at bestride alle med den folkelige Høiskoles Vedligeholdelse forbundne Udgifter, tillige skal yde 75 Spdlr. aarlig til Vedligeholdelsen af den med hvert af Elementærseminarierne forbundne Realklasse paa Betingelse af, at angjældende Kommuner udrede de øvrige Udgifter, der ville udgjøre omtrent 75 Spdlr. aarlig. Den Deel af Summen, der saaledes falder paa Kommunerne, er vistnok ikke betydelig, naar den fordeles paa alle de Kommuner, som skulle have Indretningen i Fællesskab; thi da Elementærseminariernes og altsaa ogsaa de med samme forbundne Realklassers Antal skal være 30, vilde der i Gjennemsnit blive 12 Præstegjælde fælles om hver Realklasse. Men om end Udgiften er ubetydelig for hvert enkelt Præstegjæld, vilde det dog blive vanskeligt nok at tilveiebringe en Overeenskomst om Sagen mellem saa mange Kommuner, der ikke have noget Fællesorgan til at udtale sig gjennem, intet fælles Formandskab eller Repræsentantskab til at fatte Beslutning. Hensynet hertil er, som før bemærket, netop et af de Hensyn, som have bevæget mig til at opgive Tredierangsskolerne som et væsentligt Led i Skolesystemet. Det vilde blive saa meget vanskeligere at tilveiebringe en saadan Overeenskomst, som det er at forudsee, at en saadan Klasse kun i sjeldnere Tilfælde vilde blive søgt fra de fjernere Præstegjælde, der heller ikke vilde have den Interesse i at vedligeholde en saadan Indretning, som de vilde have haft i Vedligeholdelsen af de af mig foreslaaede Tredierangsskoler, der skulde overtaget Uddannelsen af deres Omgangsskolelærere. Da nu Realklassen ikke vil kunne blive oprettet, medmindre Kommunerne kunne blive enige om at opretholde den, er der ikke megen Sandsynlighed for, at man i en nogenlunde nær Fremtid vilde faae mange slige Klasser

satte igang. En langt større Interesse vil Kommunen derimod have i en i dens egen Midte oprettet Skole for høiere Underviisning, og naar Staten derhos rækker en opmuntrende og hjælpende Haand til enhver Kommune, hvor en Deel af Befolkningen føler Trang til en saadan Underviisningsanstalt, kan man derfor nære grundet Haab om, at mange Kommuner inden kort Tid ville skride til Oprettelsen af Præstegjældsskoler. Realklassen hviler jo desuden selv efter Forfatterens Plan paa Præstegjældsskolen som sin Forudsætning; men da Lovgivningen ikke indeholder nogen Garanti for, at denne Forudsætning vil blive skaffet tilveie, saaledes som Tilfældet er med Hensyn til det Grundlag, hvorpaa Præstegjældsskolen selv skal bygge, saa maa man først ad anden Vei skaffe Forudsætningen tilveie, ialfald bør man have Sandsynlighed for, at den vil blive skaffet tilveie. Det er derhos blot den indenfor Kommunen selv liggende Skole, som vil kunne virke noget betydeligt for Udbredelsen af en høiere Oplysning indenfor Kommunens Grændser. Den danner derfor netop det Punkt, hvori Stat og Kommune bør forene sine Kræfter.

Jeg har ved en tidligere Leilighed ytret, at "ingensomhelst Foranstaltning til at forskaffe Almueskolen duelige Lærere vil blive af nogen betydningsfuld og varig Virkning, hvis Lønningsforholdene ikke blive langt gunstigere for Lærerne end de nu ere," og jeg har gjort opmærksom paa, at "det hensigtsmæssigste og kraftigste Middel, som Staten har til sin Raadighed, til at bevirke en saadan Forbedring i Lønningsforholdene, ere de af Staten understøttede høiere Præstegjældsskoler." Jeg betragter det derfor som en væsentlig Mangel ved den omhandlede Plan, at de Summer, som efter den skulle anvendes til Almueskolevæsenets høiere Udvikling, for en saa ringe Deel anvendes paa en saadan Maade, at de kunne tjene til at forbedre den egentlige Almueskolelærerstands Kaar og Udsigter.

Der fordres, at Lærerne for Fremtiden skulle erhverve sig en langt høiere Dannelse end nu; thi de skulle gjennemgaae Præstegjældsskolen *), Elementærseminariet og Centralseminariet for at kunne opnaae de bedre aflagte Poster ved Almueskolerne. Men der stilles dem ingen lysere Udsigter for Øie; Staten skal Intet yde til Forbedringen af deres Kaar, og den skal heller intet Andet foretage for at opmuntre Kommunerne til at forbedre disse end blot at udruste Lærerne med en høiere Dannelse; thi de 18 nye Poster, som Seminaristerne kunne opnaae ved at blive ansatte som Andenlærere ved Elementærseminarierne, ere for faae og ubetydelige til at komme i Betragtning her, hvor Talen er om hele Landets Lærerstand.

En gjennemgribende Forbedring af Almueskolelærernes Kaar vil derimod, som nys bemærket, tilveiebringes, naar Stat og Kommune i Forening yde klækkelige Tilskud til Præstegjældsskolernes fuldkomnere Indretning. Hvorledes de bedre aflagte Poster ved disse Skoler ville kunne udøve en vækkende og hævende Indflydelse paa den hele Lærerstand, har jeg søgt at vise i mine "Grundtræk" S. 43 og flg., hvortil jeg maa henvise med Hensyn til den nøiere Udvikling af dette Punkt. For at fremme det samme Formaal anseer jeg det for overmaade vigtigt, at ogsaa den Sum, som efter den omhandlede Plan skulde blive anvendt udelukkende til Omgangsskolelærernes Uddannelse, kan blive anvendt paa en saadan Maade, at den paa een Gang tjener til at forskaffe de vordende Omgangsskolelærere den for-

*) Der ere vistnok ved Siden af Reglementsudkastets Bestemmelser om Kundskabsfordringerne ved Optagelsen i Elementærseminariet flere Ytringer i Betænkningen, som kunne vække Tvivl om, hvorvidt det er Forfatterens Hensigt at fordre Præstegjældsskolen gjennemgaaet inden Optagelsen i Seminariet; men han siger det dog udtrykkeligt paa et ovenfor citeret Sted, ligesom Sagens Natur ogsaa synes at medføre denne Fordring.

nødne Underviisning og Veiledning og til at forbedre Almueskolelærernes Kaar og Udsigter, og dette skeer ved at befølge min Plan, ifølge hvilken Omgangsskolelærernes Uddannelse henlægges til Præstegjældsskolerne, men paa Betingelser og under Forholde, hvorved en kraftig Spore til egen videre Uddannelse skaffes tilveie for Lærerstanden til samme Tid, som Lærernes Livsudsigter gjøres lysere. At den nuværende Lærerstand indeslutter Kræfter, som ere denne nye Opgave voxne, især naar de faae denne nye Spore til at arbeide paa sin egen videre Udvikling, derom er jeg overbeviist. Men Meningen er jo heller ikke at spærre de ved Universitetet uddannede Mænd Adgangen til at blive ansatte ved Præstegjældsskolerne, hvorvel jeg skulde ansee det for rigtigt, at man allerede i den nærmeste Fremtid fordrede af en saadan Aspirant, at han først tilbragte en vis Tid som Lærling ved et Seminarium og underkastede sig dets Dimissionsexamen.

Naar Betænkningens Forfatter vil, at Theologer, der endog først skulde udnævnes og ordineres som Præster, udelukkende skulle have Adgang til Bestyrerposterne ved Elementærseminarierne ogsaa af den Grund, at det er af høi Vigtighed, at Præsterne faae Anledning til at erhverve sig Indsigt i Skolevæsenet, inden de ansættes i selvstændig geistlig Virksomhed, saa maa herved bemærkes, at denne Hensigt kun for en ringe Deel vil kunne opnaaes ad denne Vei, da det dog kun er et lidet Antal af Theologer, som ville kunne tilbagelægge den, inden de træde over i den geistlige Stand. Der maa sørges for denne Hensigts Opnaaelse paa en fuldstændigere Maade ad en anden Vei, og jeg er ganske enig med Forfatteren, naar han mener, at denne gaaer gjennem Centralseminariet eller gjennem det i Nærheden af Universitetet beliggende Seminarium.

I et ikke uvæsentligt Punkt vil Betænkningens Forfatter

vistnok ogsaa være villig til at indrømme den Maade, hvorpaa jeg vil have Omgangsskolelærerne uddannede, Fortrinnet for den af ham anviste Vei gjennem Elementærseminariet. Ved Besvarelsen af det opkastede Spørgsmaal, om det vilde være ønskeligt at kunne henlægge Omgangsskolelærernes Uddannelse til Hovedseminarierne, gjør han nemlig den Bemærkning, at "den Omstændighed, at de unge Mennesker, der i Regelen ikke kunne finde Levebrød i Skolen, men skulle træde tilbage i Arbeiderens Stilling, gjøres uskikkede til deres fremtidige Dont, er en saa væsentlig Indvending imod det uafbrudte toaarige Kursus ved Hovedseminarierne, at denne alene var nok til at disanbefale disse Indretninger som Dannelsesanstalter for Elementærlærere," samt senere: "Idet man maa fastholde Nytten og Nødvendigheden af, at ogsaa Elementærlærerne gives den efter Forholdene størst mulige Dannelse, maa man dog aldrig tabe af Sigte, at denne Dannelse maa bibringes dem paa en saadan Maade, der ei gjør dem uskikkede for deres fremtidige Bestemmelse, deres fremtidige Livsvirksomhed, da man i modsat Fald vil danne ligesaa mange Døgenigte som Elementærlærere." De samme Hensyn, som her have bragt Forfatteren til at fordømme det toaarige Kursus ved Hovedseminarierne, ville vistnok ogsaa bringe ham til at ansee det for ønskeligt, om det uafbrudte ogsaa efter hans Forslag mere end eetaarige Kursus ved Elementærseminariet, hvor Lærlingene ogsaa først skulle optages i den vorne Alder, kunde undgaaes for de egentlige Elementærlæreres eller Omgangsskolelærernes Vedkommende, hvoraf vistnok en stor Deel vil træde tilbage i andre Livsstillinger. En saadan ret hensigtsmæssig Udvei haaber jeg at have paaviist i Indretningen med Lærerlærlinge. Den her fremhævede Eiendommelighed ved Indretningen med Lærerlærlinge vil naturligviis kun finde Sted ved Landsskolerne. Ved Byskolerne, hvis Lærerlærlinge maae forudsættes at ville fuld-

ende sin Dannelse ved et Seminarium, maa Indretningen faae en anden Charakteer. De ældre Lærerlærlinge bør her tildeels optræde som Underlærere, en Foranstaltning, som vil gjøre det lettere for Kommunerne at tilveiebringe den af mig foreslaaede fuldkomnere Ordning af Almueskolevæsenet.

Hvad Centralseminariet angaaer kan jeg aldeles ikke tiltræde Forfatterens Anskuelse, at Enhed er uopnaaelig, fordi man standser ved en Fleerhed af sideordnede Anstalter (Hovedseminarierne). Hvad skulde man da sige om de paa den videnskabelige Dannelse beregnede Underviisningsanstalter i Lande, hvor der ere flere Universiteter? Naar man ikke fordrer Ensformighed, men kun Enhed i det Væsentlige, kan man visselig for den Sags Skyld gjerne blive staaende som hidindtil ved en Fleerhed af sideordnede Indretninger. Men derimod indrømmer jeg, at det af Hensyn til vore ringe Hjælpemidler kunde have Meget for sig at ombytte de flere Seminarier med et eneste større og fuldstændig udstyret. Andre og vigtige Hensyn ville dog vistnok gjøre en saadan Koncentreren mindre tilraadelig, saa at man maa beholde idetmindste tvende større Seminarier; men at det vilde være ønskeligt, at det ene af disse laa i Nærheden af Christiania, deri er jeg igjen enig med Forfatteren.

Hvad den reale Afdeling af Seminariet, der vel nærmest skulde berettige Indretningen til at bære Navnet: "Folkelig Høiskole," angaaer, da maa jeg tilstaae, at det ikke er mig klart, hvorledes en saadan Høiskole skulde indrettes, hvilke Underviisningsgjenstande der skulde optages og i hvilket Forhold den skulde staae til den videnskabelige Høiskole eller Universitetet. Inden disse og flere Punkter blive klargjorte gjennem en Plan for Indretningens Virksomhed, er det vanskeligt at dømme om dens Hensigtsmæssighed; men saa Meget vover

jeg at sige uden Frygt for at feile, at der ikke vil føles Trang til en saadan Indretning i den nærmeste Fremtid.

En nøiere Drøftelse af den omhandlede Plan anseer jeg ikke fornøden. Der er Meget i den, som jeg erkjender for rigtigt; der ere mange Bemærkninger i Betænkningen, som jeg med Glæde underskriver, og medens jeg ikke kan tildele Elementærseminarierne den Plads i Systemet af Undervisningsanstalter, som Forfatteren anviser dem, erkjender jeg, at mindre Seminarier ville være hensigtsmæssige Indretninger i de Distrikter, hvor Præstegjældsskoler ikke i den nærmeste Fremtid blive oprettede eller ikke kunne blive forsynede med saa duelige Lærere, som udfordres, naar de skulle kunne gjøre Seminarierne overflødige. Men Planen i dens Heelhed kan jeg ikke skjænke mit Bifald, baade fordi den ikke anviser de, paa en høiere Oplysnings Udbredelse blandt Almuen beregnede, Indretninger de til deres Tilveiebringelse og tilstrækkelige Udstyrelse fornødne Midler, og fordi den Maade, hvorpaa Planen foreslaaer Statens Midler anvendte til Almueoplysningens Fremme, ikke i nogen væsentlig Grad tjener til at forbedre Lærernes Kaar og gjøre deres Livsudsigter lysere og heller ikke skaber nogen ny Spore for Kommunerne til at anstrænge sig for at fremme Almueskolens høiere Udvikling.

Jeg har i det Foregaaende omhandlet de forskjellige Led af den Kjæde, der dannes af samtlige, paa Almueoplysningens Udbredelse beregnede, Undervisningsanstalter, saaledes som jeg tænker mig denne Kjæde sammensat. Her turde derfor nu være et passende Sted til at omtale et Par mindre Foranstaltninger fra det Offentliges Side, som jeg er overbeviist om vilde udøve en meget gavnlig Indflydelse paa Udviklingen af Skolernes indre Liv. Jeg har ovenfor paa flere Steder, hvor Talen var om Undervisningen i Skolerne, fremhævet den vigtige Rolle, som Læsebogen vilde komme til at

spille. Jeg har omtalt Dr. Curtmanns Ideal af en saadan Læsebog, og jeg har i den første Deel af denne min Indberetning givet en fuldstændig Fortegnelse over Indholdet af flere i de skotske Skoler brugte Læsebøger. Ingen af disse kunde imidlertid, gjengivet i vort Modersmaal, passe for vore Skoler; men alle vilde de kunne give nyttige Vink med Hensyn til Indretningen af en saadan. Ogsaa i vort Modersmaal have vi flere Læsebøger, som i flere Henseender vilde være at anbefale til Benyttelse i Almueskoler, hvis Underviisning kan gaae noget videre, men der er dog ingen, som jeg troer i det Hele tilfredsstiller de Fordringer, som bør opstilles. En Bog, som nærmest svarer til hvad jeg tænker mig som den anden Hoveddeel af en saadan Læsebog, er den af "Selskabet for Folkeoplysningens Fremme" under Titelen: "Naturlære for Almuen" udgivne Oversættelse af Dr. Berlins: Läsebok i Naturläran för Sveriges Allmoge." Naar denne blev undergivet en omhyggelig, i alle Henseender sagkyndig, Revision, hvorunder der tages specielt Hensyn til vor Almueskoles Behov, og den derpaa sattes i Forbindelse med en første Deel, indesluttende en Samling af ethisk Stof, der var omhyggelig valgt og indsigtsfuldt bearbeidet for Skolens Brug, saa vilde vi have en Læsebog, der baade vilde opfylde sin Bestemmelse i Skolen og bringe Hjemmet en rig Skat af Belæring og Underholdning. Den vilde saaledes blive et nyt Middel til at vække Hjemmets Interesse for Skolen. Men paa Grund af den store Betydning, en saadan Bog har, bør man ogsaa opstille de strængeste Fordringer ved dens Udarbeidelse; det Maal, man har for Øie, bør være at skaffe tilveie en Bog, som i en simpel, fattelig og Almuen tiltalende Form meddeler et alsidigt, belærende og forædlende Stof, som, forsaavidt det er hentet fra Videnskabens Gebeter, ikke indeholder en eneste Anskuelse, der staaer i Strid med Videnskabens sikre og anerkjendte

Resultater. Men det er let at see, at en saadan Læsebog ikke kan ventes med fuldt Held udarbeidet, medmindre dygtige Videnskabsmænd, der ere gjennemtrængte af Kjærlighed baade til sin Videnskab og til Folket og som derfor ønske at gjøre sin Videnskabs Sandheder til en Eiendom for saa Mange som muligt, forene sig til dette Øiemeds Opnaaelse med Mænd, der have nøie Kjendskab til Almuens aandige Liv og til Almueskolens Forholde og Krav. Allerede af denne Grund vil det derfor under vore Forholde være aldeles nødvendigt, at Staten tager sig af denne Sag. Ingen privat Udgiver vilde det lykkes at samle de fornødne Kræfter til fornøden Samvirken, og ingen privat Forlægger vilde vove at indlade sig paa et saadant Foretagende. Hertil kommer, at Bogen maatte kunne leveres til en uhørt billig Priis, hvis man skulde kunne vente at naae det Maal, at bringe den i Hænderne paa ethvert ældre Skolebarn. En Bog, henved dobbelt saa stor som "Naturlære for Almuen," maatte ikke koste mere end en Marks Penge. Dette vil imidlertid ikke kunne skee uden nogen direkte Opofrelse fra Forlæggerens Side, og en saadan Opofrelse kan kun Staten gjøre. Men at Staten bør gjøre den, deri bestyrkes man ogsaa ved at see, hvad jeg har oplyst i Beskrivelsen over det skotske Almueskolevæsen, at selv i Britannien har Regjeringen fundet det hensigtsmæssigt at anvende Penge af Statskassen for at forskaffe Skolerne billigere Bøger. Maaskee kunde man ville gjøre den Indvending mod en saadan Foranstaltning, at den griber forstyrrende ind i den almindelige Boghandlerkonkurrence; men hertil vilde jeg bemærke, at hvor rigtigt det Princip, at Staten ikke bør gribe forstyrrende ind i de Privates Konkurrence ved selv at optræde som Konkurrent, end er i sin Almindelighed, saa maa man dog vel vogte sig for at ville anvende det udenfor de rette Grændser. Det har fuld Gyldighed i alle de Forholde, hvor Fornøden-

hederne kunne skaffes tilveie i tilstrækkelig Grad gjennem den private Virksomhed; men hvor dette ikke kan skee, der har det ingen Berettigelse, og dette er jo, som ovenfor bemærket, netop Tilfælde her. Ligesom Staten paa forskjellige Maader medvirker til at skaffe Skolerne indsigtsfulde Lærere, som undervise gjennem det mundtlige Ord, bør den derfor ogsaa, hvor dens Medvirkning er af usædvanlig Vigtighed, yde denne til at forskaffe dem Lærere, som undervise gjennem det trykte Ord. Lidt efter Lidt vil Staten imidlertid kunne trække sig tilbage og overlade det omhandlede Anliggende til den private Forsorg. Iøvrigt burde man vistnok allerede fra først af ikke undlade at benytte Boghandelens Mellemkomst. Jeg tænker mig nemlig, at det Offentlige, naar Læsebogens Stof var bragt tilveie, overlader det til den Boghandler, som mod det mindste Tilskud vil overtage Forlaget paa den Betingelse, at han holder Exemplarerer tilsalgs til en bestemt Priis i alle Byer og Bygder, hvor man ønsker at benytte Bogen. Et Par Tusinde Daler, anvendte paa den her foreslaaede Maade, vilde bringe Staten gode Renter baade i Nutiden og for de følgende Slægter. Maaskee vilde det være hensigtsmæssigt ved Siden af den her omhandlede Læsebog at samle endeel lette og tiltalende, til forskjellige Grupper af Stof henhørende, Læsestykker og deraf danne en for Distriktsskolernes lavere Afdeling passende Læsebog, skjønt der allerede før er i denne Henseende bedre sørget for denne Deel af Almueskolen. De Indvendinger, som af enkelte Pædagoger ere fremsatte mod Optagelsen af egentlig belærende Stykker i en Læsebog, kan jeg ikke tillægge nogen Vægt, naar Talen er om en Læsebog for vore Almueskoler, idet jeg dog udtrykkelig vil tilføie den Bemærkning, at det Belærende baade kan og bør være forenet med det Vækkende og Underholdende. Foruden Læsebogen er der et andet Hjælpemiddel ved Underviisningen i Skoler, som man neppe vil er-

holde nogenlunde hensigtsmæssigt indrettet, medmindre det Offentlige vil gribe ind for at bringe det tilveie. Jeg sigter til de for den geographiske og historiske Underviisning nødvendigste Skolekarter eller Vægkarter. Jeg vil ikke her paapege i Enkeltheder, hvorledes dette Hjælpemiddel gjør det let selv for den mindre indsigtsfulde Lærer at gjøre meget af det geographiske og historiske Stof, som meddeles enten i dertil udtrykkelig bestemte Timer eller under Benyttelsen af Læsebogen, anskueligt og derved mere aandsvækkende for Barnet, og hvorledes dette Hjælpemiddel gjør det muligt for Læreren at belære Mange paa een Gang og derved letter ham Bestræbelsen for at tilveiebringe en ordentlig og hensigtsmæssig Klasseindbeling; men jeg vil uden nogen nøiere Begrundelse opstille den Paastand, hvis Rigtighed enhver Sagkyndig vil indrømme, at saadanne Skolekarter, indrettede efter vore Skolers Behov, er et uundværligt Hjælpemiddel ved Underviisningen i vore Almueskoler. Vægkarter, hensigtsmæssige til dette Brug, over Fædrelandet, Europa og de øvrige Verdensdele samt over Palæstina maae derfor skaffes tilveie, og jeg anseer det for nødvendigt, at Staten yder et Tilskud ogsaa til denne Sags Fremme.

Det vil sees, at de forskjellige Foranstaltninger, som jeg har foreslaaet til Almueskolevæsenets videre Udvikling, ville paakræve betydelige Tilskud fra Statens Side. Imidlertid vover jeg at antage, at Enhver, i hvis Øine Almuens Oplysning har den Vigtighed, som den bør have, vil indrømme, at den paakrævede Sum hverken er for stor i Forhold til Øiemedet eller i Forhold til Folkets Evne til at bære nye Byrder, og jeg haaber, at det ogsaa vil blive erkjendt, at den Maade, hvorpaa Statens Tilskud foreslaaes anvendte, vil tilveiebringe de til Øiemedets Opnaaelse hensigtsmæssige Midler. Større Tvivl ville der maaskee hos Flere opstaae, om Kommunernes

Byrder ikke paa mange Steder vilde blive større end deres Evne til at bære dem. Med Hensyn til en saadan Tvivl skal jeg her anstille nogle Betragtninger. For det Første maa det vel erindres, at alle de foreslaaede Foranstaltninger ikke tænkes iværksatte paa een Gang overalt. Her er kun fremsat den Plan, hvorefter der skal arbeides for Skolevæsenets Udvikling; dens Gjennemførelse skal være det Maal, mod hvilket der stræbes; men hvor snart dette Maal kan blive naaet, afhænger for en væsentlig Deel af Kommunernes Evne. Den materielle Udvikling vil derfor ogsaa tjene til at befordre Skolevæsenets høiere Udvikling, ligesom omvendt den gjennem et fuldkomnere Skolevæsen udbredte høiere Oplysning vil fremme den materielle Udvikling. Erfaring lærer derhos, at hvor lidet udviklede og lidet benyttede vore Næringskilder end ere, har det dog paa de fleste Steder ikke manglet paa Evne til at skride rafkt fremad i andre Retninger. Med de nye Anskuelser om, hvad der er fornødent og vigtigt for Samfundet som for Individet har der ogsaa fulgt en saadan Udvidelse af Hjælpekilderne eller en saadan hensigtsmæssigere Benyttelse af dem, at man har seet sig istand til at tilveiebringe det Nye, som blev erkjendt for fornødent eller vigtigt, uden at man derfor fik Mindre tilovers end tilforn; thi det er en uimodsigelig Kjendsgjerning, at hvor stor Fattigdommen end er paa mange Steder, saa har dog Nationalvelstanden ikke taget af. De Hundredetusinder, som aarlig anvendes til Kommunikationsvæsenets Forbedring, have hverken udtømt Kommunernes eller de Enkeltes Kasser. Det samme gjælder f. Ex. om Sygepleien. At anvende Lægehjælp og Medicin i den Udstrækning, det nu er meget almindeligt, vilde for 30 Aar siden vor Almue paa de fleste Steder have betragtet som en Odselhed, der maatte paaføre baade Kommunerne og den enkelte Mand oekonomisk Undergang. Og betragt nu selv Skolevæsenets Gebeet! Med Hensyn til det Of-

fentliges Tilskud til Almueskolevæsenet har jeg i et tidligere Skrift oplyst, at disse, efter hvad jeg havde kunnet erfare, i 1837 udgjorde omtrent 1150 Spdlr., medens det for Storthinget i 1851 fremlagte Budget under denne Post opviser 18,294 Spd. I 14 Aar var altsaa det Offentliges aarlige Tilskud blevet forøget med mere end 17000 Spdlr. Hvis disse Udgifter stige i de kommende Aar i en noget større Progression end i de sidste 17 Aar — og hvo kan tvivle om, at det vil skee? — saa vil der ikke medgaae saa mange Aar, inden de have naaet den Sum, der udfordres til at gjennemføre min Plan. Men det er nærmest om Kommunernes Tilskud, jeg her skulde tale, og jeg har derfor kun anført denne Kjendsgjerning for at antyde, at det vistnok forholder sig med Kommunernes Skolebudget paa en noget lignende Maade. Det er paa mange Steder taget betydeligt til i de senere Aar, og hvorvel jeg antager, at Kommunernes Udgifter til Skolevæsenet i Fremtiden maae stige i en noget stærkere Progression, end de i de sidste Aar have gjort, hvis det Maal, som min Plan fremstiller, skal kunne naaes i en ikke altfor fjern Fremtid, saa vil Forskjellen dog paa mange Steder neppe være saa stor, som de Fleste ere tilbøielige til at troe. Der anvendes desuden paa mange Steder ikke ubetydelige Summer til ad andre, men mindre banede Veie at drive Oplysningens Vogn fremad. Jeg har i min Beretning om de Skoler, jeg har besøgt i Landdistrikterne, gjort opmærksom paa, at der paa flere Steder anvendtes Mere eller Mindre til ved Privatunderviisning at erstatte Skolens mangelfulde Indretning. Det er mig ogsaa bekjendt, at saadan Privatunderviisning anvendes i større og mindre Udstrækning paa flere Steder i Gudbrandsdalen og Østerdalen og i mange andre Distrikter. Naar disse spredte Summer samles i Skolekassen vil man allerede derved komme et godt Stykke paa Veien til at give Skolevæsenet en Indretning, som paa

een Gang kan tilfredsstille de mere Formuendes Fordringer paa en med deres Børns fremtidige Stilling i Samfundet stemmende Underviisning og give de Fattigeres Børn en saadan Aandsudvikling og saadanne Kundskaber, som ville befordre baade deres moralske Udvikling og deres materielle Velvære. Det har imidlertid altid noget Gruopvækkende ved sig at see den Hovedsum opstillet, hvortil den fremtidige Udvikling af et vigtigt og omfattende Anliggende vil føre; men denne Skræk bør man ikke lægge an paa at befrie Folket for. Den er nemlig nødvendig forbunden med en planmæssig Fremgangsmaade; Folket eller dets Ledere kunne ikke handle med fuld Bevidsthed om, hvorhen det fører, uden først at gjennemgaae denne Skræk. Men den vil snart lægge sig; den vil svinde for det Lys, som Historie og Erfaring kaster over enhver lignende Udviklings Gang og Medfør. At det iøvrigt er den isandhed meest besparende Fremgangsmaade, naar man itide stiller sig et bestemt Maal for Øie og følger en fast Plan under Bestræbelsen for at naae dette Maal, derom turde vel Alle være enige.

En nødvendig Betingelse for, at Almueskolen skal kunne erholde en til Tidens Krav svarende Forbedring og høiere Udvikling, er, at dens Bestyrelse bliver ordnet paa en hensigtsmæssig Maade. Hvad Skolerne i Landdistrikterne angaaer, tør det vel betragtes som en sikker Kjendsgjerning, at de Autoriteter, som føre Tilsynet med dem, ikke have været istand til at løse den Opgave, som bør stilles til Skoleadministrationens Løsning. Vi have saaledes seet, at der findes ikke faae Roder, hvor den aarlige Underviisningstid kun er 6 a 7 Uger, uagtet hverken Lokaliteten eller de øvrige Forholde lægge nogen Hindring iveien for den lovmæssige Ordning. Der ere andre Steder, hvor Roderne have en saa stor Udstrækning, at de faktisk ere deelte i to Dele, hvilket er Tilfælde f. Ex. i Søndre

Durdal. Paa de faae Steder, hvor jeg er kommen til en paalidelig Kundskab om Skolesøgningen enten gjennem Undersøgelse af Lærernes Protokoller eller ved godhedsfuldt meddeelte Oplysninger, har det viist sig, at Forsømmelighed i at søge Skolen er tilstede i en saa høi Grad, at man kunde fristes til at nære Tvivl, om Skolen kan udøve nogensomhelst Indflydelse paa Børnenes moralske og intellektuelle Udvikling. I de fleste Skoler, jeg har besøgt, har den indre Ordning været uhensigtsmæssig, og det f. Ex. i Skolen No. 10 til den Grad, at hvert af de tilstedeværende Børn i Løbet af 3 Timer kun fik en tyvende Deel af den Underviisning, det under en hensigtsmæssigere Ordning vilde kunne faaet. Ogsaa i andre Retninger begaaes grove Misgreb. Som et Exempel vil jeg gjenkalde i Erindringen Skolen No. 8, hvor Hansens praktiske Veiledning med dens til Rettelse aftrykte Stykker benyttedes som Læsebog. At Skolestuerne for Omgangsskolen ofte ere ikke blot uhensigtsmæssige, men ødelæggende for Helbreden, har jeg anført flere Exempler paa (No. 5 og No. 7.) Denne Mangel er imidlertid ikke altid saa let at afhjælpe, medmindre man kan faae Indretningen med Rodestuer indført. Lettere vilde det dermod ialfald paa flere Steder være at faae de skrigende Grise og de hamrende Skomagere fjernede, medens Underviisningen foregaaer. Jeg har ogsaa anført Exempler paa, at der uden tilstrækkelig Grund berøves Underviisningen en eller flere af de faae den tildeelte Dage, ligesom paa enkelte Steder Skolen kun holdes i Ugens 5 første Dage, saa at 40 Skoledage blive regnede for 8 Uger, hvorved man mener at have gjort Lovens Fordring Fyldest.

Hvad Underviisningens Beskaffenhed angaaer, maa det efter de om 20 Skoler meddeelte Oplysninger erkjendes, at den ofte er aldeles utilfredsstillende. Den væsentligste Betingelse for, at Forbedring i denne Retning skal kunne indtræde,

er vistnok, at Læreren selv besidder en større Dannelse; men Meget kan dog ogsaa virkes for dette Øiemed gjennem Tilsynet. Den „Plan, hvorefter Underviisningen og Disciplinen i Almueskolerne paa Landet skal indrettes" og som er approberet ved Kongl. Resolution af 22de Juli 1834, indeholder, ligesom den under samme Dato approberede „Instrux for Lærerne", flere Bestemmelser, som kunne overholdes og ved hvis Overholdelse Underviisningens Beskaffenhed vilde vinde meget. Som Exempler paa saadanne Bestemmelser vil jeg anføre den om Disciplenes Inddeling i to Hovedafdelinger efter nøiere angivne Regler og om Anvendelsen af Vexelunderviisningen for de første Begyndere. At man iøvrigt kan give Planen og Instruxen et i pædagogisk Henseende fuldkomnere, efter Landsskolernes eiendommelige Forholde bedre afpasset Indhold, antager jeg er Noget, hvorom alle Sagkyndige ville være enige.

Hvad Underviisningens Omfang angaaer, saa gives der Skoler ikke blot i fattige Fjeldbygder, men midt inde i Hjertet af Landet, i vore rigeste Kornbygder, hvor Regning er en ukjendt Ting og hvor Skriveunderviisningen sjelden gaaer videre end til at skrive enkelte Bogstaver. Jeg vover ikke at afgjøre, om denne Mangel kunde fjernes gjennem Tilsynet; men jeg antager det dog, da Loven fordrer, at der i alle Skoler skal underviſes i Skrivning og Regning. Den approberede „Plan" siger ogsaa, at der til „videre Fremgang i Læsning benyttes en passende Læsebog efter Biskoppens Bestemmelse"; men en saadan Læsebog mangler i mangfoldige af Landets Skoler, en Mangel, som ikke blot er til Skade for Læseunderviisningen, men som ogsaa leder til den før omtalte Misbrug af Bibelen og de christelige Underviisningsbøger, der, naar en saadan Læsebog mangler, benyttes og maa benyttes som Øvelsesbøger ved Indenadslæsningen, hvorved baade Ærefrygten for og Kjærligheden til det aabenbarede Gudsord slø-

ves i Barnehjertet. Denne Mangel kan vel ikke ligefrem fjernes ved Skoletilsynets Foranstaltning; men Meget vil det dog kunne virke til en Forandring i dette Punkt.

Denne Liste over for det Meste mere ydre og paatagelige Mangler, som for en væsentlig Deel kunne fjernes fra vore Almueskoler gjennem et hensigtsmæssigere ordnet Tilsyn, kunde endnu forøges betydelig; men den er allerede lang nok til at vise Nødvendigheden af, at der gribes Foranstaltninger til at give Tilsynet større Kraft og Betydning.

Meget vil allerede kunne udrettes gjennem en forandret Sammensætning af Lokalbestyrelsen og gjennem Forandringer i de, enkelte Medlemmers Virksomhed betingende, ydre Forholde. Saaledes troer jeg, at en Lærers Optagelse i Skolekommissionen eller Skoleformandskabet vilde virke gavnligt. Det vilde forøge og styrke Lærerstandens Interesse for dens Gjerning, naar man gav den Anledning til gjennem en Repræsentant at udtale sin Mening ,og udøve Indflydelse paa Skoleforholdenes Ordning indenfor Kommunen; men Hovedsagen er, at man gjennem denne Foranstaltning vilde forskaffe Skolekommissionen en saadan Kundskab om Skolens indre Forholde, som den ikke paa nogen anden Maade kan komme i Besiddelse af. Intet synes billigere og rimeligere, end at Lærerstandens og Skolens særskilte Interesser ere repræsenterede i Skoleformandskabet, der netop er sammensat med specielt Hensyn til, at de forskjellige Interesser skulle findes repræsenterede i det. Hvor Præstegjældsskolen er oprettet, maa Læreren ved samme betragtes som selvskrevet Medlem; men hvor der kun findes Distriktsskoler, altsaa kun sideordnede Skoler, der bør samtlige Lærere vælge et Medlem af sin Midte. At Læreren viger sit Sæde under Behandlingen af egen Sag, er en Selvfølge. En meget forøget Betydning vilde det lokale Tilsyn kunne faae, naar Præsterne kunde fritages for den væ-

sentligste Deel af de Forretninger, som nu paahvile dem udenfor Kirkens og Skolens Gebeet. Jeg har anført et enkelt Exempel paa de gavnlige Virkninger, Indretningen med Tilsynsmænd for de enkelte Skoler kan have, og jeg troer, det vilde virke velgjørende, hvis denne Indretning blev almindelig indført. Størst Betydning forekommer det mig den vilde faae, naar Sagen ordnedes saaledes, at Tilsynsmanden skulde vælges af og blandt de Familiefædre indenfor Roden eller Districtet, som yde Bidrag til Skolekassen. Disse Tilsynsmænd maatte een eller to Gange om Aaret træde sammen med Skolekommissionen. I et saadant Fællesmøde burde Skolens Anliggender, forsaavidt de vedrøre Tilsynsmændenes Virksomhed, gjøres til Gjenstand for Overveielser. Tilsynsmændene burde da fremsætte sine Iagttagelser og Erfaringer for Kommissionen, af hvilken de igjen kunde erholde Veiledning, ligesom Kommissionen maatte meddele dem en Instrux. Tilsynsmanden maatte iøvrigt ikke optræde i Skolen som en Kontrollør med Læreren; han burde som Repræsentant for Forældrene under Børnenes fælles Opdragelse yde Læreren sin Bistand til at fjerne enhver Hindring, som stillede sig iveien for Opnaaelsen af det fælles Maal, hvad enten Hindringen ligger i ydre Forholde eller i enkelte Børns Vanart eller i enkelte Forældres Ufornuft. At Tilsynsmanden under Ydelsen af denne Bistand ogsaa bliver en Spore for Læreren til at udvise Flid og Virksomhed, er let at see.

Ogsaa Provsternes Tilsyn med Almueskolerne vilde kunne faae større Betydning, naar Provsterne som Præster befriedes for de med deres egentlige Gjerning mindre beslægtede Forretninger, som nu paahvile dem, men fornemmelig derved, at Provstierne, ialfald hvad Skolevæsenet angaaer, bleve deelte i mindre Dele.

Men medens jeg antager, at saavel det lokale som Prov-

sternes Tilsyn med Skolerne kunde faae større Betydning gjennem de her antydede Foranstaltninger, saa lægger jeg dog Hovedvægten paa en forandret Indretning af det overordnede Tilsyn. Ifølge Loven angaaende Almueskolevæsenet paa Landet skulle, som før fremhævet, Stiftsdirektionerne paasee, at Underviisningen, hvor og naar Omstændighederne tillode det, gaaer videre end til de første Elementer og bliver mere omfattende, og Biskoppen skal i Forening med Provsten gjøre Forandringer i Distrikts- og Rodeinddelingen, saa at denne bliver hensigtsmæssig og ikke lægger Hindringer iveien for Opnaaelsen af Skolens Formaal. At disse Autoriteter ikke med Held kunne løse de her dem stillede Opgaver, er deels paaviist i det Foregaaende, hvortil jeg her maa henvise, deels af sig selv indlysende. Ogsaa med Hensyn til Byernes Skolevæsen paahviler det Stiftsdirektionerne, naar en særskilt Klasse for høiere Underviisning forbindes med Almueskolen, at ordne Underviisningen i samme. Biskoppen skal derhos føre Overopsynet med Almueskolerne i samtlige Stiftets Byer med Hensyn til Underviisningen, ligesom det ogsaa er Biskoppen, som skal udarbeide den ovenfor omhandlede Plan og Instrux for Landsskolernes Vedkommende, hvoraf vel ogsaa følger, at han ved personlige Besøg i Skolerne rundt omkring i sit Stift bør kunne forvisse sig om, at Planen befølges og Instruxen efterleves, — Altsammen Funktioner, som disse Autoriteter ikke kunne udføre paa en tilstrækkelig omfattende og betryggende Maade. Dette er ogsaa tidligere erkjendt og udtalt af Andre. Saaledes siger Pastor Gislesen i de før omhandlede Bemærkninger: „Opsynet med Skolerne er, efter min Formening, en Sag, hvoraf deres Virksomhed for en stor Deel afhænger. I denne Henseende anvendes der hos os saare liden Bekostning fra det Offentliges Side. Opsynet er overladt, som Bisag, til Mænd, der have saare mange andre Forret-

ninger, og det er vel ialmindelighed kun Resultatet af Religionsunderviisningen, som for Omgangsskolernes Vedkommende af Overordnede kan kontrolleres." Med al Agtelse for de Mænds personlige Virksomhed, som for Tiden føre Overtilsynet med Almueskolen, og med fuld Erkjendelse af, at de vısselig have udrettet, hvad deres Stilling og de Forholde, hvorunder de virke, have tilladt dem at udrette, kan jeg derfor ikke nære Tvivl om, at der burde skaffes nye Kræfter tilveie til det overordnede Tilsyns Tjeneste, selv om Staten ikke vilde gribe ind paa en mere umiddelbar Maade til Skolevæsenets fuldkomnere Udvikling, end den hidindtil har gjort. „Der maa", — som Pastor Lic. theol. C. Rothe siger, idet han i det theologiske Ugeskrift omhandler Spørgsmaalet om det overordnede Tilsyn med Almueskolerne i Danmark, — „være Nogen, hvis Embede, hvis Opgave det er, at leve og virke for Skolen, naar Underviisningen skal trives og Ansvaret føles, idet baade Æren og Skammen idetmindste for en bestemt Deel falder paa en bestemt Person."

Men denne Fordring paa, at der skulle gives Mænd, som udelukkende leve for det lavere Skolevæsens Bestyrelse, bliver af en end mere indtrængende Natur, naar Staten anvender betydeligere Summer til Almueskolevæsenets forbedrede Indretning. Nu har der ved Siden af mindre Bidrag til Ophjælpning af trængende Kommuners Skolevæsen, som bekjendt, siden 1845 været anvendt en liden Sum aarlig som Bidrag til Oprettelsen og Vedligeholdelsen af Skoler, hvis Bestemmelse er at udbrede en høiere Oplysning blandt Almuen, og denne Sum er voxet meget i de Par sidste Aar. Men det kan vel betragtes som en sikker Sag, at denne Sum, ligesom det Offentliges Udgifter til Almueskolevæsenet overhovedet, vil voxe i en betydelig Grad i de nærmeste Aar. At dette vil blive foreslaaet fra Regjeringens Side fremlyser af

den hele ofte paaberaabte Indstilling af 5te Marts 1851; det antydes ligeledes i Departementets Indstilling af 20de Februar 1851 angaaende Gagereglement for de lærde Skolers Lærere, ligesom ogsaa Storthinget i 1851 eller ialfald sammes Kirkekommitee saavel ved andre Leiligheder som i sin Indstilling angaaende det nævnte Gagereglement, der blev eenstemmig bifaldt af Thinget, er gaaen ud fra den samme Forudsætning. Det maa saaledes betragtes som en Sag, hvorom begge Statsmagter ere enige, at der paa Almueskolevæsenets Budget for Fremtiden skulle opføres betydeligere Summer til directe Understøttelse af høiere Underviisningsanstalter for Almuen og overhovedet til Almueoplysningens Fremme. Hvad enten man nu vil anvende disse i det Væsentlige paa den af mig foreslaaede eller paa en anden Maade, saa ønske naturligviis baade Regjering og Storthing at see dem anvendte paa den meest frugtbringende Maade; de ville have dem anvendte saaledes, at Skolerne blive fuldkomnere ikke blot derved, at de meddele en videre gaaende og mere omfattende Underviisning, men ogsaa og fornemmelig derved, at Underviisningen erholder en mere dannende og forædlende Kraft, idet den meddeles af dygtigere, mere dannede Lærere. Den Vei, som sikrest fører til dette Maal, er vissselig, at overdrage kyndige Mænd udelukkende "det Embede, den Opgave, at leve og virke for Skolen." Jeg har i mit første Skrift om Almueskolen ytret, at "en saadan Foranstaltning er en nødvendig Betingelse for en isandhed tilfredsstillinde Udvikling af Folkeskolen og Udgiften dertil i Virkeligheden en Besparelse, hvis Staten iøvrigt agter at foretage noget Alvorligt til Folkeoplysningens Fremme," og jeg nærer det Haab, at Rigtigheden af denne Paastand vil have viist sig end klarere og tydeligere i den Belysning, som den hele foregaaende Fremstilling kaster over vore Skoleforholde.

Men med den Erkjendelse, at det er en væsentlig Betingelse for Skolens heldige Udvikling, at endeel kyndige Mænd sættes i den Stilling, at de kunne leve og virke udelukkende for Skolen, er denne deres Stillings Beskaffenhed endnu ikke nøiere bestemt. Inden jeg gaaer over til at fremsætte mine Anskuelser om, hvorledes denne hensigtsmæssigst indrettes i det Enkelte, anseer jeg det for nødvendigt først at omhandle Skolens Forhold til Kirke og Stat. Det er nemlig klart, at disse nye Embedsmænd, selv de iblandt dem, som maatte have modtaget en speciel Uddannnelse for Kirkens Tjeneste eller endog træde over fra en geistlig Stilling i en saadan Post, alligevel under denne sin Virksomhed i og for Skolen ville optræde som Statens Embedsmænd, ikke som Kirkens Tjenere, og hvis Skolens Forhold til Kirken er et saadant, at kun Kirkens Tjenere bør have Magt og Myndighed i Skolens indre Anliggender, saa maatte jo saaledes af denne Grund den foreslaaede Indretning erkjendes at være forkastelig.

Skolens Forhold til Kirken og Staten har hos os kun lidet været gjort til Gjenstand for theoretiske Undersøgelser, hvad der ene kan have sin Grund deri, at det for Tiden stedfindende Forhold i det Væsentlige har svaret til den almindelige Opfatning af, hvorledes dette Forhold bør være. Det synes derfor naturligt her først at opkaste og besvare Spørgsmaalet om, af hvilken Natur dette Forhold for Tiden er.

Det er fornemmelig tvende Punkter, som maae tages i Betragtning, naar man vil lære at kjende Skolens Forhold til Kirken. Det første er, om Underviisning i Religion i Overeensstemmelse med Kirkens Lære, altsaa en konfessionel Religionsunderviisning meddeles i Skolen; det andet Punkt er, om Kirken, navnlig gjennem Præsterne, har Deel i Skolens Bestyrelse. Hvis en konfessionel Religionsunderviisning meddeles i Skolen, saa staaer Skolen i en indvortes Forbindelse

med Kirken, og hvis Kirken enten gjennem Menighedsraad eller gjennem Geistligheden har en større eller mindre Deel i Skolens Bestyrelse, saa staaer Skolen ogsaa i en udvortes Forbindelse med Kirken.

Hvad nu det første Punkt angaaer, saa har Religionsunderviisningen altid været en væsentlig Deel af vor Almueskoles Virksomhed. Paa den anden Side ere vore Almueskoler ikke heller udelukkende Religionsskoler. Foruden Læsning skal ogsaa Skrivning og Regning være Underviisningsgjenstande i alle Skoler, og det er ifølge Loven gjort til Pligt for Skolens Bestyrelse at optage flere Fag, naar og hvor Omstændighederne tillade det. Dissenterloven, som henviser Dissenternes Børn til de almindelige Almueskoler, fritager dem ogsaa fra at deeltage i Religionsunderviisningen og viser derved tilfulde, at vore Almueskoler ikke ere udelukkende Religionsskoler eller Kirkeskoler.

Hvad den mere udvortes Forbindelse mellem Skolen og Kirken angaaer, saa har Geistligheden ifølge Lovgivningen en væsentlig Deel i Tilsynet med Skolen. Præsten er saaledes Medlem af og Formand i den lokale Skoleautoritet, Provsten fører et overordnet Tilsyn med Almueskolevæsenet i sit Provsti og Biskoppen med alle Skoler i sit Stift deels alene deels som Medlem af Stiftsdirektionen. Paa den anden Side er Tilsynet med Almueskolerne heller ikke udelukkende overgivet til Kirken eller Geistligheden. Den lokale Autoritet, Skoleformandskabet, bestaaer af et større Antal af civile Medlemmer, der endogsaa, saavidt jeg kan indsee, gjerne kunne være Dissenter, og dette Formandskab fatter med Stemmeflerhed Beslutninger om Skolens forskjellige Anliggender. Forsaavidt som Bestyrelsen af Almueskolen er henlagt til høiere Autoriteter, har det civile Element, repræsenteret i Stiftamtmanden, en ikke uvæsentlig Indflydelse paa Bestemmelsen om Skolernes

første Indretning (Sign. §§ 4 og 14 i Loven af 1827 og § 3 i Loven af 1848), medens det fortsatte Tilsyn med de oprettede Skoler fornemmelig paahviler Provst og Biskop. At Regjeringen ogsaa griber umiddelbart ind i Bestyrelsen af Almueskolerne, er hjemlet deels ved Lovgivningen deels derved, at Staten i de senere Aar har vedtaget det Princip, at understøtte høiere Almueskoler med direkte Tilskud.

Vi see saaledes, at Almueskolen staaer i en nøie Forbindelse med Kirken, uden at den derfor er en Kirkeskole eller en kirkelig Indretning. Den staaer til samme Tid i en inderlig Forbindelse med Kommunen og Staten. Den sidste, som ved sine Love paabyder Skolernes Oprettelse og tilveiebringer Midlerne til deres Vedligeholdelse samt bestemmer deres Indretning, har vistnok den afgjørende Myndighed med Hensyn til Skolens Stilling, men den bør naturligviis i dette som i alle andre Tilfælde, hvor den gjør Brug af sin Myndighed, respektere ethvert billigt Krav, enhver retmæssig Fordring, som gjøres gjældende fra andre Hold; thi Brugen af dens Myndighed vilde ellers udarte til en Misbrug. At Kirken efter min Opfatning af Sagen har saadanne retmæssige Krav at gjøre gjældende, følger ligefrem deraf, at jeg erkjender det Forhold, hvori Skolen for Tiden staaer til Kirken, for i det Væsentlige at være det rette. Almueskolen understøtter nemlig den huuslige Opdragelse, hvis Maal er at lede Barnets Udvikling og Dannelse, indtil det er blevet modent til selv at overtage denne Ledning, til at handle efter fri Selvbestemmelse, til at danne sig selv. Da Selvdannelsen maa foregaae i Livet, og i Livet saaledes formet, som det træder Individet imøde i Staten og i Kirken, kunne vi ogsaa udtrykke den samme Tanke ved at sige, at Opdragelsen skal forberede for Livet, Livet i Staten og Livet i Kirken, og at altsaa ogsaa Skolen, der i Forening med Hjemmet skal løse Opdragelsens Opgave,

forbereder for Livet, saavel det borgerlige som det kirkelige Liv. Vistnok kan der tænkes, at man overdrager Skolen kun den ene Deel af Forberedelsen, enten for Kirken eller for det borgerlige Liv, hvorved Skolen viser sig som Kirkeskole eller som verdslig Skole. At der ogsaa hos os gives Enkelte, som ønske en saadan Deling af Opdragelsens Opgave, for at anvise Skolen den ene Deel af den til Løsning, have vi ovenfor seet, ligesom Delingen paa en vis Maade kan siges at være tilstede for Dissenternes Vedkommende. At det imidlertid vilde være høist betænkeligt at gjøre Delingen til den almindelige Regel eller, med andre Ord, at fjerne Religionsundervíisningen, den konfessionelle Religionsundervíisning fra vore Skoler, har jeg ovenfor udtalt som min Overbeviisning, ligesom jeg ogsaa har henviist til Bilag (A), hvor den Anskuelse om dette Punkt, jeg anseer for den rette, er nøiere udviklet. Men bør og skal Almueskolen gjennem Religionsundervíisningens Meddelelse fremdeles vedblive at staae i en indre Forbindelse med Kirken, saa er det, efter min Opfatning, dermed ogsaa givet, at heller ikke den ydre Forbindelse bør løses; den ydre Forbindelse maa betragtes som en naturlig Fremvært af den indre. Naar Skolen skal forberede for Livet i Kirken, saa bør, selv om Forberedelsen ikke fuldendes i Skolen, men fortsættes og fuldendes af Kirken selv efter Barnets Udtrædelse af Skolen, alligevel denne Deel af Skolens Gjerning være underkastet Kirkens Tilsyn. Det er altsaa ikke nok, at Læreren bekjender sig til Kirkens Lære; men Kirken bør ogsaa have Adgang til gjennem sine Organer at forvisse sig om, at dens Lære meddeles puurt og reent. En saadan Fordring er aldeles retmæssig fra Kirkens Side; men naar den er tilfredsstillet, maa Staten iøvrigt kunne ordne Bestyrelsesformerne, som den finder det hensigtsmæssigt. Nu kan der vistnok ogsaa være forskjellige Meninger om, hvorledes Kirkens Tilsyn maa være indrettet,

for at Kirken skal kunne med Sandhed siges at have opnaaet den Sikkerhed med Hensyn til Religionsunderviisningens Beskaffenhed, som jeg her har erkjendt den bør have; men det er dog Noget, som Enhver vil indrømme, at Hovedsagen er, at Kirken er repræsenteret i Lokalbestyrelsen. Kun fra dette Standpunkt er det muligt at føre et stadigt Tilsyn med Skolen, at overvære Lærerens Underviisning, om det skulde gjøres fornødent, hver Dag gjennem et længere Tidsrum. De overordnede kirkelige Autoriteter, Provst og Biskop, som ikke kunne overvære selve Underviisningen, men blot have Anledning til enten selv at overhøre eller lade Lærerne, den ene efter den anden, i al Korthed overhøre Børnene, ville have Vanskelighed for at fælde nogen sikker Dom saavel om det, som her er det Væsentligste, nemlig Lærens Reenhed, som om Kundskabens Klarhed og Fylde. Imidlertid vil det dog være baade gavnligt og stemmende med Forholdets Natur, at de overordnede kirkelige Autoriteter føre Overtilsynet i den Udstrækning, som det er dem muligt, med den Deel af Skolens Virksomhed, hvormed Præsten skal føre Tilsyn i Egenskab af Kirkens Tjener. Skolens Religionsunderviisning bør altsaa undergives Tilsyn af de forskjellige kirkelige Autoriteter. Men medens Kirkens Ret til at føre Tilsyn med Skolens Underviisning ophører ved den nu optrukne Grændse, følger ikke deraf, at Præstens og de overordnede geistlige Autoriteters Tilsyn ikke bør gaae videre. Vor Kirkes Geistlige ere ikke blot Kirkens Tjenere, men ogsaa Statens Embedsmænd. Som saadanne kan Staten paalægge dem Pligter, overdrage dem Forretninger, til hvis Udførelse deres Dannelse og Stilling gjør dem skikkede fremfor Andre. At Staten har misbrugt denne sin Magt ved at paalægge Geistligheden Forretninger, som ikke staae i nogen Forbindelse med deres egentlige Gjerning som Kirkens Tjenere og saaledes har berøvet Kirken en Arbeidskraft og en

Aandskraft, som den kunde haft rigeligt Brug for, taler naturligviis ikke imod, at Staten benytter sin Myndighed indenfor de rette Grændser. Nu er Skolens Virksomhed, ogsaa forsaavidt som den gaaer ud paa Meddelelsen af verdslig Kundskab og overhovedet paa Aandens almindelige Udvikling, af megen Vigtighed ikke blot for Staten, men ogsaa for Kirken, der maa ønske at erholde alsidigt udviklede, alsidigt oplyste Medlemmer. Endnu større Betydning for Kirken har Skolens reent opdragende Virksomhed. Staten kan derfor gjerne, uden at misbruge sin Myndighed, paalægge de geistlige Embedsmænd at føre det almindelige Tilsyn med Almueskolen enten heelt og holdent eller kun for en Deel. I hvilken Udstrækning Staten skal overdrage Tilsynet med Almueskolen til Geistligheden, maa altsaa beroe paa forskjellige Hensyn. Saaledes er det af Vigtighed for Skolens eget Velvære, at de i samme nærmest interesserede Parter saavidt muligt ere repræsenterede i dens Bestyrelse og gjennem disse Repræsentanter deeltage i Tilsynet med den. Af dette Hensyn er Lokalbestyrelsen ved Lovgivningen overdraget Formandskabet, og af dette samme Hensyn har jeg foreslaaet en Lærers Optagelse i dette Formandskab og Ansættelsen af Skoletilsynsmænd. Dernæst tages der naturligen Hensyn til, hvor man kan forudsætte, at Indsigten i Skolens Anliggender er størst, og dette Hensyn har ledet til at optage Præsten i Skoleformandskabet ikke blot for at føre Tilsyn med Religionsunderviisningen i Kommunens Skoler, men for at deeltage i og som Ordfører lede det almindelige Tilsyn med dem. Det samme Hensyn i Forbindelse med flere andre har bevirket, at man har overdraget Biskoppen at føre Tilsynet med Skolernes Underviisning, uagtet han iøvrigt i væsentlige Punkter deler Bestyrelsesmyndigheden med Stiftamtmanden. Et tredie Hensyn gjælder Bekostningerne, som kunne være større i Forbindelse med den ene Form af

Tilsynet end med den anden, og det er sandsynligviis dette Hensyn, som har bevirket, at Rektor Bugges allerede for 14 Aar siden fremsatte Forslag om Ansættelsen af Stiftsskoleraader ikke endnu er bleven taget til Følge, uagtet Rigtigheden og Hensigtsmæssigheden af dette Forslags væsentlige Indhold, saavidt jeg veed, ikke er bleven offentligen benægtet af Nogen før nu i den sidste Tid. Dette Hensyn taber imidlertid i Vægt efterhaanden, som Statens og Kommunernes Skolebudgetter vore; thi der kan da snart spares betydelige Summer gjennem Anvendelsen af et hensigtsmæssigere og nøiagtigere, om end kostbarere Tilsyn.

Hvad her er bemærket, haaber jeg er tilstrækkeligt til at godtgjøre Rigtigheden af den Anskuelse, at Skolens Forhold til Kirken hverken er eller bør være et saadant, at kun Kirkens Tjenere have Magt og Myndighed i Skolens indre Anliggender, og at der saaledes ikke fra denne Side kan gjøres nogen grundet Indvending mod Ansættelsen af civile Embedsmænd med pædagogisk Dannelse og Erfaring, til hvem den overordnede Bestyrelse og det overordnede Tilsyn med Almueskolerne overdrages i større eller mindre Udstrækning, men med Bevarelse af Kirkens ovenfor anerkjendte Ret. Jeg har ogsaa paaviist Vigtigheden, ja Nødvendigheden af at gribe en saadan Foranstaltning, hvis man har til Hensigt at give Almueskolen en kraftigere Udvikling. Det Spørgsmaal, som staaer tilbage at besvare, gjælder altsaa den Stillings Beskaffenhed, som skal anvises hine Embedsmænd, Begrændsningen af deres Embeds- og Virksomhedssphære. At dette Spørgsmaal maa kunne besvares paa forskjellige Maader, er let at see; thi Grændsernes Optrækning er for en stor Deel vilkaarlig. Jeg antager, at det ved Besvarelsen af dette Spørgsmaal vil være af Betydning at see, hvorledes Skolevæsenets Bestyrelse, fornemmelig hvad de overordnede Autoriteter angaaer, er bleven foreslaaet ordnet af Andre saavel hos os som fornemmelig

i Danmark, hvor der i de senere Aar har været ført en levende offentlig Diskussion om denne Gjenstand, og hvor derhos de af den fælles historiske Udvikling betingede Forholde ere saa eensartede med vore egne, at der af en saadan Diskussion dernede i Regelen altid vil kunne hentes et større eller mindre praktisk Udbytte for os.

Som allerede bemærket, har Bugge i sine "Ideer til en Reorganisation af det offentlige Skolevæsen i Kongeriget Norge" fremsat et med mit beslægtet Forslag. Hans Ord ere: "For hvert Stift burde Opsynet med alle i Stiftet værende Skoler af alle Grader forenes i en Autoritet, der, som nu, kunde bestaae af Stiftets civile og geistlige Øvrighed, men maatte forøges med eet sagkyndigt og ikkun dertil ansat Medlem. Dette Medlem maatte egentlig være Sjælen i denne Centralautoritet, hvortil saavel en grundig videnskabelig Dannelse og tilstrækkelig Indsigt i Skolevæsenets Tarv, som ogsaa hans dette Kald alene opofrede Stilling maatte kvalificere ham. — — Han kunde benævnes Stiftsskoleraad eller Stiftsskolereferent. En væsentlig Deel af hans Virksomhed maatte bestaae i til forskjellige ubestemte Tider at bereise og visitere alle de hans Distrikt tilhørende Skoler af enhver Art og derefter referere sine Resultater i det samlede Kollegium. Forudsat at han, hvorpaa her Alt kommer an, var en sagkyndig, liberal Mand, vilde hans Indflydelse ved en saadan personlig Mellemkomst vist ikke blive uden gode Frugter."

Som Centralautoritet for hele Landets Skolevæsen foreslog Bugge først et Overskoleraad og senere en Direktion, bestaaende af 3 Medlemmer, hvoraf de to ikke dermed skulde forbinde noget andet Embede, med det fornødne Kontorpersonale.

Med Hensyn til de i Danmark om denne Gjenstand førte Forhandlinger vil jeg foreløbigen bemærke, at ikke en eneste af de Forfattere, hvis Skrifter ere komne til min Kundskab, have

søgt at gjøre den Anskuelse gjældende, at der fra Kirkens Standpunkt skulde kunne gjøres nogen grundet Indvending mod at overdrage civile, skolekyndige Mænd en større eller mindre Deel i Bestyrelsen af og Tilsynet med Almueskolen. Pastor C. Rothe har i "Ugeskrift for den evangeliske Kirke i Danmark" meddeelt en Oversigt over Forhandlingerne om dette Punkt, og af denne Oversigt skal jeg meddele et Uddrag, idet jeg paa et Par Punkter fuldstændiggjør den ved at øse af Kilderne selv.

"Paa Skolelærermødet i Kjøbenhavn antoges (angaaende Ansættelse af pædagogisk dannede Kredsinspektører trindt om i Landet) følgende Bestemmelser: 8. ""For hver større administrativ Kreds (Amt *) udnævner Underviisningsministeren en sagkyndig Mand til Inspektør for Kredsens Skoler efter Indstilling fra Kredsraadet. 9. Kredsinspektøren fører det almindelige Tilsyn med de Skoler, som oprettes eller understøttes af Kommunerne, approberer Underviisningsplanerne, inspicerer Skolerne saavel de nysnævnte som de private saa ofte han anseer det fornødent og skaffer sig nøiagtig Kundskab om deres Tilstand. 10. Han gjør Forslag til Kredsraadet om Oprettelsen eller Understøttelsen af høiere Skoler for hele Kredsen og har det umiddelbare Tilsyn med saadanne Skoler. 11. Hvor Kommunen ikke opfylder sine Forpligtelser med Hensyn til Skolevæsenet, andrager han Sagen for Kredsraadet og indmelder dens Udfald til Ministeriet."" Hermed synes det, at Pastor Børresen nærmest er enig. Pastor Friis **) foreslaaer Amtsskoledirektionernes ***) Ophævelse og deres Forretningers Overdragelse til en egen Embedsmand."

Pastor og Seminarieforstander Lic. theol. Nielsen vil, "at

*) Amternes Antal er 19.

**) I et af Godseierforeningen belønnet Priisskrift.

***) Der er een saadan for hvert Provsti; den bestaaer af Provst og Amtmand.

samtlige Skoler i de nuværende Provstier vedblive at udgjøre een Skolekreds; Provsten er Kredsinspektør; under Ministeren for Underviisningsvæsenet er Overbestyrelsen for det hele Almue- og Borgerskolevæsen betroet 2 Skoledirektører, respektive for Østifterne og Nørrejylland. Skoledirektøren kalder samtlige Lærere, har Overbestyrelsen for Provindsens Skolelærerseminarier og deels afgjør deels til Kommunalautoriteternes eller Ministeriets Afgjørelse indstiller samtlige Skolesager."

"Biskopperne vedblive at være øverste Tilsynsmænd for de med Folkekirken forbundne Folkeskolers og Seminariers Religionsunderviisning i deres Stift, meddele Kollats til de Skolelærere, hvis Embeder ere forbundne med Kirkebetjeninger og afgive til Ministeriet Betænkning over de Forslag, der indkomme fra vedkommende Direktør. Der forbeholdtes Biskopperne saaledes ingen egentlig Deeltagelse i den almindelige Administration, men kun et Tilsyn, der i Forbindelse med Provsternes og Præsternes paa de lavere Stadier vilde være tilstrækkeligt til at sikre de kirkelige Interesser i Skolen uden at beherske denne."

"I det Væsentlige af dette Forslag er Dr. W. Rothe enig."*)

Pastor C. Rothe ligesom ogsaa Dr. W. Rothe beregne Udgifterne ved de fornemmelig af Lærermødet i Kjøbenhavn foreslaaede Amtsinspektører, hvis Antal maatte blive 19, til 38,000 Rbdlr., hvorhos han bemærker, at "Lærerne ved denne Sum som Tillæg til deres aarlige Lønninger vilde være væsentlig hjulpne. Vi mene, at dette ene økonomiske Hensyn, saalænge Staten ikke bidrager mere til Skolen, er afgjørende, især da Tilsynet meget godt kan besørges paa anden Maade." "Paa det øverste Trin" — fortsætter Pastor Rothe, — under Ministeriet maatte derimod være en Direktør, der ved sin hele Dannelse og Virksomhed som Skolemand kunde styre Forretningerne og ikke alene holde Orden i

*) I hans af Godseierforeningen kronede Prisskrift.

Schemaer og varetage den formelle og administrative Side af Skolebestyrelsen, men som kunde være Sjælen i den, og med Hensyn til Lærebøger, Methode o. s. v. føre an, uden at hans Stilling var afhængig af Ministerskifter. Maaskee det kunde være nødvendigt at dele hans Forretninger mellem tvende, een for Øerne og een for Jylland, for at han ogsaa ved personlige Besøg uanmeldt og til forskjellig Tid kunde overbevise sig om, at Alt var i Orden. Under denne Ombudsmand synes ogsaa Besættelsen af alle Skoleembeder rettest at burde henlægges. Hvad Indflydelse der skal forbeholdes Kommunen ved denne Leilighed, og hvorledes den skal oves, er vanskeligt at afgjøre. Det angaaer væsentlig, om den skal vælge Læreren blandt de Præsenterede eller have Ret til at erklære sig over alle Ansøgerne."

Den forhenværende Kirke- og Underviisningsminister J. N. Madvig siger i Forordet til sit "Udkast til Lov om Almueskolevæsenet" Følgende: "Hvad Skolens Bestyrelse angaaer, har Kirken i mine Tanker en ubestridelig Ret til Tilsyn med Religionsunderviisningen og Skolelærerne som Kirkebetjente; jeg troer dernæst, at, just fordi Staten har anvendt alle de til Degnevæsenet henlagte Midler til Skolevæsenet, saaledes at Kirken maa benytte Skolelærerne til Degnetjenesten, har Kirken en Ret til Medindflydelse ved Skolelærernes Kaldelse og Befordring. — — I Kommunens egen Skolebestyrelse er Præsten, der med Hensyn til Religionsunderviisningen maa have Adgang til Tilsyn, tillige den naturlige Repræsentant for Staten." I Henhold til disse almindelige Anskuelser har Madvig følgende Bestemmelser i sit Udkast: "Bestyrelsen af og Tilsynet med den enkelte Kommunes Skolevæsen føres af Sognepræsten samt to eller tre Medlemmer af Sogneforstanderskabet, udnævnte af Sogneforstanderskabet uden Præstens Deeltagelse. Præsten har navnlig at paasee, at Religionsunder-

viisningen gives i en kirkelig Aand. (Hvert Provsti udgjør i Regelen en Skolekreds). For hver Kreds udnævnes af Kongen en i Kredsen bosat Embedsmand eller anden Mand, der har akademisk eller seminaristisk Dannelse, men ikke selv er Skolelærer, til Skoleinspektør. (Det paaligger Skoleinspektøren blandt Andet mindst een Gang aarlig at besøge hver Skole i Kredsen). Er Skoleinspektøren i en Kreds ikke tillige Provst, da bør Provsten ved aarlig Visitats forvisse sig om Religionsunderviisningens Tilstand i hver Skole og, hvis han derved finder Mangler, andrage dem for Skoleinspektøren, og, hvis de ikke efter hans Mening tilbørlig afhjælpes, gjennem Biskoppen for Ministeriet. Hvert Stifts Biskop fører Overtilsynet med Skolelærerne som Kirkebetjente og med Religionsunderviisningen i Skolerne i Stiftet og prøver dennes Tilstand ved sine Visitatser samt andrager, hvad han desangaaende finder fornødent for Ministeriet. Ogsaa i de andre Fag kan han ved disse Besøg lade Børnene prøve. Biskopperne sættes i Kundskab om alle betydeligere Skoleforanstaltninger, navnlig om Oprettelsen af Skoler og Ansættelsen af nye Lærere i deres Stifter. Overbestyrelsen af Almueskolevæsenet tilkommer Ministeriet for Kirke- og Underviisningsvæsenet. — Der anvises Ministeriet aarlig ved Finantsloven et Beløb for at lade af dertil frit valgte Mænd (Embedsmænd eller Andre) foretage Inspektionsreiser i større Kredse og forskjellige Egne af Landet og derover udarbeide Indberetninger og meddele Forslag." Med Hensyn til Lærervalget er Fremgangsmaaden efter Madvigs Udkast den, at til Førstelærerembede eller Enelærerembede foreslaaer Inspektøren 2 og Biskoppen 1 af Ansøgerne, og blandt disse vælger Sogneforstanderskabet Læreren. Til andre Lærerposter foreslaaer Inspektøren 2 af Ansøgerne, og Sogneforstanderskabet vælger den ene.

Af hvad her er meddeelt vil sees, at i Danmark ere næ-

sten Alle, som have ytret sig over Sagen, enige i, at et nyt Element maa bringes ind i Administrationen, og navnlig deri, at der ikke fra Skolens Forhold til Kirken kan hentes nogen Modgrund mod Ansættelsen af civile Embedsmænd, som i større eller mindre Udstrækning skulle dele Bestyrelses- og Tilsyns-myndigheden over Almueskolen med de kirkelige Autoriteter. Pastor C. Rothe, som i denne Henseende gjør ringere Fordringer end de fleste andre Forfattere, fordrer dog mindst een Mand, som kan leve udelukkende for Almueskolens Bestyrelse og for Tilsynet med den, og denne Embedsmand vil han have tildeelt en vidtstrakt Myndighed, hvorhos han erkjender, at der maaskee bør være 1 for Øerne og 1 for Jylland. Naar der tages tilbørligt Hensyn til de lokale Forholde, saa turde dette Antal være ligesaa tilstrækkeligt for Danmark, som det af mig foreslaaede for Norge.

Iøvrigt har den i Danmark i den senere Tid angaaende Almueskolens Bestyrelsesforholde førte Diskussion, medens den har bestyrket mig i min Overbeviisning om Rigtigheden af det Forslag, jeg for nogle Aar siden fremsatte om Oprettelsen af Skoleinspektørposter, hvad Hovedtanken angaaer, paa den anden Side ikke i det Væsentlige kunnet forandre min Mening om, hvorledes disse Inspektørers Myndighedssphære bør afgrændses. Jeg skal derfor her gjentage mit Forslag, som gaaer ud paa Oprettelsen af 6 Skoleinspektørposter, 2 for Christiania Stift og 1 for hvert af de øvrige. "Disse skulle være Referenter for Skolevæsenets Anliggender i Stiftsdirektionen, hvor de skulle have Sæde og Stemme i Alt, hvad der vedrører Skolerne i deres Distrikt. Naar de ikke ere beskjæftigede med de løbende Sagers Behandling eller med Udarbeidelsen af Planer og Forestillinger, vedrørende Skolevæsenet, skulle de undersøge Skolernes Tilstand ved personlig Nærvæ-

relse, overvære Underviisningen saavel i de høiere Skoler som i den ringeste Omgangsskole, gribe Leiligheden til at belære, opmuntre og formane Lærerne, søge at vække Befolkningens Sands for Skolevæsenet og forelægge for Stiftsdirektionen og Departementet Resultaterne af sine Jagttagelser og sine Bestræbelser for Skolevæsenets Udvikling." Hertil føiede jeg i mit oprindelige Forslag Følgende: "Skolelærerne bør beskikkes af dem i Forbindelse med den øvrige Stiftsdirektion, hvad der vil være aldeles nødvendigt, naar den fornødne Eenhed i Principerne for Valget skal kunne bevares, og uden det vil Skolelærerstanden ikke faae det tilsigtede Opsving. Dog kunne Omgangsskolelærerne maaskee ansættes af Provsten med Direktionens Approbation." Men allerede i mit senere Skrift: "Om Almueoplysningen og Almueskolen" har jeg modificeret dette Forslag. Jeg har nemlig troet, deels at Inspektøren som den af Direktionens Medlemmer, der besidder det meest udstrakte Kjendskab til Skolerne og Lærerne, burde i denne Sag træde istedetfor den hele Direktion, deels at det Gode, som skulde tilflyde Lærerstanden ved at give den overordnede Autoritet Udnævnelsesretten, kunde opnaaes, om Kommunerne ogsaa fik en større Indflydelse paa Valget af Lærer, end Tilfældet nu er. Jeg skulde derfor være tilbøielig til at ansee det for den rette Ordning, at Præstegjældsskolens Lærer vælges af Skoleformandskabet, for hvilket Inspektøren foreslaaer tvende af Ansøgerne. Paa denne Maade vil Enheden i Befordringsprinciperne ved Besættelsen af de høiere Poster kunne blive bevaret i det Hele og i det Store, og Kommunen vil kunne undgaae at erholde en Lærer, som den af en eller anden Grund specielt ikke ønsker. Men da Læreren tillige skal være Kirkesanger, bør Biskoppens Approbation være en nødvendig Betingelse for Valgets Gyldighed. Til alle øvrige

Lærerposter i Landdistrikterne kunde Skoleformandskabet ved Pluralitet foreslaae tvende af Ansøgerne, af hvilke Provsten vælger den ene. Dog maatte Provsten, naar Lærerposten er forbunden med en Kirkesangerbetjening, kunne negte at vælge blandt de Foreslaaede og forlange ny Indstilling. I Byerne bør Ene- og Førstelærerposterne besættes paa samme Maade som Posterne ved Præstegjældsskolerne; dog udfordres ikke her Biskoppens Approbation. Alle andre Lærere ved Byskolerne bør vælges af Inspektøren, idet Skoleformandskabet foreslaaer tvende af Ansøgerne.

Iøvrigt antager jeg, at der ikke bør tildeles Inspektørerne alene nogen afgjørende, besluttende eller indstillende Myndighed i de Skolevæsenets Sager, som ved den nu bestaaende Lovgivning ere henlagte under Biskoppen eller Stiftsdirektionen. Alle saadanne Sager burde for Fremtiden afgjøres af den samlede Direktion, medmindre man vilde fritage Stiftamtmanden for Deeltagelse i Behandlingen af Skolens indre Anliggender. Skoleinspektørens Opgave blev det altsaa at undersøge Skolernes Forholde og indre Tilstande, indberette derom til den samlede Direktion og for denne fremsætte Forslag om de Foranstaltninger, han anseer for hensigtsmæssige, personligen at give Raad, Veiledning og Opmuntring og overhovedet at bistaae Kommunerne ved Overveielserne om, hvorledes Skolevæsenet hensigtsmæssigst kan indrettes. Naturligviis maatte han under denne sidste Green af sin Virksomhed, hvis den skulde kunne blive heldbringende, tage strængt Hensyn til de almindelige Grundsætninger for Ordningen, som Direktionens Medlemmer vare blevne enige om, eller som Regjeringen forbrede gjennemførte, hvor dens Bistand tiltrængtes. Den i Loven om Almueskolevæsenet paa Landet i § 26 omhandlede Plan for Underviisningen og Disciplinen maatte, ligesom den sammesteds foreskrevne Instrux for Lærerne, for Fremtiden ud-

arbeides af Direktionen. I Forbigaaende vil jeg her bemærke, at Planen meget godt kan indeholde forskjellige Bestemmelser efter de forskjellige mindre Distrikters eiendommelige Forholde. I hvilken Udstrækning Biskopperne vilde undersøge Skolernes Underviisning og øvrige Forholde, maatte afhænge af dem selv. Som jeg oftere har ytret, vil deres Kontrol væsentligen neppe kunne gaae udenfor Religionsunderviisningens Grændser; men indenfor disse maatte Kontrollen med Skolernes Virksomhed ogsaa paahvile dem som Pligt. Biskoppernes umiddelbare Tilsyn med Skolerne vilde saaledes i Fremtiden blive omtrent af samme Natur og Udstrækning, som det hidindtil faktisk har været, og denne deres Deeltagelse i selve det personlige Tilsyn med Skolerne vilde give dem Anledning til at meddele Børnene Formaninger og Lærerne Opmuntringer, der ved deres Stilling og Personlighed forhaabentlig vilde faae forøget Vægt.

Med Hensyn til flere af de af mig foreslaaede administrative Foranstaltninger til at fremme Almueskolens Udvikling maatte man derimod tildele Inspektøren alene afgjørende Myndighed f. Ex. ved Ordningen af Lærerlærlingenes ydre Forholde, forsaavidt som den kommunale Autoritets Foranstaltninger i denne Henseende maa approberes af en høiere Autoritet. Den generelle Plan for Lærerlærlingenes Underviisning bør derimod udfærdiges af Departementet for Kirke- og Underviisningsvæsenet.

Hvad jeg her har bemærket, haaber jeg vil være tilstrækkeligt til at vække en saa fuldstændig Forestilling om de foreslaaede Skoleinspektørers Embeds- og Virksomhedssphære, at man, ved at sammenholde det med hvad jeg tidligere leilighedsviis har ytret om denne Gjenstand, derefter vil kunne danne sig en bestemt Mening om, hvorvidt mit Forslag fortjener at stilles paa Erfaringens Prøve. Iøvrigt erkjender jeg, at dette in-

genlunde indeholder udtømmende Bestemmelser om Begrændsningen af Inspektørernes Embedssphære; men jeg troer derhos, at det ikke vilde være hensigtsmæssigt at søge at faae alle enkelte Bestemmelser derom vedtagne paa Forhaand. Jeg anseer det nemlig under tilbørligt Hensyn til de Tvivl, som Flere, hvis Mening her er af megen Betydning, sandsynligviis nære om Hensigtsmæssigheden af en saadan ny og i Forholdene dybt indgribende Foranstaltning, for det i alle Henseender tjenligste, at Indretningen først prøves i det Mindre ved Ansættelse f. Ex. af tvende saadanne Inspektører. Viser da Erfaring, at Indretningen medfører den tilsigtede Nytte, saa bør den udvides til at gjælde det hele Land; men da vil den indhøstede Erfaring ogsaa gjøre det muligt at optrække Grændserne for Inspektørens Embeds- og Virksomhedssphære med Sikkerhed og Fuldstændighed. Forsaavidt det imidlertid er nødvendigt, hvad jeg ikke vover at udtale nogen bestemt Formening om, at der vedtages Beslutninger i Lovs Form, for at Inspektøren skal kunne faae Anledning til at udfolde en Virksomhed i det Væsentlige af den her skildrede Natur, da maa den lovgivende Magts Bistand paakaldes, eftersom selve Prøven ikke ellers kan anstilles.

Forsaavidt som man skulde nære Frygt for, at en dobbelt sideordnet Inspektion af Skolen — Biskoppens og Skoleinspektørens — ikke med Held skulde kunne finde Sted, vil jeg kun henvise til min Beretning om det Tilsyn, som fra flere forskjellige Hold føres med en stor Deel skotske Skoler. Der har ikke viist sig farlige Sammenstød mellem de forskjellige Tilsynsmyndigheder, men vistnok en skjærpet Agtpaagivenhed fra deres og en forøget Iver fra Lærernes og Lokalautoriteternes Side. At mange danske Geistlige, Skolemænd og Statsmænd ogsaa ansee et saadant dobbelt sideordnet Tilsyn tilraadeligt, have vi seet. Men især vil jeg henlede Opmærksom-

heden paa, at omtvistede eller tvivlsomme Punkter maae af Direktionens Minoritet kunne forelægges Regjeringen til Afgjørelse, ligesom det naturligviis maa blive Regjeringens eller vedkommende Departements Sag, at meddele Inspektørerne den fornødne Instrux.

Da det er at forudsee, at Oplysningsvæsenets Understøttelsesfond i Fremtiden ikke vil kunne fyldestgjøre de Krav, som baade Kirkens og Skolens Interesser stille til det, skulde jeg ansee det for rigtigst, at de til Skoleinspektørernes Lønning medgaaende Udgifter, om hvis Størrelse jeg anseer det for mindre fornødent her at udtale nogen bestemt Formening, allerede fra Begyndelsen af udredes af Statskassen. Den samme Bemærkning gjælder med Hensyn til Bestridelsen af de Udgifter, som ere forbundne med den i Kirkedepartementet oprettede Konsulentpost, der iøvrigt, skjønt den ogsaa maa tillægges Betydning for Almueskolevæsenets Bestyrelse, dog her af Grunde, som ville falde i Øinene uden nogen Paapegning, ikke vil blive gjort til Gjenstand for nogen nøiere Betragtning.

Efter i det Foregaaende at have omhandlet det almindelige Almueskolevæsens Forholde, vil jeg nu gaae over til at fremsætte mine Anskuelser om en speciel Art af Skoler, de allerede før nævnte Arbeidsskoler.

I den sidst udkomne Lov om Almueskolevæsenet er det opstillet som Almueskolens Bestemmelse, at understøtte den huuslige Opdragelse. Hjemmets eller Familiens Virksomhed for Barnets Opdragelse er altsaa her opfattet som den hovedsagelige, som den grundlæggende, og Skolens kun som bistaaende, som understøttende Hjemmets Virksomhed. Denne Opfatning af Skolens Forhold til Hjemmet er upaatvivlelig

den rette. Ville vi nøiere undersøge, hvorledes den opdragende Virksomhed fordeles mellem Hjemmet og Skolen, da viser det sig, at, skjønt Skolens Virksomhed ikke bør indskrænkes til at være af en blot underviisende Charakteer, saa er dog Kundskabens Meddelelse eller Barnets intellektuelle Udvikling den Opgave, som nærmest stilles til Skolens Løsning. Derfor bør ogsaa Skolen indrettes saaledes, at den er istand til i tilstrækkelig Grad at varetage denne Deel af Opdragelsesværket, selv om Hjemmet ikke yder Skolen nogen direkte Understøttelse i denne Retning. Men ved Siden af denne Virksomhed for Barnets Opdragelse søger enhver vel indrettet Skole ogsaa umiddelbart at paavirke Barnets Følelse og Villie; den stræber at styrke de religiøse og moralske Grundsætninger, som Hjemmet allerede har indplantet i Barnesjælen, og at fortsætte og udvide dets Bestræbelser for at vænne Barnet til Lydighed, Orden og Opmærksomhed, Egenskaber, hvis Tilstedeværelse baade i og for sig er af den største Betydning i Livet og derhos er en væsentlig Betingelse for, at Opdragelsen iøvrigt skal kunne lykkes.

Af denne Betragtning af Skolens Forhold til Hjemmet fremlyser, at en betydningsfuld Deel af Skolens Virksomhed for Barnets Opdragelse forudsætter en forudgangen og fremdeles vedblivende ligeartet Virksomhed fra Hjemmets Side; Hjemmets Arbeide er det Grundlag, hvorpaa Skolens maa bygges. Det er altsaa nødvendigt, hvis Opdragelsen i Regelen skal kunne lykkes, at der i Hjemmet, hvor Barnet tilbringer den længste Tid og modtager de fleste og forskjelligste Indtryk, og indenfor Familien, hvortil han er knyttet ved Naturens Baand, røre sig ædle og fromme Følelser, næres og udtales rene Grundsætninger og udøves Handlinger, som udspringe af hine Følelser og som staae i Overeensstemmelse med disse Grundsætninger. Et saadant Hjem kan sammenlignes

med en god, paa nærende Bestanddele rig, Jordbund og Barnesjælen med en livskraftig Spire, som nedplantes i den. Ligesom den plantede Spire henter sin Næring fra den omgivende Jordbund, saaledes indsuger ogsaa Barnesjælen paa en naturlig Maade de aandige Bestanddele, som Omgivelsen indeslutter; den voxer og trives og forædles, naar disse ere sunde og gode; den vantrives og fordærves, naar de ere usunde og onde. Med Hensyn til denne Deel af Opdragelsen, som jeg her nærmest har for Øie, spiller Læreren eller Skolen altsaa for den væsentligste Deel kun Gartnerens Rolle. Gartneren kan vande og gjøde, kan beskjære og bøie; men er Jordbunden aldeles utjenlig, er den for stenig eller for sumpig, da kan den største Flid og Anstrængelse fra hans Side Intet udrette. I dette Tilfælde maa Gartneren enten kunne gjennem forskjellige Processer aldeles forandre og forbedre selve Jordbundens Beskaffenhed eller han maa flytte Planten over i en anden, bedre og tjenligere Jordbund. Hvis han ikke griber den ene eller den anden af disse Foranstaltninger, ville alle hans Bestræbelser mislykkes. Planten vil kun skyde Vanskud; den vil aldrig udvikle sig til kraftigt Liv og bære sunde og modne Frugter. Det samme gjælder om Skolens Virksomhed i Forhold til Hjemmet. Er det Hjem, hvor et Barn voxer op, blottet for religiøs Sands og moralske Grundsætninger; hører Barnet i Hjemmet kun letsindige Ord og lave Synsmaader og seer kun slette Exempler, da vil Skolens Virksomhed for dets moralske Uddannelse i Regelen vise sig betydningsløs og dens Virksomhed for den intellektuelle Udvikling ofte endog kun tjene til at forskaffe en vordende Forbryder nye Vaaben til at skade sine Medmennesker med og nye Midler til at undflye den fortjente Straf. I et saadant Tilfælde vil Opdragelsen i Regelen mislykkes, selv om Skolen, den paa almindelig Maade indrettede Skole, gjør Alt, hvad der staaer

i dens Magt at gjøre. Skal man kunne nære noget Haab om, at Skolens Virksomhed for et saadant Barns Opdragelse vil blive kronet med Held, da maa man enten paavirke Hjemmet, saa at det bliver bedre, eller man maa forskaffe Barnet et nyt Hjem. I fuld Overeensstemmelse med denne Anskuelse er det ogsaa, at Loven om Almueskolevæsenet i Byerne har tildeelt Skolekommissionen den store Myndighed til at tage Børnene væk fra de „Forældre, der ere saa ligegyldige, uordentlige eller lastefulde, at deres Børn blive forsømte og fordærvede hos dem", og anbringe dem hos „Familier, som samvittighedsfuldt ville sørge for deres Opdragelse og holde dem i Skole". En saadan Foranstaltning, som den Loven her har hjemlet, er anvendelig, naar der kun ere faae Børn i Kommunen, som leve under saadanne Forholde i Hjemmet. Gives der mange af dem, bliver Anvendelsen ialfald vanskelig og Byrden for Kommunen stor. Men hertil kommer, at Forældrenes Usædelighed og Forsømmelighed maa være af en aldeles haandgribelig Natur, naar Skolekommissionen skal kunne gribe ind paa denne Maade. Loven aabner ingen Adgang til ad denne Vei at virke til de Børns Opdragelse, der tilhøre Forældre, som med Hensyn til Charakteer og Vandel kun staae i Nærheden af den her betegnede Grændse, men ikke have overskredet den. Og dog er Antallet af disse Børn naturligviis langt større end af hine. At udvide Skolekommissionens Myndighed, saa at den fik Forældrenes naturlige Ret ogsaa over den sidstnævnte talrige Klasse af Børn, vilde desuden, om det iøvrigt kunde lede til noget betydeligt praktisk Resultat, være et altfor voldsomt Indgreb i Individernes Frihed, i de naturlige Rettigheder, og det saa meget mere, som det ofte er Fattigdom og Armod mere end Mangel paa god Villie, der indeholder den egentlige Rod til, at Børnene blive forsømte og fordærvede. I Familier, hvor Armoden er meget stor, er

det ofte vanskeligt, ja umuligt for Forældrene at kunne lære og vænne Børnene til passende legemligt Arbeide, idet de deels mangle Tid til at være hos og tilsee Børnene, deels Stof, der kunde gjøres til Gjenstand for Arbeidet. Under disse Omstændigheder kommer Barnet, forsaavidt som det ikke sendes til Arbeide udenfor Huset, til at tilbringe en stor Deel af sin Tid i Lediggang og uden at være under Forældres eller andre Foresattes Tilsyn, og da Lediggang, som for Mennesket til enhver Tid er en Kilde til alt Ondt, er det dobbelt i Barndommen, saa seer man let, at et saadant Barn lever under Forholde, der ere høist ugunstige for dets Opdragelse. Hertil kommer, at naar Barnet ikke itide vænnes til stadig Flid og Arbeidsomhed — det være Arbeide med Haand eller Hoved — vil det i de fleste Tilfælde ikke heller være besjælet af Arbeidslyst, naar det er blevet et voxent Menneske, og foruden Arbeidslyst og Arbeidsvane vil det ogsaa mangle Arbeidsdygtighed, som kun erhverves gjennem Øvelse og længere Tids Tilvænnelse. Naar det saa som voxent, men endnu ganske ungt, Menneske drager ud i Verden for selv at tjene sit Brød, saa er, selv i det gunstige Tilfælde at Charakteren ikke er fordærvet, dets Arbeide kun lidet indbringende. Det benyttes til de simpleste og meest underordnede og derfor mindst lønnede Forretninger, og det er ikke istand til gjennem en længere Tids Øvelse at dygtiggjøre sig til at overtage og udføre det vanskeligere og derfor mere indbringende Arbeide. Hvad det fortjener, det gaaer med til de daglige Fornødenheder, og naar saa den unge Arbeider selv stifter Familie, begynder et Huusliv, der bliver Kilden til forøget Armod og ny Elendighed. Og dog er dette Livsbillede blandt de mindre mørke. Ofte, ja som oftest vil det under Armod og i Lediggang opvoxne Barns Charakteer være bleven aldeles fordærvet. Armoden og Lediggangen i Forening fremkalde hos Barnet

Trang og Lyst til at betle; paa Betlerstien tabes først Æresfølelsen og dernæst Arbeidslysten og istedetfor disse spirer Usandfærdighed og Løgnagtighed op, og saaledes fører Betlerstien, om ikke lige til Straffeanstalten, saa ialfald til et Huusliv, hvor Børnene voxe op ikke blot under Armod og Lediggang, men ogsaa i en saadan Opdragelsens aandige Atmosphære, at det maa betragtes som en sikker Sag, at Opdragelsen i Regelen aldeles mislykkes, og at der fra denne ene Familie i den følgende Slægt udspringe flere nye Familier, der igjen i en stedse videre og videre Kreds udbrede og forplante dette Samfundets moralske og materielle Onde.

Spørges der nu om, hvilke Foranstaltninger Samfundet kan og bør gribe til at standse og tilbagetrænge dette Onde, da maa der vistnok svares, at man først og fremst maa drage Omsorg for at tilveiebringe og frede om Alt, som kan tjene til at vække og styrke Samfundets indre Livskraft, Alt, som kan medvirke til at gjøre Folket i det Hele til et moralsk, oplyst, kraftfuldt og driftigt Folk; thi det Liv, som udgaaer fra en saadan Folkets Kjerne, vil indeslutte Bestanddele, der paa de mangfoldigste Maader, gjennem moralske og materielle Paavirkninger, tjene til at hæve den lavere staaende Deel af Befolkningen. Blandt de Foranstaltninger, som kunne og bør gribes, maae derfor de, som skulle lede til en fuldkomnere Udvikling af det almindelige Skolevæsen, det vil sige, Indbegrebet af de Skoler, hvis Virksomhed er bygget paa Forudsætningen om, at Hjemmets Forholde ere normale, saa at den Hjemmet naturligen tilkommende Deel af Opdragelsesværket virkeligen bliver udført der, stilles i den forreste Række. Men den Fremgangsmaade, som jeg her har omhandlet, leder dog mere til at bevare de endnu sunde Dele af Samfundet, saa at de ikke angribes af Ondet, end til at helbrede de allerede angrebne Dele. Den tjener vistnok til at skaffe tilveie de ydre

Betingelser for at Helbredelsen kan finde Sted, til at skabe Forholde, som lette og befordre Helbredelsen; men den egentlige virkende Lægedom er den ikke istand til at række. Lægemidlet kan kun bringes tilveie gjennem en bedre Opdragelse af de angjældende Familiers, den angjældende Klasses egne Børn. Men her møder den store, allerede paapegede Vanskelighed, at Skolen, der er den eneste af de opdragende Magter, som Samfundet umiddelbart kan paavirke og hvis Virksomhed det kan regulere, her, hvor nemlig Grundlaget for dens Virksomhed, Opdragelsen i Hjemmet, aldeles eller for en væsentlig Deel mangler, staaer aldeles magtesløs overfor det Onde, som den skulde afhjælpe, medmindre man, som allerede fremhævet, er istand til enten at forbedre Hjemmet eller at forskaffe Barnet et nyt og bedre Hjem; thi dette er ikke mindre nødvendigt der, hvor Opdragelsen forsømmes paa Grund af Familiens Armod og Børnenes deraf naturligen udspringende Arbeidsløshed, Lediggang og Betleri med alle dets sørgelige Følger: Tabet af Æresfølelsen, Løgnagtighed o. fl., end der, hvor Opdragelsen forsømmes paa Grund af en bestemt fremtrædende Umoralitet hos Forældrene. Forsaavidt som Samfundet ikke kan eller vil drage Omsorg for saadanne Børns Opdragelse ad den Vei, at man tager dem væk fra deres Forældre og anbringer dem i bedre Familier, er der neppe mere end een Vei tilbage at slaae ind paa, og denne er, at man giver Skolen en saadan Indretning, at den i større eller mindre Udstrækning kan overtage ogsaa den Deel af Opdragelsesværket, som egentlig tilhører Hjemmet. Ved at gaae frem paa denne Maade kan man siges deelviis at forskaffe Barnet et nyt og bedre Hjem i Skolen, medens man ikke overskjærer de naturlige Baand, som knytte Barnet til dets oprindelige og rette Hjem, hvilket i de fleste Tilfælde, hvor Forældrene ere i Live og ikke ere aldeles umoralske, vistnok er betænkeligt.

Vil man søge at danne sig en bestemtere Forestilling om, hvorledes Skolen for saadanne Børn bør indrettes, maa man stille sig for Øie, hvilken ny Opgave en saadan Skole har at løse ved Siden af Skolens almindelige Opgave. Denne nye Opgave er, i Henhold til hvad jeg ovenfor har fremhævet, at den skal overtage, om ikke aldeles, saa dog for en væsentligere Deel end det ellers tilkommer Skolen, Omsorgen for Barnets moralske Dannelse, for Charakterens heldige Udvikling samt derhos bibringe det Arbeidsvane og Arbeidsdygtighed i den Retning, hvori dets Virksomhed som voxent Menneske antages at ville gaae, altsaa paa det legemlige Arbeides Gebeet. For at Skolen skal med Held kunne arbeide mod dette Maal, er det en nødvendig Betingelse, at den har Barnet under sin Paavirkning gjennem en større Deel af Tiden end den paa almindelig Maade indrettede Skole. At vor Almueskole med dens korte Skoletid for hvert Barn kun kan have liden Indvirkning paa den moralske Udvikling, har jeg oftere i denne Indberetning fremhævet. Men om ogsaa Skoletiden udvides i Lighed med hvad der finder Sted ved den almindelige Almueskole i flere andre Lande, vilde Skolen alligevel ikke kunne udfolde en saadan Virksomhed, som her tilsigtes. Det er nødvendigt, at Barnet tilbringer den hele Dag i Skolen. Men deraf følger da ogsaa, at det maa faae sin Kost der. Om Morgenen begiver altsaa Barnet sig fra Hjemmet til Skolen, hvor det tilbringer den hele Dag, indtil det om Aftenen igjen vender tilbage til Hjemmet. I det Væsentlige bliver altsaa Skolen at indrette paa samme Maade som vore herværende Asyler, et Navn, som ogsaa meget passende kunde anvendes paa denne Art af Skoler, som jeg til Adskillelse fra hine dog foretrækker at benævne „Arbeidsskoler". Om den Maade, hvorpaa jeg tænker mig at saadanne Skoler kunne virke, vil man faae en klarere Forestilling ved at sammenholde det, jeg

her deels har bemærket deels nu strax skal bemærke, med min Beretning om de skotske Ragged Schools (p. 97—110) samt med den skotske Kirkes Opdragelseskommitees i Oversættelse meddeelte Betænkning om Highland Industrial Schools (p. 88—97).

Det ligger i Sagens Natur, at en saadan Arbeidsskole ikke bør oprettes undtagen paa Steder, hvor der findes samlet indenfor en passende Afstand fra Skolen et større Antal af saadanne Børn som de, der her haves for Øie. Nu er der vistnok neppe Grund til at nære saa mørke Forestillinger om vore indre Samfundsforholde, at vi ei skulde antage, at saadanne Distrikter jo høre til Undtagelserne. Men paa den anden Side ere disse Undtagelser neppe ganske faae. I mange af vore Byer vil det desværre vistnok ved en nøiere Undersøgelse befindes, at der er rig Anledning for saadanne Skoler til at virke. For Christianias og navnlig for dets Forstæders Vedkommende er jeg aldeles sikker paa, at Oprettelsen af een eller flere saadanne Arbeidsskoler er en Foranstaltning af den meest paatrængende Nødvendighed. Men der gives ogsaa Landdistrikter, hvor saadanne Skoler turde være høist hensigtsmæssige. Jeg har saaledes i min Beretning om de af mig besøgte Skoler i vore Landdistrikter bemærket, at der rundt omkring Reinlid Kapel i Søndre Ourdal ere i en forholdsviis kort Afstand fra hverandre bosatte en stor Mængde Familier, hvoraf den største Deel befinder sig i smaae Kaar. Her vilde en almindelig Fastskole derfor være en særdeles gavnlig Indretning. Men efter Alt, hvad jeg hørte om denne Egns moralske og materielle Tilstand og om de huuslige Forholde, vover jeg at udtale den Formening, at en Arbeidsskole, sat i Forbindelse med den almindelige Fastskole, vilde kunne blive et kraftigt Middel til at forbedre baade den moralske og den materielle Tilstand. Arbeidsskolen maatte ogsaa her vistnok for-

nemmelig lægge an paa at fremkalde Arbeidsvane og Arbeidsdygtighed hos Børnene, men den maatte derhos ogsaa, om end fornemmelig middelbart gjennem denne sin Virksomhed, søge at fremkalde en større Huusflid. Derimod har jeg ikke tilstrækkeligt Kjendskab til alle de Forholde, som maae tages med i Betragtningen, til at vove at udtale den Formening, som jeg dog er tilbøielig til at nære, at her kunde være Anledning for Arbeidsskolen til at udfolde en saadan Virksomhed som den, der er omhandlet i den skotske Kirkes Opdragelsescommitees Betænkning. At der imidlertid gives flere Distrikter, hvor Arbeidsskolen med Held vilde kunne virke i denne Retning, kan ikke være Tvivl underkastet, og jeg vil exempelviis nævne Størdalshalsen og enkelte Distrikter paa Hedemarken. En Mængde af vore Huusmands- og Selveierpladse, hvor Armod og Elendighed holder Huus, ere store nok til, naar de blot bleve dyrkede paa den rette Maade, at yde et Udbytte, som i Forbindelse med, hvad Familien ellers kunde fortjene, vilde være tilstrækkeligt til et tarveligt Udkomme. Men det er en Kjendsgjerning, at slige Jordstykker, som just burde være de bedst dyrkede, ialmindelighed bringe Besidderen et forholdsviis ubetydeligt Udbytte. Naar Arbeidsskolen paa Landet til samme Tid, som den bibragte Børnene Arbeidsvane og Arbeidsdygtighed i denne Retning, kunde gjennem Exemplet vise Forældre af den omhandlede Klasse, med hvilken Fordeel man kan benytte Børnenes Arbeide, naar det kun ledes paa den rette Maade, til Dyrkningen af et mindre Jordstykke, saa vilde den visselig derigjennem paa den kraftigste Maade modvirke, at Børnene voxe op i Leddiggang, hvilket nu meget ofte er Tilfælde med denne Klasses Børn, og derhos bidrage til Forbedringen endog af den nærværende Slægts materielle Tilstand. I Perth i Skotland besøgte jeg en Redningsanstalt (house of refuge), som jeg ikke har omtalt i min Beretning

om det skotske Skolevæsen, da den ikke iøvrigt opviste noget Mærkeligt eller Eiendommeligt, men hvor Børnene fornemmelig beskjæftigedes med Dyrkningen af et til samme henlagt Stykke Jord. Jeg blev opmærksom paa et Par Agres overordentlige Rigdom, og paa mit Spørgsmaal om, hvori Hemmeligheden stak, fik jeg den Oplysning, at hvert enkelt Korn var plantet. Hvor mangen ledig Barnehaand rundt omkring paa vore Huusmandspladse kunde ikke paa denne og lignende Maader faae en i flere Henseender gavnlig Sysselsættelse! Hvorledes Arbeidsskolen iøvrigt baade i den ene og i den anden Retning med Hensyn til Enkelthederne bør indrettes, derom kan jeg ikke udtale mig fuldstændigere, da jeg mangler den dertil fornødne Sagkundskab. Kun vil jeg fremsætte den Anskuelse, at det vilde være ønskeligt, om ogsaa Arbeidsskoler for Byesbørn kunde lægges lidt udenfor Byen, saaledes at ialfald endeel af Børnene kunde sysselsættes med Jordarbeider. Herfor tale flere Grunde; men jeg skal kun fremhæve den, at Arbeidet i den frie Luft paa Marken ikke blot er sundt for Legemet, men ogsaa i høi Grad styrkende for Sjælen.

Ved Arbeidsskolens Indretning maa der ogsaa tages Hensyn til, om det fornemmelig er blot i den industrielle Retning eller tillige i den moralske Retning, at Fleerheden af de angjældende Familiers Opdragelse er mangelfuld. Der kunde maaskee være Steder, hvor Forholdene tilraade at lade Skolens Virksomhed kun gaae ud paa at erstatte Hjemmets Mangler med Hensyn til Uddannelsen for Arbeidslivet, og hvor man derfor kunde indskrænke Tiden for Skolens Virksomhed og maaskee heller ikke behøvede at lade Børnene faae sin Kost i Skolen. I dette Tilfælde vilde det kunne lade sig gjøre at sætte Arbeidsskolen i umiddelbar Forbindelse med en almindelig Almueskole, Noget, som ogsaa i Loven om Almueskolevæsenet i Kjøbstæderne er forudsat at ville skee, „naar Omstæn-

dighederne tillade det". Jeg har imidlertid her kun saadanne Arbeidsskoler for Øie, i hvilke de for Hjemmet eiendommelige opdragende Virksomheder udfoldes i en saadan Udstrækning og med en saadan Betydning, at derigjennem bevirkes en fra den almindelige aldeles afvigende Indretning af den hele Skole.

Der gives imidlertid Børn, hvis Charakteer eller tidligere Liv er af en saadan Beskaffenhed, at man ikke kan ansee Opholdet enten i deres egen eller andre Familiekredse som heldbringende for deres Opdragelse, men at man maa ønske at stille dem under Skolens uafbrudte Tilsyn og Paavirkning. En Indretning, som saaledes heelt og holdent overtager Børns Opdragelse, kan ikke længere betragtes som en Skole; den er da en Opdragelsesanstalt, til samme Tid baade Skole og Hjem. En ligesaa interessant som belærende Indretning af dette Slags er det i Præsterne Vasøes og Jensens Reiseindberetninger beskrevne saakaldte: Rauhe Haus ved Hamburg. Til denne Klasse af Indretninger hører ogsaa Redningsanstalten „Toftes Gave" ved Christiania, der er grundlagt ved en betydelig Gave af den Mand, hvis Navn den bærer, medens Spiren til den allerede var opelsket ved en for Medmenneskers Vel varmtfølende Mands Haand, hvis Ideer om de herhen hørende Forholde neppe have fundet den Indgang, som de fortjente. Saadanne Redningsanstalter ere, som det fremgaaer af den foregaaende Udvikling, kun hensigtsmæssige for en Klasse af Børn, som dog tilløkke ikke er meget talrig. De ere derhos forholdsviis kostbare. Af begge disse Grunde bør der vistnok ikke blive Tale om Oprettelsen af mange saadanne Indretninger; men det er høist ønskeligt, at der findes nogle hist og her i Landet, hvorhen man ogsaa fra fjernere Egne kan sende de Børn, hvis Opdragelse ikke kan ventes at ville lykkes uden under Redningsanstaltens Forholde. Tilværelsen af saadanne Indretninger medfører ogsaa det Gode, at man

da kan sondre og fjerne fra Arbeidsskolen saadanne Børn, som ikke blot leve under de for Opdragelsen meest ugunstige hjemlige Forholde, men som ogsaa ere i den Grad vanartede og som have naaet en saa fremskreden Alder, at man ikke kan nære noget Haab om gjennem Skolens Paavirkning at kunne forbedre dem, men derimod maa befrygte skadelige Følger for de øvrige yngre og mindre fordærvede Børns Opdragelse af deres Samvære med dem.

I de omhandlede Indretninger, Redningsanstalter og Arbeidsskoler, forskaffer man saaledes de Børn, hvis Hjem ikke ere istand til at udfolde den for Hjemmet eiendommelige Virksomhed for Opdragelsen eller som ikke selv ere modtagelige for Opdragelsen i Hjemmet, enten heelt og holdent eller deelviis et nyt og ialfald for dem bedre Hjem. Gjennem Arbeidsskolerne skeer det kun deelviis; men dette maa netop, som ovenfor bemærket, betragtes som den Omstændighed, der for de fleste Tilfælde skjænker dem et stort Fortrin. I Løbet af Dagen ere de tilsigtede Børns Forældre alligevel ialmindelighed enten fjernede fra Børnene eller dog berøvede enten Evnen eller Villien til at føre Tilsyn med dem, og det er netop i denne Deel af Døgnet, at Arbeidsskolen tager Børnene til sig og ikke blot fjerner dem fra Gadelivets eller Lediggangens Fristelser, men ogsaa drager indsigtsfuld Omsorg for deres Velvære, for deres legemlige og aandelige Udvikling. Er nu Læreren gjennemtrængt af en sand christelig Kjærlighed; forbinder han den fornødne Indsigt med en mandig, kraftfuld og aaben Charakteer, hvis Besiddelse just er Betingelsen for at kunne lede Børnene til Lydighed og stadig Pligtsopfyldelse uden at behøve at anvende Midler, som tilintetgjøre Kjærligheden og den ungdommelige livsglade Munterhed til samme Tid, som de vel kunne fremkalde Lydighed og Opfyldelsen af Pligter saa langt, som Lærerens Øie rækker, saa vil han under

en saaledes indrettet Skoles Forholde, der yder en saa rig Anledning for ham til paa de mangfoldigste Maader at paavirke Børnene, virkelig være istand til ikke blot at indvirke paa deres Charakteer og give denne en heldigere Retning, men ogsaa at indgyde dem Kjærlighed til Skolen og Livet der. Men er dette først skeet, da er overmaade Meget vundet; ikke blot er Barnets Hjerte da blevet mere modtageligt for de gode Lærdomme og Exempler, som Skolen byder det; men der er ogsaa aabnet en Kanal, hvorigjennem Skolens Liv i mange Tilfælde vil blive forplantet til Hjemmet. Naar Børnene om Aftenen vende tilbage til Hjemmet, ville de da efterhaanden og ubemærket medbringe Noget af Skolens bedre moralske Atmosphære. Udtalelsen af det Sande og det Gode udøver maaskee aldrig en større Indflydelse paa Overbeviisning og Følelse, end naar den foregaaer gjennem Barnets Mund til dets Forældre, og, hvor Forældrene have forladt den rette Vei, der vil det gode Exempel ikke nogensinde faae større Kraft til at lede dem tilbage paa den, end naar det gives dem af deres Børn. Kan Skolen først tilveiebringe en Forandring til det Bedre hos Børnene med Hensyn til Charakteren og derhos fremkalde Arbeidsomhedens Vane og andre lignende Dyder, vil den derfor derigjennem ogsaa kunne udøve en ialfald i mange Tilfælde ikke ringe Medvirkning til at forbedre Hjemmet og derved igjen vinde et nyt Støttepunkt for sine fremtidige Bestræbelser for Børnenes Opdragelse.

Paa nogle Steder, især i Landdistrikterne, vilde Arbeidsskolens Rolle maaskee være udspillet i Løbet af faae Aar; men i denne Erkjendelse ligger ingen Modgrund mod dens Oprettelse paa saadanne Steder; thi den bliver ikke overflødig forend det Maal, mod hvilket dens Virksomhed sigtede, er naaet. Det maa altsaa netop være Arbeidsskolens Bestemmelse at gjøre sig selv overflødig, og jo tidligere man angri-

der hiint sociale Onde, det moralske saavelsom det materielle, mod hvilket en væsentlig Deel af Kampen skal føres gjennem Arbeidsskolen, desto hurtigere vil denne ogsaa opfylde sin Bestemmelse. Den Omstændighed, at Ondet hos os maaskee ikke endnu er saa stort eller ialfald saa iøinefaldende, som hos flere af Europas større Folkeslag, maa ikke forlede os til at undlade itide at angribe det i dets Rod. Er det saa, at de, det sociale Livs Udvikling paa mange Maader betingende, Kulturstrømninger naae senere frem til os, bør vi ialfald saavidt muligt benytte denne Omstændighed til vort Bedste, idet vi lade os belære af de Erfaringer, som hine Folkeslag have gjort. De moralske og materielle Onder, der have ledsaget deres hurtigt fremadskridende Civilisation og de ved den frembragte pludselige Forandringer af mange Livsforholde, kjende vi nu af deres Erfaring som denne samme Civilisations naturlige Følgesvende; men vi kjende derhos ogsaa Ondets Natur og Væsen, dets nærmeste Aarsager og Midlerne, som med Held kunne anvendes saavel til at forebygge dets Udbredelse som til at tilintetgjøre det der, hvor det allerede har viist sig. Vi vide, at Civilisationens i Nutiden stærkt fremrullende Strømme medføre Tillokkelser og Fristelser, som overvælde den Ubefæstede, og at disse Strømme derhos sætte nye Hjul igang, hvis Bevægelse man maa være istand til at lede og beherske, dersom man ei selv skal blive knuust under dem. Vi indsee derfor, at vi maae gjøre Alt, som staaer i vor Magt, for at styrke Folkets moralske Kraft og forøge dets Indsigt. Lader os da ogsaa erkjende, at vi heller ikke bør undlade at benytte det Middel hertil, som her er anviist!

Naar nu det Spørgsmaal: "hvorledes skulle disse Skoler, hvis Vigtighed jeg har søgt at paavise, komme istand, af hvem skulle de oprettes?" opkastes til Besvarelse, saa vil jeg først henlede Opmærksomheden paa den Omstændighed, at deres

Virksomhed væsentligen er rettet paa at forebygge og fjerne den yderlige og sammenhobede Armod og de den ledsagende physiske og moralske Onder. Deres Virksomhed gaaer altsaa i samme Retning, som Fattigbestyrelsens bør gaae; de ville paa de Steder, hvor de efter Forholdenes Beskaffenhed høre hjemme, være en af de kraftigste og hensigtsmæssigste Foranstaltninger, som Fattigbestyrelsen kan gribe til at standse Fattigondets Udbredelse. Jeg vil saaledes ogsaa, for i Forbigaaende at berøre Arbeidsskolens Forhold til Familien, bemærke, at jeg antager, Fattigbestyrelsen burde betragte Børnenes Hensendelse til Arbeidsskolen som den første Grad af Fattigunderstøttelse, der vel ogsaa burde være den eneste Form, hvorunder Familier, i hvilke Forældrene ere arbeidsføre, under almindelige Forholde kunde erholde Understøttelse af en Kommune, i hvis Midte der findes en Arbeidsskole. Hvorvidt de ældre Børn, ved Siden af at faae sin daglige Kost i Skolen, desuden under visse Forholde, navnlig ved Jorddyrkningsskolen, burde erholde en Deel i Udbyttet af sit Arbeide, saaledes som Tilfældet er ved lignende Skoler i Ireland, er et Spørgsmaal, som jeg her kun nævner for at henlede Opmærksomheden paa det, men ikke for at besvare det. Ifølge hvad der nu er bemærket om Fattigvæsenets Forhold til Arbeidsskolerne, viser deres Oprettelse sig, som en i det Væsentlige kommunal Sag. Men det er ogsaa aabenbart, at det er i Statens høieste Interesse, at slige Indretninger snarest muligt komme istand, og at de blive indrettede og ledede paa den hensigtsmæssigste Maade. Staten bør derfor ogsaa tage sig af og søge at fremme dette Anliggende. Der kunne maaskee være forskjellige Meninger om, hvorvidt Staten bør erklære sig villig til at understøtte enhver saadan Indretning enten gjennem aarlige Bidrag eller gjennem et Bidrag een Gang for alle, naar det ved anstillede Undersøgelser først blev tilstrækkeligt godtgjort, at

Indretningen paakrævedes af Forholdene, og Kommunen derhos anstrængte sig i passende Grad for at bringe den tilveie samt udstyrede og indrettede den paa en hensigtssvarende Maade. Med Hensyn til dette Punkt skal jeg indskrænke mig til at ytre, at det efter min Opfatning af de herhen hørende Forholde og deres Betydning for Statssamfundet vilde være en klog og forudseende Politik, om Statsmagterne vilde gribe ind paa en saadan mere umiddelbar Maade i dette Anliggendes Udvikling. Men aldeles utvivlsomt er det, at Staten bør tage sig af Sagen ved ved at tilveiebringe og udbrede Kundskaben om slige Anstalters Bestemmelse, Væsen og hensigtsmæssigste indre Indretning. En nøiagtigere Kundskab, end man nu hos os besidder i denne Retning, vil kunne blive tilveiebragt, naar den halve Deel, som er ubenyttet af det af forrige Storthing til Undersøgelse af Udlandets Skolevæsen bevilgede Stipendium, bliver anvendt paa den Maade, som jeg har foreslaaet i den Skrivelse, hvormed jeg ledsagede denne Indberetnings Oversendelse til Departementet. Önskeligt vilde det være, om Undersøgelsen kunde udstrækkes over nogle ved denne Sag i Betragtning kommende belgiske Forholde samt til enkelte Dele af det Schweitzerske Skolevæsen, navnlig angaaende den fornemmelig fra Wehrli udgaaende Retning i Lærernes Uddannelse, som er bygget paa det Princip, at Arbeidet med Haanden skal hos dem forenes med Arbeidet med Aanden. En Undersøgelse af denne Retning anseer jeg for at være af Betydning især med Hensyn til den af mig foreslaaede Indretning med Lærerlærlinge og for den endelige Besvarelse af Spørgsmaalet om Muligheden af paa fine Steder at sætte denne Indretning i Forbindelse med Arbeidsskolerne og i deres Formaals Tjeneste. En Kundskab og tildeels en Færdighed af en mere speciel Natur vilde erhverves ved at udsende een eller et Par unge Mænd, hvis personlige Egenskaber

og tidligere Uddannelse indesluttede Garanti for, at de vilde være skikkede til at optræde som Lærere eller Bestyrere af Arbeidsskoler, til en Indretning af dette Slags i Udlandet, for at de ved en længere eller kortere Tids Ophold ved samme kunde uddanne sig mere specielt for en saadan Virksomhed. Vi mangle hertillands ialmindelighed det rette Greb paa slige Sager, og det vilde derfor være en overmaade vel anvendt Udgift at give en vordende Lærer ved en norsk Arbeidsskole Anledning til at see, hvorledes det i det Hele og i alle Enkeltheder gaaer til i en af de bedre Indretninger af dette Slags i Udlandet. For Den, der selv skal optræde som Lærer, er en Andens Beskrivelse og Forklaring kun af ringe Betydning i Sammenligning med det levende Exempel, og naar den omhandlede Undersøgelse af Skoleforholdene er bleven anstillet, saa at et bestemt Sted, hvorhen Vedkommende bør begive sig, kan anvises ham, ville Udgifterne heller ikke blive af den Betydning, at de skulde kunne vække nogen Betænkelighed.

Men det kraftigste Middel til at udbrede i en saa viid Kreds som muligt den erhvervede Kundskab om Arbeidsskolers og Redningsanstalters Bestemmelse og Virkemaade er selve Oprettelsen af saadanne Anstalter paa forskjellige Steder i Landet under forskjellige lokale Forholde. I hvilket Forhold Staten end stiller sig til Kommunerne med Hensyn til Oprettelsen og Vedligeholdelsen af disse Indretninger ialmindelighed, bør den dog under enhver Omstændighed yde sin kraftige Bistand til Oprettelsen og Vedligeholdelsen af Mønsterskoler af dette Slags. Vistnok vil det ogsaa for disses Vedkommende være det Rette, at de ikke blive oprettede ved Statens Mellemkomst alene; men der er neppe tilstrækkelig Grund til at fordre, at Indretningen netop skal oprettes af en Kommune eller være en Kommunes Eiendom. Et privat Selskab, ja enkelt Mand, som vilde gjøre Opofrelser for Istandbringelsen af en saadan Indretning,

burde, naar Forholdene vilde kunne tillade den at virke som Mønsteranstalt, kunne erholde Bistand hertil af Staten.

Om Statens Bidrag til den her omhandlede Sags Fremme bør udredes af Oplysningsvæsenets Understøttelsesfond eller af Statskassen, kan maaskee være tvivlsomt. Naar der tages tilbørligt Hensyn baade til Formaalets og til Midlets Beskaffenhed, forekommer det mig dog, at det maa erkjendes, at Bidraget naturligst udredes af Statskassen. Herfor taler ogsaa den før fremhævede Omstændighed, at Oplysningsvæsenets Understøttelsesfond ikke ret længe fremdeles vil være istand til at fyldestgjøre de Krav, som de forskjellige Interesser, der skulle pleies gjennem Anvendelsen af dets Midler, nu i stedse stigende Udstrækning opstille til det. Kan der end i de første Aar opspares en Sum, vil den Deel af samme, der kunde blive at opføre paa Skolevæsenets Konto, vissělig allerede i den nærmeste Fremtid finde en hensigtsmæssig og af Forholdene stærkt paakrævet Anvendelse til Bedste for det almindelige Skolevæsen.

Til Slutning vil jeg her gjenkalde i Erindringen, at det var med specielt Hensyn til den her omhandlede Green af Skolevæsenet, at den skotske Frikirkes meest fremragende Taler, Dr. Guthrie, udtalte de allerede tidligere anførte Ord: "Vi betragte selve vort herlige Statssamfunds Tilværelse som knyttet til denne og lignende Planer: med dem synker det eller holder det sig oppe, — med dem lever eller døer det."

Bilag.

A.

"Det første Punkt, hvorom man er uenig, er, om Religionsunderviisningen skal beholdes i Skolen eller ei. Paastanden om, at den skal fjernes, synes mig især at udgaae fra 3 Sider: fra Mænd af dyb Religiøsitet, som Grundtvig og Dr. Kjerkegaard, der ikke ansee Skolens Religionsunderviisning for betryggende, frygte af den Skade for Troen og Kirken, altsaa i Christendommens Interesse ville have den ud af Skolens upaalidelige Hænder; fra rene Pædagoger, der formene, at Religionen ikke er noget passende Skolefag, ikke er et tjenligt Middel til den Aandsdannelse, som Skolen tilsigter, altsaa i Skolens Interesse ville have den befriet fra dette tyngende Fag, der optager Tiden, lænkebinder Aanden og sætter Skolen i Afhængighed af Kirken; fra Tilbedere af den absolute politiske Lighed, der ikke ret kan gjennemføres, saalænge Kirken ikke ganske er skilt fra Staten og den af dennes Institutioner, hvormed den staaer i nærmest Forbindelse, nemlig Skolen; disse Sidste ville altsaa i Demokratiets, i den politiske Ligheds Interesse have dette Underviisningsfag bort. Et saadant Triumvirat er tilvisse stærkt, naar det anvender alle sine Kræfter, og det skeer her. Præster, udmærkede ved deres Troeskraft, træde til for af Skolen at udrive og til Kirken hjembringe, hvad der forener disse to opdragende Magter; anseete Pædagoger komme dem imøde; aflevere meer end gjerne Klenodiet, som forbandt dem, ja vilde ogsaa uden Opfordring skyde det ud; Lighedsmændene forskaffe Statens Samtykke dertil. — Men der gives og Mangfoldige i Landet, Forældre, Lærere, Præster, hvem denne

Forbindelse er dyrebar for Ungdommens, for Skolens, for Kirkens, for Fædrelandets Skyld. Disse ville kæmpe ei for at adskille, men for at sammenholde, og de have en stor Bistand deri, at det er det allerede Bestaaende hvorfor de kæmpe, og at det danske Folk er et besindigt Folk.

At den religiøse Opdragelse er af høieste Vigtighed nægtes ikke af nogen Stemmeberettiget; det er ogsaa aldeles aabenbart, at hvis Man sendte de Unge ud i Livet uden Religion, vilde det være, som om man sendte Skibet ud paa Verdenshavet uden Kompas; al den øvrige Udrustning vilde da kun være til liden Nytte. Men det nægter man, at religiøs Underviisning i Skolen hører med som et vigtigt Moment til denne religiøse Opdragelse, eller, om man indrømmer en vis almindelig Religionsunderviisning, saa for Alting ingen christelig. Christendom og almindelig Skoledannelse betragtes som saa modsigende Størrelser, at enten maa Religionen ophøre at være christelig og forflygtiges til nogle Hovedsætninger af de Dannedes almindelige Religion for at erholde Tilladelse til at forblive i Skolen (Hr. Christens), eller ogsaa maa den Skole, som skal beskjæftige sig med Religionsunderviisning, ikke være egentlig Skole, almindelig Dannelsesanstalt for Ungdommen, men indskrænkes til at være Kirkeskole med ganske eenfoldig Forkyndelse af de christelige Troessandheder; al øvrig intellektuel Dannelse overlades da til den reformerede Statsskole (Dr. Kjerkegaard). Den Ene vil spalte Christendommen for at give et høist magert rationalistisk Udtog deraf Lov til at forblive i Skolen; den Anden vil spalte Skolen for at give dens ene, fattigst udstyrede Deel, Lov til at beholde den hele Christendomsunderviisning. Det, der skulde gjøre det nødvendigt at vælge en af disse lige farlige Veie, maatte være, at Christendommens Hovedsag, Troens Opvækkelse og Udfoldelse, var aldeles uforenelig med Skolens, Erkjendelsens Udvikling. Var dette saaledes, vilde det være høist sørgeligt; thi enten vilde da Christendommen ikke kunne fordre at gjennemtrænge Livet, den kom til at høre til de barnlige Forestillinger, der have et vist æsthetisk Værd, men ingen egentlig Sandhed; eller den stigende Oplysning vilde være en Synd, ja Grundsynden, det fortsatte Frafald fra Gud; og saaledes var da Mennesket sat i den gyseligste Splid med sig selv; thi enten maatte Troen byde ham at kvæle sin egen Aandsudvikling, eller Tænkningen maatte opfordre ham til at bortkaste Troen, skulde det end være med den vemodige Anelse, at han bortkastede sin egen Hjertefred. Dog allerede den Betragtning viser os Veien til at komme

ud af Modsigelsen, at det tænkende Væsen er det eneste, der kan have religiøs Tro, og at den Troende er den Eneste, hvis Tænkning formaaer at samle sig til en klar og trøstefuld Livsanskuelse. Langtfra at Troen og Tænkningen da skulde ophæve hinanden, trænge de derimod til hinanden, og det i den Grad, at ligesom al Sandhedserkjendelse begynder med Tillid til Opdrageres og Læreres Vidnesbyrd, altsaa med Tro i videre Forstand, og udvikles ved Selvtænkning, saaledes udgaaer navnlig Erkjendelsen af den høieste Sandhed, det Guddommelige fra den troende Opfattelse af dettes Selvaabenbaring, der stedse oplader sig dybere og klarer sig mere for den tænkende Aand. Den, der slet intet andet Udgangspunkt havde end Tvivlen, vilde aldrig komme til nogen fyldig Erkjendelse; men den, der udgaaer fra Tilliden til den høiere Belærelse, hindres derfor ingenlunde i den udviklende og opklarende Selvtænkning. Derfor see vi og, at baade Christendommen henvender sig til Erkjendelsen — Herren fremtræder jo som Lærer, forjætter sine Disciple, at de skulle forstaae Sandheden, og udsender dem at de skulle lære alle Folk — og Skolen kræver Tro idetmindste i videre Betydning, fordrer, at dens Disciple skulle have Tillid til Lærerordet. Hvorledes skulde det da kunne være Skolen fremmed ogsaa at kræve Tillid til den guddommelige Lærers Ord og gjennnem Ordet om ham og Ordet fra ham lære dem at fatte de høieste Sandheder. Maaskee man vil indvende, at disse i sig selv ere saa ophøiede og abstrakte, at de ganske overstige de mindre Børns Fatteevne, og at det derfor er unaturligt, at de meddeles dem før i den modnere Alder. Men dette kunne vi ingenlunde indrømme; thi saa universel er netop Christendommen ogsaa med Hensyn til Menneskenes forskjellige Alderstrin, at den veed at gjøre sig gjældende for Unge som for Gamle. Christus siger jo og udtrykkelig, at de smaae Børn skulle komme til ham, og at hans Evangelium er aabenbaret for de Umyndige; og hvor er det ikke i sig selv rimeligt, at Ordet om Gud maa kunne finde Indgang hos Barnet, der er skabt i hans Billede, udrustet med Fornuft og Samvittighed. Saasnart disse Evner, der kunde kaldes Aandens Sandser for det Evige, begynde kraftigen at ytre sig, er Barnet og modent til at ledes til Troen paa Gud, modtage Aabenbaringen fra ham. Denne fremtræder derhos ikke abstrakt og saaledes uskikket for den barnlige Alder, men concret gjennem Bibelhistorien, hvis hellige Kjendsgjerninger langt mere end Verdenshistoriens bevæge sig i Kredse, Barnet kan have Forestilling om.

Af Kjendsgjerningerne udvikler sig Læren og voxer med Barnet, stedse dyb nok til at vinke det videre, stedse barnlig nok til at nedlade sig til det; altsaa som Fornuften udfolder sig, udfolder sig og for Barnets Blik den Lære, der er Aand og Liv. Den saaledes sig udfoldende Christendomskundskab spreder under hele Skolegangen sine Straaler ogsaa over andre Lærefag; Jordbeskrivelsen, Historien, ogsaa Naturbeskrivelsen, naar denne medoptages blandt Skolefagene, vinder i Klarhed ved at gjennemtrænges af den christelige Tro. — Endnu større bliver Indvirkningen i sædelig Henseende, Indvirkningen paa den hele Skoleopdragelse; enhver Advarsel, Formaning, Opmuntring af Læreren faaer sin rette Kraft ved hans og hans Elevers Tro og Gudsfrygt.

Hvor daarligt vilde det nu være at rive denne Underviisning, der er saa vigtig baade i intellektuel og moralsk Henseende, bort fra Skolen, eller kun lade den blive der i den plukkede Skikkelse af en mat Rationalisme? Dette sidste vilde maaskee være endnu værre end det Første; thi saaledes given vilde Religionsunderviisningen ei blot være berøvet Liv og Fylde, men og sin dybeste Grundvold, nemlig at kunne forkyndes som guddommelig Aabenbaring, som Viisdommen herovenfra; nu maatte det derimod kun være som Menneskeviisdom, at Læreren fremstillede hine Sætninger; de vilde fremtræde uden at indgyde hellig Ærefrygt og ingenlunde gjøre det dybe Indtryk paa Børnenes Sjæle, der er Religionen værdigt. Tillige vilde derved den tilkommende kirkelige Religionsunderviisning lide; thi mange opvakte og af deres tidlig udviklede Tænkning indtagne Børn vilde mene, at det, som Kirken forkyndte dem, kun var Udsmykkelser af det, de allerede havde lært i Skolen. Denne Deling af Religionsunderviisningen i den almindelige og christelige vilde svække den hele religiøse Dannelse.

Næsten ligesaa feilagtig vilde den anden i Forslag bragte Deling være, Delingen af Skolen i en Kirkeskole, der skulde have den hele religiøse, og Statsskolen, der skulde have hele den verdslige Underviisning. Det religiøse Moment i Opdragelsen skal jo netop ikke staae som et isoleret, men skal gjennemtrænge dens øvrige Momenter for at Religionen og kan gjennemtrænge det hele Liv og ikke indskrænke sig til enkelte skjønne, men ufrugtbare Stemninger. Den religiøse Overbeviisning skal da og gjennemtrænge den intellektuelle Dannelse; men dette skeer naturligviis ikke ved i Dannelsestiden at holde den religiøse og verdslige Underviisning ude fra hinanden og lade det komme an paa, om de siden

kunne forenes, men ved at lade dem samvirke i inderlig Forening fra først af. Dog dette er ikke den eneste Fare, der truer ved Dr. Kjerkegaards Forslag; men da han tænker sig Kirkeskolen med en høist fordringsløs og tilfældig Udstyrelse af Lærerkræfter, mon den da vilde kunne faae den tilbørlige Indflydelse og skaffe sin Underviisning den rette Indgang ved Siden af en langt fortrinligere udstyret verdslig Skole? Vilde det ikke være naturligt, at hiin, forestaaet af en ganske ulærd Christen, vilde fremkalde et spottende Smiil hos Statsskolens Lærere, der jo herefter ikke skulde have nogen christelig religiøs Dannelse, og vilde denne Foragt for den ulærde kirkelige Underviisning ikke let meddele sig Børnene, der vilde ledes til at sætte Forstandsudviklingen, den klare Begriben saa høit, at Evangeliet vilde blive de indbildte Grækere en Daarlighed. Skal den kirkelige Underviisning adskilles fra den verdslige, da er der efter min Formening intet andet for, end at Præsterne selv overtage hiin; de ville da baade kunne indrette den med Omsigt efter Børnenes høiere eller lavere Fatteevne, og tillige saaledes holde den verdslige Lærerstand Stangen i videnskabelig Dannelse og Indsigt, at deres Underviisning kan bringe Spotten til at forstumme. Man indvende ikke herimod, at Mangel paa intellektuel Dannelse hos Kirkeskolens Lærere kun vilde være i Lighed med Forholdene i den apostoliske Tid, da Evangeliets Daarlighed, forkyndt af ulærde Mænd, beskæmmede de Vise. Dette vilde føre altfor vidt; der vilde deraf kunde sluttes, at ei heller Præsterne behøvede en videnskabelig Dannelse; og der vilde være en stor Vildfarelse deri; thi man vilde oversee baade, at den Helligaands overordentlige Naadegaver vare hist tilstede og kunde mere end raade Bod paa Dannelsens Mangler, og at dog selv Paulus erkjender, at Religions-Forkynderen bør være de Dannede en Dannet. Stod Religionslæreren i det Hele under Folkets almindelige Dannelsestrin, vilde det blive Religionens Nedværdigelse. Det vilde ei heller være Præsterne umuligt at overtage sig det hele Arbeide, naar de frigjordes for de verdslige Forretninger. De vilde da kunne møde een Dag ugentlig i hvert af deres Sogne paa det med Hensyn til Afstanden for Børnene bekvemmeste Sted for at undervise i Christendom, de yngre Børn om Formiddagen, de ældre om Eftermiddagen. Ordningen af denne Sag vilde ei blive saa særdeles vanskelig, tilmed da Confirmationsforberedelsen for en Deel vilde sammensmelte med den nye Underviisning, og den egentlige Forberedelse til Confirmationen vilde kunne indskrænkes til en kortere

Tid og erholde en mere opbyggelig end underviisende Charakteer. Jeg er overbeviist om, at dette er den eneste for den evangelisk christelige Kirke værdige og gavnlige Udvei, hvis virkelig Christendomsunderviisningen skal udrives af Skolen; thi at danne særlige Lærere for denne Underviisning vilde medføre uoverstigelige Vanskeligheder, og, at overlade den til udannede, skjønt troende Christne, vilde være at lade Christendommen gaae vaabenløs i Kampen mod den verdslige Dannelse.

Men langt bedre vil det dog være at holde hele Ungdomsunderviisningen samlet i den christelige Skole og dertil danne saadanne Lærere, som man paa eengang med Tillid kan overdrage baade den religiøse og verdslige Underviisning. For sildig vil man fortryde, om man adskiller disse tvende og saaledes gjør Modsætningen mellem Tro og Viden ret skarp. Det vil straffe sig med Religionens ringere Indvirkning paa hele Livet, fordi den da ei nok gjennemtrænger hele Dannelsen; med Skolens ringere Resultater, fordi den da har opgivet det dyrebareste, paa Aand og Hjerte meest indvirkende Lærefag. Tillige vil Almuen, hvem de moderne Anskuelser endnu ikke have bragt til at sætte nogensomhelst anden Kundskab over eller ved Siden af Religionen, tabe Agtelsen for Skolen og dens Gjerning og ei kunne begribe, hvorfor da Børnene skulle dagligen forsømme det Arbeide, de kunde gjøre hjemme, naar de i Skolen ei engang undervises i den Kundskab, der er den vigtigste baade for Tid og Evighed. Hvis da Skoletvangen tillige aldeles ophørte, da vilde mange Forældre udentvivl lade Børnene ganske forsømme og ansee sig berettigede dertil, da Børnene jo alligevel i Skolen "ikke lærte et Guds Ord." Hvad enten vi derfor see hen til Skolens eller Kirkens sande Gavn, saa bliver den fuldstændige Adskillelse af disse to opdragende Magter høist farlig, og den er derhos ganske fremmed for Folket og dets virkelige Trang."

B.

Reglement.

§ 1.

Seminariets Bestemmelse er at give dem, der attraae Ansættelse som Elementærlærere i N. N. Provstier, den for deres Bestemmelse som saadanne, fornødne Dannelse.

§ 2.

Med Seminariet forenes en Øvelsesskole, der, saavidt muligt, skal

sættes i organisk Forbindelse med Seminariet, saa at de gjensidig lette hinanden Opnaaelsen af deres Formaal.

§ 3.

Som Følge heraf faaer Anstalten tvende Lærere.

a. Førstelærer, eller Bestyreren, skal være ordineret Geistlig. Udnævnes en Candidat til Posten, bliver han forinden sin Tiltrædelse at ordinere, og skal han tillige være Capellan pro loco i N. N. Præstegjæld. Han udnævnes følgelig af Kongen og beskikkes paa samme Maade, som geistlige Embedsmænd i Almindelighed. Den Andeel, Bestyrelsen maa tage i de geistlige Forretninger, ligesom det Indskud, han har at gjøre i den almindelige Enkekasse, bestemmes af Kongen.

b. Andenlærer skal i Regelen være Seminarist og ansættes af Stiftsdirektionen. Bestyreren er hans nærmeste Foresatte, hvem han i Alt, hvad hans Funktion angaaer, har at vise Lydighed.

§ 4.

Imellem disse Lærere fordeles Underviisningsfagene saavel i Seminariet, som i Øvelsesskolen af Forstanderskabet.

§ 5.

Sognepræsten til N. N. er Seminariets Forstander. Det paaligger ham, som saadan, at føre Tilsyn med Indretningen i det Hele, at paasee, at de gjældende Forskrifter efterleves, samt at stræbe med Raad og Veiledning at bidrage til Opnaaelsen af Indretningens Hensigt. Forstanderen er Bestyrerens nærmeste Foresatte, til hvem denne i Alt, hvad hans Embede angaaer, har at henvende sig. Forstanderen fører Overopsigt med Inventariet og Indretningens Bygninger, og følgelig attesterer den aarlig indsendendes Inventarieliste.

§ 6.

Det hele Underviisningskursus gaaer fra det ene Aars første Juni til det følgende Aars 16de Juli og inddeles i fire Terminer.

§ 7.

Første Termin begynder 1ste Juni og ender 16de Juli. Ved Begyndelsen af denne Termin optages nye Elever, der indtil Terminens Slutning udgjør en Forberedelsesklasse. I denne Tid standser Øvelsesskolen og de praktiske Øvelser med Dimittenderne foretages i Forberedelsesklassen.

§ 8.

Umiddelbart før Udgangen af første Termin afholdes Examen for

Forberedelsesklassen, hvorefter Bestyreren tilkjendegiver Eleverne, hvorvidt han anseer dem skikkede til at forblive paa Seminariet.

§ 9.

Umiddelbart efter denne Termins Slutning, altsaa 17de og 18de Juli, afholdes Dimissionsexamen for dem, som det Hele Kursus har bivaanet Underviisningen. Forsaavidt disse Datoer indfalde paa en Helligdag, tages de næstfølgende Dage. Denne Examen overværes af Præsterne i N. N. Provstier, forsaavidt nogen Dimittend af deres Provstie fremstiller sig til Examen, hvorhos det ansees ønskeligt, at de Sognepræster, for hvis Embedsdistrikt Dimittenderne maatte være bestemte, overvære Examen. Lærerne examinere hver i deres Fag, hvorhos det dog skal være tilladt Provsterne eller Forstanderen, om de ønske det, at deeltage i Examinationen. Provsterne eller Forstanderen afgive Examinationens Thema, og den Ældste af Provsterne fører Præsidiet under Forretningen.

§ 10.

De tilstedeværende Geistlige tilligemed Lærerne — 2den Lærer dog kun for hans Fags Vedkommende — give særskilte Charakterer, hvoraf efter Samraad uddrages endelig Charakteer, som anføres i Examensprotokollen. De specielle Charakterer bestemme Hovedcharakteren saaledes, at 1 til 2 give Rosværdig, under 2 og intil 3 Beqvem, under 3 og indtil 4 Antagelig, men under 4 Ikke antagelig. Udmærketgodt gives ikke til Hovedcharakteer; dog kan et Tillæg gjøres, naar Nogen berettiger til fortrinlige Forhaabninger. Dimittenden meddeles en Charakteerliste, hvorpaa saavel de specielle Charakterer, som Hovedcharakteren anføres. — I Tilfælde af Stemmeliighed, gjør vedkommende Provst Udslaget.

§ 11.

Er vedkommende Provst ikke tilstede, forbeholdes ham at anstille en særskilt Prøve med Dimittenden, førend han meddeler ham Ansættelse, hvorimod en saadan Prøve bortfalder for dem, der overeensstemmende med § 8 og 9 ere dimitterede.

§ 12.

Anden Termin begynder 1ste Oktober og ender 14de December, hvorpaa en Repititionsexamen, anstilles.

§ 13.

Tredie Termin begynder 10de Januar og ender 30te April, da ligeledes Repititionsexamen afholdes.

§ 14.

Fjerde Termin gaaer fra 1ste Juni til 16de Juli. Med denne Termin slutter det hele Underviisningskursus, og med Dimisionen forholdes som i §§ 7—11 er bestemt.

§ 15.

Til Optagelse i Forberedelsesklassen udfordres at kunne skrive nogenlunde tydelig Sammenskrift, at kunne gjøre saavidt Rede for den brugelige Lærebog i Religion og Bibelhistorie, som det kan fordres af en vel forberedt Comfirmand, samt at kunne læse nogenlunde ordentlig i Bog. Det vil blive taget særdeles Hensyn til, hvorvidt Vedkommende have Anlæg til at lære at synge en Psalme uden Anstød.

§ 16.

Hvorvidt en anmeldt Elev egner sig til Optagelse, bestemmes efter forudgangen Prøve af Forstanderen og Lærerne. Anmeldelsen, som skeer til Forstanderen, ledsages af Døbeattest, samt Bevidnelse om, at Eleven ikke er befængt med synlig smitsom Sygdom.

§ 17.

Hvor stort Antal Elever Seminariet maa have, bestemmes af Forstanderen med Stiftsdirektionens Approbation. I Tilfælde af, at et større Antal, end det bestemte, skulde melde sig til Optagelse, have de Elever, der bedst bestaae Optagelsesprøven, Fortrinnet.

§ 18.

Til Hjælp til Ordens Overholdelse antages en Elev som Repetent, hvis Pligter bestemmes af Forstanderen.

§ 19.

Med Seminariet kan forenes en Realklasse, hvori en mere udvidet Dannelse, end den, Præstegjældsskolen kan bibringe, meddeles dem, der, uden at bestemme sig for Skolefaget, attraae en saadan Dannelse.

§ 20.

Ved denne Klasses Oprettelse ansættes nok en Lærer, som i Regelen bør være Seminarist. Den samlede Indretning faaer saaledes tvende Lærere, og de 3 Klasser: Øvelsesskolen, Realklassen og Seminariet udgjøre en Læreanstalt, der i sin Heelhed staaer under Bestyreren og Forstanderen, og hvori de forskjellige Lærefag af denne fordeles imellem Lærerne.

§ 21.

Realklassens Underviisningstid er 2 Aar med de for Seminariet

fastsatte Ferier. Denne Tid inddeles i to Kursus og hvert af disse i tre Terminer. Optagelse skeer 1ste Oktober og Dimission 16de Juli. Forresten gjælder de for Seminariet i det Foregaaende anførte Bestemmelser forsaavidt de ere anvendelige paa denne Klasse.

§ 22.

Forsaavidt Anstalten er forsynet, kunne de til Forberedelse nødvendige Apparater udlaanes, dog mod Erstatningsansvar i Tilfælde af Forkommelse eller Beskadigelse.

§ 23.

Ogsaa udenfor Underviisningstiden have Lærerne, saavidt muligt, Tilsyn med Eleverne.

Underviisningsplan.

§ 1.

Underviisningen skal gaae ud paa at danne saa dygtige Omgangsskolelærere som ifølge Seminariets Resourser og Omgangsskolelærernes fremtidige Stilling med fornuftig Billighed kan forlanges.

§ 2.

Til den Ende skal Underviisningen stræbe at virke paa Elevernes Hjerte og Forstand, saa at deres fremtidige Virksomhed kan blive dem en Hjertesag, og saa at de udrustes med de for deres Stilling nødvendige Kundskaber, samt størst mulige Færdighed i at anvende og meddele disse.

§ 3.

Underviisningen bliver derfor deels theoretisk deels praktisk. De theoretiske Fag ere: Religion, Bibelhistorie, Bibellæsning, Modersmaalet, Regning, Skrivning, Historie og Geographi, Katechetik og Methodik, samt Sang og Psalmodiconspil.

§ 4.

Den praktiske Øvelse skeer i Øvelsesskolen, hvorved Færdighed i at anvende de theoretiske Fag, og idethele den saakaldte Skolemesterkunst søges bibragt Eleverne.

§ 5.

De i § 3 nævnte Fag fordeles paa Underviisningstiden saaledes:

Første Termin.

a. Forberedelsesklassen: Modersmaalet 21, Historie og Geographi 6, Skrivning 6, og Regning 3 Timer ugentlig.

b. Seminariet: Religion 3, Bibelhistorie 3, Bibellæsning 4, Moders-

maalet 4, særskilt Stiiløvelse 2, Regning 3, Skrivning 2, Histori og Geographi 2, theoretisk Kathekeetik 2, praktisk Do. 2, theoretisk Methodik 2, praktisk Do. 2, Sang med Veiledning til Psalmodicons Behandling 2 Timer ugentlig.

Anden Termin.

Religion 3, Bibelhistorie 4, Bibellæsning 3, Modersmaalet 4, særskilt Stiiløvelse 2, Regning 3, Skrivning 2, Historie og Geographi 2, theoretisk Katechetik 2, praktisk Do. 2, theoretisk Methodik 2, praktisk Do. 2, Sang med Øvelse i at behandle Psalmodicon 2 Timer ugentlig.

Tredie Termin.

Religion 4, Bibelhistorie 3, Bibellæsning 4, Modersmaalet 4, Regning 3, Skrivning 1, Historie og Geographi 2, theoretisk Katechetik 2, praktisk Do. 3, theoretisk Methodik 2, praktisk Do. 3, Sang med Psalmodiconspil 2 Timer ugenlig.

I Overeensstemmelse hermed udfærdiges Timetabel for hver Termin.

§ 6.

I Bibellæsning gjennemgaaes: Mathæi Evangelium — saameget muligt synoptisk — Johannes Evangelium, enten Romer- eller Galaterbrevet og Jacobs Brev. Det Øvrige af det nye Testamente, med Undtagelse af Apocalypsen, læses cursorisk. Af det gamle Testamente foredrages de vigtigste messianske Steder.

Da Eleverne hovedsagelig ved Bibellæsning skulle indføres i Christendommens Oekonomie og Aand, bør den foredrages eenfoldigt og bestemt, ɔ: populært med stadig Anvendelse paa Hjertet og Livet, hvorfor al egentlig lærd Fortolkning, saavidt muligt, bør undgaaes. De historiske og topographiske Notitser kunne efter Omstændighederne dikteres; til Grund for Foredraget lægges indtil Videre Lisco, oversat af Trøger.

§ 7.

Undervíisningen i Religionslæren skal fornemmelig have til Hensigt at gjøre Eleverne fortrolige med den brugelige Lærebog, samt at give dem en systematisk Oversigt over Religionslærdommene og deres Begrundelse i den hellige Skrift. Lærebogen bliver for Skolelæreren omtrent hvad Dogmatiken er for Theologen, hvorhos dog bestandig maa haves for Øie den særegne Anvendelse, hiin skal gjøre af Lærebogen, nemlig: meddele den forklaret og forstaaet til Andre. Skolelærerne maae derfor selv forstaae og yderligere kunne forklare de i Lærebogen fremstillede Lærdomme og de til sammes Forklaring brugte Udtryksmaader. Eleven

maa stadig gjøres opmærksom paa, at Lærebogen er for ham selv en Veiledning til at foredrage, og hans Børn et Hjælpemiddel til at forstaae Katechismus. Det er heraf en Selvfølge, at den hele Lærebog maa gjennemgaaes.

§ 8.

Ved Underviisningen i Bibelhistorie bruges Herslebs store Bibelhistorie. Under denne Underviisning gjøres Eleverne opmærksom paa Bibelhistoriens Anvendelse i Religionsunderviisningen. Ved de praktiske Øvelser derimod benyttes Herslebs mindre Bibelhistorie.

§ 9.

Under "Modersmaalet" indbefattes Læsning, Sproglære og Retskrivning, ligesom ogsaa Færdighed i at anvende Sproget. Inddeling af den til Modersmaalet bestemte Tid overlades Læreren efter Samraad med Forstanderen, dog maa iagttages, at Underviisningen hovedsagelig maa være praktisk, altsaa især fremmes ved Tale- Læse- og Skriveøvelser. At sætte Eleverne istand til med Orden at fremstille deres Tanker, maa fortrinlig haves for Øie.

§ 10.

Hvad Regning angaaer, saa drives hovedsagelig Hovedregning, hvorhos dog den fornødne Øvelse i Tavleregning ikke forsømmes.

§ 11.

I Skrivning paasees en simpel og tydelig Haandskrift, hvilken søges fremmet, foruden ved de særegne Skriveøvelser, ogsaa ved de skriftlige Afhandlinger.

§ 12.

Af Katechetik og Methodik foredrages de vigtigste Grundregler theoretisk, men især søges disse Disciplinee Eleverne meddeelte ved praktiske Øvelser.

§ 13.

Med Øvelsen i Sang forenes altid Øvelse i Brugen af Psalmodicon og Anviisning til at meddele Underviisning i samme.

§ 14.

Underviisningen saavel i Seminariet som i Øvelsesskolen begynder og ender med Afsyngelse af et Psalmevers og med en kort Bøn.

Realklassen.

§ 15.

Underviisningens Formaal skal være at bibringe Eleverne den Dan-

nelse, der ansees som det nødvendige Grundlag for den Aandsudvikling, der hos Borgeren udfordres til med Bevidsthed at opfatte sit Forhold til Samfundet, og dettes Krav til dets Medlemmer. Sand Aandsdannelse: Forstandens Udvikling, Dømmekraftens Skjærpelse, Hjertets Forædling og Villiens Bestyrkelse i det Gode maa derfor være det Hovedformaal, hvorpaa Underviisningens Bestræbelser rettes. Til Opnaaelsen af dette Formaal vælges saadanne Læregjenstande, som, idet de ere tjenlige som Midler til at fremme Underviisningens Hovedopgave, tillige kunne indeslutte en Hensigt; altsaa saadanne, der kunne finde praktisk Anvendelse i Elevernes sandsynlige Livsvirksomhed. –

§ 16.

Lærefagene skal følgelig være:

Modersmaalet, Mathematik, Historie og Geographi, Sjæle- og Tænkelære, Naturhistorie og Bibellæsning. Hvis Anledning gives, meddeles Begyndelsesgrundene i Tegning, ligesom ogsaa en populær Fremstilling af Statsforfatningen og den kommunelle Lovgivning.

For Timeinddelingen bør ingen almindelig Regel gives, da denne i væsentlig Grad vil være afhængig af den Fordannelse, Eleverne paa ethvert Sted er i Besiddelse af, og herpaa maa det ogsaa beroe, hvorvidt flere Lærefag kunne optages.

nelse, der ansees som det nødvendige Grundlag for den Aandsudvikling, der hos Borgeren udfordres til med Bevidsthed at opfatte sit Forhold til Samfundet, og dettes Krav til dets Medlemmer. Sand Aandsdannelse: Forstandens Udvikling, Dømmekraftens Skjærpelse, Hjertets Forædling og Villiens Bestyrkelse i det Gode maa derfor være det Hovedformaal, hvorpaa Underviisningens Bestræbelser rettes. Til Opnaaelsen af dette Formaal vælges saadanne Læregjenstande, som, idet de ere tjenlige som Midler til at fremme Underviisningens Hovedopgave, tillige kunne indeslutte en Hensigt; altsaa saadanne, der kunne finde praktisk Anvendelse i Elevernes sandsynlige Livsvirksomhed.

§ 16.

Lærefagene skal følgelig være:

Modersmaalet, Mathematik, Historie og Geographi, Sjæle- og Tænkelære, Naturhistorie og Bibellæsning. Hvis Anledning gives, meddeles Begyndelsesgrundene i Tegning, ligesom ogsaa en populær Fremstilling af Statsforfatningen og den kommunelle Lovgivning.

For Timeinddelingen bør ingen almindelig Regel gives, da denne i væsentlig Grad vil være afhængig af den Fordannelse, Eleverne paa ethvert Sted er i Besiddelse af, og herpaa maa det ogsaa beroe, hvorvidt flere Lærefag kunne optages.

nelse, der ansees som det nødvendige Grundlag for den Aandsudvikling, der hos Borgeren udfordres til med Bevidsthed at opfatte sit Forhold til Samfundet, og dettes Krav til dets Medlemmer. Sand Aandsdannelse: Forstandens Udvikling, Dømmekraftens Skjærpelse, Hjertets Forædling og Villiens Bestyrkelse i det Gode maa derfor være det Hovedformaal, hvorpaa Underviisningens Bestræbelser rettes. Til Opnaaelsen af dette Formaal vælges saadanne Læregjenstande, som, idet de ere tjenlige som Midler til at fremme Underviisningens Hovedopgave, tillige kunne indeslutte en Hensigt; altsaa saadanne, der kunne finde praktisk Anvendelse i Elevernes sandsynlige Livsvirksomhed.

§ 16.

Lærefagene skal følgelig være:

Modersmaalet, Mathematik, Historie og Geographi, Sjæle- og Tænkelære, Naturhistorie og Bibellæsning. Hvis Anledning gives, meddeles Begyndelsesgrundene i Tegning, ligesom ogsaa en populær Fremstilling af Statsforfatningen og den kommunelle Lovgivning.

For Timeinddelingen bør ingen almindelig Regel gives, da denne i væsentlig Grad vil være afhængig af den Fordannelse, Eleverne paa ethvert Sted er i Besiddelse af, og herpaa maa det ogsaa beroe, hvorvidt flere Lærefag kunne optages.

nelse, der ansees som det nødvendige Grundlag for den Aandsudvikling, der hos Borgeren udfordres til med Bevidsthed at opfatte sit Forhold til Samfundet, og dettes Krav til dets Medlemmer. Sand Aandsdannelse: Forstandens Udvikling, Dømmekraftens Skjærpelse, Hjertets Forædling og Villiens Bestyrkelse i det Gode maa derfor være det Hovedformaal, hvorpaa Underviisningens Bestræbelser rettes. Til Opnaaelsen af dette Formaal vælges saadanne Læregjenstande, som, idet de ere tjenlige som Midler til at fremme Underviisningens Hovedopgave, tillige kunne indeslutte en Hensigt; altsaa saadanne, der kunne finde praktisk Anvendelse i Elevernes sandsynlige Livsvirksomhed. –

§ 16.

Lærefagene skal følgelig være:

Modersmaalet, Mathematik, Historie og Geographi, Sjæle- og Tænkelære, Naturhistorie og Bibellæsning. Hvis Anledning gives, meddeles Begyndelsesgrundene i Tegning, ligesom ogsaa en populær Fremstilling af Statsforfatningen og den kommunelle Lovgivning.

For Timeinddelingen bør ingen almindelig Regel gives, da denne i væsentlig Grad vil være afhængig af den Fordannelse, Eleverne paa ethvert Sted er i Besiddelse af, og herpaa maa det ogsaa beroe, hvorvidt flere Lærefag kunne optages.